

Міністерство внутрішніх справ України
Одеський державний університет внутрішніх справ

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ
ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ
ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ**

Матеріали

Всеукраїнської науково-практичної конференції

13 листопада 2015 року

Одеса
ОДУВС
2015

УДК 343.1:343.2/.7
ББК 67.408+67.410.2
К82

Статті друкуються в авторському варіанті.
Оргкомітет дозволив собі лише скорочення
статей, які суттєво перевищували пропоновані обсяги

Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії
К82 злочинності : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 13 лист. 2015 року. —
Одеса: ОДУВС, 2015. — 202 с.

УДК 343.1:343.2/.7
ББК 67.408+67.410.2

Шановні учасники конференції!

Дозвольте мені від колективу Одеського державного університету внутрішніх справ і від себе особисто щиро привітати всіх учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції на тему «Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії злочинності», організованої кафедрою кримінального права та кримінології Одеського державного університету внутрішніх справ. Побажати учасникам конференції творчої і плідної праці.

Протидія злочинності була і залишається однією із найважливіших функцій держави. Історично кримінальні діяння, які супроводжують соціально-економічний та політичний розвиток будь-якої держави суттєво впливають на можливість та ефективність досягнення певних результатів. На сучасний процес соціально-економічного та політичного реформування практично усіх сфер життєдіяльності суспільства в Україні впливають багаточисельні чинники – інтенсивність реформуючого процесу, наявність фактів протидії йому, посилення значення соціальної складової. Проте найбільшу загрозу державним реформам створюють саме кримінальні діяння. Особливістю сучасного періоду розбудови правової, демократичної України є те, що все більшої небезпечності та поширеності набуває злочинність, яка спрямована проти національної безпеки держави, життя, здоров'я, особистої недоторканності людини.

Виконавча складова продовжує бути актуальною у протидії злочинності. Нажаль не зменшуються показники дисциплінарних правопорушень та пенітенціарної злочинності, які вчиняються під час відбування засудженими покарання. А в кількісних та якісних характеристиках порушень порядку та умов відбування покарання частково відтворюються чинні проблеми у досягненні мети попередження злочинності з боку осіб, які вже є засудженими, а отже проблеми чинної системи виконання покарання.

Оскільки злочинність є комплексним соціально-правовим явищем, не менше значення має суто нормативно-правова складова протидії злочинності: чіткість у визначенні відповідних понять та категорій, їх ознак, дотримання системності та узгодженості у формулюванні правових положень та порядку їх реалізації. А отже актуальними є питання удосконалення кримінально-правових, кримінально-процесуальних та кримінально-виконавчих нормативних положень, які лише у комплексному їх сприйнятті можуть свідчити про результативність та ефективність боротьби із злочинністю в Україні.

Отже, метою цієї конференції відповідно є обговорення науковою спільнотою, представниками практичних підрозділів правоохоронних органів та органів системи виконання покарань, студентами, які цікавляться даними питаннями, проблем протидії злочинності в Україні, можливостей та характеру імплементації зарубіжного законодавства та досвіду у вітчизняний законодавчий та правозастосовний процес, підвищення ефективності правових норм у протидії злочинності.

На сьогоднішній науково-практичній конференції всі ці проблеми знайдуть відтворення в розгляді більш конкретних питань, вирішення яких і має вплинути на загальний стан протидії злочинності. Відповідно до заявленої учасниками конференції тематики пропонується звернути увагу на:

особливості злочинності за регіональною та віковою ознакою;

сучасні тенденції щодо посилення ступеня небезпечності та проявів ознак організованості у діяннях, які посягають на безпеку держави, громадську безпеку, громадський порядок та особисті права і свободи людини та громадянина;

рецидивну та пенітенціарну злочинність у співвідношенні із чинними проблемами системи виконання (відбування) покарання, тим більш покарання у виді позбавлення волі;

значення чіткості та відповідності кримінально-правових, кримінально-процесуальних та кримінально-виконавчих нормативних положень у правовому забезпеченні протидії злочинності, тощо.

Зміст та сутність запропонованих шляхів у вирішенні зазначених проблем відтворені у збірнику матеріалів конференції.

Маю надію, що робота конференції буде певним внеском у вирішення проблем розробки нових та удосконалення чинних кримінологічних, кримінально-правових та кримінально-виконавчих заходів протидії злочинності.

*Користін О.Є., доктор юридичних наук, професор,
ректор Одеського державного університету внутрішніх справ*

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

ЩОДО ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ НОРМ ПІД ЧАС ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЇ) ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

*Абламський С.Є., кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу*

Харківського національного університету внутрішніх справ

Практичне впровадження Кримінального процесуального кодексу України 2012 року свідчить про необхідність вирішення ряду проблемних питань, одним із яких є належне та ефективне застосування його норм під час захисту прав потерпілого. Це обумовлено тим, що протязі спостерігається певна непропорційність у співвідношенні прав потерпілого та підозрюваного, обвинуваченого. Однак, незважаючи на важливе значення цього питання, у слідчій та судовій практиці й до сьогодні немає чіткої відповіді по окремих з них. Як слушно вказав В. П. Ковальчук, чинний КПК України поставив країну в нові умови, що потребує переорієнтації роботи правоохоронних органів, зміни у підходах не лише до процесуальної діяльності, а й до зміни у світоглядних орієнтирах [1, с. 74]. У зв'язку з відсутня юридичної практики і загальноприйнятого тлумачення окремих норм правового інституту відшкодування (компенсації) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (глава 9 КПК України), вважаємо за доцільне зупинитись на деяких його проблемних аспектах.

Способи захисту майнових прав потерпілих від кримінального правопорушення передбачені ст. 127 чинного КПК України. Водночас, за твердженням Р. Андрєєв, дана норма є новою, а законодавчий механізм її реалізації ще не повною мірою застосовується на практиці [2, с. 59-60]. До цього слід додати, що у чинному КПК України законодавцем так і не визначено поняття «шкода». Разом з тим, правові норми, в яких мова йде про шкоду, заподіяну кримінальним правопорушенням, не деталізують чи це шкода заподіяна на момент злочину, чи безпосередньо після його вчинення. Тому, на нашу думку, факт заподіяння шкоди має встановлюватись у процесі здійснення кримінального провадження незалежно від моменту вчинення злочину, а також бути однією з підстав визнання особи потерпілою. При цьому, важливо аби був причинний зв'язок між діянням та шкодою, що настала.

Крім того досить актуальним залишається питання визначення розміру (обсягу) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, що підлягає відшкодуванню потерпілому. Зокрема, одні вчені вважають, що допускається можливість застосування тільки тих норм цивільного права, які передбачають відшкодування шкоди, безпосередньо завданої злочинцем [3, с. 31]. Прихильники іншої концепції наголошують, що на необхідності відшкодування не тільки пряма шкода, яка була завдана злочинцем, а й недоодержаних доходів, що впливає з самої суті застосування цивільно-правової відповідальності у кримінальному процесі [4, с. 40; 5, с. 30], що ми підтримуємо, але, не зважаючи на зазначені пропозиції, чинним КПК України дану прогалину так і було не усунено. З огляду на це відмітимо думку Д. В. Плачкова, який зазначив, що одним із напрямів посилення правових гарантій захисту прав та законних інтересів потерпілих від злочинних посягань є покращення законодавчого регулювання відшкодування заподіяної злочинцем шкоди, розширення з цією метою взаємодії різних галузей права. Насамперед, це стосується процесуальних механізмів кримінально-правового та цивільно-правового характеру [6, с. 120].

Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 128 КПК України можна зробити висновок, що законодавець навіть у чинному КПК України не вказав на можливість відшкодування заподіяної потерпілому фізичної шкоди, не надав йому право пред'явити цивільний позов під час судового засідання, а також не надав представнику право на пред'явлення цивільного позову, що є порушенням прав та законних інтересів потерпілого. Крім цього, приймаючи чинний КПК України, законодавець не врахував, що особа, яка пред'явила цивільний позов в межах кримінального провадження, повинна бути звільнена від накладення державного мита, у зв'язку з тим, що вона постраждала й зазнала шкоди від кримінального правопорушення. Не встановлено й право потерпілого відмовитись від пред'явлення цивільного позову та про правові наслідки такої відмови. На нашу думку, викладені законодавчі прогалини порушують права потерпілого, у зв'язку з чим потребують уточнення, доповнення та закріплення.

Також у ст. 129 КПК України врахував яким чином визначається: розмір моральної, фізичної та майнової шкоди; випадки, коли не можливо здійснити розрахунок за пред'явленим позовом; строк для добровільного виконання за ухваленим обвинувальним вироком в частині пред'явленого позову; міри, що приймаються судом щодо конфіскації майна, якщо це не було забезпечено в ході кримінального провадження.

Ще одним проблемним питанням є відсутність в КПК України положень щодо реалізації юридичною особою права на відшкодування моральної шкоди. У той же час на таку можливість вказано в Постанові Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди», Роз'ясненні Вищого Господарського Суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням шкоди» від 29.01. 1996 р., Роз'ясненні Вищого Арбітражного Суду України від 29.02. 1996 р. «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням моральної шкоди».

З аналізу наведених нормативно-правових актів випливає, що законодавцем моральна шкода, завдана юридичній особі, ототожнюється з немайновою шкодою. З приводу цього, на нашу думку, не зовсім доцільно вживати поняття «немайнові витрати» щодо юридичної особи, яка може розцінюватись як несумісна з грошовим еквівалентом. У даному випадку необхідно зазначити про майнові витрати, тому що головною метою юридичної особи є отримання прибутків, хоча пунктом 16 ст. 16 ЦК України одним із способів такого захисту є відшкодування моральної (немайнової) шкоди [7, с. 161-162].

В цілому проведений огляд засвідчує про необхідність напрацювання узагальненої практики застосування положень КПК України щодо захисту прав потерпілого з метою виявлення неузгодженості відповідних норм, пошуку шляхів їх роз'яснення та удосконалення. Втім підняті питання не є вичерпними і потребують свого комплексного тео-

ретико-прикладного переосмислення, з огляду на що пропонує вченим і практикам висловити власну точку зору з окресленої проблематики, на основі чого запропонувати пропозиції щодо подолання законодавчих прогалин.

Література:

1. Ковальчук В. П. Деякі питання відповідності норм кримінального процесуального та кримінального кодексу України / В. П. Ковальчук // Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародної науково-практичної конференції (19–20 вересня 2013 р.). – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – С. 74-76.
2. Андреев Р. Про відшкодування (компенсацію) шкоди потерпілому та арешт майна у кримінальному провадженні, розслідуваних слідчими органами безпеки та органів внутрішніх справ / Р. Андреев // Вісник Прокуратури. – 2013. – № 6. – С. 59-62.
3. Зеленецкий В. С. Возбуждение уголовного дела / В. С. Зеленецкий – Х. : Крым Арт, 1998. – 340 с.
4. Нор В. Т. Защита имущественных прав в уголовном судопроизводстве / В. Т. Нор – К. : Выща школа, 1989. – 273 с.
5. Гошовський М. І. Потерпілий у кримінальному процесі України / М. І. Гошовський, О. П. Кучинська. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 189 с.
6. Плачков Д. В. Місце відносин відшкодування шкоди державою, завданої фізичній особі злочинном, у цивільному праві України / Д. В. Плачко // Південноукраїнський правничий часопис. – 2011. – № 4 – С. 120-122.
7. Абламський С. Є. Захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні : монографія / С. Є. Абламський / За загальною редакцією доктора юридичних наук, професора О. О. Юхна. – Харків : Панов, 2015. – 240 с. (Серія «Бібліотечка слідчого і детектива: учасники кримінального провадження»).

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ РОЗВІДУВАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

*Албул С.В., кандидат юридичних наук, доцент,
перший проректор Одеського державного університету внутрішніх справ,
заступник голови Всеукраїнської асоціації науковців та фахівців
у сфері оперативно-розшукової діяльності*

Підвищення ефективності боротьби із злочинністю на сучасному етапі, яка має ознаки професіоналізму, організованості, транснаціоналізації, без сумніву, потребують удосконалення всієї правоохоронної діяльності та її правового забезпечення. Серед багатьох напрямів протидії органів внутрішніх справ організованій злочинній діяльності найбільш дієвим та перспективним, на наш погляд, є виконання спеціального завдання негласними штатними та позаштатними працівниками з протидії злочинній діяльності організованої групи чи злочинної організації [1, с. 263]. За нашим переконанням, можна з впевненістю говорити про реалізацію розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності ОВС у протидії організованій злочинності.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. У свою чергу, в ст. 8 «Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність» закріплено, що суб'єкти ОРД мають право здійснювати проникнення в злочинну групу негласного працівника оперативного підрозділу або особи, яка співробітничала з останнім, із збереженням в таємниці достовірних даних щодо їх особистості (п. 8) та створювати з метою конспірації підприємства, організації, використовувати документи, які зашифровують особу чи відомчу належність працівників, приміщень і транспортних засобів оперативних підрозділів (п. 16). Крім цього, стаття 13 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» закріплює, що при здійсненні боротьби з організованою злочинністю спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю органів внутрішніх справ і Служби безпеки України мають право, якщо інших заходів для розкриття організованої злочинності та притягнення винних до відповідальності недостатньо, використовувати штатних і нештатних негласних співробітників, які вводяться під легендою прикриття в організовані злочинні угруповання [6].

Вітчизняний законодавець йде шляхом заохочення та визнання соціально позитивною поведінкою виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. Про це свідчить той факт, що у чинному КК України виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації передбачено як окрема обставина, що виключає злочинність діяння. Відповідно до ст. 43 КК України «не є злочинном вимушене заподіяння шкоди правоохоронюванім інтересам особою, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх злочинної діяльності» [4]. Особа, яка виконує спеціальне завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, підлягає кримінальній відповідальності лише за вчинення у складі організованої групи чи злочинної організації особливо тяжкого злочину, вчиненого умисно і поєданого з насильством над потерпілим, або тяжкого злочину, вчиненого умисно і пов'язаного з спричиненням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому або настанням інших тяжких або особливо тяжких наслідків. Крім того, в разі вчинення особою, яка виконувала спеціальне завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, таких злочинів, вона не може бути засуджена до довічного позбавлення волі, а покарання у виді позбавлення волі не може бути призначено їй на строк, більший, ніж половина максимального строку позбавлення волі, передбаченого законом за цей злочин [3, с. 46].

Впровадження працівника оперативного підрозділу до злочинного угруповання супроводжуються використанням документів оперативного прикриття за для забезпечення конспірації певних заходів; підтвердження розробленої «легенди» оперативного працівника або негласного співробітника; створення та функціонування легендованих

підприємств; зашифрування належності до правоохоронних органів чи спеціальних служб будівель, споруд, автотранспорту тощо [1, с. 264]. Примітно, що за багатьма об'єктивними ознаками дії щодо легендування оперативно-розшукової діяльності можуть співпадати з ознаками злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України. У зв'язку з цим виникає питання. Чи знаходиться використання документів оперативного прикриття в правовому полі? За нашим переконанням, оперативно-розшукова діяльність являє собою різновид соціально позитивної практики. Отже, соціально позитивна поведінка апіорі не може бути злочинною. Звідси з впевненістю можна стверджувати, що легендування при проведенні оперативно-розшукових заходів, є поведінкою правомірною та законною. Крім того, доречно згадати визначення обставин, що виключають злочинність діяння. Такими обставинами сучасне кримінальне право визначає поведінку людей, яка зовнішньо схожа з об'єктивною стороною певних злочинів, але за підставами, вказаними в законі, фактично є суспільно корисною або суспільно прийнятною або вибачальною з позицій кримінального права, а отже, у всіх випадках правомірною, такою, що виключає кримінальну відповідальність особи за завдану шкоду. Чинний Кримінальний кодекс України такими обставинами визначає – необхідну оборону (ст. 36); уявну оборону (ст. 37); затримання особи, що вчинила злочин (ст. 38); крайню необхідність (ст. 39); фізичний або психічний примус (ст. 40); виконання наказу або розпорядження (ст. 41); діяння, пов'язане з ризиком (ст. 42); виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 43). Вказані норми чітко розрізняють злочинний прояв від правомірного діяння, яке лише зовні схоже на нього, а отже, забезпечують законність і справедливість рішення відносно поведінки конкретної особи, що далеко не завжди є очевидним [2, с. 14]. Крім цього, наявність визначених норм в кримінальному законодавстві сприяє підвищенню правової активності та правосвідомості громадян і службових осіб, які потребують законодавчих гарантій своєї захищеності в разі заподіяння ними шкоди при здійсненні свого права або виконання службових обов'язків.

Слід погодитись з точкою зору В.О. Навроцького, який наголошує, що іншими, крім Кримінального кодексу, законами такі обставини не передбачаються і, як видається, не можуть бути передбачені [5, с. 342]. Відповідні положення Законів України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про розвідувальні органи України» та інших не встановлюють обставин, що виключають злочинність діяння, і не можуть їх встановлювати. Якщо визначення злочинності і караності – прерогатива кримінального законодавства, то й підстави для невизнання діянь злочинами можуть бути лише в Кримінальному кодексі чи нормативно-правових актах вищого рівня. Інші законодавчі акти можуть лише конкретизувати норми Кримінального кодексу, а не встановлювати самостійних положень. Як справедливо зазначають науковці, схожість злочинів і діянь, вчинених за обставин, які усувають злочинність діяння, полягає лише у зовнішніх ознаках – ознаках об'єктивної сторони. Насамперед у заподіянні шкоди, яка водночас виступає наслідками відповідних злочинів. У той же час, при вчиненні аналізованих діянь не порушується об'єкт кримінально-правової охорони. Адже заподіяна шкода не виступає суспільно небезпечними наслідками. Відповідні ж суспільні відносини не порушуються, а інші об'єкти, навпаки, охороняються завдяки заподіянню шкоди в ході вчинення діянь, скоєних за обставин, що усувають їх злочинність. Крім цього, відсутня вина, яка виражає негативне ставлення суб'єкта злочину до охоронюваних соціальних цінностей, усвідомлення суспільно небезпечного характеру свого діяння (при умислі), оцінку заподіяваних або можливих наслідків як суспільно небезпечних. Якщо ж діяння вчинюється за обставин, що усувають їх злочинність, то особа переконана в правомірності і суспільній корисності заподіяння шкоди, не оцінює свою поведінку як протиправну і суспільно небезпечну. А як відомо, відсутність в діянні ознак об'єктивного та суб'єктивного характеру (принаймні, хоч одного з них) констатує відсутність самого складу злочину.

Крім цього, злочинні дії передбачають завіdomу безпідставність, протиправність самих дій та усвідомлення про це особою. У свою чергу, виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, як право суб'єктів ОРД, безпосередньо передбачене у нормах законодавчих актів, тобто визнане на державному рівні соціально прийнятним та правомірним. Законом визначено мета вказаного заходу (виявлення, документування та припинення протиправних діянь) та окреслено коло суб'єктів, які мають право його проводити. Сам процес організації виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації є формалізованим, тобто потребує обов'язкового документального оформлення. В свою чергу, покладення в межах компетенції на Генеральну прокуратуру України та її відповідні ланки обов'язків щодо нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, є підґрунтям забезпечення законності, дотримання прав фізичних та юридичних осіб, інтересів суспільства і держави.

Аналіз наведених положень чинного кримінального законодавства, на наш погляд, свідчить, що існуючий стан правового забезпечення реалізації розвідувальної функції ОРД ОВС, хоча і здається, на перший погляд, достатньо повним, але при ретельному ознайомленні виявляється таким, що потребує вдосконалення з урахуванням міжгалузевих зв'язків, кореляції понять та визначень, особливостей організації і тактики всієї правоохоронної діяльності. На сьогодні нагально необхідними є науково обґрунтовані підходи до вирішення завдань, які стоять перед правоохоронними органами у протидії злочинності. Одним з таких напрямів, безсумнівно є визначення та розроблення наукових засад розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ.

Література:

1. Албул С.В. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації : новий крок у правовому забезпеченні / С.В. Албул // Правове життя сучасної України: Матеріали міжнародної звітної наукової конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу НУ «ОЮА» (16-17 травня 2013 р.) / Відп. ред. д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін. – Одеса: Фенікс, 2013. – С. 263-265.
2. Баулін Ю.В. Обстоятельства, исключающие преступность деяния / Ю.В. Баулін.– Х.: Основа, 1991. – 360 с.
3. Кримінальне право України: навч.-метод. посіб. / С.В. Албул, Д.О. Балабанова, А.А. Березовський та ін.; за ред. В.О. Тулякова. – Одеса : Фенікс, 2010. – 456 с.

4. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 01.10.2015 р. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

5. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навчальний посібник / В.О. Навроцький. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.

6. Про оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII із змін., внес. згідно із Законами України: за станом на 10.10.2015 р. № 3412-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

ПРОБЛЕМА ПОТЕРПІЛОГО ВІД ЗГВАЛТУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Андрусяк Г.М., кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права та процесу

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Суспільна небезпека статевих злочинів визначається насамперед посяганням на статеву свободу чи статеву недоторканість особи, а також заподіянням шкоди здоров'ю, честі і гідності особи, нормальному фізичному, психічному та соціальному розвитку дітей і підлітків.

За свідченням дослідників, за останні роки змінилося ставлення до статевого насильства і воно нерідко вважається безкарним або взагалі не сприймається як злочин. Вітчизняні дослідники дійшли висновку, що ця позиція притаманна гвалтівникам, яких майже у 100% становлять чоловіки, хоча Кримінальний кодекс України 2001 р. відніс до них і жінок [7, с. 4]. Саме жінки традиційно складають основну частину потерпілих від статевих злочинів; найбільш небезпечними з них є згвалтування, від яких за офіційними даними щороку потерпає майже тисяча осіб.

Злочини, що передбачені розділом IV Особливої частини КК України, посягають на статеву свободу та статеву недоторканість особи (згвалтування, насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, примушування до вступу у статевий зв'язок, статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, і розбещення неповнолітніх). Злочини, передбачені розділом IV Особливої частини КК України, залежно від того, чи використовується під час їх скоєння фізичне або психічне насильство чи безпорадний стан потерпілого, можна класифікувати як насильницькі статеві злочини (статті 152, 153, 154) та ненасильницькі статеві злочини (статті 155, 156).

Родовим об'єктом злочинів, передбачених розділом IV «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» КК України, є охоронюваний кримінальним законом порядок статевих відносин між людьми, що визначає їх статеву свободу чи статеву недоторканість. Статевою свободою наділені всі фізично та розумово розвинуті особи, які розуміють наслідки та значення статевих зносин, будь-яких інших дій сексуального характеру. Тобто якщо особа не розуміє характер та значення сексуальних дій, то вона і не наділена статевою свободою. У такому разі випадку статевий злочин є посяганням на статеву недоторканість. У 70 % випадків статевий злочин спричиняє шкоду здоров'ю людини.

Зважаючи на різні фізичні можливості чоловіків і жінок, питання про межі оборони та правомірність застосування захисних засобів під час захисту статевої свободи чи недоторканості, вочевидь, має вирішуватись по-різному.

Незважаючи на доволі тривалий час, що пройшов після прийняття КК України, у сучасній теорії кримінального права продовжується полеміка про те, чи може жінка бути суб'єктом згвалтування. Очевидно, що ніхто не заперечує проти того, що сучасна ситуація вимагає переоцінки та нового визначення ролі жінки в суспільстві в аспекті розширення її прав та забезпечення їй рівних можливостей поряд з чоловіками. Однак це не означає визнання обґрунтованості зрівняння жінки і чоловіка у природних можливостях і властивостях (фізіологічних, статевих). Такі вчені як О.М. Костенко, В.М. Куц, І.І. Котюк, О.М. Пасенюк, О.В. Синеокий, М.І. Хавронюк та інші переконливо заперечують проти криміналізації згвалтування осіб чоловічої статі жінками. Так, на думку В.О. Синеокого, виходячи із особливостей природи чоловіка і жінки, однакову правову оцінку дій чоловіка, який гвалтує жінку, і дій жінки, яка із застосуванням насильства вступає у статеві відносини з чоловіком, є неприпустимим. Таке штучне ототожнення не враховує у загальному розумінні гендерних, а у кримінологічному – фізіологічних особливостей жінки, та навіть принижує її статус [10, с. 47–48]. Ідея криміналізації згвалтування особи чоловічої статі тлумачиться як хибна і некоректна (у тому числі з медичної точки зору), як ігнорування статевих відмінностей, що закладені природою і втілюють принцип доповнення чоловічої і жіночої засад [6, с. 53–61]. Про невинуватого гендерну зрівнялівку, порушення принципу гендерної адекватності говорить і професор О.М. Костенко. Вчений наголошує, що трапляються випадки, коли наміри забезпечити гендерну рівність у КК реалізуються невдало (щодо статті 152 КК – Г.А.) [3, с. 292]. Аргументи наводяться такі: а) на даний час співвідношення жіночої та чоловічої злочинності становить приблизно 1:6; б) з позиції принципу соціального натуралізму біологічну відмінність між чоловіком і жінкою неможливо усунути соціальним вирівнюванням, як це зроблено у ст. 152 КК України (і тому ця норма має негативні «гендерні» наслідки); в) з позиції психоаналітичної концепції чоловікам властива маскуліність (пов'язана з активністю, агресивністю, садизмом та суперництвом), тоді як жінкам – фемініність (пов'язана з пасивністю, мазохізмом та прийняттям безпорадної позиції), що співвідноситься з принципом соціального натуралізму [4, с. 53–59].

І хоча у багатьох країнах світу останніми роками загалом відмічається швидке кількісне і якісне зростання злочинності жінок із застосуванням насильства, водночас при цьому не йдеться про сексуальне насильство жінок щодо чоловіків. Однак окремі вітчизняні вчені схвалюють позицію українського законодавця, вважаючи, що рівноправність чоловіка і жінки у статевій сфері відповідає ситуації, що склалася з цими злочинами у реальній дійсності, як один з моментів негативної сторони емансипації жінок у суспільстві [1, с. 9]. Складно з'ясувати позицію щодо даного питання О.О. Дудорова, який так оцінює цей крок законодавця: «Можливість визнання чоловіка потерпілим від згвалтування – істотна законодавча новела порівняно з КК України 1960 р., правильність якої не є очевидно для окремих вітчизняних фахівців» [5, с. 49].

У той же час в сексуальній злочинності продовжують домінувати чоловіки [11, с. 81]. Випадки протилежні, коли суб'єктом зґвалтування виступає жінка казуїстичні, але все-такі зустрічаються, викликаючи у оточуючих частіше не обурення, а жартівливі зауваження [11, с. 169]. За свідченням фахівців, частіше при обвинуваченні жінок у сексуальному насильстві, ситуація включає іншого чоловіка, який об'єднується з нею проти жертви [2, с. 66–70]. Подібну позицію на основі аналізу матеріалів судової практики висловлює думку, що про зґвалтування чоловіка можна вести мову лише як про груповий злочин з наступних причин: для вчинення насильницького статевого акту щодо чоловіка у нього має настати ерекція, тобто одна з жінок повинна його збудити; у однієї жінки не вистачить сили для застосування фізичного насильства стосовно потерпілого, а беспорядний стан останнього виключає настання ерекції [9, с.93]. Вітчизняна вчена А.С. Лукаш за результатами проведеного дослідження констатує, що близько 99% засуджених за вчинення зґвалтування є чоловіки, до решти (1% жінок) належать лише особи, які були засуджені за вчинення злочину як співучасниці [7, с. 8].

Слід погодитись, що нова редакція ст. 152 КК України знижує рівень захисту жінки від злочинних посягань, її статевої свободи, нівелює характер, силу, можливості жінки і чоловіка захистити себе (курсив наш. – Г.А.), порушує усталене поняття такого злочину, як зґвалтування, не відповідає ні теорії права, ні світовій практиці [8, с. 21–22]. Насильницькі статеві дії з боку жінки відносно чоловіка мають визнаватися не зґвалтуванням, а іншими «насильницькими діями сексуального характеру» на кшталт рішення іноземного законодавця. Цей підхід, як такий, що відповідає принципу гендерної адекватності, має бути сприйнятий вітчизняним законодавцем.

Література:

1. Александров Ю. В. Злочини проти статевої свободи / Ю. В. Александров // Юридичний вісник України. – 2002. – 06–12 квітня. – С. 9.
2. Бабюк И. А. Криминальная сексология: Рук. / И. А. Бабюк, С. И. Табачников, В. В. Седнев, А. А. Зайцев, Г.А. Селезнева; Донец. гос. мед. ун-т, Укр. НИИ соц. и судеб. психиатрии и наркологии, Донец. НИИ судеб. экспертиз. - К.: ПРОФИ-Донетчина; Донецк, 2004. – 221 с.
3. Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу / Костенко О. М. – К.: Атіка, 2008. – 352 с.
4. Котюк І. І. Кримінальне, кримінально-процесуальне та кримінально-виконавче право України: гендерна експертиза / І. І. Котюк, О. М. Костенко. – К.: Логос, 2004. – 127 с.
5. Кримінально-правова характеристика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи / О.О. Дудоров; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ, ім. Е.О. Дідоренка. - Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. – 352 с.
6. Куц В. М. Медико-правові аспекти криміналізації зґвалтування особи чоловічої статі / В. М. Куц, О. Ю. Дишлевої // Кримінальне право. – 2006. – № 2. – С. 53–61.
7. Лукаш А. С. Зґвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та попередження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Лукаш Анастасія Сергіївна. – Харків, 2007. – 226 с.
8. Пасенюк О. М. Деякі проблемні питання нового Кримінального кодексу України / О. М. Пасенюк // Новий Кримінальний кодекс України: Питання застосування і вивчення : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25–26 жовт. 2001 р.) / редкол.: В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. – К. – Х.: «Юрінком Інтер», 2002. – С. 17–24.
9. Пономаренко Є. Кримінально-правова оцінка зґвалтування: деякі аспекти / Є. Пономаренко / Є. Пономаренко // Право України. – 2005. – № 5. – С. 92–94.
10. Синеокий О. В. Мотивація девіантних форм поведінки особи, що призводить до сексуальних злочинів: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Синеокий Олег Володимирович. – Запоріжжя, 2006. – 254 с.
11. Чуприков А. П. Сексологія: нормальна та кримінальна [Текст]: Навч. посібник для лікарів-інтернів вищих мед. навч. закл. III-IV рівнів акредитації, лікарів психіатрів, сексологів і психологів / А. П. Чуприков, Б. М. Цуприк. – К.: [б.в.], 2003. – 288 с.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ПОМІЩЕННЯ В ПСИХІАТРИЧНИЙ ЗАКЛАД ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ БАЛТІЙСЬКИХ ДЕРЖАВ

*Андрушко А.В., кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
та міжнародного кримінального права
Ужгородського національного університету*

Психіатрія, як відомо, є зоною ризику порушення фундаментальних прав людини. З огляду на це вкрай важливою є ефективна кримінально-правова протидія використанню психіатрії в немедичних цілях.

Кримінальне законодавство України передбачає відповідальність за незаконне поміщення в психіатричний заклад (ст. 151 КК). Вказана стаття, однак, на практиці майже не застосовується, що, зокрема, можна пояснити недосконалістю законодавчої конструкції даного складу злочину. Удосконалення чинної редакції ст. 151 КК України навряд чи можливе без вивчення зарубіжного досвіду кримінально-правової протидії використанню психіатрії в немедичних цілях. Значний інтерес, зокрема, становить аналіз у вказаній частині кримінального законодавства держав Балтії (Латвії, Литви та Естонії). Ці держави, як і Україна, свого часу входили до Радянського Союзу, в якому психіатрія широко використовувалась з метою боротьби з політичним інакомисленням [1]. Після розпаду СРСР країни Балтії обрали європейський шлях розвитку, що позначилося й на тенденціях розвитку їхнього законодавства (в т.ч. й кримінального). На сьогодні в Латвійській Республіці діє КК, прийнятий 17 червня 1998 р. (набрав чинності з 1 квітня 1999 р.) [2]; в Литовській Республіці – КК, прийнятий 26 вересня 2000 р. (набрав чинності з 1 травня 2003 р.) [3]; в Естонській Республіці – Пенітенціарний кодекс, прийнятий 6 червня 2001 р. (набрав чинності з 1 вересня 2002 р.) [4].

Результати проведеного дослідження засвідчили, що серед трьох вказаних кодексів самостійний склад незаконного поміщення в психіатричний заклад передбачений лише в КК Латвійської Республіки (ст. 155).

КК Литовської Республіки (ст. 146) незаконне поміщення особи в психіатричний заклад розглядає в якості особливо кваліфікованого складу незаконного позбавлення волі. Вочевидь, такий підхід литовського законодавця засвідчує його розуміння підвищеної суспільної небезпеки незаконного поміщення особи в психіатричний заклад порівняно з основним складом незаконного позбавлення волі.

Естонський законодавець ще донедавна передбачав кримінальну відповідальність за розглядуване нами діяння, однак згодом відмовився від виділення відповідного самостійного складу злочину: якщо КК Естонської Республіки, який діяв до 1 вересня 2002 р., містив ст. 124-2, яка передбачала відповідальність за незаконне поміщення в психіатричну лікарню [5, с. 121], то Пенітенціарний кодекс, прийнятий 6 червня 2001 р., аналогічної статті вже не містить [4]. Такий підхід, вочевидь, можна пояснити тим, що Естонія давно покінчила з ганебною радянською практикою використання психіатрії в немедичних цілях, а тому естонський законодавець вирішив за доцільне декриміналізувати відповідне діяння. Зрозуміло також, що відсутність спеціального складу незаконного поміщення в психіатричний заклад у Пенітенціарному кодексі Естонської Республіки зовсім не означає, що тим самим відповідні діяння винних осіб не є кримінально каранними – можливим є кваліфікувати їх як незаконне позбавлення волі. З огляду на це далі ми розглядатимемо особливості кримінальної відповідальності за незаконне поміщення в психіатричний заклад тільки за законодавством Латвії та Литви.

В КК Латвійської Республіки стаття про відповідальність за розглядуване нами діяння міститься в розділі Особливої частини, який об'єднує злочинні посягання на волю, честь та гідність особи. Стаття про відповідальність за незаконне позбавлення волі, в якій передбачено посилену відповідальність за відповідне діяння, вчинене шляхом поміщення психічно здорової особи до психіатричного закладу, яка міститься в КК Литовської Республіки, розміщена в розділі з назвою «Злочини проти волі людини». На наше переконання, безпосередній об'єкт незаконного поміщення в психіатричний заклад не можна зводити лише до фізичної свободи (волі) людини. Вважаємо, що є всі підстави стверджувати, що основним безпосереднім об'єктом розглядуваного діяння є свобода, честь та гідність особи, причому в їх сукупності [6, с. 170–174]. З огляду на це більш правильним є підхід українського законодавця, який розмістив даний склад злочину у розділі з відповідною назвою.

Назва статті, що передбачає самостійну відповідальність за розглядуване діяння, в КК Латвійської Республіки сформульована як «Незаконне поміщення до психіатричної лікарні», тоді як в КК України ст. 151 має назву «Незаконне поміщення в психіатричний заклад». Зрозуміло, що відмінності у назві статті, яка передбачає відповідальність за вказане діяння, зумовлені назвою того закладу, куди поміщається особа, котра завідомо для винного є психічно здоровою. В ст. 151 КК України вказується, що завідомо психічно здорова особа незаконно поміщається в психіатричний заклад, що не є випадковим, оскільки в Законі України «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 р. використовується назва «психіатричний заклад». Під останнім розуміється психоневрологічний, наркологічний чи інший спеціалізований заклад, центр, відділення тощо всіх форм власності, діяльність яких пов'язана з наданням психіатричної допомоги.

Диспозиція ст. 155 КК Латвійської Республіки сформульована так: «Завідомо незаконне поміщення особи до психіатричної лікарні». Таким чином, відповідальність за поміщення до психіатричної лікарні настає лише у тому разі, якщо для винуватої особи воно було завідомо незаконне; при цьому не конкретизовано яке саме поміщення слід вважати завідомо незаконним. Диспозиція ч. 3 ст. 146 КК Литовської Республіки сформульована наступним чином: «3. Той, хто незаконно позбавив людину свободи, поміщаючи її до психіатричної лікарні не за станом здоров'я». В ч. 1 ст. 151 КК України вказано, що кримінально каранним є поміщення в психіатричний заклад *завідомо психічно здорової особи*, при цьому нагадаємо, що назва цієї статті – «Незаконне поміщення в психіатричний заклад». Шляхом тлумачення цієї норми можемо зробити висновок, що під незаконним поміщенням в психіатричний заклад на увазі мається поміщення до вказаного закладу завідомо психічно здорової особи.

У ст. 155 КК Латвійської Республіки відповідальність за незаконне поміщення в психіатричну лікарню не диференційована. На наш погляд, тут більш правильним є підхід українського законодавця, який у ст. 151 виділяє ч. 2, в якій передбачає посилену кримінальну відповідальність за незаконне поміщення в психіатричний заклад, що спричинило тяжкі наслідки. Більше того, як засвідчує проведене нами дослідження, у вказаній частині латвійське кримінальне законодавство є винятком із загального правила: у більшості статей проаналізованих нами кримінальних кодексів, які передбачають відповідальність за незаконне поміщення в психіатричний заклад, відповідальність диференційована [7, с. 72].

Як і санкція ч. 1 ст. 151 КК України, санкція ст. 155 КК Латвійської Республіки передбачає за вчинення даного діяння максимальне покарання у виді позбавлення волі на строк до двох років. Знову ж таки, кримінальне законодавство Латвії у розглядуваній частині певною мірою дисонує з кримінальним законодавством інших держав, що передбачає більш суворі покарання за незаконне поміщення в психіатричний заклад [7, с. 73]. Так, санкція ч. 3 ст. 146 КК Литви за вчинення даного діяння передбачає максимальне покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти років.

Кримінальне законодавство Латвійської Республіки передбачає можливість призначення за вчинення даного діяння штрафу до сорока мінімальних місячних заробітних плат (у ст. 151 КК України цей вид покарання відсутній). Окрім покарань у виді позбавлення волі на певний строк та штрафу, у санкції ст. 155 КК Латвії містяться також покарання у виді арешту (передбачене також в санкції ч. 3 ст. 146 КК Литовської Республіки) та позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, що містяться і в ст. 151 КК України. При цьому, однак, варто відзначити, що якщо максимальний строк покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю у санкціях ч. 1 та ч. 2 ст. 151 КК України становить три роки (це також максимальний строк, на який відповідно до ч. 1 ст. 55 КК України може бути призначене позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю як додаткове покарання), то у санкції ст. 155 КК Латвійської Республіки – п'ять років. Вказаний вид покарання в санкції ч. 3 ст. 146 КК Литовської Республіки взагалі відсутній.

Література:

1. Андрушко А.В. Каральна психіатрія та проблеми кримінально-правової протидії її використанню в Радянському Союзі / А.В. Андрушко // Сила права і право сили: історичний вимір та сучасне бачення проблеми: матеріали XXXII Міжнародної історико-правової конференції (28-31 травня 2015 року, м. Полтава). – Київ – Полтава: ПУЕТ, 2015. – С. 327–331.
2. Уголовный кодекс Латвийской Республики / науч. ред. А.И. Лукашова и Э.А. Саркисовой. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 313 с.
3. Уголовный кодекс Литовской Республики / науч. ред. В. Павилониса. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 470 с.
4. Пенитенциарный кодекс Эстонской Республики от 6 июня 2001 г. // Сайт «Основные нормативные акты Эстонии» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.zakony.ee/index.php?id=7>
5. Уголовный кодекс Эстонской Республики / науч. ред. В.В. Запелова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 262 с.
6. Андрушко А.В. Об'єкт незаконного поміщення в психіатричний заклад / А.В. Андрушко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2014. – Випуск 7. – С. 170–174.
7. Андрушко А.В. Кримінально-правова протидія використанню психіатрії в немедичних цілях: порівняльно-правовий аспект / А.В. Андрушко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2015. – Випуск 14. – Том 2. – С. 71–74.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ХУЛІГАНСТВА В УКРАЇНІ

Артюхова В.В., здобувач НДІ імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України

Науковий керівник: Колодяжний М.Г., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Міжнародними нормативно-правовими актами та Конституцією України найвищою соціальною цінністю визнаються людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. Однак, на сьогодні однією з головних загроз дотриманню гарантованих Основним Законом України прав людини і громадяни є вчинення кримінальних правопорушень (злочинів) проти громадського порядку та моральності, найпоширенішими з яких є хуліганство.

Підвищена суспільна небезпека хуліганства полягає у порушенні громадського порядку, умов роботи, налагодження побуту та відпочинку, норм суспільної моралі, зневазі результатів людської праці, посяганні на фізичну й моральну недоторканність людей. Хуліганство у більшості випадків пов'язано із застосуванням насильства, заподіянням тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості потерпілим та пошкодженням їх майна. На ґрунті хуліганства нерідко вчиняються більш тяжкі кримінальні правопорушення.

Потреби суспільства та мета кримінального законодавства єдині і полягають в необхідності запобігання хуліганським проявам. Тому детальне дослідження даного виду злочинів та розроблення ефективної системи заходів їх запобігання є нагальною потребою українського суспільства.

Відомо, що кожне наукове дослідження, у тому числі й кримінологічне, здійснюється за допомогою низки методів отримання та опрацювання наукової інформації. Одним із методів, який дозволяє обґрунтувати певну наукову гіпотезу, здійснити відповідні наукові висновки, є емпіричний. Він широко застосовується у кримінологічній науці. У свою чергу одним із різновидів емпіричного дослідження є вивчення та узагальнення кримінальних проваджень певної категорії.

У ході проведеного дослідження нами опрацьовано 400 матеріалів архівних кримінальних проваджень (справ), розглянутих судами України протягом 2010–2014 рр. за ст. 296 КК України. Це свідчить про репрезентативність нашого вибіркового вивчення і дає можливість поширити вказані дані на всі хуліганства, вчинені в Україні за вказаний період часу. На підставі узагальненого емпіричного матеріалу спробуємо надати кримінологічну характеристику сучасного хуліганства в Україні.

Результати дослідження показали, що органи досудового слідства та суд не завжди правильно розмежовують ознаки особливої зухвалості та виняткового цинізму як істотних ознак хуліганства. Так, із загальної кількості вивчених матеріалів вдалося виявити, що кількість хуліганств, кваліфікованих за ознакою особливої зухвалості, становить 263,2 % (сума процентних показників перевищує 100 %, оскільки іноді, в матеріалах кримінальних проваджень хулігани вчиняли декілька різних за характером дій, які були кваліфіковані, як такі, що вчинені з особливою зухвалістю). У той же час кількість хуліганств, вчинених із винятковим цинізмом, становить тільки 6,7 %. При цьому хуліганства, вчинені з особливою зухвалістю, у 84,3 % проваджень супроводжувались заподіянням тілесних ушкоджень потерпілій особі чи насильством із завданням побоїв, у 32,3 % – знищенням чи пошкодженням майна, у 15 % – тимчасовим припиненням нормальної діяльності підприємств, установ, організацій різної форми власності.

Хуліганства, вчинені із винятковим цинізмом, у 2,2 % проваджень супроводжувались проявом безсоромності чи грубої непристойності у виді демонстрації статевих органів, приниженням честі та гідності потерпілого. Інші форми виняткового цинізму мають незначне поширення.

Аналіз даних показників дозволяє зробити висновок, що основна кількість хуліганств проявляється в діях, спрямованих проти особи та майна, яке перебуває в державній чи приватній власності.

Хуліганські дії мають здебільшого насильницький характер. Тому спосіб вчинення даного злочину становить підвищений інтерес. Так, нами виявлено, що при вчиненні хуліганств найчастіше зустрічається фізичне насильство (84,3 %). Водночас, вчинення насильницьких дій у даній категорії злочинів інколи супроводжується і психічним насильством (погроза фізичної розправи, приниження честі та гідності потерпілого тощо) – 8,7 %. Однак останній показник є досить приблизним, оскільки він вираховувався із обсягу обвинувачення, визнаного судом доведеним. Насправді ж, з показань свідків та потерпілих у кримінальних провадженнях вбачається, що у більшості випадків психічне насильство мало місце, проте з різних причин органами досудового слідства не було включено в обвинувачення.

Дослідженням виявлено, що для вчинення злочинів хулігани у 62,7 % проваджень не використовували спеціальних засобів та знарядь, тілесні ушкодження потерпілим завдавались руками та ногами. Однак у 18,2 % випадках тілесні

ушкодження були спричинені предметами, спеціально пристосованими або заздалегідь заготовленими для нанесення тілесних ушкоджень (ножі, пневматична зброя тощо), у 8,6 % – випадково підібраними предметами (скляні пляшки чи їх уламки, дерев'яні палиці та ін.), у 2,3 % – холодною чи вогнепальною зброєю. Пошкодження або знищення майна також здійснювалось руками та ногами – 23 %, іншими предметами – 8,8 %.

Щодо вчинення хуліганства у співучасті можемо зауважити, що у 67,4 % випадках даний злочин вчинявся одноособово, у 32,6 % – в групі. При цьому, характеризуючи хуліганство, вчинене у співучасті зазначимо, що за об'єктивною ознакою для цього злочину характерна проста співучасті (99,2 %). За суб'єктивною ознакою хуліганству властиве вчинення злочину групою осіб (79,7 %), вчинення злочину групою осіб з попередньою змовою не досить поширене (19,5 %). Кількісний склад груп хуліганів такий: 2 особи (63,9 %), 3–5 осіб (31,6 %), 6–10 осіб (4,5 %). Такі показники кількісного складу є досить умовними, оскільки у 30,8 % проваджень були особи, які не встановлені під час досудового розслідування. Крім того, потерпілі через різні чинники (погане освітлення, стан алкогольного сп'яніння, шоківий стан, тяжка травма) під час вчинення злочину у наданих показаннях на стадії досудового розслідування не завжди могли сказати точну кількість осіб, які вчинили щодо них злочин. Аналізом складу груп хуліганів за характером стосунків учасників виявлено, що такі особи, як правило, були знайомі між собою (83,4 %) чи мали родинні зв'язки (10,6 %). Крім того, 80,4 % групових хуліганств вчинялись дорослими, 11,3 % – неповнолітніми, 8,3 % – змішаною групою.

Результати нашого дослідження дозволяють дійти також певних висновків й щодо загального кримінологічного портрету сучасного хулігана: це переважно чоловіки (95,2 %), віком від 19 до 25 років (38,1 %), які не одружені (76,8 %), мають повну загальну середньою чи професійно-технічну освіту (63,4 %), безробітні (60,9 %), із задовільним станом психічного та фізичного здоров'я (більше 90 %), які вчинили злочин у стані алкогольного сп'яніння (71 %), не мають судимостей (60,6 %).

Що стосується «географії» даного виду злочинів, то більшість злочинців, за матеріалами вивчених проваджень, вчиняють хуліганство в тому ж населеному пункті, в якому проживають (79,8 %). Здебільшого це обласні центри України (86,8 %).

Проаналізувавши найпоширеніші місця вчинення хуліганств, можемо виокремити такий показник як «топографія» цього злочину. Зокрема, більшість злочинів вчинялися на вулицях міст (22 %), за місцем роботи потерпілого (11,8 %), у дворах житлових багатоквартирних будинків (10,8 %) та у кафе чи прилеглих територіях (10,5 %). Інші місця займають незначну питому вагу.

Вищенаведене дає підставу стверджувати, що хуліганство є специфічним злочиним, який представляє для соціальної і моральної сфери суспільства підвищену суспільну небезпечність. Встановлені показники кримінологічної характеристики сучасного хуліганства в Україні в комплексі з іншими результатами його теоретичного й емпіричного дослідження дозволять розробити систему прогресивних заходів запобігання даному негативному явищу соціальної дійсності.

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Бабанли Р.Ш., кандидат юридичних наук, начальник науково-експертного управління апарату Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ

В усіх без винятку наукових дослідженнях, присвячених вивченню проблем кримінально-правового напрямку, істотна увага приділяється питанням термінології, яка має ключове значення для встановлення конститутивних ознак того чи іншого правового інституту. При цьому згадана проблема аналізується в багатьох аспектах: по-перше, з'ясування змісту певного терміну, по-друге, доцільності використання конкретного слова при формулюванні такого терміну; по-третє, обґрунтованості розкриття змісту терміну з використанням того чи іншого поняття тощо.

Традиційно у науці кримінального права, а саме у науково-практичній та навчальній літературі під терміном «загальні засади призначення покарання» пропонується розуміти систему встановлених кримінальним законом і обов'язкових для суду вихідних вимог (відправних правил), із яких має виходити суд при визначенні підстав, порядку та меж призначення покарання і якими він повинен керуватися, обираючи міру покарання по кожній окремій кримінальній справі і щодо кожної конкретної особи, якій це покарання призначається [1, с. 216]. У цьому визначенні аналізований термін розкривається як вихідна вимога або як тотожне за змістом словосполучення – «відправне правило».

Як відправні правила пропонує визначати загальні засади і О. О. Дудоров, вказуючи, що це закріплені у кримінальному законі і покликані забезпечувати реалізацію принципів призначення покарання відправні правила, якими зобов'язаний керуватися суд, призначаючи покарання кожній особі, винуватій у вчиненні будь-якого злочину [2, с. 507]. Такого ж концептуального підходу до вирішення питання про визначальне поняття, яке роз'яснює змісту терміну «загальні засади» притримується Л.О. Прохоров, формулюючи таку дефініцію: «загальна засада – це чітко окреслене у законі правило визначення міри покарання, яке відповідає об'єктивним і суб'єктивним ознакам злочину» [3, с. 11]. На думку Г. І. Цепляєвої, загальні засади призначення покарання є саме тією системою правил, які приводять у дію механізм санкцій Особливої частини [4, с. 12].

На підставі оцінки семантичного значення термінів «критерій», «вимога», «положення», «розпорядження», «правило» Т.В. Непомнящая приходиться до висновку про те, що розуміння загальних засад як критеріїв, вимог, розпоряджень і положень, якими має керуватися суд, не суперечить поняттю загальних засад призначення покарання, однак не відбиває в повному обсязі всіх обов'язкових їхніх ознак, передусім керівне значення цих правил для діяльності суду [5, с. 79].

Необхідно погодитись із тим, що формулювання визначення загальних засад із використанням наведених вченою понять, зумовлює появу близьких за змістом дефініцій аналізованого терміну, а тому відповідні відмінності не мають принципового значення для виокремлення лише на підставі таких відмінностей різних підходів до з'ясування сутності відповідних засад. При цьому спільною ознакою наведених вище визначень є констатація того, що загальні засади є

тим, що має враховувати суд для належного вирішення питання про вид та розмір покарання у кожному конкретному випадку його призначення. Водночас однією із відмінностей, яку можна виокремити на підставі проведеного аналізу, є рівень деталізації відповідних дефініцій. Якщо автори деяких із них є прихильниками використання загальних формулювань без істотної деталізації (наприклад, визначення М.І. Бажанова, Л.О. Прохорова), то інші вважали за доцільне більш детально відобразити зміст відповідного терміну. Так, крім ознаки обов'язковості для суду, у визначеннях загальних засад акцентовано увагу на таких її характерних особливостях: загальні засади визначають підстави, порядок, межі призначення покарання (визначення у коментарі Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова, С. Б. Гавриша); формулюють підстави суддівського розсуду при призначенні покарання (визначення А.С. Макаренка); визначають міру покарання, яка відповідає об'єктивним і суб'єктивним ознакам злочину (Л.О. Прохоров); стосуються кожної особи, винуватої у вчиненні будь-якого злочину (О.О. Дудоров).

Результати аналізу наведених підходів щодо наповнення визначення аналізованого терміну зазначеними ознаками, свідчить про те, що кожна з них відображає певний аспект сутності загальних засад. Саме тому, підстав стверджувати, що існування таких відмінностей між визначеннями істотно відрізняє їх одне від одного, немає. Натомість, у цьому контексті можемо співвіднести такі визначення як взаємодоповнюючі.

Також вважаємо за доцільне наголосити на тому, що більш обґрунтованими, на наш погляд, є підходи до формулювання загальних визначень, не обтяжених надмірною деталізацією. Без сумніву, загальні засади призначення покарання є багатоаспектним терміном і значною мірою їх реалізація залежить від особливостей конкретного суспільно небезпечного діяння, покарання за яке призначається з урахуванням таких засад. Проте, відображення усіх можливих аспектів аналізованого терміну у його визначенні є по-перше, неможливим, а по-друге, непотрібним. Так, наприклад, недоцільним, на наш погляд, є формулювання відповідних визначень шляхом наповнення їх положеннями, закріпленими у ст. 65 КК, оскільки ця стаття не містить вичерпного переліку положень, що мають враховуватись судом при призначенні покарання, а також може бути змінена як шляхом доповнення, так і шляхом виключення конкретних положень. Разом із тим, більш дискусійними на концептуальному рівні є наукові підходи щодо визначення співвідношення між термінами «загальні засади» та «принципи призначення покарання» або «принципи кримінального права». Так, необхідно зауважити, що досить поширеними є підходи, згідно з якими загальні засади призначення покарання розкриваються не як правила, вимоги, розпорядження, а як принципи.

Так, зокрема, на думку А. В. Наумова, загальні засади призначення покарання це і є загальні принципи призначення покарання, в яких законодавчо зафіксовані і критерії такого призначення» [6, с. 398]. При цьому, поряд із підходом, який полягає в ототожненні аналізованих категорій, існують позиції, відповідно до яких загальні засади є формою реалізації принципів кримінального права або принципів призначення покарання.

У контексті аналізу наведених підходів до з'ясування сутності терміну «загальні засади призначення покарання» та формулювання, з урахуванням такої сутності, відповідного визначення, вважаємо за доцільне звернути увагу

По-перше, при вирішенні питання з'ясування сутності загальних засад призначення покарання необхідно враховувати, що терміни «загальні засади» та «принципи» як у теорії права [7, с. 315], так і у філології (наприклад, засада – вихідне, головне положення, принцип; основа світогляду, правило поведінки [8, с. 300]) ототожнюються, оскільки одне із них досить часто розкривається із використанням другого. Таким чином, відсутні підстави для протиставлення принципів і загальних засад призначення покарання, як і відсутні, з цих же міркувань, підстави стверджувати, що у засадах призначення покарання реалізуються принципи призначення покарання. По-друге, незважаючи на різноманітність, неоднозначність та багатоаспектність підходів до визначення терміну «принципи права», спільним для таких підходів є констатація їх фундаментальності, основоположності, визначення їх як первісних й найбільш простих елементів, з яких утворюється все інше [9, с. 22], тощо. Таким чином, ознакою фундаментальності, основоположності мають бути наділені і засади призначення покарання для того, щоб існували підстави для їх віднесення до цієї правової категорії. Разом із тим, результати аналізу законодавчих положень, які належать до числа таких засад не дають підстав для висновку про їх основоположність. Так, на наш погляд, не є основоположною вимога про те, що покарання призначається у межах, установлених у санкції статті, а також, наприклад, про те, що покарання призначається відповідно до положень Загальної частини КК. Наведені вимоги фактично деталізують основоположну засаду – засаду законності, а не закладають її.

Отже, на підставі проведеного дослідження вважаємо за доцільне висловити припущення про те, що положення (вимоги, правила), якими суд зобов'язаний керуватись у кожному конкретному випадку призначення покарання у науці кримінального права та у законі України про кримінальну відповідальність помилково іменуються терміном «загальні засади» або «принципи». Натомість, для позначення відповідних положень необхідно використовувати термін, змістом якого охоплюється більш конкретна вказівка, яка не наділена основоположним характером, проте, водночас є загальною та підлягає виконанню у кожному конкретному однотипному випадку. Таким вимогам, на наш погляд, відповідає термін «правило», під яким розуміється те, чим керуються у праці, поведінці, співжитті тощо [10, с. 503].

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. За заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Видання четверте, доповн. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2008.
2. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / за ред. В. О. Навроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 712 с.
3. Прохоров Л. А. Общие начала назначения наказания и предупреждение рецидивной преступности: Учебное пособие[текст] / Л. А. Прохоров. – Омск: ОВШМ МВД, 1980. – 87 с.
4. Цепляева Г. И. Общие начала назначения и сокращения наказания [текст] / Г. И. Цепляева // Российская юстиция. – 2005. – № 9. – С. 12 – 15.
5. Непомнящая Т. В. Общие начала, принципы и критерии назначения наказания // Журнал российского права. – 1999. - № 12. - С. 79.

6. Наумов А.В. Уголовное право. Общая часть. Курс лекций.
7. Див., наприклад, Рабінович С. Основоположні принципи права як об'єкт загальнотеоретичного дослідження: теоретико-методологічні й полемічні міркування стосовно монографії С.П. Погребняка «Основоположні принципи права (змістовна характеристика)» // Вісник Львівського університету. Серія юрид., 2009. Вип. 48. – С. 312 – 317.
8. Словник української мови: в 11 томах. – Том 3, 1972.
9. Бэкон Ф. О принципах и началах. –М.: Гос. соц.-эконом. изд-во, 1937. –82 с.
10. Словник української мови: в 11 томах. – Том 7, 1976.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

*Бадюк М.О., слухач магістратури Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Кулик Л.М., кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ*

В умовах глобалізації транснаціональна організована злочинність є закономірним результатом розвитку злочинної діяльності в суспільстві, її організованих сфер і являє собою найбільш високолатентну і небезпечну систему організованої злочинної діяльності.

Питання соціально-правового контролю діяльності транснаціональних злочинних структур прямо залежать від рівня адаптації національного законодавства до змін злочинності і, насамперед, її високоорганізованих форм. Багато авторів відзначають, що такі зміни в основному стосуються положень про кримінальну відповідальність за участь у діяльності злочинних формувань і питань конфіскації злочинних активів [1, с. 11].

У ряді європейських країн саме існування злочинного формування визнається суспільно небезпечним. При цьому висока суспільна небезпека злочинних формувань визнається незалежно від тяжкості злочинів, для вчинення яких вони створюються. Із західних правових систем у цьому аспекті можна особливо виділити італійську, яка встановлює кримінальну відповідальність за саме членство у кримінальному угрупованні і застосовує принцип «презупції винуватості» за деякі види злочинів, що полягає у покладанні на підозрюваного в отриманні незаконних доходів обов'язку доводити легітимність їх походження [2, с. 144].

В Особливій частині Кримінального Кодексу Італії містяться основні статті, присвячені організованій злочинності, які входять до складу глави V «Злочини проти загального порядку». Стаття 416 має своїм предметом злочинні співтовариства і ст. 416² – мафію. Перша норма має історичні зв'язки з попередніми кримінальними кодексами (Кодексами Занарделлі 1898 і Рокко 1930), що виникли під впливом позитивної школи, яка виходила з соціальної небезпеки злочинної діяльності, здійснюваної окремими особистостями або спільнотами. Друга норма з'явилася після опублікування Доповіді американської комісії в 1965 р і прийняття Закону про організовану злочинність 1975 для боротьби з мафією і Коза Нострою в США [3, с. 5].

Всі питання боротьби з організованою злочинністю перебувають в Італії у віданні Міністерства внутрішніх справ. Особливу активність поліція демонструє в останнє десятиліття. Це наочно можна продемонструвати прикладами проведених правоохоронними органами за вироком суду конфіскацій. Так, тільки на Сицилії конфіскували власність мафії на 300 млн євро. Одночасно конфісковано велику кількість акцій різних підприємств, 60 га землі і 220 будівель. Все це належало мафіозному босові з сицилійського міста Трапані Маттео Мессіна Денаро і було записано на ім'я місцевого крупного підприємця Джузеппе Гріголі.

В останні роки італійська влада конфіскувала у мафії майже 10 тис. об'єктів нерухомості. Конфісковані будівлі, як правило, передають громадським і державним організаціям, які займаються соціальною підтримкою малозабезпечених. Італійське правосуддя не скупиться на вирокі членам злочинних співтовариств. У 2008 р. суд міста Палермо виніс вирок 38 членам сицилійської мафії. Звинувачення просило максимальні терміни ув'язнення для підсудних. В результаті співпраці зі слідством і визнання провини обвинуваченими покарання було знижено. У загальній складності злочинці отримали 400 років в'язниці. Всі засуджені були близькі до відомого угруповання Бернардо Провендзано.

Досвідом міжнародного співробітництва може поділитися і німецьке Федеральне відомство кримінальної поліції (ВКА). У сучасній Європі ВКА займається боротьбою з транснаціональною організованою злочинністю і тероризмом, корупцією в органах державного управління, проявами релігійного та міжетнічного екстремізму, злочинами в економіці, пов'язаними з «відмиванням» грошей, незаконним обігом наркотиків, підробкою, проституцією, тощо. При цьому кримінальна поліція має для виконання цього завдання необхідне правове, кадрове та технічне забезпечення, володіє найпотужнішим електронним банком оперативних даних – INPOL. ВКА має в своєму розпорядженні також необхідну науково-технічну базу і займається аналітичною обробкою оперативної та відкритої інформації, в тому числі й із-за кордону, розробляє стратегію і тактику дій поліції на перспективу, впроваджує нові зразки спеціальної криміналістичної техніки, успішно вирішує питання підготовки та перепідготовки кадрів [4, с. 300].

Кримінальне законодавство Іспанії передбачає відповідальність за створення незаконних об'єднань у виді озброєних банд, формувань або терористичних груп, які мають на меті вчинення злочину; об'єднань, які мають законні цілі, але використовують для їх досягнення насильницькі методи (заякування або контроль за особистістю), що спонукають або підбурюють до дискримінації, ненависті щодо осіб, груп чи об'єднань за мотивами ідеології, релігії, переконань, етнічної, расової чи національної належності, членів їх сімей або якого-небудь з них, статі, сімейного стану, хвороби або інвалідності (ст. 515 КК) [5, с. 390].

Важливо звернути увагу на досвід попередження організованої злочинності в США, де крім законів штатів і федеральних законів RICO (вплив рекету та корумпованих організацій), CCE (Закон про постійно діюче злочинне об'єднання), застосовуються ще й надзвичайні повноваження спеціальних органів, у тому, числі й з фізичного усунення відповідних осіб [2, с. 154].

Основними сферами діяльності організованої злочинності в США є торгівля наркотиками, людьми і незаконне ввезення мігрантів, «відмивання» грошей, корупція, тероризм. Особливістю цієї злочинності є її транснаціональний і глобальний характер. У цьому зв'язку організована злочинність в США і зусилля, спрямовані на боротьбу з нею, розглядаються спільно з іншими країнами і регіонами світу. Як відзначають офіційні представники ФБР, у ході боротьби з організованою внутрішньою і міжнародною злочинністю їхнє відомство використовує найрізноманітніші методи, що включають застосування усього спектру законів і самих передових технічних засобів. Особливо ефективними вважаються заходи, що проводяться в рамках застосування Закону про організації, які потрапили під вплив рекетирів або корумпованих елементів. Такі розслідування супроводжуються секретним впровадженням кадрових співробітників ФБР в подібні організації, юридично дозволеним електронним спостереженням за підозрюваними, вербуванням інформаторів та свідків. Більшість подібних операцій проводиться спільно з іноземними та місцевими юридичними структурами. У боротьбі з організованою злочинністю та розповсюдженням наркотиків ФБР зосереджує свої зусилля на розслідуванні злочинної діяльності особливо небезпечних міжнародних, національних і регіональних угруповань.

Проведений огляд зарубіжного законодавства дозволяє виділити ряд положень, що мають істотне значення для удосконалення національної правової системи протидії організованим, в тому числі транснаціональним, злочинним структурам. Так, у боротьбі з організованою злочинністю у високому ступені реалізовані керівні принципи для попередження організованої злочинності (стандарти і норми ООН), що стосуються: залучення до співпраці засобів масової інформації; розробки та впровадження детальних правових програм, при яких факт вчинення злочинів стає явним; практики конфіскації доходів, отриманих від злочинної діяльності; зосередження уваги на виявленні каналів обігу грошових коштів, встановлення надійних бар'єрів між фінансовими ринками та ринками незаконно придбаного капіталу; наділення правоохоронних органів належними повноваженнями в законодавчому порядку; створення спеціалізованих міжвідомчих установ, які будуть конкретно займатися питаннями організованої злочинності.

Таким чином, вважаємо, що серед невідкладних заходів, спрямованих на усунення недоліків і вирішення великої кількості проблем, пов'язаних з попередженням злочинності та її транснаціональних форм, на першому місці поряд із заходами організаційного характеру повинен стояти законодавчий комплекс правових заходів, що враховує зарубіжний досвід такого правового попередження.

Література:

1. Жаровська Г. П. Перспективні напрями протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні [Текст] / Г. П. Жаровська // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2014. – № 1. – С. 11-16
2. Адашкевич Ю.Н. Организованная преступность / Под ред. А.И. Долговой. М., 1998. – 460 с.
3. Столярський О. В. Розвиток основних напрямків і форм міжнародного співробітництва в боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю після прийняття Статуту ООН [Текст] / О. В. Столярський // Митна справа. – 2013. – № 6(2.2). – С. 3-10.
4. Шепетько С. А. Міжнародний досвід протидії транснаціональній організованій злочинності [Текст] / С. А. Шепетько, Ю. І. Швагер // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2013. – № 1. – С. 298-306.
5. Пихов А.Х. Уголовно-правовые особенности предупреждения организованной преступности и ее транснациональных форм: зарубежный опыт // Российский криминологический взгляд. – 2012. – № 2. – С. 388-398.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ НАСИЛЬНИЦЬКИМ СТАТЕВИМ ЗЛОЧИНАМ

*Базир І.В., слухач магістратури Київського університету права ім. В.М. Корецького НАН України
Науковий керівник: Кваша О.О., доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права та процесу КУП НАН України*

Насильницька злочинність становить значну небезпеку для суспільства. Злочини, поєднані з насильством, вчиняються у різних сферах життєдіяльності нашого суспільства. Особливу увагу серед насильницьких злочинів привертають злочини проти статевої свободи. Вони пов'язані з посяганням на статева свободу особи або її статева недоторканість. Такі злочини грубо принижують гідність потерпілої від злочину особи, заподіюють їй глибоку психічну травму, можуть завдати серйозної шкоди її здоров'ю.

Суспільна небезпека злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи визначається не лише посяганням на статева свободу або статева недоторканість особи, а й заподіянням шкоди іншим суспільним відносинам та соціальним цінностям – нормальному фізичному й психічному розвитку дітей і підлітків, здоров'ю, честі і гідності особи тощо. Тому кримінально-правова протидія насильницьким статевим злочинам на сьогодні набуває неабиякої актуальності.

Загалом питання протидії тим чи іншим видам злочинів є об'єктом багатьох наукових досліджень. Водночас недостатньо дослідженою залишається кримінально-правова протидія насильницьким статевим злочинам. Розглядаючи питання кримінально-правової протидії насильницьким статевим злочинам, перш за все, слід з'ясувати сутність таких злочинів. Так, зокрема, криминологічне поняття «сексуальні злочини» та кримінально-правове «статеві злочини» не є синонімічними. На відміну від «сексуальних злочинів», для статевих злочинів мотив задоволення статевої пристрасті не є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони. Усі статеві злочини передбачені Розділом IV «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» Особливої частини КК України. Натомість не усі «сексуальні злочини» містяться у наведеному розділі КК України; а з іншого боку, – до переліку «сексуальних злочинів» можна зарахувати злочини, передбачені п. 10 ст. 115 КК України («умисні вбивства, поєднані із звалтуваннями або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом»), що містяться у Розділі II «Злочини проти життя та здоров'я особи» КК України [3], [8, с.160].

Як зауважує С.В. Якімова, особливістю «сексуальних злочинів» є наявність специфічної мотивації їх учинення. «Сексуальні злочини» – це агресивна, кримінально-каральна модель сексуальної поведінки по відношенню до сексуального партнера з мотивів задоволення винним статевої пристрасті шляхом фізичного насильства, погрози його засто-

сування, використання безпорадного стану особи, матеріальної чи службової залежності потерпілого або у зв'язку з хворобливим порушенням спрямованості статевого потягу» щодо дітей, які не досягли статевої зрілості. До «сексуальних злочинів» належать усі діяння, які вчиняються з мотивів задоволення статевої пристрасті винного та посягають на статево свободу та статево недоторканість особи, а в окремих випадках, за умови хворобливого порушення спрямованості статевого потягу чи способів його задоволення – життя і здоров'я потерпілої особи [8, с.160].

Основним напрямом протидії злочинності останнім часом визнається не покарання злочинців, а запобігання вчиненню злочинів. Значення запобігання злочинам як головного напрямку протидії злочинності визначається тим, що воно є найбільш гуманним та ефективним засобом підтримки правопорядку, забезпечення безпеки суспільства [7, с.196].

Кримінально-правова протидія насильницьким статевим злочинам забезпечується комплексно національним та міжнародним законодавством. Так, Міжнародно-правові засади запобігання жорсткому поведженню з дітьми на рівні ООН визначено Загальною декларацією прав людини 1948 р. (ст. 5), Міжнародним пактом про громадянські та політичні права 1966 р. (ст. 7) й іншими базовими міжнародно-правовими документами з прав дитини. 1959 р. ООН схвалено документ, безпосередньо спрямований на захист дітей від насильства та порушення їх прав – Декларацію прав дитини. Однак вона не має юридично обов'язкової сили та містить лише рекомендації державам-учасникам [2]. 20 листопада 1989 р. ухвалено Конвенцію ООН про права дитини – так звану «світову конституцію прав дитини», яка проголошує право на рівень життя, достатній для забезпечення розвитку дитини, ліквідацію насильства й сексуальної та економічної експлуатації дітей [1].

Міжнародне право приділяє особливу увагу запобіганню «особливо небезпечним формам жорсткого поведження з дітьми», до яких віднесено, зокрема, дитячу проституцію, дитячу порнографію, сексуальну експлуатацію дітей та деякі інші. З метою протидії цим небезпечними виявам насильства стосовно дітей на рівні ООН розроблено та відкрито для підписання Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, а також Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності. На попередження найтяжчих форм жорсткого поведження з дитиною спрямовано Конвенцію Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення [4, с.149-150].

Проте чинне кримінальне законодавство України потребує вдосконалення. Наявність значної кількості прогалин аж ніяк не сприяє ефективному притягненню до кримінальної відповідальності та, як наслідок, запобіганню вчинення нових злочинів.

Ще один важливий фактор, який негативно впливає на протидію насильницькій статевій злочинності – неналежна діяльність правоохоронних та правозахисних органів державної влади.

До засобів протидії насильницькій статевій злочинності слід віднести також появу пробації. Пробація – це широке коло дій та заходів виховного впливу, включаючи нагляд, контроль і надання допомоги, які спрямовані на соціальну інтеграцію правопорушника, а також на забезпечення безпеки суспільства [5, с. 346].

Головне завдання пробації – це забезпечення безпеки суспільства, зменшити злочинність, тобто зробити із злочинців порядних членів суспільства, виправити, перевиховати їх у людей, які поважають закони [6, с.67].

Викладене вище дозволяє зробити висновок про те, що кримінально-правова протидія насильницьким статевим злочинам в сучасній Україні потребує вдосконалення. Зокрема, вбачається за необхідне вдосконалення законодавства в частині притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення насильницьких статевих злочинів, діяльності правоохоронних та правозахисних органів державної влади. Комплексне впровадження запропонованих заходів позитивно вплине на ефективність протидії насильницьким статевим злочинам в сучасній Україні.

Література:

1. Конвенція ООН про права дитини, резолюція 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20 листоп. 1989 р. Ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27 лют. 1991 р. № 789XII (78912)
2. Декларація прав ребенка от 20 нояб. 1959 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_384
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р.// Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 25-26.
4. Джужа А.О. Запобігання злочинам проти статевої недоторканості дитини за законодавством інших країн//А.О.Джужа//Науковий вісник НАВС. - №2. - 2013. - С.149-150.
5. Європейські правила пробації: Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи від 20 січня 2010 року // Богатирьова О.І. Теоретико-прикладні засади впровадження пробації в Україні: моногр. – К.: ВД Дакор, 2013. – 346 с.
6. Протидія злочинності: теорія та практика: збірник матеріалів VI Міжвузівської науково-практичної конференції студентів (курсантів), аспірантів та молодих учених (Київ, 16 травня 2014 року). – К.: Національна академія прокуратури України, 2014. – 67 с.
7. Шевченко О.А. Запобігання злочинам як один із пріоритетних напрямів протидії злочинності//О.А.Шевченко//Право і суспільство. - №3. – 2012. – С196.
8. Якимова С.В. Поняття та кримінологічна характеристика «сексуальних злочинів»/С.В.Якимова//Вісник Національного університету «Львівська політехніка». - №1. – 2012. – С.160.

«ПОНЯТТЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ»

*Баляс А.В., курсант Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Щирська В.С., викладач кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Нещодавно Верховною Радою України були внесені зміни до Кримінального кодексу України, якими доповнено загальну частину розділом 14-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Під час дослідження теоретичної обґрунтованості та практичної необхідності запровадження інституту кримінальної відповідальності юридичної особи в національне законодавство. У процесі дослідження застосовувалась низка загальнонаукових методів: порівняльний, історичний, системний, логічний. З-поміж спеціальних юридичних методів дослідження використовуються такі як «тлумачення», формально-логічний, правового аналізу. В теорії українського кримінального права панівною є теорія, за положеннями якої суб'єктом злочину може визнаватися лише фізична особа. Це слідує з визначення, що міститься в Кримінальному кодексі України – «суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність».[3,93]

Ряд вчених (М. І. Бажанов, Г. Н. Борзенков, Н. Ф. Кузнецова, С. Ф. Мілюков та інші), виступаючи проти кримінальної відповідальності юридичних осіб, аргументували свою позицію:

- по-перше, тим, що об'єктивний вираз воля набуває тільки в цілеспрямованих діях, тобто вчинок людини є єдиною формою, в якій воля може знайти об'єктивний прояв;
- по-друге, має місце недотримання принципу особистої винної відповідальності і принципу індивідуалізації покарання;
- по-третє, при притягненні юридичної особи до кримінальної відповідальності неможливо встановити вину як психічне ставлення особи до суспільно небезпечного діяння і його наслідків; по-четверте, визнання юридичних осіб суб'єктами злочинів призведе до утворення в кримінальному законодавстві двох систем принципів і підстав кримінальної відповідальності і покарання.

При цьому серед науковців триває дискусія про доцільність та можливість визнання юридичної особи суб'єктом злочину. Серед них певна частина виступає за впровадження – О.О. Бахуринська, О.О. Михайлов, Е.М. Кислюк, В.І. Осадчий, О.Ф. Пасека, проте багато вчених слухно обґрунтовували думку про недоцільність внесення таких змін, а саме: Г.С. Крайник, П.С. Берзін, В.О. Гацелюк, І.І. Митрофанов, О.В. Козаченко. Ми погоджуємося із тими науковцями, які зазначають, що такі зміни повинні бути повністю узгоджені із іншими нормами як кримінального, так і інших галузей права, тому що такі вони потребують докорінного реформування основних інститутів національного кримінального права: кримінальної відповідальності, покарання, співучасті, обставин, що виключають злочинність діяння та зміни понять, що ними користуються в кримінальному законодавстві – злочин, вина, осудність і неосудність, мотив, мета, готування до злочину, замах на злочин.

Ми погоджуємося із думкою А.В. Яценка, що в узагальненому виді заходи кримінально-правового характеру можна визначити як передбачені КК України (Загальною і Особливою частинами) засоби впливу на поведінку особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Ці засоби можуть бути і примусовими, і заохочувальними, які, у свою чергу, застосовуються у разі наявності суспільно корисних вчинків, як пов'язаних із кримінальним правопорушенням, так і не пов'язаних, а лише зовні схожих на нього (необхідна оборона, крайня необхідність).

Розмежовуючи кримінальну відповідальність від заходів кримінально-правового впливу М.І. Хавронюк ключовою ознакою вважає наявність обвинувального вироку суду, саме тому заходи кримінально-правового впливу, не пов'язані із винесенням обвинувального вироку, перебувають за межами поняття «настання кримінальної відповідальності» [4,56-57]

Однак, аналізуючи главу XVI-1 Кримінального кодексу України можна зробити до висновку, що застосовуючи заходи кримінально-правового характеру, юридична особа піддається кримінальній відповідальності, так як вони застосовуються за обвинувальним вироком суду та передбачають певні обмеження (або позбавлення) прав юридичної особи. Конституційний Суд України в Рішенні № 9-рп/99 від 27 жовтня 1999 р. зазначив, що кримінальна відповідальність – це форма реалізації державою правоохоронних норм, яка в кінцевому підсумку, як правило, полягає в застосуванні до особи, що вчинила злочин, конкретних кримінально-правових заходів примусового характеру через обвинувальний вирок суду.[2,34]

Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом (ч.1 ст. 2 КК). При цьому складовою складу злочину є суб'єкт злочину, яким не може бути юридична особа.

Насторожує, також, що в складі злочинів, суб'єктами яких є юридичні особи зміни внесені не були. Таким чином, положення розділу XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» претендують на те значення, яке відіграють в кримінальному праві такі інститути як, наприклад, співучасть, стадії вчинення злочину, тобто виступають в ролі визначальних, основних інститутів кримінального права. [5,ст.3] Безумовно, безперечним є положення, що слід виконувати взяті на себе міжнародні зобов'язання. На необхідності імплементації європейських стандартів в кримінальне право України наголошують і вітчизняні науковці, вказуючи, що цей процес набуває великого значення в зв'язку із підписанням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Але, цікаво те, що такі глобальні зміни вносяться у зв'язку з Планом дій, який стосується спрощення порядку одержання віз, і який, за великим рахунком, не є кримінально-правовим нормативним актом. Україна ще не є учасницею ЄС, але проте з постійною завзятістю виконує всі його вимоги, навіть якщо вони не узгоджуються з національними традиціями. У той же час, навіть країни-учасниці ЄС в окремих випадках знаходять компромісні рішення щоб відстояти власні інтереси (йдеться про Протокол № 30 «Про застосування Хартії про основоположні права Європейського Союзу до Польщі та Об'єднаного Королівства»).[6, 2]

На підставі вищесказаного можна зробити такі висновки:

1. Юридична особа може бути учасником кримінально-правових відносин у двох випадках: як держава в особі органів, що здійснюють досудове розслідування та безпосередньо беруть участь в процесі притягнення особи до кримінальної відповідальності; або як суб'єкт злочину чи суб'єкт до якого застосовуються заходи кримінально-правового характеру.

2. В теорії кримінального права немає єдиного погляду на необхідність визнання юридичної особи суб'єктом злочину, однак на законодавчому рівні ця позиція не знайшла відображення.

3. На даний час цей розділ потребує більшості уваги, для роз'яснення та доповнення, що дасть змогу для практичних підрозділів її правомірне використання.

4. Застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичної особи ототожнюється з притягненням юридичної особи до кримінальної відповідальності, оскільки наслідки застосування цих заходів аналогічні, що обумовлює суперечності в правових приписах різних розділів кримінального закону.

5. На нашу думку, ці зміни до кримінального закону були дещо передчасними та не були належним чином аргументовані в доктрині кримінального права, тому ми вважаємо за доцільне зосередити увагу на розділі 14-1 Кримінального кодексу України подальшого введення змін до необхідних статей та інститутів КК України з метою правомірної реалізації в практичних підрозділах.

Література:

1. Конституція України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/>
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 (із змінами та доповненнями на 01.01.2015) // Відомості ВРУ. – 2001. – № 25-26. – ст.131
3. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; За ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 480 с.
4. Михайлов О.О. Юридична особа як суб'єкт злочину: іноземний досвід та перспективи його застосування в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / О.О. Михайлов; Акад. адвокатури України. – Київ., 2008. – 18с.
5. Юридичні особи// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.com>
6. Поняття, ознаки та види юридичних осіб// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mego.info>

О ПООЩРИТЕЛЬНЫХ НОРМАХ В УГОЛОВНОМ КОДЕКСЕ УКРАИНЫ

*Бантышев А.Ф., кандидат юридических наук, профессор,
ведущий научный сотрудник научно-организационного центра
Национальной академии СБ Украины*

*Пентегов В.А., кандидат юридических наук, старший научный сотрудник,
ведущий научный сотрудник научно-организационного центра
Национальной академии СБ Украины*

Наличие в Уголовном кодексе Украины поощрительных норм, направленных на освобождение от уголовной ответственности лиц добровольно заявивших в органы государственной власти о своей противоправной деятельности свидетельствует о гуманизме нашего уголовного закона, является действенной мерой предупреждения отдельных преступлений, предотвращения их общественно опасных последствий.

Поскольку эти нормы вступают в действие после возникновения уголовной ответственности при наличии в поведении лица специальных предусмотренных законом их иногда именуют специальными обстоятельствами освобождения от уголовной ответственности.

На сегодняшний день в своей Особенной части действующий УК Украины насчитывает двадцать одну статью, которые содержат такие поощрительные нормы. Это следующие статьи:

ст.111 «Государственная измена» (ч.2); ст. 114 «Шпионаж» (ч.2); ст.175 «Невыплата заработной платы, стипендий, пенсий или других установленных законом выплат» (ч.3); ст.212 «Уклонение от уплаты налогов, сборов, (обязательных платежей)» (ч.5); ст.212-1 «Уклонение от уплаты единого взноса на общеобязательное государственное социальное страхование и страховых взносов на общеобязательное государственное пенсионное страхование» (ч.4); ст.255 «Создание преступной организации» (ч.2); ст.258 «Террористический акт» (ч.6); ст.258-5 «Финансирование терроризма» (ч.4); ст.260 «Создание не предусмотренных законом военизированных или вооруженных формирований» (ч.6); ст.263 «Незаконное обращение с оружием, боевыми припасами или взрывчатыми веществами» (ч.3); ст.289 Незаконное завладение транспортным средством» (ч.4); ст.307 «Незаконное производство, изготовление, приобретение, хранение, перевозка, пересылка или сбыт наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов» (ч.4); ст.309 «Незаконное производство, изготовление, приобретение, хранение, перевозка, пересылка или сбыт наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов без цели сбыта» (ч.4); ст.311 «Незаконное производство, изготовление, приобретение, хранение, перевозка или пересылка прекурсоров» (ч.4); ст.321 «Незаконное производство, изготовление, приобретение, хранение, перевозка, пересылка, хранение с целью сбыта или сбыт отравляющих или сильнодействующих веществ или отравляющих а также сильнодействующих лекарственных средств» (ч.4); ст.321-1 «Фальсификация лекарственных средств или оборот фальсифицированных лекарственных средств» (ч.4); ст.354 «Подкуп работника предприятия, учреждения или организации» (ч.5).

Обратим внимание на ч.5 ст.354 УК которая определила следующее: «Лицо которое предложило, пообещало предоставило неправомерную выгоду, освобождается от уголовной ответственности за преступления, предусмотренные статьями 354, 368-3, 368-4, 369, 369-2 этого Кодекса, если после предложения, обещания или предоставления неправомерной выгоды оно – до получения из иных источников информации об этом преступлении органом, должностное лицо которого в соответствии с законом наделено правом уведомления о подозрении, - добровольно заявило о происшедшем такому органу и активно содействовало раскрытию преступления, совершенного лицом, которое получило

неправомерную выгоду или приняло ее предложение или обещание. Указанное освобождение не применяется в случае, если предложение, обещание или предоставление неправомерной выгоды были совершены по отношению к лицам, указанным в ч.4 ст.18 этого Кодекса.

Напомним, что ч.4 ст.18 УК субъектом преступления признает должностными лицами должностных лиц иностранных государств.

Обращаясь к качеству нашего отечественного законодательства, имея в виду, что никто из сотрудников правоохранительных органов не может знать Уголовный кодекс наизусть, предлагаем статьи 368-3, 368-4, 369-2 УК дополнить частями, которые либо дублировали бы часть пятую статьи 354 УК, либо отсылали бы к ней, что с целью экономии объема УК предпочтительнее.

Анализируя содержание Особенной части действующего Уголовного кодекса Украины, предлагаем дополнить поощрительными нормами такие из его статей:

- статью 199 «Изготовление, хранение, приобретение, перевозка, пересылка, ввоз в Украину с целью использования при продаже товаров, сбыта или сбыт поддельных денег, государственных ценных бумаг, билетов государственной лотереи, марок акцизного налога или голографических защитных элементов» дополнить частью четвертой следующего содержания: «Освобождается от уголовной ответственности лицо, которое ввезло в Украину предметы преступления и до их обнаружения сообщило об этом сотрудникам таможенных органов;

- аналогичными нормами, на наш взгляд, следовало бы дополнить статьи 201 УК «Контрабанда» и 305 УК «Контрабанда наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров или фальсифицированных лекарственных средств».

Кроме этого, в названии статьи 199 УК и в диспозиции ее первой части, следовало бы термин «ввоз» заменить термином «перемещение».

Практика свидетельствует, что их перемещение в Украину нередко является приготовлением к различного рода коррупционным действиям. Средства, выручаемые от их реализации, довольно часто используются для приобретения средств и орудий террористических проявлений.

Так же, к возможным предметам контрабанды (ст.201 УК) следовало бы отнести товары, как это было ранее до 2011 года.

В отношении статьи 305 УК обращаем внимание, что ее следовало бы разделить на две самостоятельные статьи, первая из которых предусматривала бы ответственность за контрабанду наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров, а вторая - за контрабанду фальсифицированных лекарственных средств.

Раздел XIII Особенной части УК следовало бы разделить на два раздела – «Преступления в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров» (ст.ст.305-320 УК) и «Преступления против здоровья населения (ст.ст.321-327 УК). Именно во второй из этих разделов и следовало бы включить статью, предусматривающую ответственность за контрабанду фальсифицированных лекарственных средств.

Поощрительные нормы также можно было бы включить в статьи Кодекса, предусматривающие ответственность за: бандитизм (ст.257 УК); незаконное изготовление, переработку или ремонт огнестрельного оружия или фальсификацию, незаконное удаление или изменение его маркировки, или незаконное изготовление боеприпасов, взрывчатых веществ или взрывных устройств (ст.263-1 УК) в случае добровольной сдачи органам власти указанных предметов; незаконный ввоз на территорию Украины отходов и вторичного сырья (ст.268 УК) в случае их добровольной сдачи представителям власти; ввоз на территорию Украины произведений, пропагандирующих культ насилия и жестокости, расовую, национальную либо религиозную нетерпимость и дискриминацию (ст.300 УК) в случае их добровольной сдачи представителям власти, а также за ввоз в Украину произведений, изображений или иных предметов порнографического характера (ст 301 УК).

Возвращаясь к статье 258-5 УК «Финансирование терроризма», содержащей в своей четвертой части поощрительную норму, следует отметить, что включение в УК Украины в 2010 году указанной статьи является ослаблением мероприятий по борьбе с терроризмом.

Финансирование терроризма, как и любого другого преступления, является ни чем иным как пособничество в преступлении. В соответствии с ч.2 ст.29 УК Украины пособник подлежит уголовной ответственности по соответствующей части ст.27 «Виды соучастников» и той статьей Особенной части этого Кодекса, которая предусматривает преступление, совершенное исполнителем.

За пособничество в совершении террористического акта по части первой статьи 258 УК пособник подлежал наказанию в виде лишения свободы на срок от пяти до десяти лет с конфискацией имущества или без таковой. А часть первая статьи 258-5 за финансирование терроризма предусматривает ответственность в виде лишения свободы на срок от пяти до восьми лет с лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок до двух лет и с конфискацией имущества.

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ТАЄМНИЦІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ ЗА ЧИННИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Барабаш О.Л., здобувач кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Науковий керівник: Миколенко О.М., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Держава покладає на себе обов'язок щодо забезпечення безпеки і правового захисту прав громадянина, організації, самої держави на таємницю та інші відомості конфіденційного характеру. Захист зазначених прав здійснюється шляхом прийняття відповідних законів, інших нормативних актів, які передбачають відповідальність осіб за незаконне отримання, використання та розголошення такого роду відомостей.

Конституція України забороняє збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Крім того, кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею (ч.ч. 2, 3 ст. 32 Конституції України [1]). Ці конституційні положення є однією з гарантій права на недоторканність приватного життя, яка покликана захищати приватне життя, особисту і сімейну таємницю від незаконного та необгрунтованого проникнення в неї з боку як державних органів, органів місцевого самоврядування, так і недержавних організацій, установ, а також окремих громадян.

Зазначені конституційні положення одержали свій розвиток в Законі України від 2 жовтня 1992 року «Про інформацію» [2]. Відповідно до ч. 1 ст. 11 цього закону, інформація про фізичну особу (персональні дані) – це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована. Стаття 301 Цивільного кодексу України, яка має назву «Право на особисте життя та його таємницю», передбачає право фізичної особи визначати своє особисте життя і можливість ознайомлення з ним інших осіб, а також право на збереження у таємниці обставин свого особистого життя [3].

До конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження.

У Кримінальному Кодексі України передбачена відповідальність за порушення недоторканості приватного життя (ст. 182), порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 163), розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) (ст. 168) [4].

Отже, у зміст таємниці приватного життя входять конфіденційні відомості, що становлять особисту, сімейну таємницю особи, таємницю листування, поштових, телефонних розмов і інших повідомлень, а також таємницю усиновлення (удочеріння).

Під приватним життям особи розуміється сфера життєдіяльності окремої людини, яка включає в себе зв'язки особи з оточуючими, її приватні справа, сімейні відносини тощо, тобто все, що пов'язане з її життям і не має публічного характеру. Особисту таємницю складають відомості про приватне життя конкретної особи, які така особа бажає зберегти у таємниці від інших осіб. Такими відомостями можуть бути відомості про стан її здоров'я, інтимного життя (зокрема, наявність позашлюбних інтимних стосунків), хобі, особливості сімейних стосунків (народження поза шлюбом дитини) тощо. Сімейна таємниця – відомості про приватне життя члена (членів) окремої родини або кількох родин, які він (вони) бажає зберегти у таємниці від сторонніх осіб [5, с. 479].

Дещо ширше окреслює коло відомостей, що становлять особисту і сімейну таємницю І. В. Смолькова. На її думку, особиста таємниця – відомості про стан здоров'я, особливо в тих випадках, коли людина страждає на такі захворювання, які вважаються ганебними з позиції суспільної моралі, любовні зв'язки, особливо коли вони супроводжуються подружньою зрадою, дурні звички, схильності, пристрасті, уроджені на успадковані пороки, приховані фізичні вади, порочне соціальне минуле громадянина, а також такі, що ганьблять людину, ділові і дружні зв'язки. До особистих таємниць також, на її думку, відноситься таємниця спілкування і творчості, таємниця інтимних стосунків, таємниця щоденників, особистих паперів. Особа сама визначає коло і межі особистої таємниці. Особиста таємниця є складовою частиною приватного життя. Сімейна таємниця – це відомості, що стосуються родини і по моральним мотивам приховуються від стороннього ока родиною, під якою в соціальному аспекті розуміється союз осіб, заснований на шлюбі, родинних стосунках, прийнятті дітей на виховання, що характеризується спільністю життя, інтересів, а в юридичному сенсі – коло осіб, пов'язаних правами та обов'язками, що впливають зі шлюбу, усиновлення або іншої форми прийняття дітей на виховання [6, с. 36 – 37].

Таким чином, особиста і сімейна таємниці тісно пов'язані між собою та багато в чому збігаються. Розбіжності між ними полягають в тому, що якщо особиста таємниця безпосередньо стосується інтересів лише конкретного індивідуума, то сімейна таємниця зачіпає інтереси декількох осіб, що перебувають у відносинах, які врегульовані сімейним законодавством.

Викладене дає можливість сформулювати загальне визначення поняття таємниці приватного життя. Таємниця приватного життя – це охоронювані законом конфіденційні і секретні відомості в області приватного життя громадян, які відомі і довірені певному колу осіб, незаконне одержання, використання чи розголошення яких заподіює шкоду або створює загрозу заподіяння шкоди правам і законним інтересам громадян, суспільству чи державі і тягне юридичну відповідальність відповідно до чинного законодавства.

Література:

1. Конституція України [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
3. Цивільний кодекс України [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.

4. Кримінальний кодекс України [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25 – 26. – Ст. 131.
5. Научно-практический комментарий к Уголовному кодексу Украины / Под ред. Н. И. Мельника, Н. И. Хавронюка. – 8-е изд., перераб. и доп. [Текст] – Х. : Издательский дом «Фактор», 2011. – 1280 с.
6. Смолькова И. В. Тайна: понятие, виды, правовая защита. Юридический терминологический словарь-комментарий [Текст] / И. В. Смолькова. – М. : Луч, 1998. – 197 с.

ПРИЧЕТНІСТЬ ДО ЗЛОЧИНУ: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

*Беніцький А. С., кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри професійних та спеціальних дисциплін*

Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ

У сучасній юридичній літературі досі триває дискусія навколо доцільності існування причетності до злочину як одного з інститутів кримінального права. Деякі дослідники вважають, що інститут причетності до злочину не є актуальною проблемою для науки кримінального права. А.В. Наумов, наприклад, стверджує, що Загальна частина кримінального законодавства РФ не містить будь-яких норм про причетність до злочину. Тому ця проблема, на думку вченого, є проблемою існування однієї статті Особливої частини, у зв'язку з чим причетність до злочину як інститут Загальної частини кримінального права себе вичерпала [4, с. 306]. Схожі міркування щодо значущості та доцільності розгляду причетності до злочину як самостійного кримінально-правового інституту висловлювали ще в середині ХХ століття деякі радянські вчені, зазначаючи, що необхідно відмовитись від інституту причетності до злочину, оскільки він не викликається потребами судової практики [3, с. 15–16]. Такі точки зору на причетність до злочину зумовлювалися тим, що протягом радянського періоду в кримінальному законодавстві не існувало спеціальних правових норм, у яких би було сформульовано дефініції причетності до злочину, визначено чіткі критерії, за якими її слід відмежовувати від співучасті в злочині, перелічено всі види причетності до злочину тощо.

Причетність до злочину виникає за наявності вчиненого або вчинюваного основного злочину, який скоєно іншою особою. Якщо немає основного злочину, то не може виникнути причетність до нього, тобто вторинний злочин. Причетність до злочину регулює сукупність суспільних відносин у сфері правосуддя, які охороняються відповідними кримінально-правовими нормами. Як справедливо зауважують Г.Б. Віттенберг і П.М. Панченко, причетність до злочину характеризується «подвійним» регулюванням у кримінальному законодавстві [2, с. 11].

Причетність до злочину відображається у правових нормах Загальної та Особливої частин кримінального законодавства України. У Загальній частині передбачено спеціальні положення, які визначають деякі ознаки причетності до злочину. В Особливій частині встановлено кримінально-правові норми, у яких сформульовано склади злочинів, які є видами причетності до злочину, або склади злочинів, які містять ознаки причетності до злочину.

З прийняттям у 2001 році нового кримінального законодавства України певні ознаки причетності до злочину законодавець розмістив у розділ VI «Співучасть у злочині». Ознаки причетності закріплено в чч. 6 та 7 ст. 27 (види співучасті) КК України, де визначено, які діяння не є співучастью. Відповідно до ч. 6 ст. 27 КК України не є співучастью не обіцяне заздалегідь переховування злочинця, знярядь і засобів вчинення злочину, слідів злочину чи предметів, здобутих злочинним шляхом, або придбання чи збут таких предметів. Особи, які вчинили ці діяння, підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, передбачених статтями 198 та 396 КК України. Виходячи із цієї норми, законодавець указує на те, що не є співучастью заздалегідь не обіцяне переховування: 1) злочинця; 2) знярядь і засобів вчинення злочину; 3) слідів злочину; 4) предметів, здобутих злочинним шляхом. Перелічені діяння є фактично заздалегідь не обіцяним переховуванням злочину, відповідальність за яке передбачено ст. 396 КК України.

Наступним діянням, яке зазначено в ч. 6 ст. 27 КК України, є заздалегідь не обіцяне придбання чи збут предметів, здобутих злочинним шляхом, яке також не відноситься до співучасті. Наведені діяння містять ознаки злочину, встановленого ст. 198 КК України, а в деяких випадках, про що буде сказано нижче, також і злочину, передбаченого ст. 396 КК України. Під предметом, здобутим злочинним шляхом, а також предметом придбання чи збуту, у контексті ч. 6 ст. 27 КК України, слід розуміти майно, одержане в результаті вчинення злочину. Заздалегідь не обіцяне придбання або збут майна, завідомо здобутого злочинним шляхом, об'єднує з приховуванням злочину та обставина, що його вчинення можливе лише за наявності попередньої злочинної діяльності іншої особи.

У ч. 7 ст. 27 КК України визначається, що не є співучастью обіцяне до закінчення вчинення злочину повідомлення про достовірно відомий підготовлюваний або вчинюваний злочин. Такі особи підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, коли вчинене ними діяння містить ознаки іншого злочину. Відповідно до цієї норми законодавець виокремлює ознаки повідомлення про достовірно відомий злочин.

Кримінальне законодавство України не містить спеціальної норми, яка передбачала б відповідальність за повідомлення про підготовлюваний або вчинюваний злочин. Між тим формулювання: «Такі особи підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, коли вчинене ними діяння містить ознаки іншого злочину» вказує на те, що ознаки повідомлення про злочин можуть бути частиною деяких злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України.

У чч. 6 та 7 ст. 27 КК України не вказується, що заздалегідь не обіцяне приховування злочину, а також повідомлення про злочин є ознаками причетності до злочину. Крім того, законодавець України в цих нормах не дає визначення причетності до злочину й не наводить її різновидів.

Тому, як видається, виникає необхідність розмістити в Загальній частині кримінального законодавства України правові норми, у яких сформулювати ознаки причетності до злочину, а також види причетності до злочину. Такі норми треба розташувати після розділу VI «Співучасть у злочині» під номером VI-1. Цей розділ повинен мати назву «Причетність до злочину».

Після прийняття нового кримінального законодавства України у 2001 році з'явилися злочини, які за своїми ознаками мають багато спільного з традиційними видами причетності до злочину. Так, згідно зі ст. 256 КК України передбаче-

но відповідальність за сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності. Статтею 209 КК України встановлено відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, а статтею 306 КК України – за використання доходів, одержаних від незаконного обігу наркотиків. Для цих злочинів характерною є наявність предикатного злочину. Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 256 КК України, є тільки особа, яка не брала участі у вчиненні предикатного злочину. Відмивачем може бути як особа, яка брала участь в основному злочині, так і та, що заздалегідь не обіцяла легалізувати злочинні доходи.

Відмивання злочинних доходів, а також використання доходів, одержаних від незаконного обігу наркотиків, – це злочини, які є вторинними, похідними від основного, предикатного злочину. Тому заздалегідь не обіцяній легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також заздалегідь не обіцяному використанню доходів, одержаних від незаконного обігу наркотиків, притаманні ознаки, які характерні для причетності до злочину. Особа, яка, заздалегідь не обіцяючи, вчинить діяння, передбачені ст.ст. 209 або 306 КК України, стає винною в причетності до злочину.

Треба зазначити, що відповідальність за потурання злочину та неповідомлення про злочин безпосередньо не встановлюється кримінальним законодавством України, але вона впливає з певних кримінально-правових норм. Так, за потурання злочину причетна особа може бути притягнута до відповідальності за службовий злочин. За неповідомлення про злочин особа несе відповідальність за ст.ст. 135, 136, 137, 209-1, ст. 426 та ін. КК України. Із змісту зазначених правових норми впливає юридичний обов'язок для суб'єкта повідомляти компетентні органи про злочин вчинений іншою особою.

А.О. Васильєв вважає, що недонесення про готування до злочину, а також потурання злочину не є видами причетності до злочину, оскільки причетність до злочину, на його думку, можлива лише після закінчення основного злочину [1, с. 14–16]. Між тим із таким твердженням слід не погодитися, оскільки неповідомленню про готування до злочину та замах на нього, а також потуранню злочину притаманні ознаки, які характерні для причетності до злочину. Це наявність предикатного злочину, який передує відповідальності за неповідомлення та потуранню, відсутність змови на надання допомоги учасникам предикатного злочину в потуранні злочину і т.ін.

Література:

1. Васильєв А. А. Уголовно-правовая характеристика прикосновенности к преступлению : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Васильєв Андрей Александрович. – Екатеринбург, 2009. – 28 с.
2. Виттенберг Г. Б. Прикосновенность к преступлению по советскому уголовному праву : [учебное пособие] : / Г. Б. Виттенберг, П. Н. Панченко ; [отв. ред. : Г. С. Гаверов]. – Иркутск, 1976. – 50 с.
3. Мишунин П. Институт прикосновенности к преступлению в советском уголовном праве / П. Мишунин // Социалистическая законность. – 1956. – № 11. – С. 7–16.
4. Наумов А. В. Российское уголовное право. Курс лекций. В двух томах. Т. 1. Общая часть. / А. В. Наумов. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Юрид. лит., 2004. – 496 с.

ШЛЯХИ ГУМАНІЗАЦІЇ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ В УКРАЇНІ

Беньковський С.Ю., кандидат юридичних наук,

Перший заступник начальника Управління

Державної пенітенціарної служби України в Одеській області

Право ув'язнених на належні умови утримання захищається у ст. 28 Конституції України, де говориться про те, що «кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню» [1].

У ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яку ратифіковано Верховною Радою України, встановлено, що нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню [2]. Отже, Україна, імплементувавши даний міжнародний нормативно-правовий акт, повинна дотримуватися його положень.

Проте, прослідковується ігнорування як національного, так і міжнародного законодавства в Україні, що стосується даного права людини. Розглянемо це на прикладі справи «Полторацький проти України». У Рішенні Європейського суду з прав людини в цій справі зазначено, що особливою тривогою Суд сприйняв той факт, що заявник разом з іншими засудженими, двадцять чотири години на добу були зачинені в камерах, у яких був досить обмежений життєвий простір, що вікна камер були закриті таким чином, що природне освітлення не потрапляло, що не було передбачено можливості мати прогулянки і що майже не було можливості зайняти себе якоюсь діяльністю або мати контакт з іншими людьми. В результаті, суд зазначив, що утримання заявника в неприйнятних умовах такого роду становило поводження, що принижує гідність, усупереч статті 3 Конвенції. У справі заявника ситуація ускладнювалась тим фактом, що він утримувався в камері без водопровідного крана та умивальника, а лише з невеликою трубою в стіні поруч з туалетом, коли подача води здійснювалась з коридору, а стіни були вкриті фекаліями і не було зливного бачка в унітазу. При розгляді суттєвих умов утримання заявника, суд також звернув увагу, що Україна мала серйозні соціально-економічні проблеми і що адміністрація СІЗО працювала в складних економічних умовах і займалася впровадженням нового національного законодавства та відповідних інструкцій. Проте, суд зауважив, що брак коштів не може, в принципі, виправдати умови, які були настільки поганими, що перевищили поріг поводження, яке суперечить статті 3 Конвенції. Крім того, економічні проблеми України не можуть у будь-якому разі пояснити та виправдати окремі умови утримання, які були визнані неприйнятними у цій справі [3]. По даній справі Європейським судом з прав людини було визнано порушення Україною ст. 3 Конвенції.

Окрім того, варто зазначити, що по даній справі не були дотримані норми й інших міжнародних актів, зокрема Європейських пенітенціарних правил від 1987 року, де у ст. 4 зазначається, що утримання ув'язнених в умовах, які порушують їхні права людини, не може бути виправдано нестачею ресурсів [4].

На підставі вищезазначеного, можливо дійти висновку, що дійсно гострою проблемою виконання покарань сьогодні є незадовільні умови тримання засуджених та осіб взятих під варту.

В останні роки були виділені значні фінансові ресурси для зміни умов тримання осіб в установах виконання покарань. Певною мірою ці умови були поліпшені, але більшість проблем досі не розв'язані.

Частина корпусів у слідчих ізоляторах перебуває у незадовільному технічному або навіть аварійному стані і не придатна для тримання людей. Більшість будівель та інженерних мереж устанів зведено 50 і навіть 100 років тому.

Про невідповідність умов тримання засуджених нормам законодавства та європейським стандартам також не раз відзначалося у доповідях уповноваженого Верховної ради з прав людини, комітету ООН проти катувань, комітету ООН з прав людини, Європейського комітету з питань запобігання катуванням.

Зокрема, зверталася увага України на неналежну якість продуктів харчування, медичну допомогу, умови перевезення, нестачу денного світла та свіжого повітря, невиправдані режимні обмеження.

Крім того, вживається недостатньо заходів щодо виконання міжнародних зобов'язань України стосовно створення належних умов тримання засуджених. Зокрема - в частині переходу від казарменого до блокового розміщення засуджених та збільшення норми живої площі на одного засудженого.

Низький рівень організації соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими не забезпечує умов для ефективної індивідуальної корекції їх поведінки, створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених.

Це призводить до непоодиноких випадків суїцидів в установах та слідчих ізоляторах, невідповідності до життя після звільнення і, як наслідок, до значної кількості випадків пенітенціарного рецидиву.

Тим не менш, українське законодавство впевнено крокує до міжнародних стандартів. З метою забезпечення реалізації шляхів реформування Президентом України був підписав указ «Про концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби», Верховна рада внесла зміни до Кримінально-виконавчого кодексу щодо порядку та умов відбування покарання та зміни до закону «Про попереднє ув'язнення», що дало змогу, в силу вимог сучасності забезпечувати засуджених, наприклад доступом до мережі Internet, можливості отримувати вищу освіту за дистанційною формою навчання. Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу значно змінило підходи та напрямки щодо забезпечення прав і обов'язків учасників кримінального судочинства, застосування запобіжних заходів та обмежень, які сьогодні відповідають сучасним демократичним стандартам. Новий КПК став революційним у багатьох процесуальних нюансах. У ньому знайшли відображення абсолютно нові положення, які усунули прогалини регулювання КПК 1960 року.

Так, позитивним для адвокатів є те, що захиснику надано право до першого допиту мати конфіденційне побачення із своїм клієнтом.

Право на таке побачення відзначено окремо - без дозволу слідчого, прокурора чи суду. А після першого допиту - побачення без обмеження кількості та тривалості.

З метою формування яскравих прикладів гуманізації виконання покарань у світі, необхідно звернути увагу на Королівство Норвегія, яка вважається державою, що забезпечує найбільш гуманні умови утримання ув'язнених. Яскравим прикладом гуманної установи виконання покарань є в'язниця Halden, офіційно відкрита 1 квітня 2010 року королем Харальдом V, та розрахована на 252 ув'язнених. Вони забезпечені холодильниками, телевізорами, біговими доріжками, музичними класами. Працівники адміністрації не мають зброї з метою зменшення залякування та скорочення соціальної дистанції. Такі пенітенціарні установи відомі і тим, що кількість іноземців, які відбувають покарання у таких установах, є набагато вищою, аніж в інших державах. Це не виключає інвестування коштів з інших держав.

Відповідно до статистичних даних, опублікованих у газеті Guardian, рівень рецидивів у в'язниці Bastøy (Норвегія) складає приблизно 16%, і в Європі це є найнижчим показником, в той час, як у США він рівний приблизно 40% [5], це показник в Україні майже перевищує 55%.

Порушення прав та основоположних свобод людини, зокрема за ст. 3 Європейської конвенції з прав людини і основоположних свобод призводять також до фінансових втрат Державного бюджету України у зв'язку із виконанням рішень європейського суду з прав людини щодо відшкодування шкоди, завданої такими діями.

Основною відмінністю Європейських пенітенціарних правил від чинного кримінально-виконавчого законодавства України є закріплення в них мета впливу на засуджених.

Якщо для вітчизняного законодавства це покарання за вчинений злочин і запобігання наступним злочинам, то у розумінні європейського законодавця - виховання почуття відповідальності і навичок, які допоможуть дотримуватися закону і самостійно задовольняти життєві потреби після звільнення.

В сучасних умовах стрижнем реформування пенітенціарної системи повинна стати винятково ідея ресоціалізації засуджених, що є основою пенітенціарної філософії. З метою вирішення питань зазначеного напрямку в Україні був прийнятий 05.02.2015 року ЗУ «Про пробацію». Метою пробації є забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинувачених, з метою прийняття судом рішення про міру їхньої відповідальності.

Стан системи виконання покарань є мірилом цивілізованості і демократичності будь-якої держави. Україні для приведення цієї системи до міжнародних стандартів необхідно зробити ще дуже багато.

Література:

1. Конституція України: Офіц. видання. – станом на 01.11.2010 р. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 88 с.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнародний документ від 04.11.1950 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Полторацький проти України: Рішення Європейського суду з прав людини в справі за Заявою №38812/97 від 29.04.2003 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khpg.org/index.php?id=1075311233>
4. Європейські пенітенціарні правила : Затверджені Комітетом міністрів Ради Європи від 12.02.1987 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_032
5. Kriminalomsorgen Halden fengsel: офіційний веб-портал: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.haldenfengsel.no/portal/>

ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ІНСПЕКТОРА ПАТРУЛЬНОЇ СЛУЖБИ

*Берендєєва А.І., кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Загальновідомий факт, що будь яку хворобу легше попередити, ніж потім лікувати. Злочинність часто порівнюють із хворобою на тлі держави, а отже, до неї це правило має стовідсоткове відношення. Зрозуміло, що подолати злочинність – це утопічна ідея, оскільки скільки буде існувати людство, стільки і буде існувати злочинність, але дещо знизити її рівень – це представляється можливим. Кримінологи західних країн воліють вести мову не про попередження злочинності як соціального явища, а лише про її обмеження, про стримуючий вплив на конкретні криміногенні фактори та обставини [1, 149].

У науці кримінології розрізняють причини і умови злочинності. Якщо причини злочинності — це негативні явища, що породжують її, то умови злочинності — це явища, які безпосередньо не породжують злочинності (наслідку), але у певний спосіб впливають на розвиток причинного зв'язку, сприяючи або не перешкоджаючи породженню злочинності [2, 63]. Таким чином, причини злочинності, як глобальні соціальні явища, майже не піддаються корегуванню, хоча, їх кількість може дещо зменшуватися за умови продуманої політичної діяльності, яка би реалізовувалася шляхом створення відповідної законодавчої бази.

Національна поліція, як виконавчий орган державної влади, спроможна лише реалізовувати прописані в законодавстві заходи щодо зменшення злочинності, тобто до її компетенції належить лише усунення обставин, що дають можливість злочинцям здійснювати свою протиправну поведінку. Таким чином, більшу увагу слід звернути саме на виявлення та, по можливості, усунення тих обставин та факторів, які роблять обстановку криміногенною.

У системі поліції згідно статті 13 закону України «Про національну поліцію» [3] передбачено шість структурних елементів: спеціальна поліція, поліція особливого призначення, органи досудового розслідування, поліція охорони, кримінальна поліція та патрульна поліція. Саме на два останніх підрозділи покладені основні функції із проведення профілактики правопорушень. І якщо блок кримінальної поліції займається профілактикою всіх видів злочинів, особливо увагу приділяючи превенції тяжких злочинів, рецидивних, скоєних організованими злочинними групами, тобто таких, які в основному потребують підготовки (на чому, власне, і будується робота кримінальних підрозділів, які документують підготовку до вчинення конкретного злочину і здійснюють заходи щодо попередження його вчинення, тобто їх діяльність більше спрямована на спеціальну превенцію), у той час як патрульна поліція покликана забезпечити більше загальну превенцію правопорушень.

Необхідно зазначити, що міліція в Україні на протязі свого існування, як спадкоємиця традицій радянської міліції, більше уваги зосереджувала на профілактиці злочинів у її вузькому значенні, при цьому не завжди належна увага була приділена з'ясуванню умов скоєння правопорушень, виявленню та усуненню тих чинників, що створюють сприятливі підстави для скоєння правопорушень. В основному діяльність працівників правоохоронних органів була пов'язана з реагуванням на вже вчинені правопорушення. На сьогодні передбачається більше уваги приділяти саме виявленню та усуненню факторів, які сприяють скоєнню правопорушень.

Яким же чином поліцейській, зокрема інспектору патрульної служби може зменшити умови вчинення злочинів? Як правило, профілактична діяльність патрульної поліції у сфері попередження злочинності доволі вузька, тому як в основному спрямована на зменшення злочинів проти особистості, деяких майнових злочинів, перш за все – грабежів, розбоїв, тобто на так звану вуличну злочинність, яка переважно характеризується раптовим умислом, оскільки вже сама поява в полі зору поліцейських змусить особу відмовитися від своїх злочинних намірів. Важливою умовою патрулювання на службовому транспорті є обов'язкове включення пробліскових маячків синього кольору, що привертає до себе увагу. Це дозволяє і людям себе відчувати у більший безпеці, і з більшою вірогідністю спровокує зловмисника відмовитися від свого протиправного наміру. Особливо це важливо в містах масового скупчення людей, а також на вулицях та інших ділянках території, які є малолюдними або мають погане освітлення. Немаловажним є те, що поліцейські зобов'язані у своєму квадраті дотримуватися не чітко визначеного маршруту, а патрулювати таким чином, щоб обійти всі вулиці та провулки свого квадрату. Це дозволяє передбачати появу поліції у будь-якому місці та робить її появлення неочікуваним.

Але переважна вага роботи патрульних лежить у превенції адміністративних правопорушень, зокрема у сфері забезпечення дорожнього руху. Одним із засобів такої профілактики виступає застосування патрульними інтегрованих інформаційно-пошукових систем органів внутрішніх справ України. Так, за допомогою планшетного пристрою можна перевірити, чи не перебуває автомобіль у розшуку, встановити особу та виявити, чи не знаходиться вона у розшуку та іншу необхідну інформацію щодо неї, перевірити номерні речі, тощо. Наявність цього пристрою у кожному патрульному автомобілі робить можливим здійснення перевірки швидко та відіграє значну роль у профілактиці злочинів.

На сьогодні в тестовому режимі працює новий мобільний пристрій, розміщений в патрульному автомобілі, – «Рубіж». За допомогою цього гаджету в автоматичному режимі здійснюється фотозйомка зі швидкістю 1-2 кадри за секунду. Це дозволяє розпізнати номери транспортних засобів у русі та автоматично перевірити їх за базами даних ОВС щодо наступних моментів: чи не знаходиться автомобіль у розшуку МВС України за фактом угону чи за фактом залишення місця дорожньо-транспортної пригоди; представляє оперативний інтерес; чи не знаходиться у розшуку державно-виконавчої служби (щодо боржників за несплаченими кредитами, неоплачені штрафи, тощо). У випадку, якщо пристрій виявить автомобіль, який числиться у базі, він одразу ж подає звуковий сигнал, і патрульний вже застосовує відповідні засоби реагування. Ідея дуже непогана, оскільки не дивлячись на те, що передбачено застосування стаціонарних засобів автоматичної фото- та відеофіксації, їх кількість не є достатньою, більш того, далеко не кожний населений пункт має такі камери. А наявність подібних мобільних пристроїв зчитування інформації та ідентифікації автомобіля робить профілактику правопорушень ще більш успішною. Поки що розміщення пристроїв «Рубіж» передбачено лише на автомобілях, в яких здійснюють патрулювання командири рот та батальйонів, оскільки за специфікою своїх завдань вони мають право переміщатися по всьому району, який закріплений за його ротою (батальйоном), у той

час як звичайні патрульні обмежені виключно своїм квадратом патрулювання. Взагалі передбачено застосування таких пристроїв на всіх службових машинах патрульної служби, але це більше питання матеріального забезпечення.

Як вже зазначалося, особливий акцент робиться на виявленні та усуненні умов скоєння правопорушень. Інспектор патрульної служби, патрулюючи свій квадрат, обов'язково вивчає всі вулиці, провулки, тобто територію свого квадрату, вірогідні маршрути пересування з метою виявлення всіх можливих та оптимальних шляхів у разі необхідності переслідування правопорушника. Патрульні також повинні володіти інформацією щодо розташування торгових центрів, ринків, виробництв, розважальних закладів на своїй території, тобто місць масового скупчення людей і будувати свій маршрут так, щоб мати змогу контролювати ситуацію, зокрема попередити вчинення злочину та інших правопорушень.

Під час патрулювання поліцейські повинні спілкуватися з населенням, особливо це стосується пішого патруля. Зараз, коли увага громадськості прикута до нової поліції, люди багато сподівань покладають на новостворену службу і самі охоче надають інформацію, яку можна використати у службовій діяльності з метою попередження правопорушень.

Ще одним із проявів профілактичної роботи можна назвати обов'язок патрульних забезпечувати регулювання руху транспорту при непрацюючих світлофорах. Так, якщо під час патрулювання буде виявлений такий факт, вони зобов'язані сповістити про це диспетчера, якій направить на місце регулювальників, тим самим попередивши затори та можливі у даній ситуації дорожньо-транспортні пригоди.

Взагалі, напрямів діяльності профілактичної роботи інспектора патрульної служби досить багато, у даних тезах зазначені лише деякі основні напрями загальної превенції. Хочеться сподіватися, що реорганізована служба патрульної поліції докладе значних зусиль щодо усунення або зменшення умов вчинення правопорушень задля забезпечення правопорядку.

Література:

1. Кримінологія: Учебник для вузов / под ред. проф. В.Д. Малкова — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: ЗАО «Юстицинформ», 2006. — 528 с.
2. Александров Ю. В. Кримінологія: Курс лекцій / Ю.В. Александров, А.П. Гель, Г.С. Семаков — К.: МАУП, 2002. — 295 с.
3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. — 2015. — № 40-41 — Ст. 379

АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ПОСЯГАННЯ НА ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я НЕПОВНОЛІТНЬОГО

Бібік І.С., аспірант Одеського державного університету внутрішніх справ

Кримінально-правова охорона інтересів неповнолітніх є одним з пріоритетних напрямків діяльності держави. Майбутнє нації, її фізичний, психологічний та гармонійний розвиток залежить від ефективних правових регуляторів захисту неповнолітніх від суспільно небезпечних посягань.

У свою чергу, *неповнолітніми* в юридичній літературі прийнято вважати всіх осіб з моменту народження і до настання ними повноліття - 18 років. Проте частиною 1 статті 22 Кримінального кодексу України визначені межі неповноліття, за яких настає кримінальна відповідальність осіб, яким до вчинення злочину виповнилося 16 років. У цій же статті ч. 1 Кодексу встановлено, що в разі вчинення одного з більш небезпечних злочинів, особа, яка його вчинила, підлягає кримінальній відповідальності у віці з 14 років. Таким чином, у кримінології вікове обмеження кримінальної відповідальності неповнолітніх охоплює категорію населення від 14 до 18 років і становить 4 роки [1, С. 147].

Закон України «Про охорону дитинства» закріплює на національному рівні саме поняття «дитина», якою вважається «особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває повноліття раніше» (ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства»). Це означення цілком відповідає поняттю «дитина», викладеному в Конвенції ООН про права дитини [2, С. 6-7].

В ст. 6 Сімейного кодексу України, який був прийнятий 10 січня 2002 р. та набув чинності одночасно з набранням чинності Цивільного кодексу України, тобто 1 січня 2004 р., уточнюється, що правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття. Малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.

Варто зазначити, що осередками вчинення посягань на життя та здоров'я неповнолітніх виступають такі сфери як сім'я, школа, вулиця та дозвілля (дискотеки, кафе). Але, враховуючи, що більшість свого часу неповнолітній проводить в сімейному колі, саме тому постає велика вірогідність того, що він може стати жертвою посягань на життя та здоров'я саме у сім'ї.

Загальновідомим фактом є те, що саме сім'я є осередком суспільства, в якому закладаються першооснови фізичного, духовного та психологічного розвитку дитини. Жорстоке поводження та насильницькі дії, які вчиняються щодо дітей підривають морально-етичний розвиток неповнолітньої особи та в подальшому формує у жертви спотворене уявлення про загальнолюдські цінності та ідеали, засади охорони громадського порядку, майна і в кінцевому результаті є поштовхом до вчинення агресії по відношенню до власних дітей.

Тривалий час питанню посягань на життя та здоров'я неповнолітнього приділялась недостатня увага, оскільки батьки мали усталені уявлення про вільне обрання форм та методів виховання дітей та будь-яке втручання в відносини виховання з боку держави та суспільства вважалося грубим порушенням таємниці приватного життя й категорично не припускалося. Таке становище призвело до певного свавілля у сфері сімейних відносин та перетворення їх на сферу латентних правопорушень, які залишалися поза увагою компетентних органів державної влади.

Варто підкреслити, що сім'я відіграє визначальну роль у становленні людини, задовольняючи цілу низку психологічних потреб особистості, серед яких прагнення моральної підтримки, безпеки, захищеності від зазіхань, емоційного

комфорту, визнання та прийняття з боку значущих людей. Насильницькі дії з боку членів власної сім'ї завдають серйознішої психологічної та фізичної шкоди, ніж аналогічні дії з боку сторонніх осіб, порушуючи основний принцип здорової життєдіяльності родини – безпечне та комфортне існування будь-якого її члена. Дослідження останніх десяти років свідчать, що близько 72% українських дітей зазнають в своїх сім'ях різних форм приниження та знущання. Посягання на життя та здоров'я неповнолітнього є основною причиною травматизму, загибелі дітей в усьому світі та брутальним порушенням прав людини (а це й право на життя, право не бути об'єктом знущань чи жорстокого, нелюдського або принизливого поводження, право на здоровий та безпечний розвиток), які держава має відстоювати і захищати. Україна ратифікувала цілу низку міжнародних угод, взявши тим самим на себе зобов'язання щодо захисту дітей від жорстокого поводження [3, С. 6].

Завданням Кримінального закону України є захист від злочинних посягань «прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного ладу України, забезпечення миру і безпеки людства ...» [4]. Кримінальним законодавством закріплено право будь-якої людини незалежно від статі, віку, соціального стану, віросповідання, стану здоров'я на захист своїх найважливіших благ.

Чинний кримінальний закон, як відомо, не містить самостійного розділу про злочини проти неповнолітніх та кримінально-правові норми, що охороняють їх права та інтереси, розташовані в різних розділах Особливої частини КК України. Один з проектів кримінального закону, підготовлений Комітетом Верховної Ради України з питань правопорядку і законності, передбачав наявність самостійної глави «Злочини проти сім'ї, моральності та статевої недоторканості» у кількості тринадцяти статей, які пропонувалися для кримінально-правової охорони прав та інтересів неповнолітніх [5].

У зв'язку з цим Кримінальний кодекс України містить низку норм, які виконують функцію кримінально-правової протидії окремим проявам жорстокого поводження з дітьми. Проте, ці норми розташовані у різних розділах Особливої частини КК, є дещо неузгодженими між собою і, крім того, вони лише частково (оскільки розташовані у різних розділах Особливої частини КК, мають різні родові об'єкти, що звичайно обумовлює і специфіку безпосередніх об'єктів) розраховані на протидію негативним явищам, що породжує жорстоке поводження з дітьми. Разом із цим, ці злочини посягають на сукупність суспільних відносин, що забезпечують нормальний психофізіологічний розвиток неповнолітніх тобто нормальний фізичний, психічний, статевий, інтелектуальний, культурний, духовний, соціальний та інший розвиток неповнолітнього, що впливає на формування його як повноцінної особистості. В результаті вчинення злочинів проти підлітків порушуються суспільні відносини, що забезпечують життя, фізичне і психічне здоров'я підлітка, порушується процес повноцінного виховання та освіти [4].

Аналіз чинного кримінального законодавства України показує, що у КК України передбачено низку статей, які встановлюють відповідальність за посягання на неповнолітніх, їх фізичний, психічний, соціальний та духовний розвиток, а також на сімейні відносини. Ці статті розташовані у різних розділах Особливої частини КК України, зокрема: ст. 137 «Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей» – у розділі II «Злочини проти життя та здоров'я особи»; ст. 148 «Підміна дитини» та ст. 150 «Експлуатація дітей» – у розділі III «Злочини проти волі, честі та гідності особи»; ст. 155 «Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості» та ст. 156 «Розбещення неповнолітніх» – у розділі IV «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи»; ст. 166 «Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування», ст. 167 «Зловживання опікунськими правами» – у розділі V «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина»; ст. 304 «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність» – у розділі XII «Злочини проти громадського порядку та моральності»; ст. 323 «Спонування неповнолітніх до застосування допінгу» та ст. 324 «Схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів» – у розділі XIII «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення» [6, С. 3].

Серед причин та факторів посягання на життя та здоров'я неповнолітнього виокремлюють соціально-культурні, психологічні та економічні чинники.

На теперішній час виділяють такі чинники, що призводять до прояву протиправних дій стосовно неповнолітніх:

- 1) соціальні (напруження, конфлікти, насильство в суспільстві, пропагування в засобах масової інформації насильства як моделі поведінки);
- 2) економічні (матеріальні нестатки, відсутність гідних умов життя поряд із відсутністю умов для працевлаштування, заробляння грошей, економічна залежність, безробіття);
- 3) психологічні (стереотипи поведінки);
- 4) педагогічні (відсутність культури поведінки – правової, моральної, громадянської, естетичної, економічної, трудової);
- 5) соціально-педагогічні (відсутність усвідомленого батьківства, сімейних цінностей у суспільстві, позитивної моделі сімейного життя на засадах гендерної рівності, сімейного виховання на основі прав дитини);
- 6) правові (ставлення до насильства як до внутрішньосімейної проблеми, а не як до негативного суспільного явища, до членів сім'ї як до власності через відсутність правової свідомості);
- 7) політичні (прихильність до гендерних стереотипів, недостатній пріоритет проблем сім'ї та гендерної рівності, увага до материнства і дитинства, а не сім'ї в цілому, брак уваги до батьківства, чоловіків);
- 8) соціально-медичні (відсутність репродуктивної культури у населення, відповідального батьківства, системи сімейних лікарів, алкоголізм, наркоманія, агресія тощо);
- 9) фізіологічні та медичні (порушення гормонального фону, обміну речовин, швидкості реакцій, прийом збуджувальних ліків, хвороби нервової системи тощо) [7, С. 22].

До насильницьких дій щодо неповнолітніх призводять певні соціальні та культурні умови. До них можна віднести такі:

- відсутність у соціальній свідомості чіткої оцінки фізичних покарань;
- демонстрація насильства в засобах масової інформації;

- права громадян на недоторканість приватного життя, власну та сімейну таємницю, закріплені у Конституції, не дозволяють своєчасно встановити факт насильства і здійснити втручання;
- відсутність ефективної превентивної політики держави;
- недостатнє розуміння суспільством насильства як соціальної проблеми;
- низька правова грамотність населення;
- погана обізнаність дорослих і дітей про свої права;
- недосконалість законодавства [7, С. 23].

Здійснюваний аналіз посягання на життя та здоров'я неповнолітніх є неповним без характеристики потерпілих від посягань, оскільки демографічні і рольові ознаки жертв злочинів мають важливе кримінологічне значення, адже досить часто виступають необхідною умовою вчинення злочину.

У сучасній юридичній та соціологічній літературі не існує єдиної думки щодо співвідношення понять «потерпілий від злочину» та «жертва злочину». А.Б. Блага підтримує обґрунтовану позицію Ю. В. Александрова, А.П. Геля, Г.С. Семакова, В. С. Батиргарєєвої та інших, які наголошують, що під *жертвою* з позицій віктимології мають на увазі постраждалу від злочину фізичну особу незалежно від того, чи визнана вона потерпілою у встановленому законом порядку і чи вважає себе такою. *Потерпілий же* є особа, якій злочином безпосередньо завдано моральної, фізичної або майнової шкоди і яка визнана потерпілою у встановленому законом порядку [8, С. 109].

Захист прав та забезпечення потреб дітей груп ризику в Україні становить комплексну міжгалузеву проблему, на врегулювання якої спрямований широкий перелік законодавчих актів, що належать до конституційного, сімейного, адміністративного, кримінального-процесуального, кримінально-виконавчого та інших галузей законодавства. Масштабність проблеми обумовлює необхідність зосередити увагу на окремих законодавчих інститутах, які у першу чергу потребують вдосконалення в світлі міжнародних стандартів прав дитини, а саме: проблеми законодавства України щодо попередження жорстокого поводження з дітьми в світлі міжнародних стандартів у галузі дотримання прав та забезпечення потреб дітей груп ризику; проблеми відповідності кримінального провадження у справах про злочини (об'єктивно протиправні діяння), вчиненні особами, які не досягли 18 років; міжнародні стандарти та правила, які стосуються розгляду справ та здійснення правосуддя щодо дітей.

У рамках тристороннього проекту «Дії на захист дітей груп ризику: досвід Польщі, Німеччини та України» було проаналізовано ситуацію з дотримання прав дітей груп ризику в Україні та розроблені рекомендації для українського уряду щодо покращення існуючої ситуації [9, С.5-7].

Підсумовуючи, варто зазначити, що встановлення кримінально-правового захисту життя та здоров'я неповнолітніх має бути обумовлений нормативним, кримінологічним, соціально-економічним, міжнародним та історичним чинниками. Необхідність та соціальна обумовленість встановлення кримінальної відповідальності за посягання на життя та здоров'я неповнолітніх передбачає наявність суспільної небезпечності даних діянь та їх широкою поширеністю. Ефективна політика держави, яка спрямована на захист та охорону фізичного, морального та духовного розвитку неповнолітніх сприятиме в подальшому не лише благополуччю та добробуту майбутніх поколінь, а й виступатиме одним із важелів превентивної політики злочинності серед неповнолітніх.

Література:

1. Бабенко А.М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір: монографія / А. М. Бабенко - Одеса: ОДУВС, 2014. - 416 с.
2. Інформаційно-методичні матеріали та аналіз нормативно-правової бази з питань попередження насильства над дітьми в сім'ї та поза нею / Авт.: Брижик В. О., Журавель Т. В., Кочемировська О. О., Нікітіна О. М., Христова Г. О. / За заг. ред. Журавель Т. В., Христової Г. О. – К.: ТОВ «К.І.С.», 2010 – 238 с.
3. Попередження, виявлення і подолання випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми: методичний посібник для освітян / Авт.: Журавель Т. В., Кочемировська О. О., Ясеновська М. Е. / За заг. ред. Безпалько О. В. – К.: ТОВ «К.І.С.», 2010. – 242 с.
4. Уголовный кодекс Украины: Закон Украины от 5.04.2001 г. № 2341-III // Голос Украины. – 2001. – 18 июня. – № 107.]
5. Проект Кримінального кодексу України // Іменем Закону. – 1997. – 16 травня. – № 20.
6. Белова О.І. Кримінально-правова характеристика системи злочинів проти сім'ї та неповнолітніх : дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / О.І. Белова / Харківський національний ун-т внутрішніх справ. — Х., 2006. — 184 с.
7. Ковальова О.В. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / О.В. Ковальова. – Харків, 2008. – 21 с.
8. Блага А.Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання): монографія / А. Б. Блага. — Х.: ФО-11 Макаренко, 2014. — 360 с.
9. Становище дітей, які потерпіли від злочину: досвід України. Інформаційні матеріали / Т. П. Цюман / За заг. ред. І. Д. Зверєвої. – К.: 2010. – 20 с.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ЖУРНАЛІСТІВ В УКРАЇНІ

*Блага А.Б., доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу
Чорноморського державного університету імені Петра Могили*

1. Відсутність правосуддя в сотнях вбивств журналістів у всьому світі сьогодні визнається однією з найбільших загроз свободі преси. І хоча міжнародні організації звертають все більшу увагу на цю проблему, слід констатувати, що за останнє десятиліття було мало прогресу в зниженні ціни безкарності. Як зазначається у Спеціальній доповіді Комітету із захисту журналістів (жовтень 2014 р.), безкарність це не просто одна історія, яка закінчується зі смертю журналіста. Внаслідок безкарності вибудовується клімат залякування. Якщо ніхто не покараний, вбивці сміливішають, і на-

сильство повторюється. Журналісти не мають ніякого вибору, окрім як використовувати самоцензуру або навіть втікати у вигнання. Цілеспрямовані атаки на ЗМІ утримували світ від розуміння справжніх розмірів насильства в Сирії, незаконного обігу наркотиків в Мексиці, мілітарного впливу в Пакистані і корупції в Росії [1]. Це питання піднімається у цілій низці документів і резолюцій ООН.

2. Можна констатувати, що відповідно до взятих на себе зобов'язань на основі розроблених на міжнародному рівні стандартів в галузі прав людини законодавство щодо дотримання прав журналістів України приведене у відповідність із міжнародними стандартами. На виконання Рекомендації № R (96) 4 «Про захист журналістів за умов конфліктів і тиску» Комітету міністрів Ради Європи (ухвалена 3 травня 1996 р. на 98-й сесії) [2] щодо необхідності керуватися національним урядом у своїй діяльності та політиці основними принципами, що стосуються захисту журналістів, котрі працюють за умов конфліктів і тиску, а також застосовувати їх без обмеження й дискримінації за будь-якою ознакою до іноземних і місцевих журналістів, у травні 2015 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів». [3] Зазначеним законом встановлено низку спеціальних складів злочинів: погроза або насильство щодо журналіста (ст. 345-1 КК України); умисне знищення або пошкодження майна журналіста (ст. 347-1 КК); посягання на життя журналіста (ст. 348-1 КК); захоплення журналіста як заручника (ст. 349-1 КК), та був посилений захист журналістів від постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови (ч. 3 ст. 375 КК). Також цим законом були внесені зміни до ст. 18 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» щодо соціальних гарантій журналісту та членам його сім'ї у випадку його загибелі (смерті) або поранення (контузії, травми або каліцтва) під час виконання ним професійних обов'язків.

3. Тим не менше, проблема з дотриманням права на вираження поглядів в Україні не знижує своєї актуальності. Зокрема, міжнародна неурядова організація Freedom House у щорічному звіті «Свобода преси 2015» за результатами власного дослідження віднесла Україну до категорії частково вільних країн. [4]. Внаслідок сутичок на Євромайдані та військових дій на сході України, у країні були створені одні з найнесприятливіших умов для здійснення журналістської діяльності. За даними української неурядової організації «Інститут масової інформації» (ІМІ), у 2014 р. було зафіксовано мінімум 995 випадків порушення свободи слова, що вдвічі більше ніж у 2013 р. і втричі – ніж у 2012 р. [5].

4. Окупація міст Донбасу вплинула на свободу слова в цій місцевості, а також на те, який стан справ зараз. Міжнародний комітет захисту журналістів зафіксував загибель протягом 2014 р. в Україні семи представників ЗМІ, у т. один – українського й шестеро – зарубіжних [6]. За 10 місяців 2015 р. зафіксована загибель одного представника українського ЗМІ [7]. Особливо масового характеру набули прояви незаконного утримання журналістів під вартою. При цьому незаконним захопленням та утриманням з боку бойовиків т.зв. ДНР і ЛНР піддавались представники як українських, так і (хоча й дещо меншою мірою) зарубіжних ЗМІ. Серед основних причин затримань – звинувачення журналістів у прихильності до української влади, Євромайдану, співпраці з українськими виданнями; звинувачення у зв'язках з українською армією, «Правим сектором», у шпигунстві та корегуванні вогню; у зв'язку з віднесенням журналістів до категорії «неправильних», які розповсюджують у ЗМІ небажану для сепаратистів інформацію; з метою відібрати у журналістів належне їм майно та гроші.

Систематичні напади на журналістів призвели до виникнення наступних суспільно значущих проблем: відсутність або явна недостатність життєво важливої інформації; отримання спотвореної інформації; відсутність правдивої інформації про військові або гуманітарні потреби.

5. Наразі вітчизняне законодавство відповідає вимогам міжнародних стандартів у частині обмеження права на свободу вираження поглядів. Однак прагнення до перемоги у інформаційній війні призводить до спроб недостатньо обґрунтованого обмеження права на свободу слова, зокрема у вигляді огульного встановлення персональних санкцій щодо іноземних журналістів (рішення РНБО від 2 вересня 2015 р.) [8] чи то встановленні заборони на поширення або сприяння поширенню інформації про проведення антитерористичної операції без дозволу оперативного штабу (законопроект № 2050а від 09.06.2015 р.) [9].

Так, бажання забезпечити неоприлюднення небажаної для військових інформації призвело до намагань здійснити це найпростішим шляхом, а саме – шляхом встановлення кримінальної відповідальності за поширення або сприяння поширенню інформації про проведення антитерористичної операції без дозволу оперативного штабу [9]. При цьому пропонується до журналістів, які повідомили нетаємну суспільно значущу інформацію (проект ст. 258-6 КК) застосування покарання, аналогічного до покарання державного чиновника, який був допущений до відомостей, що становлять державну таємницю, та розголосив їх (чинна ст. 328 КК).

6. Не дивлячись на те, що з травня 2015 р. Кримінальний кодекс України був доповнений низкою спеціальних норм (статті 345-1, 347-1, 348-1, 349-1, ч. 3 ст. 375), якими деталізується та диференціюється відповідальність за вчинення різного виду злочинних посягань на журналістів, до Єдиного звіту про кримінальні правопорушення наразі включаються дані лише щодо ст. 171 та 345-1 КК. Згідно наявних статистичних даних, з початку 2015 р. було обліковано 65 злочинів, передбачених ст.171 КК (Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів) та 2 злочини, передбачені ст. 345-1 КК (Погроза або насильство щодо журналіста). За іншими статтями не було розпочато жодного кримінального провадження, хоча журналісти продовжували ставати об'єктами злочинних посягань (за цей самий період жертвами злочинів стали 185 працівників ЗМІ) [10]. Тобто щодо майже 2/3 постраждалих журналістів встановити, жертвами яких саме злочинів вони стали, неможливо.

Це дозволяє зробити висновок, що вітчизняні правоохоронці або не обізнані зі змінами у кримінальному законодавстві, або ще не розібрались у юридичних ознаках та специфіці кваліфікації й відмежування зазначених складів злочинів. Відповідно, наразі нагальною є потреба у розробці необхідного методичного забезпечення процесу розслідування зазначених вище нових видів злочинів проти журналістів (розробити науково-практичний коментар до статей, методику їх розслідування, провести відповідні заняття у системі службової підготовки тощо).

7. Особливу суспільну важливість має не просто реєстрація фактів вбивств та загибелі журналістів, а й інформування громадськості про вжиті заходи реагування, хід та результати розслідування. На жаль, суспільство майже не поінформоване стосовно процесу розслідування навіть найбільш резонансних злочинів цієї категорії. Так, моніторинг

мережі Інтернет засвідчив переважання «завіси мовчання» щодо встановлених слідством обставин та вжитих представниками правоохоронних органів заходів реагування на випадки загибелі представників ЗМІ протягом 2014 – 2015 років в Україні. На наші запити з МВС та Генеральної прокуратури України були отримані відповіді, що за всіма цими фактами були відкриті кримінальні провадження за ст. 115 КК України (Умисне вбивство). На даний час особу вбивці лише журналіста газети «Вести» Веремія В. В. встановлено і оголошено у розшук. Особи ж, причетні до вчинення інших вбивств журналістів, на теперішній час не встановлені, досудове розслідування триває.

Література:

1. Breaking the Cycle of Impunity in the Killing of Journalists. – Document URL : <https://cpj.org/reports/2014/10/the-road-to-justice-killing-journalists-impunity.php>
2. Про захист журналістів за умов конфліктів і тиску [Електрон. ресурс] / Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи від 03.05.1996 № R (96) 4. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_734
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів [Електрон. ресурс] / Закон України від 14.05.2015 № 421-VIII. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/421-19/paran8#n8>
4. FREEDOM OF THE PRESS 2015. – Document URL : https://www.freedomhouse.org/sites/default/files/FreedomofthePress_2015_FINAL.pdf
5. Україна [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : https://freedomhouse.org/sites/default/files/Ukraine%20FOTP%202015_translated.pdf
6. 11 Journalists Killed in Ukraine since 1992/Motive Confirmed. – Document URL : <https://cpj.org/killed/europe/ukraine/>
7. Барометр свободи слова 2015 [Електрон. ресурс] / Інститут Масової Інформації, 02.11.2015. – Режим доступу : <http://imi.org.ua>
8. ОБСЄ розкритикувала санкції України проти журналістів і закликала виключити їх з «чорного списку» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unian.ua/society/1126407-obse-rozkritikuvala-sanktsiji-ukrajini-proti-jurnalistiv-i-zaklikala-viklyuchiti-jih-z-chornogo-spisku.html>
9. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення інформаційного режиму проведення антитерористичної операції 2050а від 09.06.2015 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55536
10. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-вересень 2015 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112173&libid=100820&c=edit&_c=fo

ОСОБЛИВОСТІ З'ЯСУВАННЯ ПОНЯТТЯ ПРЕДМЕТУ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 359 КК УКРАЇНИ

Бондаренко В.Я., ад'юнкт Львівського державного університету внутрішніх справ

Предмет злочину передбачений ст. 359 КК України має ряд суттєвих особливостей. Особливість такого предмета полягає в тому, що він може набувати різних форм, крім того, може бути використаний для законної прихованої зйомки, аудіо- або фотофіксація дозволена СБУ, МВС, прикордонній службі, Державній службі охорони та іншим силовим структурам після отримання офіційного дозволу. Тому для визначення такого предмету (мається на увазі СТЗНОІ) необхідно виключити його цільове призначення для законного використання [1, с. 48].

Щодо визначення поняття СТЗНОІ у нормативно-правових актах нашої держави, то слід зазначити наступне. Визначення спеціальних технічних засобів міститься у п. 1.6. Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації (далі – Ліцензійних умов) затверджених Наказом Служби безпеки України № 35 від 31 січня 2011 року [2]. Зокрема у згаданому пункті спеціальними технічними засобами визначається технічні, програмні засоби, устаткування, апаратура, прилади, пристрої, препарати та інші вироби, призначені (спеціально розроблені, виготовлені, запрограмовані, пристосовані) для негласного отримання інформації.

Таке ж визначення спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації міститься у Наказі Служби безпеки України від 12 серпня 2005 року № 440 «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» [3].

Спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації, як пропонувалось у Проекті Закону України від 4 січня 2013 року № 1196 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо відповідальності за незаконне поводження із спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації» – це технічні, програмні засоби, устаткування, апаратура, прилади, пристрої та інші вироби, призначені (спеціально розроблені, виготовлені, запрограмовані, пристосовані) для негласного отримання інформації [4].

У загаданому вище наказі СБУ № 35 на відміну від попередніх, які затверджували зазначені Ліцензійні умови та втратили чинність відповідно до Наказу Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва № 7/34 від 31.01.2011 р. переліку видів спеціальних технічних засобів не міститься. Тому визначаючи предмет злочину, передбаченого ст. 359 КК України одразу виникає проблема у встановленні того, що саме належить до спеціальних технічних засобів.

Для встановлення того чи є технічних засіб спеціальним проводиться експертиза. Судові експертизи, експертні дослідження технічних засобів (виробів) на предмет їх віднесення до спеціальних технічних засобів проводяться державною спеціалізованою експертною науково-дослідною установою СБУ – Українським науково-дослідним інститутом спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України відповідно до Загальної методики віднесення об'єктів до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (цей нормативно-технічний документ зареєстрований в Міністерстві юстиції України 02.03.2011 № 17.0.01).

Один з найбільш значних, однак орієнтовних, переліків спеціальних технічних засобів міститься у спільному наказі Служби безпеки України та Державної податкової служби України. Так, додаток до пункту 1 наказу № 176/278 від

09.07.2001 року «Про взаємодію Служби безпеки України та органів державної податкової служби України з профілактики, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, інших правопорушень у сфері розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації та торгівлі ними» [5] визначає такий орієнтовний перелік СТЗ:

1. Для негласного отримання та реєстрації аудіоінформації: спрямований мікрофон; радіозакладний пристрій; комплекс радіозасобів для зняття та передачі мовної інформації: радіозакладний пристрій прослуховування (далі – РЗПП), ретранслятор сигналів РЗПП, радіоприймальний засіб сигналів РЗПП; спеціалізований малогабаритний низькочастотний пристрій; малогабаритний радіопередавальний пристрій; безконтактний датчик зняття акустичної інформації; малогабаритний приймач ШСС; віброакустичний датчик для зняття акустичної інформації; система прихованого акустичного та візуального контролю; комплект апаратури для дистанційного зняття мовної інформації за допомогою лазера.

2. СТЗ для негласного візуального спостереження та документування: малогабаритна фотокамера; телевізійний та фотооб'єктив з винесеним вхідним вічком; прикриття до фото-, відео- та телекамер; мініатюрна зорова труба; мінікомплект: кольорова та чорно-біла камера-відеопередавач; прилад нічного бачення з можливістю реєстрації зображення; прилад спостереження з гіростабілізацією зображення та можливістю реєстрації зображення; електронно-оптична зображення; електронно-оптична використання; нічні окуляри; малогабаритний отоскоп; телевізійний об'єктив з винесеним вхідним вічком; система прихованого акустичного та візуального контролю; прикриття для фотокамери; мікровідеокамера; малогабаритний телевізійний передавач; ендоскоп; передавач; ендоскоп; візир; нічна телевізійна камера; нічна відеокамера; мінікомплект: кольорова камера-відеопередавач.

3. СТЗ для негласного прослуховування телефонних переговорів: системи проводового зв'язку для негласного прослуховування телефонних переговорів; радіоапаратура для негласного прослуховування телефонних переговорів.

4. СТЗ для негласного перехоплення та реєстрації інформації з технічних каналів зв'язку: комплекс засобів радіомоніторингу або окремі вироби: сканувальні або спеціалізовані (адаптовані під конкретні системи радіозв'язку) приймачі, засоби демодуляції радіосигналів, спеціалізоване програмне забезпечення отримання негласного доступу до аудіо-, відео-, текстової інформації, а також даних, які передаються радіоканалами; комплекс або окремі засоби моніторингу оптичних, кабельних і проводових ліній зв'язку: спеціалізовані пристрої зняття інформації з оптичних, кабельних і проводових ліній зв'язку, засоби демодуляції електро- та оптичних сигналів, спеціалізоване програмне забезпечення отримання негласного доступу до аудіо-, відео-, текстової інформації, а також даних, які передаються оптичними, кабельними та проводовими лініями зв'язку.

5. СТЗ для негласного контролю поштових повідомлень і відправлень: переносний рентгенотелевізійний пристрій; портативний рентгенопристрій.

6. СТЗ для негласного обстеження предметів і документів: переносний рентгенотелевізійний пристрій; портативний рентгенопристрій; універсальний засіб відмикання замків.

7. СТЗ для негласного проникнення у приміщення, транспортні засоби, інші об'єкти та їх обстеження: радіостанція для прихованого носіння; комплект мініатюрних радіостанцій; переносний рентгенотелевізійний пристрій; портативний рентгенопристрій; нелінійні локатори та радіолокатори; універсальний засіб відмикання замків.

8. СТЗ для негласного контролю за переміщенням транспортних засобів та інших об'єктів: комплекс або окремі засоби негласного стеження за машиною, що контролюється (камуфльовані або такі, що приховано встановлюються); приймачі сигналів системи позиціонування (GPS) та радіомаяки; засоби прихованої передачі сигналів від указаних пристроїв, радіопеленгаторні засоби; камуфльована або така, що встановлюється приховано, апаратура для негласного запису та відтворення маршруту руху машини, що контролюється; хімічні препарати для відтворення маршруту руху об'єкта; мініатюрні датчики охоронної сигналізації для прихованого контролю переміщення об'єкта.

9. СТЗ для негласного отримання (зміни, знищення) інформації з технічних засобів її зберігання, обробки та передачі: контейнери для термінового знищення інформації на аудіо-, відеокасетах; контейнери для термінового знищення інформації на магнітних носіях.

Відсутність законодавчого визначення спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації обумовило те, що на сьогодні немає єдності серед науковців та практиків у галузі кримінального права щодо того, які саме технічні засоби слід відносити до СТЗНОІ.

Як зазначається у науковій літературі така невизначеність СТЗНОІ теоретично дозволяє віднести до цих засобів такий побутовий технічний пристрій, як мобільний телефон, який призначений для передачі усної мови на відстані, при цьому у більшості випадків він має об'єктив камери та здатний здійснювати фотографування, відеозапис або аудіозапис, в тому числі й негласний [6, с. 157].

З огляду на зазначене виникає припущення, що кваліфікуючи діяння за ст. 359 КК України потрібно в перше чергу опиратись на висновок експерта. Адже, визначення спеціальних технічних засобів, що передбачене згаданими Ліцензійними умовами не дає чіткого уявлення про зміст та види цих засобів, оскільки із визначення очевидно що їх особливість проявляється в основному саме у спеціальному призначенні. Однак, фактично те саме діяння з тим самим рівнем суспільної небезпеки можна вчинити застосовуючи не спеціальні технічні засоби (диктофон, мобільний телефон тощо), що у свою чергу спонукає до перегляду думок з приводу визначення предмету аналізованого складу злочину.

Вище викладене дає можливість зробити висновок, що визначення поняття «спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації» занадто абстрактне. Відповідно правозастосовним органам надаються надто широкі межі його тлумачення, що аж ніяк не сприятиме належній реалізації завдань кримінального законодавства та дотриманню принципів кримінального права.

Це у свою чергу може призводити до того, що в окремих випадках підлягатимуть кримінальній відповідальності особи, які придбали, збували або використовували, не порушуючи при цьому прав та свобод інших громадян, юридичних осіб чи держави, фактично будь-які портативні технічні пристрої.

Крім того, така невизначеність цього поняття не дозволяє особі передбачити можливі наслідки своєї поведінки при придбанні, збуті чи використанні окремих технічних засобів отримання та фіксації інформації, відмежувати правомір-

ну поведінку від злочинної. Така ситуація є неприпустимою, оскільки при ній порушуються основоположні права та свободи людини і громадянина.

Якщо буквально трактувати положення нормативно-правових актів, які визначають це поняття можна зробити висновок, що спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації є будь-які технічні або програмні засоби, які безпосередньо призначені для негласного отримання інформації.

Отже, очевидним є той факт, що повинні бути визначені, до того ж на нормативному рівні, ключові ознаки чи властивості, за допомогою яких можна б було відмежувати спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації від будь-яких інших технічних засобів, особливо від технічних засобів фіксації інформації. Адже вважати спеціальними будь-які технічні засоби отримання та фіксації інформації (диктофон, фото-, відеокамеру тощо) не виправдано.

Література:

1. Допілка В.О. Контрабанда спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації / В.О. Допілка // Митна справа, 2012. – № 2 (80) – с. 45-49

2. Наказ Служби безпеки України № 35 від 31 січня 2011 року «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації та Порядку контролю за додержанням Ліцензійних умов» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0225-11>

3. Наказ Служби безпеки України від 12 серпня 2005 року № 440 «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0902-05/print1414494494558707>

4. Проект Закону України від 4 січня 2013 року № 1196 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо відповідальності за незаконне поводження із спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=45300

5. Наказ Служби безпеки України та Державної податкової служби України № 176/278 від 09.07.2001 «Про взаємодію Служби безпеки України та органів державної податкової служби України з профілактики, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, інших правопорушень у сфері розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації та торгівлі ними» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0632-01>

6. Драп'ятий Б.Є. Кримінальна відповідальність за незаконний обіг спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації за законодавством країн СНД / Б.Є. Драп'ятий // Наше право, 2014. – № 1. – с. 96-101

КОРУПЦІЯ ТА ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ

Бурак М.В., кандидат юридичних наук, науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кримінальної міліції навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та кримінальної міліції Національної академії внутрішніх справ

Аналіз діяльності корупційних та злочинних угруповань за останні роки в Україні дозволяє зробити висновок про тотальний характер їх негативного впливу на національну безпеку України. Це виявляється в тому, що загрози з боку організованої злочинності існують нині в різних сферах безпеки і їх вектор направлений на значну кількість об'єктів безпеки. Враховуючи, що організована злочинність і корупція залишаються загрозою національній безпеці України, ця тема завжди була актуальною як у наукових колах, так і на державному рівні.

Стаття 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» визначає, що на сучасному етапі основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України, стабільності в суспільстві, серед інших, є поширення корупції в органах державної влади, зрощення бізнесу і політики, організованої злочинної діяльності.

Корупції належить особлива роль у загрозі конституційному ладові. Саме вона примушує громадськість проявляти недовіру до законної влади, породжує у населення небажання співпрацювати з нею і підтримувати державні структури. Головна шкода корупції полягає в усвідомленні громадянами безсилля держави перед корумпованим прошарком посадових осіб, бо цим вона підриває довіру до закону. Організована злочинність масово атакує структури суспільства, вона, мов іржа, пронизує всі його елементи на індивідуальному, колективному й інституційному рівнях. Зменшення ризику виявлення корупційних злочинів і максимально можливою мірою уникнення покарання створюють ситуацію беззаконня в суспільстві, чим цинічно порушуються права громадян та їх конституційні гарантії.

Діяльність організованих злочинних угруповань, насамперед, небезпечна для самої України як держави з тієї причини, що корумповані чиновники та організовані злочинці привласнюють і без того обмежені ресурси країни через їх розкрадання тощо.

На ускладнення криміногенної ситуації впливає й низка глобальних соціально-економічних процесів: урбанізація, міждержавна та міжрегіональна міграція. Особливо гостро це відчувається нині, коли Російською Федерацією анексовано Автономну Республіку Крим і місто Севастополь, здійснюється злочинна диверсійна діяльність сепаратистів із Росії у східному регіоні України, насамперед у Донецькій та Луганській областях, йде фактично неоголошена війна. Гине мирне населення, українські військовослужбовці та правоохоронці. Упродовж кількох місяців там відбуваються силові та збройні захоплення адміністративних будівель органів влади, міліції, об'єктів Збройних сил і Національної гвардії України, державних і комунальних підприємств, транспортної інфраструктури та зв'язку, банківських установ і ЗМІ. Зросла кількість тяжких та особливо тяжких злочинів, зокрема умисних вбивств, тяжких тілесних ушкоджень, викрадень і незаконних позбавлень волі громадян. А також – кількість розбійних нападів на установи та помешкання

громадян, незаконних заволодінь транспортом, зокрема інкасаторськими автомобілями. Особливо небезпечним є проникнення в Україну з території Російської Федерації й окупованої території АР Крим спеціально підготовлених груп людей для диверсійної діяльності, а також функціонування каналів постачання озброєння. Була здійснена низка збройних нападів на контрольно-пропускні пункти через державний кордон України, військові частини Збройних сил та Нацгвардії, склади, з яких була викрадена значна кількість вибухових речовин. Негативними наслідками окреслених процесів є швидкі та непередбачувані зміни в структурі злочинності, формах і способах протиправної діяльності, поширення злочинного досвіду та міграція його носіїв. В умовах відкритості кордонів та єдиного світового інформаційного простору виникає постійна загроза поширення в країні таких небезпечних явищ, як тероризм, ксенофобія та расова нетерпимість. Як наслідок, відбувається зростання рівня злочинності. Серйозну загрозу для правопорядку становлять корисливо-насильницькі злочини – розбійні напади й незаконні заволодіння транспортними засобами, пограбування й крадіжки, збут наркотиків, торгівля людьми. Збільшується кількість злочинних посягань, учинених із застосуванням вогнепальної зброї. Високим є рівень рецидивної злочинності. Ще необхідно працювати в напрямі ліквідації організованих бандитських угруповань: лише цього року правоохоронці припинили діяльність 80 організованих груп і злочинних організацій. Роками залишаються нерозкритими чимало вбивств та інших тяжких злочинів.

Багаторічний досвід підтверджує, що успішна протидія криміналітету й корупції сповна залежить від: системного та комплексного підходу до її організації як в центрі, так і на місцях; постійної ділової взаємодії, координації діяльності державних та правоохоронних органів; вмільої, добре продуманої концентрації сил і засобів, високого професіоналізму кадрів, їхньої самовіддачі, моральності та патріотизму; належного професійного виконання чинного законодавства, Конституції України, нормативно-правових актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України; активної участі громадськості, громадських об'єднань, які діють відповідно до чинного законодавства, правового виховання громадян; законодавчого, наукового, фінансового, матеріально-технічного, інформаційного забезпечення, міжнародної співпраці та ефективного правосуддя.

ВИПРАВЛЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

*Бурда С.Я., кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Львівського державного університету внутрішніх справ*

Окремим аспектам проблеми забезпечення порядку умов відбування кримінальних покарань присвячена низка наукових досліджень, зокрема, це праці таких вчених, як І.Г. Богатирьов, В.О. Меркулова, А.С. Михлин, Г.С. Резніченко, В.А. Уткин, Ю.А. Чеботарьова, С.В. Царюк.

Кримінально-виконавче законодавство України регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими [1].

Кримінальне покарання пов'язується з позбавленням чи обмеженням засудженого в певних духовних, матеріальних та фізичних благах. Кожний вид покарання є примусовим заходом і в тому чи іншому ступені він має караючий зміст, що полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. А.С. Михлин зазначає, що засуджений виключається з певного кола відносин, а інші відносини докорінним чином змінюються [2, с. 67]. Проте виникають певні нові суспільні відносини, учасником яких він стає і засуджений не має права порушувати кримінально-правові та кримінально-виконавчі заборони, йому необхідно дотримуватись прав та обов'язків, установлених нормативними актами кримінально-виконавчої служби. Досягнення позитивних результатів, а саме законслухняна поведінка, осуд учинення злочину, соціальна адаптація і життя без правопорушень, – усе це є головним результатом карально-виховного впливу і ознакою виправлення особи.

У зв'язку із зазначеним особливою актуальності набувають критерії визначення ступеня виправлення. Як правило, серед різних оцінок діяльності виправних установ розглядається стан досягнення визначеної кримінальним законом мети покарання – виправлення засудженого, що передбачає такий результат дії кримінального покарання, заходів виховного впливу під час його відбування, коли особа повертається в суспільство і веде законслухняне життя. Складність досягнення цієї мети в місцях позбавлення волі, прогнозів щодо того, чи дійсно звільняється з установи виправлена особа, стан відсутності ефективної системи критеріїв визначення ступеня досягнення цієї мети, досить тривалий час є предметом дискусій та спеціальних досліджень.

А.С. Михлин, М.П. Мелентьєв, О.Є. Наташев, М.О. Стручков, І.В. Шмаров дійшли єдиного висновку, що таким критерієм (у загальному вигляді, широкому значенні) має бути поведінка засудженого, що надасть можливість на кожний конкретний момент визначитися з кількістю засуджених, які виправилися повністю, стали на шлях виправлення, не піддаються виправному впливу. Конкретними ж показниками, що надавали можливість адміністрації установи ухвалювати ці рішення, мали бути дані щодо рівня злочинності серед осіб, які відбувають покарання, порушення режиму утримання під час відбування покарання, ставлення до праці, а отже, рівень виконання норм виробітку, ставлення до професійно-технічного та загальноосвітнього навчання (здебільшого стосувалося неповнолітніх) [3, с. 324].

Засуджена особа має дотримуватися встановлених правил поведінки в місцях позбавлення волі і визнавати необхідність їх дотримання. Важливість цього критерію доводить також наявність кримінальної відповідальності за злісну непокору вимогам адміністрації установи, дії, що дезорганізують роботу виправних установ (статті 391, 392 Кримінального кодексу України) [4].

Лише на підставі оцінки готовності особи дотримуватися порядку та умов відбування покарання, реальних результатів їх дотримання існує можливість оцінити ступінь виправлення особи. Поки що в науці кримінально-виконавчого права оціночними показниками визначення ступеня виправлення є дані, що характеризують поведінку засудженої особи, її ставлення до праці, навчання, інших заходів виховного впливу.

Якщо розглядати заходи заохочення як такі, що спроможні змінювати правове становище засудженої особи під час відбування покарання в бік поліпшення її життєдіяльності в місцях позбавлення волі, то маємо визначитися з двома групами цих заходів. Перша охоплює одноразові заходи заохочення, що надають засудженій можливість морально та матеріально поліпшити свій стан на незначний проміжок часу, коли засуджена особа реалізує своє право на отримання додаткових благ. Ці заходи заохочення визначені в ч. 1 ст. 130 Кримінально-виконавчого кодексу України, де йдеться про те, що за сумлінну поведінку і ставлення до праці, навчання, активну участь у роботі самодіяльних організацій застосовуються заходи заохочення: подяка, нагородження похвальною грамотою, грошова премія, нагородження подарунком, дозвіл на одержання додаткової посылки або передачі, надання додаткового короткострокового або тривалого побачення, дозвіл на додаткову телефонну розмову, дострокове зняття накладеного стягнення, дозвіл додатково витратити для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби гроші в сумі до 15 % мінімального розміру заробітної плати [5, с. 166].

Ставлення засуджених до режиму відбування покарання залежить від ступеня антисоціальної настанови, рівня правосвідомості, моральної деградації. Проте традиційно в спеціальних дослідженнях підкреслюється той факт, що більшість засуджених до позбавлення волі не вчиняє порушень або ж вчиняє окремі порушення, що мають ситуативний характер [6, с. 126].

Зміна правового стану засудженої особи у зв'язку з переведенням на поліпшені умов утримання може бути суттєвою, а отже, може розглядатися як заохочення, що застосовується за сумлінну поведінку та ставлення до праці засуджених під час відбування покарання у виді позбавлення волі.

Література:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України станом на 11.06.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до відомостей: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
2. Михлин А.С. Личность осужденных к лишению свободы и проблемы их исправления и перевоспитания / А.С. Михлин. – Фрунзе: Кыргызстан, 1980. – 200 с.
3. Денисова Т.А. Криза призначення, виконання, відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк та шляхи її подолання // Проблеми пенітенціарної теорії і практики: Щорічний бюлетень / За заг. ред. Д-ра юрид. наук, проф. А.А. Музики. – К., 2005. – С. 324-332.
4. Кримінальний кодекс України станом на 12.08.2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до відомостей: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
5. Меркулова В.О. Жінка як суб'єкт кримінальної відповідальності: Дис. ...докт. юрид. наук. – К., 2003. – 366 с.
6. Бандурка А.М., Севастьянов В.П. Правовое положение осужденных к лишению свободы: документы и комментарии. – Х.: Основа, 1997. – 242 с.

СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ САМОГУБСТВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

*Бучка М.О., курсант Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Кулик Л.М., кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Українська держава головним своїм пріоритетом, найвищою соціальною цінністю визнала людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку. Проте нині країна переживає складний перехідний період, у зв'язку з чим посилюються соціальні негаразди в суспільстві і – як їх наслідок – збільшився рівень смертності внаслідок вчинення самогубства.

Самогубство – цілеспрямоване позбавлення себе життя, добровільне і самостійне.

Причинами вчинення самогубства є жорстоке поводження, яке може проявитися у безжальних, грубих діях винного, які спричиняють потерпілому фізичні чи психічні страждання – мордування, позбавлення їжі, ліків, води, сну, одягу, житла, систематичне нанесення тілесних ушкоджень чи побоїв, примушування до вчинення дій сексуального характеру тощо. Примус до протиправних дій означає вимагання від іншої особи шляхом погрози, насильства чи інших подібних дій вчинити дії, які заборонені чинним законодавством. Систематичне приниження людської гідності полягає, зокрема, у багаторазових образах, глумлінні над потерпілим, цькуванні, поширенні наклепницьких вигадок, іншому принизливому ставленні до потерпілого [1].

Стресові фактори, такі як фінансова скрута чи труднощі в міжособистісних відносинах, часто відіграють свою роль. Зусилля, спрямовані на запобігання самогубствам, включають обмеження доступу до вогнепальної зброї, лікування психічних захворювань та зловживання наркотичних речовин, а також покращення економічного розвитку [2, с. 448].

Метою суїциду є знаходження рішення. Суїцид не є випадковою дією. Його ніколи не роблять безглуздо чи безцінно. Він служить виходом з ускладнень, кризи або нестерпної ситуації. Йому притаманні непогрішима логіка й доцільність.

Головне практичне завдання суїциду – повне припинення потоку своєї свідомості, нестерпного болю як рішення хворобливих і нагальних життєвих проблем.

Стимулом до скоєння суїциду є нестерпний психічний (душевний) біль. Якщо припинення своєї свідомості – це те, чого прагне суїцидально налаштована людина, то душевний біль – це те, від чого вона прагне втекти. Таким чином, суїцид найлегше зрозуміти як поєднання прагнення до припинення потоку свідомості та втечі від психічного болю та нестерпного страждання.

Методи, що найчастіше застосовуються для скоєння суїциду, є різними у різних країнах та частково пов'язаними з їх доступністю. Звичайні методи включають: повшання, отруєння та використання вогнепальної зброї. Щороку від 800 000 до мільйона людей вмирають через самогубство, що складає 10-ту за чисельністю причину смерті у всьому світі. Рівень самогубств серед чоловіків вищий ніж серед жінок, чоловіки в три-чотири рази більш схильні до суїциду ніж жінки. За оцінками дослідників, щороку відбувається від 10 до 20 мільйонів спроб самогубства без смертельних наслідків. Спроби найбільш поширені серед молодих людей та жінок [3, с. 283].

Самогубство, як насильницьке припинення власного життя може розглядатися лише як екстраординарне виявлення людської природи. На відміну від убивства, самогубство не є протиправним діянням, не тягне відповідальності, крім моральної. Але історії відомі випадки, коли в окремих країнах самогубство прирівнювали до злочину, наприклад вважали дезертирством.

Виникає питання, чому людина добровільно позбавляє себе життя? Що або хто спонукає її до цього і чи завжди це тільки її рішення?

Безумовно, психіку людини дуже складно вивчати, часто ніхто і ніколи не може встановити, що ж стало справжньою причиною такого кроку або останньою краплею.

Нині ж світ змінюється так швидко як ніколи – контекст людського життя дедалі сильніше впливає на її духовність. Чим освіченішою стає людина, чим активніше працює її над свідомість, чим більше творить, тим глибше «зазирає» в себе, частіше замислюється над сенсом життя, випробовує свої досягнення та значущість. І часто на тлі психологічної спустошеності, невлаштованості, людина вдається до самогубства.

Загальне попередження самогубств має спрямовуватися на позитивний розвиток усієї соціально-економічної системи. Стверджується, що останніми десятиліттями не було здійснено відчутних кроків на шляху подолання високого рівня самогубств, ці спроби були мінімальними. Більшість заходів так і залишилися на папері (всі прийняті закони, соціальні програми не справили відчутного впливу на поліпшення соціальних умов населення і, відповідно, стану вчинення самогубств у державі). Серед цієї групи заходів пропонуємо економічні (сприяння зайнятості населення та запобігання масовому безробіттю, подолання бідності за рахунок відміни приватизації високоліквідних підприємств, розвитку малого та середнього бізнесу, створення нових робочих місць, виробництва товарів на своїй землі, реального збалансування державного бюджету); соціальні (здійснення комплексу заходів щодо вирішення проблем, пов'язаних з трудовою діяльністю жінок, регулювання питань охорони материнства і дитинства, зміцнення інститутів шлюбу, сім'ї, розвитку місцевого самоуправління); технічні (посилення контролю за зброєю, отруйними речовинами, моніторинг самогубства, комп'ютеризація усіх суб'єктів попереджувальної діяльності, поліпшення текстово-технічної організації нормативних актів, вироблення єдиних підходів, термінології науковцями та практиками тощо); ідеологічні (підвищення свідомості суспільства, організації його навколо національної ідеї); організаційні (створення спеціальних органів і їх установ, науковий супровід) та правові [4, с. 143].

Отже, можна зробити висновок, що головними превентивними антисуїцидальними заходами залишаються ті, що планувалися ще за радянських часів, але не були здійснені – поліпшення добробуту населення, подолання бідності, його реальний соціальний захист.

Література:

1. Коментар до статті 120. Доведення до самогубства [Електронний ресурс]:Режим доступу: <http://yuristonline.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/118.php>
2. Колінько О. О. Виктомологічна профілактика доведення до самогубства / О. О. Колінько. – Держава і право. – 2012. – Вип. 57. – С. 444-450.
3. Культенко О. В. Умови та чинники доведення до самогубства в Україні / О. В. Культенко. – Держава і право. – 2013. – Вип. 62. – С. 280-286.
4. Колінько О. Розмежування понять «потерпілий» і «жертва» злочину доведення до самогубства / О. Колінько. – Підприємство, господарство і право. – 2011. – № 9. – С. 143-146.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА НЕОБХІДНУ ОБОРОНУ ЯК ЗАХІД ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ОСОБИ

*Виноградов А.К., кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального та адміністративного права
Одеського національного морського університету*

Протидії злочинам проти особи, забезпечення громадського порядку, захист конституційних прав громадян є однією з найважливіших умов функціонування будь-якої держави. В сучасних умовах правоохоронні органи України докладають чималих зусиль для його підтримки на належному рівні. Проте, практика свідчить, що цих зусиль сьогодні явно недостатньо. Характер і масштаби злочинності посилюють соціально напругу, сприяють виникненню деструктивних процесів у суспільстві, викликають у населення відчуття незахищеності свого життя, здоров'я, власності.

Данні судової статистики свідчать про недосконалість механізму організаційно-правового забезпечення захисту законних прав та інтересів громадян від протиправних посягань в стані необхідної оборони. Кількість засуджених за умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця складає у 2001 р.-175; 2002 р.-157 ; у 2003 р.-163; у 2004 р.-189; у 2005 р.-160; у 2006 р.-148; у 2007 р.-114; у 2008 р.-85; у 2009 р.-82; у 2010 р.-79; за умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця у 2001 р.-213; 2002 р.-203 ; у 2003 р.-230; у 2004 р.-239; у 2005 р.-241; у 2006 р.-216; у 2007 р.-194; у 2008 р.-211; у 2009 р.-157; у 2010 р.-147 [1]. Відповідно до огляду даних про стан здійснення правосуддя у 2013 році показники, щодо загальної кількості розглянутих кримінальних справ (проваджень) з ухваленням вироку, питому вагу видів злочинів та динаміку структурних змін злочинів спостерігається збільшення кількості злочинів проти життя та здоров'я особи у 2012 р.- 7,3; у 2013 р.- 13,7 динаміка 88,2 %; [2]. Але враховуючи латентність деяких видів злочинів слід передбачити ще значно більшу кі-

лькість насильницьких злочинів. Протидіяти злочинним посяганням проти особи та значно зменшити тяжкість суспільно-небезпечних наслідків було б можливим за умов налагодження ефективного функціонування механізму реалізації права на необхідну оборону.

Захист конституційних прав людини та громадянина, зокрема життя, здоров'я честі гідності, недоторканності і безпеки відповідно ст. 3 Конституцією визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю і є головним обов'язком держави [3].

Реалізація права на захист від злочинних посягань проти особи є не тільки актуальним але і дуже складним перед державою завданням, тому що вимагає комплексних досліджень у багатьох галузях знань і, зокрема, юридичної науки, а саме для поглибленого дослідження причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів і правопорушень, підстав кримінальної відповідальності, особливостей їх кримінологічної характеристики та запобігання їх вчинення.

Тому саме проблеми, пов'язані з врегулюванням дій щодо захисту конституційних прав у стані необхідної оборони безумовно є сьогодні одними з найбільш актуальних у сфері протидії злочинності.

Однією із проблем реалізації права громадян на необхідну оборону є відсутність належного законодавчого регулювання повноважень людини та громадянина при захисті своїх конституційних прав. Відсутність у законодавстві про необхідну оборону чітких формулювань тягне за собою неоднакове їх розуміння як вченими, так і працівниками судових та правоохоронних органів, а також пересічними громадянами.

Сьогодні відсутній закон, який регламентував би дії осіб щодо застосування заходів впливу, зброї, спеціальних заходів в разі захисту від протиправних посягань. Це в першу чергу суперечить ст. 92 Конституції України оскільки права людини і громадянина, гарантії цих прав зокрема права на володіння і використання зброї в стані необхідної оборони повинні визначатися виключно законами України. Відповідно до ст. 27 Конституції України кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. Дана норма Конституції України повинна бути закріплена у законодавчому акті наприклад Законі України «Про зброю» або «Про зброю не військового призначення» [3].

В наслідок відсутності відповідного закону також порушується і норми ст. 24 Конституції України, яка наголошує про рівні конституційні права і свободи громадян та рівності їх перед законом. Право використовувати зброю надано лише працівникам правоохоронних органів. Перелік осіб, які мають право використовувати вогнепальну зброю, пристрої для відстрілу патронами, спорядженими гумовими кулями в Україні на жаль є вичерпним. Із змісту ч. 5 ст.36 Кримінального кодексу України витікає, що не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподібно тому, хто посягає. На підставі вище викладеного можна зробити висновок, що ч. 5 ст. 36 Кримінального кодексу України дозволяє застосовувати різні заходи впливу не лише працівникам правоохоронних органів, а й звичайним громадянам, хоча законодавче регулювання придбання володіння і застосування зброї ними на сьогодні відсутнє.

Для ефективної реалізації конституційного права громадян на необхідну оборону необхідно на законодавчому рівні закріпити оптимальну структуру, функції, завдання, принципи, повноваження, умови при яких, можливо налагодити ефективну координацію та взаємодію між органами законодавчої, виконавчої, судової влади та громадськості, з метою визначення видів зброї цивільного призначення, умов її придбання, правових підстав застосування.

На нашу думку виправити недоліки правового регулювання реалізації права на необхідну оборону можна лише за допомогою запровадження дієвого механізму науково-обґрунтованого комплексу правових та організаційних заходів:

- прийняття відповідного законодавчого акту «Про зброю» або «Про зброю не військового призначення», який відповідно до Конституції України закріпив би гарантії захисту громадянина та людини з дотриманням конституційного принципу рівності громадян перед законом;

- в законі чітко повинні бути регламентовані види зброї цивільного призначення, процедура надання права на придбання, носіння, зберігання зброї, прав та обов'язків власника зброї, правові підстави застосування зброї, дотримання заходів безпеки при поводженні зі зброєю, дії після використання зброї (надання долікарської медичної допомоги, виклик швидкої медичної допомоги, повідомлення підрозділу органів внутрішніх справ, при необхідності прийняття заходів щодо затримання нападника, заходів по охороні місця події та збереження доказів, залучення свідків тощо).

В підзаконних нормативно-правових актах відповідних центральних органів виконавчої влади:

- передбачити обов'язкове викладання в навчальних закладах теми організаційно-правових основ реалізації права на необхідну оборону, із залученням фахівців, ознайомленням з тактико-технічними характеристиками основних видів зброї, заходів безпеки при поводженні зі зброєю, підставами кримінальної та адміністративної відповідальності за порушення правил поводження зі зброєю;

- зобов'язати заклади торгівлі при продажі зброї на придбання, якої не потрібен дозвіл, видавати пам'ятку із висвітленням заходів безпеки, адміністративно-правові та кримінально-правові норми які передбачають відповідальність за порушення правил застосування зброї, а також перелік обов'язкових дій в разі застосування її використання;

- підвищення ефективності підготовки власників зброї, програми навчання необхідно прийняти відповідно до вимог сьогодення з урахуванням їх індивідуальних особливостей;

- налагодження функціонування інформаційно-аналітичної роботи з наданням розгорнутих відомостей в засобах масової інформації та WEB-ресурсах, в першу чергу офіційних, про чисельність, причини, наслідки застосування зброї та випадки неправомірного її застосування;

- підвищення ефективності контрольно-наглядових заходів спрямованих на виключення фактів надання дозволів на придбання зброї, особам які мають медичні протипоказання, особам які не мають достатніх навичок користування зброєю, які ведуть антисоціальний спосіб життя;

Особливу увагу слід сконцентрувати на законодавчому закріпленні організаційно-правових основ реалізації права на необхідну оборону, при цьому вичерпно визначивши повноваження суб'єктів правовідносин, щодо обігу зброї призначеної для захисту від протиправних посягань, умов її правомірною застосування.

Література:

1. Збірник даних судової статистики щодо розгляду судами України кримінальних справ, кількості та структури засуджених осіб у 2001-2010 роках [Електронний ресурс] – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу :http://sc.gov.ua/ua/sudova_statistika.html
2. Огляд даних про стан здійснення правосуддя у 2013 році [Електронний ресурс] – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу :http://court.gov.ua/sudova_statystyka/Oglyad34/
3. Конституція України [Електронний ресурс]: закон України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР із змін., внес. згідно із Законами України : за станом на 25. 06. 2008 р. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.
4. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : закон України від 05. 04. 2001 р. № 2341-III із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 28. 12. 2014 р. № 77-VIII. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс] : закон України від 07.12.1984 № 8073-X – III із змін., внес. згідно із Законами України за станом на 28. 12. 2014 р. 77-VIII – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.
6. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику у справах про необхідну оборону” : від 26 квітня 2002 р. № 1 // Постанови Пленуму Верховного Суду у кримінальних справах (1973-2004) / за ред. В. Т. Маляренка. – Офіційне вид. – К. : Ін Юре, 2004. – С. 43.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ДІЯНЬ УЧАСНИКІВ ЗЛОЧИННИХ ОБ'ЄДНАНЬ, СТВОРЕННЯ І УЧАСТЬ В ЯКИХ УТВОРЮЮТЬ ОКРЕМІ СКЛАДИ ЗЛОЧИНІВ

Вознюк А.А., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, начальник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ

У теорії кримінального права тривалий час дискусійним залишається питання про оцінку окремих суспільно небезпечних діянь, які вчиняються учасниками злочинних об'єднань.

Кваліфікація цих злочинів залежить, насамперед, від виду злочинного об'єднання та особливостей кримінальної відповідальності за створення і участь у ньому. Злочинні об'єднання, представлені в Особливій частині КК України, умовно можна поділити на дві групи: 1) злочинні об'єднання, злочин учинений у складі яких є кваліфікуючою чи особливо кваліфікуючою ознакою певного злочину (це групи осіб, групи осіб за попередньою змовою та організовані групи); 2) злочинні об'єднання, створення та участь в яких визнається самостійним злочином (ст. 255, 257, 258-3, 260 КК України).

У зв'язку з цим слід виокремити дві ситуації кваліфікації злочинів, учинених злочинним об'єднанням, з урахуванням зазначених положень.

1. Злочин, учинений злочинним об'єднанням, створення та участь в якому не криміналізовані як окремий закінчений злочин. У такому разі кваліфікація здійснюється за відповідною частиною статті, яка передбачає злочин, учинений цим об'єднанням. За цим правилом слід кваліфікувати організацію з метою тероризування в установах виконання покарань засуджених або нападу на адміністрацію організованої групи, а також активну участь у такій групі (за ч. 1 ст. 392 КК України). Однак вчинення цього злочину учасниками злочинної організації чи банди слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 392 і 255 або 257 КК України.

2. Злочин, учинений злочинним об'єднанням, створення та участь в якому криміналізовані як закінчений злочин (ст. 255, 257, 258-3, 260 КК України). Теорією вироблено три правила кваліфікації злочинів у цьому випадку.

Зміст першого полягає в тому, що **злочини, вчинені учасниками злочинного об'єднання, кваліфікуються лише за статтею про створення цього об'єднання та участь у ньому** [1, с. 135]. Дійсно такий висновок логічно випливає зі ст. 255, 257, 260 КК України, де серед альтернативних діянь є безпосередня участь у злочинах, учинених учасниками злочинних об'єднань. Але з такою позицією слід не погодитись, тому що вона не дає можливості повно та об'єктивно оцінити усі злочини, вчинені у складі злочинного об'єднання, і призначити покарання достатнє для кари, виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами.

Відповідно до другого правила **вчинення у складі таких об'єднань більш небезпечних злочинів кваліфікується за сукупністю з відповідними статтями Особливої частини КК України** [2, с. 432; 3, с. 164]. При цьому науковці наводять різні аргументи.

В. О. Навроцький з цього приводу зазначає, що позиція про окрему кваліфікацію злочинів, учинених у складі злочинних організацій, не стосується, принаймні, одного злочину в зв'язку з редакцією відповідної статті КК України. Мова йде про ч. 4 та ч. 5 ст. 260 КК України, де встановлена відповідальність за злочини, вчинені в складі не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. У них передбачені, по суті, складені злочини (встановлена законодавцем сукупність злочинів), коли у межах однієї норми об'єднано посягання, які становлять собою самостійні злочини. Тому щодо аналізованих посягань правило про необхідність кваліфікації злочинів, учинених у складі злочинної організації, за сукупністю застосовуватися не може [4, с. 282]. Вчинення у складі не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань більш небезпечних злочинів (зокрема, розбою, умисного вбивства за обтяжуючих обставин) кваліфікується за сукупністю з відповідними статтями Особливої частини [5, с. 760]. З цією позицією слід не погодитись, оскільки, як вже було зазначено, участь у злочинах є одним з альтернативних діянь об'єктивної сторони не лише злочину, передбаченого ст. 260 КК України, але й інших протиправних діянь (ст. 255 та 257 КК

Україні). Тому й правила кваліфікації цих злочинів (ст. 255, 257 та 260 КК України) мають бути однакові. А під складеними злочинами В. О. Навроцький, очевидно, мав на увазі, з одного боку, створення злочинного об'єднання та участь у ньому, а з другого – участь в окремих злочинах, учинених його учасниками.

Однак слід підтримати вченого в тому, що застосування кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань і вчинення злочинів у їх складі істотно спростилося б, коли б ч. 4 та ч. 5 були взагалі виключені зі ст. 260 КК України [4, с. 282].

Недолік цього правила кваліфікації полягає і в тому, що у разі вчинення об'єднанням як одного, так і декількох злочинів, менш небезпечних, ніж створення цього об'єднання, участі в ньому чи систематичного заняття такого виду злочинною діяльністю, кваліфікація все одно буде відбуватися в межах ст. 255, 257, 258-3, 260 КК України. Такий підхід як і попередній не дозволить учаснику злочинного об'єднання призначити покарання адекватне характеру та ступеню суспільної небезпеки вчинених ним злочинів.

Третє правило, яке підтримує Пленум Верховного Суду України та більшість науковців, полягає в тому, що **злочини, учинені в складі злочинних об'єднань необхідно кваліфікувати за сукупністю ст. 255, 257, 258–3, 260 КК України зі статтями Особливої частини КК, які передбачають відповідальність за ці злочини** [4, с. 279; 6, с. 148; 7]. Такий спосіб кримінально-правової оцінки суспільно небезпечних діянь найбільш повно відповідає принципам кваліфікації злочинів, за винятком одного моменту. Серед альтернативних діянь об'єктивної сторони злочинів, передбачених ст. 255, 257, 260 КК України, виокремлено участь у злочинах. У зв'язку з цим виникає питання, чи не буде тут подвійного врахування (подвійного ставлення в вину) одного й того ж діяння? Наприклад, учинення крадіжки злочинною організацією варто кваліфікувати за ст. 255 КК України як злочин, учинений злочинною організацією, та за ст. 185 КК України – як крадіжку, вчинену організованою групою. З іншого боку, чи не буде тут конкуренції між статтями, що передбачають кримінальну відповідальність за злочин, учинений учасниками злочинного об'єднання? Проблему можна вирішити шляхом виключення із диспозицій статей відповідальності за участь у злочинах, учинених злочинним об'єднанням.

Таким чином, злочини, учинені учасниками злочинних об'єднань, необхідно кваліфікувати за сукупністю ст. 255, 257, 258–3, 260 КК України зі статтями Особливої частини КК, які передбачають відповідальність за злочини, вчинені у складі цих об'єднань.

Література:

1. Усатий Г. О. Кримінально-правові проблеми протидії організованій злочинності / Г. О. Усатий // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України : матер. міжнар. наук.-практ. семінару [Харків] 1–2 жовт. 2002 р. / Редкол.: Сташис В. В. та ін. – Х., 2003. – С. 132–135.
2. Савченко А. В. Сучасне кримінальне право України: курс лекцій / А. В. Савченко, В. В. Кузнецов, О. Ф. Штанько. – [2-ге вид., виправ., та доповн]. – К.: ПАЛІВОДА А. В., 2006. – 636 с.
3. Баулін Ю. В. Проблеми кваліфікації злочинів, вчинених злочинною організацією / Ю. В. Баулін // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України : матер. міжнар. наук.-практ. семінару [Харків] 1–2 жовт. 2002 р. / Редкол.: Сташис В. В. та ін. – Х., 2003. – С. 163–165.
4. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : [навч. посібник] / В. О. Навроцький. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А. М., Брич Л. П., Грищук В. К. та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [5-те вид.]. – К.: Юридична думка, 2008. – 1216 с.
6. Кузнецов В. В. Теорія кваліфікації злочинів : підручник / В. В. Кузнецов, А. В. Савченко. – [4-те вид.]. – К.: Алерта, 2012. – 316 с.
7. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.

ВПЛИВ КОРУПЦІЙНОЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

*Волочан О.П., курсант Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Кулик Л.М., кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Корупція та організована злочинність є одним з найпоширеніших негативних соціальних явищ у сучасному світі. Еволюція держави і суспільства, вдосконалення права не призвели до зникнення цих явищ, які вміло пристосовувалися до мінливих умов, зберігаючи свою сутність. На кожному новому етапі розвитку цивілізації виникали ускладнені форми організованої злочинності.

Як відомо, організована злочинність, особливо міжрегіонального та транснаціонального рівня, становить реальну загрозу безпеці держави і суспільства. Злочинні організації через корупційні зв'язки проникають в економіку, фінансову систему, намагаються впливати на політичні процеси, блокують правоохоронну діяльність. Протидія корупції є базовою умовою ефективної боротьби з організованою злочинністю. Проблема корупції характерна для будь-якої держави, а також для будь-якої міжнародної організації.

Сьогодні організована злочинна діяльність в Україні це не просто новий вид злочинності, а особливе суспільно негативне явище, щільно пов'язане з тіньовою економікою і корупцією.

Вона склалася об'єктивно на ґрунті серйозних соціально-економічних, політичних, ідеологічних, моральних, правових та інших проблем, що виникають у суспільстві. Організованій злочинності сприяють глобальні соціально-економічні процеси: урбанізація, міждержавна та міжрегіональна міграція, формування світового інформаційно-

культурного простору. Вона є суттєвим чинником посилення соціальної напруженості та дестабілізації суспільних відносин, виникнення деформацій у сфері господарювання, уповільнення темпів економічного розвитку держави.

Розкриваючи зміст корупційної злочинності, слід вказати на її організовані форми, що було предметом вивчення українських та зарубіжних учених. Наприклад, Філімонов О.В. зазначає, що у деяких випадках організована злочинність і корупція пов'язані настільки тісно, що це дає підстави вченим виокремлювати корупцію як одну з ознак організованої злочинності [1, с. 36]. Аркуша Л.І. вважає корупцію елементом організованої злочинної діяльності. Так, вона додержується думки, що використання корумпованих зв'язків є обов'язковим елементом у діяльності формувань, які спеціалізуються на вчиненні злочинів у сфері економіки [2, с.118].

Кальман О.Г. також вважає, що організована злочинність у сфері економіки фактично не може існувати без підтримки й тісної взаємодії із владними структурами. Як зазначає вчений, в українських умовах це великою мірою обумовлено потребою легалізації значних сум грошей, добутих організованими злочинними угрупованнями у процесі злочинної діяльності [3, с. 189].

Мельник М.І. зазначає, що корупцію й організовану злочинність слід розглядати як органічно пов'язані, але водночас самостійні соціальні та правові явища, які здійснюють вплив на розвиток один одного [4, с.11]. Наявність корумпованих зв'язків для організованих злочинних формувань і зв'язок корумпованого чиновника з такими формуваннями – це оптимальна з точки зору досягнення злочинного результату і безпеки функціонування схема існування двох зазначених явищ. Так, корупція щодо організованої злочинності виконує три основні функції: 1) формує захисний механізм організованої злочинності; 2) виступає одним із головних засобів досягнення основних цілей злочинної діяльності організованих злочинних угруповань; 3) є формою легалізації організованої злочинності (дозволяє представникам організованих злочинних угруповань набути легального соціального статусу, легалізувати доходи, здобуті злочинним шляхом).

Вплив організованої злочинності на корупцію в правоохоронних органах обумовлений наступними обставинами.

Економічна сфера найбільш сприятлива для задоволення організованою злочинністю своїх корисливих задумів, реалізація яких неможлива без активного використання службового становища особами, які працюють в ній, а також тими посадовими особами, які працюють в контролюючих та правоохоронних органах.

Аналіз статистичних даних свідчить, що у структурі організованої злочинної діяльності частка виявлених економічних злочинів становить 40%, у тому числі у паливно-енергетичному, лісопромисловому комплексах, житлово-комунальному господарстві, при обороті водних біологічних ресурсів. Значна їх частина віднесена до корупційної спрямованості.

Дуже важливою є та обставина, що основною метою злочинних організацій є отримання прибутку від кримінальної діяльності. Відомо, що ці доходи, які обчислюються мільйонами, все частіше вводяться в легальний обіг за допомогою ретельно розроблених механізмів відмивання коштів. Це дозволяє злочинним організаціям використовувати їх майже безперешкодно. Однак, кількість встановлених фактів легалізації майна і грошових коштів незначна.

Наведені факти свідчать про те, що достатніх заходів для підриву економічної основи організованої злочинної діяльності не приймається. Це призводить до формування нових ризиків для підкупу посадових осіб правоохоронних органів. Побічно це підтверджується зниженням результативності протидії організований злочинності.

Найбільш небезпечною обставиною, яка впливає на корупційну організовану діяльність в правоохоронних органах є безпосередній зв'язок кримінальних угруповань з представниками влади, особливо у тих випадках, коли йдеться про функціонування організованих злочинних структур кланового типу, може мати й негативний вплив на функціонування таких структур. Наявність жорсткого зв'язку того чи іншого клану з представником влади, який забезпечує йому «дах» від діяльності правоохоронних структур чи ворогуючих кланів, робить такий клан уразливим і недовговічним. Річ у тому, що існування організованої злочинної структури у такому разі значною мірою залежить від перебування їх лідерів чи покровителів – посадових осіб – на ключових посадах в державних органах. У разі зміщення впливового чиновника структура поступово розпадається або ж вимушена терміново переорієнтуватися на іншу посадову особу, яка в змозі забезпечити їй захист.

Дані, які наведені в літературі і характеризують процес зрощення організованих злочинних угруповань з представниками влади, не завжди мають точні показники. Наприклад, за даними деяких дослідників (які ґрунтуються на оцінках керівників Служби безпеки України) у 2014 році 32% членів вітчизняних злочинних угруповань становили представники вищих владних установ, а 33% - керівники державних структур. Достовірність таких даних викликає певний сумнів. За статистичними даними МВС України, у 2013 році в Україні було виявлено (за закінченими розслідуваннями кримінальних проваджень) 4393 особи, які вчинили злочини у складі організованих злочинних угруповань. Із них у складі корумпованих організованих злочинних груп злочини вчинили лише 246 осіб, тобто 5,5% від загальної кількості. Водночас не всі із 5,5% вказаних осіб – це корумповані представники владних структур. Відтак, за даними МВС України, у складі корумпованої організованої злочинної групи вчинили злочини лише 107 (2,4%) представників органів державної влади. Таким чином, наведені дані окремих дослідників щодо кількості представників вищих владних установ та керівників державних органів серед осіб, які вчинили злочини у складі організованих злочинних угруповань (65%), істотно відрізняються від даних статистики [5, с. 84].

Така розбіжність може свідчити, з одного боку, про те, що офіційна статистика не враховує значну частину фактів участі представників влади в організованій злочинній діяльності або масштабну фальсифікацію статистичних даних, з іншого – про суттєву помилку результатів відповідних досліджень чи неточність у наданій керівниками правоохоронних органів інформації.

Питання про вплив корупційної організованої злочинності на діяльність правоохоронних органів є важливим не лише з теоретичної точки зору, воно також має прикладний характер. Дослідження впливу корупційної організованої злочинності на діяльність правоохоронних органів дозволяє визначити стратегію і тактику протидії вказаним явищам, виробити й реалізувати практичним працівникам правоохоронних органів заходи для виявлення та документування конкретних проявів корупції та протиправної діяльності членів організованих злочинних угруповань.

Література:

1. Филимонов О. В. Социально-правовой контроль – направление борьбы с коррупцией / О. В. Филимонов // Коррупция в России: состояние и проблемы: материалы науч.-практ. конф. – М., 2006. – С. 33-37.
2. Аркуша Л.И. Коррупция – элемент организованной преступной деятельности / Л.И. Аркуша // Юрид. вестник. – 2000. – № 2. – С. 118 -121.
3. Кальман О. Взаємозв'язок організованої злочинності та корупції у сфері економіки / О. Кальман // Вісник Академії правових наук. – Х., 1997. – № 4. – С. 188 -190.
4. Мельник М. Корупція і організована злочинність як чинники, що реально загрожують національній безпеці України / М. Мельник // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – Львів, 1995. – Вип. 1. Економічна безпека України. – С. 10-13.
5. Момотенко Т. Д. Організована злочинність і корупція в правоохоронних органах держави: співвідношення та взаємозв'язок [Текст] / Т. Д. Момотенко // Європейські перспективи. – 2015. – № 1. – С. 82-87.

ПРО ДЕЯКІ ПРАВОВІ УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ЗАСУДЖЕНИХ У МЕЖАХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

*Воробей П.А., доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ,*

Яворська О.О., здобувач Міжнародного університету «Україна»

У науці під правовими підставами розуміють систему правових норм та підзаконних актів, які визначають загальну допустимість, встановлюють принципи і правила, регламентують порядок й умови використання тих чи інших засобів, включаючи науково-технічні, для вирішення завдань боротьби зі злочинністю та забезпечення правопорядку [1, с. 759].

Застосування права – це правова форма діяльності уповноважених суб'єктів стосовно забезпечення реалізації норм права щодо конкретних життєвих випадків шляхом ухвалення індивідуально-правових рішень [2, с. 265].

Таким чином, якщо взяти за основу зазначені вище поняття, то під «під правовими підставами застосування в Україні заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених у місцях позбавлення волі» слід розуміти систему законодавчих та інших нормативно-правових актів, що визначають загальну допустимість, встановлюють принципи і правила, регламентують порядок й умови діяльності персоналу виправних і виховних колоній щодо використання зазначених заходів і засобів до осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, у конкретних життєвих випадках шляхом прийняття індивідуально-правових рішень по суті.

Враховуючи існуючі в теорії права підходи [2, с. 266] та добуті у процесі даного дослідження результати, можна назвати такі характерні риси застосування норм права персоналом ДКВС України, що пов'язані з використанням фізичної сили, спеціальних засобів і зброї до засуджених у місцях позбавлення волі:

1) його метою, відповідно до змісту ч. 1 ст. 106 КВК України «Підстави застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї», є припинення: а) фізичного опору осіб, які тримаються у виправних і виховних колоніях; б) злісного невиконання законних вимог персоналу колонії; в) буйства засуджених; г) участі зазначених осіб у масових заворушеннях; г) захвату заручників; д) інших насильницьких дій; е) втечі з-під варті; е) заподіяння засудженими шкоди оточенню (у формі запобігання таким діям); ж) заподіяння цими особами шкоди самим собі в такій самій формі запобігання;

2) така діяльність персоналу ДКВС України є владною, тобто передбачає прийняття юридично обов'язкових рішень та включає в себе:

а) попередження про намір використання вказаних у ст. 106 КВК заходів і засобів;
б) застосування цих заходів і засобів без попередження у випадках, якщо виникла безпосередня загроза життю або здоров'ю персоналу колонії чи інших осіб (ч. 2 ст. 106 КВК України);

в) доповідь рапортом начальникові колонії про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і гамівної сорочки, а при застосуванні зброї ще й повідомлення про цей випадок прокуророві (ч. 5 ст. 106 КВК України);

3) застосування передбачає прийняття індивідуально-правових рішень щодо використання форми та рівня фізичної сили, видів спецзасобів і зброї до конкретно взятих засуджених у місцях позбавлення волі для досягнення визначеної у ч. 1 ст. 106 КВК України мети;

4) застосування є діяльністю, що здійснюється чітко уповноваженими суб'єктами, – персоналом колоній, який є складовим елементом персоналу ДКВС України (ст. 14 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України») [3];

5) застосування фізичної сили, спецзасобів і зброї здійснюється за спеціально визначеною процедурою (ч. 2–5 ст. 106 КВК України та п. 59–63 ПВР УВП);

6) застосування завершується прийняттям акта правозастосування – рапорта і письмового повідомлення прокурора (ч. 5 ст. 106 КВК України).

Ж.В. Ревель дійшов висновку, що застосування сили в передбачених законом випадках не слід ототожнювати з порушенням прав людини. Зокрема, властива нашій добі схильність до політичних евфемізмів дає змогу вживати один і той самий м'який термін «порушення прав людини» до злочинів і до випадків, коли йдеться про неспроможність тієї чи іншої демократичної держави гарантувати своїм громадянам їх права [4, с. 312]. Крім того, варто погодитись з цим автором і в тому, що у сьогоднішній великою помилкою в цій царині стало сплутування цілей з правами. Через це сталося нехтування реальними правами й виконанням того, що можна було вжити для негайної та реальної гарантії дотримання цих прав [4, с. 313], що досить важливо з огляду на визначення правомірності застосування фізичної сили, спеціальних засобів і зброї до засуджених у місцях позбавлення волі, включаючи й Україну.

У цьому контексті заслуговує на увагу позиція Ю. Бондаря, який вважає, що правозастосовна діяльність є єдиною з найважливіших форм «життя» права, а тому функції правозастосовної діяльності виступають як виявлення функцій права, посідають підпорядковане становище щодо них і відображають у динаміці головне в їх змісті [5, с. 614]. При цьому, як правильно зауважили А.Х. Степанюк та К.А. Автухов, установлення самих норм матеріального права має відбуватися за належною процедурою, реалізація якої виступатиме мінімальною гарантією того, що в результаті її дотримання будуть закріплені справедливі правила поведінки [6, с. 787]. Водночас це, на переконання С.П. Погребняка, чи не єдиний шлях легітимізації права, тобто забезпечення довіри населення до нього, сприйняття його як засобу ефективного соціального регулювання [7, с. 59]. При такому підході, як слушно вважає О.О. Уварова, якщо матеріальні норми права встановлюють сам варіант поведінки шляхом гарантування прав, закріплення обов'язків чи заборон, то процесуальні вказують на послідовність дій з їх втілення в життя, розкривають процедуру реалізації можливої або належної поведінки [8, с. 20].

Саме зазначені теоретичні підходи становлять методологічне підґрунтя для висвітлення в цих тезах питань, пов'язаних з правовими підставами застосування в Україні заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених у місцях позбавлення волі.

Література:

1. Артеменко П. Правові основи застосування технічних засобів // Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / [відп. ред.: В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко]. – К.: Атіка, 2010. – Т. 6: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). – 2010. – С. 759.
2. Вороніна М. А. Застосування норм права як специфічна форма його реалізації / М. А. Вороніна // Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / [О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.] ; за ред. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2014. – С. 265–267.
3. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 черв. 2005 р. // Офіційний вісник України. – 2005. – № 30. – Ст. 409.
4. Ревель Ж. Ф. Застосування сили та порушення прав людини // Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / [відп. ред.: Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко]. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – Т. 2: Права людини у контексті поліцейської діяльності. – 2003. – С. 312–314.
5. Бондар Ю. Права функції застосування / Ю. Бондар // Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / [відп. ред.: Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко]. – К.: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – Т. 1: Теоретико-методологічні та концептуальні засади поліцейського права та поліцейської деонтології. – 2003. – С. 614.
6. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / [уклад.: О. В. Лисодєд, О. В. Ткачова, М. П. Черненко]. – Х.: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2013. – 112 с.
7. Погребняк С. П. Основні принципи права (змістовна характеристика: моногр. / Погребняк С. П. – Х.: Право, 2008. – 264 с.
8. Уварова О. О. Матеріальне і процесуальне право: питання функціонального співвідношення // О. О. Уварова, О. О. Сидоренко // Юрист України. – 2012. – № 4. – С. 18–24.

ЗЛОЧИННІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ В ОДЕСЬКОМУ РЕГІОНІ: ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАПОБІГАННЯ

*Воронцов А.В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Зростання злочинності невід'ємно супроводжується соціальними катаклізмами, і населення країни це відчуває на повсякденному рівні. Однак, офіційна статистика доводить про зниження кількості вчинення злочинів. Що, досить скептично сприймається людьми, які чи зіштовхуються з різного роду правопорушеннями особисто або постійно чують про них від знайомих, колег та сусідів.

Щодо злочинності неповнолітніх, то вона завжди викликає підвищену увагу і особливий інтерес серед учених-кримінологів, суспільства, держави, територіальних органів управління, оскільки діти – це природний резерв соціального розвитку. Поширення ж серед дітей злочинних форм поведінки загрожує прогресу розвитку суспільства і несе в собі істотну суспільну небезпеку.

У такому контексті, слід зазначити, що серйозною проблемою для Одеського регіону та України в цілому, є стрімке зростання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, бродяжництва, безпритульності. Так, за невиконання обов'язків по вихованню дітей до адміністративної відповідальності упродовж лише січня-квітня 2015 року притягнуто 1161 (за аналогічний період минулого року – 1074, +8,1%) батьків.

В цілому по області кількість злочинів, учинених неповнолітніми та за їх участю, зменшилась на 5,4% (з 280 у 2014 році до 265 у 2015 році за аналогічний період). Ці оптимістичні цифри чомусь не викликають великої довіри й оптимізму у громадськості.

Загалом, неповнолітніми вчинено 1 умисне вбивство (в 2014 році – 0), 1 згвалтування (0), 3 розбійні напади (5), 13 пограбувань (14), 204 крадіжки (181), 1 хуліганство (4), 15 незаконних заволодінь транспортними засобами (29), 4 шахрайства (4) та 5 наркозлочинів (5). Із загальної сукупності кримінальні правопорушення вчинені: в групі за участю неповнолітніх – 81 (68, +19,1%), у групі тільки неповнолітніми – 25 (25).

У злочинну та іншу протиправну діяльність втягується все більше підлітків. Щорічно місцевими судами застосовуються примусові заходи виховного характеру майже до трьох тисяч неповнолітніх, причому значна їх частина – це діти віком від 11 до 14 років, які вчинили суспільно небезпечні діяння до досягнення віку кримінальної відповідальності. В органах кримінальної міліції у справах дітей перебуває на обліку більше 2 тисяч правопорушників у віці до 11

років. Це свідчить про погіршення якісних показників злочинності неповнолітніх, підвищення їх суспільної небезпеки, що обумовлює необхідність пошуку нових підходів до протидії цього суспільного явища [4; 5].

Виходячи з проаналізованих статистичних та інших даних, слід зазначити, що загальним станом вчинення злочинів неповнолітніми є стійка антисуспільна спрямованість, яка у взаємозв'язку з психофізіологічними особливостями і соціально-економічними умовами в певній життєвій ситуації підштовхують їх до злочинної поведінки.

Як зазначають дослідники цієї проблеми, причини та умови проявляються в повсякденному житті, в «звичайних» важких умовах людського існування: триваюча економічна криза; глибокі конфлікти між особистістю й суспільством, породжені різного роду невдачами, стресами, катастрофою надій; міграція населення (на сьогодні особливо гостро стоїть це питання у зв'язку з проведенням АТО та сході країни); стан суспільної депресії; підвищена конфліктність окремих верств населення; зростання перекручених форм індивідуальної і групової свідомості; напруженість, яка викликана соціальною диференціацією і загостренням відносин між різними верствами суспільства; послаблення соціального контролю; зниження моральних засад суспільства; поширення серед підростаючого покоління установок на корисливі, корисливо-насильницькі способи поведінки і задоволення своїх потреб; активізація злочинних дій організованих, у тому числі бандитських груп і угруповань; поширення нетрадиційних закритих релігійних об'єднань (тоталітарних сект), характерною рисою діяльності яких, є психологічний вплив на людину, аж до будь-яких проявів злочинної поведінки; формування організаційних і терористичних структур з відкритою ворожнечею між собою земляцтва іноземців з ближнього і далекого зарубіжжя, які мають досвід ведення бойових дій і здатних впливати на становище в окремих регіонах України, а також ряд інших факторів, які істотно впливають на зростання злочинності, як серед неповнолітніх та молоді, а також і дорослої злочинності.

Характеризуючи такі причини та умови злочинності неповнолітніх, в першу чергу слід приділяти увагу тим загальним криміногенним факторам (на мікро- рівні), явищам і процесам, які відбуваються в суспільстві на підставі спеціального соціального статусу неповнолітніх та їх соціально-психологічної характеристики [6, с. 212 - 214; 9, с. 253 - 254; 10, с. 106].

Злочинність неповнолітніх на сучасному етапі розвитку держави, так і окремо розглянутого регіону є проявом не тільки недоліків виховання на всіх рівнях (сімейного, шкільного, трудового тощо), але і наслідком глибинних соціально-економічних, політичних, морально-психологічних протиріч, які склалися в суспільстві. На жаль подолання таких та інших недоліків органи влади здійснює не в повному обсязі. Так, нормативно-правові акти розроблені на належному нормотворчому рівні з протидії правопорушень серед неповнолітніх, зазвичай і залишаються на папері, а їх виконання належним чином не контролюється. Попереджувальні та профілактичні заходи не забезпечуються необхідним персоналом, матеріально-технічними та іншими ресурсами [3; 7, с. 259 - 260]. Одним із прикладів є подальша безконтрольність продажу неповнолітнім тютюнових та алкогольних виробів, доступність придбання наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та їх аналогів. Як відомо, стан сп'яніння (алкогольне або наркотичне) є однією з причин вчинення злочину, насамперед тяжкого або особливо тяжкого (в 80% випадків має місце саме така девіантна поведінка) [2, с. 136]. Це ще раз доводить про необхідність негайної реакції на вирішення проблем неповнолітніх державою на місцях (освіта, виховання, соціальна зайнятість, професійна підготовка, дозвілля тощо). У цих умовах сім'я залишається майже єдиним суб'єктом профілактично-виховної роботи з підлітками.

Під протидією правопорушенням та злочинності неповнолітніх слід розуміти діяльність відповідних органів і служб у справах дітей, спеціальних установ для них, спрямованих на виявлення й усунення причин та умов злочинних проявів, а також позитивного впливу на антигромадську поведінку окремих осіб [9, с. 253]. Зниження ж ефективності протидії злочинності неповнолітніх в останні роки пов'язано з передчасною відмовою від старих форм роботи по відношенню до нових.

На загально-соціальному рівні попередження злочинності неповнолітніх слід визначити комплекс організаційних заходів, які поліпшать можливості сімейного, шкільного, трудового виховання неповнолітніх, їх дозвілля, метою якого є орієнтація на пом'якшення, нейтралізацію або усунення тих недоліків та прогалин у загальній системі соціального виховання, умов життя неповнолітніх, які найбільш часто провокують злочини в середовищі підростаючого покоління або сприяють їх вчиненню [7, с. 259]. Такі заходи є базовими для подальшого спеціально-кримінологічного та індивідуального попередження, які поширюють їх можливості.

На регіональному рівні хоча і розробляються окремі заходи з цих питань, але вони в основному носять формальний, декларативний характер і ніяк не впливають на поліпшення криміногенної ситуації в молодіжному середовищі.

Відповідно, основними і найважливішими заходами залежно від об'єктів превентивного впливу є профілактична робота на індивідуальному рівні. Ці заходи дають можливість не допустити вчинення злочину саме з боку конкретної особи, від якої з великою ймовірністю слід очікувати його вчинення. Етапами такої діяльності є: рання, безпосередня, на стадії готування і замаху, рецидиву. Ці етапи спрямовані на те, щоб: 1) оздоровити середовище і надати допомогу неповнолітнім, які опинилися в несприятливих умовах життя і виховання, ще до того, як негативний вплив цих умов істотно позначиться на поведінці цих осіб; 2) не допустити переходу на злочинний шлях і забезпечити виправлення осіб зі значним ступенем дезадаптації, вчиняють правопорушення незлочинного характеру (безпосередня профілактика); 3) не допустити переходу на злочинний шлях і створити умови для виправлення (соціалізації) осіб, систематично здійснюють такі правопорушення, характер і інтенсивність яких свідчать про ймовірність вчинення злочину в найближчому майбутньому (профілактичні заходи на стадії готування або замаху на злочин); 4) запобігання рецидиву, які вже вчинили злочин (рецидивна або посткримінальна профілактика) [6, с. 215; 8, с. 227 - 228; 10, с. 108 - 110].

Досвід протидії злочинам незмінно зазначає, що ефективне запобігання злочинності неповнолітніх може бути наслідком тільки об'єктивної, скоординованої, матеріально-організаційно забезпеченої, захищеної, політично підтриманої та науково обгрунтованої роботи системи відповідних суб'єктів [9, с. 257; 11].

Література:

1. Аналіз стану злочинності і судимості серед неповнолітніх осіб ... [Електронний ресурс]. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/21194-analiz_stanu_zlochinnosti_i_sudimosti_sered_nepovnolitnih_os.html

2. Бузало П. М., Денисов С. Ф., Кириченко О. В. Кримінологія : Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 192 с.
3. Дубчак Л. Злочинність неповнолітніх як віддзеркалення недоліків шкільного та вузівського виховання / Л. Дубчак // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 7. – С. 46 – 50.
4. Злочинність серед неповнолітніх зростає – Огляд матеріалу ... [Електронний ресурс]. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : http://yuricom.com/ru/yuridichnyi_visnyk_ukrainy/overview/?id=324
5. Звіт служби у справах дітей Одеської міської ради за ... [Електронний ресурс]. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://www.odessa.ua/ru/57872>
6. Кримінологія : Навч. посіб. / Ю. Ф. Іванов, О. М. Джужа. – 2-ге вид., доповн. та перероб. – К : Вид. ПАЛІВО-ДА А. В. – 2008. – 292 с.
7. Кримінологія : Загальна та особлива частина [Підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів] / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодед; за ред. проф. І. М. Даньшина. – Харків : Право, 2009. – 288 с.
8. Кримінологія : Навчальний посібник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колоб та ін.; За заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О. М. Джужи. – К. : Атіка, 2009. – 312 с.
9. Кримінологія (Особлива частина): навчальний посібник / Кол. авторів: Блага А. Б., Васильєв А. А., Давиденко Л. М. та ін.; за заг. ред. О. М. Литвинова; наук. ред. серії О. М. Бандурка. – Х. : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2011. – 347 с.
10. Курс кримінології : Особлива частина : Підручник : У 2 кн. / М. В. Корнієнко, Б. В. Романюк, І. М. Мельник та ін.; За заг. ред. О. М. Джужи. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 480 с.
11. Злочинність серед неповнолітніх зростає – Огляд матеріалу ... [Електронний ресурс]. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : http://yuricom.com/ru/yuridichnyi_visnyk_ukrainy/overview/?id=324.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ

*Газдайка-Василишин І.Б., кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Львівського державного університету внутрішніх справ*

Кримінальний кодекс України (далі – КК) доповнено низкою спеціальних складів злочинів, що передбачають посилену кримінальну відповідальність за такі злочинні діяння, як: погроза або насильство щодо журналіста (стаття 345-1 КК), умисне знищення або пошкодження майна журналіста (стаття 347-1 КК), посягання на життя журналіста (стаття 348-1 КК), захоплення журналіста як заручника (стаття 349-1 КК), а також постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови з метою перешкодження діяльності журналіста (частина 2 статті 375 КК). Ці доповнення внесені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів» від 14 травня 2015 року № 421-VIII [1]. Метою прийняття цього закону було «забезпечення додаткових гарантій безпеки законної професійної діяльності журналістів, зокрема і в частині посилення кримінальної відповідальності за вчинення злочинів проти журналістів» [2]. Насправді ж цим законом поставлено більше запитань, аніж надано відповідей. При чому запитання виникають щодо кожної із статей, якою доповнено КК.

Першочергово слід відзначити, що внесення цих змін, на нашу думку, призвело до невиправданого збільшення обсягу кримінального закону, причому за рахунок кількості, а не якості кримінально-правових норм.

Зокрема, встановлення кримінальної відповідальності за такі діяння, як умисне заповідання журналісту тілесних ушкоджень різних ступенів тяжкості, нанесення побоїв, вчинення інших насильницьких дій, посягання на життя журналіста або його близьких родичів у зв'язку з виконанням ним професійної діяльності (частини 2, 3, 4 статті 345-1 КК) не є обґрунтованими. Адже, кримінальна відповідальність за такі діяння була передбачена і до прийняття вказаного закону. Зокрема, якщо перешкодження професійній діяльності журналіста здійснювалось шляхом погрози вбивством або застосування насильства, а також шляхом безпосереднього вчинення насильницьких дій можна було кваліфікувати як сукупність злочинів, передбачених статтею 171 КК та статтями 121, 122, 125, 126, 127, 129 КК. Так само, якщо перешкодження професійній діяльності журналіста здійснювалось шляхом знищення або пошкодження майна (стаття 347-1 КК), то вчинене, за наявності підстав, слід було кваліфікувати як сукупність злочинів, передбачених статтями 171 та 194 КК. Якщо ж мала місце погроза знищення майна – то за сукупністю статей 171 та 195 КК.

Чи потребують нововведені статті застосування за сукупністю із статтею 171 КК, адже за суттю вони передбачають різні способи перешкодження законній професійній діяльності журналістів?

Також не зовсім зрозумілим є підхід законодавця щодо розділу Особливої частини КК, до якого внесено зміни. Адже родовим об'єктом злочинів, відповідальність за вчинення яких передбачена розділом XV «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян» КК, є нормальна діяльність зазначених органів, їх авторитет, а вже додатковим може бути життя та здоров'я службовців, їх права. У свою чергу, об'єктом новостворених складів злочинів є професійна діяльність журналістів, а також життя, здоров'я, майнові права журналістів.

Загальновідомо, що внесення до кримінального закону спеціальних норм перш за все має обумовлюватись підвищенням (або пониженням) рівнем суспільної небезпечності діяння порівняно з діянням, передбаченим загальною нормою. У цьому аспекті безліч запитань викликає стаття 349-1 КК, а саме:

- чому воля, особиста безпека журналіста розцінюється як більша соціальна цінність, ніж воля та безпека усіх інших осіб, та потребує посиленого кримінально-правового захисту (ще й без жодної «прив'язки» цього складу злочину до законної професійної діяльності журналістів)?

- мета захоплення журналіста як заручника визначена кримінальним законом, як спонукання **цього журналіста** вчинити або утриматися від вчинення **будь-якої дії** як умови його звільнення. Як у такому випадку кваліфікувати захоплення журналіста як заручника, вчинене з метою спонукати інших осіб до вчинення (чи не вчинення) будь-яких дій, як умови звільнення заручника? За статтею 147 КК? Чому тримання журналіста «як заручника» з метою, до прикладу, спонукати його повернути позичені ним кошти, або утриматись від статевого зв'язку із дружиною винного, або вчинити будь-які інші дії, не пов'язані із професійною діяльністю потерпілого повинно впливати на кваліфікацію цього діяння та збільшувати ступінь його суспільної небезпечності (порівняно із випадками вчинення такого ж роду діянь щодо працівників інших професій чи безробітних)?

Ще однією проблемою, породженою вказаними вище змінами, є порушення системності кримінального закону в аспекті «зниженого» віку кримінальної відповідальності. Адже, ч. 2 ст. 22 КК у переліку злочинів, відповідальність за які настає з 14-річного віку, перераховує усі злочини, пов'язані із посяганням на життя спеціальних потерпілих. Проте, статтю 348-1 КК до цього переліку не включено, таким чином кримінальній відповідальності за посягання на життя журналіста не підлягатимуть особи у віці від 14 до 16 років. Таке «нововведення» фактично звужує сферу кримінально-правової охорони життя журналістів у зв'язку із здійсненням ними законної професійної діяльності.

Висновок щодо цієї проблематики зробити важко. Найбільш правильним виходом із цієї ситуації видається виключення усіх зазначених кримінально-правових норм із КК і повернення того «стану речей», який існував до набрання чинності означеним вище законом.

Література:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів» від 14 травня 2015 року № 421-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 29. – ст.264

2. Пояснювальна записка до законопроекту від 24.01.2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52566

ХАРАКТЕРИСТИКА ВИНИ ПРИ ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО Ч. 3 СТ. 296 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

*Галемін О.А., ад'юнкт Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Шаблюстий В.В., кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри кримінального права та кримінології*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Хуліганство відноситься до таких злочинів, які характеризується умисною формою вини у вигляді прямого умислу. Винна особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій, усвідомлює, що своїми діями грубо порушує громадський порядок, які при цьому супроводжуються опором представникам влади або представникам громадськості, які виконують службові обов'язки з охорони громадського порядку, чи інших громадян, які припиняли хуліганські дії, що проявляється особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом, і бажає так діяти.

Необережна форма вини при хуліганстві виключена. Якщо порушник вчиняючи ті чи інші суспільно небезпечні діяння, не передбачав, не міг і не повинен передбачати, що вони призведуть до порушення громадського порядку, то він не може нести відповідальності за хуліганство [1, с. 46].

В юридичній літературі немає єдиної думки з питання, які власне види умисної вини можливі при хуліганстві. В певній мірі це пояснюється відсутністю вказівки на точну форму умислу в ст. 296 Кримінального кодексу (далі – КК) України.

Не можна погодитися з думкою, висловленою у літературі, що хуліганство як злочин може бути вчинений як з прямим, так і не з прямим умислом [2, с. 37].

На нашу думку, хуліганство за ч. 3 ст. 296 КК України – злочин, який може вчинюватись тільки з прямим умислом. Ця позиція має такі аргументи: по-перше, у самому законі зазначено про те, що хуліганство характеризується такою конструктивною ознакою, як «з мотивів явної неповаги до суспільства», що є обов'язковою ознакою, яка характеризує не лише суб'єктивну сторону, але і його об'єктивну сторону складу цього злочину [3, с. 14-15]; по-друге, таке положення відповідає теорії вини у формальних складах злочинів (визнання хуліганства як злочину з формальним складом виключає непрямий умисел, оскільки неможливо, вчиняючи певні дії за власною волею, не бажати вчинення таких дій [4, с. 302].

Так як, хуліганство має так званий формальний склад злочину, то настання суспільно небезпечних наслідків не є обов'язковою ознакою складу хуліганства.

Для складу закінченого злочину досить звичайних для даного посягання наслідків. Встановлювати, доводити та доказувати їх величину, розміри немає потреби, і тому законодавець конструює склад цього злочину так, що злочинні наслідки мовби знаходяться за межами складу злочину, поза його обов'язковими ознаками. Цей злочин має наслідки, вони є, вони суспільно небезпечні, але до складу хуліганства вони не належать. Склад цього злочину є наявним у діях особи при будь-яких розмірах цих наслідків [5, с. 11].

Видається, що ті, хто вважають можливим вчинення хуліганства з непрямым умислом, не враховують необхідність окремого встановлення вини до наслідків, які відносяться до основного об'єкта посягання, та до наслідків, які відносяться до додаткових факультативних об'єктів. При бажанні заподіяння шкоди конкретному потерпілому – заподіянні тілесних ушкоджень, образі, знищенні чи пошкодженні майна і т.п., відсутнє бажання виразити явну неповагу до суспільства й скоєне повинно кваліфікуватися не як хуліганство, а за статтями про злочини проти особи чи проти власності [6, с. 16].

Так, Ленінський районний суд м. Севастополя 08.04.2004 р. визнав винним і засудив Б.С. за ч. 1 ст. 296 КК України. Маючи при собі газовий балончик «Терен-1» і складаний ніж. Б.С. 30.09.2003 р. увійшов до кімнати готелю «Укра-

іна» і декілька разів випустив струмінь газу з газового балончика у обличчя З.О. Після цього заздалегідь заготовленим для заподіяння тілесних ушкоджень складаним ножем став завдавати З.О. удари у піднижньощелепову ділянку шиї. Внаслідок таких дій потерпілій було завдано тяжкі тілесні ушкодження, що спричинили непоправне знівечення обличчя.

Апеляційний суд скасував вирок у частині засудження Б.С. за ч. 4 ст. 296 КК України на підставі п. 2 ст. 6 КПК України зазначивши, що ні досудове слідство, ні місцевий суд, оцінюючи зібрані у справі докази обвинувачення Б.С. в хуліганстві, не врахували таких обставин, як те, що суб'єктивна сторона хуліганства характеризується умисною формою вини і мотивом явної неповаги до суспільства. Із матеріалів справи вбачається, що Б.С. прийшов до З.О. у робочий офіс, що розташований у кімнаті готелю, з метою з'ясування особистих стосунків.

Сам факт умисного заподіяння тілесних ушкоджень З.О. у приміщенні за місцем її роботи не свідчить про наявність у Б.С. наміру вчинити хуліганство [7].

Умисел винного при хуліганстві за ч. 3 ст. 296 КК України спрямований, насамперед, на порушення громадського порядку, який переходить в опір представникові влади або представникові громадськості, який виконує службові обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії.

Отже, можна зробити висновок, що хуліганство за ч. 3 ст. 296 КК України може вчинятись тільки з прямим умислом.

Література:

1. Наклович М. Л. Кримінально-правова боротьба з хуліганством / М. Л. Наклович. – Львів: Вид. об'єдн. «Вища школа» при Львівському державному університеті, 1974. – 112 с.
2. Габлін А. В. Усилить борьбу с хулиганством / А.В. Габлін // Социалистическая законность. – 1952. – № 8. – С. 36–38.
3. Тузов А. П. Мотивация противоправного поведения несовершеннолетнего / А. П. Тузов – К. : Вища школа, 1982. – 234 с.
4. Курс уголовного права : [учебник для вузов]: в 5 т. / [Г. Н. Борзенков, В. С. Комиссаров, Н. Е. Крылова и др.]; под ред. Г. Н. Борзенкова, В. С. Комиссарова. – М. : Зерцало-М, 2002–2002. –Т. 4 : Особенная часть. – 2002. – 687 с.
5. Кримінальний кодекс України. Науковий коментар. / За заг. ред. Коржанського М. Й. – К. : Атіка, Академія, Ельга-Н, 2001. – 656 с.
6. Навроцький В. О. Злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я: Лекції для студ. юрид.фак. / В. О. Навроцький. – Львів, 1997. – 479 с.
7. Методика збору первинних матеріалів за фактами порушень громадського порядку, що можуть бути кваліфіковані як хуліганство: методичні рекомендації / [М. М. Єфімов, Є. І. Макаренко, І. І. Статіва, А. І. Терещенко, Д. С. Чуриков]. – Дніпропетровськ: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – 71 с.

ПРО ЗМІСТ ПОНЯТТЯ ДЕЯКИХ ЗАХОДІВ БЕЗПЕКИ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО ЗАСУДЖЕНИХ

Горбачевський В.Я., доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ

Колб І.О., кандидат юридичних наук, прокурор відділу нагляду за додержанням законів

при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях,

а також при застосуванні інших заходів примусового характеру,

пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян прокуратури Київської області

Під поняттям у науці розуміють одну з форм мислення, результат узагальнення суттєвих ознак об'єкта дійсності; розміщення кимось чого-небудь, що склалося на основі якихось відомостей, власного досвіду; сукупність поглядів на що-небудь, рівень розуміння чогось [1, с. 492]. Стосовно цього правильно зауважив О.П. Петришин, що ступінь достовірності пізнавальної діяльності визначається як відповідність її результатів «реальному стану речей», що безпосередньо залежить від обрання і використання правильного шляху та найбільш адекватних засобів наукового дослідження. Тому питання методологічного забезпечення є першочерговим для теоретичного дослідження в будь-якій предметній сфері, зокрема, царині права, а методологія дослідження правової реальності становить вступну частину правознавства [2, с. 32].

Про важливість правової науки та істотного підвищення якості, а також ефективності юридичних досліджень зазначають й інші науковці. Так, О.Л. Копиленко та О.В. Зайчук у зв'язку з цим дійшли цілком обґрунтованого висновку про те, що в умовах розвитку правотворчої діяльності система існуючих правових норм регулювання суспільних відносин потребує моніторингу їх дієвості в новітніх умовах й узгодження з оновленими соціальними відносинами, зокрема, щодо виявлення проблемних питань та наукового обґрунтування їх вирішення [3, с. 779]. При такому підході, як правильно зазначив О.В. Петришин, важливими стають не лише норми права як певні взірці, стандарти поведінки, а й процедури, процес здійснення принципів правових норм, які не повинні відриватись від їх змістовних характеристик [4, с. 44].

Зазначена наукова «формула», зокрема, у контексті змісту процедури їх реалізації, повною мірою стосується й регулювання питань, пов'язаних із сферою виконання покарань в Україні. На переконання А.Х. Степанюка та К.А. Автухова, з яким ми погоджуємося, значення характеристики процесуальної форми діяльності як наукового інструменту пізнання кримінально-виконавчої діяльності полягає в тому, що та чи інша процедура постає як модель, необхідна при вивченні інших напрямів діяльності органів та УВП (соціально-педагогічної, трудової, профілактичної, оперативно-розшукової та ін.). Отже, подальше осягнення проблеми процесуальної форми повинна науково довести, що ця ознака має досить стійкий характер і знаходить своє виявлення в будь-якому різновиді діяльності органів та УВП [5, с. 798].

Таке розширене розуміння практики, як зауважив Д.А. Керимов, дасть змогу в теоретичному мисленні відобразити, зокрема, законодавчу практику не як поверховий шар, а як глибинну соціальну сутність правотворчості, що відображає досвід минулого, тенденції теперішнього й перспективи майбутнього [6, с. 16]. У зв'язку з цим, І.С. Яковець дійшла висно-

вку, що наведене свідчить про те, що назріла нагальна потреба продовження наукових пошуків та розроблення нової концепції оптимального призначення останнього, сучасних соціально-економічних умов та потреб [7, с. 818].

Особливо актуальним це питання є в контексті вирішення завдань цього дослідження, зважаючи на те, що в нормативно-правових актах України наведено лише в загальних рисах визначення поняття спеціальних засобів і зброї, а також (і що головне) наслідків їх застосування (впливу на здоров'я тих осіб, щодо яких вони виявили свою дію). Такий підхід, як встановив О.Г. Колб, нерідко призводить до різноманітних зловживань з боку персоналу УВП та не дає змоги певною мірою забезпечити безпечні умови відбування покарання засуджених [8, с. 862]. Зокрема, як показує практика, щодо засуджених у місцях позбавлення волі неправомірно застосовуються фізична сила, спеціальні засоби і зброя, за що персонал колоній притягається до різних видів юридичної відповідальності – від дисциплінарної до кримінальної. При цьому такі протиправні дії персоналу ДКВС України виражаються у перевищенні влади або службових повноважень (ст. 365 КК України); катуванні (ст. 127 КК України); нанесенні тілесних ушкоджень (ст. 121, 122, 125 КК України) та ін.

Отже, визначення поняття та змісту заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї, що застосовуються в Україні до засуджених у місцях позбавлення волі, має не тільки теоретично-практичне, а й процедурне значення, оскільки за своєю соціально-правовою природою пов'язано з посяганням на найбільш важливі людські цінності – життя та здоров'я особи, причому в умовах виправних і виховних колоній – як щодо персоналу цих УВП, так і засуджених.

У наукових джерелах під застосуванням розуміють використання чого-небудь; запровадження в життя [1, с. 217].

Фізична сила – це здатність живих істот напруженням м'язів робити фізичні рухи, виконувати різні дії; фізична здатність або можливість роботи, здійснювати що-небудь [1, с. 588].

Відповідно до цього, під застосуванням фізичної сили до засуджених у місцях позбавлення волі слід розуміти такі індивідуальні дії персоналу ДКВС України, що пов'язані з використанням їх власних фізичних можливостей, включаючи напруженість м'язів, для подолання протидії з боку перших, тобто осіб, які чинять фізичний опір, злісно не виконують законні вимоги адміністрації колонії, виявляють буйство, беруть участь у масових заворушеннях, захопті заручників або чинять інші насильницькі дії, а також для запобігання заподіяння цими особами шкоди оточенню або самим собі.

Ураховуючи зазначене та практичну значущість поняття «застосування фізичної сили», вважаємо за доцільне ст. 106 КВК України «Підстави застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї» доповнити приміткою такого змісту:

«Під застосуванням фізичної сили слід розуміти такі індивідуальні дії персоналу колоній, що пов'язані з використанням їх власних фізичних можливостей, включаючи напруженість м'язів, для подолання протидії з боку осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, у випадках, визначених у цьому Кодексі та інших законах України».

З'ясування суті та змісту поняття заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї має не тільки теоретично-пізнавальне значення, а й прикладний (практичний) характер, оскільки дає змогу встановити правові прогалини та суттєві ознаки, що впливають на зміст правових засад їх застосування до засуджених у місцях позбавлення волі, а також удосконалити правовий механізм і гарантії реалізації цих норм у кримінально-виконавчій діяльності України.

Література:

1. Великий тлумачний словник української мови / [упоряд. Т. В. Ковальова]. – Х. : Фоліо, 2005. – 767 с.
2. Петришин О. В. Методологія і методи в пізнанні держави і права // Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / [О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.]; за заг. ред. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2014. – С. 32–34.
3. Копиленко О. Л. Актуальні теоретичні проблеми юридичної науки / О. Л. Копиленко, О. В. Зайчук // Правова доктрина України: у 5 т. / [В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін.]; за заг. ред. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2013. – Т. 1 : Загальнотеоретична та історична юриспруденція. – 976 с.
4. Петришин О. Праворозуміння у вітчизняній теорії права: загальносоціальний контекст / О. Петришин // Філософія права і загальна теорія права. – 2012. – № 1. – С. 42–49.
5. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / [уклад.: О. В. Лисодед, О. В. Ткачова, М. П. Черненко]. – Х. : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2013. – 112 с.
6. Керимов Д. А. Соотношение теоретической и практической деятельности в процессе познания права / Д. А. Керимов // Советское государство и право. – 1980. – № 3. – С. 16–25.
7. Яковець І. С. Наукові засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань / І. С. Яковець // Правова доктрина України : в 5 т. / [В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргарєєва та ін.]; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. – Х.: Право, 2013. – Т. 5 : Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку. – 2013. – С. 799–820.
8. Колб О. Г. Забезпечення особистої безпеки засуджених у виправних колоніях України / О. Г. Колб // Правова доктрина України : у 5 т. / [В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргарєєва та ін.]; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. – Х.: Право, 2013. – Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку. – 2013. – С. 840–864.

УМИСНІ ВБИВСТВА ВЧИНЕНІ З ОСОБЛИВОЮ ЖОРСТОКІСТЮ

*Городнича А.О., курсант Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Кулик Л.М., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
кримінального права та кримінології Одеського державного університету внутрішніх справ*

Проблема забезпечення прав людини є важливим показником, що найбільше відображає рівень цивілізованості та демократизму країни.

Життя є найбільш цінним із благ не лише для людини, а й для суспільства в цілому, тому захист життя людини гарантується Конституцією України, а за посягання на життя встановлена найбільш сувора – кримінальна відповідальність. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя.

Аналіз сучасної структури й динаміки вбивств свідчить, що значна частка цих злочинів є умисними та вчиняються при спільній участі декількох осіб [1, с. 98].

Умисне вбивство є одним із найбільш небезпечних посягань проти особи, особливо, коли воно вчинюється при обтяжуючих обставинах. Питома вага таких діянь у загальній структурі злочинності порівняно невелика, однак та суспільна небезпека, яку вони несуть, визначається тяжкістю заподіяваних ними наслідків.

Умисне вбивство вчинене при обтяжуючих обставинах часто супроводжується іншими злочинами, такими як розбій, бандитизм, зґвалтування, катування тощо.

При аналізі інших кримінально караних діянь можна сказати, що злочинець приймає рішення стосовно об'єкта посягання без урахування особистості жертви, то для умисних вбивств таке твердження не вірне.

Навіть перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, хоча б на підсвідомому рівні, злочинець приймає остаточне рішення про посягання на життя та здоров'я своєї жертви.

Таким чином, в умисних вбивствах можна чітко прослідкувати роль жертви у механізмі злочинної поведінки.

Як свідчать результати останніх досліджень, серед осіб, які вчиняють насильницькі злочини, досить поширеним є різні психічні розлади та аномалія психіки. В переважній більшості особи, які вчиняють такі насильницькі злочини, як умисні вбивства, в тому числі з кваліфікуючими ознаками, страдають на психічні розлади (66%). [2, с. 469]

Проте не варто пов'язувати особливу жорстокість, яка має місце при вчиненні умисного вбивства, з обов'язковою наявністю стійких змін чи відхилень у психіці злочинця. Цілком нормальна людина у певній психотравмуючій ситуації здатна виявити особливу жорстокість. Недаремно, у більшості джерел наголошується, що умисне вбивство в стані душевного хвилювання може бути вчинення з особливою жорстокістю, хоча й не кваліфікується за п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України (у цьому разі має місце так звана «конкуренція кваліфікованого та привілейованого юридичного складу злочину», яка вирішується на користь застосування норми з пом'якшуючою обставиною) [3, с. 257].

Зазвичай умисне вбивство, вчинене з особливою жорстокістю вчинюється під час бійки, сварки, зі спонукань помсти чи ревнощів.

Особлива жорстокість є не лише способом, а й безпосередньою метою вчинення умисного злочину. Біля третини умисних вбивств вчиняється з особливою жорстокістю [2, с. 469].

Більшу кількість жертв умисних вбивств складають чоловіки, адже більшість умисних вбивств трапляється в «чоловічих компаніях», через «чоловічу поведінку». Коли при суперечці жінка може змовчати та буде намагатися уникнути конфлікту, чоловіки будуть навпаки, намагатися захищати свої інтереси, провокуючи вбивцю, особливо в стані алкогольного сп'яніння, із застосування фізичної сили чи зброї.

Злочини передбачені п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України, є кваліфікованим видом умисного вбивства, що передбачає не лише настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді смерті потерпілого, а й супроводжується спричиненням багатьох тілесних ушкоджень, нанесенням великої кількості ударів.

При вчиненні умисного вбивства з особливою жорстокістю вчинене діяння є надмірним з точки зору спричинення наслідку, характерного для складу відповідного злочину, тобто винною особою вчиняються такі діяння, які є зайвими для позбавлення життя іншої людини. Поряд з тим необхідно зауважити, що при вчиненні вказаного злочину умисел винного спрямований на завдання потерпілому (іншій особі) особливих фізичних мучень та/або психічних страждань.

При вчиненні умисного вбивства з особливою жорстокістю винна особа повинна усвідомлювати, що вона спричиняє смерть іншій особі саме шляхом заподіяння особливих страждань потерпілому та/або іншим особам.

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого п. 4 ч. 2 ст. 115 КК характеризується виною виключно у формі умислу (прямого чи не прямого) [4, с. 440-441]

Будь-яке умисне вбивство – це прояв жорстокості, надзвичайно важливим є встановлення тієї межі, яка дозволить відокремити просто «жорстокість» від «особливої жорстокості». Саме це обумовлює наше звернення до проблеми визначення особливої жорстокості як ознаки складу злочину, передбаченого у п. 4 ч. 2 ст. 115 КК [3, с. 251].

Для того, щоб сформулювати свою власну позицію з цього приводу, розглянемо орієнтири щодо різних тлумачень «особливої жорстокості».

У юридичній енциклопедії жорстокість характеризується, як різко негативна властивість характеру особи, що виявляється у заподіянні іншій особі фізичних чи моральних страждань. Може бути як самоціллю, так і способом досягнення певної мети. Певною мірою жорстокість має місце при скоєнні практично всіх умисних злочинів, де потерпілою є людина.

Особлива жорстокість при умисному вбивстві пов'язується зі способом позбавлення людини життя. Умисне вбивство визначається вчиненням з особливою жорстокістю, коли винний усвідомлював, що завдає потерпілому особливих страждань шляхом глумління, тортур, мордування у т.ч. з використанням вогню, струму, кислоти, радіоактивних речовин, отрути тощо. Особливо жорстоким способом умисного вбивства є також заподіяння великої кількості тілесних ушкоджень, які за відомо для винного завдали потерпілому особливих страждань. Якщо умисне вбивство супроводжувалося глумлінням над трупом або відбувалося у присутності близькій потерпілому осіб і винний усвідом-

лював, що таким діянням спричиняє їм особливі страждання, це вбивство також кваліфікується як вчинене з особливою жорстокістю. [5, с. 441]

Відомий дослідник у галузі психології умисного вбивства, Ю.М. Антонян дійшов висновку, що жорстоким слід вважати тільки ті дії, мученицький характер яких усвідомлюється суб'єктом, і входить до його намірів. [3, с. 254]

Формування криміногенної ситуації у 2014-2015 роках, передусім обумовлено протиправними діями незаконних терористичних формувань у Донецькій та Луганській областях, витоком у незаконний обіг значної кількості вогнепальної зброї, вибухівки та боєприпасів, активізацією осіб, що схильні до вчинення протиправних діянь. Особливістю діяльності правоохоронних органів у нинішніх умовах є і той факт, що суттєво зріс рівень терористичної загрози як безпосередньо у регіонах проведення антитерористичної операції, так і за її межами.

«Кримінал користується тим, що значна частина сил і ресурсів правоохоронних органів сконцентрована на боротьбі з різноплановими виявами та наслідками російської гібридної війни проти України. Тому спостерігається стрімке збільшення окремих видів тяжких та особливо тяжких злочинів проти життя і здоров'я громадян. Твердження, ніби це стосується лише Донецької та Луганської областей, є помилковим», – зазначає Петро Порошенко. Наведені главою держави факти, на жаль, це підтверджують. Приміром, окрім Донеччини, де кількість убивств збільшилася утричі, зростання цього показника спостерігається в Чернівецькій області – удвічі, Миколаївській – у 1,8 разу, Житомирській – у півтора разу. Значно зросла і кількість розбійних нападів. Найгучніше зростання цього показника – у Тернопільській області – у 2,6 рази [6, с. 5].

У висновку, необхідно зазначити, що для рішучого подолання та зменшення злочинності необхідні комплексні міри загальнодержавного масштабу, створення й реалізація єдиної програми, де були б задіяні різні державні органи, включаючи активну діяльність правоохоронних органів, а також силових відомств й організацій, здатних внести вклад у рішення цього завдання.

Кримінальний Кодекс України містить достатню законодавчу базу для кримінально-правової боротьби зі злочинністю. Його правильне, неухильне застосування може й повинне зіграти величезну роль у вирішенні завдання щодо зменшення рівня злочинності. Але, в законодавстві України ще залишаються складності у вирішенні питань пов'язаних з злочинами проти життя і здоров'я. Тому, це питання потребує подальшого вивчення і постійної розробки та удосконалення, що сприятиме кращій кваліфікації вбивств і зменшенню кількості таких злочинів.

Література:

1. Чупринський Б. О. Відповідальність за співучасть у вчиненні умисного вбивства: історико-правовий аспект / Б.О. Чупринський. – Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2012. – № 12. – С. 98 – 103.
2. Книга М. М. Кримінально – правове значення психічних розладів осіб, які вчинили умисні вбивства з кваліфікуючими ознаками / М. М. Книга. – Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2011. – №4. – С. 468 – 476.
3. Керімов А. З. Відмежування вбивств з особливою жорстокістю від суміжних складів злочинів / А. З. Керімов. – Вісник ДДУВС. – 2012. – № 4. – С. 438-450.
4. Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю.С. Шемшученко(голово редкол.) та ін. – К.: «Укр. Енцикл.»,1998. Т.2: Д –Й. – 1999. – 744с.: іл.
5. Черепій П. П. Особлива жорстокість як ознака складу умисного вбивства / П. П. Черепій. – Вісник ЛДУВС. – 2012. – Спец. Вип.. № 3. – С. 251 – 261.
6. Сальник М. О. Реформа МВС : яким буде відомство після перезавантаження / М. О. Сальник. - Іменем Закону. – 2015. – №28. – С. 5-6.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО РОЗВИТКУ ЗАОХОЧУВАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА УКРАЇНИ У ПОРІВНЯННІ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ ІНШИХ ДЕРЖАВ

*Грищенко О.А., кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Одним з основних напрямків сучасної кримінально-виконавчої політики України є гуманізація виконання покарань, яка передбачає пом'якшення режимних вимог, приведення умов виконання (відбування) покарань у відповідність з метою покарання, а також стимулювання правослухняної поведінки засуджених. Тому зміна пенітенціарної системи висуває на перший план формування потужної системи правових стимулів, у тому числі у вигляді заохочувальних інститутів, які застосовуються до засуджених. Недооцінка ролі заохочувального впливу і стимулювання поведінки засуджених створює сприятливий ґрунт для виникнення конфліктних ситуацій, правопорушень, злочинів і призводить до загострення оперативної обстановки в місцях позбавлення волі. В цих умовах потрібно подальше вдосконалення заохочувальних інститутів, які застосовуються до засуджених.

Проблемами правових заохочень, заохочувальних норм, інститутів та заходів заохочення різних галузей права, їх утриманні, різних аспектах і гранях писали багато вчених-юристів, представників як теорії права, так і галузевих юридичних наук: С.С. Алексєєв, Х.Д. Алікперов, Ю.М. Антонян, В.М. Баранов, Т.А. Денісова, В.А. Елеонський, Є.В. Смельянова, А.І. Зубков, В.Я. Конопельський, В.Н. Кудрявцев, В.О. Меркулова, А.С. Михлин, В.І. Селіверстов, А.Ф. Сизий, В.М. Трубніков, Ю.М. Ткачевський та інші.

Проте окремі питання щодо розвитку заохочувальних інститутів кримінально-виконавчого права України у порівнянні із законодавством інших держав, що регулюють аналогічні проблеми, представляють окремий інтерес.

Безумовно, існує відмінність у соціально-економічному та політичному розвитку кожної держави, однак проблеми виправлення засуджених допомогою застосування заохочувальних інститутів загальнопоширеним. Вивчення досвіду розвинених зарубіжних країн та інтеграція його в законодавство і практику вітчизняних виправних установ є

одним із шляхів як найшвидшого приведення кримінально-виконавчої системи України у відповідність до Європейських пенітенціарних правил (2006 р.) і Мінімальним стандартним правилам поводження з ув'язненими. У Мінімальних стандартних правилах поводження з ув'язненими міститься ряд норм, присвячених заохоченню ув'язнених. Так, у ст. 70 даних правил закріплено, що в кожному закладі треба мати систему пільг і розробляти різні методи поводження з різними категоріями ув'язнених, щоб заохочувати їх до правослухняної поведінки, розвивати в них почуття відповідальності, прищеплювати їм інтерес до виправлення.

Аналіз законодавства зарубіжних держав у сфері заохочувального впливу на засуджених дозволяє виділити певну закономірність у встановленні та застосуванні заохочувальних інститутів. Однією з особливостей законодавства зарубіжних країн є різні підходи до джерел закріплення і встановлення заохочення, пов'язане з належністю до певної правової сім'ї. Для держав, які належать до англосаксонської правової сім'ї (Канада, США, Австралія) характерна відсутність розмежування спеціальних галузевих нормативно правових актів, які стосуються кримінально-виконавчої політики. Так, положення, стосуються кримінального, кримінально-процесуального і кримінально-виконавчого права містяться в одному нормативно-правовому акті. Законодавство, що відноситься до мусульманської правової сім'ї, гуртуються на релігійних догмах. Для таких країн характерне загальне визначення заохочувальних інститутів, чинне стосовно всіх засуджених однаково і спрямоване на виховання відповідно до релігійних законів.

Залежно від ступеня розвитку правотворчості система заохочувальних інститутів закріплюється на різних рівнях. У федеративних країнах (Німеччина, Канада) деякі заохочувальні інститути (надання відпусток або послаблення режиму, умовно-дostroкове звільнення) врегульовані на рівні федеральних законів, підзаконних нормативно правових актів. Регламентация заохочувальних засобів здійснюється диференційовано, залежно від обсягу коштів забезпечення заохочувальних інститутів і компетенції суб'єктів, які беруть участь у виконанні покарань у вигляді позбавлення волі. В унітарних країнах (Франція, Іспанія) заохочувальні інститути закріплені в основному на рівні федеральних законів та нормативно-правових актів. У країнах, що входять в англосаксонську і романо-германську правові сім'ї, типове визначення загальних принципів побудови системи заохочувальних інститутів, а також порядку застосування основних заохочувальних коштів, пов'язаних з матеріально-грошовим і умовно-дostroковим звільненням, на рівні федерального законодавства (США, Канада, Німеччина, Франція, Іспанія). Решта заохочувальних інститутів регулюються в основному на рівні територіального регулювання. Такі виправні програми, як важливий засіб диференціації та індивідуалізації заохочувального впливу на засуджених притаманні країнам англосаксонської і романо-германської правових сімей. Дані програми застосовуються у всіх виправних установах США і підрозділяються на професійні, освітні, психологічні та соціальні. У Канаді в залежності від соціально-психологічної характеристики засудженого виправні програми диференціюються за кримінально-правовим, соціально-демографічними і психолого-педагогічними ознаками, а також за видами інтенсивності на високий, середній і низький рівням.

Очевидно, вищевказана система побудови джерел правового регулювання заохочувальних інститутів спрямована на підвищення ефективності застосування різних заохочувальних заходів шляхом встановлення їх відкритого переліку та розширення компетенції суб'єктів при встановленні та застосуванні заохочень з урахуванням криміногенного складу і психологічних особливостей засуджених. При цьому застосування заохочувальних інститутів цілком спрямоване на досягнення мети виконання покарання. Основною метою виконання кримінального покарання в пенітенціарних установах розвинених зарубіжних країн є ресоціалізація і реабілітація засуджених.

Загальна характеристика і аналіз системи заохочувальних інститутів, застосовуваних у зарубіжних країнах, показує, що вказані інститути можна класифікувати на такі групи заохочувальних інститутів: інститути заохочення, початкового рівня (ближньої перспективи), передбачають одиничні або разові заходи заохочення; інститути заохочення середнього рівня (середньої перспективи), які суттєво змінюють умови відбування покарання і відносяться до прогресивної системи відбування покарання; інститути заохочення вищого рівня (далекій перспективи), пов'язані з достроковим звільненням засуджених.

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ВИДАЧІ ОСОБИ, ЯКА ВЧИНИЛА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Гришук Г.М., аспірант Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник: Кісілюк Е.М., кандидат юридичних наук, доцент

Інститут екстрадиції (видачі особи, яка вчинила кримінальне правопорушення) має багатотисячолітню історію. Його початок можна простежити з давніх часів, коли ще не було правових взаємовідносин у питаннях протидії злочинності у її сучасному розумінні, але існувала практика видачі, яка спочатку мала локальний характер. Загалом, історія інституту екстрадиції бере свій початок із виникнення перших ознак формальної дипломатії.

В цілому, історію екстрадиції можна поділити на чотири періоди:

- період, починаючи з давнини й до кінця XVII століття. У цей період екстрадиція була не частим явищем, в основному вона мала місце у відношенні політичних злочинців та у відношенні еретиків і перебіжчиків;
- період, починаючи з XVIII століття і до першої половини XIX століття. Він характеризується зростанням укладених договорів між державами у відношенні бунтівників і перебіжчиків, а також осіб, винних у звичайних злочинах;
- період, починаючи з 1840 року і до першої половини XX століття. У цей період держави почали узгоджену компанію щодо видачі злочинців;
- період, починаючи після 1948 року і до сьогоднішніх днів. У цей час почали інтенсивно розвиватися міжнародні відносини після Другої світової війни та на перший план вийшла необхідність забезпечення міжнародної безпеки і попередження вчинення у злочинів проти миру та безпеки людства.

Обґрунтовуючи існування видачі ще у рабовласницьку епоху дослідники дуже полюбляють посилатися на договір, укладений царем хетів Хатушилем III і єгипетським фараоном Рамсесом II 1296 року н.е. У цьому договорі говорило-

ся: «Якщо хтось втече з Єгипту й піде на країну хетів, то цар хетів не буде його затримувати, а поверне у країну Рамсеса» [1, с. 54]. Особливість цього договору у тому, що він не лише про злочинців, часто-густо екстрадиція застосовувалася до утікачів рабів. З іншого боку, були угоди про видачу між окремими грецькими містами-державами. Також видача широко застосовувалася до утікачів рабів у Греції й у Римській імперії. Наприклад, у Греції, видача застосовувалася частенько до утікачів рабів, які не користувалися правом притулку, тому рабовласник міг переслідувати раба повсюди, і місцева влада мала надавати йому повне сприяння. Але згодом право притулку все-таки мало свій вплив. Так, в Афінах храм Тезея, хоча й не забезпечував утікачам рабам ні безкарності, ні свободи, але, по крайній мірі, давав їм право вимагати судового розгляду. Коли суди з'ясували, що рабовласник надто жорстоко обходився з рабом, то видача не застосовувалася, і раба продавали новому власнику. Також відомі цікаві факти, що афіняни зобов'язалися видати македонському царю Філіппу утікачів македонських злочинців, аахейці погрожували Спарті порушенням союзу, якщо ті не видадуть їх громадян, нападників на село Одісею Ахейскую; Катон вимагав, щоб Цезаря було видано германцям через те, що почав із ними несправедливу війну. У таких випадках переважно мала місце екстрадиція політичного характеру.

Зміни у інституті екстрадиції в середньовіччя були, передусім, продиктовані змінами у інституті притулку, коли місцями, видача з яких була неприпустима, стали певні священні місця – храми і монастирі. Ще однією перепоною на заваді екстрадиції осіб, які вчинили кримінальні злочини, служив звичай покріпачення всіх іноземців, які прибули до країни без дозволу, який був у феодальних державах Західної Європи. У зв'язку з цим екстрадиція і далі лишалася формою розправи з політичними противниками, а не зі злочинцями. Наприклад, одним з ранніх середньовічних договорів, яким договірні сторони зобов'язалися видавати одна одній політичних злочинців, був трактат, укладений у 1174 р. між англійським королем Генріхом II і шотландським королем Вільгельмом. Наступні західноєвропейські угоди подібного характеру також стосувалися переважно бунтівників і обопільних ворогів до яких відносилися, так звані інакодумці.

У вісімнадцятому столітті, з якого починається другий період у розвитку екстрадиції, угоди про видачу дедалі більше поширюються як на дезертирів, так і на кримінальних злочинців – убивць, фальшивомонетників, злодіїв, паліїв, а співробітництво держав у кримінальному переслідуванні цих осіб стає дедалі інтенсивнішим. Це обумовлюється тим, що на той час було дуже інтенсивне переміщення людей з однієї держави до іншої у зв'язку з процесами індустріалізації Європи й появою нових видів транспорту, що, в свою чергу, викликало проблеми боротьби з грабінниками на залізницях.

У третьому періоді розвитку екстрадиції з'являється усвідомлення необхідності боротися спільними зусиллями проти злочинців, які вчинили не політичні, а кримінальні діяння. У зв'язку з укладеними з такою метою договорами, видача наповнюється своїм справжнім змістом, перетворюючись на акт правової допомоги (наданої однією державою іншій) у сфері взаємодії. Наприкінці XIX ст. більшість країн Європи й ряд країн Американського континенту уклали договори як одна з одною, так і з географічно віддаленими державами.

У четвертому періоді вирішальну роль у розвитку інституту екстрадиції зіграла Другої світової війни. Покарання за злодіянство, які чинили під час неї німецькі окупанти, стає однією із основних цілей. З'явилася низка заяв, коментарів і виступів, у яких союзники висловили рішучість піддати кримінальному переслідуванню тих, хто вчиняв звірства, вбивства і страти чи приймав у них безпосередню і добровільну участь. Ця загальна рішучість привела як до заснування Нюрнберзького і Токійського міжнародних військових трибуналів, створених для суду над військовими злочинцями, злочини яких не пов'язані з певним географічним місцем, так і до численних процесів у справі військових злочинців, організованих тими країнами, де були вчинені злочини. З розвитком відносин між державами вдосконалюється й інститут екстрадиції – збільшується кількість договорів, у яких конкретизується коло осіб, які підлягають видачі, уточнюються критерії та підстави щодо видачі.

Отже, історія розвитку інституту екстрадиції охоплює всі історичні типи суспільства. Однак тільки зараз екстрадиція набула загальнолюдського значення щодо злочинів міжнародного характеру і злочинів проти миру та безпеки людства.

Література:

1. Васильев Ю. Г. Институт выдачи преступников (экстрадиции) в современном международном праве / Ю. Г. Васильев. – М. : Изд. «Зерцало», 2003. – 168 с.

ЗАСТОСУВАННЯ КОНФІСКАЦІЇ МАЙНА ЯК ДОДАТКОВОГО ПОКАРАННЯ

Давлатов Ш.Б., кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Університету митної справи та фінансів

Розвиток суспільних відносин і встановлення державою нових засобів кримінально-правового реагування на вчинення кримінальних правопорушень потребує доктринального переосмислення доцільності їх застосування. Зокрема, Законом України від 7 жовтня 2014 року №1689-VII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» (далі – Закон України від 07.10.2014 року №1689-VII) була розширена сфера застосування конфіскації майна як додаткового виду покарання.

У науці кримінального права на даний час покарання у виді конфіскації майна є предметом гострих дискусій, зокрема щодо її ролі та ефективності як кримінального покарання, доцільності існування в сучасних умовах, обсягу та сфери застосування в законі про кримінальну відповідальність. Деяким проблемам конфіскації майна як виду додаткового покарання присвячені праці М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, Н.О. Гурорової, Б.О. Кирися, Г.М. Собко, П.Л. Фріса та ін. Однак теоретичні проблеми застосування конфіскації майна і на сучасному етапі залишаються недостатньо вирішеними.

Згідно із Законом України від 07.10.2014 року №1689-VII конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК України.

З урахуванням зазначеного можна виділити такі ознаки конфіскації майна: 1) це примусове вилучення майна на користь держави, тобто незалежно від волі його власника; 2) вона полягає у безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, тобто відшкодуванню не підлягає; 3) при конфіскації майна вилучається тільки те майно або його частина, які вказано у вирокі суду; 4) конфіскація майна може застосовуватися судом лише до засудженої особи; 5) признається судом лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК України; 6) застосовується до особи, яка вчинила тяжкий або особливо тяжкий корисливий злочин, або злочин проти основ національної безпеки України чи громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості.

До умов застосування конфіскації майна можна віднести: а) вчинення тяжкого або особливо тяжкого корисливого злочину; б) вчинення злочину проти основ національної безпеки України або громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості в) якщо її спеціально передбачено в Особливій частині КК України.

Вказаний захід видається достатньо суперечливим. Це, в першу чергу, пов'язане із багаторічними дискусіями, що точаться навколо доцільності існування у вітчизняному кримінальному праві конфіскації майна взагалі. Наразі більшість дослідників виступають якщо не за повну відмову від даного інституту кримінального права, то, принаймні, за зменшення його репресивності та скасування загальної конфіскації майна. На користь цього наведено чимало аргументів. Так, В.М. Мельникова-Крикун вказує на те, що конфіскація майна є несумісною із існуванням демократичної держави із ринковою економікою, у зв'язку із чим є обґрунтованою конфіскація тільки предметів злочину, засобів його вчинення і майна, здобутого злочинним шляхом [2, с.35].

На думку А.О. Кличкова, конфіскація майна не лише не сприяє ефективному виправленню засудженого, а й навпаки, здатна призвести до такого психологічного впливу, який буде прямо протилежний запобіжним цілям покарання. Він слушно зазначає, що внаслідок конфіскації майна виникає стан майже повної матеріальної незабезпеченості засудженого. Це, на фоні зростання матеріального благополуччя оточення поряд із необхідністю забезпечити матеріальний добробут родини і за наявності спогадів про втрату в результаті конфіскації всього майна, що було зароблене роками, здатне призвести до вчинення особою нових злочинів [3, с.341].

Г.М. Собко прийшла до висновку, що позбавлення громадянина права на добросовісно придбану власність шляхом загальної конфіскації майна в будь-якому випадку має необґрунтований характер, бо істотно обмежує право громадян на приватну власність. Тому уявляється необхідним привести Кримінальний кодекс України у відповідність до міжнародних документів із прав людини, положень Конституції України для забезпечення захисту права громадян на власність (тобто добросовісно придбане майно) і усунути загальну конфіскацію, що обумовлено зміною економічного, політичного і соціального ладу [4, с.9-10].

Таким чином, конфіскація майна як вид кримінального покарання заважає швидкій ресоціалізації засудженого, сприяє виникненню в нього асоціальних спонукань та рецидивам корисливих злочинів, а також є таким, що безпідставно порушує недоторканість права приватної власності засуджених. Слід зазначити, що наразі загальна конфіскація майна серед країн пострадянського простору збереглася лише в Білорусі, Казахстані та Україні. Політичним режимам перших двох держав притаманна певна авторитарність, що є несумісною із вектором розвитку, обраним українським суспільством. Задля дотримання послідовності демократичних та євроінтеграційних процесів, непорушність яких була проголошена Постановою Верховної Ради України від 16.09.2014 № 1679-VII [5, абз.8], загальна конфіскація майна, на нашу думку, має бути виключена з переліку покарань на загал.

Особливо суперечливим у прийнятті Закону від 07.10.2014 видається те, що сфера застосування конфіскації майна була розширена на злочини, що не лише не є корисливими, а й не належать до категорії тяжких або особливо тяжких. Так, відповідно до змін, внесених до КК України згідно із цим законом, конфіскація майна як додаткове покарання може бути застосоване за вчинення таких злочинів середньої тяжкості [6] публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а також розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій (ч.2 ст.109 КК України),

- публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення дій, спрямованих на зміну меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України (ч.1 ст.110 КК України)

- участь у діяльності не передбачених законами України воєнізованих формувань (ч.1 ст.260 КК України), тощо.

Не зменшуючи суспільну небезпечність вказаних вище злочинів, ми, однак, вважаємо, що призначення за їх вчинення такого виду покарання як конфіскація майна суперечить сучасним принципам вітчизняного кримінального права та досвіду використання даного покарання у зарубіжних державах. Так, на думку дослідників, застосування конфіскації майна у зарубіжних країнах базується на наступних принципах [4, с.9]:

- держава повинна максимально обмежити своє втручання в правовідносини майнового характеру;

- дотримуючись принципу провини при призначенні конфіскації, держава повинна позбавити злочинця засобів, одержаних у результаті злочинного промислу.

Очевидно, що у разі застосування конфіскації майна за вчинення некорисливих злочинів, особливо, середньої тяжкості, обидва ці принципи грубо порушуються. Слід також враховувати специфіку злочинів, родовими об'єктами яких є основи національної безпеки та громадська безпека. Як слушно зазначає О.О. Житний, застосування покарання з порушенням принципу гуманізму перетворює в очах громадськості злочинця в жертву, викликаючи співчуття замість засудження злочинної поведінки [7, с. 20]. Це, відповідно, деформує правосвідомість, зменшує авторитет державної влади та формує прихильність до засудженого. В складних соціально-політичних умовах, що мають місце наразі, це може зашкодити інтересам держави навіть більше, ніж саме посягання злочинця, наприклад, у формі публічних закликів до повалення конституційного ладу. Отже, посилення кримінальної відповідальності та індивідуалізацію покарання за окремі види злочинів доцільно проводити в інший спосіб.

На підставі проведеного аналізу ми приходимо до висновку, що за конкретних соціальних та політичних умов, що наразі склалися в нашій державі, посилення кримінальної відповідальності за вчинення окремих злочинів проти основ національної безпеки України та громадської безпеки є об'єктивно необхідним. Водночас, спосіб, який обрав законо-

давець (впровадження конфіскації майна у якості додаткового покарання), видається недоцільним через свою невідповідність кримінально-правовій політиці держави та наукову необґрунтованість. На нашу думку, значний потенціал покарань майнового характеру робить їх ефективним інструментом реалізації кримінально-правової політики. Водночас, в даному випадку оптимальним буде використання у якості додаткового покарання не конфіскації майна, а штрафу. Це не лише збільшить каральний та превентивний вплив покарання, а й усуне ймовірну невідповідність суспільної небезпечності злочину тяжкості покарання та розширить можливості щодо індивідуалізації покарання залежно від обставин конкретного кримінального провадження.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: станом на 14 травня 2015 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – Київ: Парлам. вид-во, 2015. – 207 с. – (Бібліотека офіційних видань).
2. Мельникова-Крикун В.М. Спеціальна конфіскація / В.М. Мельникова – Крикун // Право та безпека. – Вип. 44. – 2005. – С. 89.
3. Кличков А.О. Покарання у виді конфіскації майна за кримінальним законодавством України та інших країн: порівняльно-правовий аналіз / А.О. Кличков // Науковий вісник НАВС. – 2013. - №3. – С. 339-344.
4. Собко Г.М. Конфіскація за кримінальним законодавством України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец.12.0.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Г.М.Собко. – Київ: Б.в., 2008. – 18 с.
5. Про заяву Верховної Ради України «Про європейський вибір України»: постанова Верховної Ради України від 16.09.2014 №1679-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. - №41-42. – с. 2941. – ст. 2029.
6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 №2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - №25. – ст.131.
7. Житний О.О. Проблеми реалізації принципу гуманізму в деяких інститутах кримінального права / О.О. Житний // Вісник НУВС. - №29. – 2005. – С.19-24.

НОВІ ГОРИЗОНТИ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Денисова Т. А., доктор юридичних наук, професор, директор Інституту права імені Володимира Сташиса Класичного приватного університету, Заслужений юрист України

Дослідження регіональних особливостей злочинності все частіше стає обов'язковим атрибутом сучасних кримінологічних досліджень. У цьому сенсі, в контексті проголошеного державної політики на врахування регіональної специфіки країни, регіональний підхід у кримінології може виявитися дієвим інструментом і одночасно інноваційним методом до вивчення проблем злочинності. Саме він дозволяє виявити територіальні особливості злочинності, її причини та умови і, як наслідок, системно та диференційовано підійти до організації запобігання злочинності на рівні окремих територіально-просторових систем. Наведене обумовлює надзвичайну актуальність і нагальну необхідність активізації наукових пошуків [1,2,3,4,5,6,7] у напрямку виявлення закономірностей та особливостей детермінації злочинності і окремих її видів саме на регіональному рівні.

На сьогодні проблема дослідження злочинності в регіонах, її територіальних відмінностей чи подібностей, детермінації та запобігання становить перед дослідником цілий комплекс важливих завдань, вирішення яких потребує глибокого і всебічного статистичного та кримінологічного аналізу, кропіткого вивчення, осмислення й оцінки різноманітних соціальних явищ і процесів. За висловленням відомого українського кримінолога, академіка А.П. Закалюка, вивчення регіональних особливостей злочинності є дуже складною, багатоаспектною та тривалою роботою. Вона потребує залучення широкого кола фахівців і значних фінансових та людських ресурсів [3,с.73].

У зарубіжних країнах, наприклад, щорічно виділяються багатомільйонні фінансові ресурси на подібні дослідження. Цією проблематикою займаються цілі науково-дослідні інститути. Багато в чому стабільність правопорядку в розвинених країнах досягається завдяки систематичному моніторингу змін у стані злочинності у всіх її частинах, шляхом відстеження закономірностей у змінах географічної картини злочинності. Важливість отримання знань про регіональні закономірності злочинності обумовлюється необхідністю підтримання правопорядку в країні. Такі знання мають не лише кримінологічне, а й велике соціальне та економічне значення. Оскільки територіальний розподіл злочинності є індикатором небезпеки, то він враховується під час визначення вартості житла в регіонах, є барометром якості життя в населених пунктах, матеріальною складовою для ринку страхових компаній і т. ін.

Значення досліджень регіональної злочинності та її детермінації полягає, насамперед, в можливості отримати правоохоронними органами України науково-обґрунтованої узагальненої інформації про закономірності територіального розподілу злочинності, особливості її функціонування та детермінації. Це дасть можливість правоохоронним органам диференційовано підійти до організації запобігання злочинності; приймати зважені, оптимальні управлінські рішення під час організації запобігання злочинності на регіональному рівні; ефективно розподілити сили та засоби у протидії злочинності; врахувати регіональні закономірності під час підготовки кадрового потенціалу для боротьби зі злочинністю; при концентрації вищих навчальних закладів системи МВС на території України і т.д.

У зв'язку з цим зазначимо, що сучасні криміногенні процеси, які відбуваються в регіонах країни, потребують ретельного та всебічного наукового осмислення й впровадження в практичну діяльність новітніх концептуально-методологічних підходів з вивчення і запобігання злочинності в окремих адміністративно-територіальних комплексах. Вирішення вказаних проблем ставить перед дослідником цілий ряд взаємозалежних завдань. На наш погляд, суттєвому збагаченню кримінологічних знань про регіональну злочинність може сприяти: узагальнення сучасного зарубіжного й вітчизняного досвіду з кримінології та суміжних наук щодо особливостей функціонування територіально-просторових систем та їх вплив на злочинність; розробка практично-орієнтованої методики аналізу злочинності в регіонах країни; удосконалення понятійного апарату щодо основних кримінологічних термінів і понять, які найбільш точно й виважено відображають якості та ознаки регіональної злочинності, процесів, що її обумовлюють, перешко-

джають або пов'язані з нею й т.д.; отримання комплексної, узагальненої інформації про зміни в кількісних та якісних показниках злочинності в регіонах країни; розкриття системних закономірностей функціонування загальної злочинності та окремих її видів (насиленої, корисливої, рецидивної, службової, злочинності неповнолітніх і т.д.) у регіонах країни; систематизація інформації про рівні кримінальної враженості територій країни; виявлення географії віктимологічних ризиків; групування регіонів за рівнем кримінальної враженості територій. Не менш важливим уявляється: встановлення системи факторів, що найбільше впливають на зміни кримінологічної обстановки на регіональному та загальнодержавному рівнях; розробка теоретичної моделі системи запобігання злочинності з урахуванням закономірностей функціонування регіональної злочинності. Вирішення цих завдань, на нашу думку, відкриває шлях до отримання нових знань про особливості регіональної злочинності, її природу та закономірності. Це може слугувати базою для організації науково обґрунтованого запобігання злочинності.

З урахуванням складності та різноплановості об'єкта та предмета вивчення регіональної злочинності, хотілося б виділити подальші самостійні наукові теми й перспективні напрямки досліджень: кримінологічний аналіз і запобігання злочинності та окремих її видів у регіонах столичного типу; кримінологічний аналіз і запобігання злочинності в регіоні курортного типу; кримінологічний аналіз і запобігання злочинності у прикордонних регіонах; кримінологічний аналіз і запобігання злочинності в регіонах екстремально-критичного типу. В якості самостійних напрямків досліджень також можна виділити кримінологічний аналіз та запобігання злочинності в північних, південних, східних, західних, центральних регіонах. Суттєвого теоретичного і практичного значення набуває отримання кримінологічної інформації про закономірності детермінації злочинності в регіонах за видами, передбаченими особливою частиною кримінології щодо: загальної кримінальної насильницької регіональної злочинності; регіональної злочинності неповнолітніх; регіональної злочинності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; регіональної рецидивної злочинності; регіональної злочинності у сфері економіки і т.д..

Література:

1. Долгова А.И. Методика изучения территориальных различий преступности и их причин : [метод. пособ.] / А. И. Долгова, Н. В. Кривошекова, Ю. Г. Козлов, В. А. Серебрякова и др. ; ответ. ред. А. И. Долгова. – М. : Всесоюзный научно-исследовательский институт проблем укрепления законности и правопорядка, 1989. – 140 с.
2. Голіна В. В. Кримінологічні проблеми попередження злочинності неповнолітніх у великому місті: досвід конкретно-соціологічного дослідження : монографія / В. В. Голіна, В. П. Ємельянов, В. Д. Водник, В. С. Батиргарєєва та ін.; за заг.ред. професорів В. В. Голіни та В. П. Ємельянова. – Х. : Право, 2006. – 292 с.
3. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 - х кн / А. П. Закалюк. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. – Кн. 3: Практична кримінологія. – 320 с.
4. Голіна В. В. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні / В. В. Голіна, С. Ю. Лукашевич, М. Г. Колодяжний ; за заг. ред. В. В. Голіни. – Х. : Право, 2012. – 304 с.
5. Користін О.Є. Особливості злочинності неповнолітніх та специфіка її профілактики (за матеріалами Південного регіону України)/О.Є. Користін// Південноукраїнський правничий часопис. – 2014. – № 4. – С. 16–19.
6. Веприцький Р.С. Феноменологія злочинності в регіоні:[монографія]/Р.С. Веприцький. – Х.:Золота миля, 2014. – 324 с.
7. Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір: монографія / А. М. Бабенко – Одеса : ОДУВС, 2014. – 416 с.

ПРО ЗМІСТ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ

*Джуужа О.М., доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи
Колб С.О., старший державний ревізор-інспектор Луцької ОДП ГУ
Міністерства доходів і зборів України у Волинській області*

Одним із різновидів запобігання злочинності є індивідуальне запобігання злочинам. У науковій літературі наводяться різні його визначення, але найбільш конкретизованим є наступне – це система цілеспрямованого, організованого, з урахуванням педагогічних вимог, виховного впливу на свідомість, почуття, волю особи, що профілакується, з метою усунення, нейтралізації, блокування у неї негативних і, одночасно, формування позитивних якостей, стереотипів і звичок законослухняної поведінки [1, с. 101]. Як з цього приводу зробив висновок В.В. Голіна, індивідуальне запобігання становить ту частину запобіжної діяльності, яке здійснюється на стадії, котра передує виникненню злочинного наміру. Саме тому головним завданням цього виду запобігання злочинам є усунення безпеки потенційного злочину [2, с. 146]. Більш того, цей науковець вважає, що індивідуальне запобігання є одним із видів спеціально-кримінологічного запобігання злочинності, не виділяючи його як окремих напрямів запобіжної діяльності [3, с. 39].

На відміну від нього, А.П. Закалюка (і цю позицію можна підтримати) переконаний, що це є окремих напрямів запобігання злочинності, який залежно від властивих для інших напрямів форм, методів і засобів запобігання, які у свою чергу залежать від стану сформованості і ступеня реалізації тих елементів системи детермінації злочинного прояву, що відіграють роль його причини та сприятливих умов [4, с. 329]. Виходячи з цього, індивідуально-запобіжну діяльність він розділив на три етапи: а) до формування мотиву злочинного прояву та наміру його вчинити; б) після його сформованості, але до початку реалізації; в) після початку реалізації наміру через здійснення конкретних злочинних дій [4, с. 329].

Кримінологи до об'єктів індивідуального запобігання злочину відносять:

1. Поведінку та спосіб життя осіб з високою ймовірністю вчинення злочину. У контексті запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами до таких осіб можна зарахувати: а) випускників загальноосвітніх шкіл, які не продовжили з тих чи інших причин навчання у коледжах та вищих навчальних закладах, а також які після закінчення школи ніде не працевлаштувались або не мали будь-яких видів доходу; б) осіб молодіжного віку (від 18 до 35 ро-

ків), які в умовах реформування всіх суспільних інститутів в Україні були звільнені з роботи по скороченню, ліквідації або реорганізацією підприємств, організацій та установ різних форм власності та залишилися без засобів існування; в) інші категорії осіб молодіжного віку, які ведуть паразитичний, аморальний та протиправний спосіб життя (грають в азартні ігри; відвідують підпільні ігрові казино; вчиняють дрібне хуліганство; опір представникам влади, зокрема працівникам міліції; т.ін); г) раніше судимі особи, особливо ті, що звільнені з місць позбавлення або обмеження волі та не мають засобів для існування (соціально-нежиттєві; не працевлаштовані; відносяться до категорій хронічних алкоголіків чи наркоманів, т.ін.); г) інші соціально-уразливі особи, у тому числі ті, що мають низький рівень правової свідомості та правової культури, а також відповідний маргінальний (від лат. *marginalis* той, хто знаходиться на межі прірви – особа, яка не визнає загально-прийнятих норм і правил поведінки [5, с.339]) спосіб життя.

У такій ситуації вкрай необхідним було б прийняття в Україні закону «Про запобігання злочинам», позаяк, як це витікає із змісту ч. 2 ст. 19 Конституції України, органи державної влади та місцевого самоврядування, а також їх посадової особи зобов'язані діяти лише на підставі та у спосіб, визначений у Конституції та законах України. Фактично сьогодні ці питання лише частково відрегульовані в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» та у відомчих нормативно-правових актах з ОРД. Звичайно, що це є недостатньо, враховуючи об'єктивні перешкоди, які встановлені в КПК України з означеної проблематики у даний час [6].

2. Соціальні елементи особистості зазначених вище об'єктів індивідуального запобігання злочинам, які відображають антисуспільну спрямованість особи злочинця. Зокрема, як встановив М.О. Свірін, майже 40% злочинців поновили свою діяльність у процесі відбуття покарання чи невдовзі після його відбуття; 54% неповнолітніх злочинців зазнавали акти соціального впливу в сім'ї (пияцтво, низький рівень культурних потреб тощо); приблизно 17% сімей, в яких виховувались діти, мали «кримінальний» досвід; найпоширенішими злочинами, які здійснювались винними особами перед притягненням їх до кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортними засобами, були: крадіжки (32,4%); грабїж (4,2%) та хуліганство (16,1%) [7, с. 124-125].

3. Соціально значущі при формуванні і реалізації останньої деякі психофізичні особливості індивідів, що вчиняють, зокрема, незаконне заволодіння транспортними засобами.

Як встановлено в ході даного дослідження, у більшості випадків суб'єктами даного злочину стали особи, які мали освіту або володіли знаннями про природу та технічні характеристики транспортних засобів, а також мали відповідні навички управління транспортними засобами. У таких умовах важливим індивідуальним заходом запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами могло б стати розширення Інструкції про порядок формування, ведення та використання оперативно-довідкового і дактилоскопічного обліку в ОВС та органах (установах) кримінально-виконавчої системи України такими об'єктами, як: особи, що раніше вчиняли злочини, пов'язані з незаконними заволодіннями транспортними засобами [8], що дало б можливість не тільки посилити індивідуальну складову у змісті запобіжної діяльності, але й підвищити швидкість та ефективність розслідування даної категорії злочинів [9].

4. Інші довготривалі діючі обставини, які визначають кримінологічну ситуацію і полегшують вчинення злочину, включаючи й незаконне заволодіння транспортними засобами в Україні.

До таких, зокрема, у сучасних умовах (розпочинаючи з 2013 року по даний час) можна віднести: а) груповий відкритий тиск представників певних політичних партій та громадських організацій на правосуддя, з метою примушення судді до винесення неправомірного рішення (ст.ст. 375, 376, 377, 379; ін.) та нереагування або неналежне реагування на такі факти з боку правоохоронних органів; б) групова непокоря та вчинення групового опору працівника правоохоронних органів з участю певної категорії населення (як приклад, можна назвати події, що мали місце 28 серпня 2015 року біля Верховної Ради України та які завершилися смертю 4-х та пораненням більше 100 правоохоронців; події на Рівненщині та Волині, що пов'язані з незаконним видобуттям бурштину (серпень-вересень 2015 року)); в) самовільне присвоєння собі деякими військовими формуваннями, типу «Правий сектор», функцій правоохоронних органів (події, що мали місце у липні-серпні на Закарпатті; перекриття доріг на півдні України (вересень 2015); ін.); г) інші дії, що вчиняються на груповому рівні та які протирічать чинному законодавству України і посягають на правовий порядок (несанкціоновані мітинги, що фактично перетворюються на бунти; так звана «сміттєва» люстрація; самосуд, що супроводжується насильством над особою; т. ін.).

Зазначені та інші фактичні, правові та кримінологічні підстави й мають складати зміст усіх видів запобігання злочинності, у першу чергу, на індивідуальному рівні, у тому числі щодо злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням транспортними засобами в Україні.

Література:

1. Профілактика злочинів: Підручник / О.М. Джу́жа, В.В. Василевич, О.Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О.М. Джу́жи. – К.: Атіка, 2011. – 720 с.
2. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б.М. Головкіна. – Харків : Право, 2014. – 440 с.
3. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. / Голіна В.В. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2011. – 120 с.
4. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. / А. П. Закалюк. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.
5. Булыко А.Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тыс. слов. – Изд. 3-е, испр., перераб. – М.: Мартин, 2010. – 704 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – Т. 1. – 768 с.
7. Свірін М.О. Запобігання органами внутрішніх справ незаконному заволодінню транспортними засобами: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Свірін Микола Олександрович. – К., 2010. – 227 с.
8. Про затвердження Інструкції про порядок формування, ведення та використання оперативно-довідкового і дактилоскопічного обліку в органах внутрішніх справ та органах (установах) кримінально-виконавчої системи України:

наказ МВС України, Державного департаменту України з питань виконання покарань від 23 серпня 2002 року № 823/188 // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0738-02>.

9. Петров С.Є. Розслідування незаконного заволодіння автотранспортними засобами: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Петров Сергій Євгенійович. – К., 2010. – 242 с.

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОДВІЙНОЇ ФОРМИ ВИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

*Доманова Т.Ю., здобувач Київського університету права НАН України
Науковий керівник: Кваша О.О., доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права та процесу КУП НАН України*

Питання, пов'язані із злочинами, які можуть вчинятись з двома формами вини становить особливий науковий інтерес, який зумовлений, зокрема, ігноруванням відповідного аспекту у законодавстві про кримінальну відповідальність. Так, Загальна частина Кримінального кодексу України передбачає лише дві форми вини: умисел і необережність, однак результати аналізу цілого ряду статей Особливої частини Кримінального кодексу України свідчать про те, що відповідні злочини можуть бути вчинені з двома формами вини, наприклад, умислом щодо дії та необережністю щодо наслідків, які настають через вчинення відповідної дії.

Найбільш традиційним для науки кримінального права є підхід до визначення подвійної форми як різного психічного ставлення особи у формі умислу і необережності до різних об'єктивних ознак одного й того самого злочину [1, с. 200]. При цьому, до діяння зазвичай відповідне психічне ставлення є умисним, а до наслідків – необережним.

Під злочином, вчиненим з двома формами вини у науці кримінального права пропонується також розуміти у цілому умисний закінчений злочин, який спричинив з необережності не описані в основному складі цього злочину суспільно небезпечні наслідки, які по закону призводять до більш суворого покарання [2, с. 9]. Таким чином, аналізоване визначення є більш вузьким за змістом, оскільки передбачає аналіз психічного ставлення до наслідків, що не описані в основному складі цього злочину, тобто до суспільно небезпечних наслідків, які по закону призводять до більш суворого покарання. Тобто цією дефініцією не охоплюються випадки існування двох форм вини до об'єктивних ознак основного складу.

Загалом необхідно враховувати, що допущення можливості існування злочинів із двома формами вини, з огляду на відсутність відповідних законодавчих передумов, породжує як питання, зумовлені особливістю кваліфікації таких злочинів, так і питання їх відмежування від діянь, які не містять усіх ознак складу злочину, яким в аналізованого випадку може бути відсутність необхідного суб'єктивного ставлення до наслідків свого діяння.

Щодо терміну, який використовується до позначення аналізованої правової категорії необхідно звернути увагу на те, що використання різних термінів у різних кримінальних законах можна пояснити зокрема, відсутністю єдиної позиції у цьому питанні в науці кримінального права. Так, можна виокремити такі варіанти найменування випадків поєднання різних форм вини: «змішана форма вини», «подвійна вина», «складна форма вини», «складна вина». При цьому, в науці кримінального права існують позиції щодо оцінки зазначених термінів як тотожних за змістом, так і наповнення їх різним змістом. Є. В. Шевченко у цьому контексті пропонує виокремлювати три групи випадків поєднання різних форм вини для позначення яких, на думку вченого, необхідно використовувати різні терміни: першу групу становлять одиничні ускладнені злочини, формула суб'єктивного змісту у яких може бути записана як «умисел + необережність» (умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть), для позначення якої пропонується використовувати термін «подвійна форма вини», друга група – делікти, у яких психічне ставлення винного до похідного наслідку може характеризуватись як умисною, так і необережною формою вини (доведення до самогубства або замаху на самогубство особи, що є наслідком жорстокого з нею поводження), для позначення якого використовується термін «складна форма вини»; третя група – злочини з альтернативно викладеними похідними наслідками, які можуть наставати одночасно, при яких щодо одних наслідків психічне ставлення характеризується умисною формою вини, а щодо інших – необережною. В такому випадку пропонується використовувати термін «комбінована форма вини» [3]. Існування різних підходів як у законодавстві, так і у науці кримінального права свідчить про те, що питання використання того чи іншого терміну для позначення випадків поєднання різних форм вини потребує детального аналізу. Разом із тим, необхідно зауважити, що створення штучних відмінностей між тотожними за своєю правовою природою правовими поняття та перенесення таких відмінностей у норми закону про кримінальну відповідальність не сприятиме вдоволенню правозастосовної практики, а скоріше навпаки, ускладнить її. Головним, на наш погляд, є фактор існування відповідної норми у статтях кримінального закону, який може бути забезпечено і без закріплення його назви.

Разом із тим, в сучасній науці кримінального права, на наш погляд, цілком обґрунтовано доводиться необхідність відходу від традиційного розуміння вини як психічного ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності. Академік О.М. Костенко у своїх працях наполягає на тому, що вина – це вияв волі і свідомості особи у виді дії чи бездіяльності, що спричиняє певні наслідки [4, с. 298]. Ця позиція, на думку В.Ю. Рунова, узгоджується із розумінням підстави кримінальної відповідальності, тобто відповідальності лише за діяння, детерміновані свідомістю і волею особи. Перевага такого підходу над традиційним, вважає вчений, полягає у тому, що вина розглядається не якесь відсторонене ставлення особи до свого вчинку, а як внутрішній вияв свого «Я» у об'єктивній дійсності, а саме вияв волі і свідомості, адже будь-яка особистість – це комплексне поєднання цих взаємопов'язаних, нерозривних складових – волі і свідомості. Вина є основною ознакою злочину, а тому дуже важливою є ілюстрація у її визначенні того, що злочин є проявом волі особи, який, у свою чергу, є нею усвідомленим та, за певних умов, навіть бажаним [5, с. 53].

Враховуючи наведене, вважаємо, що сприйняття відмінного від традиційного розуміння терміну «вина» зумовлює і необхідність зміни традиційного підходу до визначення сутності правового терміну «подвійна форма вини» як феномену, який передбачає різний прояв волі і свідомості до дії чи бездіяльності, а також до їх наслідків.

Література:

1. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін. ; за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і доп. – К., 2005.
2. Сорочкин Р.А. Уголовная ответственность за преступления, совершенные с двумя формами вины: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Р.А. Сорочкин. – М., 2008. – 20 с.
3. Шевченко Є.В. До питання змісту і співвідношення понять «змішана», «подвійна» і «складна форма вини» в кримінальному праві // Проблеми законності, 2011 – № 115. - [Електронний ресурс] – Режим доступу до документу : <http://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-soderzhaniya-i-sootnosheniya-ponyatiy-smeshannaya-dvoynaya-i-slozhnaya-forma-viny-v-ugolovnom-prave-1>. – Назва з екрану.
4. Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу / Костенко О. М. – К. : Атіка, 2008. – 352 с.
5. Рунов В. Ю. Кримінально-правова охорона особи від незаконного примусу [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Рунов Володимир Юрійович; Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. - К., 2013. - 219 с.

СТАНОВЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ТЕРОРИСТИЧНИЙ АКТ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

*Допілка В.О., кандидат юридичних наук, доцент кафедри «Транспортне право»
Одеського національного морського університету*

Українське законодавство сформулювало тероризм у якості терористичного акту. У Кримінальному кодексі УРСР, який було введено в дію 1 липня 1927 року, в главі «Про контрреволюційні злочини» містилась стаття 54-8 «Тероризм», яка передбачала відповідальність за вчинення терористичних актів проти представників радянської влади або діячів революційних робітничих чи сільських організацій та участь у виконанні таких актів, хоча б і особами, які не належали до контрреволюційної організації.[1].

Сама диспозиція цієї кримінально-правової норми не розкривала змісту поняття терористичного акту, але згодом воно було відпрацьовано юридичною наукою.

Отже, терористичний акт визначався того часу як один з найтяжчих контрреволюційних злочинів, який полягав у вбивстві, замаху на вбивство, нанесенні тілесного ушкодження та інших насильницьких діях щодо представників радянської влади чи діячів громадських організацій трудящих, у вбивстві чи насильстві над членами їх сімей, а також у пошкодженні чи знищенні майна цих осіб, якщо зазначені дії були вчинені з контрреволюційним умислом.

28 грудня 1960 року був прийнятий та введений в дію 1 квітня 1961 року новий Кримінальний кодекс УРСР, в якому термін «терористичний акт» застосовувався у двох кримінально-правових нормах. Так, у ст.58 КК під ним розумілося вчинення вбивства чи заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, які спрямовані проти державного або громадського діяча чи представника влади у зв'язку з його державною чи громадською діяльністю і з метою підризу чи послаблення радянської влади. У ст.59 КК під терористичним актом розумілося вчинення вбивства чи заподіяння тяжкого тілесного пошкодження, спрямовані проти представника іноземної держави з метою провокації війни чи міжнародних ускладнень.[2]

З прийняттям Конституції України 28 червня 1996р., у кримінальному законодавстві закріпилась відповідальність за вчинення злочинів, якими супроводжується терористична діяльність.

5 квітня 2001 р. Верховна Рада прийняла новий Кримінальний кодекс. Одним з розділів Особливої частини Кримінального кодексу України є розділ «Злочини проти громадської безпеки», де розміщена стаття 258, яка встановлює відповідальність за терористичний акт. [3]

Ст.258 Кримінального кодексу України під назвою «терористичний акт» визначає: застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою» [4].

Нормативне визначення терористичного акту в законодавстві України отримало подальший розвиток у прийнятті ряду законів, пов'язаних з терористичною діяльністю.

Після ратифікації Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму від 16 травня 2005р., було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо запобігання тероризму» від 21 вересня 2006р. № 170-V, яким було виключено частини четверту та п'яту ст. 258 Кримінального кодексу України, та доповнено Кримінальний кодекс статтями 258¹–258⁴, які передбачають відповідальність за втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258¹ КК), публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258² КК), створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258³ КК), сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258⁴ КК). [5]

Після цього Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 18 травня 2010р. № 2258-VI було внесено такі зміни і доповнення: з диспозиції ст.258³ КК вилучено ознаки матеріального сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації, з диспозиції ст.258⁴КК – ознаки фінансування та матеріального забезпечення особи з метою вчинення терористичного акту і доповнено Кодекс статтею 258⁵ КК України, яка встановлює відповідальність за фінансування тероризму, тобто дії, вчинені з метою фінансового або матеріального забезпечення окремого терорис-

та чи терористичної групи (організації), підготовки або вчинення терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, сприяння вчиненню терористичного акту, створення терористичної групи (організації). [6]

18 червня 2014 р. Президент України затвердив зміни до законів України щодо боротьби з тероризмом. Зміни, зокрема, забезпечують проведення в рамках АТО комплексу скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, зміни масштабу проведення антитерористичної операції, мінімізації її наслідків, забезпечення безпеки населення. Президент України підписав, прийнятий Верховною Радою, Закон від 5 червня 2014 № 1313-VII «Про внесення змін до законів України щодо боротьби з тероризмом». Документом внесено зміни до законів України «Про боротьбу з тероризмом», «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб», «Про Збройні Сили України», «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації». [7]

Література:

1. Стаття 54 Кримінального кодексу УРСР (1927 і 1934) https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D1%80%D0%BE%D1%80#cite_note-3
2. Уголовный кодекс Украины с постанейними матеріалами.- Харьков: ООО «Одиссей», 1998.- 448с.
3. Кримінальний кодекс України / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131.
4. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 24 березня 2015 року: Офіц. текст. – К.:Алерта, 2015. – 208 с.
5. Закон України ВР № 170-V «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо запобігання тероризму» від 21.09.2006 р. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, N 45, ст.443) [//zakon.rada.gov.ua/laws/show/170-16](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/170-16)
6. Закон України від 18 травня 2010 р. №N 2258-VI «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» <http://www.mtu.gov.ua/uk/nac.zak/19550.html>
7. Закон України «Про внесення змін до законів України щодо боротьби з тероризмом» від 05.06.2014 р. N1313-VII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 29, ст.946. http://zn.ua/POLITICS/poroshenko-utverdil-izmeneniya-v-zakony-ukrainy-po-borbe-s-terrorizmom-147361_.html

ОКРЕМІ ПІДСТАВИ ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

*Дорохіна Ю.А., кандидат юридичних наук, доцент кафедри комерційного права
Київського національного торговельно-економічного університету*

Проблема декриміналізації справедливо може бути віднесена до категорії актуальних, важливих і винятково складних питань соціально-правової сфери, вирішення яких повинне бути в компетенції вчених-правознавців і юристів-практиків.

Декриміналізація є процесом визнання на державному рівні втрати криміналізованих діянь та виключення норм з КК України про кримінальну відповідальність за діяння, які втратили суспільну небезпечність, у зв'язку з чим було втрачено необхідність у подальшій боротьбі з ним за допомогою кримінального закону.

На сьогодні питання про декриміналізацію набуває особливого значення у зв'язку із запровадженням у національне законодавство нового інституту – інституту кримінального проступку. Це передбачає необхідність широкої декриміналізації і переведення частини криміналізованих діянь із категорії злочинів до категорії кримінальних проступків. У зв'язку із цим вирішення питання повинно здійснюватись у кожному конкретному випадку декриміналізації з урахуванням критеріїв, сформульованих В. О. Туляковим:

- 1) наявність диспропорцій у кримінально-правовому регулюванні (надмірна криміналізація);
- 2) внутрішня, зовнішня, конституційна та міжнародно-правова неузгодженість кримінально-правової норми установами інших правових актів;
- 3) унікальність регулювання вузького надзвичайного конкретного питання;
- 4) нестійкість правозастосовної практики (одиночність застосування);
- 5) відносність заборони (скрита декриміналізація за допомогою реалізації бланкетних та відсилочних норм); 6) явна випадковість буття норми, викликаной до життя поточними змінами політичних процесів» [1, с. 476].

Головним чинником декриміналізації діянь є підстава, оскільки саме вона характеризує, в першу чергу, необхідність удосконалення кримінального законодавства. З точки зору філософії, підстава визначається як необхідна умова для будь-чого: буття, пізнання, думки, діяльності. Підстава – це необхідна умова, з якої обов'язково витікає висновок про необхідність відміни кримінально-правової заборони.

Наявність підстави означає наявність дійсної суспільної потреби у відміні кримінально-правової нормі. Без підстави не можна декриміналізувати діяння. Проте, наявність підстави є необхідною, але не достатньою умовою декриміналізації діяння. Існують також інші умови, що визначають доцільність декриміналізації діянь.

Тяжкість діяння є найважливішою підставою декриміналізації діянь. Якщо діяння не є тяжким, то воно не може бути криміналізоване, а заборонене кримінальним законом об'єктивно не тяжке діяння підлягає декриміналізації.

Суспільна безпека означає, що діяння шкідливе для суспільства. Н.Ф. Кузнецова вважає, що суспільна безпека діяння полягає в тому, що воно заподіює або створює загрозу спричинення певної шкоди суспільним відносинам [2, с. 60]. Ю.А. Красиков, під нею розуміє об'єктивну властивість діянь, які привносять негативні зміни в соціальній дійсності, порушують впорядкованість системи суспільних відносин [3, с. 71].

С.В. Землюков прийшов до висновку, що звільнення від кримінальної відповідальності рідко застосовується до осіб, що вчинили злочини з такими кваліфікуючими ознаками, як повторність або попередня змова, коли ці злочини характеризуються невеликим розміром шкоди. На думку автора, далеко не завжди дані кваліфікуючі обставини свідчать про підвищену, в порівнянні з основним складом, небезпеку діяння [4, с. 33-34].

Відзначимо, що використання терміну «суспільна безпека» в законодавстві властиво лише стосовно злочинів. Що стосується інших правопорушень, то законодавець стосовно ним не використовує даний термін. Наприклад, ст. 9

КпАП України визначає адміністративне правопорушення як протиправну, вину (умисну або необережну) дію чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Проте, дана обставина зовсім не означає, що правопорушенням не властива ознака суспільної небезпеки, оскільки вона визначається тією шкодою, яка заподіюється або може бути завдано суспільним відносинам.

Суспільна небезпека є об'єктивною реальністю, властивою деяким діям в певних умовах місця, часу, обстановки, характеру їх вчинення. Так, на думку А.І. Марцева, суспільна небезпека «це об'єктивна реальність, що існує поза нашою свідомістю» [5, с. 52].

Суспільна небезпека є матеріальною ознакою, внутрішньою властивістю злочину. Будучи закріпленим а законі і маючи правове значення, ця властивість існує об'єктивно і не залежить від волі законодавця або волі правозастосовувача. Діяння небезпечне не тому, що його так оцінив законодавець, а тому, що воно по своєму об'єктивному змісту перешкоджає нормальним умовам життя даного суспільства.

Лише з позиції оцінки суспільної небезпеки як загальної властивості всіх видів правопорушень можна провести межу між злочинною і незлочинною поведінкою.

Впродовж багатьох років в юридичній літературі багато уваги приділялося питанню про те, чи є суспільна небезпека ознакою, властивою лише злочину або іншим правопорушенням. Відзначимо, що практично всі дослідники були одностайні в головному – в розумінні матеріального ества правопорушень як антигромадських, тобто шкідливих в тій чи іншій мірі антисоціальних явищ. Через це дискусія носила частіше термінологічний характер: як називати шкідливість злочинів і інших правопорушень – одним терміном «суспільна небезпека» або різними термінами, а саме: не «суспільно небезпечні», а «суспільно шкідливі». Дискусія була породжена тим, що деякі автори бажали підкреслити їх відмінність, звідси і різне відношення до оцінки кількісно-якісних показників правопорушень [5, с. 23].

Представляється, що розмежування понять «суспільна небезпека» і «суспільна шкідливість» навряд чи доречна, оскільки ми маємо справу з однорідними явищами. Якби ознака суспільної небезпеки була властива виключно злочинам, то не виникло б жодних питань при встановленні кримінально-правової заборони або при його відміні, а теорії криміналізації і декриміналізації діянь не існувало б зовсім. Тому ознака суспільної небезпеки властива всім правопорушенням.

Економічні, політичні, соціально-психологічні, науково-технічні, кримінології чинники зумовлюють соціальну оцінку суспільно небезпечного діяння. В різні епохи, в різних державах злочинами вважалися різні діяння і те, що дане діяння не вважалося суспільно небезпечним і злочинним зумовлювалося звичаями, традиціями. Сьогодні такий підхід виглядає абсолютно неприйнятним.

В зв'язку з цим можна говорити про те, що в конкретному суспільстві, на конкретний період його розвитку сформована шкала соціальних цінностей, за якою і визначається категорія «суспільна небезпека» і відповідно до цього визначаються форми і методи соціального контролю.

Отже, на підставі вищенаведеного, можемо визначити, що підставами декриміналізації є:

1. Зникнення суспільної небезпеки діяння унаслідок зникнення певного виду суспільних відносин, які охоронялися кримінальним законом (об'єкту злочинного посягання).
2. Втрата діянням тієї міри суспільної небезпеки, яка вимагала раніше вживання заходів кримінально-правового характеру (унаслідок змін, подій в економічній, політичній, соціальній і ін. сферах життя суспільства).

Література:

1. Туляков В. О. Основания теории декриминализации. Сучасний вимір держави та права : зб. наук. пр. / В. О. Туляков ; за ред В. І. Терентьева, О. В. Козаченка. – Миколаїв : Іліон, 2008. – С. 476–477
2. Кузнецова Н. Ф. Преступление и преступность / Н. Ф. Кузнецова. – Москва, 1969. – С. 66.
3. Уголовное право России. Общая часть: учебник для вузов / под ред. А. И. Игнатова, Ю. А. Красикова. – Москва, 2000. – 710 с.
4. Землюков С. В. Преступный вред. Теория. Законодательство. Практика: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / С. В. Землюков. – Москва, 1993. – 40 с.
5. Марцев А. И. Преступление: сущность и содержание / А. И. Марцев. – Омск, 1986. – 52 с.
6. Лобзяков В. П. Административно правовые меры предупреждения преступности / В. П. Лобзяков, С. С. Овчинский. – Москва, 1978. – 230 с.

НЕОБЕРЕЖНЕ СПІВСПРИЧИНЕННЯ ТА ЙОГО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ

Дришлюк І.А., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

В спеціальній літературі тривають дискусії щодо можливості необережної співучасті, незважаючи на позицію законодавця, що знайшла відбиття в ст. 26 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1], відповідно до якої співучастю у злочині є умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину. Так, відзначається, що закріплення доктрини умисної співучасті як головна фікція вчення про співучасть не привела і не могла привести до виключення всілякої думки про необережну співучасть і до вилучення таких випадків із судової практики взагалі, оскільки прийнятного рішення спірних випадків необережної спільності дій не існує дотепер. Категорія необережної участі – це явище повсякденне, широко наявне і потребує свого рішення, але дійсного, а не фіктивного [2, с. 13].

Підставою для такого висновку певною мірою послужило те, що в наш час відбувається безперервне ускладнення технічних систем і технологічних процесів, в результаті чого для керування і обслуговування таких систем і процесів залучається значна кількість осіб – операторів технічних систем. Участь осіб в таких складних умовах потребує від них ретельного виконання кожним з учасників цих систем і процесів встановлених правил обережності (безпеки). Відомо,

що необережні злочини в сфері використання техніки, наприклад транспортні, найчастіше мають ситуативний характер, а настання суспільно небезпечних наслідків буває результатом необережної поведінки не однієї, а декількох осіб.

Разом з тим, незважаючи на підвищену небезпеку шкоди, що завдається сукупними діями (бездіяльністю) необережно діючих декількох осіб, розширення рамок співучасті за рахунок таких осіб представляється ні теоретично, ні практично необґрунтованим. З теоретичної точки зору інститут співучасті в такому випадку стане настільки розпливчастим і аморфним, що встановити його чіткі критерії стане неможливим. З практичної точки зору підвищений ступінь суспільної небезпеки умисно спільно діючих осіб буде нівелюватися прирівняними до неї за ступенем небезпеки необережних дій. Таке становище не відповідає, зокрема, категоризації злочинів (ст. 12 КК України).

Прагнучи диференціювати відповідальність за заподіяння шкоди необережними діями декількох осіб деякі вчені вважають за необхідне ввести подібний до співучасті інститут необережного співспричинення. Ознаками такого співспричинення пропонується вважати: а) необережне співспричинення є єдиним злочином; б) необережне співспричинення потребує участі двох або більше суб'єктів (співспричинителів); в) необережне співспричинення можливе лише при взаємному або взаємообумовленому характері злочинної поведінки співспричинителів; г) необережне співспричинення тягне настання (або створення погрози настання) єдиного для співспричинителів суспільно небезпечного наслідку; д) необережне співспричинення потребує наявності причинного зв'язку між «дозлочинною» поведінкою співспричинителів і суспільно небезпечними наслідками, що настали; е) необережне співспричинення можливе за наявності лише необережної вини [3, с. 29].

Необережне співспричинення означає заподіяння шкоди необережно діючими суб'єктами, які свої дії (бездіяльність) щодо порушення встановлених правил обережності не погоджують, діють самостійно, однак суспільно небезпечні наслідки настають в результаті саме сукупних порушень спеціальних правил безпеки такими особами. Інститут необережного співспричинення не тільки покликаний забезпечувати дотримання кожним членом суспільства правил обережності (безпеки), встановлених з метою запобігання шкоди, але й змусить дотримуватися цих правил інших осіб.

Певні питання виникають і щодо караності необережних співспричинителів, тому що при призначенні покарання більш значну роль грає не ступінь суспільної небезпеки вчиненого, а ступінь і характер участі у спільній «дозлочинній» діяльності, що обумовила настання передбаченого кримінальним законом злочинного наслідку з урахуванням ситуації, сфери діяльності суб'єктів, їхніх пізнань, наявності службових, управлінських функцій тощо.

Однак правову оцінку при кваліфікації вчиненого, як правило, одержують дії тільки тих осіб, чие недотримання встановлених правил було найбільш наближено до суспільно небезпечного наслідку. В результаті, з одного боку, залишаються безкарними особи, зневага правилами обережності яких значною мірою обумовила заподіяння шкоди, а, з іншого боку, необґрунтовано признається суворе покарання (за всіх) одній особі.

Очевидно, що при необережному співспричиненні злочину завжди беруть участь декілька осіб, спільними усвідомленими або неусвідомленими діями (бездіяльністю) яких через необережність вчинюється єдине злочинне діяння. Необережне співспричинення можливе у різних царинах діяльності. Це, насамперед, сфера функціонування технічних систем і засобів, особливо джерел підвищеної небезпеки (наприклад, ст.ст. 272 – 274, 276 – 277, 281, 283, 286 – 288, 291 КК України), сфера професійної діяльності (наприклад, ст.ст. 251, 325, 326, 367 КК України) і навіть сфера побуту (наприклад, ст.ст. 119, 129, 196 КК України).

На нашу думку, необережне співспричинення – це правове явище, що вимагає самостійного кримінально-правового регулювання. Видається, що законодавча регламентація порядку і умов притягнення до відповідальності за необережне співспричинення має переконливі об'єктивні і суб'єктивні підстави. Об'єктивними підставами легалізації необережного співспричинення є все зростаюча питома вага та ступінь суспільної небезпеки, а також багатоаспектність шкідливих наслідків у різних сферах життя і діяльності людей.

Як справедливо відзначав Р. Р. Галиакбаров, сама соціальна практика згодом зажадає законодавчо врегулювати і межі відповідальності за необережне співспричинення для посилення надійності охорони відповідних суспільних відносин і максимальної диференціації відповідальності винних. Такий тип небезпечних вчинків людей соціально на регламентується, тому відповідальність кожного винного визначається на загальних підставах, ніби вони вчинили необережні злочини поодиночі. Складається своєрідна ситуація: умисна спільна діяльність декількох осіб у процесі вчинення злочину детально регламентується інститутом співучасті. В той же час широко розповсюджена форма вчинення злочину – необережне співспричинення – у кримінальному законодавстві не регламентується зовсім. При цьому не враховується, що факт спільного співспричинення злочинного результату через необережність, так само як і в умисних посяганнях, відображається і на оцінці фактичної небезпеки вчиненого, і на оцінці поведінки кожного з винних, оскільки ступінь і характер участі співспричинителів у необережному злочині можуть істотно розрізнятися [4, с. 65 – 80].

Суб'єктивною підставою включення в КК України інституту необережного співспричинення є те, що в сучасних умовах навіть самі незначні порушення правил обережності (безпеки) можуть потягти значні відхилення в технологічному процесі, функціонуванні різного роду технічних систем (об'єктів). Ці наслідки могли і повинні бути усвідомлені в момент порушення суб'єктами встановлених правил обережності. Саме порушення таких правил декількома суб'єктами за наявності необережної вини приводять до настання тяжких наслідків для суспільства.

Література:

1. Кримінальний кодекс України [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25 – 26. – Ст. 131.
2. Козлов А. П. Соучастие: традиции и реальность [Текст] / А. П. Козлов. – Красноярск : КГУ, 2000. – 262 с.
3. Галиакбаров Р. Р. Неосторожное сопричинение как вид множественности участников преступления [Текст] / Р. Р. Галиакбаров // Проблемы борьбы с неосторожной преступностью: Межвуз. тематический сборник – Владивосток: ДВГУ, 1981. – С. 28 – 34.
4. Галиакбаров Р. Р. Квалификация многосубъектных преступлений без признаков соучастия [Текст] / Р. Р. Галиакбаров. – Хабаровск: Хабар. высш. школа МВД СССР, 1987. – 96 с.

ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО ВІД ЗЛОЧИНУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Женунтій В.І., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

Беспаль О.Л., здобувач Національної академії внутрішніх справ

Проголошення Конституцією України (ст. 3) людини та її невід'ємних прав і свобод найвищою соціальною цінністю, позначення визнання та забезпечення зазначених прав і свобод в якості головного обов'язку держави одночасно зумовило спрямованість і зміст державної правотворчої діяльності щодо вдосконалення національного законодавства у сфері охорони та захисту прав і свобод людини і громадянина. Вимоги про удосконалення правової регламентації забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина є обов'язковими для всіх без винятку галузей українського законодавства, але в першу чергу адресовані кримінальному законодавству, що має своїм завданням забезпечення охорони в першу чергу прав і свобод людини і громадянина від найбільш суспільно небезпечних правопорушень, недопущення настання для можливого потерпілого від злочину часто непоправних і необоротних суспільно шкідливих наслідків.

Дотримуючись необхідності забезпечення проголошеного Конституцією України пріоритетного захисту прав та свобод людини і громадянина, законодавець приділив помітну увагу подальшій регламентації і розширенню в Кримінальному кодексі України 2001 року правових позицій такого активного учасника кримінально-правових відносин, яким виступає безпосередній потерпілий від конкретного злочинного посягання, у тому числі неповнолітній потерпілий. При цьому вирішенню багатьох кримінально-правових новел, що стосуються не тільки загального, але й спеціального, у тому числі неповнолітнього потерпілого від злочину сприяло, як удосконалення кримінально-правових норм, запозичених з Кримінального кодексу України 1960 року, так і розробка, а, отже, і включення невідомих раніше чинному Кримінальному кодексу України спеціальних кримінально-правових норм. Наприклад, Загальна частина Кримінального кодексу України 2001 р. містить раніше невідому національному кримінальному законодавству норму (ст. 46 КК), яка регулює участь потерпілої особи у вирішенні кримінально-правового конфлікту, що виключає притягнення винного до кримінальної відповідальності [1, 20].

Кількісно-якісних змін, у порівнянні з аналогічним кримінально-правовим інститутом, передбаченим Кримінальним кодексом України 1960 р., зазнав закріплений у ст. 67 Кримінального кодексу України 2001 р. перелік обставин, що обтяжують покарання з урахуванням конкретних соціальних ознак як загального, так і спеціального потерпілого від злочину. По-перше, сама назва аналізованої статті викладена, в порівнянні з назвою аналогічної норми, що містилася в Кримінальному кодексі України 1960 р., в якісно новій редакції - «обставини, що обтяжують покарання» замість «обставини, що обтяжують відповідальність». По-друге, розширений перелік таких обставин (нині їх - 13, замість раніше врахованих 12), у тому числі шляхом віднесення до обтяжуючих покарання таких істотних, як «вчинення злочину у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку» (п. 4 ст. 67 КК) і «вчинення злочину щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності» (п. 7 ст. 67 КК). По-третє, уточнена редакція при виділенні в якості обставин, що стосуються загального потерпілого від злочину - «вчинення злочину з особливою жорстокістю» (п. 10 ст. 67 КК), замість «вчинення злочину з особливою жорстокістю або знущанням над потерпілим», а також «вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій» (п. 11 ст. 67 КК), замість «вчинення злочину з використанням умов громадського лиха». По-четверте, якісні зміни внесені у зміст подібних обставин, що характеризують спеціального, в тому числі, що не досяг повноліття, потерпілого від злочину - «вчинення злочину щодо особи, яка перебуває в матеріальній, службовій чи іншій залежності від винного» (п. 8 ст. 67 КК), замість «вчинення злочину з використанням підлеглого або іншого залежного стану особи, щодо якої вчинено злочин», а також «вчинення злочину з використанням малолітнього або особи, що страждає психічним захворюванням чи недоумством» (п. 9 ст. 67 КК), замість «підбурювання неповнолітніх до вчинення злочину або залучення неповнолітніх до участі у злочині» [1, 28-29; 2, 32].

Достатньо підтверджені посилення акценту на удосконалення охорони та захисту прав і законних інтересів потерпілого від злочину, що не досяг повноліття містяться в нормах Особливої частини Кримінального кодексу України 2001 р., в яких неповнолітній вік потерпілого від злочину виступає не лише як конструктивна ознака складу злочину, а й критерієм диференціації кримінальної відповідальності за конкретні посягання на права та інтереси підростаючого покоління. Наприклад, якщо згідно з Кримінальним кодексом України 1960 р. життя новонародженого потерпілого, як безпосередній об'єкт злочину, виступало конструктивною ознакою лише умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 96 КК) [2, 68], то за Кримінальним кодексом України 2001 р., крім встановлення кримінальної відповідальності за ті самі діяння (ст. 117 КК), частиною другою ст. 135 КК передбачена відповідальність й за залишення в небезпеці новонародженої дитини матір'ю, що не перебуває в обумовленому пологами стані, а частиною третьою цієї статті - за дії, передбачені частинами першою або другою, якщо вони спричинили смерть особи або інші тяжкі наслідки [1, 54, 59]. Таким чином, новонароджений вік потерпілого визнається кваліфікуючою і особливо кваліфікуючою ознаками складу злочину завідомого залишення без допомоги/в небезпеці. Згідно з Кримінальним кодексом України 1960 р. посягання на життя, здоров'я та інші блага малолітнього/малолітньої визнавалося обтяжуючою відповідальність обставиною (п. 6 ст. 41 КК), конструктивною і кваліфікуючою ознаками завідомого залишення без допомоги/в небезпеці (чч.1 і 2 ст. 111 КК), а також особливо кваліфікуючою ознакою згвалтування (ч. 4 ст. 117 КК) [2, 32, 73, 75]. Навпаки, посягання на життя, здоров'я та інші блага малолітнього за Кримінальним кодексом України 2001 р. виступає не тільки обтяжуючою покарання обставиною (п. 6 ст. 67 КК), конструктивною і особливо кваліфікуючою ознаками завідомого залишення без допомоги/в небезпеці (чч.1 і 3 ст. 135 КК), особливо кваліфікуючою ознакою згвалтування (ч. 4 ст. 152 КК), але й кваліфікуючою і особливо кваліфікуючою ознаками ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (чч. 2 і 3 ст. 136 КК), незаконного позбавлення волі або викрадення людини (чч. 2 і 3 ст. 146 КК), торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини (ч. 3 ст. 149 КК), насильницького задово-

лення статевої пристрасті неприродним способом (ч. 3 ст. 153 КК), розбещення неповнолітніх (ч. 2 ст. 156 КК), жорстокого поводження з тваринами (ч. 2 ст. 299 КК) та ін. [1, 29, 59, 60, 64, 65, 67, 68, 141]. Позитивним слід визнати і той факт, що малолітній вік потерпілого від злочину безпосередньо визначає ступінь тяжкості вчиненого щодо нього посягання, а, отже, врахований законодавцем при класифікації злочинів. Так, наприклад, якщо вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку визнано злочином середньої тяжкості і підлягає кваліфікації за ч. 1 ст. 156 КК, то вчинення тих же дій щодо малолітньої особи віднесено до тяжких злочинів і кваліфікується за ч. 2 ст. 156 КК; втягнення неповнолітнього в заняття проституцією або примушування його до зайняття проституцією визнано тяжким злочином і кваліфікується за ч. 3 ст. 303 КК, а втягнення малолітнього в заняття проституцією або примушування його до такого заняття є особливо тяжким злочином і кваліфікується за ч. 4 ст. 303 КК [1, 68, 144].

Ймовірно, що правові норми/положення, що становлять/утворюють аналізований кримінально-правовий інститут відповідають основним критеріям, що використовуються при оцінці якості кримінального законодавства, в тому числі формальній визначеності і структурованості кримінально-правових норм, термінологічно-мовній визначеності, логічності змісту тощо [3, 299], а сама термінологія, яка застосована для позначення конкретних вікових категорій потерпілих (від тих чи інших злочинів), що не досягли повноліття, часто визначає/передає їх специфічні ознаки, а, отже, сприяє з'ясуванню кримінально-правового статусу подібних учасників кримінально-правових відносин.

Водночас ті позитивні нормативні досягнення, які характерні для досліджуваного кримінально-правового інституту, на теперішній час виступають лише початком тієї великої роботи щодо його вдосконалення, яку належить виконати найближчим часом.

Досліджуваному кримінально-правовому інституту, на жаль, властиві й певні недоліки, що породжують в теорії кримінального права нескінченні дискусії, а у правозастосовній діяльності - певні утруднення, що перешкоджають створенню належних умов для зміцнення правопорядку і нормального здійснення правосуддя.

В якості одного з подібних недоліків вкажемо, насамперед, на множинність термінів (більше півтора десятка), що використовуються законодавцем для позначення в нормах чинного Кримінального кодексу України факту недосягнення потерпілим повноліття на момент посягання на його права та інтереси¹. Крім згаданих вже термінів «новонароджена дитина» і «малолітній/малолітня», в нормах Особливої частини Кримінального кодексу України 2001 р. використані й такі не до кінця узгоджені між собою, не уніфіковані, тобто які не утворюють єдиної системи, позначення неповнолітнього віку потерпілого від злочину, як ось:

- 1) «дитина» (підміна дитини - назва ст. 148 КК);
- 2) «чужа дитина» (підміна чужої дитини - диспозиція норми, закріпленої в ст. 148 КК);
- 3) «дитина, яка знаходиться в родинних чи інших офіційних відносинах з суб'єктом злочину» (злісне невиконання батьками обов'язків по догляду за дитиною - ст. 166 КК);
- 4) «малолітня дитина» (умисне вбивство малолітньої дитини - п. 2 ч. 2 ст. 115 КК);
- 5) «малолітня дитина, що знаходиться в родинних чи інших офіційних відносинах з суб'єктом злочину» (використання батьками або особами, що їх замінюють, малолітньої дитини для заняття жебрацтвом - ч. 1 ст. 150¹ КК);
- 6) «чужа малолітня дитина» (вчинення дій передбачених ч. 1 ст. 150¹ КК щодо чужої малолітньої дитини - ч. 2 ст. 150¹ КК);
- 7) «дитина у віці до 14 років» (грубе порушення законодавства про працю щодо жінки, яка має дитину віком до 14 років - ч. 2 ст. 172 КК);
- 8) «дитина-інвалід» (грубе порушення законодавства про працю щодо жінки, яка має дитину-інваліда - ч. 2 ст. 172 КК);
- 9) «дитина, яка не досягла віку, з якого можлива реалізація конкретного конституційного права» (експлуатація дитини, яка не досягла віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування - ч. 1 ст. 150 КК);
- 10) «малолітня особа» (вчинення розпусних дій щодо малолітньої особи - ч. 2 ст. 156 КК);
- 11) «малолітній стан потерпілого» (завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство - ч. 1 ст. 135 КК);
- 12) «неповнолітній/неповнолітні» (грубе порушення законодавства про працю, вчинене щодо неповнолітнього - ч. 2 ст. 172 КК; втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми - ч. 1 ст. 304 КК);
- 13) «неповнолітня особа, яка не досягла певного віку» (вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку - ч. 1 ст. 156 КК);
- 14) «неповнолітня особа, яка не досягла певного віку і знаходиться в родинних чи інших офіційних відносинах з суб'єктом злочину» (вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку батьком, матір'ю, вітчиму, мачухою і т. д. - ч. 2 ст. 156 КК);
- 15) «неповнолітня особа, яка не досягла у своєму фізіологічному розвитку певного стану» (статеві зносини з особою, що не досягла статевої зрілості - ч. 1 ст. 155 КК);
- 16) «діти» (неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей - назва ст. 137; ухилення від сплати аліментів на утримання дітей - ч. 1 ст. 164 КК);
- 17) «неповнолітні діти» (злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх дітей, які перебувають на їх утриманні - ч. 1 ст. 164 КК);
- 18) «непрацездатні діти» (злісне ухилення батьків від утримання непрацездатних дітей, що перебувають на їх утриманні - ч. 1 ст. 164 КК) та ін.

¹ Заслужують на увагу кількісні вираження подібної термінології, що використовується в кримінальному законодавстві ряду країн СНД: лише Кримінальний кодекс Республіки Молдова включає десять подібних термінів [4] тоді як у Кримінальних кодексах Російської Федерації 1996 р. та Республіки Узбекистан 1999 р. їх налічується по вісім [5; 6], у Кримінальному кодексі Республіки Білорусь 2000 р. - сім [7] і Кримінальному кодексі Литовської Республіки - шість [8].

На основі аналізу наведених термінів можна висловити ряд зауважень щодо їх понять, співвідношення між ними і т. д. Наприклад, як слід розуміти і сприймати словосполучення «неповнолітні діти», яке виступає однією з конструктивних ознак складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 164 КК? Якщо воно вірне, то в однаковій мірі обґрунтовано можна вести мову і про повнолітніх дітей, що фактично визнається законодавцем, який передбачив кримінальну відповідальність батьків за злісне ухилення від утримання непрацездатних дітей, що перебувають на їх утриманні, маючи на увазі під категорією непрацездатних дітей не тільки неповнолітніх, а й повнолітніх непрацездатних дітей. Однак тоді законодавець необґрунтовано допускає окреме застосування термінів «неповнолітні» і «діти». Більше того, вони навіть застосовуються законодавцем як рівнозначні, синоніми. Наприклад, у назві ст. 137 КК йдеться про кримінальну відповідальність за неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей, тоді як частинами першою та другою цієї статті передбачена відповідальність, відповідно, за просте і при кваліфікуючих обставинах вчинення аналогічних діянь по відношенню до неповнолітніх та неповнолітнього [9, 325]. Обґрунтовано виникає питання про те, який зміст включає законодавець у поняття «неповнолітні», «діти» і «неповнолітні діти» і яке співвідношення між цими поняттями. У рівній мірі дискусійною видається норма, яка передбачає відповідальність за ч. 2 ст. 172 КК за грубе порушення законодавства про працю по відношенню до жінки-матері, яка має дитину віком до 14 років або дитину-інваліда - під дитиною-інвалідом розуміється та ж дитина у віці до 14 років, особа старшого віку, але, яка не досягла повноліття або й повнолітня особа в разі наявності у неї інвалідності? Або інша, не менш дискусійна ситуація. Статтею 150¹ КК передбачена відповідальність за використання (підкреслено нами – В.Ж., О.Б.) малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, тоді як ч. 2 ст. 304 - за втягнення (підкреслено нами - В.Ж., О.Б.) малолітньої особи у злочинну діяльність, у пияцтво, заняття жебрацтвом, азартними іграми. З урахуванням етимологічних відмінностей термінів «використання» («використовувати» - застосовувати, вживати що-небудь з користю, користуватись чимось [10, 97], «користуватися» - використовувати що-небудь у своїх інтересах, діставати вигоду з чогось [10, 455] і «втягнення» («втягувати» - залучати, притягати, заохочувати когось до участі в чому-небудь [10, 165]) і виникає заперечення проти наявності рівних можливостей як використання для заняття жебрацтвом, так і втягнення у злочинну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми будь-якої малолітньої дитини/малолітньої особи незалежно, насамперед, від її віку, тобто при одночасно рівних умовах для малолітньої дитини/малолітньої особи потерпати, як від використання для заняття жебрацтвом, так і від втягнення у злочинну діяльність, у пияцтво, в заняття жебрацтвом, азартними іграми. Обґрунтовано виникає питання про те, де пролягає вікова межа між малолітньою дитиною - потерпілою від використання для заняття жебрацтвом і малолітньою особою – потерпілою від втягнення у злочинну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми, як співвідносяться між собою ці два терміни, а значить яке їх співвідношення з термінами «малолітній» і «малолітство», де пролягає та ж вікова межа між малолітнім (дитиною, особою) і неповнолітнім? На превеликий жаль, на ці та ряд інших аналогічних питань кримінальний закон не містить відповідей. Слід підкреслити, що ці прогалини частково заповнені в постанові № 2 Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року «Про судову практику у справах про злочини проти життя і здоров'я особи», в п. 6 якого пояснюється, що «під убивством малолітньої дитини (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК) розуміється умисне позбавлення життя особи, якій не виповнилося 14 років» [11, 229]. Проте, знову ж таки, дане тлумачення відноситься лише до факту вбивства малолітньої дитини, але не проливає світла на особливості віку малолітньої дитини і малолітньої особи, які виступають потерпілими, відповідно від використання для заняття жебрацтвом, (ст. 150¹ КК) і від втягнення у злочинну діяльність, у пияцтво, в заняття жебрацтвом, азартними іграми (ч. 2 ст. 304 КК).

Причини ситуації, що склалася щодо термінологічного визначення у кримінальному законодавстві України неповнолітнього потерпілого від злочину пояснюються насамперед запозиченням з сімейного законодавства базових (для такого визначення) термінів «дитина», «малолітній» та «неповнолітній» і використанням при конструкції відповідних кримінально-правових норм, але без їх узгодження з потребами/запитами кримінального законодавства, без урахування його специфіки. Наприклад, частиною першою ст. 6 Сімейного кодексу України визначено, що «правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття» [12, 29]. Частиною другою цієї ж статті Сімейного кодексу України встановлено, що «малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років», а «неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років» [12, 29].

Подібна інтерпретація цих термінів була б достатньою для використання і в кримінальному законодавстві, якби не декілька «але».

По-перше, немає сумніву у вікових відмінностях між малолітнім потерпілим від використання для заняття жебрацтвом (ст. 150¹ КК) і малолітнім потерпілим від втягнення у заняття жебрацтвом (ч. 2 ст. 304 КК). Навіть якщо припустити, що для заняття жебрацтвом може бути використана будь-яка дитина, яка не досягла чотирнадцяти років, проте страждає певними фізичними або психічними вадами, то вже в заняття жебрацтвом не може бути втягнене немовля або, навіть, старшого віку, проте позбавлене саме внаслідок малолітства можливості автономно випрошувати у сторонніх осіб гроші, речі, інші матеріальні цінності.

По-друге, частиною 1 ст. 164 КК передбачено кримінальну відповідальність батьків і за злісне їх ухилення від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на їх утриманні, а частиною 2 ст. 172 КК передбачено кримінальну відповідальність за незаконне звільнення з роботи за особистими мотивами, а також інше грубе порушення законодавства про працю, вчинене відносно матері, яка має дитину віком до чотирнадцяти років або дитину-інваліда. Однак, якщо при цьому не викликає заперечення використання термінів «неповнолітні діти» (ч. 1 ст. 164 КК) і «дитина у віці до чотирнадцяти років» (ч. 2 ст. 172 КК) (хоча в останньому випадку, тобто в диспозиції норми, передбаченій ч. 2 ст. 172 КК, в порядку уніфікації і було використати термін «малолітня дитина»), то терміни «непрацездатні діти» (ч. 1 ст. 164 КК) і «дитина-інвалід» (ч. 2 ст. 172 КК) за своїм змістом є більш об'ємними, ніж терміни, закріплені у ст. 6 Сімейного кодексу України в силу наступної обставини. Відповідно ст. 3 того ж Сімейного кодексу України термін «діти» використовується ще в одному значенні, а саме для позначення відповідної категорії членів сім'ї по відношенню до своїх батьків і, отже, вони можуть бути як неповнолітніми, так і повнолітніми [12, 16]. І саме в цьому, більш широкому, значенні використаний термін «непрацездатні діти» в ч. 1 ст. 164 КК, тобто маються на увазі

не тільки неповнолітні, а й повнолітні діти, які являються/визнані у встановленому законом порядку непрацездатними, та яких батьки зобов'язані утримувати матеріально. У подібному ж широкому значення використаний термін «дитина-інвалід» у ч. 2 ст. 172 КК, тобто охоплює не тільки неповнолітню, але і повнолітню дитину, визнану відповідно до закону інвалідом.

До недоліків термінологічного визначення в національному кримінальному законодавстві неповнолітнього потерпілого від злочину слід віднести і факт відсутності уніфікації цих термінів (крім зайвого згадування в ч. 2 ст. 172 КК того, що малолітня дитина не досягла 14-річного віку, законодавець використовує і словосполучення-синонім «малолітня особа» (ч. 2 ст. 156 КК - вчинення розпусних дій щодо малолітньої особи). В рівній мірі вважали б за доцільне відмовитися від такого оціночного поняття, як «особа, що не досягла статевої зрілості» (ч. 1 ст. 155 КК - статеві зносини з особою, що не досягли статевої зрілості), замінивши його, за прикладом законодавців Республіки Білорусь [7, 133], а також Республіки Узбекистан [6, 146] терміном «особа, яка не досягла 16-річного віку».

Заповнення цих прогалів (паралельно з уніфікацією цієї термінології, базовими в якій повинні стати вже названі терміни «дитина», «малолітня дитина» і «неповнолітня дитина») можливе щонайменше двома шляхами. Перший шлях - нормативне визначення аналізованих термінів в окремій статті Загальної частини КК України (визначено ж у ст. 18 КК поняття «суб'єкт злочину», «спеціальний суб'єкт злочину» і «службові особи»). Другий шлях передбачає пояснення того чи іншого такого терміна в примітці до відповідної статті Особливої частини КК України (наприклад, за подобою примітки до ст. 149 КК «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини»).

Література:

1. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 28 березня 2013 року: (Офіц. Текст).-К.: ПАЛИВОДА А.В., 2013. – 216 с. (Кодекси України).
2. Кримінальний кодекс України. Кримінально-процесуальний кодекс України. Постанови Пленуму Верховного Суду України із загальних питань судової діяльності та в кримінальних справах / Відп. ред. В. Т. Маляренко. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 800 с.
3. Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовної діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні: матеріали наук. конф., 15 травня 2009 р. / ред. кол. В.І. Борисов (голов. ред.) та ін. – Х.: Право, 2009. – 304 с.
4. Уголовный кодекс Республики Молдова (с последними изменениями и дополнениями по состоянию на 14.04.2009 г.). – Кишинев, 2009. - 143 с.
5. Уголовный кодекс Российской Федерации: Официальный текст. – М.: 1997. – 351 с.
6. Уголовный кодекс Республики Узбекистан: научно-практический комментарий (Под ред. Якубова А.С.).- Ташкент, Академия МВД Республики Узбекистан, 1996. – 388 с.
7. Уголовный кодекс Республики Беларусь / Вступ. ст. А.И. Лукашова, Э.А. Саркисовой. – 2-е изд., испр. и доп. – Мн.: Тесей, 2001. – 312 с. – (Кодексы Республики Беларусь).
8. Уголовный кодекс Литовской Республики / Науч. ред. докт. юрид. наук, проф. В. Павилониса; предисл. канд. юрид. наук, доц. Н.И. Мацнева; вступ. статья докт. юрид. наук, проф. В. Павилониса, докт. юрид. наук, доц. А. Абрамовичуса, докт. юрид. наук, доц. А. Дракшене; пер. с лит. канд. филол. наук, доц. В.П. Казанскене. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. – 470 с.
9. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України (2-е вид, перероб. та доп.) / За заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – К.: Дакор, 2008. – 1428 с.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
11. Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / уряд В.В. Рожнова, А.С. Сизоненко, Л.Д. Удалова. – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2010. – 456 с.
12. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 532 с.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ЮРИСДИКЦІЯ УКРАЇНИ, ЧИННІСТЬ І ДІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ПРОСТОРІ: ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

*Житний О.О., доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін*

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

1. Межі повноважень Української держави щодо застосування нею дозволів і заборон, що містяться в найбільш суворій за ступенем обмежень прав і свобод людини (найбільш репресивної) складової національної правової системи – кримінального права, а також відповідного законодавства, яке є формою його існування, – визначається на підставі комплексу спеціальних нормативних приписів, які мають імперативний характер. У теорії кримінального права основні з них іменуються територіальним принципом чинності кримінального закону в просторі, принципом громадянства (або національним і персональним принципами), а додаткові – універсальним (або космополітичним чи принципом міжнародних договорів) та реальним (або принципом захисту, принципом «довгої руки») принципами. З певною долею умовності можна визнати існування принципу екстериторіальності – визначеного нормами міжнародного права звільнення деяких осіб (офіційних представників іноземної держави, дипломатичних агентів, посадових осіб міжнародних міжурядових організацій та низки інших суб'єктів) від кримінально-правової юрисдикції країни перебування та виключного підпорядкування їх кримінальним законам акредитуючої держави.

2. Оскільки обсяги кримінально-правової юрисдикції ґрунтуються не лише на нормах національного (внутрішнього) кримінального законодавства, але й на принципах та нормах міжнародного права, відповідні положення Криміна-

льного кодексу України (далі – КК) мають бути узгоджені зі змістом юрисдикційних приписів, які містить міжнародна правова система. Про це свідчать не лише міркування й аргументи теоретичного характеру. У КК проголошено, що в його основі лежать загальновизнані принципи й норми міжнародного права (ч. 1 ст. 3 КК), а держава зобов'язана забезпечувати відповідність законів України про кримінальну відповідальність положенням, що містяться в чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України (ч. 5 ст. 3 КК). Однак, норми ст.ст. 6–10 КК поки що не узгоджені повною мірою з вимогами універсальних міжнародних договорів та із загально-визнаними принципами міжнародного права щодо кримінально-правової юрисдикції. Зокрема, зміст поняття «територія України», в КК України не відповідає повною мірою розумінню території держави, яке надається йому в міжнародному праві (що свідчить про порушення міжсистемних зв'язків кримінального права України). Крім того, в цьому законі не відображено розмежування дії закону в просторі згідно з повною кримінально-правовою юрисдикцією України й обмеженою такою юрисдикцією. Це питання є важливим з огляду на зобов'язання взаємної поваги суб'єктів міжнародних відносин до суверенітету і юрисдикції інших суб'єктів. Так, щодо своєї державної території (просторів у межах свого державного кордону) Україна володіє повною, абсолютною кримінально-правовою юрисдикцією в тому сенсі, що злочинність і караність вчинених у цьому просторі актів поведінки у будь-якому випадку визначається за КК України. Однак щодо таких територій, як континентальний шельф, виключна морська економічна зона, така юрисдикція обмежена[1, с. 172].

3. Окремою проблемою кримінально-правової юрисдикції є застосування кримінального закону України на її території, яка чинним законодавством визначена як тимчасово окупована (сухопутна територія Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, внутрішні води України цих територій; внутрішні морські води і територіальне море України навколо Кримського півострова, територія виключної (морської) економічної зони України вздовж узбережжя Кримського півострова та прилеглої до узбережжя континентального шельфу України, на які поширюється юрисдикція органів державної влади України відповідно до норм міжнародного права, Конституції та законів України; повітряний простір над вказаними територіями). Наша держава проголошує її невід'ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України[2]. Отже, на них має поширюватись і вітчизняний закон про кримінальну відповідальність. Однак, слід розрізнити чинність та дію цього закону. Якщо чинність – це об'єктивне існування закону протягом певного відрізка часу, то дія – це наділення держави повноваженнями визнавати конкретне діяння злочином та застосувати до конкретної особи кримінальну відповідальність[3, с. 57, 108]. Слід визнати, що на зазначених територіях Україна поки що не має реальної можливості здійснювати усю повноту державної влади, у т.ч. й щодо застосування власних кримінальних законів. Тому згідно з ч. 3 ст. 5 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» відповідальність за порушення визначених Конституцією та законами України прав і свобод людини і громадянина на тимчасово окупованій території покладається на державу-окупанта відповідно до норм і принципів міжнародного права. Отже, фактично на частині територій України діє кримінальне законодавство іноземної держави, що відповідає положенням IV Гаазької конвенції 1907 р., IV Женевської конвенції 1949 р., Додаткового протоколу I, які зобов'язують окупаючу державу вжити усі заходи щодо забезпечення порядку на захопленій території (т. зв. окупаційний принцип чинності закону)[4, с. 306].

4. Потребує теоретичного осмислення законодавча новела, яку законодавець розмістив у положеннях щодо універсального й реального принципів чинності законів про кримінальну відповідальність. Мається на увазі норма ч. 2 ст. 8 КК, згідно якої іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, підлягають в Україні відповідальності згідно з її КК, якщо вони за межами України вчинили у співучасті із службовими особами, які є громадянами України, будь-який із злочинів, передбачених у ст.ст. 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 КК, або якщо вони пропонували, обіцяли, надали неправомірну вигоду таким службовим особам, або прийняли пропозицію, обіцянку неправомірної вигоди чи одержали від них таку вигоду.

5. З часу набрання чинності новим КК 2001 р. між фахівцями триває суперечка щодо адекватності термінів «закон про кримінальну відповідальність», «законодавство про кримінальну відповідальність», «кримінальний закон», «Кримінальний кодекс». Нерідко слушно вказується на те, що в КК містяться не лише закони про кримінальну відповідальність. Зокрема, цей акт регламентує підстави й порядок застосування правових заходів, які такою відповідальністю не є. У розрізі цілей цієї публікації привертає увагу питання про поширення принципів чинності закону, визначених ст.ст. 6–8 КК, на його положення, які не стосуються кримінальної відповідальності (наприклад, на приписи про застосування примусових заходів медичного характеру або заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб). На необхідність вирішення цього питання вказують й формулювання диспозицій зазначених вище галузевих приписів щодо чинності КК у просторі, у яких підставою реалізації того чи іншого принципу є вчинення (на території України або за її межами, громадянином України або іноземцем чи особою без громадянства) саме злочину. Водночас, не всі види протиправної (в широкому сенсі цієї ознаки) поведінки фізичної особи, правові наслідки якої регламентує цей Кодекс, є злочинами. Так, наприклад, згідно зі ст. 93 КК примусові заходи медичного характеру можуть бути застосовані судом до осіб, які вчинили у стані неосудності суспільно небезпечні діяння, які не є злочинами. Інший приклад – визначення підстав для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. Так, у п. 2 ч. 1 ст. 96-3 КК однією з цих підстав визнане незабезпечення виконання покладених на уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення певних злочинів (передбачених у ст.ст. 209 і 306, ч.ч. 1 і 2 ст. 368-3, ч.ч. 1 і 2 ст. 368-4, ст.ст. 369 і 369-2 КК). Як бачимо, зміст цієї підстави охоплює як злочини (зокрема, передбачені ст. 209-1 «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму», ст. 367 «Службова недбалість»), так і таку бездіяльність уповноваженої особи, яка складу злочину не містить. Так, оскільки названі вище посягання мають матеріальний склад, то без настання суспільно небезпечного наслідку (тобто істотної шкоди) незабезпечення виконання покладених на уповноважену особу обов'язків

щодо вжиття заходів із запобігання корупції не може кваліфікуватись як злочинне. Отже, чи визначати чинність зазначених і подібним до них норм за тими ж правилами, що містяться у ст.ст. 6–8 КК? Відповідь на зазначене питання потребує подальшого осмислення.

Література:

1. Житний О. О. Кримінальне право України в міжнародному вимірі (порівняльно-правовий аналіз) : монографія / О. О. Житний ; Харківський національний університет внутрішніх справ. – Х. : Одиссей, 2013. – 376 с.
2. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 26. – С. 2172.
3. Пономаренко Ю. А. Чинність і дія кримінального закону в часі : монографія / Ю. А. Пономаренко. – К. : Атіка, 2005. – 288 с.
4. Міжнародне право : навч. посібник / за ред. М. В. Буроменського. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 336 с.

ПОНЯТТЯ ТЕРОРИЗМУ В МІЖНАРОДНОМУ ТА КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Загороднюк С.О., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології Одеського державного університету внутрішніх справ

У Кримінальному кодексі України використовується вузьке поняття «терористичний акт», тоді як в Конвенції Ради Європи йдеться про запобігання тероризму, терористичній діяльності та терористичним злочинам.

Терміном «терористичний акт» в українському законодавстві охоплюються лише ті дії, ознаки яких передбачено в диспозиції ст.258 КК України; поняття «терористичний акт» є складовою частиною більш широкого поняття – «злочини терористичної спрямованості», яке, в свою чергу, охоплюється ще більш широким поняттям – «терористична діяльність», яке охоплює як злочини терористичної спрямованості, так і сприяння таким діянням у будь-якому вигляді: створення терористичної групи чи терористичної організації; фінансування терористичної діяльності; підготовку терористів; пропаганду і поширення ідеології тероризму та ін. [1].

Ці поняття відповідають трьом рівням тероризму:

- 1) тероризм у вузькому розумінні (терористичний акт);
- 2) тероризм у широкому сенсі (злочини терористичної спрямованості);
- 3) тероризм у найбільш широкому розумінні (терористична діяльність) [2, с. 95].

При цьому встановлюється, що тероризм у вузькому (власному) розумінні – це загалом небезпечні діяння, спрямовані на залякування населення з метою спонукання держави, міжнародної організації, фізичної або юридичної особи чи групи осіб до вчинення або відмови від вчинення якихось дій (терористичний акт).

В Конвенції Ради Європи категорія «тероризм» вживається у самому широкому розумінні, тобто як терористична діяльність. Водночас в Конвенції вживається поняття «терористичні злочини», і, відповідно до її положень, це та ж терористична діяльність, яка лише криміналізована. Отже, поняття «терористичні злочини», за своїм змістом, є більш широким, ніж поняття «злочини терористичної спрямованості», оскільки, крім цих злочинів, воно охоплює всі форми та види сприяння ним; водночас воно є більш вузьким поняттям, ніж поняття «терористична діяльність», тому що не всі форми і види такої діяльності криміналізовані.

Тероризм у широкому сенсі охоплює тероризм у вузькому розумінні і всі інші злочини терористичної спрямованості. До цих злочинів належать, крім терористичного акту, також інші злочини (наприклад, посягання на життя державного чи громадського діяча, захоплення заручників, захоплення будинків, споруд, морського чи річкового або повітряного судна, залізничного рухомого складу), якщо ці діяння вчиняються публічно, спрямовані на залякування населення з метою впливу на прийняття якогось рішення або відмови від нього.

Тероризм у найширшому розумінні охоплює тероризм у широкому розумінні і будь-яке сприяння підготовці або вчиненню злочинів терористичної спрямованості чи інших терористичних дій, а саме: створення терористичної групи чи терористичної організації, підготовку терористів, пропаганду і поширення ідеології тероризму, фінансування терористичних дій тощо. Вчинення в реальній дійсності таких діянь охоплюється поняттям «терористична діяльність».

Певна частина діянь, що підпадає під поняття «тероризм у найширшому розумінні», криміналізована і має назву «терористичні злочини», які можуть здійснюватися у різних формах, але серед них можна виділити дві основні ознаки:

– по-перше, вони спрямовані на залякування населення, на те, щоб викликати у населення відчуття страху, безпорадності і незахищеності за рахунок організованого і жорстокого насильства або погрози таким;

– по-друге, їм притаманна наявність спеціальної мети тиску на органи влади, міжнародні організації, фізичних або юридичних осіб для досягнення, потрібних терористам, наслідків за рахунок дій адресатів впливу.

Тероризмом є застосування насильства, він може здійснюватись шляхом вчинення не тільки терористичного акту, а й інших злочинів терористичної спрямованості. Проте терор не є тотожним йому, оскільки не передбачає його сутності. При всій уявній тотожності, слід відрізнити поняття терору та тероризму, адже терор є ширшим поняттям, а тероризм – більш вузьким. Терором називається загроза фізичної розправи з політичних чи якихось інших мотивів, або залякування з погрозою розправи або вбивства. Синонімом слова «терор» є слово «залякування».[3]

На думку В.С. Канціра, «...терор можна подати, як особливий вид діяльності, головною об'єктивною метою якого виступає досягнення будь-яким чином залякування інших людей. Наявність такої мети не заперечує існування інших різноманітних суб'єктивних цілей, якими керуються окремі терористи. Однак, саме чужий страх, як мета, керує їх діями і надає сенс усьому існуванню. Для досягнення такої мети, тобто для масового поширення страху, терорист здійснює найрізноманітніші дії: готує зброю, вистежує жертви, обирає місце здійснення майбутнього терористичного акту, вирішує транспортні питання тощо» [4, с.193].

Про терор, тобто застосування насильства аж до фізичного знищення, можна говорити в тих випадках прояву тероризму, коли вони призводять до загибелі або заподіяння шкоди здоров'ю людини чи створюють їх небезпеку. У ви-

падках, коли під час вчинення злочинів терористичної спрямованості були здійснені дії, які створювали небезпеку заподіяння лише значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, не пов'язаних з небезпекою для життя чи здоров'я людини, терору в діях терористів не буде.

Терористичний акт, є проявом більш ширшим, ніж поняття «тероризм» і характеризує його як антисоціальний (злочинний) спосіб для досягнення політичних або інших публічних цілей, придушення політичних супротивників шляхом залякування або застосування до них насильницьких дій (вбивств, вчинення вибухів, захоплення заручників, викрадення людей, заподіяння значної майнової шкоди, використання зброї тощо).

Література:

1. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 24 березня 2015 року: Офіц. текст. – К.: «Алерта», 2015. – 208 с.
2. Рижов І.М. Тероризм і боротьба з ним: деякі припущення соціально-інформаціологічної парадигми [Текст] // Підприємство, господарство і право. / І.М. Рижов, 2012. – № 1. – С. 94–96.
3. Террор. Матеріал из Википедии — свободной энциклопедии https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D1%80%D0%BE%D1%80#cite_note-3
4. Канцір В.С. Тероризм у сучасному глобалізаційному просторі: філософсько-правовий вимір: монографія / Володимир Степанович Канцір. - Львів: «Край», 2011.- 558 с. - С. 3 – 4.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД ПРИЗОВУ ЗА МОБІЛІЗАЦІЮ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

*Заковирко А.Ю., ад'юнкт Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник: Шаблюстий В.В., кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Більшість громадян України також уявляють собі мобілізацію як атрибут оголошеної війни, а тому, за їх переконанням, мобілізація є обов'язковою, або пов'язана із обов'язковою участю в бойових діях.

Згідно із Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», мобілізація – це комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, оперативно-рятувальної служби цивільного захисту – на організацію і штати воєнного часу. Мобілізація може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано.

Окрім того, у статті 4 Закону України «Про оборону України» йдеться про таке: «у разі **збройної агресії** проти України або **загрози нападу** на Україну, Президент України приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію. Органи державної влади та органи військового управління, **не чекаючи оголошення стану війни**, вживають заходів для відсічі агресії».

Воєнний час за цим законом настає не тільки після оголошення стану війни, а взагалі з моменту фактичного початку воєнних дій.

Крім того, зі статті 11 вказаного закону випливає, що призов за мобілізацією можливий як під час воєнного стану так і без нього.

У Указі Президента України «Про часткову мобілізацію» від 14.01.2015 року зазначено, що часткова мобілізація оголошується з метою підтримання бойової і мобілізаційної готовності Збройних Сил України та інших військових формувань України на рівні, що гарантує адекватне реагування на загрози національній безпеці держави.

У зв'язку із викладеним привертає увагу наступне. Станом на 24 червня 2015 року в Єдиному державному реєстрі судових рішень міститься 551 електронна копія обвинувальних вироків суддів, що набрали законної сили за ст. 336 КК України «Ухилення від призову за мобілізацією». По судах Дніпропетровської області – 121 таке рішення. Варто зазначити, що до 2014 року не було винесено жодного рішення суду по кримінальним провадженням (справам) за ст. 336 КК України. Із вказаної кількості вироків лише по деяким виявлено призначення покарання у вигляді реального позбавлення волі.

Перш ніж розібратися в зазначених проблемах, слід розкрити зміст терміну «мобілізація».

Якщо звернутися до пункту 20 ст. 106 Конституції України, то можна побачити, що Президент не тільки має право, він зобов'язаний у випадку збройного нападу іншої держави або загрози такого нападу прийняти рішення про повну або часткову мобілізацію. Тобто для прийняття такого рішення йому достатньо навіть реальної загрози нападу іншої держави. В Указі Президента України «Про часткову мобілізацію» від 14.01.2015 (вступив у силу 20 січня 2015 р.) зазначено, що часткова мобілізація оголошується з метою підтримання бойової і мобілізаційної готовності Збройних Сил України та інших військових формувань України на рівні, що гарантує адекватне реагування на загрози національній безпеці держави [4].

На нашу думку, проаналізувавши зазначене формулювання мети часткової мобілізації, можна дійти висновку, що над нашою країною нависла реальна загроза відкритого збройного нападу іншої держави, а зазначений факт є прямою підставою для проведення такої мобілізації. Таким чином, оголошена в Україні часткова мобілізація є повністю виправданою та обов'язковою до виконання громадянами України, які підпадають під неї. Такий обов'язок задекларовано уст. 65 Конституції, де сказано, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України. Тому до осіб, які ухиляються від призову за мобілізацією, може бути застосовано санкцію ст. 336 Кримінального кодексу України «Ухилення від призову за мобілізацією»[5].

Якщо розглянути склад даного злочину, то його об'єктом є встановлений порядок комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань [6, с. 624].

Об'єктивна сторона цього злочину може полягати в нез'явленні суб'єкта до призовної дільниці або безпосередньо до військової частини, військової установи, які зазначені у повістці або наказі військового комісара [7, с. 511].

Отже, на думку вчених, зазначений злочин вчинюється шляхом бездіяльності. Вважаємо, це не зовсім так. Слушною є думка Є.Л. Стрельцова, що ухилення від призову за мобілізацією може здійснюватися у двох формах – шляхом дії (наприклад, військовозобов'язаний з метою ухилення заподіює собі тілесні ушкодження, симулює хворобу, намагається підкупити працівників військомату) і бездіяльності (наприклад, у випадку нез'явлення військовозобов'язаного без поважних причин згідно з отриманою повісткою у військовий комісаріат) [6, с. 624].

Тобто вказаний злочин може вчинюватися у двох формах – шляхом дії і бездіяльності. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони аналізованого складу злочину є обстановка (воєнний стан або цільова мобілізація в мирний час із метою ліквідації стихійного лиха, загроза іноземного втручання тощо) [6, с. 624].

Суб'єктивна сторона даного злочину характеризується виною у формі умислу, вид умислу – прямий. Суб'єкт злочину – спеціальний – громадянин України, який досяг 18-річного віку і на якого законом покладений військовий обов'язок [8, с. 426-427].

Отже, ухилення від призову за мобілізацією може тягнути за собою відповідальність, передбачену ст. 336 КК України. Разом з тим, вивчення судової практики показало значну кількість проблем – момент закінчення цього злочину, відмежування від суміжних злочинів та адміністративних правопорушень, способи його вчинення, суб'єктний склад та форми реалізації кримінальної відповідальності. Особливо актуальним виглядає вивчення зарубіжного досвіду правового забезпечення охорони обороноздатності країни. На пошук відповідей на ці та інші питання і буде спрямоване наше дослідження.

Література:

1. Суворов В. День М: Когда началась Вторая мировая война? / В. Суворов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://militera.lib.ru/research/suvorov2/08.html>.

2. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію (зі змінами і допов.): Закон України // ВВР України. – 1993. – № 44. – Ст. 416.

3. Маляр Г. Чи правомірна мобілізація? / Г. Маляр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/columns/2014/12/30/7053694/?attempt=2%00%00%00>.

4. Про часткову мобілізацію: Указ Президента України (затверджений Законом № 113-VIII від 15.01.2015 // Голос України. – 2015. – № 8.

5. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами і допов.) // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 41; Офіційний вісник України. – 2010. – № 72/1, спец. випуск. – С. 15. – Ст. 2598.

6. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. Видання сьоме, переробл. та доп. / відп. ред. Є.Л. Стрельцов. – Х.: Одиссей, 2011. – 824 с.

7. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко, М. І. Мельник та ін.; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – 3-є вид., переробл. та допов. – К.: Атіка, 2009. – 744 с.

8. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. проф. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна та ін. – Х.: Право, 2015. – 680 с.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРУ У СПРАВАХ СІМ'Ї ТА ЖІНОК ДЕСНЯНСЬКОГО РАЙОНУ МІСТА КІСВА ТА ШЕЛТЕРУ ДЛЯ ЖЕРТВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА МІСТА ЛОГМОНТ ШТАТУ КОЛОРАДО США

*Лікчієва К.І., кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційно та адміністративного права
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»*

Спільне проживання, кровні та законні родинні стосунки за певних обставин супроводжується родинними суперечками. Вони можуть бути як джерелом вдосконалення стосунків у родині, пристосування до нових суспільних умов, так і, за відомих обставин, поштовхом для її руйнування. Одним із приводів для такого руйнування є насильство щодо жінок. Насильство в родині щодо жінок є розповсюдженим явищем у світі; воно не залежить від економічного благополуччя країни.

Насильство у родині є різновидом агресивної насильницької поведінки. Тому насильству стосовно жінок, що вчиняється членами родини, притаманні всі особливості виникнення й існування агресії, вираженої у насильстві.

Світовий досвід застосування стратегій подолання насильства щодо жінок, який спрямований на потерпілих, полягає у створенні мережі кризових та консультаційних центрів, для надання допомоги жінкам, постраждалим від насильства, а також і жінкам, що перебувають у передконфліктній ситуації. Такі центри можуть бути державними, муніципальними, центрами некомерційних організацій, а також змішаної форми власності.

Сьогодні у світі зустрічаються переважно дві організаційні моделі кризових центрів – це безпосередньо кризові центри й притулки. Якщо перші надають негайну допомогу постраждалій від насильства жінці, то притулки (шелтери), за потреби, надають при цьому ще й тимчасове проживання. Консультативні служби зазвичай представлені різними центрами з надання правових послуг, наприклад жінкам, які постраждали від трафікінга. У своїй роботі ці соціальні служби меті:

а) надати потерпілим від насильства жінкам очно або заочно (по телефону довіри, «гарячій лінії») висококваліфіковані, конфіденційні послуги (безкоштовну медичну, психологічну, юридичну й іншу соціальну допомогу);

б) прагнути змінити суспільство й політику, засновану на насильстві, щоб розвіяти міфи і зруйнувати баланс політичних сил, що допускають сексуальне, сімейне й інші види насильства [1, с. 162].

Під час телефонного контакту співробітник центру, зрозумівши проблему, повинен підтримати жінку, визначити вид необхідної допомоги й організувати, якщо треба, консультацію. Крім цього жінка може одержати докладні відомості про місце й режим роботи фахівців та інші необхідні дані. «Шелтери» – це, як правило, віддалені від центру міста невеличкі затишні будинки, адреси яких тримаються в секреті. Режим тут вільний, деякі жінки, проживаючи в «шелтері», навіть продовжують працювати. Усе ґрунтується на засадах самообслуговування, жінки забезпечені безкоштовним харчуванням і медичною допомогою. Одне з головних завдань співробітників служб допомоги потерпілим – психологічна реабілітація й правова допомога [195, с. 110-120]

Safe Shelter of St. Vrain Valley м. Логмонт, штату Колорадо, США як раз один з таких. Він був створений як реакція на запит суспільства у 1978 році і є неурядовою організацією. Засновниками цього закладу стали п'ять жінок, одна з яких працювала диспетчером служби 911. Фінансування забезпечується на 63 % з коштів уряду обох рівнів, 20 % - приватні інвестиції, решта – гранти. Метою діяльності притулку було і є забезпечення безпеки, підтримка і надання необхідних ресурсів для осіб, постраждалих від домашнього насильства, сприяння розширенню можливостей шляхом надання послуг і підвищення рівня освіченості громади, захист права кожної людини жити життям, вільним від залякування, експлуатації та жорстокого поводження, забезпечення інструментами для розширення можливостей громади м. Логмонт розірвати порочне коло насильства в родині. У свої діяльності у працівники притулку керуються наступними принципами: вирішувати питання з гідністю і повагою; досягати результатів через компетентність і творчість; пропонувати підтримку та можливості; належно урахувати права інших осіб.

У Safe Shelter of St. Vrain Valley працює цілодобова кризова лінія, англійською та іспанською мовами, для надання жертвам насильства підтримки та консультацій щодо напрямків здійснення програм Safe Shelter of St. Vrain Valley, виклику правоохоронних органів, як працівниками шелтеру, так і іншими представниками громади. Серед програм, що пропонуються жертвам насильства в родині є «Безпечний притулок», «Консультація», «Безпечний притулок для дітей», «Правозахист», «Громадська та шкільна освіта».

Програма «Безпечний притулок» пропонує для 30 жінок і дітей повністю доступний 24 години на добу, 7 днів на тиждень будинок для сумісного проживання, що забезпечує негайний захист родин, яким загрожує небезпека. Це важко доступний будинок з системою охорони та тривожною кнопкою. У разі необхідності, поліція приїздить протягом 3-5 хвилин. В будинку можна перебувати протягом 4-6 тижнів.

«Консультація» передбачає надання правозахисниками, у вільно доступному приміщенні, підтримки, консультацій, правозахисту жертвам насильства у родині для допомоги і поверненні до нормального життя, розробки персонального плану безпеки та створення життєздатного плану самозабезпечення.

«Безпечний притулок для дітей» - програма, що сфокусована на перериванні наступності поколінь у застосування насильства, шляхом підтримання дітей у розвитку навичок ненасильницьких моделей поведінки.

Програма «Правозахист» забезпечує правовий захист жертвам насильства і допомогу в отриманні тимчасових і постійних охоронних ордерів.

Програма «Громадська та шкільна освіта» присвячена підвищенню рівня обізнаності щодо протиправності насильства у родині та нетерпимості щодо таких діянь [3].

Українські кризові центри, зокрема Центр у справах сім'ї та жінок Деснянського району міста Києва, дещо відрізняються від розглянутої вище моделі. Перш за все Центр у справах сім'ї та жінок створений органом виконавчої влади – Деснянською районною у місті Києві державною адміністрацією. По друге, фінансування здійснюється за рахунок Деснянської РДА. Відрізняється і мета діяльності – сприяння формуванню правового суспільства, де основною цінністю є особистість з її свободами та правом на щастя – на нашу думку дуже загальна мета. Дещо відрізняються також напрямки діяльності та їх здійснення. Серед напрямків діяльності або програм Центру є соціальна допомога, превентивно-освітня та неформально-навчальна діяльність, вдосконалення державної політики та проведення досліджень, інформаційна діяльність.

Соціальна допомога полягає у наданні можливості проживати у соціальному гуртожитку (притулку) для жінок та наданні комплексної індивідуальної допомоги (юристів, психологів, соціальних педагогів). На відміну від Safe Shelter of St. Vrain Valley, у київському притулку, який являє собою простору чотирикімнатну квартиру в багатопверховому будинку, жінка з дитиною може перебувати довше – від 1 до 3 місяців, а в окремих випадках – протягом 6 місяців.

Превентивно-освітня та неформально-навчальна діяльність за своєю суттю не відрізняється від програми «Громадська та шкільна освіта» Safe Shelter of St. Vrain Valley, оскільки так само полягає у просвітництві та вихованні молоді.

Оскільки Центр у справах сім'ї та жінок організаційно пов'язаний з органом виконавчої влади, то і має такий напрямок діяльності як вдосконалення державної політики та проведення досліджень, що взагалі відсутній у колегах зі США.

Що ж стосується інформаційна діяльність Центру, вона передбачає тісну співпрацю з засобами масової інформації задля підвищення інформованості аудиторії про специфіку явища насильства в родині [4].

Проаналізувавши основні аспекти та напрямки діяльності двох кризових центрів, можна стверджувати, що не дивлячись на певні відмінності, вони прагнуть до однакової мети – надати безпечне місце тимчасового перебування жертвам насильства в родині. Проте, на нашу думку, такі центри мають відповідати запитам суспільства, а не виконувати функції державних органів, як Центр у справах сім'ї та жінок Деснянського району міста Києва. Прагнення такої установи до вдосконалення державної політики та проведення досліджень може призвести до розпорошення уваги, зменшення направлених зусиль у сфері соціальної допомоги або занадто великого штату працівників Центру.

Слід зазначити, що незалежно від організаційної структури та особливостей напрямків діяльності, такі центри виконують важливу суспільну роль – займаються вихованням наступних поколінь в дусі неприйняття насильницьких моделей поведінки для вирішення конфліктів в родині.

Література:

1. Тугельбаева Б. Г. Проблемы предупреждения преступного насилия в отношении женщин [Текст]: [монография] / Б. Г. Тугельбаева ; Кыргызско-Росс. Славян. ун-т, Юрид. фак. – Бишкек, 2003 – 375 с.

2. Сидоренкова Т. А. О проблеме предотвращения насилия над женщинами в семье [Текст] / Т. А. Сидоренкова // Журнал российского права. – 1998. – № 9. – С. 110–120.

3. Safe Shelter of St. Vrain Valley [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.safeshelterofstvrain.org/>. – Назва з екрану

4. Центр у справах сім'ї та жінок деснянського району міста Києва [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://fam-center.at.ua/>. – Назва з екрану

ВБИВСТВО МАТІР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ: ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

Карпенко О.С., курсант Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Шаблюстий В.В., кандидат юридичних наук, доцент, начальник кафедри кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

У статті 27 Конституції України закріплено найголовніше природне право кожної людини, а саме – право на життя. В статті зазначено, що кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Згідно з ч. 1 ст. 6 Закону України «Про охорону дитинства» кожна дитина має право на життя з моменту визнання її живонародженою і життєздатною за критеріями Всесвітньої організації охорони здоров'я [1].

Життя є найціннішим із благ, як для людини так і для суспільства, тому захист людського життя гарантується Конституцією України, а за посягання на життя встановлена кримінальна відповідальність.

Будь-яке вбивство є тяжким злочином, оскільки позбавляє людину найбільш цінного блага – життя. Повідомлення про ці злочини спричиняють резонанс в суспільстві і насамперед, коли йдеться про вбивство немовляти – безпорадної та беззахисної істоти. Адже дитина, як зазначається у ратифікованій Україною Конвенції про права дитини, внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування [2].

На жаль, умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (далі дітовбивство) мало і має місце в нашому суспільстві. За останні 13 років в Україні зареєстровано 370 умисних вбивств матір'ю своєї новонародженої дитини.

Безпосередньо питанням кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 117 КК України, присвячені дисертаційні роботи О.В. Шевченко та О.Л. Старко.

Законодавцем виділено дітовбивство в особливий, окремих склад злочину, що має лише йому притаманні специфічні властивості:

- 1) таке вбивство вчиняє матір, позбавляючи життя свою дитину;
- 2) вбивство вчиняє матір під час пологів або відразу ж після них;
- 3) вбивство спрямоване на життя новонародженої дитини, яка ще тільки народжується чи щойно народилася [4].

Будучи одним із видів убивств, дітовбивство належить до вбивств із пом'якшуючими обставинами, так званих привілейованих складів убивств.

Медициною встановлено, що жінка у процесі пологів не може розглядатися як така, що повністю усвідомлює свої дії і керує ними, оскільки сам пологовий акт, поєднаний із сильним фізичним і психічним потрясінням, внаслідок не стільки жорстоких, скільки продовжуваних і повторних болів, винятковому фізичному напруженню ставить до організму жінки велику вимогу і приховує в собі значну небезпеку [6]. Тому пом'якшуючою обставиною даного злочину буде психофізіологічний стан жінки.

Вчинення вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини у законі обмежене певним проміжком часу, що є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цього злочину: під час пологів або відразу після пологів. Пологи – це певний фізіологічний процес, пов'язаний з народженням дитини. Їх можна розглядати у двох аспектах: 1) як певний фізіологічний процес; 2) як констатацію факту народження. Указуючи на вчинення вбивства новонародженої дитини відразу після пологів, законодавець також обмежує вчинення даного злочину певним проміжком часу. При цьому він не конкретизує його, що викликає труднощі як на практиці, так і призводить до спорів серед науковців [5].

Суб'єкт злочину – спеціальний – матір новонародженої дитини, тобто жінка, яка її народила. Співучасники цього злочину (батько дитини, її бабуся чи інша особа) несуть відповідальність на підставі ст. 19 (співучасть) та у відповідності до ст. 115 Кримінального Кодексу України (далі КК) (умисне вбивство), оскільки ті обставини, які пом'якшують відповідальність матері, на них не розповсюджуються.

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 117 КК, характеризується умисною формою вини, а саме прямим чи непрямым умислом. Це свідчить про те, що жінка-мати під час вчинення вбивства усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій та передбачає настання шкідливих наслідків (смерті дитини) внаслідок своїх дій і бажає настання цих наслідків або ж не бажає, але свідомо допускає їх настання. Однак психічне ставлення особи як до своїх дій, так і до їх наслідків при вчиненні цього злочину характеризується певними психофізичними особливостями стану жінки: по-перше, його вчинення зумовлене сукупністю емоційної напруги, викликаного вагітністю і пологами та психічними процесами, що їх супроводжували; по-друге, наявністю тимчасового психічного розладу, який послаблює здатність матері усвідомлювати свої дії та керувати ними [3].

Дітовбивство може бути вчинено із задалегідь обдуманим умислом. Такий вид умислу підвищує ступінь суспільної небезпеки злочину, але не впливає на кваліфікацію, оскільки злочин у будь-якому разі вчинюється в обумовленому пологами стані.

О.Л. Старко у своїй праці вказує на те, що найбільш поширені мотиви розглядуваного злочину – це сором перед оточуючими у зв'язку з народженням позашлюбної дитини, труднощі матеріального характеру, небажання обтяжувати себе дітьми, недостойна поведінка батька дитини, зачаття в результаті згвалтування [5]. Також автор зазначає, що дітовбивства рідко вчинюються за одним мотивом, як правило, спонукання мають комплексний характер.

Отже підсумовуючи вище викладене, можна дійти висновку, що вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або після них є привілейованим складом убивств, оскільки особливий психофізичний стан є підставою пом'якшення відповідальності за дітовбивство.

Підвищення матеріального добробуту родин України, організація допомоги та підтримки жінок для подолання складних життєвих ситуацій та вирішення проблеми зайнятості жінок суттєво підвищила б ефективність запобігання дітовбивства.

Література:

1. Закон України «Про охорону дитинства» // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30.
2. Конвенція про права дитини // Конвенцію ратифіковано Постановою Верховної Ради № 789-ХІІ від 27.02.91
3. Остапенко Л. Відмежування умисного вбивства від за відомого залишення без допомоги матір'ю своєї новонародженої дитини // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 1. – С. 113-117.
4. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи // Постанова Пленуму Верховного суду України від 7 лютого 2003 р. – № 2.
5. Старко Оксана Леонтіївна. Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): дис. канд. наук: 12.00.08. – 2007. – 231 с.
6. Шевченко О. В. Кримінальна відповідальність за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Шевченко Ольга Вікторівна. – Х., 2011. – 216 с.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ «КОМПЬЮТЕРНЫМ» ПРЕСТУПЛЕНИЯМ В КОНТЕКСТЕ ДАННЫХ СТАТИСТИКИ И СОДЕРЖАНИЯ СУДЕБНОЙ ПРАКТИКИ

Карчевский Н.В., доктор юридических наук, профессор,

проректор Луганского государственного университета внутренних дел имени Э.А. Дидоренко

Сегодня, «компьютерные» преступления следует рассматривать как одну из самых динамичных групп общественно опасных посягательств. Анализ официальной статистики МВД свидетельствует о наличии четкой тенденции роста количественных показателей преступности в сфере использования информационных технологий: количество зарегистрированных преступлений данной категории в 2014 г. превышает аналогичный показатель 2001 г. более чем в 30 раз (!).

С другой стороны, нельзя не отметить, что статистические данные характеризуют лишь зарегистрированные случаи. В то время как на уровне монографических исследований доказано, что «компьютерная» преступность характеризуется чрезвычайно высокой латентностью. Выводы криминологов в этом вопросе близки с оценками зарубежных специалистов. В такой ситуации требует обсуждения вопрос о допустимости использования в научном дискурсе данных о зарегистрированных правоохранительными органами преступлениях в сфере использования компьютерной техники. Действительно, можно ли рассматривать в качестве аргумента данные официальной статистики, если доказано, что она отражает ничтожно малую часть изучаемого явления? Кроме того, доля преступлений в сфере использования компьютерной техники, среди всех зарегистрированных, варьируется в пределах лишь 0,05-0,1 %. В таком случае насколько актуально и востребовано ли научное исследование обозначенной проблематики?

В условиях очевидной искаженности официальной статистики правоохранительных органов есть основания использовать данные, характеризующие основную детерминанту – распространенность компьютерных технологий. Среди имеющихся данных наибольший интерес, в обозначенном контексте, имеют результаты исследований проникновения Интернета[2,4]. Проникновение Интернета представляет собой отношение месячной аудитории Интернета в регионе к населению региона. Результаты исследований национального сегмента сети с 2009 года приводятся в следующей таблице.

Год	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Проникновение Интернета, %	27	29	40	43	50	55

Данные статистики, свидетельствующие о результатах работы правоохранительных и судебных органов по противодействию преступлениям в сфере использования компьютерной техники, получены в ходе анализа отчетов МВД, ГПУ и судебной статистики. Данные за 2014 год не представляют объективной картины по АР Крым, г. Севастополю, Донецкой и Луганской областям. Однако это обстоятельство имеет значение для установления динамики абсолютных показателей, но не является значимым для сравнения относительных показателей – частей «компьютерных» преступлений среди всех зарегистрированных, частей приговоров по данным преступлениям среди всех постановленных приговоров.

Год	Количество зарегистрированных преступлений (учтенных уголовных производств)	Зарегистрированные преступления (учтенные уголовные правонарушения) в сфере использования электронно-вычислительных машин, систем, компьютерных сетей и сетей электросвязи		Общее количество рассмотренных судами уголовных дел	Количество рассмотренных судами дел о преступлениях в сфере использования электронно-вычислительных машин, систем, компьютерных сетей и сетей электросвязи	
		абсолютное значение	% от общего количества		абсолютное значение	% от общего количества
2009	434678	217	0,05	183435	100	0,05
2010	500902	190	0,04	198109	98	0,05
2011	515833	131	0,03	203051	118	0,06
2012	443665	138	0,03	193518	120	0,06
2013	563560	595 (249) ¹	0,11	174314	76	0,04
2014	529139	443 (191)	0,08	139440	51	0,04

При постоянном росте проникновения Интернета наблюдается как увеличение так и уменьшение регистрируемых правонарушений, а также сокращение количества судебных решений. Разнонаправленные тенденции регистрации «компьютерных» уголовных правонарушений, количества рассмотренных судами уголовных дел данной категории и проникновения Интернета со всей очевидностью свидетельствуют о том, что в настоящее время практика противодействия преступности в сфере использования компьютерных технологий находится на этапе формирования, а возможности правоохранительных органов существенно ограничены.

При этом, анализ содержания судебной практики позволяет установить существенные недостатки действующего законодательства о преступлениях в сфере использования компьютерной техники.

Очевидно, что уничтожение информации, обрабатываемой в компьютерной системе, опасно настолько, насколько социально значимой является задача, для решения которой используется определенный компьютер. Тем не менее, уголовное действующее законодательство не учитывает данную специфику. Подобная ситуация приводит к вполне ожидаемым проблемам: из-за отсутствия в законодательных определениях преступлений в сфере использования информационных технологий четких критериев общественной опасности под уголовно-правовой запрет и, соответственно, в сферу действия уголовной юстиции попадают не только деяния, которые действительно являются общественно опасными, но и не являющиеся таковыми. Это приводит к существенному снижению эффективности уголовно-правового противодействия указанным преступлениям. Данный вывод был подтвержден в ходе исследования практики применения украинского уголовного законодательства (было исследовано 167 судебных решений за период с 2011 по октябрь 2015 года).

Так, анализ содержания судебных решений позволяет говорить о том, что лишь в 35% случаев применения ст. ст. 361–363-1 УК исследовались обстоятельства, свидетельствующие о действительной общественной опасности совершенных преступлений. Приговоры содержали сведения о нарушении конституционных прав граждан или нарушении деятельности предприятий, учреждений или организаций, которые вызваны преступными посягательствами на отношения в сфере использования информационных технологий. В некоторых судебных решениях было установлено, что преступление в сфере использования информационных технологий совершено с целью осуществления другого преступного посягательства (как правило, против собственности). Остальные исследованные судебные решения (65%) не содержали сведений, которые бы позволяли четко обосновать применение уголовной репрессии в соответствующих конкретных случаях. Например, квалификация как несанкционированного вмешательства в работу сетей электросвязи незаконного подключения к сети кабельного телевидения; сбыт дисков с записанным на них вредоносным программным обеспечением, которое виновный копировал с открытых интернет-ресурсов. Некоторые приговоры прямо содержат вывод о том, что вред при совершении рассматриваемого преступления никому причинен не был [3, 1]. Вместе с тем все судебные решения правосудные, поскольку для наступления уголовной ответственности за преступления, предусмотренные статьями 361–363-1 УК Украины, является достаточным наступление последствий только в информационной сфере (уничтожение, блокирование, искажение информации и т.д.). Таким образом, в ситуации, когда более половины судебных решений связаны с уголовно-правовой оценкой деяний, характеризующихся достаточно спорной общественной опасностью, эффективность соответствующих уголовно-правовых запретов вызывает обоснованные сомнения.

Непоследовательность изученных судебных решений не в последнюю очередь обусловлена недостатками действующего уголовного законодательства, отсутствием в нем четких, понятных критериев общественной опасности посягательств в сфере использования информационных технологий. Необходимо отметить: при криминализации преступлений в сфере использования электронно-вычислительных машин, систем, компьютерных сетей и сетей электросвязи был нарушен принцип общественной опасности. Сущность этого нарушения можно сформулировать следующим образом: из-за отсутствия в законодательных определениях данных преступлений четких критериев общественной опасности под уголовно-правовой запрет и, соответственно, в сферу действия уголовной юстиции попадают не только деяния, которые действительно являются общественно опасными, но и не являющиеся таковыми. Именно это отчасти и

¹ С учетом известной специфики деятельности правоохранительных органов, обусловленной принятием нового УПК, за 2013 и 2014 годы приведены как данные об учете уголовных правонарушений в сфере использования компьютерной техники, так и данные (в скобках) о количестве уголовных правонарушений, по которым лицам вручены сообщения о подозрении.

приводить к существенному снижению эффективности уголовно-правового противодействия исследуемым преступлениям.

Рассмотрение вопросов уголовно-правового противодействия преступлениям в сфере использования информационных технологий в контексте официальных статистических данных, а также сложившейся судебной практики дает возможность сформулировать следующие выводы:

1) отсутствие корреляции данных о регистрации «компьютерных» уголовных правонарушений, количестве рассмотренных судами уголовных дел данной категории и показателях проникновения Интернета подтверждает высокий уровень латентности данных посягательств и свидетельствует об ограниченности возможностей правоохранительных органов;

2) недостаточная эффективность противодействия преступлениям в сфере использования информационных технологий проявляется и в сложившейся судебной практике - более половины судебных решений связаны с уголовно-правовой оценкой деяний, характеризующихся достаточно спорной общественной опасностью;

3) наряду с реформированием подразделений правоохранительных органов, осуществляющих противодействие «компьютерным» преступлениям, необходимым является совершенствование действующего законодательства – включение в соответствующие нормы четких критериев общественной опасности посягательств, это позволит сфокусировать ресурсы и значительно повысить эффективность уголовно-правового регулирования в информационной сфере.

Литература:

1. Вирок Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська у справі № 1-52/2011 від 17 липня 2012 р. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/32290120>.

2. Динамика использования Интернет в Украине [Электронный ресурс] // Киевский международный институт социологии. – 28.10.2013. – Режим доступа: <http://www.kiis.com.ua/?cat=reports&id=199&lang=rus>;

3. Постанова Ізмаїльського міськрайонного суду Одеської області у справі № 1510/7825/12 від 10 грудня 2012 р. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/27956467>.

4. Рейтинг интернет-магазинов Украины по категориям [Электронный ресурс] // Бизнес. – 15.11.2014. – Режим доступа: http://www.business.ua/articles/markets/Reyting_internetmagazinov_Ukrainy_po_kategoriyam-80045/

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ ТА ТЕРОРИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

Кваша О.О., доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри кримінального права та процесу КУП НАН України

В Україні сьогодні немає більшої небезпеки, ніж терористична діяльність у формі злочинних організацій. Цей різновид злочинності хоча й зовсім нещодавно набув значного поширення в Україні, однак становить загрозу самому існуванню української держави. Слід визнати, що «до початку 2014 року Україна не стикалася із проблемою терористичної діяльності й вважалася однією з країн із найменшим ризиком у цій сфері» [1, с. 10]. Протягом 2014 року, за свідченням вчених, опубліковано 478 злочинів, кримінальна відповідальність за які передбачена ст. 258-3 КК України, тоді як у 2013 році лише один [2, с. 4].

Водночас традиційно поширеним видом злочинності є організована. Збільшення кількості злочинів, вчинюваних у складі злочинних організацій, насамперед терористичних, підтверджує тенденцію об'єднання зусиль тих осіб, які прагнуть досягнення злочинних цілей найефективнішим способом.

Під основними формами організованої злочинності в світі у кримінологічній науці мають на увазі діяльність найбільших транснаціональних злочинних організацій. Організована злочинність терористичного спрямування має певні відмінності, зокрема щодо функціональної структури, однак у сучасних умовах такі організації переважно мають транснаціональний характер, не є винятком і так звані «ДНР» та «ЛНР». Сучасна організована злочинність вирізняється гнучкістю і високою адаптивністю. Застосування системно-структурного підходу дозволяє визначити організовану злочинність як систему дій ієрархічно структурованих стійких злочинних об'єднань (злочинних організацій), учасники яких взаємодіють з метою одержання значних прибутків шляхом створення й використання ринків незаконних товарів і послуг. На сьогодні поняття «організована злочинність» становить діяльність не лише злочинних організацій, але й організованих злочинних груп (передбачені у формах статистичної звітності МВС України по боротьбі з організованою злочинністю). Однак доцільність виокремлення в КК поняття організованої групи давно ставиться під сумнів ученими, оскільки не знайдено чітких розмежувальних ознак.

Терористична організація також є різновидом злочинної організації (ст. 258-3 КК). Показовим є вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 13.01.2015 притягнуто до кримінальної відповідальності особу за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 258-3 КК України (кримінальне провадження № 1-кп/243/37/2015). Тобто йдеться про створення терористичної організації «ДНР» так званої «Донецької народної республіки». У вирокі терористична організація ДНР характеризується як стійка, що має чітку ієрархію та структуру, яка складається з політичного та силового блоків, а також розподіл функцій між її учасниками на яких покладені відповідні обов'язки згідно з планом спільних злочинних дій. Основною метою діяльності вказаної терористичної організації є насильницька зміна та повалення конституційного ладу, захоплення державної влади в Україні, а також зміна меж території і державного кордону України, шляхом створення незаконного державного утворення «ДНР»[3]. У диспозиції статті 258-3 КК України не названо ознак терористичної організації. Разом із тим у статті 258 визначено поняття терористичного акту – застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, мі-

жнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привертання уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою (курсив мій – О.К.). Отже, мета терористичного акту, який вчиняється особами у складі терористичних організацій, чітко визначена законодавцем. Зазначена ж у наведеному вироку мета діяльності терористичної організації «ДНР» – насильницька зміна та повалення конституційного ладу, захоплення державної влади в Україні, а також зміна меж території і державного кордону України, не охоплюється законодавчим визначенням терористичного акту. Постає проблема нормативного визначення злочинних організацій, мета створення яких полягає у заподіянні шкоди основам національної безпеки України.

Згідно з ч. 4 ст. 28 КК України основною ознакою злочинної організації є ієрархічна структура. Саме ця властивість є визначальною, специфічною ознакою для всіх видів злочинних організацій. Діяльність злочинних організацій і утворює організовану злочинність. Тому слід з'ясувати питання, до якого виду злочинності слід відносити діяльність терористичних організацій: організована злочинність чи тероризм? Існує думка, що терористична діяльність в Україні є похідною від організованої злочинності та пов'язаною з нею корупції [4, с. 110]. Погоджуємось із цією позицією в тій частині, що злочинна організація, перебуваючи на вищому щаблі розвитку організованої злочинності, для забезпечення зовнішньої стійкості прагне до встановлення корупційних зв'язків. Значне поширення корупції призводить до розвитку та вдосконалення організованої злочинності, а якісне й кількісне зростання останньої у свою чергу тягне за собою збільшення кількості корупційних проявів і підвищення небезпечності їх характеру. Водночас не слід пов'язувати поняття терористичної діяльності та організованої злочинності як споріднені. Терористичні акти вчиняють і особи, які не входять до складу організацій. Загалом тероризм має свою специфічну правову природу, яка є відмінною від організованої злочинності, тому не може йтися про походження терористичної діяльності від організованої злочинності.

Проблема кваліфікації дій учасників «ДНР» актуалізує проблему диференціації відповідальності учасників, які діють у складі злочинних організацій, насамперед їх організаторів і керівників. Очевидно, що конструкція статті 255 КК у цьому контексті потребує змін. Необхідно в різних частинах установити відповідальність за створення й керівництво організацією та за участь у вчинюваних злочинах. Суддя у такому випадку не зможе призначити однакове покарання керівнику і рядовому учаснику злочинної організації, або призначити учаснику більш суворе покарання, а мінімальне – найбільш небезпечному організатору. Слід звернути увагу на термінологію – законодавець закріпив поняття керівника злочинної організації (ст. 255) та керівника терористичної організації (258-3 КК України), водночас не визначивши його серед співучасників злочину у статті 27 Загальної частини КК України. Організована злочинність терористичного спрямування є самостійним поняттям, однак при цьому регламентація дій її учасників залишається в межах інституту співучасті у злочині. Окремі вчені із кількох варіантів вирішення цієї колізії, що поняття «керівник» не зазначено серед видів співучасників у Загальній частині КК України, обирають виключення його також і з Особливої частини [2, с. 23]. Не можна погодитись із таким спрощеним вирішенням проблеми. Послідовно притримуюсь протилежної позиції: у ч. 3 ст. 27 КК України доцільно ввести поняття керівника злочину шляхом уточнення поняття організатора злочину: «організатором (керівником) є особа, яка...». У вищенаведеному вирокі систематично застосовується саме поняття «керівник», та навіть більше – керівник чітко відмежовується від «учасників»: «На керівників блоків покладається керівництво, організація дій та контроль за діяльністю підлеглих їм співучасників злочину за допомогою керівників груп, що були у вказаних блоках. При цьому на керівників та учасників силового блоку покладалось забезпечення стійкості терористичної організації шляхом вчинення збройного опору, незаконної протидії та перешкоджання виконанню службових обов'язків співробітниками правоохоронних органів і військовослужбовцями Збройних Сил України. 15.04.2014 року ОСОБА_3 на виконання вказівок керівників терористичної організації ОСОБА_5, ОСОБА_6 та ОСОБА_8 брав участь у захопленні будівлі Слов'янської міської ради, розташованої за адресою» [3]. При цьому про організаторів терористичної організації у вирокі взагалі не згадується.

Злочинні організації, маючи за мету терористичну діяльність, є симбіозом конститутивних ознак організованої злочинності та тероризму.

Література:

1. Оцінка загрози організованої злочинності в Україні за 2015 рік / Гриненко І.М., Прокоф'єва-Янчиленко Д.М., Сокрыт Б.В. – К.: ВАІТЕ, 2015. – 60 с.
2. Вознюк А.А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій / А.А. Вознюк. – К.: НАВС, 2015. – 192 с.
3. Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 13.01.2015 (справа № 1-кп/243/37/2015 243/4875/14) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
4. Оцінювання та управління ризиками у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні: кримінологічний моніторинг, тактичний аналіз та використання відкритих джерел. / Гриненко І.М., Прокоф'єва-Янчиленко Д.М., Сокрыт Б.В. – К.: ВАІТЕ, 2015. – 158 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ШКОДИ ПРИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

Кісілюк Е.М., кандидат юридичних наук, доцент,

заступник начальника кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

Законодавство України про кримінальну відповідальність з моменту проголошення її незалежності і навіть ще в нормативних джерелах інших державних формацій у складі яких перебувала Україна завжди передбачало відповідальність за зловживання владою або службовим становищем. Між тим Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» від 21 лютого 2014 року та, особливо, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням

Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 13 травня 2014 року в Кримінальний кодекс України (КК) було внесено суттєві зміни саме з цього питання. Такі зміни викликали проблеми в правозастосовній практиці, пов'язаній з кваліфікацією зловживання владою або службовим становищем і потребують детального аналізу.

Особливої уваги потребує визначення виду і розміру шкоди, заподіяної вказаним кримінальним правопорушенням. На початку досудового розслідування слідчому потрібно враховувати, що мінімальними суспільно небезпечними наслідками злочину, передбаченого ст. 364 КК України, є заподіяння істотної шкоди, а кваліфікуючою ознакою виступає спричинення тяжких наслідків. Відповідно до п. 3 примітки до ст. 364 КК України істотною шкодою вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Тяжкими наслідками, відповідно до п. 4 примітки до ст. 364 КК України вважаються такі наслідки, які у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Як видно з наведених законодавчих положень, суспільно небезпечні наслідки, як обов'язкова ознака об'єктивної сторони зловживання владою або службовим становищем можуть полягати лише у заподіяння матеріальної навіть більше – тільки майнової, шкоди. Важливим у цьому аспекті є визначення розміру заподіяної майнової шкоди. Так, відповідно до п. 5 підрозділу 1 розділу 5 ХХ «Перехідні положення» Податкового кодексу України (ПК) в частині кваліфікації злочинів або правопорушень сума неоподаткованого мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 169.1.1. пункту 169.1 статті 169 розділу IV цього кодексу для відповідного року. У свою чергу відповідно до розділу XIX «Прикінцеві положення» ПК України, підпункт 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 ПК набирає чинності з 1 січня 2015 р. До 31 грудня 2014 р. з метою застосування цього підпункту податкова соціальна пільга надавалася в розмірі, що дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року, – для будь-якого платника податку. Дія цього положення була продовжена на 2015 та 2016 роки Законом України від 28 грудня 2014 р. «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи».

Закон України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» у ст. 7 встановлює у 2015 році прожитковий мінімум для працездатних осіб з 1 січня – 1218 гривень. Фактично неоподатковуваний мінімум в частині кваліфікації злочинів або адміністративних правопорушень до 31 грудня 2015 р. дорівнює 50 % прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 1 січня цього року. Таким чином, у 2015 р. неоподатковуваний мінімум доходів громадян дорівнює 609 грн. ($1218 : 2 = 609$).

Отже, під істотною шкодою заподіяною зловживання владою або службовим становищем потрібно розуміти заподіяння прямих збитків на суму, що перевищує 60900 грн., а тяжкими наслідками – 152250 грн. (у 2015 році).

Цікавим є порівняння даної новели кримінального законодавства з визначенням розміру заподіяної шкоди зловживання владою або службовим становищем, яка була закріплена у примітці до ст. 364 КК України раніше. По-перше, раніше законодавець передбачав можливість заподіяння не тільки майнової, а й інших видів шкоди при вчиненні такого злочину. Так, істотна шкода мала як матеріальний так і нематеріальний характер, тобто могла бути як майновою, так і фізичною або навіть моральною.

По-друге, сам розмір майнової шкоди як для визначення істотної шкоди, так і для визначення тяжких наслідків змін не зазнав. Істотною шкодою як вважалася, так і вважається шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а тяжкими наслідками – наслідки, які у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Таким чином, можна зробити висновок, що вказаними змінами у визначення розміру заподіяної шкоди при зловживанні владою або службовим становищем законодавець обмежив суспільно небезпечні наслідки як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони даного складу злочину лише майновою шкодою.

ПРО ДЕЯКІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ ПО ЗАПОБІГАННЮ ЗЛОЧИНАМ

*Колб О.Г., доктор юридичних наук, професор
професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ
Супруненко Д.О., ад'юнкт Національної академії внутрішніх справ*

Постановка цього питання в зазначеній площині зумовлена тим, що, по-перше, таким чином можна визначити вузькі місця в діяльності прокуратури, що пов'язані із здійсненням прокурорського нагляду у сфері виконання покарань України, та потенційні резерви й можливості в цьому напрямі; по-друге, враховуючи зміст об'єкта та предмета цього дослідження, вчинити спробу наблизити зміст діяльності зазначеного органу до вирішення існуючих проблем виконання й відбудання покарань як учасника кримінально-виконавчих правовідносин.

Додатковим аргументом із цього приводу є та обставина, що в нормативно-правових актах, які стосуються організації прокурорського нагляду, предмет якого визначений у ст. 26 Закону України «Про прокуратуру» [1], недостатньо чітко виписана процедура та питання, які підлягають перевірці при здійсненні зазначеного нагляду в ДКВС України. Зокрема, у наказі Генеральної прокуратури України «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян» від 2 квітня 2012 р. № 7 гн визначені в загальних рисах такі питання:

1. Пріоритетні напрями наглядової діяльності прокуратури, до яких віднесено додержання:

- конституційних прав і свобод людини, громадянина, іноземців та осіб без громадянства під час їх перебування в місцях тримання затриманих, установах попереднього ув'язнення, виконання покарань та інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи;
- режимних вимог, порядку та умов тримання затриманих і взятих під варту осіб, відбування покарань засудженими;
- законодавства, спрямованого на запобігання катуванням та іншому жорсткому поводженню із затриманими, взятими під варту та засудженими;
- законів під час провадження оперативно-розшукової діяльності в установах ДПтС України;
- законів при виконанні покарань, не пов'язаних з позбавленням волі;
- законів у сфері запобігання й протидії корупції в піднаглядних органах та установах;
- законодавства про звернення громадян, забезпечення гарантій належного розгляду й вирішення заяв, клопотань, скарг та пропозицій ув'язнених і засуджених.

Виходячи із змісту визначених у наказі пріоритетів, можна зробити висновок про те, що до їх змісту не увійшли суттєві проблеми, які мають місце в діяльності органів і установа виконання покарань та зумовлюють необхідність підвищення ефективності прокурорського нагляду у ДКВС України, а саме:

а) правовий статус засуджених, основи якого (ст. 7 КВК), основні права (ст. 8) та обов'язки (ст. 9 КВК), а також право на особисту безпеку (ст. 10 КВК) визначені в чинному кримінально-виконавчому законодавстві (ст. 2 КВК) та повною мірою враховують конституційні положення із зазначеного питання [2, с. 104–113];

б) крім цього, щодо кожного з ув'язнених під варту та засуджених як об'єктів прокурорського нагляду, про які ідеться в наказі Генеральної прокуратури України від 2 квітня 2012 р. № 7 гн (громадяни України, іноземці та особи без громадянства), нормативно-правовими актами України визначені особливості як відбування, так і виконання кримінальних покарань, які, без сумніву, мають стати одним з елементів предмета прокурорського нагляду у сфері кримінально-виконавчої діяльності.

Враховуючи зазначене, логічно було б цим положенням (пріоритетом) доповнити не тільки п. 2 вказаного наказу, а й ч. 1 ст. 26 Закону України «Про прокуратуру», що не тільки б на практиці кореспондувало з правовими засобами діяльності прокуратури, які встановлені в ст. 2 цього Закону, а й підвищило ефективність реалізації можливостей прокуратури як учасника кримінально-виконавчих правовідносин. Зокрема, ч. 1 ст. 26 цього Закону варто доповнити пунктом восьмим такого змісту: «визначити рівень ефективності реалізації установами виконання покарань особливостей виконання та відбування покарань окремими категоріями засуджених».

До таких осіб, крім визначених у главі 20 КВК неповнолітніх засуджених і жінок, належать ті засуджені, що:

- а) злісно порушують встановлений порядок відбування покарання (ст. 133 КВК України);
- б) формально підпадають під дію Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місця позбавлення волі»;
- в) перебувають на профілактичних обліках відповідно до вимог п. 57 ПВР УВП;
- г) мають статус іноземців та осіб без громадянства;
- г) утримуються в спеціальних УВП для колишніх працівників правоохоронних органів та судів;
- д) тримаються в арештних домах і дільницях СІЗО, облаштованих на територіях кримінально-виконавчих установах закритого типу;
- е) тримаються в ДІЗО та ПКТ;
- є) перебувають у лікувальних установах ДКВС України, а також у територіальних органах охорони здоров'я.

Ні в зазначеному наказі Генерального прокурора України, ні в Законі України «Про прокуратуру» ці особливості виконання та відбування покарань не відображені, а тому вони не входять до предмета прокурорського нагляду як окремий його структурний елемент, що, як свідчить практика, негативно впливає на ефективність і результативність прокурорських перевірок в органах та установах виконання покарань.

2. У системі прокуратури України визначено не тільки структурні підрозділи, на які покладено функції прокурорського нагляду за додержанням законів при виконання судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, а й посадові особи, на яких покладена відповідальність за стан організації роботи в цьому напрямі (від заступника Генерального прокурора України до заступників територіальних та прирівняним до них прокурорів).

Поряд з цим, у наказі Генеральної прокуратури України від 2 квітня 2012 р. № 7 гн жодного слова немає про взаємодію з питань прокурорського нагляду між прокуратурою й іншими органами державної влади та місцевого самоврядування, державними підприємствами, установами й організаціями, що важливо з огляду на реалізацію можливостей прокуратури щодо вирішення існуючих проблем у сфері виконання покарань. Тим більше, що в чинній редакції Закону України «Про прокуратуру» (ч. 2 ст. 25) на органи прокуратури покладено обов'язок координувати діяльність правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності [1].

Виходячи із цього доцільно зазначений наказ Генеральної прокуратури України доповнити саме цим положенням. Більше того, враховуючи, що в ч. 2 ст. 25 цього Закону ідеться про те, що порядок організації роботи з координації діяльності правоохоронних органів, взаємодії органів прокуратури із суб'єктами протидії злочинності визначається положенням, що затверджується спільним наказом Генеральної прокуратури України, керівників інших правоохоронних органів, варто було б у наказі Генеральної прокуратури України, що регулює питання прокурорського нагляду в ДКВС України, визначити й ці пріоритети. Зокрема, наказ Генеральної прокуратури від 2 квітня 2012 р. № 7 гн треба доповнити таким пріоритетом прокурорського нагляду у сфері виконання покарань, як визначення рівня ефективності особливостей виконання та відбування кримінальних покарань.

Як показало вивчення змісту нормативно-правових актів, для кожного структурного підрозділу системи органів прокуратури, який здійснює прокурорський нагляд у порядку ст. 22 КВК та ст. 26 Закону України «Про прокуратуру»,

визначені конкретні об'єкти прокурорського нагляду в органах та установах виконання покарань та повноваження в цьому напрямі [3].

Література:

1. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII // *Голос України*. – 2014. – № 206 (5956). – 25 жовт. – С. 1–21.
2. Бородовська Н. О. Забезпечення правового статусу засудженого до позбавлення волі / Н. О. Бородовська // *Прокуратура. Людина. Держава*. – 2004. – № 9. – С. 104–113.
3. Шубина О. Ю. Об объекте прокурорского надзора / О. Ю. Шубина // *Правоведение*. – 1976. – № 4. – С. 60–63.

ЗАСТОСУВАННЯ СТРАТЕГІЇ «COMMUNITY POLICING» ПРИ ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИННОСТІ В ЯПОНІЇ

Колодяжний М.Г., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу кримінологічних досліджень,

НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України

Реформування органів кримінальної юстиції в Україні (створення національної поліції, підбір нових кадрів до органів прокуратури, судів, організація діяльності Національного антикорупційного бюро тощо) не буде повноцінною без врахування прогресивного досвіду провідних країн світу, які досягли значних успіхів у сфері запобігання злочинності. До них відноситься Японія.

На ефективність кримінологічної політики Японії вказують статистичні дані про рівень і динаміку основних видів злочинів. Так, за даними Статистичного агентства Японії, протягом 2003–2013 рр. в даній країні відбулося впевнене скорочення основних видів найбільш поширених загальнокримінальних злочинів: умисних вбивств – на 88 %, крадіжок зі зломом – на 310 %, грабежів – на 219 %, угонів автотранспорту – на 254 %, згвалтувань – на 175 % [1]. На переконання провідних, в тому числі японських, дослідників успіхи цієї держави у сфері запобігання злочинності пов'язуються, окрім іншого, із багатолітнім застосуванням запобіжної стратегії «community policing» (орієнтування на місцеві громади). Якщо у провідних західних країнах, таких як США та Велика Британія, громадськість почала широко використовуватись при профілактиці злочинності з кінця 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст., то в Японії діяльність громадських формувань в даній сфері набула загальнодержавного характеру вже у 60-х рр. ХХ ст.

Вивчення застосування стратегії «community policing» у сфері запобігання злочинності в Японії заслуговує на увагу та потребує впровадження у правозастосовну практику в Україні з кількох обставин: 1) значна економія часу, сил і засобів поліцейських, що дозволятиме переносити їх увагу з другорядних на більш важливі виробничі питання правоохоронної діяльності; 2) заощадження бюджетних коштів від використання добровільної та, головне, безкоштовної допомоги громадськості; 3) посилення взаємодії різних соціальних інститутів та суб'єктів запобігання злочинності; 4) підвищення довіри населення до правоохоронних органів; 5) практична реалізація законодавчих положень про реалізацію соціально-обслуговуючої функції української поліції, зменшення карального впливу органів кримінального переслідування в Україні. Проаналізуємо застосування стратегії «community policing» в Японії детальніше.

Одними з перших в Японії були створені Асоціації запобігання злочинності, які функціонують до цього часу при поліцейських відділках. До основних форм роботи даних організацій можна віднести: а) інформування поліції про злочини, які вчинені на території обслуговування конкретного поліцейського відділку; б) просвітницька діяльність серед громадян; в) поширення серед місцевого населення інформації, спрямованої на зменшення його віктимізації; г) здійснення кримінологічної поінформованості громадян за місцем їх роботи (найчастіше у фінансових установах, закладах дозвілля) та ін. [2, с. 159–161].

Найбільш чисельною громадською організацією в Японії у сфері запобігання злочинності вважається Федерація запобігання злочинності. Вона складається із 50 асоціацій на рівні префектур, 1 200 районних відділів, що працюють при поліцейських управліннях, а також 410 тис. місцевих відділів, які створюються на базі відділів поліції. Вказані організації здійснюють профілактику злочинності неповнолітніх, формують із числа своїх членів так звані загони пильності, які патрулюють вулиці японських міст і сіл, як правило, у вечірні і нічні години доби. За аналогом СРСР в Японії також функціонують добровільні громадські патрулі, які охороняють громадський порядок за галузевим принципом, тобто на території обслуговування конкретної комерційної фірми чи підприємства [3, с. 51].

Поширеною формою громадського впливу на злочинність в Японії є діяльність організацій «Старші брати і сестри». Вони є аналогом схожих за структурою й завданнями організацій «Big Brothers and Big Sisters» (Великі брати й великі сестри), що функціонують у США. Дані організації в Японії працюють з 1947 р. Їх членами є переважно молоді люди, які здійснюють профілактичну роботу серед неповнолітніх правопорушників та серед так званих важких підлітків шляхом: залучення неповнолітніх до навчання і спорту; проведення профілактичних бесід; допомоги у знаходженні взаємопорозуміння батьків з їх дітьми; навчання батьків методикам правильного спілкування з дітьми, поширення відповідної методичної літератури тощо [2, с. 161, 162].

У префектурах Японії також створюються квартальні комітети, що представляють собою форму самоорганізації японського населення для вирішення побутових, соціальних та інших проблем. Дані комітети очолюють, як правило, особи, які користуються в місцевій громаді достатнім авторитетом (колишні поліцейські, громадяни з активною громадянською позицією та ін.). Основними напрямками діяльності цих комітетів є: сприяння дружнім відносинам; організація заходів із прибирання громадських місць (парків, скверів, вулиць); здійснення соціально-виховної роботи шляхом спілкування з «важкими» підлітками; удосконалення протипожежної безпеки; роз'яснення правил безпечної поведінки при стихійних лихах (землетрусах, цунамі). Однією з форм роботи квартальних комітетів є профілактика злочинності, яка проводиться за допомогою: збору від місцевих мешканців інформації про вчинені злочини чи правопорушення; роз'яснення громадянам основних заходів із забезпечення власного життя, здоров'я та майна від протиправних посягань [2, с. 164, 165].

Квартальні комітети тісно співпрацюють із низовими ланками японської поліції – поліцейськими будками (в містах) та поліцейськими постами (в сільській місцевості) [4, с. 30]. Ефективність їх діяльності пов'язана із високою довірою японців до поліції. Це досягається шляхом налагодження тісних, довірливих взаємовідносин поліції Японії з громадянами. Станом на 2015 р. в Японії нараховується близько 6,6 тис. будок та 9 тис. постів. Як правило, робота будок й постів нічим між собою не відрізняється, за виключенням кількості поліцейських, які в них працюють, та території обслуговування. Так, будки обслуговують території площею 0,22 квадратні милі, а пости – 18–25 квадратних миль [5].

Висока ефективність діяльності поліції Японії можна також пов'язувати із тим, що у більшості випадків поліцейські живуть у будках (на постах) в їх окремих приміщеннях разом із своїми родинами. Завдяки постійній присутності поліцейського за місцем його роботи, яке співпадає із місцем фактичного проживання, досягається тісна співпраця із мешканцями місцевої громади. Останні ставляться до поліцейського не як до представника влади, а, в першу чергу, як до сусіда. Окрім цього, висока довіра до поліцейських в даній країні досягається також через виконання ними своїх службових обов'язків без вогнепальної зброї. Основною функцією японської поліції на місцевому рівні є не правоохоронна, а соціально-обслуговуюча. Це означає, що правоохоронці Японії знаходяться у постійному контакті із мешканцями конкретного населеного пункту, поліцейські допомагають у вирішенні соціальних, побутових та інших проблем, з якими громадяни стикаються кожного дня. Для сучасного поліцейського даної держави є нормою пригостити чаєм відвідувачів поліцейської будки (посту) чи надати сусідам у користування парасольку.

Слід відзначити, що японська модель розгалуженої системи поліцейських відділків на місцевому рівні знайшла підтримку у багатьох країнах світу: Сінгапурі, Індонезії, Коста-Ріці, Гватемалі, Гондурасі, Сальвадорі, Нікарагуа. Наприклад, у бразильському мегаполісі Сан-Паулу із населенням понад 20 млн осіб перед проведенням у 2014 р. фінальної частини Чемпіонату світу з футболу було створено близько 200 поліцейських відділків за прикладом японських поліцейських будок. Даний захід разом із вжиттям інших заходів запобігання злочинності дозволило значно зменшити в Сан-Паулу рівень вбивств [5].

Для обмеження злочинності та тримання її на відносно безпечному для суспільства рівні в Японії, звичайно, використовуються й інші форми громадського впливу на злочинність. Окрім цього, важливе значення має загальносоціальний напрям запобігання злочинності, який проявляється у боротьбі з бідністю; вирішенні питання працевлаштування, особливо осіб молодого віку; державній підтримці соціально незахищених верств японського населення; розвитку виробництва; стимулюванні ринку ІТ-технологій, що дозволяє експортувати інтелектуальний продукт за кордон та отримувати мільярдні прибутки до державного бюджету тощо. Вказані напрями гармонічно поєднуються із ефективною системою кримінальної юстиції Японії та новітніми досягненнями науки і техніки у сфері запобігання злочинності, які широко використовуються поліцією, а також є затребуваними з боку пересічних громадян.

Література:

1. Кноема [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://knoema.ru/atlas/Япония/topics/Преступность>. – Заголовок з екрану.
2. Уэда К. Преступность и криминология в современной Японии / К Уэда; пер. с яп.; под ред. и с вступ. ст. Н.Ф. Кузнецовой и В. Н. Еремина. – М.: Прогресс, 1989. – 256 с.
3. Герасимов С. И. Концептуальные основы и научно-практические проблемы предупреждения преступности : автореф. дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.08 / С. И. Герасимов. – М., 2001. – 54 с.
4. Белявская О. А. Уголовная политика в Японии / О. А. Белявская // Актуальные вопросы борьбы с преступностью в России и за рубежом. – М., 1992. – Вып. 7. – 56 с.
5. Wood A. Japan May Offer A Way Forward For Better Community Policing in Bibb County / A. Wood [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://maconmonitor.com/2015/03/26/japanese-kobans-community-policing/>. – Заголовок з екрану.

ДО ПИТАННЯ ПРО БЛИЗЬКИХ РОДИЧІВ ЯК ПОТЕРПІЛИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

*Комарницький М.М., ад'юнкт Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: Е. М. Кісілюк, кандидат юридичних наук, доцент*

У кримінальному праві для визначення потерпілого, використовують поняття закріплене у ст. 55 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, відповідно до ч. 1 якої потерпілим є фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Частиною третьою вказаної статті до потерпілого відноситься також особу, яка не є заявником, але якій кримінальним правопорушенням завдана шкода і у зв'язку з цим вона після початку кримінального провадження подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого. Крім того, як зазначено в ч. 4 ст. 55 КПК, потерпілим не може бути особа, якій моральна шкода завдана як представнику юридичної особи чи певної частини суспільства, але якщо внаслідок кримінального правопорушення настала смерть особи або особа перебуває у стані, який унеможливило подання нею відповідної заяви, положення ч.ч. 1-3 ст. 55 КПК поширюються на близьких родичів чи членів сім'ї такої особи. Тому потерпілим у такому випадку може визнаватися одна особа з числа близьких родичів чи членів сім'ї, яка подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого, а за відповідним клопотанням – потерпілими може бути визнано кілька осіб.

Звернемо увагу на характеристику таких потерпілих від злочинів, як близькі родичі. Та обставина, що потерпілими від досліджуваних злочинів можуть бути близькі родичі тільки специфічної категорії осіб – осіб, які виконують службовий чи громадський обов'язок, тільки підтверджує основну спрямованість злочинів на перешкоджання законній діяльності останніх, а відповідно і на заподіяння шкоди інтересам служби. У разі коли втручання в законну діяльність особи шляхом протиправного впливу на певних службових осіб не дає бажаних результатів або уявляється неможливим чи малоєфективним, винні часом намагаються домогтися зазначеної мети шляхом протиправного впливу на близьких родичів цих осіб [1, с. 30].

До числа близьких родичів відповідно, до ч. 2 ст. 2 Закону України «Про державний захист суддів, працівників апарату суду і працівників правоохоронних органів» відносяться чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі. Ст. 3 КПК, визначаючи основні терміни КПК, вказує ідентичне значення поняття «близькі родичі», при цьому ототожнюючи поняття «близьких родичів» з «членами сім'ї». У ст. 52 Цивільного процесуального кодексу України законодавець також ототожнює «членів сім'ї» з «близькими родичами», під якими розуміються: чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, над якою встановлено опіку чи піклування, член сім'ї або близький родич цих осіб. Відповідно до ст. 64 Житлового кодексу України, до членів сім'ї наймача належать дружина наймача, їх діти і батьки. Членами сім'ї наймача може бути визнано й інших осіб, якщо вони постійно проживають разом з наймачем і ведуть з ним спільне господарство. Якщо вказані особи перестали бути членами сім'ї наймача, але продовжують проживати в займаному жиллому приміщенні, вони мають такі ж права і обов'язки, як наймач та члени його сім'ї. Згідно з ч. 4 ст. 23 Закону України «Про статус народного депутата України» від 17.11.1992 р. членами сім'ї народного депутата є дружина, чоловік, діти та батьки.

Аналіз вказаних законодавчих та підзаконних нормативних актів дозволяє дійти висновку про наявність різноманітних підходів до законодавчого визначення понять «близькі родичі» та «члени сім'ї». Разом з тим, за часи незалежності України не відбулось закріплення на законодавчому рівні єдиного сталого визначення вказаних понять, що призводить до існування законодавчої плутанини при їх застосуванні. Визначення поняття «близькі родичі» та «члени сім'ї» є однаковим в КПК України, Законі України «Про державний захист суддів, працівників апарату суду і працівників правоохоронних органів» та Законі України «Про судоустрій і статус суддів». Проте, вказане у цих законодавчих актах формулювання дещо суперечить законам логіки.

Тут потрібно погодитися з думкою науковців, які вважають, що поняття «близькості осіб» визначається не біологічними (ступінь споріднення), а соціальними факторами [1, с. 60]. Тому, вважаємо, що більш оптимальною була б вказівка на потерпілих від злочину як «близьких осіб», а не як «близьких родичів», оскільки часто не родинна близькість, а глибокі особисті стосунки з певними особами можуть стати «вразливим місцем» особи, яка виконує службовий чи громадський обов'язок, впливаючи на яке шляхом погроз або насильства у відношенні їхніх друзів, коханих винний може з великими шансами на успіх домогтися своєї мети.

Література:

1. Протидія порушенням прав людини засобами кримінальної юстиції: Монографія / Кер. авт. колективу і відповідальний редактор О. М. Костенко. – К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2008. – 172 с.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНО-СПРЯМОВАНОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАМ КУРСАНТІВ ЮРИДИЧНИХ ВУЗІВ МВС УКРАЇНИ

Конопацька О.М., старший науковий співробітник науково-дослідного центру з питань діяльності органів та установ ДПтС України Інституту кримінально - виконавчої служби

Матвєєва Ю.О., молодший науковий співробітник науково-дослідного центру з питань діяльності органів та установ ДПтС України Інституту кримінально - виконавчої служби

Національна доктрина освіти передбачає прискорений, інноваційний розвиток освіти, а також створення умов для розвитку, самоствердження і самореалізації особистості протягом життя [1].

Забезпечити життєво необхідне бажання людей – навчити їх працювати, тобто підготувати їх до здійснення майбутньої професійної діяльності за обраною спеціальністю – ось що є лейтмотивом навчання у вищій школі, ось у чому полягає призначення вищої, та й будь-якої професійної школи [2].

Одним із пріоритетних напрямів реформування сучасної вищої освіти є впровадження інноваційних навчальних технологій, орієнтованих на формування готовності до діяльнісного перетворення дійсності шляхом розвитку таких якостей інноваційної особистості, як комунікативність і компетентність. Інноваційні технології, на відміну від традиційних навчальних технологій, є більш цілеспрямованими й інтенсивними процесами (технічними, соціальними та організаційно-управлінськими), які сприяють формуванню кращих за своїми якостями і властивостями знань, навчань завдяки практичному використанню нових ідей.

Педагогічна технологія відображає тактику реалізації освітнього процесу в певних умовах навчання не залежно від навчального предмета, а технологія навчання – «шлях освоєння конкретного навчального матеріалу в межах певного предмета» [3].

Різні дидактичні проблеми інновацій навчання знайшли відображення в працях педагогів, учених і практиків: В. Бондаря, С. Гончаренко, Р. Гуревича, І. Дичковської, Д. Левитес, М. Кларін, О. Пехоти, С. Сисоевої, Р. Сафіна, Г. Селевко, А. Фурмана та ін. Вони досліджують і впроваджують нові максимально ефективні технології навчання, результатом яких є формування високо адаптованої, активної, творчої особистості.

Одним із пріоритетних напрямів в оновленні освіти визначається нині професійно-спрямоване навчання. Останніми роками з'явилася низка наукових і науково-методичних робіт, автори яких підкреслюють необхідність забезпечення професійної спрямованості мовної підготовки майбутніх фахівців нефілологічного профілю у вузах (Л. Богатикова, Є. Векшин, І. Герасимов, О. Григоренко, Р. Гришкова, Т. Кучма, Т. Лесохін, Ю. Маслова, А. Мірзоян, М. Озерова, Т. Салтикова, Л. Шилак та ін.). У наукових працях зазначено, що мовна підготовка повинна стати компонентом загальноосвітньої підготовки майбутніх фахівців і бути спрямованою на виконання професійних завдань.

Метою цієї статті є розгляд особливостей професійно-спрямованого навчання української та англійської мови в юридичних вузах МВС України за контекстною моделлю.

Служба офіцерів міліції проходить в постійному контакті з людьми. Високий рівень мовної культури є показником професійної майстерності працівника правоохоронних органів. Зумовлені сучасними реаліями практичні потреби професійної комунікації у цій сфері вимагають від правоохоронців вміння вільно і професійно-компетентно спілкуватися державною та іноземними мовами. По-перше, після проголошення незалежності держави і прийняття Конституції України, ст. 10 якої закріпила за українською мовою статус державної, невід'ємним компонентом готовності правоохоронця до виконання службових обов'язків стало володіння ним державною мовою як основною мовою професійного спілкування. По-друге, активізація транснаціональної злочинності, інтенсифікація співробітництва української міліції з Європолем та Інтерполом, активну участь працівників МВС у миротворчих місіях ООН суттєво посилили значення іншомовної підготовки правоохоронців. Усе це актуалізує потребу пошуків таких перспективних технологій організації навчання державній та іноземній мовам у вузах МВС України, які були б максимально спрямовані на професійно-практичні інтереси майбутніх фахівців.

На нашу думку, підхід, що спирається на теорію і технології знаково-контекстного (контекстного) навчання, є одним з найбільш перспективних для підвищення рівня професійної освіти, у тому числі й мовного, оскільки мова є знаково-символічною системою. У педагогіці існує перелік праць, присвячених різним моделям навчання (А. Вербицького, І. Зимової, В. Серікова, І. Якиманської, Н. Геза, Г. Китайгородської, А. Леонтьєва, Є. Пассова, Г. Роговий та ін.).

Навчання, в якому з допомогою системи дидактичних форм, методів і засобів послідовно моделюється зміст майбутньої професійної діяльності фахівця, задаються її предметний і соціальний контексти, названо контекстним. Засвоєні в процесі такого навчання знання є не самоціллю, а засобом регулювання студентів базових форм діяльності: власне навчальної, навчально-професійної, професійної, які послідовно замінюють один одного. Щоб отримати статус знання, інформація з самого початку повинна «примірятися» до дії, засвоюватися в його контексті. Це наповнює процес навчання особистим змістом, створює можливості для формування та реалізації мети, руху діяльності від минулого через сьогодні і майбутнє, від навчання до праці, до професії [4]. Проектуючи і реалізуючи модель контекстного навчання української та іноземної мови, слідували з необхідності створення дидактичних умов, що сприяють породженню і розвитку дидактичних умов, що сприяють породженню і розвитку пізнавальної мотивації і її трансформації в професійну. Розроблена контекстна модель професійно-спрямованого навчання української та іноземної мови ґрунтується на таких загальних принципах: забезпечення особистісного включення студента (курсанта) у процес навчання; моделювання змісту та умов професійної діяльності в процесі формування професійної компетентності; проблема змісту навчання його розгортання в освітньому процесі; адекватність форм діяльності студентів (курсантів) цілям і змісту освіти; провідна роль спільної діяльності, міжособистісної взаємодії та діалогічного спілкування суб'єктів освітнього процесу; обґрунтоване з'єднання нових і традиційних педагогічних технологій; єдність навчання і виховання особистості фахівця. При реалізації контекстної моделі професійно-спрямованої мовної підготовки майбутніх правоохоронців основну увагу акцентуємо на змісті навчального матеріалу, використанні в навчальному процесі рольових і ділових ігор, впровадженні сучасних мультимедійних технологій. Зміст навчального матеріалу з української та англійської мови узгоджується з представниками базових юридичних кафедр інституту. Курсанти вивчають стилістичні вимоги до юридичних текстів українською мовою, етикет наукового стилю, правила бібліографічного оформлення; вони також вчать правильно оформляти різні види службових документів державною мовою, вести допит, бесіду і т. д.

На заняттях з англійської мови основними дидактичними матеріалами є професійно-спрямовані юридичні тексти і блоки завдань до них, що відображають професійний і соціальний контексти діяльності офіцера-правоохоронця. Курсанти на заняттях з англійської мови знайомляться з досвідом роботи відповідних спеціальних підрозділів поліції Великої Британії і США, порівнюють їх зі своєю майбутньою професійною діяльністю, обговорюють особливості проведення різних видів експертиз, обстеження місця злочину, встановлення особи за відбитками пальців, параметрам тіла, аналізом крові та ДНК. Крім традиційних завдань, курсантам також пропонуються творчі: описати англійською мовою типи візерунків на пальцях у себе і свого товариша, описати послідовність огляду місця злочину, зміст набору спеціалізованих інструментів для проведення експертизи і т. д. Такі матеріали сприяють розвитку професійної мотивації, розширенню кругозору, формуванню цілеспрямованості, старанності й високої працездатності курсантів. Значні можливості в поліпшенні пізнавального інтересу курсантів до мовних дисциплін мають ігрові технології контекстного навчання, такі як рольова і ділова гра, які вибираються залежно від етапу, мети та змісту навчання. На відміну від рольової, у діловій грі є також імітаційна модель майбутньої професійної діяльності; ділова гра спрямована на розвиток як соціально-комунікативної, так і професійної компетенції майбутнього правоохоронця. Заняття-ігри доцільно проводити на етапах повторення. Узагальнення та систематизації матеріалу, під позааудиторній роботі, а ігрові завдання можна використовувати на будь-якому етапі вивчення матеріалу. У ситуаціях курсант може реально асоціювати себе з конкретною дійовою особою, роль якого він виконує, а це збагачує його життєвий досвід, допомагає придбати деякі практичні навички за фахом і розвивати комунікативні вміння і творче мислення.

Широке використання комп'ютерів у всіх сферах професійної діяльності сучасного фахівця змінило характер самої діяльності і відкрило нові можливості. Нові інформаційні технології, в основі яких є можливості комп'ютера, допомагають розв'язувати педагогічні проблеми навчання рідної та іноземної мови. Використання комп'ютера дозволяє успішно притягнення учнів до навчального процесу, підвищити рівень пізнавальної активності курсантів на практичних заняттях і в позааудиторний час і розкрити їх творчі можливості.

Одним із засобів стимулювання процесу пізнання та підвищення інтересу до вивчення рідної та іноземної мови є використання мультимедійних технологій, які розширюють можливості подання навчальної інформації. Використання кольору, графіки, звук, відео дозволяють моделювати динамічне середовище навчання. Курсанти активно і творчо

використовують свої знання інформатики і стають співавторами з викладачами при створенні навчальних комп'ютерних програм з конкретних тем для практичних занять. Таким чином, курсанти вивчають мови не тільки в аудиторний час, а й в процесі самостійної роботи у позанавчальний час, готуючи презентації. У процесі розроблення презентації створюються умови для розвитку мотивації до вивчення мов, розширюється кругозір, фонові знання курсантів, формується вміння пошуку та роботи з інформацією.

Ефективність впливу навчального матеріалу на курсантів значною мірою залежить від новизни змісту запропонованого матеріалу. Естетика його подання, концентрація уваги аудиторії до обговорюваної теми сприяє інтенсифікації процесу навчання. Презентації впливають на кілька видів пам'яті: зорову, слухову і емоційну, а також формують і розвивають вміння монологічного висловлювання. Проте використання мультимедіа має бути обґрунтованим, вирішувати поставлені навчальні завдання і займати виправдане в часі місце в процесі мовної підготовки курсантів. Мови в сучасному світі нині слугують не тільки інструментом комунікації, а й засобом пізнання. Як і всяка інша, комунікативна діяльність викликається цілком певними потребами і мотивами. Вона може бути або самостійним видом діяльності або засобом реалізації якої-небудь іншої, в нашому випадку – майбутній професійній діяльності курсанта, що передбачає необхідність володіння професійною лексикою і досить певними уявленнями про зміст, ситуації і технології професійної діяльності.

Література:

1. Національна доктрина розвитку освіти // Болонський процес: нормативно-правові документи. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – С. 6–27.
2. Атанов Г. А. Відродження дидактики – запорука розвитку вищої школи / Атанов Г. А. – Донецьк : ДОП, 2003. – 180 с.
3. Педагогічні технології в Шкільній освіті : навч. посіб. / Бондар С. П. – Рівне : Ред. бачивши. центр «Теніс» Міжнар. ун-ту «РЕГІ» ім. акад. С. П. Дем'янчука, 2003. – 200 с.
4. Вербицький А. А. Нова освітня парадигма і контекстне навчання / Вербицький А. А. – М., 1999.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

*Конопельський В.Я., доктор юридичних наук, доцент,
начальник кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Соціалізація особи – це процес сам по собі складний та тривалий. Багато факторів впливають на особу у процесі становлення її як члена суспільства.

Згідно Великого енциклопедичного словника «соціалізація» (от лат. Socialis – общественный), процесс усвоения человеком индивидом определенной системы знаний, норм и ценностей, позволяющих ему функционировать в качестве полноправного члена общества; включает как целенаправленное воздействие на личность (воспитание), так и стихийные, спонтанные процессы, влияющие на ее формирование [1, С.1131]. Але поряд з поняттям соціалізація існує і поняття ресоціалізація. Згідно чинного Кримінально-виконавчого кодексу України ресоціалізація – свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства і повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві [2].

Вирішення саме цього завдання ресоціалізації – є найбільш соціально значущим для суспільства, адже воно зацікавлене в тому, щоб злочинець не скоював кримінальних порушень не тільки в період коли він ізольований від суспільства ґратами, але й після повернення до середовища вільних людей. Тому суспільство зобов'язане допомогти адаптуватися (приспосуватись) до середовища на волі, та має бути психологічно готове прийняти звільненого не як злочинця, а як поновлену рівноправну особистість. Соціальна адаптація осіб, звільнених із виправних установ залежить від ефективності підготовки до звільнення та від конкретних видів допомоги після відбуття покарання.

Підготовка до звільнення має починатися якомога раніше після прибуття в місця позбавлення волі. Це означає, що поведження з ув'язненими та утримування їх мають бути такими, щоб вони не почували себе вилученими з суспільства, а навпаки, розуміли, що продовжують залишатися його частиною.

Питання соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі розглядали у своїх працях такі вчені як Міхлін О.С., Антонян Ю.М., Синьов В.М., Кривуша В.І. та інші, але проблема все ще залишається наявною та невирішеною. Тож метою даного дослідження була спроба визначення шляхів подолання існуючої проблеми.

Окрім громадських організацій та суспільства в цілому, велику роль у успішному процесі соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі відіграють заходи держави щодо забезпечення цього процесу. Так, стосовно Одеського регіону, у виправних колоніях передбачено можливість професійно-технічного навчання. Державні навчальні заклади «Одеський навчальний центр №14», «Південний навчальний центр №51», «Чорноморський навчальний центр № 74» здійснюють підготовку кваліфікованих робітників сфери енергетичних професій, електротехніки і професій радіоелектроніки, сфери послуг (швейний та перукарський напрями), працівників професій автомобільного транспорту, будівельного напрямку, гарячої обробки металів, торгово-кулінарного напрямку, сільськогосподарського напрямку, холодної обробки металів та слюсарних професій.

Окрім цього та інших заходів, передбачених законодавством, за 3 місяці до звільнення адміністрація установ надсилає низку повідомлень-запитів щодо побутового та трудового влаштування засудженого до звільнення у відповідності до спільного наказу Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України від 28.03.2012 № 478/5/180/375/212/258 «Про затвердження Порядку взаємодії установ виконання покарань та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження

волі або позбавлення волі на певний строк». Так, запити надсилаються до органів МВС України щодо визначення можливого місця проживання засудженого після звільнення; до закладів Служби зайнятості населення, щодо бронювання робітничих місць для працевлаштування вказаних осіб; до центрів соціальних служб сім'ї, дітей та молоді щодо влаштування осіб молодіжного віку; до спостережних комісій районних адміністрацій щодо надання сприяння засудженим, звільненим умовно-достроково.

До зазначеної роботи також залучено фахівців благодійних організацій, які входять до складу Громадської Ради при Управлінні Державної пенітенціарної служби в Одеській області. Крім того, Управлінням щорічно надаються відповідні повідомлення до регіонального підрозділу Служби зайнятості населення щодо кількості осіб, які будуть звільнені в наступному році та потребуватимуть допомогу в трудовому влаштуванні.

Проте передбачені заходи не завжди дають очікуваний результат. Так, за Інформацією про хід реалізації заходів Програми зайнятості населення Одеської області на період до 2017, затверджених рішенням обласної ради від 4 липня 2013 року № 827-VI. З початку 2014 року послугами служби зайнятості скористалася 24 особи, які були звільнені після відбуття покарання або примусового лікування, з них працевлаштовано 8 осіб. За направленням центрів зайнятості проходила навчання і працевлаштована одна особа за професією «водій автотранспортних засобів».

На підставі цих відомостей не можна не погодитися з думкою, висловленою колективом авторів (В.І. Борисов, В.С. Батиргарєєва, І. С. Яковець та О.І. Опанасенков) стосовно того, що особи звільнені з місць позбавлення волі повинні проявляти власну ініціативу у вирішенні своєї подальшої долі. Так, за результатами дослідження наведеного колективом авторів, найсуттєвішою проблемою, з якою стикаються звільнені з місць позбавлення волі є проблема працевлаштування. На цю проблему вказали 63% опитаних осіб [3, С. 72].

Тож можна зробити висновок, що особи звільнені з місць позбавлення волі не мають довіри до заходів держави щодо їх подальшого працевлаштування після звільнення з місць позбавлення волі, намагаються самотужки вирішити побутові проблеми, з якими стикаються. Тому серед заходів ресоціалізації, що застосовуються до осіб засуджених до позбавлення волі, обов'язково повинні бути передбачені заходи щодо роз'яснення засудженим заходів держави щодо їх подальшого влаштування після звільнення з місць позбавлення волі та подолання упередженого ставлення засуджених до заходів державної допомоги.

Література:

1. Большой энциклопедический словарь. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: «Большая Российская энциклопедия»; СПб.: «Норинт», 1997. – 1456 с.: ил. – С.1131.

2. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003р. № 1129-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>

3. Борисов В. І. Ставлення соціуму до можливостей соціальної адаптації колишніх засуджених / В. І. Борисов, В.С. Батиргарєєва, І. С. Яковець, О. І. Опанасенков // Питання боротьби зі злочинністю. - №23. – 2012. – С. 64-75.

СПОСОБИ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ ОЦІНКИ ОПЕРАТИВНОЇ ОБСТАНОВКИ У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ УСТАНОВІ

*Копотун І.М., доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
проректор з навчальної роботи Інституту СЗРУ*

Для забезпечення ефективної діяльності кримінально-виконавчих установ важливе значення має реалізація структурними підрозділами запобіжної функції, що не уявляється можливим без знання і врахування факторів, що впливають на стан оперативної обстановки.

Керівники і співробітники кримінально-виконавчих установ повинні бути професійно підготовлені та орієнтовані на те, що до організації виявлення проблем, які негативно впливають на стан оперативної обстановки, повинен бути науковий підхід. У зв'язку з цим необхідне створення організаційної системи її аналізу та оцінки, в якій особливе місце займає визначення видів, джерел і способів отримання інформації, що має значення для організації аналізу і оцінки оперативної інформації.

Аналітична діяльність у сфері виконання покарання у кримінально-виконавчих установах забезпечує оптимальність реалізації функцій щодо забезпечення правопорядку, недопущення ускладнень оперативної обстановки. Суб'єктами даної діяльності є начальник кримінально-виконавчої установи, заступники начальника, керівники структурних підрозділів, співробітники. Реалізуючи свої професійні можливості, перелічені суб'єкти зобов'язані здійснювати безперервний аналіз стану оперативної обстановки на основі інформації, що утворюється за результатами їх діяльності: організації виховної роботи; організації нагляду; організації охорони; організації оперативно-розшукової діяльності; організації матеріально-побутового і медичного забезпечення; організації психологічного забезпечення.

Управління кримінально-виконавчими установами, досягнення цілей їх діяльності, здійснюваної структурними підрозділами, неможливо без попередження криміногенних явищ і процесів у середовищі засуджених, вчинення ними злочинів. Однією зі складових попереджувальної діяльності є знання співробітниками оперативної обстановки. Оперативна обстановка у кримінально-виконавчій установі являє собою сукупність умов і обставин, що визначають стан злочинності в ній і дотримання засудженими встановленого порядку відбування покарання. Оперативна обстановка характеризується динамічністю. На її стан впливають внутрішні і зовнішні умови. Для визначення стану оперативної обстановки, недопущення її ускладнень необхідно знати види, джерела і способи отримання інформації з метою об'єктивної оцінки оперативної обстановки.

Оцінка оперативної обстановки у кримінально-виконавчій установі передбачає необхідність аналізу багатьох видів інформації, її специфічних проявів, різних джерел і способів отримання. Наші дослідження підтверджують, що у виправних колоніях не створена система оперативного збору інформації з використанням різних джерел, кожне з яких може володіти певними видами інформації, що має значення для оцінки оперативної обстановки.

Аналіз та оцінка оперативної обстановки у кримінально-виконавчій установі та її прогноз повинні здійснюватися з урахуванням наступних основних видів інформації:

1. *Зміни, що відбуваються в кількісному складі засуджених.* Необхідно враховувати динаміку кількісної характеристики засуджених. На ускладнення оперативної обстановки впливає збільшення у кримінально-виконавчій установі числа засуджених понад установлений ліміт. Основним джерелом отримання даного виду інформації є особові справи засуджених. Така інформація повинна представлятися керівниками відділів контролю за виконанням судових рішень по мірі прибуття засуджених у виправну колонію і вибуття їх у зв'язку зі звільненням, а також етапуванням в інші установи.

2. *Криміногенна характеристика засуджених, пов'язана зі схильністю їх до протиправної поведінки.* Важливо контролювати неформальні елементи середовища засуджених, його субкультуру. Крім того, для встановлення криміногенності середовища засуджених, що впливає на стан оперативної обстановки, необхідна інформація про їх якісний склад, який визначається кількістю утримуваних у виправній колонії засуджених наступних категорій: молодіжного віку; які не мають сім'ї; з низьким освітнім рівнем; які не займалися до засудження соціально корисною діяльністю; із тривалим кримінальним минулим, тобто неодноразово (три і більше рази) судимих; засуджених, які перебувають на профілактичному або оперативно-профілактичному обліку. Джерелами перелічених видів інформації є особові справи засуджених, самі засуджені, оперативні матеріали, одержувані оперативними працівниками відомості, які фіксуються начальниками відділень, медичними працівниками, психологами, іншими співробітниками, результати проведення відповідних заходів оперативного, режимного, виховного характеру.

3. *Кримінальна ситуація у виправній колонії.* Необхідно всебічно аналізувати кожний вчинений злочин шляхом збору такої інформації: час і місце вчинення; відомості, що характеризують особу засуджених, які вчинили злочини, потерпілих; причини вчинення злочинів; проблеми в діяльності співробітників, які не дозволили попередити, припинити вчинення злочинів; чи є злочини результатом міжособистісних конфліктів. При аналізі кримінальної ситуації у виправній колонії враховується, які злочини вчинено, їх кількість.

4. *Аналіз порушень встановленого порядку відбування покарання.* Порушення засудженими встановленого порядку відбування покарання можуть бути різними за характером. Про ускладнення оперативної обстановки свідчать такі порушення, як невиконання законних вимог персоналу, конфлікти, встановлення «злодійських» традицій, кримінальної субкультури, азартні ігри, побори, відмови від виходу на роботу, оголошення голодовки, масове членоушкодження, придбання грошей, спиртних напоїв. Частина із перелічених порушень встановленого порядку відбування покарання має явний, відкритий характер, інші – прихований. Однак в обох випадках вимагається отримання інформації, необхідної для об'єктивної оцінки оперативної обстановки. Така інформація може бути отримана у процесі педагогічної та психологічної взаємодії із засудженими, нагляду за їх поведінкою, проведення службових розслідувань, оперативно-розшукової діяльності.

5. *Характеристика заходів, застосованих до засуджених за порушення встановленого порядку відбування покарання.* Заходи дисциплінарного впливу (стягнення) завжди пов'язані з певними видами порушень. Особливо підлягають аналізу факти необхідності поміщення засуджених у дисциплінарний ізолятор, переведення до приміщення камерного типу. Збільшення тенденції застосування до засуджених крайніх заходів дисциплінарного впливу свідчить про стан оперативної обстановки. Такі заходи застосовувати необхідно, оскільки вони направлені на недопущення подальшого її ускладнення. Для оцінки оперативної обстановки, виходячи із характеристики заходів дисциплінарного впливу на засуджених, доцільно, щоб всебічно і глибоко досліджувалися причини і умови, які сприяли вчиненню засудженими порушень встановленого порядку відбування покарання.

6. *Види і кількість вилучених заборонених предметів.* До найбільш поширених видів заборонених предметів серед засуджених у кримінально-виконавчих установах, належать гроші, спиртні напої, наркотичні засоби, мобільні телефони. Надходження до засуджених цих предметів спричиняє негативні наслідки, пов'язані з ускладненням оперативної обстановки, вчиненням засудженими правопорушень (у т.ч. злочинів). Аналіз ситуації щодо виявлення джерел і каналів надходження заборонених предметів може бути здійснено лише за умови повноти службових розслідувань за фактами вилучення грошей, спиртних напоїв, наркотиків та ін. 7. *Наявність і характер міжособистісних конфліктів у середовищі засуджених.* Міжособистісні конфлікти – джерело ускладнення оперативної обстановки. Оцінка оперативної обстановки на основі результатів аналізу міжособистісних конфліктів повинна мати безперервний дослідницький характер. Джерелами інформації є засуджені, які перебувають у конфліктних відносинах, їх середовище, результати проведення оперативно-розшукових, педагогічних, психологічних заходів. Причинний комплекс конфліктів – основа оцінки оперативної обстановки у кримінально-виконавчій установі.

8. *Випереджальний аналіз розвитку криміногенної ситуації в середовищі засуджених, ускладнення оперативної обстановки.* Результатом випереджального аналізу є прогноз зміни оперативної обстановки у кримінально-виконавчій установі, який являє собою імовірнісне судження про майбутній стан оперативної обстановки, злочинності, детермінант, які сприяють їх зміні. Прогноз має бути заснований на результатах дослідження кількісних і якісних кримінологічних характеристик явищ і процесів, що змінюють умови виконання та відбування покарання, оперативну обстановку.

Вважаємо, що наведені нами вище види інформації для оцінки оперативної обстановки а також розроблені нами Методичні рекомендації з організації аналізу та оцінки оперативної обстановки в установі виконання покарань дозволять оптимізувати зазначений напрям діяльності.

В результаті аналізу відомчих нормативно-правових актів ми дійшли висновку про те, що вони не відображають функціонально-організаційну систему оцінки оперативної обстановки, механізм впливу факторів, як внутрішніх, так і зовнішніх, на її стан; відсутнє саме поняття оперативної обстановки, а показані лише оціночні критерії, за якими вона оцінюється. Розглянувши теоретичні та організаційні основи аналізу і оцінки оперативної обстановки у кримінально-виконавчих установах, необхідно зробити наступні висновки.

Стан оперативної обстановки залежить від багатьох факторів системного та внутрішньосистемного характеру. Оперативна обстановка може змінюватися внаслідок як суб'єктивних обставин, пов'язаних з організацією діяльності персоналу структурних підрозділів, так і процесів, що відбуваються в середовищі засуджених, а також у зв'язку з ускладненням криміногенної обстановки у сфері функціонування кримінально-виконавчої установи, надзвичайними ситуаціями природного, біогенного, техногенного характеру. Об'єктивність аналізу та оцінка оперативної обстановки залежать від якості оцінки діяльності органів і установ виконання покарань.

Керівники кримінально-виконавчих установ та інші співробітники повинні створювати систему оперативного реагування на блокування дії негативних факторів, що впливають на стан оперативної обстановки, розробляти заходи щодо недопущення її ускладнень.

Література:

1. Загальна характеристика Державної пенітенціарної служби України – <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075>. Загол. з екрану.
2. Дука О.А. Організація нагляду за засудженими у кримінально-виконавчих установах: навчальний посібник / О. А. Дука, І. М. Копотун / за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Державна пенітенціарна служба України, 2012. – 222 с.
3. Копотун І.М. Характеристика особи засудженого, який вчиняє дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань / І.М. Копотун // Право. Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2012. – №20 ч.2. т.3. – С. 44-47.
4. Копотун І.М. Поняття надзвичайних подій кримінального характеру в кримінально-виконавчих установах / І.М. Копотун // Науковий журнал Південноукраїнський правничий часопис. – 2012. – №3. – С. 39-42.
5. Копотун І.М. «Запобігання вчиненню нових злочинів засудженими в установах виконання покарань» / І.М. Копотун // Південноукраїнський правничий часопис. Спецвипуск». – 2015 – № 2. – С. 141–151.

МОНІТОРИНГ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ ТА НАПРЯМИ ЇЇ ПРОФІЛАКТИКИ У ВНЗ

*Користін О.Є., доктор юридичних наук, професор,
ректор Одеського державного університету внутрішніх справ
Бабенко А.М., доктор юридичних наук, доцент,
начальник кафедри теорії та історії держави і права
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Протягом останніх років в Україні все більшої актуальності набувають кримінологічні дослідження, спрямовані на вивчення злочинності на регіональному рівні [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]. Це й не випадково, оскільки загальнодержавні середні показники та тенденції злочинності, на яких ґрунтується сучасна кримінологічна теорія і практика, не повною мірою враховують регіональну специфіку злочинності та її детермінацію. Внаслідок цього відбувається суттєве зниження ефективності заходів, спрямованих на запобігання злочинності в усій країні. Державою не використовуються можливості всіх суб'єктів запобігання злочинності, зокрема, – профілактичні можливості регіональних вищих навчальних закладів. Одним із найважливіших напрямків регіональних кримінологічних досліджень, безспідставно, вважається вивчення протиправної поведінки та злочинності неповнолітніх та молоді у різних областях нашої країни, зокрема, у Причорноморському регіоні.

У попередніх дослідженнях [4,5] ми неодноразово звертали увагу на ускладнення криміногенної обстановки в Одеській області і в усьому Південному регіоні впродовж останніх років. Також ми наводили дані щодо особливостей кількісно-якісних змін злочинності та правопорушень неповнолітніх та молоді [4,5]. Між тим окреслена проблематика не втратила своєї актуальності й на сьогоднішній день і потребує подальшого вивчення, зокрема, у контексті ролі та місця регіональних вищих навчальних закладів у аналізі і профілактиці злочинності неповнолітніх та студентської молоді.

З метою вивчення студентського середовища та підвищення ролі вищих навчальних закладів Одеського регіону у протидії правопорушенням, протягом 2014-2015 років експертною групою фахівців ОДУВС¹ було проведено широкомасштабне кримінологічне дослідження, а саме, комплексний моніторинг молодіжного та студентського середовища Одеської області².

У ході дослідження зафіксовано новітні дані щодо поведінки та схильності великої кількості неповнолітніх та студентської молоді до правопорушень; виявлені специфічні для регіону причини та умови правопорушень неповнолітніх та молоді; розроблені пропозиції для ВНЗ із підвищення їх ролі у профілактиці злочинності в області.

За результатами анонімного анкетування експертною групою отримано такі дані, що лише 52 % молоді мають міцні установки на суспільно-корисну поведінку. Тоді, як 46 % з опитаних виявили психологічну готовність до вчинення злочинів: 36 % опитаних припускають можливість вчинити дрібні правопорушення; 6 % – нетяжкі кримінальні злочини; 4 % – тяжкі кримінальні злочини. Близько 20 % опитаних виявили готовність до вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів проти особи за матеріальну винагороду: побити людину – 9 %; позбавити життя незнайому людину – 5 %; позбавити життя знайому або близьку людину – 3 %. Майже 20% опитаних осіб схвалюють анти суспільну поведінку інших осіб.

Нами зафіксовано високий рівень корумпованості свідомості студентської молоді (у 60 % респондентів). Більшість з опитаних були учасниками або свідками різного роду корупційних діянь, а велика кількість з них виявляє толерант-

¹ Відповідальний за організацію та проведення дослідження - д.ю.н., професор О.Є.Користін; керівник організаційно-аналітичної групи дослідження - д.ю.н., доцент А.М. Бабенко; керівник моніторингової групи - к.ю.н., доцент В.П. Маковій; керівник експертно-консультативної групи - к.ю.н., доцент Л.М.Кулик.

² У опитуванні прийняло участь 2497 респондентів (13 % з них є неповнолітніми), більшу частку з яких склали особи віком від 18 до 21 року (79 %).

ність, а інколи й симпатію до осіб, що вчиняють корупційні діяння або отримують великі матеріальні статки неправомірним шляхом.

Потенційно небезпечним виявився той факт, що велика кількість неповнолітніх та молоді Одеської області симпатизують наявності та діяльності екстремістських молодіжних організацій, що пропагують культ насильства та жорстокості. Майже кожна п'ята особа, або 18% опитаних, прямо заявили, що їм імпонує бути членом такої організації (12%), раніше імпонувало (3%), буде імпонувати у майбутньому (3%).

Центральне місце у механізмі вчинення злочину залишається за факторами зниження контролю за поведінкою молоді та споживання алкогольних напоїв та наркотиків. Наприклад, нами отримано дані, що половина студентської молоді проживає без контролю родичів та батьків (у орендованих квартирах самостійно (9%), у орендованих квартирах з друзями (10%) або у гуртожитках (31%)). За отриманими результатами 41% студентів проводять свій вільний час у спосіб, що прямо або опосередковано сприяє вживанню алкоголю чи наркотиків: відвідують кафе, бари (23%), гральні установи (3%), дискотеки (11%), вживають алкоголь або наркотики дома (4%).

Заслужує на увагу виявлений високий рівень насильницької віктимності студентської молоді. Так, за отриманими нами даними, переважна більшість осіб заявили, що хоча б раз ставали жертвами насильства у сім'ї, на вулиці, у навчальному закладі або у компанії друзів. Серед них: 49% потерпали від психічного; 44% – від фізичного; 4% – від економічного; і 3% ставали жертвами сексуального насильства. Нами не зафіксовано жодного факту, коли б респонденти вказали на те, що вони стали жертвою або свідками правопорушення під час планових або додаткових заходів у ВНЗ.

В цілому, вище описані результати вказують на наявність негативних процесів у формуванні специфічного психологічного середовища, яке містить вибухонебезпечну загрозу з боку молодих людей у разі різких соціальних, економічних чи політичних катаклізмів. Подібне явище створює високу вірогідність для міграції потенційних носіїв екстремістської – насильницької субкультури до інших регіонів країни, що створює вагомі кримінологічні, соціальні та політичні загрози. Прояв першої полягає у створенні об'єктивних наслідків, що можуть проявитися: по-перше, у суттєвому збільшенні рівня агресивної молодіжної насильницької злочинності; по-друге, у негативних якісних змінах, які характеризуватимуться появою нових її форм та видів. Що стосується решти негативних наслідків для суспільства і держави, то вони пов'язані з переходом соціальної, економічної та політичної активності молоді у негативну площину зі специфічним вибором антагоністичних форм діяльності та виборчих симпатій. Зокрема, при реалізації наведеними суб'єктами виборчого права існує загроза, що описані якості можуть бути використані певними організаціями антисоціального прояву для дестабілізації криміногенної, соціальної та політичної обстановки у країні чи регіоні.

Серед найбільш вагомих факторів, які впливають на протиправну поведінку неповнолітніх та молоді у Одеській області залишаються соціальні, економічні, інформаційні та правові чинники: низький рівень матеріального забезпечення населення; зниження ролі шкільного та сімейного виховання молодого покоління; низький рівень довіри до правоохоронних органів; негативний вплив на свідомість неповнолітніх засобів масової інформації; відсутність централізованого державного правового виховання молоді; очевидна соціальна нерівність населення; негативний вплив оточуючого середовища; безкарність злочинців.

Нами виявлено істотні недоліки у науковому забезпеченні та програмуванні протидії правопорушенням, зокрема, слабку роботу ВНЗ в якості суб'єкта протидії злочинності. Хотілося б звернути увагу на низьку ефективність інформаційної політики регіону, на відсутність практичної орієнтації наукових досліджень, присвячених проблемам протидії злочинності. Звернемо увагу на те, що побудова ефективної правовиховної та профілактичної роботи у регіоні має відбуватися на науково обґрунтованій основі – з урахуванням об'єктивної криміногенної ситуації Одеської області, її тенденцій та новітніх досягнень у науково-технічній сфері.

Звичайно, що описана ситуація стала результатом цілого комплексу прорахунків державної та регіональної молодіжної політики, частково відповідальність за який стан покладається на шкільне виховання та сімейно-побутову сферу. Між тим, враховуючи специфічний стан студентського періоду розвитку молоді людини, існують широкі можливості для її виправлення на даному етапі її соціалізації. Провідна роль у профілактиці правопорушень нами вбачається саме у зваженій та своєчасній діяльності ВНЗ у цьому напрямку.

Враховуючи сучасний рівень криміналізації молодіжного та студентського середовища у Одеській області та можливості ВНЗ у запобігання правопорушень неповнолітніми та молоддю, на думку фахівців ОДУВС потребує впровадження у практичну діяльність цілий комплекс кримінологічних заходів.

Одним із важливих завдань стримування злочинності у найближчі роки може виявитися виважена державна регіональна політика, спрямована на фінансове забезпечення науково обґрунтованої діяльності (в тому числі і ВНЗ), орієнтованої на посилення заходів з підтримання правопорядку та законослужняності серед неповнолітніх та молоді.

Враховуючи соціальне призначення, завдання, місце та роль у системі державних органів, у профілактичній діяльності ВНЗ містяться невичерпні можливості для ефективного виконання координаційних функцій між навчальними закладами та комісіями по справах неповнолітніх, спеціальними профілактичними закладами ОВС, прокуратурою, органами місцевого управління і т.д.

Маючи великий науковий та кадровий потенціал, ВНЗ мають невичерпні можливості для корекції державної та регіональної політики в сторону ефективного розвитку молодіжної політики, материнства та дитинства, зміцнення інституту сім'ї та військово-патріотичного виховання.

Враховуючи специфіку організації діяльності навчального процесу та культурно-масової та виховної роботи, ВНЗ має невичерпні адміністративно-правові можливості для блокування негативних факторів соціального життя. Так, на рівні ректорів, факультетів, кафедр, гуртожитків та окремих науково-педагогічних працівників є доцільним налагодити систематичну взаємодію із діагностики девіантної та неправомірної поведінки серед студентської молоді, впровадити практику своєчасного профілактичного реагування та корекцію анти суспільних проявів.

З метою пропаганди правомірного способу життя є доцільним створення належних умов для проведення постійно діючого правового лекторію, тижнів права із залученням представників практичних підрозділів правоохоронних органів, науковців-правознавців.

Ефективним може виявитися створення у закладах освіти Одеської області атмосфери негативного відношення до поведінки, пов'язаної із вчиненням правопорушень, зловживанням алкогольних напоїв та наркотичних засобів.

Дієві можливості ВНЗ з утримання молоді від правопорушень містяться у організації сфери побуту студентської молоді, залучення її до занять фізичною культурою та спортом у вільний від навчання час

Реалізація вагомого анти криміногенного потенціалу ВНЗ можлива шляхом запровадження якісної системи підготовки науково-педагогічних кадрів, пристосованих до виконання освітніх та виховних функцій, співробітництва з батьками, усунення недоліків сімейного виховання.

Профілактичного ефекту важко буде досягти без налагодження серед молоді систематичної пропаганди здорового способу життя за участю лікарів та психологів.

Також вважаємо за необхідне розробити цілісну концепцію, яка б відображала результати досвіду моніторингу та запобігання злочинності неповнолітніх та студентської молоді у Одеському регіоні. Концепція може об'єднувати у собі такі складові, як аналіз злочинності неповнолітніх та студентської молоді у Одеському та суміжних регіонах, виявлення специфіки причин та умов злочинності, прогнозування злочинності неповнолітніх та студентської молоді, програмування та планування запобігання злочинності в області, ресурсне забезпечення боротьби з правопорушеннями неповнолітніх та студентської молоді, заходи з координації діяльності вищих навчальних закладів з державними та регіональними правоохоронними органами.

У цьому сенсі нашим ВНЗом проведена серйозна робота. По-перше, на постійній основі налагоджено співпрацю з іншими навчальними закладами та практичними правоохоронними органами області; по-друге, розроблено дієву методику моніторингу злочинності на регіональному рівні; по-третє, проводиться ряд дисертаційних досліджень, спрямованих на вивчення змін злочинності та найбільш небезпечних її видів у нашому та суміжних регіонах і т.д. Сподіваємося, що проведена і майбутня робота не буде марною і виявиться корисною для профілактики та запобігання протиправної поведінки неповнолітніх та студентської молоді на регіональному рівні.

Література:

1. Филонов В. П. Преступность в особо крупном промышленном городе: состояние, причины и меры по ее предупреждению: монографія / В. П. Филонов, Д. В. Федоренко. – Донецьк: ДИВД МВД України, 2002. – 281 с.
2. Голіна В. В. Кримінологічні проблеми попередження злочинності неповнолітніх у великому місті: досвід конкретно-соціологічного дослідження: монографія / В. В. Голіна, В. П. Ємельянов, В. Д. Водник, В. С. Батиргарєєва та ін.; за заг. ред. професорів В. В. Голіни та В. П. Ємельянова. – Х.: Право, 2006. – 292 с.
3. Голіна В. В. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні / В. В. Голіна, С. Ю. Лукашевич, М. Г. Колодяжний ; за заг. ред. В. В. Голіни. – Х.: Право, 2012. – 304 с.
4. Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір: монографія / А. М. Бабенко – Одеса : ОДУВС, 2014. – 416 с.
5. Користін О.Є. Особливості злочинності неповнолітніх та специфіка її профілактики (за матеріалами Південного регіону України)/О.Є. Користін// Південноукраїнський правничий часопис. – 2014. – № 4. – С. 16–19.
6. Чекмарьова І.М. Прикордонний регіон як кримінологічна категорія: питання теорії та практики / І.М.Чекмарьова // Південноукраїнський правничий часопис, 2015. - № 2.
7. Чекмарьова І.М. Прикордонний регіон Одеса як суспільний феномен і об'єкт кримінологічного дослідження: постановка проблеми / І.М. Чекмарьова // Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції: матеріали I міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків : ХНУВС, 2015. С. 53-55.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОЯВУ КОРУПЦІЇ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Корнякова Т.В., доктор юридичних наук, завідувач кафедри адміністративного і кримінального права Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Корупція – це таке саме стародавнє явище, як і соціальний порядок, що управляє життям людей, який би він не був. І так само давно люди намагаються знайти причини корупції і способи її обмеження. Фактично першу антихорупційну заповідь дав Господь через Мойсея, який записав те, що почув з неба: «Дарів не приймай, тому що дари сліпим роблять зрячих і перетворюють справу правих» (Ісх.23:8).

Зрозуміло, що це попередження (а для віруючих - заборона) узагальнює попередній досвід зіткнення людей з корупцією. Цитата цікава й іншим: вона зосереджує увагу людей на корупції, як фактор, що необхідно побороти. Боротьбу з корупцією прирівнюють за складністю до боротьби з людськими гріхами. Вона, і є комбінацією таких гріхів як жадібність, заздрість, лінь і невгамовна жага до насолоди та задоволень. Світ влаштований таким чином, що людські гріхи і пороки неможливо знищити. Суспільство і кожна окрема людина може тільки обмежити їх до розумних меж. Мораль, держава, етика, релігія – ті інструменти, за допомогою яких і відбувається це обмеження. Як тільки ці інструменти перестають діяти, у суспільстві починають руйнуватись цивілізаційні основи взаємин між громадянами і державою і з'являється небезпека виникнення соціального хаосу. Тому одна з основних задач держави це стримування пороків власних громадян і не тільки ідеологічними і виховними, а й репресивними методами у межах закону.

Китайський реформатор Ваиг Анши (1021 - 1086 рр.) називав два джерела корупції: «погані закони і погані люди». Обґрунтовуючи цей висновок, він писав: «...але що я хочу тепер особливо підкреслити, це те, що історія доказує неможливість забезпечення необхідного управління, якщо покладатися лише на владу закону, призначеного для контролю, посадових осіб. Якщо останні не є людьми, які відповідають їх роботі. Подібним чином не слід чекати ефективного управління, якщо, маючи достойних людей на правильних позиціях, ви обмежите їх багаточисельними дрібними виснажливими обмеженнями». Це було написано тисячу років тому.

У XIV ст. суддя і радник Тамерлана Ібн-Хальдун, намагався протидіяти хабарництву, знайти причини корупції. Але точної відповіді не знайшов. Причини корупції він вбачав у пристрасності еліт до розкішного життя, а її наслідком - економічні труднощі, які у свою чергу знову породжують корупцію - таке замкнуте коло.

У стародавній Греції у IV – I ст. до н.е. до проявів корупції відносили діяння побутового характеру, наприклад, «псування їжі та питної води». Пізніше корупцією почали називати деякі карані у судовому порядку дії, зокрема, «зіпсованість моралі», «розпусність молоді», «розлад порядку в полісі».

Стародавні римляни до цього поняття включали місткий зміст, що розкриває логічний взаємообумовлений зв'язок таких явищ як підкуп – псування – занепад. Цей зв'язок і сьогодні присутній, корупція є умовою функціонування тіньової економіки, посилення диференціації суспільства за майновим станом, занепаду моралі, загальної криміналізації основних сфер життя суспільства.

В інших державах у давнину корупція була просто необхідна для правлячого режиму. Безпрецедентна стабільність патримоніальної бюрократії Давнього Китаю корінилась в ефективних механізмах протидії чиновництву, запобігання скупчення урядовців у стійку корпорацію, котра могла б опонувати імператору і у остаточному підсумку перехопити у нього владу. Одним з таких механізмів була фінансова залежність урядовця не від імператорського жалування, а від його вміння вижати з імператорських підданих максимум доходів, у тому числі й на свою власну користь.

Корупція суттєво впливає на формування державної влади в Україні. У виконавчій гілці влади це відбувається переважно шляхом плати за призначення на посаду (купівля-продаж посад), призначення на посади не в залежності від ділових якостей особи, а виходячи з його родинних зв'язків або особистої відданості (за принципом «не має значення, хто ти, важливо – чий ти»).

Найбільш небезпечні прояви корупції в кадровій політиці на вищих щаблях виконавчої влади, оскільки керівники вищого рівня можуть створити цілу піраміду корумпованих відносин, який пронизує всі рівні влади. При цьому, стає неможливим зайняти ту чи іншу посаду, виходячи лише з ділових та особистих якостей кандидата. Вирішальним моментом є плата за призначення, родинні (дружні) стосунки з керівниками вищого рівня, іншими впливовими особами. Нерідко кадрові рішення безпосередньо в структурах влади приймаються лише формально; фактично, вони приймаються поза владних кабінетів - впливовими бізнесменами, керівниками організованих злочинних формувань, які контролюють той чи інший регіон або сферу діяльності. Про такі випадки повідомляли вітчизняні та зарубіжні ЗМІ, керівники держави, правоохоронних органів, відомі політики України.

Досить широким є набір корупційних засобів, які можуть бути застосовані при формуванні судової гілки влади. Насамперед, це підкуп чиновників державних органів, які здійснюють підбір кандидатів на посади суддів, готують матеріали на їх призначення (обрання), вирішують питання про призначення суддів на адміністративні посади в судах (кваліфікаційні комісії суддів, органи юстиції, Вища рада юстиції). Серед інших засобів - підробка документів, приховування компрометуючих матеріалів про кандидатів на посади суддів.

При формуванні представницьких органів влади також важко уникнути впливу корупції. У цьому випадку мова може йти про порушення фундаментальних принципів організації і проведення виборів: підкуп кандидатів, представників влади та членів виборчих комісій; нелегальне фінансування виборчих компаній; посадові зловживання при проведенні агітації; фальсифікація результатів виборів, створення перешкод для реалізації виборчих прав громадян тощо.

При формуванні владних структур корупція призводить до того, що, по-перше, влада отримує осіб, які насправді не делеговані виборцями, або які не повинні займати державні посади за своїми діловими і особистими якостям. По суті, мова йде про незаконне присвоєння влади. По-друге, до влади приходять представники кримінального середовища, в тому числі лідери злочинних угруповань. По-третє, сформована таким чином влада є незаконною і буде використовуватися її представниками зі злочинною метою: для незаконного збагачення, ухилення від відповідальності, переслідування опонентів тощо.

Корупція впливає і на функціонування державної влади. Корупція передбачає експлуатацію публічної влади в приватних інтересах. Держава фактично позбавляється тієї частини влади, якою скористався корупціонер у власних корисливих інтересах. Як зазначав Гегель: «та частина державної влади, яку придбав для себе окремий індивідуум, втрачена для влади суспільства».

Для того, щоб знищити хабарництво поміж депутатів Верховної Ради, була створена Тимчасова слідча комісія для перевірки заяв депутатів про факти хабарництва під час голосування; до перевірки була залучена Генеральна прокуратура України.

Але ні Тимчасова слідча комісія, ні правоохоронні органи не встановили тоді конкретних фактів підкупу депутатів або причетних до цього осіб. Однак, заяви про підкуп депутатів, у тому числі з боку самих парламентаріїв тривали.

20 квітня 2000 р на засіданні Координаційного комітету по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю при Президентові України була віддана гласності інформація про підприємницьку діяльність парламентаріїв. За даними Державної податкової адміністрації, 364 народних депутата України мають офіційний дохід від комерційних структур. Парламентарії очолюють 202 підприємства та є засновниками 473 підприємств.

Незважаючи на те, що окремі із зазначених вище та інших (опублікованих у ЗМІ) фактів не знайшли офіційного підтвердження або перебувають у стадії перевірки, можна стверджувати, що подібна інформація, віддана гласності парламентаріями та керівниками органів державної влади, по суті, є визнанням корупції серед політиків високого рівня.

Справедливості заради, слід зазначити, що серед інших гілок влади законодавча влада об'єктивно не може бути найбільш корумпованою. Потенційно найбільш корумпованою є виконавча влада, оскільки саме її представники мають можливість розпоряджатися грошовими коштами, нерухомістю, матеріальними цінностями, вирішувати питання про виділення земельних ділянок, оренди, притягнення до юридичної та фінансової відповідальності, видавати дозволи, ліцензії, кредити під гарантії Уряду і т. п. Це підтверджує і судова практика застосування антикорупційного законодавства: переважна більшість осіб, притягнутих до відповідальності за хабарництво, посадові зловживання, порушення Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014, - це представники виконавчої влади. До речі, відсутність серед них членів уряду, чиновників вищого рівня є скоріше свідченням високого рівня корумпованості виконавчих структур, оскільки високопоставлені члени уряду мають більше можливостей не тільки для зловживання владою, а й для того, щоб «виходити сухими з води».

Політична сутність корупції проявляється також у тому, що корупція може бути засобом боротьби за владу (збереження влади). З одного боку, владні структури можуть використовувати гасла боротьби з корупцією для досягнення політичних цілей, у тому числі для розправи над політичними опонентами (з використанням кримінальних заходів).

Політична воля вищого державного керівництва, забезпечення відкритості влади є обов'язковими та основними умовами протидії корупції; їх відсутність зводить таку протидію на «ні».

Необхідно оприлюднювати списки чиновників, засуджених за корупційну діяльність, зловживання владою, казнокрадство, перевищення службових повноважень і т.п. Доцільно безстроково забороняти таким особам займати посади на державній службі.

Паралельно з цим необхідно підвищувати престиж державної служби. За даними соціологічного опитування УЦЕПД, бажаний розмір середньомісячного доходу сьогодні становить приблизно 1500 грн. На таку базову зарплату для державних службовців середньої ланки, очевидно, і варто орієнтуватися. Якщо не будемо гідно платити, чиновники все одно «доберуть» своє. Варто розглянути пропозицію щодо встановлення зарплати міністрам на рівні \$ 1000 з урахуванням високого рівня їх завантаженості та персональної відповідальності.

Паралельно з підвищенням зарплати необхідно підвищувати відповідальність за виконану роботу. Наприклад, критеріями оцінки роботи керівників місцевих державних адміністрацій мають стати: кількість створених нових робочих місць; обсяги залучених на розвиток регіону внутрішніх і зовнішніх інвестицій; зростання реальних доходів населення; рівень народжуваності та смертності, динаміка міграції населення тощо.

Доцільно створити єдину прозору і конкурсну національну систему залучення на державну службу і паралельно розробити окрему програму навчання кадрів за кордоном. Головні умови - гласність та конкурсний відбір кандидатів. Починати навчання слід з низових ланок: районних державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування. З особами, які будуть навчатися за кордоном, треба укладати контракт, в якому передбачити обов'язковість перебування на державній службі протягом 5-7 років після завершення навчання за кордоном, а також механізм відшкодування витрат у разі невиконання зазначеної умови.

МОТИВАЦІЯ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПИТАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ

*Коросташова І.М., кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін*

Університету митної справи та фінансів м. Дніпропетровськ

Сьогодні в Україні спостерігаються негативні тенденції в напрямі погіршення криміногенної ситуації. Слід сказати, що досить часто для відносно масової групи правопорушників процес становлення на злочинний шлях починається саме з адміністративних правопорушень. Розробка заходів профілактики правопорушень має базуватися на наукових дослідженнях їх мотивів та мотивації, як тих, що не становлять великої суспільної небезпеки, так і суспільно небезпечних правопорушень.

Питання мотивів і мотивації, досліджуються багатьма зарубіжними на українськими науковцями (психологами, соціологами та юристами): А. Маслоу, Д. Макклелландом, І. Радомським, С. Рубінштейном, В. Виллоном, Е. Ільїним, А. Леонг'євим, О. Столяренко, К. Платоновим, В. Лунєєвим, В. Кудрявцевим, В. Звирбулем та ін. Однак, сьогодні, при дослідженні питань попередження правопорушень та розробці заходів поза увагою залишаються їх мотиви і мотивація, що є витоком правопорушення. Зазначене обумовило вибір теми даного дослідження.

Слово «мотивація» походить від фр. *motif* (мотив) – спонукання, причина, від с.-лат. *motivum* = рухливий - буквально означає те, що викликає рух. В одному із значень – спонукальна причина, привід до якої-небудь дії, а також аргумент на користь чого-небудь [1,376]. Отже, мотивація - є внутрішнім спонуканням до будь якої дії. У психології немає єдиного поняття того, що викликає цей рух. Внаслідок цього в сучасній психології терміном «мотив» (мотивація, мотивуючі фактори) позначаються зовсім різні явища: інстинктивні імпульси, біологічні потяги і апетити, і, так само переживання, емоції, інтереси, бажання. Незважаючи на різну змістовну інтерпретацію феномена мотиву, психологи єдині в тому, що мотив як спонукання - це джерело дії. Виділяють два види мотивації: а)біологічну – за якою стоять потреби індивіда і виду та б) власно людська мотивація - що зрештою відповідає потребам суспільства. Виллон В. К. зазначає, що таким походженням мотивації пояснюються як її різноманіття, мінливість, історичність, так і той факт, що вона в онтогенезі розвивається не спонтанно, а в результаті спеціально направлених формуючих впливів, що складають основний зміст виховання людини [2,26]. Платонов К.К. в межах системно-діяльнісного підходу вирізняє динамічну модель структури особистості, яку називає: основною, загальною, динамічною, функціональною. Динамічна модель структури особистості за К. Платоновим має наступні підструктури: 1) спрямованості; 2) досвіду; 3) форм відображення; 4)біологічно зумовлену підструктуру [3,71]. Підструктура спрямованості - об'єднує спрямованість (систему спонукань), ставлення та моральні якості особистості. Вона не породжується природними задатками, а формується шляхом виховання і є соціально зумовленою. Спрямованість особистості, як система спонукань (мотивація) - є головним структурним компонентом особистості. За домінуючою в діяльності та поведінці людини мотивацією розрізняють три основні види спрямованості: на взаємодію, на завдання (ділова спрямованість) і на себе (особиста спрямованість). Перші два види відносять до позитивної мотивації, а от спрямованість на себе (особиста спрямованість), характеризується перевагою мотивів досягнення особистого добробуту, прагненням підтвердити особисту першість та престиж. У цьому випадку людина передусім бачить можливість задовольнити свої прагнення незалежно від інтересів інших людей.

Основу мотиваційної сфери особистості становлять потреби - динамічно-активні стани особистості, що виражають її залежність від конкретних умов існування і породжують діяльність, спрямовану на зняття цієї залежності. Потреба, опосередкована складним психологічним процесом мотивації, виявляє себе психологічно у формі мотиву поведінки. Потреба - це нестаток суб'єкта в чомусь конкретному, а мотив - обґрунтування рішення задовольнити або не задовольнити зазначену потребу в даному об'єктивному й суб'єктивному середовищі. Процес переходу потреб у мотив виглядає таким чином: потреба (нестаток у чомусь) - мотивація (усвідомлення потреби) - мотив (обґрунтування рішення). Отже, в основі будь-якої дії лежить потреба.

Ільїн Є.П. розрізняє внутрішнє і зовнішнє мотивування. Внутрішнім мотивуванням є мотив - складне психологічне утворення, яке має побудувати сам суб'єкт (мотив може реалізуватися у низці форм: інтересах, прагненнях, переко-

наннях, установках тощо). Ззовні формуються не мотиви, а мотиватори (і разом з ними - мотиваційна сфера особистості). Ці впливи можуть мати вигляд прохання, вимоги, ради, навіювання, натяку та ін. І мати характер інформування, інструкування, стимулювання та заборони (інтердикції) [3, 187]. Виділяють такі групи мотиваторів (аргументів прийнятого рішення: моральний контроль (наявність моральних принципів); переваги (інтереси, схильності); зовнішня ситуація; власні можливості (знання, вміння, якості); власний стан в конкретний момент; умови досягнення мети (витрати зусиль і часу); наслідки своєї дії, вчинку.

В кримінології мотивацію антигромадського вчинку розглядають, як перший елемент механізму злочинної (протиправної) поведінки і, називають процесом внутрішньої (суб'єктивної) детермінації в якому зазвичай мотиваційний процес взаємодіє із зовнішньою детермінацією (на тлі впливу на особу конкретної життєвої ситуації – криміногенної або не криміногенної).

Лунєєв В.В. виокремив шість груп мотивів правопорушень (злочинів): 1) політичні; 2) корисливі; 3) насильницько-егоїстичні; 4) анархічні та індивідуалістичні; 5) легковажно-безвідповідальні; 6) боягузливо-малодушні. Сам по собі мотив як внутрішнє спонукання не є чимось протиправним або навіть злочинним, таким він стає, лише коли він є елементом суб'єктивної сторони забороненого адміністративним або кримінальним законом діяння. Джерелом людської активності завжди є потреба. Виокремлюють шість основних груп потреб: 1) матеріальні; 2) в безпеці; 3) в соціальному спілкуванні (повага, визнання, схвалення); 4) сексуальні; 5) в знаннях; 6) світоглядні [4,41].

Мотивація може бути як позитивною (направленою на задоволення певних потреб, наприклад, матеріальних, завдяки повсякденній наполегливій праці і законослухняної поведінки), так і негативною (направленою на задоволення певних потреб будь-яким шляхом, навіть злочинним). Джерелом мотивації протиправної, і в тому числі - злочинної поведінки може стати будь-яка потреба, однак у більшості випадків джерелом мотивації протиправної поведінки є такі потреби: матеріальні; в соціальному спілкуванні (самоствердження) і сексуальні. Кожен вид потреби може мати різний ступінь інтенсивності. Наприклад, у розрізняють чотири різновиди матеріальних потреб: а) потреби життєво необхідні, без задоволення яких людина може загинути; б) потреби нормальної інтенсивності, характерні для певного суспільства чи його частини; в) гіпертрофовані (завищені) потреби, задоволення яких для всіх громадян суспільство поки не забезпечує; г) перекручені потреби, що суперечать інтересам суспільства і розвитку особи (алкоголь, наркотики тощо) [5, 56].

Між потребою і вчинком завжди стоїть інтерес у задоволенні потреби (усвідомлення людиною як своїх потреб, так і загальних умов та засобів їх досягнення, що сприяють їх задоволенню). Сутність інтересу вкладається у задоволення потреби (інтерес включає усвідомлення не лише потреби, а й тривалих і складних шляхів, якими необхідно пройти до стадії її задоволення). Цей шлях залежить від характеру потреби, соціального статусу особи, зовнішніх і внутрішніх умов поведінки та багатьох інших факторів.

Поряд із потребами та інтересами людини велику мотивуючу роль відіграють бажання та емоції (почуття). Під цим слід розуміти важко врегульовані особистісні прояви (прагнення), в основному органічного (біологічного) характеру. Про це свідчить те, що багато правопорушень вчиняються під впливом гострого емоційного стану: хвилювань, сильних переживань, наслідком яких є - злість, гнів, обурення, страх, боягузтво тощо.

Крім того, у визначенні поведінки людини велику роль відіграє система цінностей, на яку ця людина опирається, а саме: цінності можуть стимулювати мотив поведінки, що сформував і зміцнив антигромадські наміри суб'єкта; або навпаки - ціннісні орієнтації гальмують антигромадський прояв і блокують формування мотиву злочину; а також можуть стати самостійним джерелом мотиву правопорушення. Елементами ціннісних орієнтацій є моральна і правова свідомість, що розглядаються, як визначені інструменти соціального (зовнішнього) і психологічного (внутрішнього) контролю, що перешкоджає виникненню мотивів злочинної поведінки.

Сьогодні існує декілька підходів до вивчення мотивації і мотивів людини: експеримент, спостереження, бесіда, опитування (допит), анкетування, аналіз результатів діяльності, вивчення матеріалів особистих, адміністративних та кримінальних справ тощо. Зазначені методи поділяють на такі групи: 1) здійснюване в тій чи іншій формі опитування суб'єкта (вивчення його мотивувань і мотиваторів); 2) оцінка поведінки і його причин зі сторони (метод спостереження); 3) експериментальні методи; 4) аналіз первинних документів, що містять інформацію про суб'єкта дослідження та/або певні юридичні факти, об'єктивну та суб'єктивну сторони скоєного ним правопорушення тощо.

Висновки. Сьогодні, в умовах, поширення по всій території країни вогнепальної зброї, інформаційної війни, погіршення економічної ситуації країни, підвищення рівня безробіття та на фоні низького рівня соціальної захищеності населення, важливим вбачається розробка профілактичних заходів на підставі даних досліджень мотивації правопорушень, особливо серед категорій осіб, що знаходяться у віці кримінальної активності. Розробка комплексу ефективних правових, технічних, економічних, виховних та інших заходів на підставі актуальних досліджень мотивації правопорушень та їх реалізація, без сумніву підвищить ефективність профілактичної діяльності та знизить рівень, адміністративних та кримінальних правопорушень у державі.

Література:

1. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Узд. 3-е, испр., перераб. – М.: Мартин, 2011. – 704с.
2. Виллюнас В.К. Психологические механизмы мотивации человека / В.К. Виллюнас. - М., Изд-во МГУ, 1990. - 288 с.
3. Платонов К.К. О системе психологии / К.К.Платонов. - М., «Мысль», 1972. - 216 с.
4. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. - СПб.: Питер, 2002 — 512 с: ил. — (Серия «Мастера психологии»)
5. Лунєєв В.В. Мотивация преступного поведения / В.В. Лунєєв. - М., 1991. -383с.
6. Кудрявцев В.Н. Генезис преступления / В.Н.Кудрявцев. - М., 1998. - 216с.

**ТРЕНІНГОВА ПОЗА АУДИТОРНА ПРАВО-ВИХОВНА РОБОТА КУРСАНТІВ ВНЗ СИСТЕМИ МВС
ЯК ЕЛЕМЕНТ КОМПЛЕКСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАВООХОРОНЦЯ НОВОЇ ФОРМАЦІЇ**

*Косаревська О.В., кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри кібербезпеки та інформаційного забезпечення
Одеського державного університету внутрішніх справ*

*Мищенко О., Кобзар В., курсанти Одеського державного університету внутрішніх справ
Новіцький О., Пархомчук Т., студенти Одеського державного університету внутрішніх справ*

У сучасних умовах створення Національної поліції України і реформування всієї правоохоронної системи, особливо гостро постають проблеми якісно нового підходу до питань вибору змісту правової та спеціальної підготовки, методів і методики навчання кваліфікованих спеціалістів – юристів. Спираючись на наукові дослідження сучасної юридичної, психологічної та педагогічної думки, а саме робіт провідних вчених стосовно інноваційних підходів до організації навчального процесу у ВНЗ системи МВС: Ануфрієва М.І., Бандурки О.М., Ярмиша О.Н., Болюбаша Я.Я., Венедиктова В.С., Посмертного В.В., Нікуліної А.С., Цокур О.С., Максименко Ю.Б., Матвеева Г.П., Заславської С.А., Бузунова Р.А., Балабанова Л.М., Турівного В.П. Бутенко В.Г., Мороз Л.І., Берназа В.Д., Лефтерова В.А. та інших, слід констатувати, що червоною лінією всіх наукових досліджень виступає **парадигма вищої юридичної освіти – навчання через дію.**

Тому, на наш погляд, слід окреслити деякі аспекти специфіки ВНЗ системи МВС як самостійної площини у вищій національній освіті, яка поєднує, як ґрунтовну юридичну фахову підготовку з певним обсягом «закритих» знань для курсантів, так і викладання спеціалізованих навчальних дисциплін: тактико-спеціальну підготовку, фізичну, автомобільну тощо, що забезпечує набуття необхідного комплексу практичних навичок для здійснення правоохоронних функцій. Впровадження сучасних інноваційних технологій навчання в процес підготовки фахівців з протидії злочинності передбачає оволодіння тренінговою технікою що забезпечує **трансформацію отриманих професійних знань у професійні вміння.**

Загалом особистісно-професійний розвиток працівника ОВС розуміється як цілісна система, як багатофакторний, соціально і психологічно детермінований багаторівневий процес, під час якого на основі безпосереднього впливу вищої і особливостей службової діяльності здійснюється становлення професійної особистості, формується її професійна свідомість, пізнавальна, моральна активність тощо[3, С. 32].

Тому, на наш погляд, слід наголосити, що невід’ємною частиною навчально-виховного процесу у ВНЗ системи МВС поряд з тривалою практикою у підрозділах нової Національної поліції України є залучення курсантів (студентів) до поза аудиторної право виховної та профорієнтаційної роботи в рамках діяльності наукових гуртків[4, С.7].

Багаторічний практичний стаж діяльності в системі МВС та педагогічний досвід роботи у ВНЗ системи МВС з викладання юридичних дисциплін: «Судові та правоохоронні органи України», «Кримінальне право», «Профілактика злочинів», «Правова статистика» тощо, а також здійснення керівництва науковим гуртком «Правоохоронець» кафедри кібербезпеки та інформаційного забезпечення, дають підстави сформулювати певну *педагогічну технологію тренінгової поза аудиторної право виховної роботи курсантів (студентів) з протидії злочинності.*

Модель особистісно-орієнтованого підходу до організації поза аудиторної право виховної роботи курсантів (студентів) ВНЗ системи МВС як суб’єктів правоохоронної діяльності

№	Стадії організації підготовки суб’єктів навчального процесу до поза аудиторної право виховної роботи	Педагогічні умови. Форми роботи в рамках гуртків ВНЗ системи МВС з профілактики правопорушень серед молоді	Рівень сформованості професійно-правової свідомості та готовності до виконання правоохоронних функцій
I	Підготовча стадія (адаптація) – формування <u>мотиваційного</u> компоненту членів право виховних секцій гуртків	Деонтологічна спрямованість змісту викладання фахових дисциплін та їх проектування на форми поза аудиторної право виховної роботи (мета, методи, завдання)	З’ясування міжпредметних зв’язків між блоками фахової підготовки: фундаментально юридичної, тактико-спеціальної, психолого-педагогічної, інформаційно-технологічної, соціально-гуманітарної.
II	Стадія орієнтування – організація операційно-пізнавального компоненту отримання необхідної інформації.	Активний інтелектуально-мовний режим навчальної пізнавальної діяльності спрямований на <u>самоосвіту та саморозвиток.</u>	Репродуктивний метод: накопичення інформації з протидії злочинності. Частково-пошуковий метод: ознайомлення з науковими дослідженнями в сфері боротьби зі злочинністю на сучасному етапі; оформлення правової інформації за допомогою інтерактивних прийомів (мультимедіа, метод наративно-цифрової технології). Креативний метод: моделювання сценаріїв практичних ситуацій з правозастосовної діяльності працівника поліції, наприклад, з протидії: пограбуванням та розбійним нападам, наркотизації молоді, запобігання насильству в сім’ї; питань правового регулювання: застосування заходів державного примусу працівника поліції до правопорушників, меж необхідної оборони при вчиненні опору нападникам тощо.
III	Стадія персоналізації – самореалізація набутих професійно-значущих навичок у формі прове-	Організація групової взаємодії при виконанні завдань протидії правопорушенням і злочинам у формі демонстрації виконання умовних рольових функцій:	1. Набуття навичок роботи у команді: демонстрація правомірних послідовних дій працівника поліції по забезпеченню правопорядку і законності (за сценарієм право-

	дення поза аудиторних право-виховних тренінгів у навчальних установах міста Одеси з протидії злочинності.	<ul style="list-style-type: none"> - правопорушник; - потерпілий; - працівник поліції. 	<p>вого тренінгу).</p> <p>2. Подолання труднощів ділового спілкування за принципом «рівний рівному» поєднання моделювання ситуацій у вигляді елементів ділової гри з правовим супроводом (коментарі, мультимедіа).</p> <p>3. Досягнення комунікації з аудиторією шляхом набуття навичок ведення діалогу під час відповідей на «відкриті питання».</p> <p>4. Досягнення позитивного впливу на формування правосвідомості учнівської молоді при висвітленні соціальної ролі працівника поліції у протидії злочинності.</p> <p>5. Закріплення необхідних професійних якостей для виконання у майбутньому правоохоронних функцій, як: стресостійкість, впевненість в своїх діях, професіональний артистизм, демонстрація набутих навичок по виконанню прийомів самбо, тактики професійних дій та спілкування у правозастосовній діяльності.</p>
--	---	---	---

Таким чином ми дійшли до наступних висновків:

1. Проведення тренінгової підготовки майбутнього фахівця-правоохоронця є невід’ємною частиною **навчально-виховного процесу** у ВНЗ системи МВС.

2. Поза аудиторна право-виховна та профорієнтаційна робота курсантів та студентів ВНЗ системи МВС являє собою комплекс фундаментальних правових знань, на тлі оновлення чинного законодавства, впровадження новітніх інноваційних технологій в організації навчального процесу та деонтологічної спрямованості змісту теоретичної підготовки, поширення інноваційних форм **проведення правових тренінгів** за принципами: «рівний рівному», «навчитись – це не тільки знати, а перш за всім».

3. Залучення курсантів та студентів до право-виховної роботи з протидії злочинності невід’ємно пов’язано з підвищенням рівня професійно-правової свідомості майбутнього працівника поліції, сформованості комунікативної та етичної компетенції при спілкуванні з різними верствами населення, розвитку професійно-значущих якостей працівника поліції нової формації, в сучасних умовах інтеграції України в загально-європейський простір поліцейської освіти.

Література:

1. Стратегія та сучасні тенденції розвитку університетської освіти України в контексті Європейського простору вищої освіти/ Офіційний сайт міністерства освіти і науки, молоді та спорту України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/education/higher>.

2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. №1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

3. Бузунов Р.А. Проблеми організації навчального процесу у вищому навчальному закладі системи МВС// Право і безпека. – 2006. – 52. – С. 31 – 35.

4. Косаревська О.В. Формування професійного правової свідомості курсантів на початковому етапі навчання у вищих навчальних закладах МВС України: автореф. Дис... канд..пед..наук:13.00.04. – Одеса, 2002. – 20 с.

ФЕНОМЕН ОСОБИСТОСТІ ЗЛОЧИНЦЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

*Костюк В.В., курсант Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Щирська В.С., викладач кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Протягом розвитку суспільства феномен особистості злочинця привертав увагу спочатку філософів, пізніше – соціологів, психологів, кримінологів. Вивчення особистості злочинця має як наукове, так і практичне значення, оскільки без визначення специфічних характеристик особи з асоціальною поведінкою, а також механізмів її формування не можливо ефективно попереджати та припиняти протиправні дії, організувати боротьбу зі злочинністю в цілому.

На даний момент єдиного визначення особистості злочинця немає. В літературі виокремлюють декілька підходів щодо вивчення цього терміну [1, 23]:

1. У кримінально-правовому аспекті особистість злочинця виникає після визнання останнього винним і набрання вироком суду законної сили та триває до моменту відбуття покарання і погашення судимості. Група авторів, які підтримуються такої концепції, розуміють під особистістю злочинця-особистість людини, яка винна у скоєнні суспільно небезпечного діяння, забороненого законом під загрозою кримінальної відповідальності. Проте С. Іншаков вважає, що наведена дефініція розкриває поняття злочинця, а не його особистість.

2. У соціологічній аспекті під особистістю злочинця розуміють сукупність її соціально-значущих властивостей, які у поєднанні із зовнішніми умовами, впливають на злочинну поведінку. Такої позиції дотримуються Ю.Блувштейн та Г. Резник.

3. У кримінологічному аспекті особистість злочинця розглядається як сукупність кримінологічно значущих властивостей людини, що зумовили скоєння нею злочину. Прихильники такого підходу В. Лунєєв і Н. Лейкіна вважають,

що в мотивації злочинної поведінки беруть участь не всі якості особистості, а лише їх частина: переконання, погляди, звички, навички, які визначають ставлення до закону, інших людей, кримінального покарання.

Зелінський А.Ф. вважав, що про особистість злочинця можна говорити лише по відношенню до людини, що винна в злочинній діяльності, тобто вчинила систему умисних цілеспрямованих дій, передбачених кримінальним законом, спрямованих на реалізацію загального для них мотиву. А в інших випадках слід говорити про осіб, що скоїли злочин. На його думку особистість злочинця – це сукупність соціально – демографічних, психологічних і моральних характеристик, які в тій чи іншій мірі властиві людям, що повинні в злочинній діяльності певного типу [2, 43-47].

О.О. Кваша створив оптимальну структуру такого складного і водночас центрального в кримінальному праві поняття як особистість злочинця:

1. Підструктура, що передбачає соціальні ролі та статуси особистості(соціальне походження, посадовий стан, професійна належність, сімейний стан та ін.).
2. Підструктура, яку утворюють морально-психологічні властивості особистості (морально-політичні, світоглядні та моральні риси: погляди, переконання, цілі; психологічні риси: емоційні, вольові та інтелектуальні особливості).
3. Підструктура, що охоплює спонукальну сферу особистості (потреби, нахили, інтереси, ідеали, звички).
4. Підструктура, що охоплює психофізіологічний бік особистості(стать, вік, стан здоров'я особливості фізичної конструкції).
5. Підструктура, що включає правову характеристику(дані про характер вчинення злочину, його мотивацію, роль у вчиненому злочині, наявність судимості, рецидив).

Вилучення хоча б одного елемента руйнує структуру в цілому. Особистість злочинця відрізняється від особистості взагалі не відсутністю чи наявністю яких-небудь елементів структури, а змістом і спрямованістю цих елементів [4, 31].

Процес формування особистості прийнято розглядати як соціалізацію, тобто процес наділення особистості суспільними властивостями, встановлення соціальних зв'язків, формування самосвідомості й системи соціальної орієнтації, входження в соціальне середовище, пристосування до нього, освоєння певних соціальних ролей[3, 56].

В.Ф. Моргун разом із Н. Ю. Ткачовою запропонували цілісну схему періодизації розвитку особистості, виокремивши наступні етапи: фазу народження, стадію немовляти, раннє дитинство, дошкільне дитинство, молодше дошкільне дитинство, підлітковий вік, старший підлітковий вік, перехід до юності, юнацький вік, молодість, розквіт, зрілість та старість. Кожен із вказаних періодів розвитку людини має особливе значення в процесі її встановлення як особистості [4, 37]. Вони є неповторними, незамінними та взаємодоповнюючими і рівною мірою здійснюють вплив на формування поведінки особи, у тому числі девіантної. Здійснювати вплив на формування особистісних ознак людини можна протягом усього життя. Цей вплив буде результативним за умови використання усього комплексу виховних, соціально-економічних та кримінально-правових заходів, з урахуванням біологічних періодів розвитку людини.

У психології особистості злочинця розрізняють певного роду дефекти: а) дефекти індивідуальної правосвідомості; б) патології погребової сфери особистості; в)дефекти в особових установах; г) дефекти психічного розвитку (спостерігається у 50 % засуджених) [3,43].

Підсумовуючи сказане можна сказати, що проблема особистості злочинця є однією із центральних проблем кримінального права. Значення цієї проблеми визначається тим, що злочин, будучи актом свідомої вольової людської діяльності, значною мірою обумовлений сутністю й особливостями особи, яка його вчиняє. Досліджуючи особистість злочинця вивчають не тільки його характеристики, а й причини протиправної поведінки. Це обумовлено тим, що причини злочинності не можуть бути зрозумілі без урахування особистості злочинця.

Література:

1. Карлаш Р. Особистість професійного злочинця та методика її ідентифікації//Підприємництво господарство і право: щомісячний науково-практичний госп.-прав. журнал. – 2011. – №6. С. 125–136.
2. Шехтер Х., Евері Д. Енциклопедія серійних вбивств. М., КРОН-ПРЕС, 1998. – 390 с.
3. Антонян Ю.М., Еникеев М.І., Еміне В.Є. Психологія злочинця і розслідування злочинів. – 135 с.
4. Чуфаровский Ю.В. Юридична психологія. Підручник для вузів. – М.: Новий Юрист, 1998. – 345 с.

ДО ПИТАННЯ РОЛІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА (ЗАКОНОДАВСТВА) В СУЧАСНИХ УМОВАХ

*Красницький І.В., кандидат юридичних наук, доцент,
начальник факультету з підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції
Львівського державного університету внутрішніх справ*

Право (законодавство) в цілому і кримінальне зокрема, спираючись на традиційні і перевірені часом підходи правової та суміжних наук, повинно бути максимально орієнтованим на сучасні соціальні реалії. З огляду на це, науковцями та практиками все частіше констатується необхідність перегляду сучасного розуміння кримінального права, його ролі та меж в теперішньому суспільстві.

А.Є. Жалінський безспідставно стверджує, що на сьогодні немає однозначного розуміння, як сучасне кримінальне право служить суспільству. Відсутня належна ясність щодо природи, тенденцій і, відповідно, місця кримінального права в швидкозмінливому сучасному суспільстві. Немає чіткого уявлення як про позитивні та негативні наслідки функціонування чинного кримінального права, так і про способи використання його можливостей. Вони одночасно і переоцінюються, і недооцінюються [3, 7-8].

У кримінальному праві України питання про його функції, а відтак роль у суспільстві не отримало належного рівня наукової розробки в сучасній літературі.

На рівні підручників та посібників прослідковується різні підходи до розуміння сучасної ролі кримінального права та законодавства в суспільстві. У науковій літературі цю різноманітність можна проілюструвати вже на рівні назв наукових робіт у галузі кримінального права.

Так, найбільш поширеною є позиція, що кримінальне право щось охороняє (найважливіші суспільні відносини, цінності, блага, правовідносини тощо). Ця позиція відображена у більшості підручників, навчальних посібників та коментарів Кримінального кодексу України (далі – КК). Має вона підтримку і в дисертаційних дослідженнях. Зокрема, за останнє десятиріччя в Україні захищено більше десятка дисертацій вже у назві яких декларується, що кримінальне право (законодавство) щось охороняє [1; 2; 5; 10]. Проте залишаються відкритими питання: за якими критеріями визначаються межі такої охорони? чи кримінальне право лише охороняє? тощо.

Існує в літературі і позиція, що кримінальне право (законодавство) здійснює захист суспільних відносин (цінностей, благ, правовідносин тощо). Власне така позиція зафіксована у назвах дисертацій Киренко С.Г. [4], Осадчого В.І. [6] та ін.

Ще один підхід, що кримінальне право (законодавство) регулює суспільні відносини [11]. Водночас, в більшості навчальних видань зазначається, що кримінальне право безпосередньо не регулює суспільних відносин.

Достатньо широко в наукових текстах з питань кримінально-правової проблематики зустрічається також поняття «кримінально-правова регламентація».

Однак, на нашу думку, жодне з наведених вище понять не може в повній мірі відобразити сучасну роль кримінального права. Кожне з них не може бути сприйняте одностайно, матиме своїх прихильників та опонентів, і дискусія навколо них носитиме не лише суто термінологічний характер.

Зокрема, при наданні переваги першим двом поняттям (кримінально-правова охорона та кримінально-правовий захист) не слід забувати, що кримінальне право (та і законодавство) складається, окрім Особливої частини, також із Загальної. І очевидно, що далеко не всі норми Загальної частини зорієнтовані на захист чи охорону суспільних відносин (наприклад, норми, які містять обмеження стосовно застосування певних видів покарань до окремих осіб, заохочувальні норми Особливої частини тощо).

Стосовно двох інших понять (кримінально-правового регулювання та кримінально-правової регламентації), то і вони не можуть бути сприйняті як безапеляційні. Як вже зазначалося, питання чи регулюють кримінально-правові норми суспільні відносини доволі дискусійне. Стосовно ж використання терміну «регламентація», який тлумачиться як процес встановлення певних правил [9]; сукупність (система) певних правил [8], то його використання є більш при-таманним для процесуального, а не матеріального права.

На нашу думку, при вирішенні питання означеного в темі цієї публікації слід виходити з того, що кримінальне право (законодавство) це лише відповідний інструмент.

Цим інструментом можуть послуговуватися: як держава (шляхом застосування кримінально-правових обмежень), так і особа яка вчинила злочин (вимагаючи чіткого дотримання стосовно неї встановлених нормативних приписів, насамперед, спрямованих на покращення її становища), інші особи (вимагаючи застосування кримінально-правових норм у конкретних випадках чи стосовно конкретних осіб) тощо.

З огляду на це, важливими для сучасного розуміння ролі кримінального права законодавства, на нашу думку, є два моменти.

Перший. Право, і в тому числі кримінальне має виступати інструментом для забезпечення правопорядку. Саме це, на нашу думку, основне призначення права в цілому, і кримінального в тому числі.

Не вдаючись у глибинні наукові розвідки, вже у Вікіпедії, бачимо, що правопорядок тлумачиться як стан упорядкованості суспільних відносин, заснований на праві і законності. Це кінцевий результат реалізації правових вимог і розпоряджень, результат дотримання, виконання правових норм, тобто законності. Саме правопорядок являє собою ланцюг правового регулювання, саме для його досягнення видаються закони й інші нормативно-правові акти, здійснюється удосконалювання законодавства, приймаються заходи для зміцнення законності та їх упорядкування [7].

Друге. Говорячи про роль кримінального права (законодавства) в сучасних умовах, на нашу думку, акцентувати увагу слід не стільки на тому для чого використовується цей інструмент (для захисту, охорони, регулювання, забезпечення правопорядку тощо), скільки на його досконалості та відповідності сучасним стандартам.

Зокрема, неприпустимим є спроби вирішувати сучасні суспільні проблеми лише шляхом використання репресивного арсеналу кримінального законодавства. А саме така спроба проглядається у окремих законодавчих ініціативах останніх часів та, у окремих змінах і доповненнях до КК України, наприклад, у запровадженні в кримінальне законодавство інституту корупційного злочину та встановленні обмежень стосовно застосування інститутів спрямованих на економію кримінальної репресії у випадку його вчинення тощо.

Окрім цього, кримінальне право повинно відповідати сучасним стандартам у галузі забезпечення прав людини (як найвищої соціальної цінності).

З огляду на наведене, є підстави констатувати необхідність пошуку у сучасних умовах такої моделі кримінального права (законодавства) при якій з позицій його достатності-надмірності та казуальності-абстрактності воно вважатиметься оптимальним. Необхідним є дослідження та перегляд потрібності норм які є чинними, з'ясування яких норм в кримінальному законодавстві не вистачає, оцінка їх відповідності міжнародним стандартам у сфері захисту прав людини тощо і внесення до КК відповідних змін та доповнень.

Лише за дотримання цих вимог кримінальне право ефективно виконуватиме свою роль у сучасному суспільстві.

Література:

1. Гулкевич В.Д. Кримінально-правова охорона авторського права і суміжних прав: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / В.Д. Гулкевич ; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2008. — 20 с.
2. Давидович І.І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / І.І. Давидович ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2007. — 20 с. та ін.
3. Жалинский А.Э. Уголовное право в ожидании перемен. Теоретико-инструментальный анализ / Жалинский А.Э. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Проспект, 2009. – 400 с. – С. 7-8

4. Киренко С.Г. Проблеми захисту прав неповнолітніх кримінальним законодавством України: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / С.Г. Киренко ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2003. – 23 с.
5. Матвійчук В.К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища: проблеми законодавства, теорії та практики: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / В.К. Матвійчук ; Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. – К., 2008. — 32 с.
6. Осадчий В.І. Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності: Автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / В.І. Осадчий ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2004. – 36 с.
7. Правопорядок - <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
8. Регламент - <http://uk.wikipedia.org/wiki/Регламент>
9. Регламентация - <http://uk.wikipedia.org/wiki/Регламентация>
10. Харь І.О. Кримінально-правова охорона атмосферного повітря : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / І.О. Харь ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2010. – 18 с.
11. Ющик О.І. Кримінально-правове регулювання діяння, пов'язаного з ризиком, за законодавством України: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / О.І. Ющик ; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2004. — 19 с.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОГРЕСИВНОЇ СИСТЕМИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ

Кревсун О.М., молодший науковий співробітник науково-дослідного центру з питань діяльності органів та установ ДПтС України Інституту кримінально-виконавчої служби

Прогресивна система виконання покарання у виді позбавлення волі, уособлюючи в собі особливий його порядок, взаємопов'язана із загальними тенденціями розвитку кримінально-правових поглядів у суспільстві, з еволюцією ідей і теорій відносно кримінального покарання, в певній мірі є продуктом такої еволюції.

Основним позитивним аспектом прогресивної системи виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк є те, що вона постійно залишається стимулом для правосвідомої поведінки засуджених, оскільки надає їм (засудженим) можливість відповідними діями та вчинками покращити своє правове становище.

У цьому контексті ми переконані, що не можна залишати незмінними умови тримання засуджених за якими спостерігаються ознаки виправлення. В іншому випадку «... воспитание будет иметь лишь видимость воздействия и в лучшем случае будет наталкиваться на пассивность субъекта, за которой могут скрываться все отрицательные его свойства» [1, с. 184] або «это будет нарушением элементарных правил педагогики, психологии, принципов права и требований справедливости. Цель постепенности изменения условий содержания осужденных заключается в том, чтобы стимулировать их стремление заслужить улучшения своего положения, повернуть лицом к будущему и постепенно приспособить к условиям жизни на свободе» [2, с. 160].

Разом з тим, не потрібно забувати той факт, що прогресивна система виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк у виправних колоніях передбачає не лише зміну умов тримання засуджених у кращий чи гірший бік, а й переслідує намічені цілі.

На сьогодні метою прогресивної системи виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк є:

- 1) стимулювання виправлення та ресоціалізації засуджених;
- 2) поступова підготовка їх до умов життя на свободі.

Як досягаються визначені цілі? Відомо, що режим відбування покарання – це спеціально створені умови життя в установах виконання покарань. Проте, одне лише дотримання режиму покарання (позбавлення волі) не може свідчити про досягнення бажаного виправлення та ресоціалізації засуджених. Не можна при цьому стверджувати і щодо виконання іншого завдання – підготувати засуджених до життя на свободі. Тому, в період відбування покарання необхідно поступово змінювати штучно створені умови тримання і наближувати їх до загальноприйнятих умов життя тим засудженим, котрі завдяки своїм діям, усвідомленню цілей прагнуть виправитись. Таким чином, застосовуючи прогресивну систему виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк у виправних колоніях ми стимулюємо позитивне спрямування інтересів засуджених, прискорюємо та забезпечуємо процес їх самовиховання.

Безумовно, якщо засуджений вбачає реальну можливість зміни своїх умов тримання в бік покращення, то він буде прагнути цього. Більш того, можливість переведення засудженого на пільгові умови тримання є для нього не що інше як стимул, а поступове проходження по щаблям прогресивної системи, аж до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, привчає його до життя на свободі.

Отже, зміна умов тримання засуджених в бік покращення сприяє досягненню цілей прогресивної системи – стимулювання їх виправлення і поступову підготовку до життя на свободі. Натомість, зміна умов тримання в бік погіршення, наприклад, через систематичні порушення дисципліни, що виразилися в недотриманні правил внутрішнього розпорядку установи виконання покарання, не виконання законних вимог адміністрації виправної колонії тощо, сприяє лише одній з названих цілей прогресивної системи – виправленню засуджених [3, с. 29–30].

Підсвідомо ми допускаємо, що прогресивна система виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк має і проблемну ознаку. Засуджені, виходячи зі своїх корисливих мотивів, можуть власною поведінкою, ставленням до праці та навчання вводити в оману адміністрацію установи виконання покарання аби остання вважала, що засуджений виправився. Таким чином, засуджений має можливість змінити свої умови на краще, навіть не досягнувши відповідного ступеня виправлення. У той же час, практична вірогідність такого випадку вкрай низька.

У цілому ж ми визнаємо прогресивну систему виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк як позитивне явище. На наше переконання, вона є головним стимулом для засуджених покращити своє правове положення у місцях позбавлення волі.

Література:

1. Яковлев А. М. Борьба с рецидивной преступностью. М., изд. «Наука», 1964. – 223 с.
2. Аванесов Г. А. Значение прогрессивной системы отбывания лишения свободы для предупреждения рецидива преступлений. «Сборник статей адъюнктов и соискателей». Изд. Высшей школы МООП РСФСР, 1965. – С. 156-163
3. Аванесов Г. А. Прогрессивная система отбывания лишения свободы. – М., 1970. – 48 с.

ТЕНДЕНЦІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ З ПИТАНЬ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЙ ОСІБ ЩОДО СТВОРЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ГРУПИ ЧИ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

*Криворучко І.О., здобувач Київського університету права НАН України
Науковий керівник: Кваша О.О., доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права та процесу КУП НАН України*

За роки незалежності в нашій країні вжито чимало заходів, направлених на протидію тероризму. Указом Президента України від 11.12.1998р. створено Антитерористичний центр при СБУ. У 2003 році прийнято Закон України «Про боротьбу з тероризмом» та ратифіковано міжнародні антитерористичні конвенції. Постановою Верховної Ради України від 27.01.2015 прийнято за основу проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визнання організацій терористичними».

Разом із цим, за останні 2 роки в Україні значно зросла кількість злочинів терористичного характеру. Відповідно до форми № 1 Єдиного звіту про кримінальні правопорушення, що затвердженої наказом Генерального прокурора України № 100 від 23.10.2012 [1], якщо за весь 2013 рік правоохоронними органами обліковано лише 1 кримінальне провадження за фактом створення терористичної організації, то у 2014 році – 478 та за 8 місяців 2015 року – 543. Викладене свідчить про значне загострення проблеми протидії створенню та діяльності терористичних груп і терористичних організацій, що відповідно потребує розроблення дієвих механізмів протидії зазначеному негативному явищу.

Враховуючи їх важливе значення, слід зазначити, що у більшості цих робіт невіршеними залишились питання кримінально-правової характеристики діяльності терористичних груп та терористичних організацій, визначення сутності та змісту вказаних злочинів, відмежування злочину, передбаченого ст. 258-3 КК України (створення терористичних груп чи терористичних організацій), від злочинів із суміжними складами.

У зв'язку з цим у правозастосовчих органів виникають складнощі щодо розуміння та застосування відповідних кримінально-правових норм та відсутня єдина позиція стосовно кримінально-правової кваліфікації злочинних діянь, пов'язаних із діяльністю терористичних груп та організацій.

Для прикладу, вироком Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 13.01.2015 притягнуто винну особу до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 258-3 КК України, а саме за участь у терористичній організації та сприянні її діяльності. В описовій частині рішення суду відзначено, що у 2014 році у м. Донецьку створено стійке ієрархічне об'єднання - терористичну організацію, так звану «Донецьку народну Республіку» (далі – ДНР), учасники якої на території України займаються вчиненням актів тероризму, залякуванням населення, вбивством громадян, захопленням адміністративних будівель органів державної влади і місцевого самоврядування, що призводить до дестабілізації суспільно-політичної ситуації у державі [2].

Аналогічним чином, вироками місцевого Приморського районного суду м. Одеси від 12.03.2015 [3], Бердянського районного суду Запорізької області від 06.04.2015 [4] та Краснолиманського районного суду Донецької області від 22.06.2015 [5] притягнуто 3 осіб до кримінальної відповідальності за ст. 258-3 КК України за сприяння діяльності терористичної організації ДНР.

Отже, при розгляді вказаних кримінальних проваджень судом зроблено висновок, що формування «Донецька народна республіка» є терористичною організацією, і відповідно дії винних осіб кваліфіковано за ознаками злочину, передбаченого ст. 258-3 КК України, тобто створення терористичної групи чи терористичної організації, керівництво такою групою чи організацією або участь у ній, а так само матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації.

Разом із цим, у 2015 році судами України винесено 3 вироки, за якими притягнуто до кримінальної відповідальності винних осіб, які сприяли діяльності ДНР за ст. 256 КК України (сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності), оскільки в описовій частині відповідних судових рішень ДНР визначена вже не як терористична, а як злочинна організація. Так, у описовій частині вироку Волноваського районного суду Донецької області від 6.02.2015 [6] зазначено, що обвинувачений Особа 1 протягом вересня-жовтня 2014 року, діючи умисно, за власною ініціативою, поділяючи мету створення та функціонування злочинної організації «Донецька народна республіка» («ДНР»), а саме - зміну меж території та державного кордону України в спосіб, що суперечить порядку, встановленому Конституцією України, маючи злочинний намір щодо заздальгідь не обіцяного сприяння учасниками злочинної організації «ДНР» у здійсненні їх злочинної діяльності щодо посягання на територіальну цілісність України, здійснював цілеспрямований збір даних про переміщення та розташування у Волноваському районі Донецької області підрозділів Збройних Сил України, що беруть безпосередню участь в проведенні Антитерористичної операції у Донецькій області, для подальшої передачі вказаної інформації учасниками злочинної організації «ДНР» для здійснення злочинної діяльності проти органів державної влади та військових підрозділів України.

Відповідно зазначеним вироком Волноваського районного суду Донецької області від 06.02.2015 обвинуваченого Особу 1 визнано винним у скоєнні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 256 КК України.

Крім цього, мають місце випадки кваліфікації дій учасників «ДНР» як участі у діяльності не передбачених законами воєнізованих або збройних формувань. Для прикладу, вироком Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 24.04.2015 у справі 219/2686/15-к [7] притягнуто винну особу до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 260 КК України, а саме за участь у діяльності не передбачених законами воєнізованих

або збройних формувань. У описовій частині вироку констатовано, що на початку 2014 року на території Донецької області України невстановленими особами, для насильницького підтримання влади незаконної самопроголошеної так званої «Донецької народної республіки» створено непередбачене законами України збройне формування, діяльність якого полягала в здійсненні методами військових операцій силової підтримки незаконно створених структур «ДНР».

Таким чином, при судовому розгляді кримінальних проваджень відносно осіб, які причетні до створення і діяльності так званих Донецької та Луганської народних республік, що мають відповідні ознаки терористичної організації, кваліфікація здійснюється за різними статтями. В одних випадках суд кваліфікує дії таких осіб за ст. 258-3 КК України (як участь у терористичній організації чи сприяння її діяльності), у других – за цією ж статтею, але вже як участь у терористичній групі, в інших – дії учасників «ДНР» та «ЛНР» кваліфікуються за ст. 256 КК України (сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності), та в ряді випадків – як участь у діяльності не передбачених законами України збройних формувань за ст. 260 КК України.

Слід зазначити, що складнощі правильної кваліфікації дій, спрямованих на створення терористичної групи чи терористичної організації пов'язані з певною недосконалістю кримінального законодавства, яка проявляється в тому, що закон не містить чіткого визначення терористичної групи чи терористичної організації у диспозиції статті Кримінального Кодексу України.

Отже, основною відмінністю створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258-3 КК України) від створення злочинної організації (ст. 255 КК України) та не передбачених законами воєнізованих або збройних формувань (ст. 260 КК України) є мета створення такої організації – терористична діяльність.

Література:

1. Статистична інформація за 2013-2015 роки про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх судового розслідування [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України. - Режим доступу <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>
2. Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 13.01.2015 (справа № 1-кп/243/37/2015 243/4875/14) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
3. Вирок місцевого Приморського районного суду м. Одеси від 12.03.2015 (справа № №522/17717/14-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
4. Вирок Бердянського районного суду Запорізької області від 06.04.2015 (справа № 310/6513/14-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
5. Вирок Краснолиманського районного суду Донецької області від 22.06.2015 (справа № 236/1707/14-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
6. Вирок Волноваського районного суду Донецької області від 6.03.2015 (справа № 221/5/15-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>
7. Вирок Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 24.04.2015 (справа № 219/2686/15-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.

РЕЦИДИВНА ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Крижена В.В., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кримінальної міліції навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та кримінальної міліції Національної академії внутрішніх справ

Одним із основних напрямків діяльності держави є проведення ефективної державної політики в сфері боротьби з протиправними посяганнями на права та законні інтереси окремих осіб і суспільства в цілому. Показник ефективності такої політики – це зменшення кількості злочинів, і зокрема, не скоєння нових злочинів особами, які раніше вчинили хоч би один злочин.

Кримінологічне поняття «рецидивна злочинність» тісно пов'язане з кримінально-правовим поняттям «рецидив злочину». Термін «рецидив» походить від латинського слова *recidivus* і означає те, що повертається, повторюється, тобто повторний прояв чогось. У статті 34 КК України рецидивом злочинів визнається вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин. Такий рецидив дістав назву легального. Залежно від характеру вчинених особою злочинів, кількості судимостей у злочинця, ступеня суспільної небезпечності злочинів, що входять до рецидиву, легальний рецидив класифікується за такими видами: загальний і спеціальний рецидив, простий і складний (багаторазовий), пенітенціарний [1, с. 17-18].

Отже, кримінологічний рецидив злочинів — це повторне вчинення нового злочину особою, яка раніше вчинила злочин, незалежно від наявності у неї судимості.

Аналіз структури рецидивної злочинності та її змін також свідчить про негативні тенденції: зростання у цілому тяжких, особливо тяжких насильницьких, корисливо-насильницьких злочинів, крадіжок, у тому числі із квартир, хуліганств. Узагалі в Україні кожний четвертий злочин вчиняється особами з кримінальним минулим і майже кожен другий злочин є тяжким. У структурі рецидивної злочинності «лідують» корисливо-насильницька і корислива злочинність, і це пояснюється тим, що більшість рецидивістів орієнтуються на ті злочини, вчинення яких приносить швидку наживу. Найбільш незахищеними і кримінально доступними стали квартири громадян, крадіжки з яких та розбійні напади на які стали загальним лихом в Україні. Разом з тим у середньому кожний десятий злочин припадає на крадіжки майна із магазинів, фірм, баз, складів, інших приміщень.

За кримінологічними дослідженнями, почастишали випадки рецидивних злочинів, учинених у групі. Деяке зменшення групового рецидивізму в Україні може свідчити не про дійсне його зменшення, а про підвищення рівня організованості і захищеності злочинних груп від їх виявлення і покарання.

Рецидив інколи помилково ототожнюють з рецидивною злочинністю, але це зовсім різні, хоча і пов'язані між собою поняття. Рецидивна злочинність — сукупність актів рецидиву. Тому рецидивну злочинність слід визначати як сукупність зареєстрованих на даній території протягом певного часу злочинів, скоєних особами, що були раніше засуджені або іншим чином відповідали перед правосуддям за діяння, заборонені кримінальним законодавством [2, с. 58-60].

Отже, причини та умови рецидивної злочинності — це комплекс взаємодіючих детермінант, пов'язаних з несприятливим зовнішнім середовищем і особою злочинця, які обумовлюють продовження злочинної діяльності.

Специфічні причини та умови (детермінанти) рецидивної злочинності можна поділити на три групи:

- детермінанти, пов'язані з першою судимістю, першим вчиненням злочину особою;
- детермінанти, обумовлені процесом відбуття покарання, особливо покарання у вигляді позбавлення волі;
- детермінанти, які впливають на постпенітенціарну адаптацію.

Детермінанти, пов'язані з першим засудженням, першим вчиненням злочину, загальні і для первинних, і для повторних злочинів. Соціально-економічні і політичні обставини у країні, особливості сімейного виховання, вплив найближчого оточення, засобів масової інформації, генетичні передумови становлення особи (нахили, темперамент, інтелект, спадкові соматичні і психічні хвороби, аномалії, криміногенні акцентуації тощо), конкретні життєві ситуації, що вибирають у себе різні криміногенні фактори, — все це формує особу з її системою настанов і особливостями характеру. Взаємозв'язок цих чинників виступає безпосередньою причиною будь-якого навмисного злочину, в тому числі і злочинів рецидивних. Як бачимо, детермінація повторного злочину відбувається на підставі взаємодії об'єктивних і суб'єктивних чинників. Часто ці чинники продовжують діяти після першого засудження. Мабуть, саме цим пояснюється те, що кожний десятий рецидивіст раніше був засуджений до виправних робіт або умовно.

Разом з тим суттєве значення для рецидиву злочинів має факт продовження перебування особи у криміногенному середовищі або повернення її у нього після відбуття покарання чи умовно-дострокового звільнення. Поновлення старих зв'язків, криміногенне оточення, спілкування з особами з недалеким кримінальним минулим, кримінальна субкультура, встановлення нових, провокуючих на злочин контактів та інше сприяє створенню злочинних угруповань і вчиненню ще більш тяжких злочинів. За вибірковими даними близько 70 % тих, хто раніше відбув покарання, знову потрапляють у те саме соціальне оточення, яке раніше негативно вплинуло на них. До речі, вони й самі шукають і знаходять таке спілкування.

Вплив на рецидив злочинів другої групи детермінант, які пов'язані з негативними явищами у процесі відбуття покарання у вигляді позбавлення волі, відомий. Позбавлення волі характеризується моральними, психологічними та матеріальними збитками для засудженого, внаслідок чого принижується його соціальна цінність і підвищується відчуження особи від суспільства. Практично кожний другий засуджений має різні за походженням, але пов'язані з місцями позбавлення волі психічні відхилення. В колоніях перебувають переважно працездатні молоді люди. Більше 47 % засуджених мають вік до 30 років. Після 5–7 років безперервного перебування у переповнених виправно-трудових установах настають незворотні зміни психіки. Понад 35 % тих, хто звільняється, потребують спеціального психологічного чи психіатричного втручання для відновлення пристосувальних механізмів, які послаблені чи зруйновані. При відсутності такої допомоги вони поповнюють ряди рецидивістів.

Таким чином, ізоляваність людини від нормального суспільства призводить до криміногенних наслідків, зокрема, до рецидиву злочинів. Недарма склалася думка, що «тюрма — школа злочинності», «чим раніше людина вчиняє злочин, за який її поміщують у місце позбавлення волі, тим імовірніше, що вона знову вчинить злочин» тощо. Із загальної кількості осіб, які щороку засуджуються в Україні до позбавлення волі, більше половини раніше вже відбували покарання.

Третя група детермінант рецидивної злочинності має залежність від попередніх груп причин й умов і безпосередньо впливає із складної для вирішення проблеми соціальної адаптації звільнених з місць позбавлення волі, розв'язання питань їх працевлаштування, побуту, реабілітації, контролю, допомоги [2, с. 58-60].

Головна мета соціальної адаптації — ресоціалізація особистості. Під ресоціалізацією розуміється процес виправлення засуджених, формування у них законслухняної поведінки, стимулювання особистості на вироблення таких життєвих настанов, які відповідають соціальним нормам. Цей процес, як було показано, ще при виконанні покарання має багато негативних рис і наслідків. Суттєві недоліки характеризують його і після звільнення засудженого з місць позбавлення волі. Практика свідчить про те, що десоціалізована особа майже не піддається ресоціалізації. Як показали дослідження минулих років, майже 60 % звільнених від покарання не змогли і не бажали адаптуватися до трудових колективів внаслідок того, що не подолали надто високих, на їх думку, вимог колективу щодо дисципліни праці, правил співіснування, професіоналізму, освіти, норм поведіння, бар'єру відчуження членів колективу, конфліктів, які виникали у колективі через їх появу, тощо.

Особливо гостро питання працевлаштування постало сьогодні, і проблеми, з ним пов'язані, ще більше поглибилися. В умовах ринкових відносин зникла та опіка над засудженими, що була характерна для 70–80-х років. Відсутність можливості працевлаштуватися, справжньої допомоги з боку держави, декваліфікованість, руйнування сімейних відносин, хронічні хвороби, часто — втрата місця проживання та інші негаразди є детермінантами рецидивної злочинності.

Повторному вчиненню злочинів сприяють недоліки, пов'язані з системою контролю за поведінкою тих, хто відбув покарання, з боку органів внутрішніх справ, котрі здійснюють профілактичний і адміністративний нагляд. Не виключено, що велика завантаженість співробітників органів внутрішніх справ, особливо дільничних інспекторів міліції, роботою з небезпечним контингентом, деяке зниження престижу правоохоронних органів у суспільстві, відсутність належної допомоги з боку місцевих органів влади та інші недоліки впливають на якість і результативність профілактичного і адміністративного контролю та нагляду і ведуть до повторної злочинності [3, с. 45].

Література:

1. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. — К., 2007. — Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки.

2. Батиргареева В.С. Щодо нового підходу до розуміння рецидивної злочинності // Часопис Київського університету права. – 2004. – № 2. – С. 58-61.

3. Криминологія: Учебник для вузов / Под общ. ред. д. ю. н., проф. А.И. Долговой. – 3-е изд., перераб. и доп. – М., 2005.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ МАШИН, СИСТЕМ ТА ІНТЕРНЕТНИХ МЕРЕЖ І МЕРЕЖ ЕЛЕКТРОЗВ'ЯЗКУ

Куліш Т.В., курсант Одеського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Собко Г.М., кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та криминології

Одеського державного університету внутрішніх справ

«Кіберзлочинність», «хакери», «комп'ютерний злом», «крадіжка машинного часу - ці терміни перестали бути екзотикою для юристів. Нині комп'ютерні злочини - одна з найдинамічніших груп суспільно небезпечних посягань.

На сучасному етапі розвитку суспільство стає все більше залежним від роботи комп'ютерних систем для автоматичної обробки інформації. Сьогодні практично ніщо не робиться без участі комп'ютерів, усі найважливіші функції сучасного суспільства - комунікації, торгівля, банківські і біржові операції і багато чого іншого - так чи інакше, «зав'язані» на комп'ютерах, комп'ютерних мережах і комп'ютерній інформації.

В торгівлі і банківських/біржових операціях обертається не просто комп'ютерна інформація, а так звані «електронні гроші», що мають нітрохи не меншу цінність, чим звичайні банкноти і монети. А там, де гроші, там і люди, що жадають будь-якою ціною зробити їх особистою власністю, незважаючи на те, що не мають на ці гроші ніяких прав. Це злочинці. Комп'ютерні злочинці. [1]

Комп'ютерна злочинність – це особливий вид злочинів, пов'язаних із незаконним використанням сучасних інформаційних технологій і засобів комп'ютерної техніки. В їх основі можуть бути політичні, хуліганські, корисливі й інші мотиви. Це зумовлює необхідність розвитку й удосконалення правових засобів регулювання суспільних відносин у сфері інформаційної діяльності. Інформаційні відносини, тобто відносини, що виникають при одержанні, використанні, поширенні та зберіганні інформації, регулюються положеннями Конституції України, законами від 2 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ «Про інформацію», від 25 червня 1993 р. № 3322-ХІІ «Про науково-технічну інформацію», від 18 листопада 2003 р. № 1280-ІV «Про телекомунікації», від 5 липня 1994 р. № 80/94-ВР «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» (в редакції Закону від 31 травня 2005 р. № 2594-ІV), а також низкою підзаконних актів, зокрема Положенням про технічний захист інформації в Україні (затверджене Указом Президента України від 27 вересня 1999 р. № 1229/99) та ін.

Згідно з чинним законодавством України кримінальну відповідальність за злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (далі – ЕОМ), автоматизованих систем (далі – АС) та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку передбачено у розд. ХVІ Кримінального кодексу України.

В Україні найбільш поширеним злочином у сфері використання ЕОМ, АС та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку є злочин, відповідальність за який передбачено ст. 361 КК («Несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку»). У цій статті передбачено відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу ЕОМ, АС, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, що призвело до витоку, втрати, підроблення, блокування інформації, спотворення процесу автоматичної обробки інформації або до порушення встановленого порядку її маршрутизації.

Об'єктом такого злочину є ЕОМ, АС, комп'ютерні мережі та мережі електрозв'язку. Об'єктом такого злочину також може бути право власності на комп'ютерну інформацію.

Для визнання факту вчинення злочину, склад якого передбачено у ст. 361 КК, суд має встановити не лише вчинення діяння, а й настання хоча б одного із зазначених в законі наслідків: витоку, втрати, підроблення, блокування інформації, спотворення процесу її обробки або порушення встановленого порядку її маршрутизації. Тобто між несанкціонованим втручанням в роботу ЕОМ, АС, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку має бути причинний зв'язок хоча б з одним із суспільно небезпечних наслідків. [2]

Відомо, що спосіб вчинення злочину є у ряді складів необхідним елементом об'єктивної сторони злочину та входить до його кримінально-правової характеристики, а іноді служить й кваліфікуючою обставиною. Однак, в кримінально-правовій характеристиці спосіб вчинення злочину подано у загальному вигляді, для неї байдужі прийоми таємного розкрадання, конкретні способи проникнення, засоби, що використовуються при цьому, джерела їх отримання тощо. В цьому випадку застосовується криміналістична характеристика способу вчинення злочину.

Якщо за основу класифікації покласти метод, що використовувався злочинцем для отримання доступу до засобів обчислювальної техніки, можна виділити такі основні групи:

- Вилучення засобів комп'ютерної техніки: характерною рисою способів скоєння злочинів є те, що в них засоби комп'ютерної техніки завжди виступають тільки як предмет злочинного посягання, а як знаряддя скоєння злочину використовуються інші інструменти чи технічні засоби (або без їхнього використання), які не є засобами комп'ютерної техніки.

- Перехоплення інформації: До цієї групи відносять способи, де злочинцями використовуються методи аудіовізуального та електромагнітного перехоплення інформації. В цій та наступних групах, що розглядаються, засоби комп'ютерної техніки виступають як предметом, так і знаряддям скоєння злочину.

- Маніпулювання даними та керуючими командами: до таких способів скоєння злочинів відносять дії злочинців, що пов'язані з використанням методів маніпулювання даними й керуючими командами. До найбільш широко використовуваних з них відноситься «підміна даних або коду» – дії злочинців спрямовані на зміну чи введення нових даних або кодів. Це здійснюється, як правило, при вводі та виводі інформації.

• Комплексні методи. Одною з найбільш поширених форм комп'ютерної злочинності є комп'ютерне шпигунство, яке, зокрема, у комерційному секторі, стосується сфери розрахункових рахунків, балансових документів (фінансових звітів) та адрес клієнтів, що зберігаються у комп'ютерах. Традиційними методами шпигунства є такі, як корупція та вимагання службовців, проникнення службовців з інших компаній, часто на короткий строк роботи (цей метод відомий під назвою «здраслуй-прощавай»), або опит службовців щодо фальшивої реклами відносно їхньої можливої нової роботи, на базі якого отримують інформацію про роботу, яку вони виконують і т. д. [3]

Як потерпіла сторона від злочинів цього виду, як правило, виступає юридична особа. Це пояснюється тим, що процес комп'ютеризації широко охоплює перш за все юридичних осіб (різноманітні організації, установи), і поки-що у досить меншій мірі - фізичних осіб.

Виділяють три основні групи потерпілих від таких злочинів:

1) власники комп'ютерної системи (складають біля 79% від усіх потерпілих); 2) клієнти, які користуються їх послугами (13%); 3) інші особи (8%).

Слід відмітити, що потерпіла сторона першої групи, як правило, неохоче повідомляє (якщо робить це взагалі) в правоохоронні органи про факт вчинення злочину. Це, зокрема, є одним з головних факторів, яким можна пояснити високий рівень латентності цих злочинів.

На вирішення потерпілої сторони питання про звернення до правоохоронних органів по факту вчинення злочину впливають такі фактори: - недостатня компетентність співробітників правоохоронних органів у цих питаннях; - багато організацій обмежуються розв'язуванням конфлікту своїми силами, що досить часто завершується вжиттям заходів, які не виключають рецидив; - боязнь підриву особистого авторитету, і, як наслідок, - втрата значної кількості клієнтів; - розкриття в ході судового розгляду системи безпеки організації, що небажано для неї; - страх перед можливістю виявлення в ході розслідування злочину протизаконного механізму здійснення окремих видів фінансово-економічних операцій; - низька юридична грамотність більшості посадових осіб у питаннях, що розглядаються і т. п. [4]

Вивчення зазначеної категорії кримінальних справ засвідчило, що суди, призначаючи покарання, здебільшого дотримуються передбаченого законом принципу індивідуалізації покарання залежно від характеру і ступеня тяжкості вчиненого злочину. Однак при призначенні покарань ще мають місце недоліки, на які необхідно звернути увагу. Зокрема, у деяких випадках сумнівними є рішення суду щодо призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, та звільнення осіб від відбування покарання з випробуванням. Згідно з вимогами ст. 69 КК суд може призначити більш м'яке покарання, ніж передбачено законом, лише за наявності декількох обставин (тобто не менше двох), що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного.

Труднощі також виникають при кваліфікації дій винних осіб, коли несанкціоноване втручання в роботу ЕОМ, АС, комп'ютерних мереж здійснювалося з корисливих мотивів із метою викрадення чи заволодіння чужим майном. Зазначені дії суди помилково кваліфікують лише за статтями КК, в яких передбачено відповідальність за вчинення комп'ютерних злочинів.

Призначаючи покарання за вчинення такого виду злочинів, суди іноді не застосовують обов'язкову конфіскацію програмних та технічних засобів, за допомогою яких було вчинено злочин. [2]

Сьогодні Українській державі бракує ефективних системних заходів щодо протидії аналізованим злочинам. Відсутність належної теоретичної основи та законодавчої бази не сприяє ефективній боротьбі з цими посяганнями. Втім, інші країни світу проблемі «комп'ютерних» злочинів приділяють значну увагу.

Так, наприклад, у Швеції приймається закон, згідно з яким встановлена відповідальність за неправомірну зміну, знищення або доступ до записів на комп'ютерних носіях (інформаційні зловживання). Пізніше спеціальні норми про комп'ютерні злочини були прийняті в США, Великобританії, Австрії, Канаді, Данії, Австралії, Франції, Португалії й інших країнах. [5]

Отже, «комп'ютерні злочини» – це своєрідна плата за прогрес у технічній сфері. З ростом досконалості комп'ютерної техніки зростає й досконалість комп'ютерної злочинності. Відповідно мають удосконалюватися й методи боротьби з цим видом злочинності. В даний час існує безліч засобів, що забезпечують безпеку комп'ютерної мережі, однак, очевидно, що абсолютну надійність і безпека не зможуть гарантувати ніякі апаратні, програмні і будь-які інші рішення.

Складність комп'ютерної техніки, неоднозначність кваліфікації, а також труднощі збору доказової інформації призводять до того, що більшість комп'ютерних злочинів залишаються безкарними.

Література:

1. Загальна характеристика злочинів у сфері комп'ютерної інформації <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=438411>
2. Судова практика розгляду справ про злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/AFB1E90622E4446FC2257B7C00499C02](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/AFB1E90622E4446FC2257B7C00499C02)
3. Способи вчинення злочинів в галузі комп'ютерних технологій <http://fan-5.ru/best/best-136083.php>
4. Поняття та сутність злочинів, що вчиняються в галузі комп'ютерних технологій, їх криміналістична характеристика і соціальна небезпека <http://fan-5.ru/best/best-136085.php>
5. Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку http://www.vuzlib.su/books/1381-A_A_Музыка,_Д_С_Азаров-Законодавство_України_про_кримінальну_відповідальність_за_комп'ютерні_злочини/3-ВСТУП

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА БАНДИТИЗМ

*Купрєнко С., студент Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Загороднюк С.О., кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Вчинення злочину групою, а, тим більше, озброєною групою, завжди вважалось тяжким злочином.

Організована злочинність становить небезпеку як для життя та здоров'я громадян, їх майна, так і для держави в цілому. Банда є одним із різновидів злочинної організації; вона, крім загальних ознак злочинної організації, містить ще й специфічні риси, такі як: озброєність та мету нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих громадян.

Бандитизм (ст. 257 КК України) є небезпечним для економічного та соціального розвитку українського суспільства [1]; є небезпечним як для особистої безпеки громадян, так і для їх майна, крім того, для нормального функціонування державних, комерційних чи інших організацій.

Кримінально-правове регламентування відповідальності за бандитизм та кримінологічний зміст його розуміння були, і деякою мірою залишаються й на тепер, недостатньо чіткими й прозорими для одноманітного тлумачення та практичного застосування правоохоронними органами. Особливу суспільну небезпеку становлять злочини, які здійснюються організованими, стійкими, озброєними групами – бандами: вбивства, в тому числі, за наймом, захоплення заручників, викрадення людей, вимагання, розбійні напади.

При цьому, в законодавчій практиці подібні справи викликають досить велику кількість суперечок та труднощів, оскільки, в більшості випадків ці справи містять багато епізодів, велику кількість учасників банди, вимагають виконання великої кількості слідчих дій, призначення та виконання складних експертних досліджень.

Пленум Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23.12.2005 р. №13, визначає поняття банди, як озброєну організовану групу або злочинну організацію, яка попередньо створена з метою вчинення кількох нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб або одного такого нападу, який потребує ретельної довготривалої підготовки, та визначає такі її ознаки, як:

1. кількісна ознака — наявність у ній кількох (трьох і більше) суб'єктів злочину;
2. стійкість;
3. озброєність;
4. загальна мета учасників угруповання — вчинення нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб;
5. спосіб вчинення злочину — напад на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб [2].

З позиції Радіонова І. І., кваліфікація за ст. 257 КК України та іншими статтями Особливої частини КК має відбуватися лише в разі вчинення бандою нападів, за які санкціями відповідних статей Особливої частини КК України передбачене більш суворе покарання порівняно з санкцією ст. 257 КК України. Остання потребує вдосконалення шляхом збільшення мінімального розміру основного покарання з п'яти до восьми років позбавлення волі, що відповідає ступеню суспільної небезпечності цього злочину і дозволить у більшості випадків уникнути кваліфікації за сукупністю зі ст. 257 КК України окремих нападів, вчинених бандами [3, с.136].

Також необхідно зазначити, що, в більшості держав, бандитизм не визначається як окремий злочин і ототожнюється з поняттям «злочинна організація». Україна теж могла би піти тим же самим шляхом і з певними змінами в статті 255 КК України «Створення злочинної організації» включити до її складу і бандитизм, тому що, фактично, виокремлення поняття «бандитизм» є пережитком радянського кримінального права [4, с.21]. А на сучасному етапі при розмежуванні бандитизму від створення злочинної організації грань між цими двома злочинами є дуже тонка, тому, з незначними змінами, ст.255 КК України «Створення злочинної організації», її можна об'єднати зі ст.257 КК України «Бандитизм», наприклад доповнити її кваліфікуючими ознаками, які співпадають з ознаками банди, тобто:

1. кількісна ознака — наявність у ній кількох (трьох і більше) суб'єктів злочину;
2. стійкість;
3. озброєність;
4. загальна мета учасників угруповання — вчинення нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб;
5. спосіб вчинення злочину — напад на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб.

Отже є декілька шляхів вдосконалення кримінального законодавства, що регулює протидію організованій злочинності – вдосконалення ст.257 КК України більш конкретним її роз'ясненням, або включення її до складу ст. 255 КК України та розширення поняття «створення злочинної організації».

Література:

1. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 24 березня 2015 року: Офіц. текст. – К.: Алерта, 2015. – 208 с.
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23.12.2005 р. №13.
3. Радионов І. І. Проблемы квалификации бандитизма / И. И. Радионов // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия : Юридические науки. – 2010. – Т. 24 (63). № 1. 2011. – 298 с.
4. Бажанов М. И. Множественность преступлений по уголовному праву Украины / М. И. Бажанов. – Х.: Право, 2000. – 128 с.

ОЗБРОЄНІСТЬ ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЗНАКА НЕПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ

*Кучменко С.В., науковий співробітник наукової лабораторії з проблем
досудового розслідування навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для підрозділів слідства та кримінальної міліції
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник: Вознюк А.А., начальник наукової лабораторії
з проблем досудового розслідування
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів слідства та кримінальної міліції
Національної академії внутрішніх справ*

Проблема забезпечення безпеки громадян, охорони їх життя та здоров'я, особистої недоторканності є однією з центральних напрямків політики нашої держави. На сьогодні планомірній розбудові правової держави суттєво заважають погіршення криміногенної ситуації, підвищення рівня злочинності, негативні зміни її кількісних та якісних показників а також проведення антитерористичної операції на території нашої держави. Найбільшу тривогу викликає тенденція до поширення тяжких насильницьких злочинів, серед яких найнебезпечнішими є такі, що вчиняються з використанням зброї, особливо вогнепальної. Такі злочини завжди викликають широкий резонанс, породжують у населення почуття страху, невпевненості у майбутньому, незахищеності свого життя та життя близьких людей.

На думку В. П. Тихого, зміст громадської безпеки визначається характером загальнонебезпечних джерел (зброї, бойових припасів, вибухових і легкозаймистих речовин, радіоактивних матеріалів і т. ін.) та колом благ, котрим ними може бути заподіяна шкода. Руйнівні, уражаючі можливості джерел підвищеної загальної небезпеки, їх небезпека для суспільства обумовлюють постійну потребу в гарантуванні його безпеки. Вона являє собою стан захищеності суспільства від загроз джерел підвищеної загальної небезпеки. Дослідник визначає, що оскільки громадська безпека є загальною безпекою, безпекою для всіх, вона виступає спільною безпекою і забезпечується всіма громадянами, всім суспільством та його органами [1, с. 3].

Природа зброї та інших предметів, які становлять підвищену небезпеку для оточення, полягає в тому, що вони є джерелом підвищеної небезпеки для життя і здоров'я людей, майна та довкілля. Ця внутрішня, притаманна їм здатність знищення, пошкодження навколишнього середовища, тобто володіння ефектом ураження, є їх об'єктивною і головною ознакою. Тому предмети злочинів проти громадської безпеки мають бути придатними для спричинення руйнувань, пошкодження, знищення оточення, мати властивості ураження людини, спричинення їй смерті чи тілесних ушкоджень, значної майнової шкоди. Якщо ці предмети втратили ознаки придатності використання за цільовим призначенням, поведіння з ними не може спричинити шкоду громадській безпеці, однак все ж існує загроза її заподіяння.

Володіння вогнепальною зброєю та її використання на сучасному етапі є досить поширеним явищем. Так, відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України № 3 «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поведіння зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» від 26 квітня 2002 року, до вогнепальної зброї, яка є предметом злочинів, передбачених ст. 262-264, 410 КК України, належать усі види бойової, спортивної, нарізної мисливської зброї, як серійно виготовленої, так і саморобної чи переробленої, для проведення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюються при згоранні вибухової речовини (пороху чи інших спеціальних горючих сумішей) [2].

Особлива частина чинного Кримінального кодексу України містить ряд злочинів, в яких як знаряддя вчинення злочину зброя: 1) є обов'язковою ознакою складу злочину (бандитизм – ст. 257 КК України); 2) передбачена в диспозиції кримінально-правової норми в альтернативі (терористичний акт (ст. 258 КК); масові заворушення (ст. 294 КК) та інші); 3) є обов'язковою ознакою кваліфікованого чи особливо кваліфікованого складу злочину (перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ч.2. ст. 365); хуліганство (ч.4. ст. 296) тощо).

Законодавство України про кримінальну відповідальність також передбачає злочини, в яких зброя є предметом злочину, тобто річчю матеріального світу, на яку впливає злочинець (контрабанда (ст. 201 КК); викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 262 КК); незаконне поведіння зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК); недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів (ст. 264 КК) тощо). У ч.3 ст. 260 «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» зброя є предметом злочину і в подальшому може виступати як знаряддя вчинення злочину [3].

Варто зазначити, що засоби і знаряддя вчинення злочину мають кримінально-правове значення лише у тому випадку, коли вони передбачені в диспозиції статті Особливої частини Кримінального кодексу і є ознаками окремого складу злочинного діяння, проте існують злочини, використання зброї в яких не передбачено в диспозиції кримінально-правової норми, але реально існує на практиці.

Цікавим є той факт, що відносно використання зброї воєнізованими збройними формуваннями в КК передбачена лише примітка 2 до ст. 260, в якій вказано, що під збройними формуваннями слід розуміти воєнізовані групи, які мають на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю. Так В. П. Тихий вважає, що поняття зброї і озброєності, під час розгляду об'єктивної сторони ті самі, що і при характеристиці бандитизму [4].

Однак розглядаючи ситуацію довкола проведення на території України АТО, а також більш детально вивчаючи наявну інформацію щодо діяльності на Сході нашої держави не передбачених законом воєнізованих збройних формувань, ми дійшли висновку, що визначення озброєності не передбачених законом воєнізованих збройних формувань потребує більш детального вивчення та закріплення у положеннях ст. 260 КК. Це пояснюється тим, що на практиці, зокрема у зоні проведення АТО, міжнародними спостерігачами, військовими керівниками а також добровольчими батальйонами неодноразово фіксується використання подібними формуваннями військової техніки, важкого озброєн-

ня, та зброї, яка для застосування потребує підготовлених та кваліфікованих фахівців, які в свою чергу готуються лише у закладах спеціальної військової підготовки (переважно відомчих), оскільки потребує спеціального тренувального обладнання та спеціальних умов навчання.

Тому підсумовуючи вищезазначене, вважаємо за необхідне внести до ст. 260 примітку, в якій зазначити, як факультативну ознаку, наявність військової техніки, яка може використовуватись не передбаченими законом воєнізованими чи збройними формуваннями.

Література:

1. Тихий В.П. Злочини проти суспільної (загальної) безпеки: Конспект лекцій.— Харків, 1996.— 69 с.
2. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. №3 // Вісник Верховного Суду України.— 2002.— №4.— С.2-9
3. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України.— К.: Істина, 2004.— 504 с.
4. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2т. / за заг.ред.В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х.: Право, 2013. Т.2: Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040с., ст. 492.
5. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів: Навчальний посібник. – Видання 3-тє, доповн. Та переробл. – К.: Атіка, 2007. – 592 с.

РОЛЬ ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ У ЗАПОБІГАННІ РЕЦИДИВНІЙ ЖІНОЧІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

*Лагоцька В.Ф., здобувач відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України
Науковий керівник: Кваша О.О., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права та процесу КУП НАН України*

Важливу роль у запобіганні рецидивній жіночій злочинності відіграє не лише застосування репресивних заходів держави, а й здійснення просвітницької діяльності різноманітними соціальними інституціями, зокрема, освітніми закладами. Як зазначає О.М. Костенко, «краще шляхом формування у людей соціальної культури усувати у них комплекс сваволі та ілюзій, ніж карати за прояв цього комплексу у вигляді злочину» [1, с. 205].

У цілому під просвітницькою діяльністю будемо розуміти активне поширення знань, інформаційну підтримку та позитивний вплив у процесі індивідуального, групового, масового спілкування в умовах навчально-виховного закладу, за місцем проживання, в місцях масових зборів і відпочинку.

В умовах зростання криміналізації суспільства, посилення правового нігілізму актуальним є правове виховання школярів та молоді. Провідну роль у цій діяльності відіграють освітні заклади, які повинні сприяти не лише інтелектуальному розвитку, а й забезпечувати моральне формування особи, її адекватне ставлення до суспільства, соціальних та правових норм. Сучасні дослідження свідчать, що низький рівень правової свідомості осіб є однією з причин злочинності у підлітковому середовищі. Не є винятком і жіноча рецидивна злочинність. А тому просвітницька діяльність освітніх закладів відіграє важливу роль у запобіганні цьому виду злочинності.

Освітні заклади не повинні стояти осторонь і правової освіти молоді. Під час викладання у школах такої навчальної дисципліни, як „Основи правознавства», доцільно навчати школярів не лише юридичним знанням, а й передусім необхідно спрямовувати ці знання на вирішення проблем прав дітей, захисту їх від домашнього насильства, відповідальності за протиправні вчинки тощо.

Освітні заклади покликані здійснювати й соціальний контроль за поведінкою осіб жіночої статі з тим, щоб не допустити негативний вплив на однолітків, які схильні до вчинення правопорушень. Послаблення чи повне зникнення контролю над поведінкою осіб жіночої статі під час навчання призводить до негативних тенденцій у їх поведінці. У зв'язку з цим освітні заклади повинні здійснювати соціальний контроль як за обстановкою під час навчання жінки, так і у сім'ї, побути для того, щоб виявити та своєчасно запобігти вчиненню злочинів. Окрім того, важливим заходом просвітницької діяльності освітніх закладів у запобіганні рецидивній жіночій злочинності є заходи, спрямовані на запобігання асоціальної поведінці особи жіночої статі (зокрема, алкоголізм, наркоманія).

Під час просвітницької діяльності освітніх закладів особливе місце займає морально-правове виховання жінок. Головним напрямком морально-правового впливу на жіночу злочинність у нашій країні є збереження та розвиток жіночої культури. Необхідно переглянути сформований підхід до постановки морально-правового виховання. Перспективним і плідним є підхід до морально-правового виховання як до діяльності, спрямованої не лише на морально-правове просвітництво особи жіночої статі, а й на розвиток у неї морально-правової активності. Освітнім закладам доцільно розробити та впроваджувати у навчальний процес програми морально-правового виховання і освіти жінок з метою формування у них правосвідомості, правової культури, поваги до моральних норм і закону. У рамках цих програм можна передбачити різноманітні заходи щодо підвищення морально-правової культури жінок, звернувши особливу увагу на ті з них, що покликані прищеплювати жіночу культуру і виховувати жіночність у підростаючого покоління. При цьому особливу увагу слід приділяти відродженню звичаїв та традицій Українського народу, які несуть в собі позитивний потенціал і здатні протидіяти криміналізації значної частини жінок.

Партнерську допомогу у правопросвітницькій діяльності освітнім закладам можуть надавати юридичні клініки, створені на базі юридичних факультетів вищих навчальних закладів освіти [2, с. 16-21; 3].

Ще одним напрямом ідеологічного виховання є пропаганда у молодіжному середовищі здорового способу життя як важливого фактору профілактики наркоманії та алкоголізму. Ці фонові явища здійснюють значний негативний вплив на рівень злочинності загалом та жіночу рецидивну злочинність, зокрема. По-перше, ведення способу життя,

пов'язаного з вживанням наркотиків та алкоголю, постійно вимагає значних коштів, які найлегше здобути протиправним шляхом. По-друге, в стані алкогольного або наркотичного сп'яніння послаблюється самоконтроль особи, а це полегшує вчинення злочину. Адже самоконтроль відіграє дуже велику роль на стадії прийняття рішення у формуванні протиправної поведінки особи. По-третє, незаконні операції з наркотиками самі по собі є злочинними діяннями. Проведене нами анкетування свідчить, що понад 23% повторно засуджених жінок вважають, що саме схильність до алкоголю і наркотиків спонукала їх вчинити злочин повторно.

З метою профілактики алкоголізму необхідно реалізовувати цілий комплекс заходів. Зокрема, формування громадської думки, спрямованої на подолання пасивності та байдужості суспільства до проблем алкоголізму; розробка та впровадження державної програми антиалкогольного виховання, огороження молодого покоління від спиртного; посилення соціального контролю за особами, поведінка яких на ґрунті зловживанням алкоголем пов'язана із вчиненням протиправних дій; формування та забезпечення системи лікування та реабілітації хворих на алкоголізм; розробка нормативно-правових основ антиалкогольної політики держави та її інформаційне забезпечення.

Основними заходами протидії наркоманії можна визначити: вдосконалення нормативної бази щодо профілактики наркоманії; створення чіткої системи лікування та соціальної і правової допомоги особам, хворим на наркотизм; формування у населення антинаркотичної позиції, з активним використанням засобів масової інформації та впровадженням у освітніх закладах навчальних програм; виявлення та переслідування осіб, причетних до незаконного обігу наркотичних засобів.

Таким чином, просвітницька діяльність освітніх закладів відіграє важливу роль у запобіганні рецидивній жіночій злочинності. Адже від того, наскільки будуть сформовані початкові установки жінки, залежить і можливе подальше відхилення її поведінки від норми та відповідно вчинення нею злочинів. Відтак просвітницька діяльність є важливим соціальним заходом протидії жіночій рецидивній злочинності.

Література:

1. Костенко О.М. Модернізація доктрини сучасної кримінології у парадигмі соціального натуралізму / О.М. Костенко // Вісник Асоціації кримінального права України, 2014. – № 1 (2). – С. 190–208.
2. Галай А.О. Щодо впровадження курсу юридичної клінічної освіти у навчальний процес вищих навчальних закладів України / А.О. Галай // Право України. – 2009. – № 1. – С. 16–21.
3. Лоджук М.Т. Юридичні клініки в Україні: освіта та правова допомога [монографія] / М.Т. Лоджук. – Одеса: Фенікс, 2015. – 328 с.

ЩОДО ДЕЯКИХ АСПЕКТІВ ПОНЯТТЯ «ЗЛІСНИЙ ПОРУШНИК УСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ»

*Левчук Є.М., здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ, старший викладач-методист навчального відділу
Хмельницького училища підвищення кваліфікації та перепідготовки персоналу
Державної кримінально-виконавчої служби України*

*Колб О.Г., доктор юридичних наук, професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ*

Система дій персоналу установ виконання покарань (далі – УВП) перш за все спрямована на забезпечення ефективності процесу виконання покарань по відношенню до осіб, які вчинили злочини через комплекс профілактичних заходів, спрямованих на запобігання вчиненню повторних злочинів, максимальному блокуванню чинників (факторів), що сприяють їх вчиненню в тому числі в умовах позбавлення волі. Однак, враховуючи сучасний стан злочинності в УВП, сміло можна стверджувати про те, що її стан носить досить сталий характер.

Першопричиною даного явища, як слушно зауважує Ю.В. Орел, є невизначеність та відсутність чіткого понятійного апарату стосовно термінів та понять, що містяться в диспозиції ст. 391 КК України. Такий стан справ призводить до відхилення від принципу єдності у розумінні термінології і породжує труднощі в судовій практиці при застосуванні зазначеної норми [1, с. 11].

У зв'язку з цим, вкрай важливим є чітке визначення понять «злісне порушення», «злісний порушник», що дозволить підвищити ефективність запобіжної діяльності в УВП, важливість якої додатково підкреслена у новій Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, схваленій Указом Президента України від 20.05.2015 № 276 [2].

Актуальність піднятої теми зумовлена зростанням кількості злочинів, передбачених ст. 391 КК України «Злісна непокоря вимогам адміністрації установи виконання покарань», необхідністю визначення правового підґрунтя для віднесення засудженої особи до «злісних порушників установленого порядку відбування покарання». За статистичними даними, з вини засуджених щороку вчиняється велика кількість порушень режиму відбування покарання, 40% з яких – злісна непокоря законним вимогам відомчого персоналу [3, с. 134].

У своїх наукових працях автори, узагальнюючи правозастосовчу практику у сфері застосування норм ст. 133 КВК України, зазначають, що потребує удосконалення понятійний апарат в сфері використання такої категорії як «злісність», у змісті якого необхідно гранично окреслити перелік правил та заборон, що пред'являються по відношенню до засуджених позбавлення волі. Зокрема, як зазначає Журавська З.В., підвищена суспільна небезпека рецидивної злочинності полягає в тому, що вчинення злочину два та більше разів підтверджує стійкість антисуспільної орієнтації особи, її відкрите протипоставлення правопорядку, уперте бажання продовжувати злочинну діяльність, незважаючи на прийняті щодо цієї особи кримінально-правові заходи» [4, с. 1]. Таким чином автор надає чіткі ознаки наявності у поведінці засудженого злісності щодо порушення встановлених правил. Разом з тим, не дивлячись на актуальність та певну розробленість піднятої нами проблеми, досі не існує єдиного підходу до визначення понять «злісність», «зліс-

ний порушник», що ускладнює процес виправлення засуджених до позбавлення волі, гальмування пенітенціарної (рецидивної) злочинності.

Як свідчить практика, на сьогодні, заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються в УВП, не забезпечують створення належних умов для запобігання злісній непокорі з боку засуджених, внаслідок чого продовжують мати місце непоодинокі факти грубого порушення режиму утримання [5, с. 1]. Так у I-ому півріччі 2015 року у порівнянні з аналогічним періодом минулого року констатовано збільшення випадків виявлення злочинів, передбачених ст. 391 КК України, на 39% (із 61 до 85). У свою чергу спеціально кримінологічні заходи запобігання не відповідають вимогам дієвого впливу на протиправну поведінку засудженого. Зокрема, стрімким є ріст кількості випадків прояву агресії та фізичного опору з боку засуджених та осіб, узятих під варту, відносно персоналу Державної кримінально-виконавчої служби [6, с. 4].

Таким чином, вищезазначене обумовлює констатувати, що дана ситуація не дозволяє своєчасно та обґрунтовано застосовувати до порушників передбачені законом заходи реагування. Виходячи з цього, важливим завданням персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України є визначення тенденцій виникнення та розвитку такого суспільно-небезпечного явища, як протидія (непокора) законним вимогам адміністрації УВП; розроблення дієвого механізму виправного впливу на протиправну поведінку засуджених, спрямованого на досягнення повноти у її попередженні.

З огляду на зазначене, слід зауважити, що такі домінуючі негативи нашого сьогодення, сприяють безперешкодному скоєнню злочинів у місцях позбавлення волі, є фундаментом для створення сумнівів на користь засуджених. Адже, однією з першопричин вчинення засудженими пенітенціарного рецидиву є правовий нігілізм у чинному кримінально-виконавчому законодавстві, що стало нормою у правовому полі, в результаті чого не дозволяє забезпечити гарантії достатнього рівня ефективності функціонування режимних підрозділів установ виконання покарань; не конкретизує права, обов'язки та відповідальність персоналу цих установ щодо боротьби із злочинністю у місцях позбавлення волі.

Література:

1. Орел Ю.В. Кримінальна відповідальність за злісну непокору вимогам адміністрації виправної установи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. – Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право /Ю.В. Орел. – Дніпропетровськ, 2008. – 20 с.
2. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки : Указ Президента України від 20.05.2015 № 276 // Офіційний вісник України. - 2015. - № 41. - Ст. 38
3. Козлов П.П., Нікітін Ю.В., Стрелков Л.О. Режим виконання кримінальних покарань: Монографія. - К.: КНТ, 2008. - 272 с.].
4. Журавська З. В. Віктимологічні засади боротьби зі злочинністю у місцях позбавлення волі: автореферат... канд. юрид. наук, спец.: 12.00.08 - кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / З. В. Журавська. - К. Нац. академія внутр. справ, 2010. - 18 с.
5. Про надзвичайну подію в Одеській установі виконання покарань (№ 21) і притягнення винних посадових осіб до дисциплінарної відповідальності»: наказ ДПтС України від 26.06.2015 № 377/ОД-15.-3 с.
6. Про організацію виконання рішення колегії Державної пенітенціарної служби України від 16.07.2015 № 6РК: наказ Державної пенітенціарної служби України № 414/ОД-15 від 22.07.2015.-35 с.

ТЕРОРИЗМ ТА ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ

*Леонов Б.Д., доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник Українського
науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз СБ України,*

У спеціальній літературі не має єдиної точки зору щодо співвідношення понять «тероризм» і «організована злочинність».

Зазначається, що організована злочинність і тероризм мають різні цілі. Якщо організовану злочинність цікавить бізнесова складова, то мета тероризму є зовсім іншою – бажаним результатом є суспільний резонанс.

Як слушно відзначають Ф.Бовенкерк і Б.Чакра, розмежування між цими двома явищами проводиться, виходячи не з характеру, а з мотивації злочинців. Спільним є намагання захопити владу або змусити її задовольнити певні вимоги [1, с. 16].

Злиття (змикання) міжнародного тероризму та міжнародної організованої злочинності зауважено й російськими дослідниками. Підпільне співтовариство нелегально діючих терористичних і організованих злочинних угруповань утворюють певне загальне середовище, що має тенденцію до взаємопроникнення, зростання та «обміну кадрами». На думку А.Григор'єва, сучасний тероризм набуває нових форм і його доцільно розглядати як організовану форму злочинності. Підкреслюючи зв'язок між організованою злочинністю і тероризмом, цей дослідник пропонує розуміти тероризм як організовану злочинність, що має вираження в організованій групі чи злочинного співтовариства, яка використовує ідеологію насильства й практику впливу на прийняття рішень органами державної влади, органами місцевого самоврядування, міжнародними організаціями, пов'язану із залякуванням населення, що становить загрозу особі, громадській безпеці, а також миру і безпеці людства [2].

Ми підтримуємо переконливу позицію дослідників, які вважають, що відмінною рисою тероризму є те, що при вчиненні злочину загальнонебезпечне насильство застосовується відносно одних осіб (невинних жертв) або майна, а психологічний вплив з метою схилення до певної поведінки на тлі створеної в суспільстві обстановки страху поширюється на інших осіб, від яких залежить прийняття вигідних для терористів рішень.

В сучасних умовах можна говорити про триваючі процеси розвитку взаємозв'язку та взаємодії тероризму й організованої злочинності.

Л.В.Багрий-Шахматов, розкриваючи механізм організованих і терористичних формувань та характеризує їх, виділяє два типи взаємозв'язків, залежно від масштабів діяльності цих формувань: перший діє на макрорівні (у межах якого існують об'єднані масштабні терористичні формування); другий діє на основі мікрорівня, у межах окремих організацій, що керують підлеглими структурами (сфера їхніх інтересів обмежена територіальними рамками). На погляд цього дослідника, при розгляді співвідношення тероризму й організованої злочинності слід враховувється те, що: по-перше, лідери організованої злочинності зацікавлені в розширенні тероризму як соціального явища; по-друге, організована злочинність, створюючи систему власної безпеки, як елемент передбачає терористичні формування; по-третє, лідери організованої злочинності забезпечують собі ідеологічне прикриття, проводять лінію на організацію кампаній і підривних дій проти влади та правоохоронних органів [3, с. 120-121].

На думку А.П.Закалюка, зв'язок організованої злочинності й тероризму виявляється в тому, що: 1) вчинення терористичного акту або погроза його вчинення є одним із засобів організованої злочинної діяльності (як засіб залякування, шантажування, силового тиску в інтересах організованої злочинності); 2) терористична діяльність набуває ознак організованої злочинної і стає різновидом організованого злочинного підприємництва [4, с. 354].

Дехто взагалі вважає, що тероризм і організована злочинність зливаються в одне ціле [5, с. 5].

Взаємовідносини між організованими злочинними групами і терористами все частіше характеризуються симбіозом. З погляду окремих науковців, більш доцільним є розгляд цих феноменів саме з цієї позиції. Так, наприклад, відомий дослідник В.Лакер включив у свою роботу «Новий тероризм» цілий розділ про співробітництво між організованою злочинністю і тероризмом, оскільки в деяких випадках існує симбіоз між тероризмом і організованою злочинністю, якого не було помітно раніше [6, с. 211]. Підтримує думку про існування зв'язку між цими явищами й А.Шмід, який вважає, що, незважаючи на те, що це два окремих явища, які не слід змішувати, між ними існує спільний зв'язок [7, с. 191]. У подальшому, уточнюючи цю думку, Ф.Вільмс зробив припущення, що в деяких випадках тероризм може перетворюватися в організовану злочинність і навпаки. Такий зв'язок може мати вияв у формі об'єднань, спілок, співробітництва, злиття, зближення чи симбіозу [8, с. 53; 9, с. 320; 571].

Теоретичні міркування прихильників тези про зближення чи злиття тероризму й організованої злочинності розглянуті у статті Ф.Бовенкерка, Б.Чакра «Тероризм і організована злочинність». На думку цих авторів, при дослідженні цієї проблеми недостатньо виявити існування структурних аналогій, які роблять співробітництво тероризму й організованої злочинності взаємовигідним, оскільки необхідно також зрозуміти механізми, які дозволяють їм діяти спільно. На розвиток цієї тези дослідники припускають, що обидва види організацій приваблюють певні особистісні типи, здатні поєднувати ці види злочинної діяльності [1, с. 14]. Вважається, що в усіх випадках, коли йдеться про співробітництво між тероризмом і організованою злочинністю, проведенню подальших досліджень може сприяти вирішення наступних 10 питань, сформульованих на підставі проведеного аналізу: 1) за яких політичних обставин виникають ці форми співробітництва; які форми організованої злочинності можуть легко поєднуватися з різними варіантами тероризму; 2) які види сумісні між собою; 3) чи існують підтверджені спроби втручання у розвиток процесу такого співробітництва з боку національних або іноземних органів влади; 4) які структурні особливості організацій обох видів вказують на зближення; 5) які види спілок і зближень зустрічаються частіше; 6) на чому засновано їх співробітництво; 7) як вирішуються розбіжності в ціннісному плані й класовому походженні між звичайними злочинцями і терористами; 8) чи є підтвердження явної схожості в тому, як вони намагаються захопити владу; 9) чи дійсно вся організована злочинність строго сконцентрована на отриманні прибутків, чи існують винятки; 10) який елемент в кінцевому підсумку домінує: ідеологічна мотивація чи матеріальна вигода [1, с. 6-12]

Однією із визначальних ознак організованої злочинної діяльності є організація злочинним угрупованням системи забезпечення свого функціонування, його підтримки, уникнення відповідальності за вчинювані злочини, а також реалізації коштів, здобутих злочинним шляхом. Серед засобів такого забезпечення називають залякування, шантажування, силовий тиск, інші прояви насильства [4, с. 353-354]. Одним із таких засобів забезпечення організованої злочинної діяльності можна розглядати вчинення терористичного акту. В останньому випадку страх виникає не сам по собі як результат злочинних діянь, що набули суспільного резонансу, він навмисно створюється винними і створюється ними для досягнення інших цілей, і слугує своєрідним об'єктивним важелем впливу, причому впливу цілеспрямованого, при якому створення атмосфери страху виступає не як мета, а як засіб досягнення мети.

Організована злочинність і тероризм – взаємопов'язані явища, оскільки ці явища: проявляються у глобальному просторі; являють організовану злочинну діяльність; пов'язані з переміщенням потоків інформації, грошей, фізичних об'єктів, людей, інших матеріальних і нематеріальних засобів через державні кордони [10, с. 11-12].

Отже, тероризм як прояв організованої злочинності має здатність корелювати з іншими складовими цієї злочинності. В основі такого висновку знаходиться припущення про те, що існує вірогідний зв'язок між тероризмом і організованою злочинністю, пов'язаними з легалізацією (відмиванням) доходів, отриманих злочинним шляхом, незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх прекурсорів та контрабандою, яка не має суворо функціональної залежності, але ж дозволяє виявити певну кореляційну залежність. У сфері торгівлі наркотиків зв'язок між організованою злочинністю і тероризмом зміцнюється. Зрозуміло, що на кількісні зміни терористичної злочинності впливає діяльність, пов'язана з наданням будь-яких коштів, фінансових активів чи економічних ресурсів, або фінансових чи інших послуг в інтересах осіб, що здійснюються чи намагаються здійснити терористичні акти. Зростання чи зниження кількості злочинних проявів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів впливає на стан тероризму, оскільки обіг наркотиків використовується для досягнення політичних цілей терористів.

Таким чином, тероризм можна розглядати як своєрідну кореляту, яка несе інформацію про характер і силу зв'язку з іншими складовими міжнародної організованої злочинності.

Література:

1. Бовенкерк, Ф. Тероризм и организованная преступность / Ф. Бовенкерк, Б. Чакра // Форум по проблеме преступности и общества. – 2004. – № 1-2. – Т. 4. – С. 3–16.

2. Григорьев, А. А. Взаимосвязь терроризма с организованной преступностью и коррупцией [Электронный ресурс] / А. А. Григорьев // Научный вестник УрАГС. – 2009 (сентябрь). – № 3(8). – Режим доступа : <http://vestnik.uara.ru/ru/issue/2009/03/19/>. – Заголовок з екрана.
3. Багрій-Шахматов, Л. В. Організована злочинність і тероризм / Л. В. Багрій-Шахматов // Тероризм: проблема поняття: аналіт. розробки, пропозиції наук. і практ. працівників / під ред. А. І. Комарової, Ю. В. Землянського, В. О. Євдокимова та ін. – К. : Наукове видання, 2000. – Т. 19. – С. 118-122.
4. Закалюк, А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. / А. П. Закалюк. – К. : Видавничий Дім Ін Юре, 2007. – Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. – 712 с.
5. Makarenko, T. Transnational crime and its evolving links to terrorism and instability / T. Makarenko // Jane's Intelligence Review. – 2001. – vol. 13. (November) – pp. 5-6.
6. Laqueur, W. The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction / W. Laquer. – New York: Oxford University Press Phoenix Press, 2001. – 324 p.
7. Schmid, A. Links Between Terrorist and Organized Crime / Alex P. Schmid // Transnational organized crime. – 1996. – №2(4). – pp. 40-82.
8. Williams, P. Anticipating organized and Crime / P. Williams, R. Godson // Law and Social Change. – 2002. – Vol. 37. – № 4 (June). – P. 311-355.
9. Williams, P. The United Nations organized crime // Transnational Organized Crime, vol. 1, 1995. – P. 52-60.
10. Клейменов, И.М. Сравнительная криминология: криминализация, преступность, уголовная политика в условиях глобализации : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / И.М. Клейменов. – Омск : ГПиОП Омской академии МВД России, 2015. – 39 с.

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА «ФІШИНГУ», ЯК РІЗНОВИДУ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

Лефтеров Л.В., ад'юнкт Одеського державного університету внутрішніх справ

Широке впровадження електронно-обчислювальних машин (ЕОМ), комп'ютерів у різні сфери людської діяльності, розширення застосування комп'ютерної техніки в економіці, господарстві є основним кроком з оптимізації роботи та покращення результатів загальнодержавних досягнень майже в усіх галузях розвитку. Разом із комп'ютеризацією держави та суспільства в цілому, на основі телекомунікаційних та комп'ютерних технологій швидкої трансформації набуває злочинність. Злочини з використанням високих інформаційних технологій буквально наповнюють резервуар суспільних відносин у сфері економіки, які держава просто не встигає захищати. Як ж інноваційні інструменти та електронні вразливості використовують кіберзлочинці? Розглянемо «фішинг», як вид одного з найпрогресивніших злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електров'язку.

«Фішинг» – вид інтернет-шахрайства, метою якого є отримання доступу до конфіденційних даних користувачів - логінів і паролів [6]. «Фішинг» один з новітніх злочинів 21-го століття, але перш ніж розглядати способи та методи вчинення зазначеного злочину, треба розібрати правові напрямки та поняття «фішингу».

З кримінально-правової точки зору, «фішинг» – це шахрайство, тобто заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою, вчинене за допомогою незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки [1]. Особливістю предмета злочину шахрайства є те, що ним може бути як чуже майно, так і право на таке майно, а у випадку із «фішингом» також право на майно яке зберігається у електронно обчислювальній машині, тобто безпосередньо електронна інформація. Обман при вчиненні цього злочину може виразитись у застосуванні програмних засобів, які дають змогу винному будь-яким чином (шляхом відшукання випадкових цифр, паролів тощо) здійснити несанкціонований доступ до інформації, яка зберігається чи обробляється в автоматизованих системах, щоб ввести в оману автоматизовану систему і видати себе за того, хто має право в ній працювати і здійснювати відповідні операції (за «свого») [5, с. 509].

Особливу увагу слід заголосити на особистості злочинців, які скоюють «фішинг». Умовно за професійними навичками кіберзлочинців поділяють на: злочинців загального та спеціального кіберзлочинного типу. Кіберзлочинці загального типу скоюють за допомогою електронних пристроїв неспецифічні для кіберпростору діяння (шахрайство, крадіжки, відмивання грошових коштів, незаконне розповсюдження порнографічних матеріалів тощо), не використовуючи при цьому спеціальні технічні знання або використовуючи тільки поверхневі знання і придбані ними програмні засоби. Злочинці спеціального типу не тільки спеціалізуються на скоєнні спеціальних кіберзлочинів, але також кожен з кіберзлочинців даного типу здійснює їх самостійно та володіє «професійними» технічними знаннями, необхідними для здійснення злочинів даного роду. Наявність спеціальних знань фактично означає належність такого злочинця до субкультури «хакерів» (крекерів) [3]. «Фішер» – це особа яку можна віднести до обох вищевказаних кіберзлочинних типів, маючи глибокі професійні пізнання у сфері інформаційних технологій, вони також активно використовують навички соціальної інженерії.

Соціальна інженерія у соціології - сукупність підходів прикладних соціальних наук, які орієнтовані на цілеспрямовані зміни організаційних структур, визначальних людську поведінку і забезпечують контроль за ним. Іншими словами - це метод управління діями людини без використання технічних засобів. На думку багатьох фахівців, найбільшу загрозу інформаційній безпеці, як великих компаній, так і звичайних користувачів, в наступні десятиліття представлятимуть все більш удосконалені методи соціальної інженерії, хоча б тому, що застосування соціальної інженерії не вимагає значних фінансових вкладень і досконального знання комп'ютерних технологій [4, с. 11].

«Фішинг-атаки» засновані на комбінації технічного обміну і факторів соціальної інженерії. У більшості випадків «Фішер» повинен переконати жертву виконати ряд дій, які забезпечать доступ до конфіденційної інформації. Сьогодні «фішери» активно використовують популярність таких засобів зв'язку як електронна пошта, web-сторінки і служби миттєвої передачі повідомлень (IM), соціальні мережі. У всіх випадках «фішер» повинен діяти від імені довіреного

джерела (наприклад, служби підтримки відповідного банку, центру безпеки електронної поштової скриньки тощо), щоб вести жертву в оману.

Донедавна найуспішніші напади «фішєрів» здійснювалися по електронній пошті - при цьому «фішєр» грав роль уповноваженої особи (наприклад, імітуючи вихідну адресу електронної пошти і використовуючи впровадження відповідних корпоративних емблем). Однак «фішєри» використовують і багато інших методів соціальної інженерії для того, щоб змусити жертву добровільно видати конфіденційну інформацію.

Під «онлайн-фішингом» мається на увазі, що зловмисники копіюють будь-які сайти (найчастіше це Internet-магазини онлайн-торгівлі). При цьому використовуються схожі доменні імена і аналогічний дизайн. Зазначений метод також має назву – «кіберсквоттінг» (реєстрація доменних імен, що містять торговельну марку, що належить іншій особі з метою їх подальшого перепродажу або несумлінного використання).

Наступний метод «фішинг-атак» полягає у використанні шкідливого вмісту web-сайту. Цей контент може бути включений в сайт «фішєра», або сторонній сайт.

Такі способи «фішингу» існують вже досить давно. Завдяки поширенню знань в області інформаційної безпеки вони поступово втрачають свою ефективність.

Якщо розглядати стан і динаміку шахрайства у сфері інформаційних технологій, треба зазначити, що як і кіберзлочинність у цілому «фішинг» - явище за своєю природою транскордонне. Тому аналіз шахрайства з використанням ЕОМ та його різновиди в рамках однієї країни або групи країн, безумовно, цінний, але нездатний дати уявлення про справжні масштаби цього явища. Глобальність і транскордонність комп'ютерних і телекомунікаційних мереж, можливість маніпуляцій злочинця з ідентичністю (тобто використання чужих імен, адрес, паролів тощо) створює ситуації, коли злочинець знаходиться на одному континенті, злочин безпосередньо вчиняється на іншому, а наслідки злочину наступають на третьому. Більш того, в останні кілька років у зв'язку з появою і поширенням «ботнетів» (мереж інфікованих комп'ютерів, які проводять атаки незалежно від користувачів), ситуація ускладнилася ще більше: злочинець, сотні атакуючих комп'ютерів і потерпілий від злочину можуть перебувати на території більш ніж двох або трьох держав.

Для «фішингу» як і для більшості злочинів, скоєних в глобальних комп'ютерних мережах, характерні такі особливості: підвищена скритність скоєння злочину, що забезпечується специфікою мережевого інформаційного простору (розвинені механізми анонімності, складність інфраструктури тощо); особлива підготовленість злочинців, інтелектуальний характер злочинної діяльності; нестандартність, складність, різноманіття і часте оновлення способів вчинення злочинів і застосовуваних спеціальних засобів. Крім цього кримінологічними ознаками «фішингу» також є: можливість скоєння злочину в автоматизованому режимі в декількох місцях одночасно, можливість об'єднувати відносно слабкі ресурси багатьох окремих комп'ютерів в потужне знаряддя вчинення злочину; багатоепізодний характер злочинних дій при множинності потерпілих; необізнаність потерпілих про те, що вони піддалися злочинному впливу; дистанційний характер злочинних дій в умовах відсутності фізичного контакту злочинця і потерпілого; неможливість запобігання та припинення злочинів даного виду традиційними засобами [2].

В даний час не існує ні релевантної статистики, що відбиває реальну картину стану «фішингу», як різновиду кіберзлочинів, ні надійних методів збору таких даних. І справа не тільки у відсутності однакової національної кримінального законодавства країн у сфері боротьби з кіберзлочинністю і різної практиці його застосування, відмінностях у формуванні кримінальної статистики та особливостях правоохоронної системи. Так, досі неясно, до якої міри достовірна статистика про економічні втрати в результаті кіберзлочинності. Вказані проблеми потребують свого подальшого дослідження і пошуку адекватних шляхів протидії.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: за станом на 16 червня 2015 року / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26. – ст.131.
2. Безмалый В. Фишинг-атаки. - [Електронний ресурс] / Internet & Web-службы. – Режим доступу: <http://www.osp.ru/win2000/2008/02/4887833/>.
3. Бондаренко С.В. Виртуальные сетевые сообщества девиантного поведения. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://cyberpsy.ru/2011/06/bondarenko-s-v-virtualnye-setevye-soobshhestva-deviantnogo-povedeniya/>.
4. Кузнецов М.В. Социальная инженерия и социальные хакеры / М.В. Кузнецов, И.В. Симдянов. – СПб.: БХВ-Петербург, 2007. – 368 с.
5. Сташис В.В. Кримінальний кодекс України науково-практичний коментар / В.В. Сташис, В.Я. Тація. – Харків Академія правових наук України Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. 2006 – 1183 с.
6. The Phishing Guide. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.technicalinfo.net/papers/Phishing.html>.

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗАСУДЖЕНОГО В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ НОРМ І СТАНДАРТІВ З ПРАВ ЛЮДИНИ

*Ліфашина Д., студент Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Плузнік О.І., кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ*

У науковій літературі правовий статус засудженого почав розроблятися досить активно з прийняттям нової Конституції України (1996), яка статтею 63 закріпила права засудженого [1, с. 31], та КВК України (2003), який на виконання конституційних вимог встановив систему соціальних і правових гарантій, що забезпечують правовий статус засудженого [3, с. 5-11]. До найбільш вдалих спроб розглянути суть та зміст норм КВК України та інших законодавчих актів з прав засудженого, слід, на нашу думку, віднести науково-практичний коментар КВК України під авторством А.Х. Степанюка та І.С. Яковець [2].

Досліджуючи дану тему, більшість сучасних дослідників відштовхуються від концептуального положення про те, що історичним призначенням держави є всебічне забезпечення прав і свобод людини, захист її життя і здоров'я, честі, гідності й недоторканості як найвищих соціальних цінностей і найважливішого об'єкта конституційно- правового регулювання [4, с. 3]. Розглянемо дане питання більш наближено до предмета нашого дослідження, оскільки йдеться про особливу категорію громадян – засуджених осіб, стосовно яких судом винесено обвинувальний вирок і яким призначено покарання. Визначаючи мету і завдання кримінально- виконавчого законодавства, КВК України уже в першій статті акцентує увагу на визначенні правового статусу засуджених, гарантії захисту їхніх прав, законних інтересів з метою захисту особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими.

У статті 7. Основи правового статусу засуджених КВК України чітко регламентує цей статус наступним чином:

1. Держава поважає і охороняє права, свободи і законні інтереси засуджених, забезпечує необхідні умови для їх виправлення і ресоціалізації, соціальну і правову захищеність та їх особисту безпеку.

2. Засуджені користуються всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, визначених законами України та цим Кодексом і встановлених вироком суду.

3. Правовий статус засуджених іноземців і осіб без громадянства визначається законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

4. Правовий статус засуджених визначається законами України, а також цим Кодексом, виходячи із порядку і умов виконання та відбування конкретного виду покарання [5, с. 5].

Коментуючи цю статтю, проф. Степанюк А.Х. цілком слушно зауважує, що в найбільш загальному вигляді правове положення (правовий статус) засуджених у науці кримінально-виконавчого права зазвичай визначають як засновану на загальному статусі громадян України і закріплену в нормативно-правових актах різних галузей права сукупність їх прав, законних інтересів і обов'язків. При цьому вказується, що зміст правового статусу, як окремі елементи, складають: 1) суб'єктивні права; 2) законні інтереси; 3) обов'язки засуджених [2, с. 34].

На нашу думку, принципово важливим є положення, що міститься у ч.2 ст.7, про те, що держава бачить у засудженому перш за все людину, наділену правами та обов'язками. Це означає, що засуджений, в тому числі й до позбавлення волі, не виключається з числа членів суспільства, не позбавляється всіх основних прав і обов'язків. Він продовжує залишатися правоздатним та дієздатним громадянином, суб'єктом прав і обов'язків, гарантованих Конституцією України та іншими законами, що визначають правовий статус громадян України.

У порівняльному плані знову ж таки спостерігаємо повне, а подекуди й дослівне співвідношення концептуальних визначень статті 7 КВК України і статей 25, 63, 64 Конституції України та статей 1, 3, 5, 6, 7, 8, 15, 22 і деяких інших Загальної декларації прав людини, статей 2, 3, 5, 7 Конвенції про захист прав і основних свобод людини, а також змістом більшості статей Європейської конвенції запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими.

На основі аналізу статистичних даних, повідомлень правозахисних організацій, перевірок та зауважень Європейського комітету з питань запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Урядової міжвідомчої комісії та інших міжнародних і державних контролюючих структур можна зробити висновок, що в діяльності Державної кримінально-виконавчої служби (ДКВС) України з дотримання прав засуджених мають місце істотні недоліки:

– наявні в Україні органи й установи виконання покарань та СІЗО не відповідають сучасним вимогам та міжнародним стандартам забезпечення прав і свобод людини і громадянина та не повною мірою виконують покладені на них завдання;

– приміщення, в яких тримають засуджених, - казарменного типу, в кожному з них перебуває по кілька десятків людей.

– попри значну кількість засуджених із соматичними та психологічними захворюваннями, поширення серед них інфекційних захворювань, передусім туберкульозу та ВІЛ/СНІДу, залишаються проблеми із забезпеченням таких осіб адекватною медичною допомогою;

Численним порушенням прав людини сприяє недосконале кримінально-виконавче законодавство, яке потребує суттєвої переробки як на концептуальному рівні, так і в деталях. Внутрішні нормативні документи не проходять належної експертизи і часто суперечать чинному законодавству та міжнародним нормам і стандартам з прав людини.

Таким чином, завдяки проведеному аналізу вдалося виявити співвідношення правового статусу засудженого в Україні з міжнародними нормами і стандартами з прав людини і встановити, що на сучасному етапі становлення і розвитку кримінально-виконавчої політики все більше виокремлюються проблемні питання, пов'язані з правами людини.

Література:

1. Конституція України. Текст Основного Закону з офіційними тлумаченнями Конституційного Суду / Огляди і коментарі В.Ф. Погорілка та В.Л. Федоренка. – К.: Наукова думка, 2006. – 211 с.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Науково-практичний коментар. Видання друге, доповнене і перероблене / А.Х. Степанюк, І.С. Яковець. За заг. ред. Степанюка А.Х. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. – 560 с.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України: Чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 3 вересня 2015 р. / Відповідає офіц. текстів. – К.: Вид. «Алерта», 2015-82с.
4. Литвак О.М. Держава і злочинність: Монографія. – К.: Атіка, 2004. – 304 с.

АНАЛІЗ ОКРЕМИХ ЗАХОДІВ, СПРЯМОВАНИХ НА ЗАПОБІГАННЯ ПОШИРЕННЮ ФІКТИВНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

*Марчук М.П., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з
організованою злочинністю при РНБО України*

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про основи національної безпеки України» основними напрямками державної політики з питань національної безпеки України в економічній сфері є: подолання «тінізації» економіки через реформування податкової системи, оздоровлення фінансово-кредитної сфери та припинення відпливу капіталів за кордон, зменшення позабанківського обігу грошової маси [1].

Вивчення стану криміногенної ситуації в нашій державі вказує на те, що кризові явища вітчизняної економіки на тлі її тінізації та криміналізації фінансово-економічної сфери суспільних відносин, у першу чергу, зумовлені поширенням фіктивного підприємництва, масштаби якого становлять наявну загрозу економічній безпеці держави.

За даними МВС України, лише підрозділами ДПЗСЕ за 9 місяців 2015 року зареєстровано 162 кримінальних правопорушення [2]. ОВС зафіксували, що організованою групами та злочинними організаціями вчинено 9 таких злочинів [3].

Отже, фіктивні фірми стали дієвими інструментами вчинення різних економічних злочинів, які пов'язані з ухиленням від сплати податків, зборів, зниженням податкових платежів, корупцією, фіктивним банкрутством, розкраданням бюджетних коштів, легалізацією злочинних доходів тощо. Тому ефективна боротьба з такими злочинами є пріоритетною для нашої держави.

Слід зазначити, що виявляються суб'єкти фіктивного підприємництва, як правило, на стадії безпосереднього здійснення реальних протиправних дій чи їх повної реалізації. Однак, навіть попри викритий злочин, довести на практиці причетність конкретних осіб – вигодонабувачів до діяльності фіктивної фірми досить складно, оскільки вони перекладають відповідальність на підставних осіб і в більшості випадків уникають кримінального переслідування [4]. Саме тому, основним напрямом протидії поширенню фіктивного підприємництва мають стати превентивні дії щодо реєстрації суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності.

Серед реальних кроків, що мають сприяти стримуванню реєстрації фіктивних суб'єктів господарювання, можна визначити здійснення інформаційного обміну між державним реєстратором та органами внутрішніх справ у режимі он-лайн. При цьому важливо забезпечити не просто пряму трансляцію прийнятого рішення, а головне – реалізувати надання електронних копій документів (виготовлених державним реєстратором шляхом сканування) [5, с. 224–226]. Необхідно відзначити, що для встановлення (виявлення) злочинів, пов'язаних з несплатою податків, які вчиняються з використанням суб'єктів підприємництва (господарювання) з ознаками фіктивності, поряд із використанням криміналістично значимої інформації, широкое застосування отримали дані автоматизованих банків даних та інтегрованих інформаційно-пошукових систем, в яких знаходиться відображення інформація, що не відноситься до криміналістично значимої.

Для прийняття ефективних заходів щодо запобігання та розкриття злочинів правоохоронні органи здійснюють систематичний збір та аналіз інформації з усіх доступних джерел, щоб використовувати оперативні дані як у стратегічних, так і тактичних цілях. Підготовка оперативних даних також потребує отримання, обробки та аналізу великого обсягу не загальнодоступної інформації про осіб та організації, які підозрюються у причетності до вчинення злочину [6, с. 333]. З цього приводу, варто розглянути зарубіжні пропозиції щодо вирішення поставленої проблеми. Зокрема, латвійські фахівці вважають, що державних реєстраторів необхідно наділити правом у окремих підозрілих випадках вимагати додаткову інформацію, і якщо ця інформація є незадовільною, відмовляти у реєстрації такої фірми [7].

Останнім часом, у зв'язку зі створенням і веденням спеціальних автоматизованих інформаційних пошукових систем щодо втрачених паспортів, зменшилась кількість фактів реєстрації суб'єктів господарювання за підробленими документами, однак такі факти мають місце на практиці. Особи, які зацікавлені у створенні фіктивних суб'єктів господарювання, використовують знайдені чи викрадені паспорти, переклеюють фотографію особи, яка буде надавати документи для державної реєстрації до офісу державного реєстратора. Дуже складно особам (державним реєстраторам), які не володіють спеціальними знаннями, встановити ознаки підробки документів, переклеювання фотографій тощо. Досить часто вони змушені звертатись до спеціалістів з питань встановлення ознак підробки паспортів [8]. Використання ж біометричного паспорта значно спростить процедуру перевірки його достовірності.

Практика свідчить, що у багатьох випадках як внески до статутних фондів за документами фігурує неліквідне майно, вартість якого інколи збільшується у декілька разів. Тому існує нагальна проблема внесення до існуючого державного реєстру суб'єктів господарювання відомостей щодо здійснених засновниками майнових внесків до статутного фонду суб'єктів господарювання [9, с. 212].

Виходячи з вищевикладеного, для забезпечення належної протидії поширенню фіктивного підприємництва доцільно буде здійснити наступні кроки:

1. Провести реформування інформаційних відносин у сфері державної реєстрації суб'єктів господарювання. Їх метою потрібно визначити забезпечення продуктивного інформаційного обміну між Державною фіскальною службою України, Міністерством внутрішніх справ України та державними реєстраторами.

2. Упровадити із введенням «біометричних» паспортів їх обов'язкове застосування для реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності. Ця ідея нині активно обговорюється урядовцями та експертами, адже використання відповідного типу документів дозволить ще більш точно ідентифікувати особу заявника, зменшити кількість помилок і зловживань посадових осіб.

3. Удосконалити підготовку відповідних фахівців, які ведуть боротьбу з поширенням фіктивного підприємництва.

4. Розробити спеціальні методики аналітичного опрацювання інформації про діяльність суб'єктів підприємництва та здійснення, на цій основі, аналізу на предмет контролю за змістом підприємницької діяльності й встановлення можливих правопорушень [10, с. 78].

Вищерозглянуті заходи можливо цілком не вирішать проблеми поширення фіктивного підприємництва, однак можуть стати одним із кроків до поступової мінімізації випадків державної реєстрації суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності.

Література:

1. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
2. Звіт про окремі види кримінальних правопорушень, виявлені підрозділами ДПЗСЕ за 9 місяців 2015 року, форма звітності затверджена Наказом МВС України від 27 груд. 2012 р. № 1204 / Відомчий документ.
3. Звіт про результати роботи підрозділів органів внутрішніх справ за 9 місяців 2015 року, форма звітності затверджена Наказом МВС України від 27 груд. 2012 р. № 1205 / Відомчий документ.
4. Скобельський Д. Перший заступник голови ДПА у Полтавській області – начальник управління податкової міліції Олег Дігтярь: «Податкова міліція активно протидіє фіктивному підприємництву» [Електронний ресурс] / Дмитро Скобельський // Вісник Міністерства доходів і зборів України. – 2011. – № 26. – липень. – Режим доступу : <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/2119>.
5. Лисенко В. В. Проблеми та перспективи удосконалення протидії діяльності суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності : монографія / [В. В. Лисенко, В. М. Попович, І. Є. Криницький та ін.] – К. : Алерта, 2012. – 298 с.
6. Шерман М. І. Вплив оперативно-технічної інформації на ефективність запобігання та розкриття злочинів в сучасних умовах / М. І. Шерман // Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 5 листоп. 2010 р.). – Запоріжжя, 2010. – Ч. 1 – С. 333–336.
7. Досвід пострадянських країн у сфері протидії суб'єктам господарювання з ознаками фіктивності [Електронний ресурс] / веб сайт Библиотека online. – Режим доступу : <http://boOk.net/index.php?p=achapter&bid=14967&chapter=1>.
8. Пчеліна О. В. Правила огляду паспортів та основні прийоми виявлення їх підробки [Електронний ресурс] / О. В. Пчеліна. – Право і безпека. – 2010. – № 4. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2010_4/PB-4/PB-4_41.pdf.
9. Мамутов В. К. Хозяйственно-правовые проблемы детенизации и декриминализации экономики / В. К. Мамутов // Детенизация экономики: опыт экономико-правового и экономико-математического исследования: сб. науч. тр. / редкол.: В. К. Мамутов (отв. ред.) и др.; НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. – Донецк, 2000. – 251 с.
10. Петросян В. Г. Криміналістичне та оперативно-розшукове забезпечення виявлення злочинів, вчинених суб'єктами господарювання з ознаками фіктивності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Петросян Ваграм Григорович. – Ірпінь, 2012. – 216 с.

ПОСТАНОВЛЕННЯ ЗАВІДОМО НЕПРАВОСУДНОГО СУДОВОГО АКТУ: НАУКОВІ ПІДХОДИ ТА ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Мельник Р.І., кандидат юридичних наук, доцент,

головний науковий співробітник Національної академії прокуратури України

Як свідчать статистичні показники, починаючи з 2014 року в країні спостерігається стійке зростання кількості кримінальних проваджень за статтею 375 КК України. Така динаміка, на думку М.А. Погорельського, свідчить не стільки про зростання зазначених кримінальних правопорушень, скільки про посилення боротьби правоохоронних органів з цим злочином, який становить велику суспільну небезпеку для держави та суспільства в умовах необхідності прискореного проведення реформ в Україні, у тому числі в правоохоронній та судовій сферах[1, 224]. Водночас суддівська спільнота в особі Ради суддів України вбачає у цьому зазіхання на самостійність та незалежність судової влади, намагання з боку органів правопорядку контролювати суддівський корпус та впливати на судівництво[2, 4]. На наш погляд, слід погодитися з тим, що в умовах політико-правових перетворень, є запит суспільства на очищення судової гілки влади від тих її представників, які зневажають закон та «заплямовують» її авторитет завідомо неправосудними рішеннями. Натомість зауважимо, що нормативна недосконалість статті 375 КК України, яка довгі роки слугувала своєрідним щитом від спроб притягнути суддів-правопорушників до кримінальної відповідальності, фактично перетворилася у юридичну пастку для будь-якого судді, що виніс спірне рішення. Зазначена ситуація актуалізувала численні наукові публікації як результат теоретичного осмислення проблематики притягнення суддів до кримінальної відповідальності за постановлення завідомо неправосудного рішення. Певні наукові підходи були сприйняті судовою практикою та покладені в основу правової позиції Верховного Суду України, викладеної у постановах від 20 листопада 2014 року № 5-24кц14 та від 18 червня 2015 року № 5-56кц 15, інші очікують своєї практичної реалізації.

Зокрема у наведених постановах ВСУ майже повністю відтворив позицію В. І. Тютюгіна, О. В. Капліної та І.А. Тітко висловлену у їх спільній науковій праці [3, 43], зазначивши, що: «...Лексико-граматичне та логічне тлумачення дає змогу визначити три складові, що містяться у диспозиції частини першої статті 375 КК, які характеризують об'єктивні і суб'єктивні ознаки злочину: а) вирок чи інше рішення суду є неправосудним; б) це неправосудне рішення суддею (судьями) постановляється; в) неправосудність судового рішення має бути завідомою».

Також ВСУ поділяє думку тих вчених, які виокремлюють у постановленні судового рішення декілька елементів [4, 83; 5, 317], наголошуючи що: «...Діяння належить до злочину з формальним складом, оскільки вичерпується фактом вчинення певних дій - постановлення неправосудного судового акту і припускають: а) складання відповідного процесуального документу; б) підписання його суддею (судьями); в) проголошення судового акту (доведення його змісту до відома учасників процесу). Злочин визнається закінченим з моменту проголошення постановленого судового акту незалежно від часу набуття законної сили та наслідків, які спричинені».

Зауважимо, що тлумачення термінопоняття «неправосудне судове рішення» ВСУ надає у поєднанні з вказівкою на «завідомість» постановлення такого рішення, підкреслюючи цілеспрямований характер злочинних дій судді, його сві-

доме прагнення та бажання всупереч матеріальному чи процесуальному закону і (або) фактичним обставинам, встановленим у справі, постановити судові рішення, яке за своєю суттю не може бути і не є актом правосуддя.

Всупереч позиції А.В. Щасного, який зазначає, що неправосудним є судові рішення лише першої та другої інстанції [6, 515], ВСУ чітко висловлюється на користь того, що: «вчинене діяння кваліфікується за статтею 375 КК незалежно від того: 1) яка судова інстанція постановила цей акт (суд першої, апеляційної чи касаційної інстанції); 2) яка галузевая приналежність розглянутої судом справи (кримінальна, цивільна, адміністративна, господарська) 3) яким складом суду було постановлено судовий акт - судом колегіально чи суддею одноосібно».

Слід відзначити, що аналізовані постанови ВСУ не презентують його бачення щодо необхідності скасування неправосудного рішення судом вищестоящої інстанції як обов'язкової передумови притягнення судді до кримінальної відповідальності за статтею 375 КК України. Натомість у п. 10 постанови Пленуму ВСУ від 13 червня 2007 р. № 8 «Про незалежність судової влади» зазначається: «Відповідно до ч. 5 ст. 124 Конституції України судові рішення є обов'язковими до виконання на всій території України і тому вважаються законними, доки вони не скасовані в апеляційному чи касаційному порядку або не переглянуті компетентним судом в іншому порядку, визначеному процесуальним законом, в межах провадження справи, в якій вони ухвалені».

До речі, у проекті постанови пленуму ВССУ «Про судову практику у справах про постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови», затвердженої у першому читанні 25.09.2015 року, вказане питання також не знайшло однозначного вирішення, оскільки текст проекту містить два діаметрально протилежних варіанта.

Погляди науковців з цього питання також є різними, проте, на нашу думку, слушними є міркування П.П. Андрушко, який, погоджуючись з тим, що скасування судового рішення, постановленого суддею, щодо якого розпочате кримінальне провадження за ст. 375 КК є обов'язковою умовою повідомлення судді про підозру у вчиненні ним кримінального правопорушення (злочину), передбаченого ст. 375 КК, разом з тим зауважує, що існує проблема визнання незаконними і неправосудними ухвал слідчого судді, які не підлягають оскарженню, і взагалі судових рішень судів будь-якої юрисдикції і будь-якої інстанції, які набрали законної сили, але не підлягають оскарженню [7, 95-96].

З урахуванням викладеного, залишається сподіватися на те, що правові позиції ВСУ як джерело національного права, а також рекомендації пленуму ВССУ з питань кримінальної відповідальності суддів за постановлення завідомо неправосудних судових актів, маючи належне наукове підґрунтя, стануть надійними дороговказами для судової практики, а також дієвими запобіжними свавільного та протиправного втручання у здійснення правосуддя.

Література:

1. Погорецький М. А. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України: проблемні питання матеріального та процесуального права / М. А. Погорецький // Вісник кримінального судочинства. – 2015. – № 2. – С. 223–234.
2. Рада суддів України: Відкритий лист «Про публічну зневагу до представників судової влади» від 6 лютого 2015 р. // Закон і бізнес. – 2015. – № 7. – 14–20 лют. – С. 4.
3. Тютюгін В. І. Постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали, постанови: окремі аспекти застосування ст. 375 Кримінального кодексу України / В. І. Тютюгін, О. В. Капліна, І. А. Тітко // Вісник Верховного Суду України. – 2012. – № 2 (138). – С. 42–48.
4. Квасневська Н. Д. Кримінальна відповідальність судді за неправосуддя в Україні: [монографія] / Н. Д. Квасневська – К., 2010.
5. Єднак В. М. Постановлення завідомо неправосудного судового рішення як суспільно небезпечне діяння у складі злочину, передбаченого ст. 375 КК України: окремі термінологічні аспекти / В. М. Єднак // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 2. – С. 316–319.
6. Щасний А. В. Поняття та ознаки завідомого неправосудного вироку як предмета злочину, передбаченого ст. 375 Кримінального кодексу України / А. В. Щасний // Держава і право. – 2010. – № 47. – С. 509–515.
7. Андрушко П. П. Проблемні питання кримінальної відповідальності судді (суддів) за постановлення завідомо неправосудного рішення та підстав і порядку повідомлення судді про підозру у вчиненні злочину, склад якого передбачений ст. 375 КК / П. П. Андрушко // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2015. – № 4 (25) – С. 73–115.

ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

Мельнікова О.О., старший інспектор Секретаріата

Вченої ради Одеського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Мукоїда Р.В., кандидат юридичних наук, доцент, начальник кафедри оперативної-розшукової діяльності Одеського державного університету внутрішніх справ

В даний час однією з найбільш актуальних проблем сучасного суспільства є проблема торгівлі людьми. Ця проблема носить світовий характер і стала широкомасштабною у XXI сторіччі. З проблемою торгівлі людьми світове співтовариство стикається протягом всієї історії людства: вона існувала завжди, хоча при цьому і приймала різні форми. Конкретний механізм боротьби з торгівлею людьми на сьогоднішній день, на жаль, ще остаточно не вироблений. Торгівля людьми в силу своєї високої прибутковості досить широко поширена в сфері кримінального бізнесу. У зв'язку з тим, що торгівля людьми не має меж, вона як міжнародний тероризм ставиться в розряд таких трансконтинентальних злочинів як контрабанда зброєю або незаконний обіг наркотичних і психотропних речовин. Україна на арені торгівлі людьми виступає одночасно і як країна призначення (з країн СНД та Азії), і як країна походження та транзиту (до Західної Європи, США, Японію, Австралію, Ізраїль та ін.).

В даний час торгівля людьми - одна з найтяжчих форм міжнародної злочинності. Вона зазіхає на гідність, самовизначення і недоторканність особи - людину фактично прирівнюють до рівня «товару для торгівлі». Розглядом даної

проблеми займалися і продовжують займатися вчені в галузі кримінального права, кримінології, оперативно-розшукової діяльності, міжнародного права, криміналістики, соціології, зокрема, Абрамова Ц. Г., Охтирська Н.М., Бутенко В. М., Глonti Г., Дубровська Є., Кушпель Є. В., Лизогуб Я. Г., Сейко Н.А.

Національне законодавство сучасних цивілізованих країн розглядає людину і його невід'ємні права і свободи як об'єкти, забезпечені додатковими гарантіями і підвищеною державно-правовою охороною. Україна не є винятком. Так, Конституція України проголошує людину, її права і свободи, вищою цінністю і гарантує кожному право на життя, гідність, особисту свободу тощо. Такі права і свободи належать кожній людині від народження. Норми, що охороняють особисту свободу людини від різних форм прояву рабства, завжди були присутні в кримінальному законодавстві України на різних етапах його розвитку. У міжнародних документах країни підрозділяються на три типи:

- 1) країни - постачальниці;
- 2) країни, через які здійснюється транзит;
- 3) країни призначення, куди виводяться особи - жертви торгівлі людьми.

Торгівля людьми є сучасною формою рабства і в наш час набула глобальних масштабів. Над вирішенням цієї проблеми працюють компетентні державні органи і громадські організації. Саме превентивна робота дуже важлива, так як громадяни, які опинилися в скрутному матеріальному чи соціальному становищі намагаються вирішити свої проблеми будь-якими засобами. Громадські організації не тільки проводять роботу з дітьми у вигляді лекцій, інтерактивних занять, спортивних і культурних заходів, вони активно залучають ЗМІ до даної проблеми, допомагають сім'ям повернути своїх родичів з рабства.

Причинами торгівлі людьми найчастіше є:

- Інформаційні. Насамперед - це не знання своїх прав, невміння їх захистити, недовіра до правоохоронних органів. Крім того, українські громадяни дуже довірливо ставляться до можливостей працевлаштування за кордоном, намагаються обійти офіційне працевлаштування щоб зберегти свої кошти, прагнуть працювати з друзями, знайомими тощо. Саме цей момент часто є вирішальним, адже торговці людьми мають гарні знання в галузі психології, вони починають дружити з потенційною жертвою, викликають до себе довіру, пропонують разом поїхати працювати за кордон (за компанію), допомагають оформити документи для виїзду.

- «Людський фактор». До цього напрямку можна віднести бідність і гендерну нерівність. Величезною проблемою є складні стосунки в сім'ї (відсутність або недостатність батьківської опіки над дітьми та / або вживання батьками алкоголю, наркотиків). Як правило, це призводить до втечі від сімейних скандалів, з'являється бажання зробити запаморочливу кар'єру, швидко заробити великі гроші, жити «красивим життям». Такі люди або не мають професії, або у них слабкі професійні навички, це не дозволяє їм легально працювати на підприємстві або в іншому місці. Зайва довірливість може також призвести до знайомства з торговцями людьми.

- Правові. Тут головним є відсутність належної системи захисту потерпілих і недостатнє покарання злочинців.

Часто під виглядом організацій, які займаються працевлаштуванням, виявляються фірми, які вивозять людей за кордон без ліцензій. Після вивезення жертв за кордон, їх змушують займатися проституцією та іншими видами примусової праці.

Метою торгівлі людьми може бути сексуальна експлуатація, використання в порнобізнесі, примусову працю, вилучення органів, жебрацтво, проведення дослідів над людиною без її згоди, використання у збройних конфліктах, залучення до злочинної діяльності, усиновлення.

Найчастіше жертвами стають молоді жінки та дівчата, які зазнали сексуальної експлуатації. Торговці людьми використовують залякування, обман, шантаж, що робить жертву нездатною захистити себе і попросити допомоги. Така людина сприймає себе як річ, якої можуть розпоряджатися. У дітей, які пережили насильство, виникає страх, що хтось дізнається про те, що відбувалося, вони стають байдужими до свого тіла.

Серед дітей - жертв торгівлі багато бездомних. Це викликано тим, що ніхто не знає про те, що дитина зникла, його не шукають, немає відповідальних за долю такої дитини. Часто жертви насильства починають мстити своїм одноліткам, заманюють своїх однолітків у підвали або інші глухі місця, де потенційну жертву чекає торговець живим товаром або насильник.

Нормативно - правова база забезпечення протидії торгівлі людьми в Україні в цілому розвинена, але вимагає постійного вдосконалення. Наприклад, необхідно чітко визначити відповідальність осіб за дотримання захисту прав дитини, прописати норми, які б регулювали статус потерпілого, створити обов'язковий пакет послуг для осіб, які стали жертвами торгівлі людьми. У всьому світі відсутність або недотримання існуючих законів і корупція є суттєвими факторами, які також призводять до експлуатації дітей та сексуального рабства. Торговці людьми не бояться бути покараними.

Проблемою в Україні є не доведення справи до суду. Це відбувається тому, що є складнощі як з самою процедурою виявлення та доведення даного злочину, так і відсутність досвіду збору даних від молодих жінок і дітей (найчастіше через сором чи залякування вони мовчать). Також негативно впливає на вирішення проблеми достатньо незначний термін покарання, а також нерегульоване покарання саме дітей, які стали торговцями інших дітей.

Суттєвою необхідністю є посилення державного контролю за діяльністю організацій, що надають шлюбні, туристичні та інші послуги, а також послуги з працевлаштування громадян за кордоном, - саме вони найчастіше служать каналом торгівлі людьми.

Важливо також посилити контроль за процесом усиновлення іноземними громадянами українських дітей і стежити за їхньою подальшою долею.

Отже, торгівля людьми є гострою транснаціональною проблемою. Злочинна торгівля грубо порушує права людини на життя, гідність і безпеку, на справедливі і сприятливі умови праці, охорону здоров'я і рівності, тому необхідно вживати всіх можливих заходів для її подолання.

Література:

1. Абрамова С.Р. Методика розслідування торгівлі неповнолітніми, підміни дитини і незаконного усиновлення: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / С.Р. Абрамова; Рос. ун-т дружби народів. – Москва, 2009. – 20 с.

2. Ахтирська Н.М. Виявлення та призупинення торгівлі людьми: наук. -прак. посібник / Н.М. Ахтирська, Д.Й. Никифорчук, В.В. Матвейчук ; МВС України Деп. б-би зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. – Київ, 2009. – 212 с.
3. Глonti Г. Торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації: реалії і перспективи (кримінологічний аналіз проституції, порнобізнесу і трекінга) / Г. Глonti. – Тбілісі, 2004. – 87 с.
4. Кушпель Е. В. Проблеми виявлення і розслідування торгівлі неповнолітніми / Е. В. Кушпель // Вісник криміналістики. – М.: Спарк, 2006. – Вип. 1. – С. 72–76.
5. Лизогуб Я.Г. Протидія торгівлі людьми: аналіз вітчизняного і зарубіжного законодавства : наук. посібник / Я.Г. Лизогуб, С.С. Яценко. – К.: Атіка, 2005. – 240 с.

СПІВВІДНОШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ВИЗНАЧЕННІ ПІДСТАВ ТА ПОРЯДКУ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНСТИТУТУ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Меркулова В.О., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та кримінології Одеського державного університету внутрішніх справ

Марченко А.А., методист-викладач Одеського державного університету внутрішніх справ, ад'юнкт

Прийняття Конституції України стало одним з тих поворотних пунктів розвитку всієї системи вітчизняного законодавства, з якими зв'язуються істотні зміни в регламентації діяльності учасників правових відносин в цілому та кримінально-правових і кримінально-процесуальних, зокрема. Проголошення в Основному законі людини, її життя, здоров'я, честі, гідності, недоторканості та безпеки найвищою соціальною цінністю в Україні (ст. 3 Конституції України) змушує по-новому поглянути на роль та значення у динаміці кримінального провадження, судового розгляду справи особистих прав та інтересів потерпілої та обвинуваченої особи, з одного боку, представників державних органів, з іншого, оцінити ступінь впливу на судові рішення позитивної постзлочинної поведінки особи, яка порушила кримінально-правову заборону. Саме з подібних позицій слід оцінювати появу в реформованому кримінальному законодавстві нових та зміну традиційних підстав звільнення від кримінальної відповідальності, уточнення та наповнення новим змістом кримінально-процесуальних положень, в яких набувають життя як загальні, так і спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності.

Реформування кримінального та кримінально-процесуального законодавства в частині уточнення змісту, сутності, видів звільнення від кримінальної відповідальності, процесуального порядку їх реалізації відповідає загальносвітовим тенденціям пошуку різних цивілізованих засобів для врегулювання кримінально-правових конфліктів, альтернативних по відношенню не лише до покарання, але й кримінальної відповідальності як такої. Саме цей міжгалузевий інститут забезпечує невідворотність кримінально-правового реагування на поведінку особи, яка вчинила злочин (а не невідворотність кримінальної відповідальності), оперативно сприяє відновленню порушеного права та відшкодуванню шкоди, завданої злочинцем, суттєво пом'якшує обсяг кримінальної репресії щодо особи, яка вчинила злочин, зменшує обсяг державних витрат на здійснення кримінального правосуддя.

Проте в доктрині кримінального та кримінально-процесуального права досить по-різному визначають зміст, сутність, значення інституту звільнення від кримінальної відповідальності. До край протилежних наукових тверджень: від надання інституту звільнення від кримінальної відповідальності властивостей ефективної протидії злочинності до заперечення доцільності існування його як такого.

Такий стан речей обумовлений недостатньою чіткістю та повнотою як кримінально-правових, так і кримінально-процесуальних положень, наявністю певних неузгоджень між ними. В той час як проблеми відповідності норм кримінального та кримінально-процесуального права набувають все більшої актуальності у зв'язку із тим, що стосуються єдиного правового інституту, єдиного соціально-правового явища – заохочувального кримінально-правового заходу впливу на особу, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Кримінальне право, як матеріальна галузь права, визначає поняття, ознаки, види та підстави застосування звільнення від кримінальної відповідальності, отже основний понятійний апарат. Проте до сьогодні чинне кримінальне законодавство не визначає, що таке кримінальна відповідальність, форми кримінальної відповідальності, не містить і поняття звільнення від кримінальної відповідальності. Визначаються лише види та підстави застосування загальних та спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності.

Відповідно ці недоліки відтворюються і в процесуальному законодавстві, оскільки саме у певній процесуальній формі, за певною процесуальною процедурою норми кримінального права набувають реального життя. Кримінально-процесуальне право, встановлюючи форми та порядок реалізації звільнення від кримінальної відповідальності, тим самим поглиблює розуміння соціальної та правової сутності цього кримінально-правового заходу. Адже загальнови-знаним є те, що ступінь співвідносності між результатами застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності та метою, задля якої законодавець суттєво поширив сферу його застосування, встановлюється саме під час правозастосування.

Тож пропонуємо здійснити певний аналіз відповідних кримінально-правових та кримінально-процесуальних норм, які стосуються зазначеного інституту, з точки зору їх взаємозв'язку та взаємодоповнення.

Так за чинним Кримінальним кодексом (далі КК) існують як загальні види звільнення від кримінальної відповідальності, передбачені ст.ст. 45-49 Розділу IX, ст. 97 Розділу V Загальної частини КК, так і спеціальні види звільнення, визначені в Особливій частині КК (ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 4 ст. 212-1, ч. 2 ст. 255, ч. 2 ст. 258-3, ч. 6 ст. 260, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 309, ч. 4 ст. 311, ч. 5 ст. 321 та ін.). Одним із чинників, який розмежовує ці види звільнення, є суттєва різниця в ступені тяжкості діяння, постзлочинна позитивна поведінка після якого надає підстави для розгляду питання про звільнення підозрюваної, обвинуваченої особи. Якщо загальні

види звільнення стосуються лише злочинів невеликої та середньої тяжкості, то спеціальні види звільнення – навіть тяжких та особливо тяжких злочинів.

Відповідно до того чи зобов'язаний суд звільнити особу, яка вчинила злочин, за наявності визначених у законі підстав від кримінальної відповідальності, чи це є право суду, - усі види можна поділити на обов'язкові (імперативні) та факультативні (необов'язкові, дискреційні, тобто такі, що залежать від повноважень, розсуду суду). Імперативні підстави звільнення не передбачають ніякого розсуду з боку компетентних органів. Головним є наявність підстав, визначених у законі про кримінальну відповідальність. Проте це не означає, що у правозастосованні механічно застосовують закон. Суд має все ж таки оцінити докази та за їх допомогою встановити наявність визначених в законі умов для вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності. Якщо ці умови в наявності, суд має обов'язково закрити кримінальну справу, не маючи права на суб'єктивний розсуд. До обов'язкових видів звільнення від кримінальної відповідальності належать звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям, з примиренням винного з потерпілим, із закінченням строків давності, а також у разі наявності умов для *усіх спеціальних видів звільнення, передбачених Особливою частиною КК*. У даному випадку суд зобов'язаний за наявності підстав звільнення застосувати до винної особи ст.ст. 45, 46, 49 КК, а також відповідні статті Особливої частини КК.

Дискреційні підстави передбачають звільнення як право, а не обов'язок компетентного органу, тож формально законним буде рішення як про закриття справи, так про продовження кримінального переслідування та віддання справи до суду для притягнення особи до кримінальної відповідальності. Отже суд оцінюючи докази, встановлюючи наявність визначених в законі умов для вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності керується передусім власним суб'єктивним розсудом щодо доцільності чи недоцільності звільнення підозрюваної, обвинуваченої особи від кримінальної відповідальності. До факультативних видів звільнення належать такі види звільнення від кримінальної відповідальності, які пов'язані із передачею особи на поруки (ст. 47), із зміною обстановки (ст. 48), із застосуванням примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх (ст. 97). Саме в цих статтях КК йдеться про те, що особа *може бути звільненою* за наявності певних підстав.

Саме серед останньої групи видів звільнення декілька є *видами умовного звільнення від кримінальної відповідальності* (звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки – ст. 47; звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру – ст. 97). Це види звільнення, які передбачають покладання на обвинувачену особу певних обов'язків, не дотримання яких тягне скасування ухвали суду про застосування звільнення та подовження досудового розслідування, або ж судового провадження.

Така досить різна характеристика видів звільнення за підставами застосування мала б відтворитися і в особливостях та певних уточненнях процесуального порядку їх реалізації. Проте назва параграфу 2 Глави 24 «Звільнення особи від кримінальної відповідальності», назва та зміст ст.ст. 285-288 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), де йдеться про загальні положення кримінального провадження під час звільнення особи від кримінальної відповідальності, порядок звільнення особи від кримінальної відповідальності, порядок розгляду цього питання судом, тощо, - свідчать на користь тієї думки, що законодавець *не виокремлює особливості процедури практичної реалізації* положень матеріально-правового інституту звільнення від кримінальної відповідальності залежно від їх видів. Визначений кримінально-процесуальний порядок поширюється як на загальні види звільнення, так і на спеціальні, встановлені заохочувальними нормами Особливої частини КК.

Вже за часів попереднього КПК в більшій мірі наукові дискусії стосувалися підстав та процедури застосування *спеціальних видів звільнення* від кримінальної відповідальності, передбачених Особливою частиною КК. Вважаємо безумовним те, що досить суттєва ступінь небезпечності злочинів,

після вчинення яких позитивна посткримінальна поведінка обвинуваченого може призвести до звільнення від кримінальної відповідальності; те що ця післязлочинна поведінка може бути не обов'язково позитивною, а лише належною - як такою, що відповідає вимогам закону; складності, які можуть виникнути у порядку та механізмі оцінювання посткримінальної поведінки суб'єкта таких злочинів, - у підсумку є чинниками, які суттєво можуть позначитися на застосуванні спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності.

Зазначене обумовлює доцільність визначення особливого нормативного регулювання застосування спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності, специфічного механізму закриття кримінального провадження у цих випадках. Проте, як вже відомо, новий КПК не передбачає самостійного порядку *спеціального звільнення від кримінальної відповідальності*, що певним чином не відповідає духу та логіці матеріальної галузі права – кримінальному праву.

На увагу заслуговують також питання співвідношення кримінального та кримінально-процесуального законодавства в частині регламентації підстав та порядку застосування умовних видів звільнення від кримінальної відповідальності: звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки – ст. 47 КК; звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх із застосуванням примусових заходів виховного характеру – ст. 97 КК.

Слід підкреслити, що КПК містить єдину спеціальну процесуальну регламентацію, яка стосується лише ст. 47 КК. І пов'язане це із необхідністю встановлення порядку відновлення кримінального (судового) провадження у разі відмови колективу підприємства, установи чи організації від поручительства щодо особи, яка була їм передана на поруки. Відповідно до ч. 3 ст. 289 КПК суд, переконавшись у порушенні особою умов передачі на поруки, своєю ухвалою скасовує ухвалу про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею на поруки та направляє матеріали провадження для проведення досудового розслідування в загальному порядку чи здійснює судове провадження в загальному порядку, якщо питання про звільнення від кримінальної відповідальності було прийняте після направлення обвинувального акта до суду.

В той же час законодавець у визначеному параграфі 2 Глави 24 «Звільнення особи від кримінальної відповідальності» взагалі не концентрує уваги на особливостях порядку застосування звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх із застосуванням примусових заходів виховного характеру. Це теж умовний вид звільнення, а отже має бути спеціальний порядок повернення суду до розгляду цього питання у разі недотримання неповнолітнім умов

звільнення. Відповідно до вимог ч. 3 ст. 97 КК, у разі ухилення неповнолітнього, що вчинив злочин, від застосування до нього примусових заходів виховного характеру ці заходи скасовуються і він притягується до кримінальної відповідальності.

Враховуючи той факт, що законодавець визначив окрему Главу 38 «Кримінальне провадження щодо неповнолітніх», в якій регламентуються загальні правила кримінального провадження щодо неповнолітніх, в тому числі і порядок застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру (ст. ст. 484 – 497 КПК), - слід очікувати, що ця проблема знайде своє відтворення саме у цих спеціальних нормах.

Про застосування примусових заходів виховного характеру йдеться в єдиній із чотирнадцяти зазначених статей кримінально-процесуального законодавства – у ст. 497 КПК. Проте зміст цієї статті не лише не регламентує процесуальний порядок скасування примусових заходів виховного характеру, але й взагалі не концентрує увагу на застосуванні цих заходів у разі звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності. В статті йдеться лише про те, що прокурор на стадії досудового розслідування за наявності кримінально-правових підстав та згоди обвинуваченого та його законного представника може скласти клопотання про застосування заходів та направити його до суду. Визначається також право суду на стадії судового розгляду справи, знову ж таки, за наявності кримінально-правових підстав та згоди обвинуваченого та його законного представника, - прийняти рішення про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру.

За такою редакцією зазначеної кримінально-процесуальної норми немає можливості з'ясувати відмінності у процесуальному порядку застосування примусових заходів виховного характеру у разі звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності (ст. 97 КК) та у разі звільнення неповнолітнього від покарання (ст. 105 КК); визначитися із тим у якій формі завершується розгляд судом справи. Неузгодженість між кримінально-правовими та кримінально-процесуальними нормами спостерігається також і в тому, що у ст. 497 КПК називаються лише ті кримінально-правові підстави, які мають обумовлювати рішення суду про звільнення від кримінальної відповідальності (вчинення злочину невеликої тяжкості, необережного злочину середньої тяжкості вперше, можливість виправлення без застосування покарання). І не існує норми, яка б містила підстави та порядок реалізації ст. 105 КК.

Слід зазначити, що ретроспективний порівняльний аналіз попереднього та чинного кримінально-процесуального законодавства в частині визначення процесуального порядку реалізації звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності та покарання доводить той факт, що проблема з'ясування правової сутності цих міжгалузевих інститутів залишається актуальною. І чинне кримінально-процесуальне законодавство чіткості у розмежуванні їх процесуальної процедури не дало, що надає підстави розглядати факт застосування примусових заходів виховного характеру особливою формою кримінальної відповідальності.

Підсумовуючи зазначене, слід підкреслити те, що недосконалість та суперечливість окремих кримінально-правових та кримінально-процесуальних положень не сприятиме розумінню соціально-правового змісту та сутності досить складного міжгалузевого інституту кримінальної відповідальності. Поняття кримінальної відповідальності, її правові ознаки, межі чинності, коло осіб – суб'єктів відносин кримінальної відповідальності, характер цих відносин, тощо маємо визначити лише на підставі положень цих двох важливих галузей права.

І те, що законодавець пішов по шляху скорочення змісту окремих процесуальних положень щодо порядку застосування окремих видів звільнення від кримінальної відповідальності (порівняно із попереднім КПК) може позначитися на ефективності правозастосовної діяльності, ускладнити розуміння їх правової сутності.

Першочергове значення понять та категорій кримінального права по відношенню до інститутів кримінально-процесуального права обумовлюють той факт, що всі особливі види звільнення від кримінальної відповідальності мають відтворитися відповідно у специфіці процесуального порядку їх застосування. Це стосується як спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності, передбачених Особливою частиною КК, так і видів звільнення від кримінальної відповідальності, які є умовними, або ж передбачають застосування інших заходів кримінально-правового впливу (зокрема, примусових заходів виховного характеру).

Література:

1. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 10 вересня 2015 року: Офіц. текст. – К.: Алерта, 2015. – 200 с. – С. 17-18, 42-45.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 20 серпня 2015 року: Офіц. текст. – К.: Алерта, 2015. – 296. – С. 145-147, 229-233.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2002. – 272 с.

ЗМІСТ, СУТНІСТЬ, ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ІНСТИТУТІВ: СПІВВІДНОШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО, КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Меркулова В.О., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та кримінології Одеського державного університету внутрішніх справ

Сучасний період реформування законодавства будь-якої галузі характеризується інтенсивністю та суттєвими суттєвими змінами. Важливість цих змін у законодавстві, яке регламентує сферу кримінального правосуддя, полягає у тому, що окремі з них впливають навіть на зміст принципів, загальних засад відправлення кримінального правосуддя, метод регулювання відносин. Змінюються не лише зміст, навіть сутність окремих кримінально-правових інститутів.

Зокрема, це стосується визначення доцільного ступеня тяжкості вчиненого діяння, як підстави його криміналізації, що відтворюється у відсутності остаточного кримінально-правового визначення співвідношення кримінального правопорушення та проступку – тих понять, які вже використовуються у кримінально-процесуальному та кримінально-виконавчому праві. Досить суттєві корективи внесені в розуміння змісту та сутності принципу персональної відповідальності з введенням відповідальності юридичних осіб, та формулюванням системи кримінально-правових заходів

щодо цього суб'єкту відповідальності. Відповідно законодавче формулювання нової системи кримінально-правових заходів щодо юридичних осіб ускладнює розуміння співвідношення заходів кримінально-правового впливу як таких, що можуть бути застосовані як до фізичної, так і юридичної особи, форм кримінальної відповідальності та системи різних видів покарання. Відповіді на ці питання ускладнюються тим, що досьогодні кримінальне законодавство не визначає поняття та форми кримінальної відповідальності.

Поява в реформованому кримінальному законодавстві нових та зміна традиційних підстав звільнення від кримінальної відповідальності, розширення сфери застосування як загальних, так і спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності, визначення у якості підстави звільнення від відбування покарання з випробуванням факту затвердження угоди про примирення або визнання вини, - свідчать на користь того, що все більшого значення кримінальному праві набуває диспозитивний метод, заснований на вільному, рівному використанні суб'єктами праводіносин своїх матеріальних та процесуальних прав.

Безумовним є те, що саме кримінальне право як матеріальна галузь права має дати відповіді на всі ці питання: визначити основні поняття, ознаки та підстави застосування кримінально-правових інститутів. Первісна сутність, зміст цих інститутів визначається у системі взаємопов'язаних, взаємообумовлених кримінально-правових норм, які містяться у чинному кримінальному законодавстві. А отже наголошення в чинному кримінальному законодавстві лише на ознаках злочину, на фізичній персональній сутності суб'єкту злочину, на видах кримінально-правових заходів та покарання, - є недостатнім для розуміння новел кримінального законодавства.

Проте існує і інша проблема. Системний підхід до аналізу правової сутності, змісту, підстав та порядку застосування окремих міжгалузевих інститутів вимагає комплексного сприйняття системи норм кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства як таких, що мають перебувати у взаємозв'язку та доповнювати один одне. Адже життя кримінально-правові інститути набувають у певному порядку їх реалізації. Тож кримінально-процесуальне та кримінально-виконавче право є засобом набуття нормами кримінального права реального життя під час здійснення досудового розслідування, судового провадження, на стадії виконання та відбування призначеного судом покарання. Ці галузі права ґрунтуються на нормах матеріального кримінального права, використовують відповідний понятійний апарат. Слід визнати, що законність та справедливість кримінального правосуддя в більшості випадків саме залежатиме від чіткого правового регулювання процесуального (виконавчого) порядку застосування визначених кримінальним законодавством інститутів, від узгодженості положень трьох галузей права. Саме такий підхід сприяє більш повній оцінці їх змісту та сутності.

Проте саме співставлення та порівняння змісту відповідних кримінально-правових, кримінально-процесуальних та кримінально-виконавчих норм виявляє відсутність чіткості законодавчих формулювань, наявність суперечливих положень, що у підсумку знижує ефективність реалізації кримінально-правових інститутів. Доведемо висловлені твердження на прикладі недосконалої та неузгодженості кримінально-правових, кримінально-процесуальних та кримінально-виконавчих положень як таких, що стосуються інститутів звільнення від кримінальної відповідальності (ст.ст. 44-49 КК); звільнення від відбування покарання з випробуванням та звільнення від подальшого відбування покарання засуджених жінок, які є вагітними та мають малолітніх дітей (ст.ст. 79, 83 КК); звільнення неповнолітніх від відповідальності та покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст.ст. 97, 105 КК).

Так за чинним Кримінальним кодексом (далі КК) існують як *загальні так і спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності*. Одним із чинників, який розмежовує ці види звільнення, є суттєва різниця в ступені тяжкості діяння, постзлочинна позитивна поведінка після якого надає підстави для розгляду питання про звільнення підозрюваної, обвинуваченої особи. Якщо загальні види звільнення стосуються лише злочинів невеликої та середньої тяжкості, то спеціальні види звільнення - навіть тяжких та особливо тяжких злочинів. Серед загальної групи видів звільнення декілька є видами умовного звільнення від кримінальної відповідальності, які передбачають покладання на обвинувачену особу певних обов'язків, не дотримання яких тягне скасування ухвали суду про застосування звільнення та подовження досудового розслідування, або ж судового провадження. Така досить різна характеристика видів звільнення за підставами застосування мала б відтворитися і в особливостях та певних уточненнях процесуального порядку їх реалізації. Проте законодавець не виокремлює особливості процедури практичної реалізації положень матеріально-правового інституту звільнення від кримінальної відповідальності залежно від їх видів. Визначений кримінально-процесуальний порядок поширюється як на загальні види звільнення, так і на спеціальні, встановлені заохочувальними нормами Особливої частини КК.

Ні попереднє, ні сучасне кримінальне процесуальне та кримінально-виконавче законодавство не вирізняється чіткістю норм та їх відповідністю положенням кримінального законодавства в частині визначення ознак інститутів, передбачених ст.ст. 79 та 83 КК. Ставлення до звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до семи років, (ст. 79 КК) як до підвиду загального виду звільнення від відбування покарання з випробуванням, (ст.ст. 75-78 КК) свідчить про невідування його особливостей та про невизнання специфічності порядку підготовки матеріалів до розгляду, переліку необхідних документів. Для чинного кримінального процесуального законодавства характерним є суттєво скорочення обсягу нормативного матеріалу, який раніше містив конкретний опис порядку підготовки матеріалів до розгляду суду про звільнення особи від відбування покарання, коло осіб, задіяних у розгляді питання по суті, термінів розгляду наданих матеріалів, тощо. Лише позначення переліку питань, які вирішує суд під час виконання вироку, не свідчить про втрату значення цих положень. Якщо кримінально-процесуальне законодавство удосконалюватиметься саме таким шляхом, вихід вбачається у формулюванні більш змістовних за обсягом та кількістю кримінально-виконавчих нормативних положень. Проте, не зважаючи на особливість розглядуваних міждисциплінарних інститутів, передбачених ст.ст. 79 та 83 КК, чинне кримінально-виконавче законодавство не містить відповідних правових настанов, які б відтворювали цю особливість. Законодавець обмежився порядком, який стосується загального виду звільнення від відбування покарання з випробуванням (безвідносно до статевої ознаки). Це невілює соціальне значення інститутів, передбачених ст.ст. 79 та 83 КК, в підсумку позначається на дитині, оскільки ця особливість спрацює саме на її користь. Адже більш чіткий контроль за виконанням звільненою

жінкою своїх спеціальних зобов'язань спроможний забезпечити своєчасне надання жінці будь-якої допомоги, або ж навпаки убезпечити дитину від неналежного догляду з боку матері.

Насамкінець, на увагу заслуговують питання щодо особливостей процесуального порядку реалізації інститутів звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності та покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру, передбачені ст.ст. 97 та 105 КК. До сьогодні не існує чіткості в оцінці характеру цих заходів, їх значення у разі застосування на різних стадіях кримінального правосуддя. Оскільки за змістом ці інститути є не однако-вими, процесуальний порядок розгляду цих справ, характер прийнятого судом рішення має бути різними. На жаль ні попереднє, ні сучасне кримінально-процесуальне законодавство не сприяють чіткому визначенню правової сутності розглядуваних інститутів. За попереднім кримінально-процесуальним законодавством визначався лише порядок застосування примусових заходів виховного характеру у разі звільнення неповнолітнього від покарання, отже реалізації ст. 105 КК. Чинне кримінально-процесуальне законодавство, знову ж таки, не виокремлює підстави та порядок реалізації умов, передбачених у ст. 97 та ст. 105 КК. Зокрема у ст. 497 КПК йдеться про те, що під час судового розгляду суд за наявності певних підстав (вчинення проступку, злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості вперше; можливість виправлення особи без застосування кримінального покарання) може прийняти рішення про застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру. В такій редакції ця норма викликає більше запитань, ніж дає відповіді на них. По-перше, не зрозумілим є те, якої форми набуває рішення суду – вироку чи ухвали. Взагалі не вказується чи засуджується особа, чи стосовно неї справа закривається. По-друге, підстави, які пов'язуються із характером вчиненого злочину, стосуються лише звільнення від кримінальної відповідальності (ст. 97 КК). У даному випадку, порівняно із попереднім кримінально-процесуальним законодавством, навпаки визначені кримінально-правові підстави (характер вчиненого злочину) лише стосовно неповнолітніх, які можуть сподіватися на звільнення від кримінальної відповідальності. Тоді який же процесуальний порядок застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх осіб, які вчинили злочин невеликої тяжкості вдруге, середньої тяжкості, у разі їх звільнення від покарання на підставі ст.105 КК. Відповіді на ці питання ні в законі, ні в сучасних коментарях до нього ми не знайдемо.

Підсумовуючи, слід зазначити наступне. Аналіз чинних КПК, КВК доводить, що ні попереднє, ні чинне законодавство не приділяло належної уваги питанням відповідності положень та повноти регулювання таких кримінально-правових інститутів як звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання, відтворенню окремих специфічних видів звільнення у особливостях процесуального (виконавчого) порядку їх реалізації. Шлях реформування кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого права в напрямку відокремлення та звуження суто галузевих проблем і дослідження їх у відриві від проблем кримінального права призведе до збільшення сфери кримінального правосуддя, яка регулюватиметься не достатньо чіткими, суперечливими, а інколи і взаємовиключними за характером положень нормами права.

Оцінка ефективності окремих правових норм різних галузей права кримінально-правового циклу має надаватися на двох рівнях: як з точки зору дотримання безпосередньо галузевих принципів та спеціальних завдань, так і з точки зору їх комплексного сприйняття, системності та взаємодоповнення з метою більш повного розкриття змісту та сутності кримінально-правових інститутів. Чіткість законодавчих формулювань, відсутність суперечливих положень у зазначених трьох галузях права: кримінальному, кримінально-процесуальному та кримінально-виконавчому, - лише сприятимуть ефективності їх реалізації.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 10 вересня 2015 року: Офіц. текст. – К.: Алерта, 2015. – 200с. – С.17,18, 30, 33, 42-43, 44-45.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 20 серпня 2015 року: Офіц. текст. – К.: Алерта, 2015. – 296с. – С. 145-147, 229-233.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 03 вересня 2015 року: (Офіц. текст). – К.: Алерта, 2015. – 82 с. – С. 78-80.

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ЯК ФУНКЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

*Митрофанов І.І., кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри галузевих юридичних наук*

Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Кримінальне право виконує різноманітні функції, але в контексті механізму реалізації кримінальної відповідальності нами розглядаються лише запобіжна та відновлювальна функції. Запобіжна функція має чітко виражене законодавче підґрунтя у зв'язку з прямою вказівкою у ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу України (далі – КК) на те, що завданням КК є правове забезпечення охорони об'єктів, указаних у цій статті, від злочинних посягань, забезпечення миру та безпеки людства, а також запобігання злочинам.

Специфічність функції запобігання злочинам викликає певні дискусії з приводу того, як вона реалізуються у кримінальному праві. Справа в тому, що більшість вчених наполягає на її втіленні у регульовані суспільні відносини поза межами кримінально-правових відносин за допомогою кримінально-правового впливу, а не через механізм кримінально-правового регулювання. Проте розробки теоретиків права свідчать про те, що будь-яка правова матерія здатна існувати лише в правовідносинах і тільки в їхніх межах реалізовуватися.

Кримінально-правові норми, що встановлюють покарання за вчинення конкретних кримінальних правопорушень, на підставі закріплення в них ознак складів конкретних кримінальних правопорушень, а також указівок на вид і розмір (строк) покарання (та інших засобів кримінально-правового впливу за рахунок положень Загальної частини закону України про кримінальну відповідальність (далі – ЗУпКВ) за їхнє вчинення, сформульованих у статтях Загальної та Особливої частин ЗУпКВ, передбачають заборону на вчинення певних кримінально-протиправних діянь. Тим самим вони спрямовані на загальне запобігання конкретним видам кримінально-протиправної поведінки. Одночасно вони

передбачають можливість застосування покарання за порушення відповідної заборони, і таким чином сприяють досягненню мети покарання, встановленої ч. 2 ст. 50 КК України.

Функція права обумовлена роллю (призначенням) кримінального права в соціумі, що є основним (головним) напрямом його впливу на регульовані суспільні відносини та виражає його зв'язок права з іншими явищами соціальної реальності. Функція кримінального права виконується винятково шляхом встановлення прав і обов'язків учасників окреслених суспільних відносин. У цьому полягає якісна особливість права як методу (режиму) регулювання суспільних відносин, тому виводити функції кримінального права за межі правовідносин немає ніяких підстав [1, с. 116].

Учені-криміналісти, вказуючи на запобіжний вплив кримінально-правових норм на поведінку громадян, не пов'язують його з кримінально-правовими відносинами. Разом з тим, ніякого правового регулювання поза правовими відносинами не існує. В іншому випадку відбувається змішання правового регулювання з правовим впливом у цілому, що є неправомірним. Це пояснюється тим, що кримінально-правовим впливом є процедура (процес) дії кримінального права на суспільні відносини, що спричиняє певні наслідки (зміни), здебільшого сприятливого характеру, і вміщує всі можливі інструменти (правові норми, правосвідомість, правореалізацію, правозастосування, індивідуально-правове регулювання, правову культуру, законність, охорону правопорядку тощо), тобто, будь-яка дія кримінально-правових норм на поведінку індивідів, на соціальні відносини всіма можливими способами [2, с. 131–139].

Кримінальне право регулює суспільні відносини лише встановленням прав і обов'язків суб'єктів, які беруть участь у них, тобто у межах кримінально-правових відносин. Запобіжні кримінально-правові відносини виникають тоді, коли разом із набранням чинності кримінально-правовими нормами існує об'єктивна можливість вчинення суспільно небезпечних діянь, здатних заподіяти значну шкоду існуючим у державі суспільним відносинам. Об'єктивна небезпека вчинення суспільно небезпечних діянь набуває значення юридичного факту тільки після видання закону, що передбачає покарання за вчинення конкретного кримінального правопорушення. При відсутності кримінально-правової норми об'єктивна можливість вчинення суспільно небезпечних діянь не може вважатися юридичним фактом, оскільки в цих умовах вона не може бути підставою виникнення правових відносин. Тому юридичними фактами, що породжують запобіжні кримінально-правові відносини, повинні вважатися: 1) кримінально-правова норма, що встановлює покарання за вчинення кримінального правопорушення; 2) існування об'єктивної можливості вчинення суспільно небезпечних діянь [1, с. 143].

Конституційні (загальні) запобіжні правовідносини, засновані на загальних заборонах, виникають завдяки прямій вказівці закону, а суб'єкт стає учасником цих правовідносин з моменту набрання чинності законом про кримінальну відповідальність [3, с. 217–218]. Виникнення інших кримінально-правових відносин, які засновані не на загальних заборонах, обумовлено конкретними юридичними фактами. Але тоді виникає питання відносно того, чи можна вважати їх запобіжними. Вони є відносно визначеними або конкретними. Наприклад, обов'язки, що випливають зі ст.ст. 364 і 364¹ КК України (не зловживати службовими повноваженнями), поширюються тільки на службових осіб. Суб'єкт стає учасником цих правовідносин з моменту, коли він виконує організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції, або коли він стає посадовою особою іноземних держав, а також іноземним третейським суддею, особою, уповноваженою вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадовою особою міжнародних організацій, членом міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та суддею чи посадовою особою міжнародних судів. Більшість юридичних фактів, внаслідок яких виникають запобіжні кримінальні правовідносини, так чи інакше пов'язані з ознаками, що характеризують правосуб'єктність.

Наявність конституційних запобіжних правовідносин є необхідною підставою виникнення конкретних запобіжних кримінально-правових відносин. Це пов'язано із закріпленням у нормах Конституції України обов'язків людини і громадянина, серед яких у розділі II, нами виокремлюється обов'язок неухильно додержуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68 Конституції України). Розглядуваний обов'язок конкретизується у конкретних нормативно-правових актах, у тому числі у КК України. Отже, обов'язок не вчиняти суспільно небезпечні діяння, передбачені в кримінально-правових нормах Особливої частини ЗУпКВ, є конституційним правилом належної поведінки людини. Тому заперечення існування запобіжних кримінально-правових відносин, в яких реалізується обов'язок не вчиняти кримінальні правопорушення, є ігноруванням конституційних приписів.

Оскільки кримінальні правові відносини спрямовані на регулювання соціально значущої поведінки (об'єкт запобіжних кримінальних правовідносин), то таку поведінку слід розглядати як результат дії механізму реалізації відповідальності. Правомірна поведінка при цьому виступає не просто як дозволена, але і як відповідальна поведінка, і в такій якості схвалюється чи заохочується суспільством і державою. Правомірна поведінка знаходить своє відображення насамперед у запобіжних кримінально-правових відносинах. Обов'язку суб'єкта не порушувати кримінально-правові заборони кореспондується право держави вимагати дотримання кримінально-правових норм і її обов'язок не застосовувати кримінально-правову відповідальність у разі відповідальної правомірної поведінки. Реалізуючи передбачене Конституцією України право встановлювати шляхом видання норм кримінального права заборону на вчинення суспільно небезпечних діянь, держава покладає на громадян обов'язок утримуватися від вчинення передбачених у законі видів суспільно небезпечних актів поведінки.

Таким чином: 1) у запобіжних кримінально-правових відносинах виокремлюються два рівня прав та обов'язків суб'єктів (перший рівень стосується їхньої поведінки, інший – засобів забезпечення належного варіанта їх поведінки, що вимагає від них кримінально-правова норма), взаємодія яких є їхньою взаємною функціональною детермінацією. Констатація наявності такої детермінації в кримінальних правових відносинах є дуже важливим аспектом для розуміння дієвості механізму реалізації кримінально-правової відповідальності в цілому. Функціональний характер детермінації в цьому випадку дозволяє аргументувати виникнення квалітативної специфіки запобіжних і відновлювальних кримінальних правових відносин. Винятково в результаті кругової детермінації кожний з цих різновидів правовідносин одержує здатність виконати свою, відповідно, запобіжну або відновлювальну функцію; 2) з дати прийняття ЗУ-

пКВ, введення його в дію, доведення його приписів до загального відома населення країни поведінка суб'єктів права, що відбувається у правовідносинах, вказаних у ч. 1 ст. 1 КК України, підкорена конкретним кримінально-правовим вимогам, що знаходять своє відображення в Особливій частині КК України. Тому запобіжні відносини виступають як одна із складових предмета кримінально-правового регулювання (предмета кримінального права). Вони виникають внаслідок небезпеки вчинення суспільно небезпечних діянь, передбачених Особливою частиною КК. При недотриманні вказаних у ч. 1 ст. 1 КК України вимог, що відобразились у вчиненні кримінального правопорушення, у сфері кримінально-правового регулювання з'являються відновлювальні кримінальні правовідносини, в межах яких реалізується кримінально-правова відповідальність за його вчинення [2, с. 131–139].

Література:

1. Филимонов В. Д. Правоотношения. Уголовные правоотношения. Уголовно-исполнительные правоотношения: монография / В. Д. Филимонов, О. В. Филимонов. – М.: «ЮрИнфоР-Пресс», 2007. – 335 с.
2. Митрофанов І. І. Запобіжна функція кримінального права та кримінально-правові відносини: який між ними зв'язок? / І. І. Митрофанов // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2015. – № 4. – С. 131–139.
3. Хачатуров Р. Л. Общая теория юридической ответственности: монография / Д. А. Липинский, Р. Л. Хачатуров. – С.-Пб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2007. – 950 с.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПІДРОБКУ БІЛЕТІВ ДЕРЖАВНОЇ ЛОТЕРЕЇ (СТАТТЯ 199 КК УКРАЇНИ)

Михайлов І.М., провідний спеціаліст сектору цивільного контролю над Воєнною організацією та правоохоронними органами Департаменту з питань дотримання соціально-економічних та гуманітарних прав Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини

Визначення курсу нашої держави на інтеграцію до Європейського Союзу зумовлює необхідність внесення ряду змін, зокрема, законодавчого характеру. В цьому світлі дуже гостро постає питання гуманізації кримінальних законів України, які в свою чергу вимагають нового переосмислення з точки зору вирішення окремих проблем дотримання прав і свобод людини та загалом підвищення ефективності дії деяких положень національного законодавства шляхом використання передового Європейського досвіду.

Метою даного дослідження є аналіз доцільності кримінально-правової заборони підробки білетів державної лотереї, можливість застосування інших видів кримінального покарання за вказаний злочин.

У ч.1 ст. 365 Господарського Кодексу України визначено державну монополію на організацію і проведення лотерей [1]. У ст.3 Закону України «Про державні лотереї в Україні» розкривається принцип державної монополії на запровадження лотерей, що полягає у забороні запровадження та проведення на території України будь-яких лотерей, крім державних, які проводяться операторами лотерей, що одержали право на їх проведення, у визначеному порядку [2]. Серед видів лотерей поділяють на миттєву та не миттєву (тиражну, комбіновану).

Проведення державних лотерей є виключним видом господарської діяльності оператора державних лотерей. Оператор державних лотерей зобов'язаний забезпечити формування призового (виграшного) фонду лотереї в розмірі не менше 50 відсотків від сум доходів, отриманих від прийняття ставок. Лотерея набуває статусу державної з моменту опублікування затверджених оператором державних лотерей умов проведення такої лотереї.

Підроблений лотерейний білет виключно державної лотереї, незалежно від виду (миттєвої, тиражної, комбінованої лотереї), без урахувань має чи не має він виграшну ігрову комбінацію вважається предметом злочину, передбаченого ст. 199 КК України [3].

Державна монополія на організацію лотерей полягає в тому, що введено заборону щодо: організації, реклами, розповсюдженні лотереї, які не мають статусу державних; розповсюдження лотерей, організованих за межами України, включно з їхньою рекламою, а також участь у них; організація та проведення ігор, участь в яких беруть особи, які знаходяться поза межами приміщення, де проводиться гра, якщо така гра не має статусу державної лотереї; організація і проведення ігор з накопичувальним (спільним) головним призом, якщо місця приймання плати за участь у грі розташовані поза межами одного приміщення і така гра не має статусу державної лотереї.

Вимоги до випуску та проведення державних лотерей визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики, у сфері випуску і проведення лотерей відповідно до законодавства про ліцензування.

Таким чином, розглянемо підстави, що зумовлюють кримінальну відповідальність за підробку грошових знаків та державних цінних паперів і проведемо паралель з відповідальністю за підробку білетів державної лотереї, передбаченою ст. 199 КК України.

Визначення покарання у виді позбавлення волі за підроблені грошові знаки та державні цінні папери викликано, по-перше, тим, що їх наявність породжує право на ресурси і вони мають високу ліквідність (для грошових знаків це абсолютна ліквідність); по-друге, міжнародними зобов'язаннями, що пов'язані з Міжнародною конвенцією щодо боротьби з підробленими грошовими знаками; по-третє, тим, що емісія державних цінних паперів є складовою бюджетного процесу, тому поява підроблених екземплярів перебуває у прямому взаємозв'язку з зменшенням запланованих надходжень до державного бюджету. До того державні цінні папери це фінансовий інструмент завдяки якому здійснюється перерозподіл грошових коштів у різних сферах економіки, проходить фінансування дефіциту державного бюджету (що важливо) на неінфляційній основі та цільових державних програм, відбувається регулювання економічної активності, що відображається на впливі на ціни й інфляцію, на видатки, платіжний баланс, економічний ріст.

Водночас, постає питання стосовно суворості відповідальності за підроблені білети державної лотереї та доцільність її кримінально-правового захисту у одній кримінально-правовій нормі з такими високоліквідними предметами як

гроші і цінні папери. Справа у тому, що проведення державних лотерей є виключним видом господарської діяльності. Тобто статусу оператора державних лотерей набуває суб'єкт господарювання за виконання ряду умов серед яких: можуть бути юридичні особи, зареєстровані на території України, повинен мати досвід випуску та проведення державних лотерей на лотерейному ринку України не менше 10 років, наявність статутного капіталу, який не може бути меншим за розмір статутного капіталу, що встановлений Національним банком України для банків; оператор державних лотерей зобов'язаний забезпечити формування призового (виграшного) фонду лотереї в розмірі не менше 50 відсотків від сум доходів, отриманих від прийняття ставок; мати постійно діючі відокремлені підрозділи у кожному населеному пункті України з населенням понад 500 тисяч осіб, а також пункти розповсюдження державних лотерей в кожному населеному пункті з населенням понад 5 тисяч осіб, але не менше 5 тисяч пунктів розповсюдження. Враховуючи, що це один з видів ліцензійної господарської діяльності, що здійснює розповсюдженням білетів державної лотереї та має належний ступінь захисту та систему перевірки виграшних білетів вважаємо надто суворим визначати кримінальну відповідальність за незаконні дії з білетами державної лотереї у виді позбавлення волі до семи років (ч. 1 ст. 199), максимальний строк – дванадцять років (ч. 3 ст. 199 КК).

Таким чином, приходимо до висновку про необхідність продовження кримінально-правової політики держави щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності, а саме за підроблення білетів державної лотереї. Одним із варіантів вирішення даної проблеми пропонується виокремлення у окрему кримінально-правову норму незаконні дії щодо підроблення білетів державної лотереї, з визначенням покарання за цей злочин у виді штрафу.

Література:

1. Господарський кодекс України [Текст]: Закон України від 16 січня 2003р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст.144.
2. Про державні лотереї в Україні [Текст]: Закон України від 6 вересня 2012р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 31. – Ст.369.
3. Кримінальний кодекс України [Текст]: Закон України від 5 квітня 2001р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст.131.

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

*Михайлуца М.І., аспірант Одеського національного морського університету
Науковий керівник: Калайнов Д.П., доктор юридичних наук, професор,*

завідувач кафедри державно-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ

Державна таємниця займає не так багато місця у інформаційному просторі держави, але захисту цієї інформації приділяється особлива увага.

Історія і практика діяльності людства свідчить про те, що втрата цієї категорії інформації наносить інтересам держави, суспільства і особистості найбільш значну шкоду.

Саме охорона державної таємниці є важливою та невід'ємною частиною існування кожної держави світу, для аналізу та подальшого розвитку законодавства в цій сфері необхідно звернути увагу на закордонний досвід. Подальше використання якого є значним кроком уперед в інтегруванні української держави до світової спільноти [1, 103].

Метою дослідження є порівняння та пошук позитивного досвіду законодавства інших країн світу з боку кримінально-правової охорони державної таємниці, для можливого подальшого застосування у процесі вдосконалення чинного кримінального законодавства України.

Дослідженням проблем охорони державної таємниці займалися такі науковці: В. Б. Авер'янова, С.М. Алфьоров, М.І. Бажанов, О.Ф. Бантишев, О. В. Кохановська, Ю. П. Мірошник, М.І. Хавронюк, О.О. Шабліста, О. В. Шамара, О. В. Шамсутдінов.

Зазначимо, що Закон України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року № 3855 – єдиний нормативно-правовий акт у нашій державі, що регулює суспільні відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречуванням, розсекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України [2].

Тож, Закон України «Про державну таємницю» визначає державну таємницю як вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим законом, державною таємницею і підлягають охороні державною [2, 1].

Інформація, що може бути віднесена до державної таємниці, визначається відповідно до норм Закону України «Про державну таємницю» і викладена у Зводі відомостей, який затверджений наказом Служби безпеки України № 440 від 12.08.2005 р., що становлять державну таємницю України (ЗВДТ), який «є єдиною формою реєстрації цих відомостей в Україні. З моменту опублікування ЗВДТ держава забезпечує захист і правову охорону відомостей, які зареєстровані в ньому» [3].

Таким чином, згідно з Законом України «Про державну таємницю», відомості з різним ступенем секретності мають неоднакове значення для національної безпеки України і відповідно передбачають різну відповідальність за порушення законодавства про державну таємницю.

Кримінальний кодекс України визначає склад злочинів, предметом яких є державна таємниця. Так, кримінально-правові норми, спрямовані на захист державної таємниці, містяться у розділі I «Злочини проти основ національної безпеки України», до якого включені ст. 111 «Державна зрада» та ст. 114 «Шпигунство», а також у розділі XIV «Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності кордонів, забезпечення призову та мобілізації», до якого входять ст. 328 «Розголошення державної таємниці» і ст. 329 «Втрата документів, що містять державну таємницю» [4].

На нашу думку, необхідно звернути увагу на нормативно-правову базу країн, які мають певний досвід та можуть стати взірцем на законодавчому рівні для України, а саме: Австрія, Данія, Республіка Польща та Федеративна Республіка Німеччина.

Так, у кримінальному кодексі Австрії норми, що передбачають відповідальність за злочини у сфері охорони державної таємниці, об'єднано в один розділ 16 – «Шпигунство». Злочинами у сфері охорони державної таємниці австрійський законодавець вважає: умисне розголошення державної таємниці (§ 252), видачу державної таємниці (§ 253), вивідання державної таємниці (§ 254).

У Кримінальному кодексі Республіки Польща, також існують норми, що передбачають відповідальність за злочини у сфері охорони державної таємниці, вміщено в одну главу XXXIII, яка має назву: «Злочини проти охорони інформації». Злочинами у сфері охорони державної таємниці польський законодавець вважає такі злочини, як розкриття або незаконне використання інформації, що становить державну таємницю (§ 1 ст. 265), розкриття інформації, що становить державну таємницю, особі, яка діє від імені або на користь іноземного суб'єкта (§ 2 ст. 265), відомою у зв'язку з виконанням публічної функції або отриманим повноваженням (§ 3 ст. 265) [5, 71]. Відмітимо, що глава передбачає злочини, що становлять, не тільки державну таємницю, а й - службову таємницю (§ 2 ст. 266), як незаконне розкриття публічною посадовою особою інформації, незаконне розкриття або використання інформації особою, якій ця інформація стала відома у зв'язку з виконанням роботи, публічною, громадською, господарською або науковою діяльністю (§ 2 ст. 266), незаконне розкриття листа шляхом приєднання до каналу, призначеному для передачі інформації (§ 1 ст. 267), незаконне псування, вилучення або зміна запису інформації, що має істотне значення (§ 1 ст. 268), знищення, псування, вилучення або зміна запису на комп'ютерному носії інформації, що має особливе значення для обороноздатності держави, безпеки зв'язку, функціонування урядової адміністрації, іншого державного органу або адміністрації органу місцевого самоврядування (§ 1 ст. 269).

Слід зазначити, що у ФРН до державної таємниці відносяться лише відомості, які необхідно зберігати в секреті від іноземних держав з метою недопущення нанесення шкоди зовнішній безпеці Федеративної республіки. Тож, розділ 2 КК цієї країни має назву «Зрада батьківщині та загроза зовнішній безпеці». Цей розділ складають 13 статей, в яких містяться норми про відповідальність за розголошення державної таємниці (§ 95), зрадницьке або інше вивідання державної таємниці (§ 96), видачу державної таємниці (§ 97), видачу нелегальної таємниці (§ 97а), розголошення відомостей, помилково прийнятих за державну таємницю (§ 97b). Як і Кримінальний кодекс Австрії, КК ФРН визначає державну таємницю. Під нею розуміють факти, предмети або відомості, які доступні обмеженому колу осіб і повинні триматися у таємниці від іноземної держави для того, щоб запобігти заподіяння серйозної шкоди зовнішній безпеці ФРН (§ 93) [5, 73].

Таким чином, можна дійти висновку, що розглянуті нами норми кримінального законодавства країн ЄС, нагадують норми окремого закону країни, де оберігають таємну інформацію своєї держави та сформульована своя власна система спеціального захисту. Враховуючи досвід розглянутих зарубіжних країн, вважаємо, що злочини, юридичний склад яких міститься в диспозиціях ст. ст. 328-329 Кримінального кодексу України, обґрунтовано об'єднані в одному розділі, що відрізняє систему захисту, кримінально-правової охорони державної таємниці в Україні.

Вважаємо доцільним, правове опрацювання забезпечення конфіденційності та охорони державної таємниці з погляду кримінального права, для забезпечення ефективнішої реалізації встановлених законодавством заходів, що забезпечують охорону цієї інформації та запропонувати, перегляд положення Кримінального кодексу України в частині розміщення норм, згідно з якими настає кримінальна відповідальність за розголошення державної таємниці, в розділі «Злочини проти основ національної безпеки».

Література:

- 1) Д.С. Усов «Захист державної таємниці за кримінальним законодавством інших країн на пострадянському просторі». Публічне право № 3 (11). - (2013).
- 2) Про державну таємницю: закон України від 21 січня 1994 року № 3855 // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 16.
- 3) Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: наказ Служби безпеки України від 12 серп. 2005 р. № 440 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0902-05>.
- 4) Кримінальний Кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 04 вересня 2014 року: - К.: Алерта, 2014. – 208 с.
- 5) Леонов Б.Д. Особливості охорони державної таємниці в умовах реформування сектору безпеки: порівняльно – правові аспекти, Реформування сектору безпеки України: отриманий досвід: матеріали міжнародної конференції Україна – НАТО (Київ, 18 травня 2006 р.).

ДЕТЕРМІНАЦІЯ ФАЛЬШИВОМОНЕТНИЦТВА В УКРАЇНІ

*Михалік О.І., здобувач НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України*

Науковий керівник: Колодяжний М.Г., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

В історії будь-якого суспільства та держави трапляються різні негативні явища і процеси, що заважають їх розвитку, покращенню умов життя людей та їх співіснування. Для України на даний час вказана теза має неабияке значення, оскільки: наша держава зазнає зазіхань на її територіальну цілісність; знаходиться у стані глибокої соціально-економічної кризи; здійснює переформатування чинного кримінального, кримінального процесуального, податкового, фінансового та інших галузей законодавства відповідно до європейських стандартів; реформує систему органів державної влади; зазнає істотної шкоди від корупції й інших злочинних проявів та ін. Значних збитків для державного бюджету України та соціально-психологічної сфери нашого суспільства завдає поширення злочинності у сфері економіки.

Одними з її проявів є злочини, передбачені ст. 199 КК України (виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів).

Традиційно вказані злочини охоплюються негативним явищем соціальної дійсності під назвою «фальшивомонетництво». Для нього характерні певні істотні ознаки, наприклад: спеціфічний предмет, до якого відносяться гроші (національна чи іноземна валюта, монети), державні цінні папери, білети державної лотереї, марки акцизного податку, голографічні захисні елементи; сфера поширення фальшивомонетництва (банківська, торгівельна, фінансова, алкогольне та тютюнове виробництво та ін.); високий ступінь латентності даних злочинів; способи підробок зазначених предметів, які постійно вдосконалюються залежно від стану розвитку інформаційних технологій, технічного прогресу на певний історичний період; особливість самих фальшивомонетників (наявність спеціальних знань, умінь, обладнання, тісні зв'язки із представниками професійної злочинності у вказаній сфері) тощо.

У зв'язку із тим, що кожний 5–6 злочин у сфері економіки кваліфікується за ст. 199 КК України [1], а також через те, що фальшивомонетництво підриває економіку України, яка знаходиться у кризовому стані, запобігання даному негативному соціальному явищу є одним із пріоритетних завдань правоохоронних органів. Теорія кримінологічної науки показує, що певні запобіжні заходи мають спрямовуватись на відповідні криміногенні чинники (детермінанти), які зумовлюють поширення відповідної групи злочинів. Звідси для вироблення системи запобігання фальшивомонетництву необхідно окреслити коло детермінантів, що мають визначальне для даного явища значення. З цією метою пропонуємо скористатись результатами проведеного авторського емпіричного і теоретичного кримінологічного дослідження фальшивомонетництва в Україні.

Результати анонімного опитування 40 експертів 11 науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів при УМВС України в областях, дозволили виділити низку детермінантів злочинів, передбачених ст. 199 КК України. Бажання незаконного збагачення у великих (особливо великих) розмірах вказало 80 % опитаних респондентів. Зазначена причина є внутрішньою, відбиває корисливу спрямованість розглядуваних злочинів, а відтак, – корисливу мотивацію фальшивомонетників. Це означає, що злочинці підробляють гроші саме з корисливою метою для отримання матеріальної незаконної вигоди. На корисливу мотивацію злочинців може також вказувати той факт, що як за даними окремого звернення до МВС України, так й за результатами опитування експертів, найчастіше підробляються гроші великих номіналів. Наприклад, в гривні переважно підробляються номінали «50», «100» і «200», у доларах США – «100» і «50», в Євро – «200» і «100», в російських рублях – «5000» і «1000» [3].

Вагомою детермінантою, яка зумовлює фальшивомонетництво, на думку 75 % експертів (у зв'язку із тим, що на поставлене питання передбачалось кілька варіантів відповідей, тому сума процентних показників перевищує 100 %), є соціально-економічна криза в Україні та бідність населення. Дійсно, як показують результати проведених в нашій країні кримінологічних досліджень, більшість злочинів вчиняється через криміногенні економічні чинники. Матеріальна скрута штовхає частину злочинців до кримінального збагачення шляхом фальшивомонетництва, оскільки вони не у змозі реалізувати у законний спосіб свої навички й знання, які вони використовують для вироблення підробок. Однак, на наше переконання, більшість вказаних злочинів вчиняється не скільки через задоволення природних фізіологічних потреб у їжі, наявності житла та ін., скільки у бажанні злочинців збагачення у великих розмірах. Для підробки валюти чи марок акцизного податку, які найчастіше фальсифікуються на практиці, необхідне спеціальне високоартісне обладнання (різографи, кольорові ксерокси, поліграфічне устаткування). Виходячи з того, що переважна більшість предметів фальшивомонетництва підробляються саме із використанням такого обладнання, стає очевидним, що у злочинців є матеріальні ресурси на його придбання чи незаконне використання.

Майже третина (27,5 %) опитаних експертів вказала на таку детермінанту, як складність виявлення фальшивомонетництва та встановлення осіб, винних у його вчиненні. На нашу думку, даний криміногенний чинник можна пояснити таким: висока якість підробок валюти, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку та голографічних захисних елементів; необізнаність пересічних громадян із захисними елементами національної та іноземних валют; відмова осіб, в яких опинились підроблені гроші, повідомляти про такі факти до міліції через небажання участі у процесуальній тяганині розслідування даних злочинів, а також боязнь бути притягнутими до кримінальної відповідальності у зв'язку із володінням підробками.

Ще однією детермінантою розглядуваних злочинів, яку зазначило 17,5 % респондентів, є поширені стереотипи безкарності при зайнятті фальшивомонетництвом. Впевненість злочинців у своєму злочинному професіоналізмі, наявність вагомого багаторічного досвіду виготовлення підробок, злочинні, в тому числі й міжнародні, зв'язки із криміналітетом можуть впливати на формування думки злочинців про їх недоступність для правоохоронних органів та можливість уникнення відповідальності. Не слід виключати, що частина даних злочинів вчиняється у складі організованих злочинних груп та злочинних організацій, що мають корупційні зв'язки із представниками органів кримінальної юстиції. Звичайно, що такі злочини майже не виявляються підрозділами протидії злочинам у сфері економіки МВС України через їх високу латентність. Дана обставина також може впливати на подібні стереотипи фальшивомонетників. Необхідно зазначити, що на груповий і організований характер злочинів, передбачених ст. 199 КК України, може вказувати багатоступеневість їх вчинення. Вона передбачає, що за кожним учасником злочинної групи має бути закріплений окремий напрям злочинної діяльності (закупівля копіювально-множильної та офісної техніки, поліграфічного устаткування, паперу; підбір красок, хімічних реагентів; безпосереднє виготовлення підробок; збут підроблених грошей, марок акцизного податку тощо).

Заслугує на увагу така детермінанта фальшивомонетництва, як некомпетентність банківських працівників і касирів торговельних мереж, які мають встановлювати підробки та вилучати їх із грошового обігу. На це вказало 5 % опитаних експертів. Крім цього, однією із обставин поширення вказаного негативного явища, на переконання 5 % респондентів, є неефективна робота правоохоронних органів. Це може проявлятися у плинності кадрів підрозділів протидії злочинам у сфері економіки МВС України, недостатній кваліфікованості оперативних працівників органів внут-

рішних справ, низькій результативності здійснення оперативно-розшукових заходів у сфері злочинної діяльності фальшивомонетників-професіоналів.

Не слід виключати й недосконалий механізм митного контролю при переміщенні товарів і людей через державний кордон України, що зазначило у своїх відповідях 2,5 % респондентів анонімного опитування. Дана детермінанта має особливе значення для тих підробок, які виготовляються за кордоном та завозяться в Україну для подальшого розповсюдження на її території.

Отже, знання про найбільш визначальні детермінанти злочинів, передбачених ст. 199 КК України, дають підстави для подальших наукових розробок явища фальшивомонетництва, зокрема, щодо вироблення системи заходів його запобігання та оптимізації діяльності правоохоронних органів у вказаній сфері.

Література:

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2013 року / Генеральна прокуратура України, 2014 р.
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2014 року / Генеральна прокуратура України, 2015 р.
3. Лист Департаменту протидії злочинності у сфері економіки МВС України від 3 липня 2015 р. № 5/5255.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Мінченко С. І., доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, проректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Із розвитком суспільства масштаби негативного впливу злочинності та супутніх її негативних явищ розширювались, і вже на сучасному етапі спостерігаємо просочування криміногенних факторів фактично у всі сфери суспільного життя. Той негативний вплив, що є її суспільно небезпечним наслідком, завдає надзвичайно великої шкоди як окремо взятій людині, так і суспільству в цілому. Отже, виходить, що частина суспільства в особі окремих людей, яким притаманна асоціальна, злочинна поведінка створює для загального соціуму проблеми, що носять деструктивний характер.

З огляду на це, надзвичайно важливого значення набуває діяльність з попередження злочинності. Адже краще не допускати виникнення проблем, аніж потім зіштовхуватись з їх негативними наслідками.

Враховуючи незворотні процеси із реформування кримінальної юстиції в Україні, слід особливу увагу зосередити на удосконаленні окремих напрямків попереджувальної діяльності основного правозастосовного органу, яким є ОВС.

У зв'язку із цим слід погодитися із О.М. Литваком стосовно того, що покладання головної функції з попередження злочинності на інститут кримінальної відповідальності є недоцільним, адже він не лише попереджує, а й провокує злочинну діяльність рецидивістів [1, с. 136]. У цьому аспекті головне місце має посідати комплекс превентивних заходів, спрямованих на недопущення вчинення злочину та припинення вже розпочатого.

Вітчизняні науковці вкладають у поняття **попередження злочинності** такий зміст – це сукупність різноманітних видів діяльності та заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ та процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [2, с. 94].

Існують різні класифікації попереджувальних заходів. Розглянемо такий різновид як спеціально-кримінологічне попередження. Його сутність полягає у характеристиці напрямів реалізації.

Перший напрям – кримінологічна профілактика – включає у себе сукупність заходів щодо завчасного виявлення та усунення негативних явищ, що виникають чи можуть виникнути, а також детермінування злочинності або її окремих видів. Реалізація цього напрямку дає змогу попередити будь-які прояви злочинної поведінки. Він діє ще до того, як у особи виникає мотив чи бажання вчинити злочин. Його головна мета – не допустити виникнення такого мотиву чи бажання. Кримінологічна профілактика потребує найбільш кропіткої реалізації. До неї має застосовуватись комплексний системний підхід.

Другий напрям – запобігання злочинності – сукупність заходів, спрямованих на окремі групи та конкретних осіб, які виконують злочинні наміри, замислюють вчинення злочинів і позитивно сприймають злочинний спосіб життя, його мета – дискредитувати злочинну поведінку, відмовити від злочинної мотивації та наміру або продовження злочинної діяльності. Запобігання злочинам має місце тоді, коли зазначена поведінка проходить етап від моменту формування злочинного мотиву до початку виконання злочину.

Третій напрям – припинення злочинних проявів – сукупність заходів, спрямованих на недопущення завершення розпочатого злочину шляхом розроблення та здійснення спеціальних заходів. Важливе значення для реалізації цього напрямку має індивідуальний підхід до кожного окремого випадку. Але він не виключає притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за замах на злочин чи вчинення при цьому іншого правопорушення [2, с. 96-101].

Надання більшого пріоритету одному із цих напрямів є недоцільним, адже вони спрямовані на різні етапи злочинної поведінки (до формування злочинного мотиву; з початку формування злочинного мотиву до початку виконання злочину; з початку виконання злочину).

Іншою проблемою, що знижує ефективність попередження злочинності, є не завжди неналежне виконання спеціалізованими суб'єктами попереджувальної діяльності своїх повноважень. Виправлення ситуації можливе шляхом якісної кадрової політики. На відповідні посади необхідно призначати осіб із високим рівнем морально-ділових якостей. Діяльність таких суб'єктів не повинна обмежуватись формальним фіксуванням на папері виконаних заходів. Відповідальне ставлення до своїх обов'язків та розуміння їх надзвичайної важливості є запорукою досягнення ефективності у цій роботі. Слід зазначити про важливість постійного зміцнення співпраці між різними суб'єктами попереджувальної діяльності, адже лише в комплексній взаємодії така діяльність приносить якісні зміни [3, с. 60].

Таким чином, головним завданням кожного працівника поліції на сучасному етапі є знання та вміння застосування положень КПК України та Закону України «Про національну поліцію», які стали головним фактором реформування всієї системи кримінальної юстиції в Україні. Особливу увагу ОВС як основному суб'єкту правозастосування слід приділяти попередженню будь-яких девіантних проявів серед населення, оскільки легше запобігти причині, ніж потім намагатися усунути наслідки. Новий закон будуть застосовувати посадові особи, які орієнтувалися на більш ніж пів-столітню практику дії старого, а тому треба також приділяти особливу увагу кадровій роботі як важливому напрямку вдосконалення попереджувальної діяльності.

Література:

1. Литвак О. М. Теоретичні основи попередження злочинності / О. М. Литвак // Вісник Національного університету внутрішніх справ (НУВС). – 2004. – Вип. 25. – С. 136-145.
2. Криминологія: Загальна та Особлива частини : підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. зал / [І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман, О.Л. Лисодєд] ; за ред. проф. І.М. Даньшина]. – Х. : Право, 2003. – 352 с.
3. Алфьоров С.М. Попередження злочинності: загальна характеристика та певні пріоритетні напрямки удосконалення / С. М. Алфьоров // Держава та регіони. Серія: Право. 2010. – № 2. – С. 57-61.

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ «ЮВЕНАЛЬНОГО ПРОКУРОРА» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Мозгова В.А., кандидат юридичних наук, начальник відділу досліджень проблем ювенальної юстиції НДІ Національної академії прокуратури України

Сьогодні кримінальне провадження щодо неповнолітніх в нашій державі являє собою ускладнену процесуальну форму, що обумовлено обґрунтованим прагненням законодавця надати неповнолітнім правопорушникам більшу (у порівнянні з дорослими) кількість гарантій їх прав і законних інтересів, зважаючи, що неповнолітні в силу свого віку, фізіологічних, соціально-психологічних та інших ознак є особливими суб'єктами правовідносин [1]. Значна кількість новел КПК України 2012 року, у порівнянні з КПК України 1960 року, спрямована на мінімізацію негативного впливу кримінального судочинства на психіку неповнолітнього, втілення норм міжнародного права в сфері захисту прав неповнолітніх учасників кримінальних процесуальних відносин і впровадження окремих елементів кримінальної ювенальної юстиції.

Зокрема, однією із додаткових гарантій прав і законних інтересів неповнолітніх, які підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні суспільно-небезпечного діяння, а також заходом підвищення ефективності провадження щодо них є передбачення процесуальним законом певної спеціалізації зі здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 484 КПК України «кримінальне провадження щодо неповнолітньої особи, в тому числі, якщо кримінальне провадження здійснюється щодо декількох осіб, хоча б одна з яких є неповнолітньою, здійснюється слідчим, який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх». Згідно ч. 10 ст. 31 КПК України судове провадження щодо злочинів неповнолітніх здійснюється суддею, уповноваженим згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» на здійснення кримінального провадження стосовно неповнолітніх. Законодавче закріплення вимог щодо вказаної спеціалізації слідчих і суддів спрямоване передусім на забезпечення здійснення кваліфікованого провадження щодо неповнолітніх як особливої категорії учасників кримінального процесу. Недотримання цих вимог вважається істотним порушенням вимог процесуального закону і є підставою для скасування або зміни судового рішення (п. 3 ч. 1 ст. 409, п. 1 ч. 1 ст. 438 КПК України).

Водночас закон не вимагає, щоб процесуальне керівництво та підтримання обвинувачення щодо такої категорії кримінальних проваджень здійснювалося спеціально уповноваженими прокурорами. Це питання врегульовано лише на підзаконному рівні у п. 8.1 і п. 9 наказу Генерального прокурора України від 6 грудня 2014 року №16гн «Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей». Однак, згідно КПК України, недотримання вимоги цього наказу не є підставою для скасування судового рішення. Водночас, з метою посилення охорони прав неповнолітніх у кримінальному провадженні, а також підвищення рівня професійності його здійснення, вбачається необхідним закріпити процесуальний статус «ювенального прокурора» та його компетенцію на законодавчому рівні.

Про доцільність зазначеного свідчать як результати окремих наукових досліджень, так і проектна документація й наявна правозастосовна практика.

Зокрема створення ювенальних прокуратур або запровадження на законодавчому рівні ювенальних прокурорів обґрунтовується у працях як українських, так і зарубіжних дослідників, зокрема: А.М. Атинова, О.С. Назарової, В.О. Остапєць, У.С. Ковної, Н.М. Крестовської [2] та інших.

Про запровадження ювенальних прокурорів йдеться також у проекті Концепції створення та розвитку системи ювенальної юстиції в Україні (розробники: Верховного Суду України, Міністерство юстиції України, Генеральна прокуратура України, Фондація «Захист Прав Дітей», Українського центру «Порозуміння»). У цьому проекті прокурорів у справах неповнолітніх визначено серед основних складових ювенальної юстиції [3].

Про доцільність запровадження посади ювенального прокурора свідчать також результатами фундаментальних досліджень, виконаних за кошти держбюджету. Наприклад, у 2010 році завершилося фундаментальне наукове дослідження у галузі соціальних та гуманітарних наук (юридичні науки) за темою: «Проектно-законодавче та навчально-методичне забезпечення ювенальної юстиції в Україні», яке проводилося в Національному університеті «Одеська юридична академія». Одним з його концептуальних наукових результатів стала пропозиція запровадження у складі державного блоку ювенальної юстиції, поміж іншого, ювенального прокурора (у складі районної (міської) прокуратури) [4].

Характеризуючи правозастосовну сферу варто зауважити, що хоч залучення спеціально уповноваженого прокурора у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх врегульовано лише на підзаконному рівні (у вказаному вище галузевому наказі), наявна практика, коли судді вимагають, щоб до матеріалів справ долучались копії постанов щодо

призначення прокурора, який бере участь у судовому провадженні, уповноваженим на здійснення процесуального керівництва протягом досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх [5].

З огляду на зазначене пропонується ст. 484 КПК України доповнити положеннями наступного змісту: *«Нагляд у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування кримінального провадження щодо неповнолітньої особи, в тому числі, якщо кримінальне провадження здійснюється щодо декількох осіб, хоча б одна з яких є неповнолітньою, а також участь у судовому провадженні у таких провадженнях здійснюється прокурором, який спеціально уповноважений керівником прокуратури на здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням та участь у судовому провадженні у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх».*

У перспективі вбачається доцільним поставити питання про обов'язкове залучення ювенального прокурора до участі у тих кримінальних провадженнях, у яких потерпілими є неповнолітні особи.

Література:

1. Тетюев С.В. Перспективы развития действующего законодательства о производстве по уголовным делам в отношении несовершеннолетних / С.В. Тетюев // Вопросы ювенальной юстиции.– №4 (9). – 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.juvenjust.org/txt/index.php/t543.html/t356.html>.

2. Атинов А. М. Ювенальная юстиция в современной России: за и против / А.М. Атинов // Наука и образование. – 2010. – № 3. – С. 74–77; Назарова А.С. Организационно-правовые и криминологические проблемы создания системы ювенальной юстиции в Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / А.С. Назарова. – Рязань, 2004. – 182 с.; Остапеч В.О. Підтримання державного обвинувачення у справах про злочини неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / В.О. Остапеч. – К., 2014. – 189 с.; Ковна У.С. Забезпечення прав і законних інтересів малолітніх осіб у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / У.С. Ковна. – К., 2010. – 20 с.; Крестовська Н.М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Н.М. Крестовська. – О., 2008. – 468 с.

3. Концепція створення та розвитку системи ювенальної юстиції в Україні: проект, підготовлений робочою групою «Створення та розвиток системи ювенальної юстиції України» у складі: Верховного Суду України, Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України, Фондації «Захист Прав Дітей», Українського центру «Порозуміння» (2005 рік) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/69F43B16511091D2C325701A001DCD49>

4. Проектно-законодавче та навчально-методичне забезпечення ювенальної юстиції в Україні: Анотований звіт Національного університету «Одеська юридична академія» по закінченій науково-дослідній роботі за 2008-2010 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://onua.edu.ua/downloads/наука/>

5. Узагальнення судової практики Іллічівського міського суду Одеської області щодо злочинів, вчинених неповнолітніми за 2014 рік та протягом січня-травня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://il.od.court.gov.ua/sud1511/news/175481/>

ДО ПИТАННЯ ПРО ПЕРЕВИЩЕННЯ МЕЖ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ

*Мошенець Д.М., здобувач Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: Кісілюк Е. М., кандидат юридичних наук, доцент*

Питанням необхідної оборони у доктрині кримінального права присвячена велика кількість спеціальних наукових досліджень. Завдяки цим дослідженням уже вдалося знайти вихід із багатьох проблемних ситуацій, що виникають при застосуванні ст. 36 КК України. Проте велика кількість судових помилок диктують необхідність детального розгляду сучасних проблем правозастосовної практики, які виникають при встановленні ознак правомірності необхідної оборони і розроблення конкретних рекомендацій із вирішення спірних питань.

Найбільш поширеними й істотними труднощами при встановленні ознак правомірності необхідної оборони є відсутність чітких меж між необхідною обороною і кримінально караним перевищенням її меж. Це зумовлюється положеннями ст. 36 КК України, де зазначене лише суспільно небезпечне посягання, як підстава виникнення права на необхідну оборону. Межі допустимості захисту визначаються через оціночне поняття перевищення меж необхідної оборони. Таким чином, складається ситуація, при якій ні закон, ні інші нормативні акти не містять вичерпного переліку ознак, що визначають правомірність необхідної оборони.

Найбільш складнощі на практиці викликає визначення меж допустимого захисту. Закон про кримінальну відповідальність безапеляційний – або злочин є, або його немає. Відповідно, законодавець повинен якомога повніше і точно визначати межі між злочинним і незлочинним діянням, забезпечуючи тим самим умови для правильного й однакового застосування кримінально-правових норм. Тут варто зосередити увагу саме на межах правомірної оборони. У енциклопедичній літературі термін „межа» трактується як „тимчасова границя чого-небудь» і як „остання крайня грань чого-небудь» [1, с. 611].

Відповідно до діючого законодавства, питання про межі допустимості необхідної оборони є питанням факту. Через відсутність чітких законодавчих ознак їх визначення доктрина кримінального права і правозастосовна практика, виходячи з підстави необхідної оборони і поняття перевищення необхідної оборони, розробляє загальні принципи визначення меж правомірності оборони.

Часом реалізації права на необхідну оборону є межі здійснення захисту, що визначаються наявністю реальної небезпеки заподіяння шкоди охоронюваним законом інтересам, які викликані суспільно небезпечним посяганням. Встановлення цих меж визначає межі права на оборону. Розмір шкоди, що допускається заподіяти при посяганні, визначається неоднозначно. Загалом, розмір шкоди при захисті визначається характером дій того, хто обороняється, та їх інтенсивністю. Інтенсивність обумовлюється рівнем напруженості та обсягом зусиль, необхідних для реалізації оборони.

них дій. У кримінально-правовій літературі інтенсивність оборони й інтенсивність нападу визначається наступними ознаками: засоби, які застосовуються при нападі; спосіб вчинення і стрімкість нападу; важливість об'єкта посягання; сили і можливості нападника довести до кінця злочин; сили і можливості того, хто обороняється [2, с. 117]. В цілому, рівень напруженості при захисті у стані необхідної оборони характеризується всіма об'єктивними і суб'єктивними обставинами конкретної об'єктивної ситуації.

Використовуючи законодавче поняття перевищення меж необхідної оборони, закріплене у ч. 3 ст. 36 КК України, як „умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту», інтенсивну межу допустимості оборони можна визначити через визначену відповідність дій того, хто обороняється, й ознаки характеру і ступінь суспільної небезпеки посягання.

Досліджуване питання ускладнюється тим, що для визначення меж необхідної оборони потрібно встановити, чи виникло право оборони. Це питання повинно вирішуватися з огляду на психічне сприйняття особи, яка обороняється, засноване на об'єктивних даних, виходячи з яких у неї виникло суб'єктивне уявлення про безпосередню загрозу початку посягання. Серед таких об'єктивних даних саме суспільно небезпечне діяння визнається головною ознакою, що зумовлює виникнення права на оборону. Але це не єдина ознака. Так, необхідно враховувати характерні дані особи, яка намагалася вчинити злочин, її поведінку, у якому стані вона знаходилася в момент посягання. Отже, суб'єктивне сприйняття того, хто обороняється, повинно містити в собі усвідомлення характеру і ступеня суспільної небезпеки посягання, обстановки захисту й усвідомлення того, що оборонні дії, які він вчиняє, викликані таким, що вже розпочалося, але ще не закінченим посяганням. Іншими словами, суб'єктивне уявлення особи, яка реалізує право на необхідну оборону про те, що суспільно небезпечне посягання вже почалося, або безпосередньо може бути розпочате, повинно бути засноване на всій фактичній обстановці, на фактичних діях того, хто посягає, які створюють реальну загрозу для суспільних чи особистих інтересів, що охороняються законом.

Питання про виникнення й припинення стану необхідної оборони потрібно вирішувати з врахуванням конкретних обставин окремо взятої ситуації в їхній сукупності. При цьому початковий і кінцевий момент суспільно небезпечного посягання відіграють важливу роль у визначенні меж необхідної оборони. Проте, надання їм вирішального значення, без урахування інших обставин справи, приводить до помилок при оцінці правомірності необхідної оборони і, як наслідок цього, до необгрунтованого осуду осіб, що вчинили правомірний захист. У зв'язку із цим потрібно визначити поряд з межами допустимої шкоди необхідної оборони, також і межі оборони у часі. При цьому важливо зосередити увагу на „початковому» і „кінцевому» моментах стану необхідної оборони, встановлюючи, коли може мати місце дійсна необхідна оборона, а коли її ще не може бути, чи коли її вже не повинно бути.

Наступним аспектом правомірності меж необхідної оборони законодавство закріплює межі допустимості оборонних дій, що належать до самого характеру цих дій. Тобто, дії того, хто обороняється, повинні відповідати характеру і ступеню суспільної небезпеки посягання. Це положення випливає із закону, що заподіяння шкоди тому, хто посягає, визнається правомірним, „якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони» (ст. 36 КК України).

Оскільки необхідна оборона включає єдність суспільно небезпечного посягання й оборонних дій, питання про межі її правомірності повинно звужуватися, виходячи з визначеного співвідношення інтенсивності посягання й інтенсивності захисту. Отже, визначення змісту інтенсивності суспільно небезпечного посягання явно недостатньо. Для правильного визначення меж необхідної оборони потрібно визначити зміст інтенсивності захисту.

Підтверджує дану позицію й зарубіжний досвід. Так, відповідно до ст. 28 Кримінального кодексу Литовської республіки особа не підлягає відповідальності, якщо вона вчинила діяння, яке формально відповідає вимогам злочину чи проступку, не перевищуючи при цьому меж необхідної оборони, яке передбачене у кримінальному законі, при самообороні чи захисті іншої особи, власності, недоторканності житла, інших прав, інтересів суспільства чи держави від небезпечного посягання, яке розпочалося або безпосередньо загрожує. Перевищення меж необхідної оборони за Литовським Кримінальним кодексом визнаються випадки вчинення вбивства чи заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю (тільки умисно), якщо захист не відповідав характеру і небезпечності посягання. Відповідальність за перевищення меж необхідної оборони настає на загальних засадах, проте може бути пом'якшена відповідно до ст. 62 Кримінального кодексу Литовської республіки.

На основі викладеного, можна зробити висновок про необхідність детального визначення меж необхідної оборони з врахуванням інтенсивності посягання та інтенсивності захисту. При цьому перевищення меж необхідної оборони повинно тягнути відповідальність на загальних засадах з врахуванням даної обставини як такої, що пом'якшує покарання. У зв'язку з цим виникає необхідність доповнення ч. 1 ст. 66 КК України п. 8-1 наступного змісту «вчинення злочину з перевищенням меж необхідної оборони».

Література:

1. Юридична енциклопедія: [в 6 т. / ред кол.: Ю.С. Шемшученко та ін.] – К. : Укр. енцикл., 2004. – Т. 1-6.
2. Якубович М.И. Вопросы теории и практики необходимой обороны / Якубович М.И. – М., 1961. – 227 с.

ПОЛІТИЧНІ ЗЛОЧИНИ ТА ЇХ ЗАПОБІГАННЯ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

*Мудриєвська Л.М., кандидат юридичних наук, кандидат філософських наук,
доцент, завідувач кафедри теорії держави і права, конституційного права та державного управління
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара*

Сучасність неможлива без історії, дослідження сучасної системи права України неможливе без звернення до наукових надбань, що передували сучасним. В цьому випадку необхідне звернення до наукової спадщини видатних правознавців, завдяки яким ми і користуємось сучасними правовими досягненнями.

Серед таких постатей, що сприяли становленню і розвитку позитивістської школи права в Україні, треба назвати Федора Васильовича Тарановського, який приділяв багато уваги визначенню природи правопорушення та юридичної

відповідальності. Не можна не взяти на озброєння його системний підхід до вивчення будь-якого явища - будь то держава чи право. Обидва явища безперечно носять соціальний характер, тому і всі інші явища, що розвиваються в рамках вищеназваних, також мають соціальний характер. Внаслідок цього виникає потреба у визначенні факторів, що впливають на появу і зростання в тому числі і злочинності в суспільстві.

Ф.В.Тарановський ввів у науковий обіг таке поняття як «політичний злочин». З'ясувати можливість екстраполяції цього виду злочинів на сучасну криміногенну ситуацію в Україні можливо завдяки розгляду однієї з історико-правових праць цього автора «Елементи основних законів в Уложенні царя Олексія Михайловича». Ф. В. Тарановський вважав, що «Для того, щоб характеристика правового стану епохи була повною і об'єктивною, необхідно вказати, що, не дивлячись на всю непривабливість правової дійсності, законодавство все ж таки містило в собі визнання державною владою відомих правових принципів і визнання внаслідок цього деяких правових гарантій. Багаторазово і різноманітно порушувані, ці принципи і гарантії все ж таки коли-небудь і виконувалися, і виконувались не у вигляді виключення, а в більшості випадків. Якщо припустити інше, то стає незрозумілим, як взагалі міг існувати і бути успішним державний устрій, що заснований на суцільному і, так би мовити, принципіальному безправ'ї» [1, 147].

Ф. В. Тарановський визначав, що в такого виду злочинах держава одночасно виступає і потерпілою стороною, і суддею. А це завжди відкривало широкий простір для зловживання владою і сприяло розростанню свавілля державної влади по відношенню до підданих. Законодавча регламентація цієї сфери набувала значення важливої політичної гарантії, що забезпечувала недоторканність особистості від найбільш небезпечних дій з боку державної влади по відношенню до особи.

Які ж юридичні гарантії встановлювалися «Уложенням царя Олексія Михайловича»?

По-перше, встановлено коло і склад політичних злочинів, а також визначено їх види і систему. Але треба зауважити, що не створено чіткого розділу цих видів та їх перелік неповний. А саме, не включено до цього переліку злочинів образу державної честі. На думку науковця, це великий недолік, бо звинувачення в цьому злочині зустрічалися найчастіше і були розповсюдженим видом «слова і справи». В Уложенні не було надано переліку «непристойних» слів, чим державна влада розв'язувала собі руки в політичних процесах і надавала можливість видозмінювати як склад злочину, так і покарання.

По-друге, встановлено принцип індивідуальної відповідальності за державні злочини. Це позитивна зміна, бо раніш була закріплена колективна відповідальність. Але, при цьому, залишалось правило, при якому родичи звинуваченого також вважалися винними до того часу, поки вони не докажуть зворотне.

По-третє, було встановлено процесуальна норма – так званий «ізвет». Ізветчику в процесі надавалася активна роль, його особа не скривалася. Це пояснювалося слабкою поліцейсько-розшуковою системою, недосконалістю прийомів розшуку, складністю поліцейського нагляду і для того, щоб їх посилити, державна влада примушувала ізветчика виступати відкрито на судовому процесі, що, з одного боку, поліпшувало положення звинуваченого, а з іншого, утворювало в суспільстві постійну напругу і страх. Ніколи не було відомо, хто буде звинуваченим у скоєнні злочину за неперевереним і не доказаним ізветом. Єдиною гарантією запобігання такій ситуації було закріплення в Уложенні того положення, за яким ізветчику за помилковий донос загрожувало теж саме покарання, що і звинуваченому у скоєнні злочину у випадку доказу його вини.

В-четвертих, звинувачення у скоєнні політичного злочину мало бути встановлено тільки судом. Суд розглядався в широкому сенсі. Малося на увазі, що обов'язковою частиною суду передбачалося проведення активного розшукового процесу і в суді вводився елемент змагання. Він проявлявся в обов'язковій очній ставці з ізветчиком, що забезпечувало права звинуваченого в державній зраді.

Треба також відзначити, що Уложенням для чіткої регламентації судового процесу було встановлено чіткі преюдиційні строки для очної ставки, а для розшуку за державними справами таких строків немає.

В-п'ятих, встановлювалася норма, за якою ізвет міг бути спростований повальним обшуком, яким призначався за вимогою звинуваченого і міг виправдати його без проведення розшуку. Це положення встановлювалося главою II статтею 22. Можливість протиставити відписці місцевих або полкових воєвод колективне свідчення і вирішуючий справу колективний відгук округу чи полку, без сумніву, захищали особу від свавілля адміністративної влади.

В-шостих, розшук за державними справами відрізнявся від загального кримінального розшуку за розбійними справами. Ці особливості пояснювалися наявністю державного інтересу у вузькому сенсі і тому обтяжували, а не полегшували положення підсудного. Тільки в одному випадку ці особливості ставили підсудного у кращі умови. Це особливий порядок строковості, невідкладності у судочинстві «великих царських справ», заради якого скасовувався святковий відпочинок в державних установах. Ця строковість була на руку і підсудному, але вона носила другорядний характер у закріплених законодавством гарантіях для підсудного.

В-сьомих, підсудність політичних злочинів визначалась не намаганням забезпечення інтересів підсудного, а інтересами самого государя, які відповідно до того історичного часу потребували не найбільш правомірної поведінки, а найбільш дієвого з точки зору необхідності і найбільш заспокійливого для государя забезпечення його від «умисної злої справи». Але, хоча підсудність політичних справ государю і боярській думі проводилась в інтересах самого государя, у підсудного або у звинуваченого у скоєнні політичного злочину залишалася надія на справедливий верховний суд. Свавільля влади в особі підлеглих верховній владі повністю підривало довіру суспільства до суду. Залишалася одна надія – шукати справедливості у царя. Тому всі учасники процесу намагалися домогтися для себе особистого суду государя.

Невигідною стороною особистого суду царя була остаточність його рішень і неможливість їх оскарження. Випадки перегляду вирішених політичних справ допускалися тільки у вигляді виключень із загального правила.

У-восьмих, за політичними злочинами передбачувалося помилування. І що цікаво, помилування було передбачено тільки для звинувачених за політичними мотивами і воно було не тільки наступним актом на звернення підсудного, але і складовою частиною вироку взагалі. Це положення містилося у р. II ст.11 і р. XX, ст.33 [1, 163].

Тож, треба відзначити, що гарантіями для захисту прав підсудних у політичних справах були:

- 1) Визначення кола і складу політичних злочинів;
- 2) Визнання принципу індивідуальної відповідальності за політичні злочини, яке своєрідно проявилось у встановленні принципу винуватості членів сім'ї і роду за зраду;
- 3) Забезпечення особи визначенням покарання за недобросовісний помилковий ізвіт;
- 4) Розшук та очна ставка, як основні судові гарантії недоторканності особи для звинувачення у великій державній справі;
- 5) Можливість спростування звинувачення шляхом проведення тотального обшуку, як особлива гарантія проти свавілля адміністративної влади у помилковому звинуваченні;
- 6) Забезпечення законно отриманих прав третіх осіб шляхом відповідного обмеження права помилування за політичним злочином.

Отже, треба зазначити, що деякі гарантії особи у судових справах за політичними злочинами і до цього часу є актуальними. І головним принципом попередження злочинності взагалі з боку держави повинно бути чітке формулювання визначеної норми у законодавстві (чим страждає наше законодавство – розмитістю формулювань) і дієвий державний контроль за дотриманням цих норм.

Література:

1. Тарановский Ф. В. История русского права / Под редакцией и с предисловием В. А. Томсинова.- М.: Зерцало, 2004. – 272 с.

ВИКОНАННЯ НАКАЗУ ЯК ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЄ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ, У КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ДЖЕРЕЛАХ У ПЕРІОД X-XVIII СТОЛІТТЯ

*Навроцький Д.М., аспірант Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України
Науковий керівник: Кваша О.О., доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права та процесу КУП НАН України*

Дослідження будь-якого явища є неможливим без його аналізу в історичному аспекті. Це дозволяє виокремити головні ознаки об'єкту дослідження та його зміни за певний період часу. Не виключенням є дослідження правової системи держави, у тому числі законодавства.

У період розбудови незалежної Української держави, становлення її правової системи актуальним стає звернення уваги вченими до правової спадщини українського народу [1, с. 127]. Особливу увагу у дослідженні історії українського кримінального права, вчені приділяють періоду XIV – початку XVI ст., оскільки саме у цей період відбувається розвиток вітчизняного кримінального права, становлення якого почалося у добу Київської Русі.

Разом з тим, слід враховувати, що першими нині відомими русько-візантійськими джерелами, в яких виявлено норми кримінально-правового змісту, є міждержавні договори, укладені від імені руського народу великими князями руськими Олегом (911 рік) та Ігорем (944 рік) з імператорами-самодержавцями візантійськими Леоном (Олександром, Костянтином) та відповідно, Романом (Костянтином і Стефаном) [2, с. 111].

Дослідження вказаних проблем здійснювалося багатьма істориками та науковцями, серед них: І.Й. Бойко, Д.В. Веденін, М.С. Грушевський, М.І. Колос, О.М. Костенко О.О. Кваша, П.П. Музиченко, І.Б. Усенко, Є.Ю. Ушаков, А.О. Скальковський, Д.І. Яворницький та інші.

Інститут обставин, що виключають злочинність діяння, вперше згадується у тексті «Короткої Правди». Так, творці «Короткої Правди» в X-XI ст. унормували необхідну оборону та порядок затримання злочинців. Схожі за суттю норми зустрічаються у Литовському Статуті та «Права, за якими судиться малоросійський народ». Це свідчить про наявність у двох останніх актах спільних коренів, одним з яких є «Руська правда» [2, с. 118]. Хоча і «Руська правда» не містить норм про виконання наказу, як обставини, що виключає злочинність діяння, все одно даний документ заслуговує на особливу увагу, оскільки вперше вказує на такий інститут обставин, що виключають злочинність діяння, та стає першоджерелом для інших наступних актів.

Активного розвитку давньоруське кримінальне законодавство зазнало у період перебування наших земель у складі Великого Князівства Литовського. Це пов'язано із прийняттям у 1529 р. Статуту Великого Князівства Литовського, кодифікованого акту звичаєвого права, народів, що входили до його складу. Так, у Статуті з'являється такий вид злочину, як злочини проти військової служби та оборонних об'єктів. Наказ, як обставина, що виключає злочинність діяння, притаманний правовідносинам влади та підпорядкування, які, на нашу думку, у вказаний період знаходили своє відображення саме у військовій сфері.

Розділ другий Статуту «Про оборону земську» регулював порядок організації й несення військової служби та забезпечення її матеріального комплектування. Крім того, встановлювалася сувора кримінальна відповідальність військовослужбовців за порушення обов'язків [2, с. 127]. Однак, норми про непокору чи невиконання наказу уданому розділі відсутні, а інститут обставин, що виключають злочинність діяння, з часів «Руської Правди» залишився без змін.

Знане місце в історії розвитку кримінального права на Українських землях належить запорізькому козацтву, причиною започаткування якого у 1516 р. стали постійні зазіхання на Руські землі сусідніх державних утворень. Однак, даний період створення козацтва не пов'язаний із прийняттям писемних актів, оскільки правовідносини між козаками регулювалися за допомогою звичаїв. Писемні акти, які містили норми кримінально-правового характеру з'являються лише у другій половині XVII ст. й пов'язані із прийняттям універсалів гетьмана.

Універсали гетьмана Богдана Хмельницького є важливим правовим джерелом, оскільки переважна більшість універсалів, незалежно від свого основного змісту, вказують на певний злочин як суспільно небезпечне діяння або бездіяльність та можливе покарання за вчинене [3, с. 121]. Серед злочинів, в універсалах виділялися й військові, а основним військовим злочином було невиконання військового наказу гетьмана. Однак, згадки про наказ, як обставину, що виключає злочинність діяння в Універсалах гетьмана відсутні.

Невдачі у національно-визвольній боротьбі є наслідком підписання у 1654 р. військово-політичного договору Руської держави з Московським царством. Так, для українських земель починається досить складний період, під час перебування у складі Російської імперії правова система зазнає значного впливу. Приймається велика кількість актів, зокрема «Права, за якими судиться малоросійський народ», однак значної уваги заслуговує період законодавчої епохи Петра I.

Так, у вказаний період вперше на законодавчому рівні згадується про виконання наказу, як обставини, що виключає злочинність діяння. У Артикулі військового Петра I 1715 р. відображена характеристика діяння військовослужбовця, вчиненого за наказом його начальника, при цьому існувала заборона на обговорення наказів начальника. Так, наприклад, Артикул 29 визначав: «Подчиненный от всякого непристойного разсуждения об указах, которые ему от его начальника даны, весьма воздержатся... Ибо начальнику принадлежит повелевать, а подчиненному послушно быть. Онный имеет в том, что он приказал, оправдаться, а сей ответ дать, како он повеленное исправил». Разом з тим, аналіз наступних Артикулів свідчить про те, що військовослужбовець мав право висловити свою думку щодо доцільності, результативності та ефективності наказу начальника. На особливу увагу заслуговує Артикул 53 розміщений у главі п'ятій «О всякой салдатской работе»: «Ежели кто из офицеров салдатам, под командою его сущым, что-нибудь прикажет, которое к службе его величества не касается, и службе солдатской непристойно, тогда салдат не должен офицера в том слушать, и имеет сие в военном суде объявить; за сие онный офицер, по состоянию дела, от воинского суда накажется».

Із наведеного Артикулу слідує, що підлеглий має право не виконувати наказ офіцера, якщо офіцер вимагає вчинити дії, які не входять до обов'язків солдата. Іншими словами, солдат може бути звільнений від відповідальності за невиконання наказу офіцера, відданого за межами його повноважень. З наведеного очевидно, що наказ, який відданий офіцером з перевищенням службових повноважень, вважається незаконним, і за його віддання офіцер підлягає відповідальності [4, с. 24-26].

Слід погодитися із позицією Д.В. Веденіна, який вважав, що Артикул військовий, ще не містив окремої норми, яка регулювала правовідносини, пов'язані із відповідальністю за виконання наказу або розпорядження, хоча окремі правила, все ж таки можна виокремити [5, с. 17].

Ретроспективне вивчення вітчизняного законодавства епохи Петра I в частині відображення кримінально-правового інституту виконання наказу чи розпорядження дозволяє стверджувати, що саме військовий Артикул Петра I поклав початок зародження названої обставини, що виключає злочинність діяння. Дослідження положень даного зводу військово-кримінальних законів Петра I показує, що самостійної норми, яка регулювала б питання виконання наказу чи розпорядження, у той час ще не існувало, але були закладені умови для її формування, що відобразилися у наступному: 1) виконання наказу офіцера для підлеглого було строго обов'язковим, при цьому існувала заборона на обговорення наказів начальника; 2) підлеглий міг висловити свою думку про доцільність відданого командиром наказу, якщо це не вплине на своєчасність виконання відданого наказу; 3) особа, що віддала незаконний наказ, підлягає відповідальності на рівних умовах з виконавцем; 4) у деяких випадках виконання незаконного наказу не тягло відповідальності виконавця, якщо ним були висловлена незгода з даним наказом [4, с. 28].

Враховуючи вищенаведене приходимо до висновку, що кримінальне законодавство Української держави розвивалося протягом довгого періоду часу й дійшло до нас у багатьох пам'ятках давньоруського права. Зазнало воно впливу й інших держав, зокрема Великого Князівства Литовського, Речі Посполитої та Російської імперії. Інститут обставин, що виключають злочинність діяння, вперше було закріплено у «Руській Правді», а сам документ став першоджерелом для багатьох актів того часу. Виконання наказу як обставини, що виключає злочинність діяння вперше з'являється у військовому Артикулі Петра I (1715 р.). Незважаючи на те, що самостійної норми, яка б регулювала виконання наказу не було, однак саме військовий Артикул Петра I поклав початок зародження названої обставини, що виключає злочинність діяння.

Література:

1. П'ять юридичні читання : матеріали Міжнародної наукової конференції 23-24 квітня 2009 року. – К.: Вид-о НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – 493 с.
2. Колос М.І. Кримінальне право в Україні (X – початок XXI століття) / Колос М.І. – К.: Острог, 2011. – 448 с.
3. Козаченко А. Злочини і покарання в Україні-Гетьманщині за універсалами Богдана Хмельницького (1648-1657 роки) / Козаченко А. // Вісник Академії Правових Наук України. – 2003. – №4 (35). – С. 120-126.
4. Уголовное право в эволюционирующем обществе: проблемы и перспективы : сборник научных статей по материалам международной научно-практической конференции 29 июня 2012 года / ред. кол.: С.Г Емельянов [и др.]. Курск: Юго-Зап. гос. ун-т., 2012. – 214 с.
5. Веденин Д.В. Исполнение приказа или распоряжения как обстоятельство, исключающее преступность деяния: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.08 / Веденин Дмитрий Витальевич. – Екатеринбург. – 1999. – 193 с.

ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ У ЗЛОЧИНАХ ПРОТИ ВОЛІ ОСОБИ

*Наумова О.С., здобувач Київського університету права НАН України
Науковий керівник: Кваша О.О., доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права та процесу КУП НАН України*

Аналіз засобів, що забезпечують кримінально-правову охорону волі особи у нормах Особливої частини КК України вказує на те, що таку охорону забезпечують окремі статті Розділу III Особливої частини КК України «Злочини проти волі, честі та гідності особи». Зокрема до них слід віднести: ст. 146 КК України (незаконне позбавлення волі або викрадення людини); ст. 147 (захоплення заручників); ст. 148 (підміна дитини); ст. 149 (торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини); ст. 150-1 (використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом); ст. 151 (незаконне поміщення в психіатричний заклад). У цих статтях Особливої частини КК України проведена законодавча диференціація кримінальної відповідальності за різновиди кримінально-караних посягань на волю людини.

Кримінально-правова охорона волі особи здійснюється також на міжнародному рівні шляхом закріплення у різноманітних міжнародних актах (конвенціях, протоколах тощо) вимог до криміналізації у національних правових системах тих чи інших суспільно небезпечних діянь, а також шляхом зобов'язання встановити кримінально-правові механізми протидії таким злочинам. Так, наприклад, окремі міжнародні договори визначають вимоги до законодавчого забезпечення механізмів спеціальної конфіскації у злочинах проти волі особи. Такі вимоги містять, зокрема, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року та Конвенція Ради Європи 2005 року про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 року.

У статтях КК України поряд із встановленою диференціацією кримінальної відповідальності за злочини проти волі особи закріплені також окремі заходи кримінально-правового характеру. Такими заходами є заходи кримінально-правового характеру щодо суб'єкта злочину (спеціальна конфіскація) та заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (розділ XIV-1 Загальної частини КК України).

Враховуючи наведене, доцільно дослідити підстави та порядок застосування заходів кримінально-правового характеру у злочинах проти волі особи.

Слід зазначити, що спеціальна конфіскація як вид заходу кримінально-правового характеру закріплена у ст. 96-1 Загальної частини КК України та полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених цим Кодексом, за умови вчинення злочину, передбаченого статтею 354 та статтями 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 розділу XVII Особливої частини цього Кодексу, або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого зазначеними статтями. Таким чином, на сьогоднішній день спеціальна конфіскація не застосовується до осіб, що вчинили злочини проти волі особи. Конфіскація майна за вчинення злочинів проти волі особи на сьогодні може бути застосована лише при призначенні додаткового покарання у виді конфіскації майна, що передбачено як обов'язкове у санкціях ч. 2, 3 ст. 149 КК України.

Вважаємо, що існуючі кримінально-правові засоби, призначені для застосування конфіскації майна щодо осіб, які вчинили злочини проти волі особи є недостатніми та не відповідають взятим державою міжнародним зобов'язанням. Відповідно до ч. 3 ст. 23 Конвенції Ради Європи 2005 року про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 року «кожна сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для конфіскації або іншим чином позбавлення засобів і доходів від злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, або власності, вартість якої відповідає вартості таких засобів» [1]. Зважаючи на наведене, кримінально-правовий інститут спеціальної конфіскації потребує удосконалення, про що свідчить і законодавча діяльність державних органів. Зокрема, 08 жовтня 2015 року Верховною Радою України прийнято у першому читанні проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Цивільного кодексів України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні» (реєстраційний № 2541а від 28 серпня 2015 року), внесеного на розгляд Верховної Ради України Кабінетом Міністрів України [2]. Цим законопроектом пропонується внести зміни до ст. 96-1 та визначити, що спеціальна конфіскація застосовується за умови вчинення будь-якого злочину або суспільно небезпечного діяння, що містить ознаки злочину, передбаченого Особливою частиною КК України незалежно від того, чи передбачено такий захід кримінально-правового характеру в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України. Також у ст. 96-2 КК запропоновано встановити, що спеціальна конфіскація не застосовується у разі вчинення особою необережного злочину. Крім цього, передбачається внести зміни до статей Особливої частини КК України, у санкціях яких визначено додаткове покарання у виді конфіскації та замінити такий вид покарання на спеціальну конфіскацію.

Варто зазначити що, на нашу думку, поширення спеціальної конфіскації на усі без винятку умисні злочини Особливої частини КК України є надлишковим та може призвести до неправомірного обмеження права на власність громадян України. Проте, в контексті статей Розділу III Особливої частини КК України, доцільно було б поширити застосування спеціальної конфіскації як виду інших заходів кримінально-правового впливу до осіб, які вчинили тяжкі та особливо тяжкі злочини проти волі особи (ч. 3 ст. 146, ч. 2 ст. 147, ч.ч. 2, 3 ст. 149 КК України). Такі зміни до Особливої частини КК України забезпечать виконання міжнародно-правових зобов'язань держави та нададуть можливість удосконалити кримінально-правову охорону волі особи.

У розділі XIV-1 Загальної частини КК України передбачено підстави та порядок застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб. Так, згідно п. 4 ч. 1 ст. 96-3 Загальної частини КК України, підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи злочинів, передбачених у статтях 146, 147 Особливої частини КК України. Під уповноваженими особами юридичної особи слід розуміти службових осіб юридичної особи, а також інших осіб, які відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору мають право діяти від імені юридичної особи. При цьому, такі злочини визнаються вчиненими в інтересах юридичної особи, якщо вони призвели до отримання нею неправомірної вигоди або створили умови для отримання такої вигоди, або були спрямовані на ухилення від передбаченої законом відповідальності. Таким чином, наведені заходи можуть застосовуватися лише за вчинення злочинів, що полягають у незаконному позбавленні волі або викраденні людини, або захопленні заручників.

До юридичних осіб судом можуть бути застосовані такі заходи кримінально-правового характеру: 1) штраф; 2) конфіскація майна; 3) ліквідація. Згідно ч. 2 ст. 96-4 Загальної частини КК України заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за вчинення уповноваженими особами злочинів, передбачених у статтях 146, 147 Особливої частини КК України, можуть бути застосовані судом до суб'єктів приватного та публічного права резидентів та нерезидентів України, включаючи підприємства, установи чи організації, державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, організації, створені ними у встановленому порядку, фонди, а також міжнародні організації, інші юридичні особи, що створені у відповідності до вимог національного чи міжнародного права.

Таким чином, слід констатувати, що заходи кримінально-правового характеру до юридичних осіб не застосовуються за вчинення уповноваженою особою злочину, передбаченого ст. 149 КК України (торгівля людьми). Разом з тим, у багатьох випадках торгівля людьми вчиняється саме за допомогою офіційно зареєстрованих юридичних осіб, наприклад, кадрових агентств по оформленню виїзду громадян для працевлаштування за кордон, рекламних агентств тощо. Окрім цього, встановлення відповідальності юридичної особи за вчинення її уповноваженою особою торгівлі людьми впливає із міжнародних зобов'язань держави. Так, згідно вимог, передбачених у ч. 1 ст. 22 Конвенції Ради Європи 2005 року про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 року : «сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для гарантії притягнення юридичної особи до відповідальності за злочини, установлені згідно із цією Конвенцією, скоєні для вигоди цієї юридичної особи будь-якою фізичною особою, яка діє індивідуально або як частина підрозділу юридичної особи, і займає керівну посаду в цій юридичній особі» [1].

Враховуючи наведене, з метою удосконалення кримінально-правових механізмів охорони волі особи, вважаємо за доцільне поширити застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб за вчинення злочину, передбаченого ст. 149 КК України, а також поширити застосування спеціальної конфіскації до осіб, що вчинили злочини, передбачені ч. 3 ст. 146, ч. 2 ст. 147, ч.ч. 2, 3 ст. 149 КК України.

Література:

1. Конвенція Ради Європи 2005 року про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 року / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_858.

2. Про внесення змін до Кримінального та Цивільного кодексів України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні: проект Закону України № 2541а від 28 серпня 2015 року/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56313.

СЕКСУАЛЬНА ЕКСПЛУАТАЦІЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ФОРМИ

Небитов А.А., кандидат юридичних наук, здобувач Національної академії внутрішніх справ

Моральність це система соціальних норм, що базується на загальнолюдських цінностях (добро, справедливість, честь, гідність тощо) та регулює поведінку людей у суспільстві. Відтак, посягання на цей об'єкт кримінально-правової охорони заподіє серйозної шкоди основам суспільних відносин.

Однією з найбільш небезпечних груп злочинів проти моральності є протиправні діяння, пов'язані з сексуальною експлуатацією. Оскільки у КК України відсутнє визначення сексуальної експлуатації важко встановити які суспільно небезпечні діяння можна віднести до цих злочинів.

У теорії кримінального права сексуальну експлуатацію визначають по-різному: здійснюване з метою задоволення фізіологічних або психологічних потреб, отримання фінансової або іншої вигоди використання сексуальних властивостей людини проти її волі (М. Ю. Буряк) [1]; використання діяльності дітей щодо задоволення сексуальних потреб третіх осіб з метою отримання прибутку винними особами (І. М. Доляновська) [2]; протиправне і каране використання сексуальності як особливої фізіологічної властивості людини проти її волі з метою отримання фінансової або іншої вигоди (Ю. П. Смірнов) [3]; одна з форм експлуатації, яка полягає у використанні проти волі людини, її фізичних здібностей (можливостей) для задоволення власних сексуальних потреб або потреб іншої особи (осіб) з метою отримання суб'єктом експлуатації фінансової або іншої вигоди (М. О. Ковальова) [4, с. 10]; практика, коли певна особа отримує сексуальне задоволення, фінансовий прибуток шляхом використання або експлуатації сексуальності іншої особи в порушення прав людини, таких, як право на гідність, рівність, самостійність, нормальний фізичний і психологічний стан, у результаті торгівлі, секс-туризму, торгівлі «нареченими по пошті», порнографії, оголення, побиття, гвалтування і сексуальних домагань (Ю. С. Нагачевська) [5]; вид експлуатації, коли певна особа отримує сексуальне задоволення, фінансові прибутки чи покращення свого становища шляхом використання чи експлуатації сексуальності іншої особи через порушення прав людини, таких як право на гідність, рівність, самостійність, фізичний та психічний добробут (Н. В. Плахотнюк) [6, с. 13]; вид експлуатації праці особи у сфері проституції, під якою слід розуміти надання сексуальних послуг за гроші чи іншу матеріальну винагороду, або в суміжних сферах (у сфері розпутних дій з дітьми, надання разових сексуальних послуг ув'язненим та деяким іншим особам, співжиття з метою систематичного отримання сексуального задоволення тощо), незалежно від того, чи дозволений у тій чи іншій країні чи її окремих місцевостях цей вид діяльності [7, с. 15]; використання особою іншої людини з метою отримання прибутку для задоволення сексуальних потреб третіх осіб, а також для примусового задоволення власних сексуальних потреби [8].

Сексуальна експлуатація безумовно в більшості випадків спрямована на одержання прибутку. Водночас, на наш погляд, отримання прибутку не слід вважати однією з обов'язкових ознак сексуальної експлуатації, оскільки таке обмеження не дозволяє притягнути до кримінальної відповідальності осіб за протиправні діяння, пов'язані із сексуальною експлуатацією, що не мають на меті одержання прибутку або у разі не доведення цієї мети. Таким чином сексуальна експлуатація здійснюється як з метою одержання прибутку, так і з метою задоволення сексуальних потреб.

Відтак, її можна визначити як використання сексуальних послуг чи сексуальності іншої особи з її згоди чи проти її волі з метою одержання прибутку, або задоволення сексуальних потреб третіх осіб або власних сексуальних потреб.

Кримінально-правовими ознаками сексуальної експлуатації слід вважати: вона полягає у використанні сексуальних послуг чи сексуальності іншої особи; здійснюється зі згоди особи, яку експлуатують чи проти її волі; має на меті одержання прибутку, або задоволення сексуальних потреб третіх осіб або власних сексуальних потреб.

Серед форм сексуальної експлуатації вчені виділяють: дитячу проституцію, торгівлю дітьми, дитячу порнографію, ранній шлюб та дитячий сексуальний туризм (О. В. Швед) [9, с. 11-13]; всі випадки задоволення сексуальних потреб третіх осіб, при яких прибуток від такої діяльності потерпілої особи отримують винні особи (І. М. Доляновська) [10, с. 193]; торгівлю людьми, работоргівлю, вчинені з метою подібного використання жертв злочинів, використання за-

няття проституцією іншими особами, залучення неповнолітніх для використання у видовищних заходах порнографічного характеру (Ю. П. Смірнов) [3]; примушування або втягнення у заняття проституцією чи у створення порнографії (А. М. Орлеан) [11, с. 344-347].

Водночас, на наш погляд, у кримінальному законодавстві до сексуальної експлуатації належать протиправні діяння пов'язані з проституцією, утриманням місць розпусти, звідництвом, сутенерством, порнографією та іншими подібними протиправними діяннями.

Література:

1. Буряк М. Ю. Торговля людьми и борьба с ней : криминологические и уголовно-правовые аспекты : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / М.Ю. Буряк. – В., 2005 – 246 с.
2. Доляновська І.М. Кримінальна відповідальність за експлуатацію дітей (аналіз складу злочину): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Доляновська І.М. – К., 2008. – 18 с.
3. Смирнов Ю. П. Уголовная ответственность за сексуальную эксплуатацию других лиц в форме занятия ими проституцией: диссертация ... кандидата юрид. наук. : 12.00.08 / Ю. П. Смирнов – М., 2010. – 196 с.
4. Ковалёва М. А. Сексуальное насилие и сексуальная эксплуатация: криминологические и уголовно-правовые аспекты; предупреждение : диссертация ... кандидата юрид. наук. : 12.00.08 / Ковалёва Марина Александровна. – Санкт-Петербург. – 2006. – 299 с.
5. Нагачевська Ю. С. Кримінально-правова характеристика торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації [Електронний ресурс] / Ю. С. Нагачевська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. – 2014. – Вип. 4. – С. 241–253. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvlduvs_2014_4_27.pdf
6. Плахотнюк Н. В. Міжнародно-правові аспекти боротьби з торгівлею жінками та дітьми: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. – міжнародне право / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2002. – 20 с.
7. Науково-практичний коментар до Закону України «Про протидію торгівлі людьми»/ Кол. авторів; за заг. ред. О. М. Бандурки, К. Б. Левченко, О. М. Литвинова. – К. : Агентство «Україна», 2013. – 182 с.
8. Протидія торгівлі людьми в Україні : матеріали для практичного використання працівниками правоохоронних органів та суддями / [М. О. Васильєва, А. М. Орлеан, Є. Ф. Стрекалов та ін.]. – К. : Тютюкін, 2009. – 112 с.
9. Швед О. В. Сексуальна експлуатація неповнолітніх як соціальне явище: тенденції і шляхи профілактики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціологічних наук : спец. 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» / Швед Ольга Володимирівна. – Х., 2006. – 21 с. 11-13
10. Доляновська І. М. Кримінальна відповідальність за експлуатацію дітей (аналіз складу злочину) : дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08 / Доляновська Інна Миколаївна. – К., 2008. – 228 с. 193
11. Орлеан А. М. Поняття та види експлуатації людини: кримінально-правовий аспект / А. М. Орлеан // 10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 13–14 жовт. 2011 р. / редкол. : В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2011. – С. 344–347.

ВІДМЕЖУВАННЯ СТ. 127 КК ВІД ДІЯНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 120 КК ТА 126 КК УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ЗАКОНОДАВЧІ ПИТАННЯ

*Новицька О.І., студент магістратури Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Конопельський В.Я., доктор юридичних наук, доцент,
начальник кафедри кримінального права та криминології
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Проблема катувань для нашої держави не нова. Сучасне українське законодавство і право сприйняло міжнародно-правові норми, що стосуються дотримання прав людини. У ч. 1 ст. 28 Конституції України, визначено, що людина не може бути підданою катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поведженню чи покаранню. Цей конституційний припис не має винятків, а тому не допускається порушень їх як у період війни, так і під час іншого надзвичайного стану, що прямо зазначено в ч. 2 ст. 64 Конституції України: «...в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України». Таким чином, неприпустимість катувань та інших видів жорстокого (нелюдського) або принижуючого гідність поведення в даний час є конституційним принципом.

Катування як комплексна кримінально-правова та криминологічна проблема вивчалася лише фрагментарно: в частині міжнародних стандартів або виключно у криминологічному аспекті. Окремі її теоретичні та прикладні аспекти розглядалися М.І. Бажановим, Б.О. Кістяківським, Л.В. Левицьким, О.А. Мартиненком, В.К. Матвійчуком, А.А. Музиною, В.О. Навроцьким, В.М. Поповичем, А.В. Савченком, В.В. Сташисом, О.М. Храмцовим та ін.

Конвенцією ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження чи покарання визначення катування сформульовано таким чином, що під його ознаки можуть підпадати й інші склади злочинів, крім ст. 127 КК України.

Так, закріплена у КК України диспозиція норми про катування схожа зі складами злочинів, що передбачені іншими статтями КК України, а саме: ст. 120 (Доведення до самогубства) – доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поведження, шантажу, примусу до протиправних дій або систематичного приниження її людської гідності; ч. 2 ст. 126 (Побої і мордування) – умисне завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій, які завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень, що мають характер мордування, вчинені групою осіб, або з метою залякування потерпілого чи його близьких, або з мотивів расової, національ-

ної чи релігійної нетерпимості. У зв'язку з цим, виникає необхідність виділення «відмежувальних» ознак для правильної кваліфікації цих злочинів, оскільки неправильне застосування цієї норми може призвести до негативних наслідків.

Відмежування діянь, передбачених у положеннях ст. 120 КК України (Доведення до самогубства) та ст. 127 КК України (Катування) слід здійснювати за ознаками суб'єктивної сторони.

У ч. 1 ст. 120 КК України передбачено відповідальність за вчинення таких діянь: жорстоке поводження; шантаж; примус до протиправних дій; систематичне приниження людської гідності.

При цьому дії винного спрямовані на доведення особи до самогубства або до замаху на нього або особа допускає можливість настання такого наслідку. Вказане свідчить, що в діях винного повинна бути відсутня така мета як примушення потерпілого вчинити дії, що суперечать її волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також мета залякування чи дискримінації його або інших осіб. Разом з цим, можлива і протилежна ситуація, коли особа, до якої застосовуються катування та інші види жорстокого поводження, не витримує фізичного знущання, яке позначається і на її психічному стані та саме за таких причин здійснює самогубство (або замах на них). У разі виникнення такої ситуації (суїциду) дії винної особи, повинні кваліфікуватися за сукупністю злочинів, передбачених ст. 120 і ст. 127 КК України.

У ч. 2 ст. 126 КК України передбачено відповідальність за вчинення таких діянь: умисне завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій, які завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень, що мають характер мордування; умисне завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій, які завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень, вчинені групою осіб; умисне завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій, які завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень з метою залякування потерпілого чи його близьких; умисне завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій, які завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості.

Нас цікавить форма об'єктивної сторони, в якій умисне завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій, які завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень, здійснюються з метою залякування потерпілого чи його близьких, щоб особа вчинила дії, які суперечать її волі.

Аналіз питань розмежування цих складів злочинів був проведений О.В. Грищенко, який вказує, що при зіставленні положень ст. 126 та ст. 127 КК України постає питання щодо тотожності понять «мордування» (ч. 2 ст. 126 КК України) та «мучення» (ч. 1 ст. 127 КК України). Аналіз тлумачних словників, свідчить, що «мордування» і «мучення» є тотожними поняттями, тому видається не виправданим застосування законодавцем синонімічних понять «мордування» та «мучення» для позначення тотожних діянь, що є порушенням єдності термінології, а отже і недоліком законодавчої техніки [1, с. 78].

З аналізу диспозицій ст. ст. 126 та 127 КК України впливає ще одна суперечність між використаними в них термінами. Так, з ч. 1 ст. 126 КК України, впливає, що удар, побої та інші насильницькі дії завдають фізичного болю. У той час, як ч. 1 ст. 127 КК України визначає, що побої, мучення або інші насильницькі дії можуть заподіювати не лише фізичний біль, а й альтернативою до цього фізичне чи моральне страждання. Отже, у випадку, коли фізичне чи моральне страждання відсутні, а є лише фізичний біль при нанесенні удару, побоїв чи інших насильницьких дій з метою залякування потерпілого чи його близьких обґрунтовано зробити вибір між ч. 2 ст. 126 та ч. 1 ст. 127 КК України неможливо. Видається, що вказівка на те, що задля кваліфікації вчинення відповідних діянь не як побої та мордування, а як катування – фізичний біль повинен бути сильним, все одно не допомагає розв'язати дану проблему. Оскільки такі поняття як «фізичний біль» (ст. 126 КК України) та «сильний фізичний біль» (ст. 127 КК України) є оціночними, тому одноманітне тлумачення буде відсутнє, що призведе до необґрунтованої кваліфікації за ст. 127 КК України.

На теперішній час загальновізнано, що чим менше в законі оціночних понять, тим краще, оскільки суб'єктивна оцінка діяння може і не співпадати, а інколи й виходити за межі тієї оцінки, котру мав на увазі законодавець, встановлюючи норму, що містить оціночне поняття. Особливо гостро наявність оціночних понять проявляється в ході кримінально-правової кваліфікації злочинних діянь, пов'язаних з посяганням на такий родовий об'єкт, як життя та здоров'я особи [1, с. 78].

Справедливим буде відзначити ще одну відмінність, але у суб'єктивній стороні між ч. 2 ст. 126 та ч. 1 ст. 127 КК України в межах розглядуваних нами дій. У першому випадку мова йде про дії, вчинені з метою залякування потерпілого чи його близьких, а при катуванні мета залякування розповсюджується на потерпілого чи інших осіб. М. І. Хавронюк з цього приводу зазначає, що одне і те саме явище реальної дійсності, що характеризується сукупністю однакових за своєю сутністю ознак, між якими неможливо знайти відмінності, отримало різну кримінально-правову оцінку з боку законодавця. Суть проблеми полягає в тому, що в обох складах злочинів співпадає така ознака, як мета залякування потерпілого або його близьких. Але говорити, що саме поняття «близькі потерпілого» або мета «залякування потерпілого» слугують розмежувальними ознаками некоректно, оскільки ні кримінальне, ні інші галузі законодавства не містять переліку осіб, яких можна віднести до «близьких потерпілого» [1, с. 78].

Питання, яке також часто виникає на практиці під час кваліфікації означених діянь: чи охоплюється катуванням у формі інших насильницьких дій умисне заподіяння удару, побоїв, які завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень, якщо такі дії мають характер мордування? На нашу думку, побої, що мають характер мордування та катування – це два різні склади злочину, хоча вони і мають спільні риси з об'єктивної сторони. Вбачається, що основна відмінність «мордування» від «катування» полягає в суб'єктивній стороні, а саме в меті даних злочинів. На підставі проведеного аналізу можна зрозуміти, що метою мордування є здебільшого заподіяння потерпілому сильного фізичного болю шляхом виточених способів впливу на організм людини. Застосування ж катування до потерпілого (підозрюваного, обвинуваченого, свідка) переслідує основну мету, яка зазначена в диспозиції ст. 127 КК України – примусити цю особу вчинити дії, що суперечать її волі, у тому числі отримати від неї або іншої особи відомості чи визнання,

покарати за дії, скоєні нею або іншою особою, або у скоєнні яких ця чи інша особа підозрюється, тобто сфальсифікувати докази по кримінальній справі [1, с. 78-79].

Закріплена у КК України диспозиція норми про катування схожа зі складами злочинів, що передбачені іншими статтями КК України – ст. 120 КК, ч. 2 ст. 126 КК. При відмежуванні складу катування від зазначених складів злочинів слід виходити з того, що відмежування від ст. 120 та ч. 2 ст. 126 здійснюється за ознаками суб'єктивної сторони, а саме метою вчинення злочину – примушення потерпілого вчинити дії, що суперечать її волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також мети залякування чи дискримінації його або інших осіб.

Література:

1. Грищенко О. В. Проблеми кваліфікації та відмежування побоїв та мордування від суміжних злочинів / О.В. Грищенко // Європейські перспективи. – 2013. – № 11. – С. 75-82.

ДО ПИТАННЯ НЕОБХІДНОСТІ РОЗРОБКИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

*Однолько І.В., кандидат юридичних наук, доцент, начальник відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України*

Необхідність реагування суспільства на негативні події державного масштабу в соціально-економічній, політичній та правовій сферах життя, потребує значного залучення людських ресурсів. Одним з таких негативів, є злочинність.

Події, що відбуваються останнім часом в Україні, сприяють стрімкому зростанню злочинності та, відповідно, потребують дієвих заходів реагування.

Дослідження причин та умов зростання злочинності в державі постійно викликає занепокоєння вчених, практиків та пересічних громадян. Зумовлено це не тільки тим, що злочинність завжди визнавалась особливо небезпечним соціально-деструктивним феноменом, але й тим, що питання запобігання є однією з важливих проблем сучасної кримінально-правової та кримінологічної політики держави.

У нормативно-правових актах, науковій літературі та практичній діяльності поряд із терміном «запобігання» часто вживаються й такі, як «боротьба», «попередження», «профілактика», «припинення», «превенція», «протидія». В одних випадках ці терміни використовуються як синоніми, в інших – як різні за змістом. Так, в результаті аналізу законодавчих та нормативно-правових актів України, що визначають заходи запобігання злочинності, можливо використання терміну «запобігання» паралельно з терміном «протидія». Утім, незважаючи на законодавче відображення, більшість науковців при дослідженні даної проблеми, вказують на те, що не варто ототожнювати поняття із врахуванням їх лексико-семантичного аналізу, а можливо тільки вживати їх паралельно і «...визначати як єдине ціле» [1, 15], а поняття «запобігання» злочинності визначати як збірне, комплексне поняття, до складу якого на індивідуальному рівні входить профілактика, запобігання та припинення [2, 45-48].

Враховуючи вищезазначене, слід визнати доцільність використання терміну «запобігання», що фактично в контексті запобігання злочинності частіше за все зустрічається в текстах законодавчих актів.

Слід зауважити, що запобігання злочинності можливо тлумачити як у соціально-політичному, так і у кримінально-правовому контекстах. Щодо останнього, згідно ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу України окрім правового забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру та безпеки людства, Кримінальний кодекс визначає своїм завданням і запобігання злочинам [3, 4].

Відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, передбачено провадження діяльності щодо *запобігання злочинності* в Україні з обов'язковим урахуванням результатів вітчизняних наукових досліджень та міжнародного досвіду протидії різним видам злочинності. Однак на момент розробки та затвердження Концепції, ніхто не міг передбачити події кінця 2013 року, що й до сьогодні суттєво впливають на кримінологічну ситуацію в державі. Тому очевидно, що затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2012 року План заходів з виконання Концепції, не був реалізований повною мірою [4, с. 2].

Незважаючи на масштабну в рамках держави діяльність щодо виявлення, розкриття та запобігання злочинності, котра виражається у застосуванні заходів загальнодержавного, спеціально-кримінологічного та індивідуального напрямів, встановленні детермінантів злочинності, на жаль, рівень злочинності в Україні суттєво зріс.

Так, за загальними відомостями про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та результати їх досудового розслідування за січень-вересень 2015 року, кількість облікованих кримінальних правопорушень у звітному періоді становила 430629 злочинів. Кримінальні правопорушення, у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято (про закінчення або зупинення) становила 288841 злочинів [5, с. 1].

Визначаючи майже загрозливою криміногенну ситуацію в державі, застосування тільки норм кримінального права як засобу кримінально-правового регулювання [6, с. 245], на нашу думку, недостатньо. Варто, як вказують В.В. Голіна та М.Г. Колодяжний, розробити «кримінологічну стратегію запобігання злочинності...», що ...полягає у скороченні кількісно-якісних показників злочинності в країні...» [7, с. 54, 56] та відповідає сучасним соціально-економічним, політичним та правовим кризам в Україні, неконтрольованої тимчасово окупованої Донецької та Луганської областей, а також території анексованого Криму.

Тобто з окреслених вище позицій вчених можна визначити, що заходи загальнодержавного запобігання злочинності не обмежуються тільки предметом кримінологічної науки, так як спрямовані на вирішення більш широкого кола питань економічного, соціального, морально-психологічного та правового характеру.

За нашими підрахунками, кримінологічна стратегія може виражатися у реалізації заходів, спрямованих на мінімізацію злочинного впливу. Це, може бути встановлення причинного комплексу, що сприяли вчиненню злочинів, рете-

льне дослідження кримінологічних ознак особи злочинця за матеріалами слідчої та судової практики, індивідуально-профілактична робота зі злочинцями з визначенням причин девіантної (неправомірної) поведінки.

За умов використання соціально-інтеграційного підходу, можливо мінімізувати проблему на рівні визначення причинного комплексу і тільки потім аналізувати суспільно-небезпечні наслідки.

Отже, у найзагальнішому вигляді, головна мета заходів запобігання полягає в тому, щоб створити в державі таке сприятливе становище, такий міцний правопорядок, що гарантували б зниження злочинності до мінімального рівня, який доступний у суспільстві з урахуванням його економічних, організаційно-управлінських, суспільно-психологічних та інших умов існування.

Література:

1. Іщук О.С. Кримінологічна діяльність органів прокуратури : монографія / О.С. Іщук. – Харків : Золота миля, 2014. – 366 с.
2. Бандурка О.М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : монографія / О.М. Бандурка, О.М. Литвинов. – Х. : Вид-во ХНУВС, 2011. – 308 с.
3. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та доповненнями на 24 березня 2015 року: Офіц. текст. - К. : Алерта, 2015. – 208 с.
4. План заходів з виконання Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2012 року / Офіційний вісник України від 05.10.2012 — 2012 р., № 73, стор. 19, стаття 2935, код акту 63581/2012.
5. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-вересень 2015 року. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.
6. Наден О.В. Теоретичні основи кримінально-правового регулювання в Україні : монографія / О.В. Наден. – Х. : Право, 2012. – 272 с.
7. В.В. Голіна, М.Г. Колодяжний. Кримінологічна політика України: сутність та передумови формування / В.В. Голіна, М.Г. Колодяжний / Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. / редкол.: В.І. Борисов та ін.. – Х. : Право, 2012. – Вип. 23. – 334 с.

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗАВОЛОДІННЯ ГРУНТОВИМ ПОКРИВОМ (ПОВЕРХНЕВИМ ШАРОМ) ЗЕМЕЛЬ (СТ. 239¹ КК УКРАЇНИ)

Олійник О.С., кандидат юридичних наук,

викладач кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

Оптимальність результатів здійснення кримінально-правової політики у великій мірі залежить від забезпечення високого рівня підготовки та вдосконалення кримінального законодавства, головною запорукою чого є розробка й використання наукових засад правотворчої діяльності [1, с. 19]. При цьому «саме об'єктивні закономірності розвитку суспільства, його потреби та інтереси виступають критерієм, мірилом цінності чи антицінності людської поведінки» [2, с. 72], оскільки законодавець не робить законів, не творить їх, а формулює, виражає у свідомих позитивних законах внутрішні закони духовних відносин [1, с. 20]. Щодо встановлення відповідальності за незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель, то для цього рішення також існують об'єктивні чинники, серед яких можна виділити і соціально-природничі фактори, що характеризують суспільну небезпеку розглядуваного злочину та дозволяють зробити об'єктивний висновок про ефективність захисту від нього заходами закону про кримінальну відповідальність.

Наша Україна – найбільша країна, що знаходиться в Європі. Ми займаємо 0,41% світової території суші і складаємо 0,85% населення планети. Своєю працею українці створюють 0,20% світового валового національного продукту і здобули для України статус одного з найпотужніших виробників зерна [3]. Запорукою цих успіхів у сільськогосподарському виробництві є наявність земельного ресурсу (ґрунту), формування якого має історичні та соціальні передумови.

Завдяки своїм унікальним властивостям ґрунт забезпечує існування життя на Землі, адже майже всі живі організми суші одержують елементи мінерального живлення саме з нього і, крім того, ґрунт є основою для закріплення вищих рослин: дерев, кущів і трав, які постійно поповнюють його необхідними речовинами [4, с. 29]. Також ґрунт є незамінною «домівкою» для багатьох видів мікроорганізмів, які також сприяють підвищенню родючості продуктами своєї життєдіяльності та власними залишками [5, с. 171]. Говорячи про значення ґрунтів необхідно врахувати й те, що всі рослини суходолу та водорості океанів використовують для фотосинтезу менше 0,1 % всього потоку сонячної енергії, яка досягає атмосфери Землі [6, с. 46]. І ця мізерна кількість є єдиним джерелом життєвих сил для рослин, тварин і людей. Акумуляовані в ґрунті органічна маса та енергія економно витрачаються для підтримання життя і кругообігу речовин у природі [5, с. 172].

Як справедливо зазначають науковці, земельні ресурси, при використанні яких формується близько 95% продовольчого фонду та 2/3 фонду товарів споживання, справедливо вважаються фундаментом економіки України та основою державного суверенітету [7, с. 102]. Мета забезпечення охорони та правомірного використання родючих земель має, окрім тривалості їх формування та природної вразливості, й іншу складову. Мова йде про загрозу голоду на нашій планеті.

Отже, аграрна сфера – це, перш за все стратегічна галузь економіки держави, важливий елемент національної безпеки. В умовах неспокійного, далеко ще не дозрілого для загального братства світу продовольча залежність країни є очевидною загрозою її безпеки [8, с. 20]. На жаль, такий висновок сформований за результатами довготривалого дослідження і залишає підстави для занепокоєння. Для гармонізації існування суспільства і навколишнього природного середовища потрібно зберігати агроресурси – ґрунти, воду, біорозмаїття сільськогосподарських екосистем» [9, с. 27], у тому числі обмежуючи їх споживання [10, с. 24]. Звичайно, що для України вказана проблема гарантування національної безпеки має ще й зворотній аспект – на сьгоднішньому етапі нашій державі вкрай необхідно зберегти та при-

множити свої позиції постачальника продуктів харчування, у тому числі шляхом встановлення кримінально-правової охорони фізичної цілісності родючих земельних угідь. При цьому національним аграріям необхідно зберігати пріоритет екологізації землеробства над метою одержання максимального прибутку. Роль держави у збереженні зазначеного пріоритету як контролюючої структури, що застосовуватиме заходи заохочення та покарання важко переоцінити. І тут Україні є до чого прагнути.

Наведені аргументи дозволяють зробити висновок на користь збереження та подальшого існування норми, що передбачає кримінальну відповідальність за незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель.

Література:

1. Основания уголовно-правового запрета (криминализация и декриминализация). – М.: Наука, 1982. – 302 с.
2. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-е вид., переробл. і доповн. – Х.: Право, 2010. – 456 с.
3. Україна надзвичайна. Неймовірні факти про Україну, які мало хто знав [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vsviti.com.ua/2013/09/ukrajina-nadzvyčajna>. – Заголовок з екрана.
4. Качинский Н. А. Происхождение и жизнь почвы: краткий очерк / Н. А. Качинский. – Изд. 4-е, доп. – М.: Сов. наука, 1952. – 108 с.
5. Заверуха Н. М. Основы экологии: навч. посіб. / Н. М. Заверуха, В. В. Серебряков, Ю. А. Скиба. – К.: Каравела, 2006. – 365 с.
6. Корсак К. В. Основы экологии: навч. посіб. / К. В. Корсак, О. В. Плахотнік; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. – 3-е вид., перероб. і допов. – К.: МАУП, 2002. – 296 с.
7. Шульга А. М. Кримінально-правова охорона земель від забруднення або псування: монографія / А. М. Шульга. – Х.: НикаНова, 2013. – 256 с.
8. Ключев Н. Н. «Чистая» сфера / Н. Н. Ключев // Экология и жизнь. – 2005. – № 2. – С. 20-22.
9. Миркин Б. М. Клубок противоречий современного земледелия / Б. М. Миркин, Р. М. Хазиахметов // Экология и жизнь. – 2006. – № 7. – С. 27-30.
10. Сонг Тянь. Развитие через ограничения / Тянь Сонг, Ю. Н. Елдышев // Экология и жизнь. – 2006. – № 5. – С. 21-26.

СИСТЕМА НАКАЗАНИЙ В УК УКРАИНЫ: АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Орловская Н.А., доктор юридических наук, профессор, профессор кафедры уголовного права, процесса и криминалистики Одесского Международного гуманитарного университета

Система наказаний – один из наиболее актуальных вопросов системного характера в современном уголовном праве. Особенно наглядно это проявляется применительно к обоснованности санкций норм Особенной части УК. Как верно заметил А.П.Козлов, санкция связана с системой наказаний жестко и односторонне: санкция может содержать только те виды наказаний и только в тех пределах, которые определяются законодателем; на систему наказаний санкция никакого влияния не оказывает и оказывать не может. Обращение к системе наказаний дает возможность учесть все конструктивные особенности санкций: альтернативность, степень определенности, кумулятивность. Установление соотношения видов наказания по степени суровости в рамках системы позволяет правильно распределить наказания внутри принудительной санкции.

В УК Украины, сам перечень и нормативная регламентация видов наказаний образует совокупность уголовно-правовых предписаний, формирующих понятие «система наказаний». Это достаточно широкий спектр, который, однако, не исключает дискуссии о максимальном соответствии специфики видов наказаний специфике видов преступлений. Иными словами, речь идет о целесообразности расширения этого перечня за счет введения новых видов наказаний для отражения особенностей характера общественной опасности отдельных видов преступлений.

Специфика вида преступления, какой бы она ни была, всегда укладывается в определенные категориальные универсалии, т.е. подлежит обобщенной характеристике. В противном случае было бы невозможным структурировать Особенную часть УК, проводить криминологические исследования преступности и ее видов. Виды наказаний различаются характером и объемом ограничений прав и свобод правонарушителя. Разновидности таких правоограничений следует связывать со спецификой не конкретного вида преступления, а категорий преступлений, что в целом дает возможность соотносить их между собой. Вследствие этого формирование содержания санкции в плане выбора вида наказания коррелирует со спецификой вида преступления через категорию, к которой этот вид преступления относится.

В этом смысле следует поставить вопрос, принципиальный для возможного расширения перечня видов наказаний: в каких еще правах и свободах правонарушитель может быть «поражен»? При этом обратим внимание на то, что эти права и свободы должны быть наиболее значимыми, иначе их ограничение не будет восприниматься как достаточно суровая мера, соотносимая с социальной важностью объектов уголовно-правовой охраны. Как представляется, в «сухом остатке» у законодателя сегодня политические права и свободы, а также права третьего (коллективные права, реализация которых связана со статусом индивида как члена какой-либо общности) и четвертого (права информационного, биоэтического характера, т.д.) поколений.

Вряд ли можно поддержать «поражение» в политических правах как вид наказания за, например, преступления против избирательных прав граждан (раздел V Особенной части УК Украины). В новейшей истории Украины привлечение к уголовной ответственности за эти преступления в ряде случаев дополнительно оформляло/подкрепляло победу над политическими противниками. Лишение гражданства не стоит серьезно обсуждать. Высылку за пределы страны можно было бы рассматривать только применительно к иностранцам и лицам без гражданства (например, при совершении преступлений против основ национальной безопасности).

Также сложно пока представить, каким образом государство может адекватно ограничивать права третьего и четвертого поколений применительно к конкретному человеку.

Вследствие этого расширение перечня видов наказаний, очевидно, связано с вариациями тех правоограничений, которые уже закреплены в УК Украины. Так обстояло дело с арестом, который, по большому счету, является самым краткосрочным лишением свободы, ограничением свободы, название которого говорит само за себя.

Именно в таком контексте можно обсуждать предложения по введению новых видов наказаний (как те, которые уже существуют в виде законопроектов, так и те, которые дискутируются в специальной литературе).

В частности, согласно рекомендации Комитета Министров Совета Европы относительно переполненности в тюрьмах и увеличения тюремного населения (раздел IV) пробация может быть отнесена к альтернативным санкциям и мерам. Однако принятие Закона Украины «О пробации» сделало невозможным рассмотрение этой меры в качестве наказания: по смыслу данного нормативного акта пробация во всех ее разновидностях (досудебная, надзорная и пенитенциарная) - это сугубо криминологический инструмент.

Следует вспомнить и так называемых компенсаторных видах наказаний. Уголовно-правовое воздействие допустимо лишь в тех случаях, когда причиняемый вред невосполним либо для его восполнения реститутивно-компенсационных средств недостаточно. В связи с этим восстановление (реституция), возмещение причиненного ущерба могут рассматриваться только как принудительные меры уголовно-правового воздействия, отличные от наказания. Введение же их в качестве видов наказаний нивелирует сущность наказания как самого существенного в национальной правовой системе правоограничения, призванного обеспечить реализацию функций уголовного закона, в частности, охрану наиболее значимых социальных ценностей (общественных отношений, поставленных под охрану уголовного закона).

Однако ширина спектра наказаний (излишняя или недостаточная) не исчерпывает проблематики системы наказаний. Не менее актуальным вопросом остается фактическое отсутствие градации наказаний по степени суровости, что обусловлено закреплением в УК механического разделения наказаний по видам вне зависимости от размерных показателей. Так, с учетом размеров штрафа следует кардинально пересмотреть его место в перечне наказаний, по крайней мере, он не может рассматриваться как более мягкий вид наказания, нежели лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью, а также общественные работы.

Еще одним проблемным аспектом системы наказаний в УК Украины является конфискация имущества, особенно после введения специальной конфискации как «иной меры уголовно-правового характера». Это решение – яркий пример бессистемности вносимых в УК изменений, ведь в результате мы получили один вид наказания – конфискацию имущества, и три (!) разновидности специальной конфискации, поскольку внесение изменений в Общую часть УК Украины не изменило конструкцию санкций норм Особенной части УК Украины.

В связи с этим конфискация имущества как вид наказания требует существенно реформирования. В частности, имеет смысл отказаться от частичной конфискации и оставить только полную конфискацию имущества, которое является собственностью виновного лица. При этом полная конфискация имущества должна устанавливаться непосредственно в санкциях норм Особенной части УК только за совершение тяжких и особо тяжких преступлений, совершенных членами организованных преступных структур, а также в случае совершения тяжких и особо тяжких корыстных преступлений служебными лицами, занимающими ответственное и особо ответственное положение.

В этом же контексте следует обратить внимание на меры уголовно-правового характера относительно юридических лиц. В данном разделе речь идет о том, что к юридическим лицам, в случае совершения от их имени и в их интересах/от их имени ряда преступлений, могут применяться такие меры как штраф, конфискация имущества, ликвидация. В плане конфискации имущества следует отметить, что имущество конфискуется в полном объеме и применяется в случае ликвидации этого юридического лица.

Заметим, что при этом юридическое лицо не признается субъектом преступления, что не идет речь о его вине – достаточно установления факта, что физическое лицо действовало от имени и в интересах (в ряде случаев – просто от имени) юридического лица. Вот в этом плане следует акцентировать внимание на допустимости, по мнению законодателя, конфискации имущества – уже как некой «меры уголовно-правового характера».

Как представляется, законодатель сам несколько запутался в разнообразии мер уголовно-правового воздействия. Поэтому насущной необходимостью является реформирование системы наказаний с учетом институционализации принудительных мер уголовно-правового воздействия, отличных от наказания, но сочетающихся с ним.

В этой связи первоочередным видится решение двух взаимосвязанных задач:

- реформирование перечня наказаний с учетом размерных характеристик наказаний;
- закрепление в самостоятельной статье Общей части УК Украины принудительных мер уголовно-правового воздействия, отличных от наказания, но сочетающихся с ним (решение вопроса о специальной конфискации, регламентация возмещения убытков или устранения причиненного вреда, восстановления нарушенного права). Представляется, что эти меры могут быть назначены судом только в случаях, специально предусмотренных в Особенной части УК.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ПРОТИДІ ЗЛОЧИННОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

*Павлова Т.О., кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*

Аналізуючи кримінально-правові норми, одним із завдань яких є запобігання злочинності (ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу України – далі КК України) [1], слід констатувати поступову зміну пріоритетів кримінально-правової політики нашої держави. Починаючи з 2008 року, державою було обрано курс на гуманізацію [2]. При цьому слід звернути увагу на те, що діяльність держави у сфері протидії злочинності теж трансформувалася.

Протидія злочинності, на думку О. М. Ігнатова, – це система різноманітних видів діяльності та комплексних заходів (які здійснюються суспільством та державою), спрямованих на застосування, усунення, нейтралізацію і обмеження (ослаблення) факторів, детермінуючих злочинність [3, с. 94].

Змістовна сторона поняття «протидія злочинності», містить два аспекти: кримінально-правовий і кримінологічний [4, с. 12 – 17]. Кримінально-правовий аспект складає діяльність органів кримінальної юстиції з виявлення й розслідування злочинів, виявлення осіб і притягнення їх до встановленої законом відповідальності, судовий розгляд кримінальних справ (кримінальних проваджень – за нормами Кримінального процесуального кодексу України – Т.П.) [5] і призначення покарань. Кримінологічний аспект складає діяльність правоохоронних і інших органів із виявлення існуючих детермінант злочинності, їх усунення, ослаблення, нейтралізації, а також запобігання виникненню нових [6].

Зосередимося на кримінально-правовому аспекті протидії злочинності. Слід зазначити, що у ході своєї діяльності, направленої на протидію злочинності, органи кримінальної юстиції у своїй діяльності керуються кримінально-правовими, кримінально-процесуальними та кримінально-виконавчими нормами. Саме кримінально-правові норми, в першу чергу, закріплюють заходи, направлені на протидію злочинності, тому вони потребують свого глибинного дослідження.

Можна погодитися з вченими, які вважають, що каральний вплив вже не виправдовує себе та перестав бути єдиним засобом урегулювання кримінально-правових відносин. Так, А. А. Митрофанов вказує, що кримінально-правова репресія є важливим, проте не є єдиним і, навіть, не головним засобом протидії злочинності. Криміналізація та пеналізація діянь не можуть самі по собі усунути або скоротити причини конкретних злочинів, не кажучи вже про причини злочинності в цілому. Кримінально-правова репресія в її чистому вигляді, не підкріплена іншими засобами впливу, не здатна проникнути на рівні глибинних причин злочинності [7, с. 68; 8].

Ю.В. Грачова зазначає, що в науці кримінального права традиційно під заходами кримінально-правового характеру розуміють покарання, конфіскацію майна, примусові заходи медичного характеру і примусові заходи виховного характеру [9, с. 111].

У вітчизняному кримінальному законодавстві, на думку А. М. Ященка, всі заходи кримінально-правового характеру можна поділити на каральні та некаральні. До каральних заходів відносяться: 1) кримінальне покарання (ст.ст. 50, 51 КК України); 2) види покарань, які реалізуються через його корегування або заохочення позитивної поведінки особи (ч. 3 ст. 74, ч. 1 ст. 58, ч. 1 ст. 62, ст. 82 КК України тощо). Некаральні заходи кримінально-правового характеру, як пише вчений, включають у себе: 1) некаральні заходи, які реалізуються через кримінальну відповідальність; 2) некаральні заходи, які реалізуються поза межами кримінальної відповідальності [10, с. 126].

До заходів кримінально-правового характеру, як пише К.М. Карпов, варто відносити покарання та інші заходи, які він поділяє на три групи (класи): 1) заходи безпеки (примусові заходи медичного характеру, примусові заходи виховного характеру); 2) заходи стимулювання (заохочення) правомірної постзлочинної поведінки (умовне засудження; умовно-дострокове звільнення, звільнення від кримінальної відповідальності, відстрочка відбування покарання); 3) заходи відновлення матеріальних (економічних) правовідносин, порушених в результаті вчинення злочину (конфіскація майна) [11, с. 134 – 136].

В узагальненому вигляді обсяг заходів кримінально-правового характеру, як вважає В.С. Єгоров, утворюють заходи відповідальності; превентивно-ресоціалізуючі засоби, а також заходи забезпечення [12, с. 135 – 136].

Аналізуючи представлені точки зору вчених, звертає на увагу певна розбіжність у термінології. Одна група вчених пише про «заходи кримінально-правового впливу», інші – «заходи кримінально-правового характеру». Ми приєднуємося до точки зору тих вчених, які вважають, що вказані поняття співвідносяться як частина та ціле [10, с. 124].

Правовий аналіз норм чинного КК України надає змогу запропонувати поділ усіх кримінально-правових заходів протидії злочинності за ознаками суб'єкта застосування на кримінально-правові заходи щодо фізичних осіб та заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Заходи кримінально-правового характеру щодо фізичних осіб, на нашу думку, поділяються на: 1) заходи, які пов'язані з реалізацією кримінальної відповідальності: кримінальне покарання, – ст. ст. 50, 98 КК України; звільнення від покарання, його відбування або заміна невідбутої частини покарання більш м'яким – ст.ст. 75, 79, 81, 82, 83, ч. 2 ст. 84, 104, 107 КК України; спеціальна конфіскація – ст. 96¹ КК України; судимість – ч. 1 ст. 88 КК України; примусові заходи медичного характеру, що застосовуються замість або поряд з кримінальним покаранням – п. 2, п. 3 ст. 93 КК України; примусове лікування – ст. 96 КК України; примусові заходи виховного характеру, які застосовуються замість покарання – ст. 105 КК України; 2) заходи кримінально-правового характеру, які не пов'язані з реалізацією кримінальної відповідальності: примусові заходи медичного характеру, що застосовуються замість кримінального покарання до неосудних – п. 1 ст. 93 КК України; примусові заходи виховного характеру, які застосовуються до осіб, які не досягли віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність – ч. 1 ст. 97 КК України. До заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб відносяться: штраф, конфіскація майна, ліквідація – ч. 1 ст. 96⁶ КК України [13, с. 103 – 104].

Література:

1. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> – Назва з екрана
2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності : Закон України від 15.04.2008 р. № 270-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/270-17> – Назва з екрана
3. Ігнатов О. М. Протидія злочинності : поняття та сутність / О. М. Ігнатов // Юридична Україна. – 2009. – № 3 (75). – С. 92 – 97.
4. Давыденко Л. М. Противодействие преступности : теория, практика, проблемы : монография [Текст] / Л. М. Давыденко, А. А. Бандурка. – Х.: Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2005. – 302 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> – Назва з екрана
6. Ігнатов О. М. Роль та місце засобів кримінально-правового впливу в механізмі протидії злочинності // О. М. Ігнатов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apdp.in.ua/v55/93.pdf> – Назва з екрана

7. Митрофанов А. А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні : формування та реалізація [Текст] / А. А. Митрофанов. – Одеса : Вид-во Одеського юридичного інституту НУВС, 2004. – 132 с.
8. Дуюнов В. К. Уголовно-правовое воздействие: теория и практика / В. К. Дуюнов [Электронное издание]. – Режим доступа: http://www.pravo.vuzlib.org/book_z1757_page_8.html – Назва з екрана
9. Грачёва Ю.В. Судейское усмотрение в реализации уголовно-правовых норм : проблемы законотворчества, теории и практики [Текст] : дис. ...докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 – кримінальне право та криминологія: кримінально-виконавче право / Грачёва Ю. В. – М., 2011. – 423 с.
10. Яценко А. М. Класифікація заходів кримінально-правового характеру [Текст] / А. М. Яценко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2013. – Вип. 3. – Том 2. – С. 123 – 127.
11. Карпов К. Н. Иные меры уголовно-правового характера как средство противодействия совершению преступлений [Текст] : дисс. ...канд.юрид. наук: 12.00.08 / К. Н. Карпов. – Омск, 2010. – 226 с.
12. Егоров В. С. Вопросы правового регулирования мер уголовного принуждения [Текст] / В. С. Егоров. – М.: Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2006. – 312 с.
13. Гончар Т. О. Загальна характеристика заходів кримінально-правового впливу [Текст] / Т. О. Гончар // Права держава. – 2014. – № 18. – С. 101 – 105.

СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ В ХОДІ ВИЯВЛЕННЯ І РОЗСЛІДУВАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Павлютін Ю.М., здобувач кафедри адміністративного права та процесу Одеського державного університету внутрішніх справ

Введення злочинних доходів в легальний економічний обіг пов'язаний з ризиком привернути увагу органів державного контролю та правоохоронних органів, що вимагає маскування походження кримінальних коштів. Для цих цілей здійснюється безліч фіктивних або заплутаних угод, злочинні доходи інвестуються в підприємницьку діяльність, де вони трансформуються в результаті господарських процесів. Такі операції дозволяють видати кримінальні активи за легальні доходи та отримати можливість їх вільного використання.

Специфіка виявлення та розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, зумовлює необхідність залучення широкого кола спеціалістів. Участь спеціалістів важлива для ефективного та повного розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Слідчий не може володіти всіма знаннями, які можуть бути корисними для розкриття злочину. У зв'язку з цим він об'єктивно вимушений запрошувати відповідних спеціалістів для надання допомоги в ході розслідування злочинів. Допомога спеціалістів використовується в формах: надання консультації та участі в проведенні окремих слідчих (розшукових) дій.

Коло суб'єктів, до яких слідчий звертається під час розслідування легалізації, (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, охоплює фахівців з різних галузей знань, що сприяє більшому накопиченню інформації про обставини злочину, особу винного. Тому можна визнати цілком слушною пропозицію розглядати взаємодію слідчого з іншими особами, як узгоджену діяльність різних гілок однієї чи декількох організаційних систем, спрямованих на досягнення загальної мети з найменшими витратами сил, часу, засобів.[1, с. 15].

Як свідчить проведене дослідження, при розслідуванні легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, в більшості випадків допомога в розслідуванні надається представниками: Державної служби фінансового моніторингу, Державною фінансовою інспекцією; Державною фіскальною службою; Державною реєстраційною службою; представниками фірм, які надають юридичні послуги або послуги з бухгалтерського обліку, аудиторами тощо.

Консультації фахівців зі спеціальних питань у розслідуванні легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом особливо необхідні у двох головних аспектах слідчої діяльності: у пошуку доказів і їх оцінці [2, с. 13]. На початковому етапі досудового провадження можна говорити про два різновиди консультацій фахівців, залежно від стадії надання такої допомоги: 1) консультації на стадії виявлення ознак злочину; 2) консультації під час провадження досудового розслідування. Перші використовуються працівником правоохоронного органу, зокрема слідчим, для усвідомлення окремих положень матеріалів ревізій та інших методів контролю за фінансово-господарською діяльністю. Особливу складність для слідчого становлять численні документи, які містять ознаки злочину. Таку консультацію слідчий може отримати як у ревізора, так і в іншого фахівця-бухгалтера.

Потреба у допомозі спеціаліста виникає на початковому етапі розслідування легалізації, (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, коли слідчому необхідно одержати інформацію щодо роз'яснення спеціальних термінів та економічних категорій; про сутність господарських процесів та операцій; про стан обліку, звітності, механізм їх формування та складання; про відбиття в документах фактів, що мають ознаки порушень економічних процесів. Спеціаліст допоможе слідчому з'ясувати призначення і характеристику документів, їх взаємозв'язок при відображенні фінансово-господарських операцій в бухгалтерському обліку, порядок заповнення і термін реєстрації у звітних реєстрах, а також визначити строки та місця збереження.

Спеціаліст у галузі бухгалтерського обліку надасть консультації з приводу: 1) порядку руху грошових коштів; 2) документального фіксування і обліку фінансових операцій; 3) бухгалтерської звітності; 4) нормативних актів, що регулюють відношення в галузі бухгалтерського обліку; 5) постановки запитань на допиті; 6) підбору необхідних для пред'явлення документів тощо [3,с.76].

До участі в слідчих (розшукових) діях спеціаліста доцільно залучати: 1) для консультаційної і консультаційно-довідкової допомоги з усіх спеціальних питань організаційно-тактичного характеру і для роз'яснення інформаційно-доказового потенціалу речових доказів та механізму його реалізації; 2) для безпосереднього застосування технічних засобів і спеціальних методів виявлення, фіксації та вилучення речових доказів, проведення попереднього дослідження виявлених і вилучених речових доказів; 3) для надання допомоги у технічній і документальній фіксації ходу та ре-

зультатів провадження слідчої (розшукової) дії [4, с.16-17]. Участь спеціаліста в проведенні слідчих (розшукових) дій під час розслідування легалізації, (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом найбільш поширена під час проведення обшуків, тимчасового вилучення документів, допиті, огляді документів, призначення експертиз тощо. Безпосередньо в ході проведення вилучення документів спеціаліст надасть допомогу у визначенні груп документів, їх складанні та необхідного обсягу. Спеціаліст з галузі економіки та бухгалтерського обліку надасть допомогу у виборі з великої кількості документів тих, що відбивають сліди злочинної діяльності або вказують на обставини їх використання з метою приховування слідів злочину; допоможе слідчому ефективно і результативно оглянути документи [5, с.144-145]. Участь спеціаліста-бухгалтера, товарознавця, економіста під час розслідування легалізації, (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом є запорукою вилучення всіх необхідних документів, що мають відношення до розслідуваної події злочину.

Залучення працівників контролюючого органу та отримання від них консультацій сприяє оптимізації, прискоренню процесу розслідування. Так, перевіряючи виробничо-господарську діяльність, перевіряючий може встановити фактичне місцезнаходження грошей та майна, їх кількість, загальну вартість, з'ясувати відповідно до яких нормативних актів були відбиті фінансово-господарські операції у бухгалтерських документах, в яких з них сліди злочину замасковані, перелік документів, що підтверджують порушення законодавства.

Залучення спеціалістів контролюючих підрозділів забезпечує якість, повноту розслідування, а також, на думку Т.А. Диканової та В.Є. Осипова, дотримання конституційних прав та свобод фізичних, юридичних, посадових осіб, що дуже важливо під час розслідування у будь-якому кримінальному провадженні [6, с.122].

Таким чином, систематичне використання знань спеціалістів у встановленні окремих обставин вчинення легалізації, (відмивання) доходів, одержаних злочинним, дає можливість систематизувати, аналізувати відомості про злочин, розробляти відповідні рекомендації по впровадженню заходів профілактики в практику. Крім того, з представниками контролюючих, банківських установ слідчий може розробляти шляхи, що ускладнять чи виключать реалізацію злочинцями свого задуму.

Література:

1. Луценко О.А. Расследование хищений в сфере банковской деятельности: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец.12.00.09 / О.А.Луценко. –Кубанский университет. – Краснодар, 1998. – 28 с.
2. Дондик Н. Я. Використання спеціальних бухгалтерських знань при розслідуванні економічних злочинів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.ю.н.: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Н. Я. Дондик. – Х. : НУВСУ, 2006. – 20 с.
3. Ищенко П.П. Специалисты в следственных действиях (уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты): [Практ. пос.] / П.П. Ищенко. – М.: Юрид. лит., 1990. – 160 с.
4. Волобуєва О.О. Взаємодія слідчого з фахівцями під час збору інформації про особу, що скоїла злочин: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 – кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза / О.О. Волобуєва.– 2006. – 20 с. – [Київський національний університет внутрішніх справ].
5. Корж В.П. Використання спеціальних економічних знань при розслідуванні нових економічних злочинів / В. П. Корж // Використання досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю: наук.-практ. конф. 19.11.97 р. м. Харків // Відп. ред. В.С. Зеленецький, доц. Л.В. Дорош. – Харків: Право. 1998. – С. 144-145.
6. Диканова Т.А., Осипов В.Е. Борьба с таможенными преступлениями и отмыванием «грязных» денег: Метод. пособ. – М.: ЮНИТИ - ДАНА, Закон и право, 2000. – 310 с.

ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ: ДОСВІД КРАЇН ЄС

*Парфило О.А., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
начальник відділу Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України*

Використання спеціальних знань судового експерта (криміналіста, спеціаліста) з метою протидії злочинності має виняткове значення. Ще засновник криміналістики Ганс Гросс наголошував на вагомій ролі спеціальних знань у встановленні особи злочинця, слідів злочину та можливості дослідження різних видів «реальних доказів» [1, 27]. Особливо це характерно для нинішнього періоду, коли для підготовки, вчинення та приховування злочину використовуються надсучасні технології, новітні технічні засоби і методи. Тому використання можливостей судово-експертних установ і експертно-криміналістичних підрозділів є важливою гарантією швидкого, повного й об'єктивного вирішення завдань кримінального судочинства.

Саме тому, незважаючи на вітчизняні досягнення в експертно-криміналістичній діяльності, особливого значення набуває досвід європейських країн з організації такої діяльності, а також врегулювання питання щодо відомчої приналежності експертних установ та характер їх централізації і децентралізації.

Експертно-криміналістична діяльність в країнах-членах Європейського Союзу – це як правило діяльність, що здійснюється в процесі досудового слідства та судочинства судово-експертними установами, експертно-криміналістичними підрозділами правоохоронних органів або судовими експертами, внесеними до національного реєстру визнаних експертів та/або отримали сертифікат (ліцензію), і полягає в організації та проведенні судових експертиз і досліджень.

У країнах ЄС відомі дві основні організаційні форми експертно-криміналістичної діяльності. Визначальним моментом для першої з них є орієнтація на спеціальні (у тому числі експертні) установи, для другої – орієнтація на конкретних фахівців, які включені до списків судових експертів або отримали ліцензію на право проведення судової експертизи.

На практиці в більшості європейських країн експертно-криміналістична служба разом з іншими поліцейськими організаціями перебуває під юрисдикцією Міністерства внутрішніх справ. У багатьох європейських країнах судові експерти також одночасно є і офіцерами поліції. В цілому дана структура не викликає сумніви з точки зору дотримання

законності та виправдана з огляду на ефективність застосування криміналістичних засобів і методів розкриття та розслідування злочинів.

Як приклад можна розглянути організаційну структуру експертно-криміналістичної служби Великобританії (The Forensic Science Service - FSS) – виконавчої установи МВС Великобританії, що є важливою ланкою в роботі британської поліції з розкриття, розслідування та попередження злочинів.

Основними завданнями FSS являються надання професійної допомоги в процесі розкриття і розслідування злочинів. Проте законодавством Великобританії передбачено можливість залучення до роботи фахівців приватних криміналістичних лабораторій, що як правило, надають свої послуги за деякими специфічними видами експертиз, такими, як криміналістичне дослідження документів.

Слід зазначити, що співробітники експертно-криміналістичної служби Великобританії беруть участь в оперативно-розшукових та слідчих заходах, виконують експертизи і дослідження для 43 регіональних поліцейських підрозділів Англії та Уельсу, а також для Королівської прокуратури, митної та акцизної служби та ряду інших правоохоронних органів. FSS надає послуги приватним компаніям як усередині країни, так і за кордоном; активно взаємодіє з правоохоронними органами більш ніж 35 країн [2].

Структура експертно-криміналістичних служб інших європейських держав не відрізняється великою різноманітністю. Так, у Німеччині та Італії державні експертні служби також перебувають у підпорядкуванні поліцейських відомств. Наприклад, у Німеччині експертно-криміналістичні підрозділи Федерального відомства у кримінальних справах (ВКА) проводять будь-які криміналістичні експертизи для поліцейських органів країни. В кожній землі (Bundesland) є своя незалежна судово-експертна лабораторія (das Landeskriminalamt); федеральні поліцейські формування (das Bundeskriminalamt) мають власні відділи для проведення спеціальних експертиз та досліджень, а також свої бази даних криміналістично значимої інформації.

Відділ КІ (Інститут правоохоронної діяльності й підготовки) є провідною дослідницькою установою німецької поліції. Він підтримує зусилля федеральних органів поліції й поліції земель у боротьбі зі злочинністю наданням послуг у наступних сферах діяльності: проведення криміналістичних і кримінологічних досліджень; розробка поліцейських методик; навчання і підвищення кваліфікації співробітників поліції. Інститут забезпечує проведення всебічних науково-практичних досліджень і впровадження сучасних технологій поліцейської діяльності. У його функції входить виявлення найбільш уразливих місць у сфері боротьби зі злочинністю й вироблення разом з досвідченими практиками заходів та інноваційних програм, спрямованих на вдосконалення діяльності поліції. В Інституті ведуться кримінологічні й криміналістичні дослідження, спрямовані на такі ключові сфери, як боротьба з організованою злочинністю, контрабандою, торгівлею людьми, економічними злочинами.

Відділ КТ (Das Kriminaltechnische Institut – Інститут криміналістичних експертиз) забезпечує всебічну наукову й координуючу допомогу в розкритті злочинів і представленні доказів у суді. Інститут має у своєму розпорядженні передові технології проведення криміналістичних експертиз, найсучаснішу криміналістичну техніку й необхідний науковий потенціал співробітників. Робота даного Інституту носить яскраво виражену науково-дослідну спрямованість, що проявляється в розробці більш досконалих методик проведення експертних досліджень при розкритті злочинів. У штаті даного відділу близько 300 співробітників, які представляють більше 60 професій – балістики, лінгвісти, фізики, хіміки, біологи, психологи тощо. Щорічно співробітниками Інституту криміналістичних експертиз проводиться більше 10 тис. різних експертиз за запитами підрозділів кримінальної поліції ФРН, а також їхніх колег з інших країн. Інститут активно співробітничав з аналогічними підрозділами інших країн у складі Європейської мережі інститутів судової експертизи (ENFSI), що поєднує понад 50 експертних установ Європи [3].

У деяких країнах експертно-криміналістична служба є частиною Міністерства юстиції (зокрема, Нідерландах та Польщі).

В Нідерландах, наприклад, Інститут судових експертиз (The Netherlands Forensic Institute – NFI) має статус агентства при Міністерстві безпеки і юстиції Нідерландів, знаходиться під юрисдикцією Генерального директората з правоохоронної діяльності. Спектр експертної діяльності – більше 30 судово-експертних напрямів, включаючи судово-медичні дослідження (у тому числі експертизи по ДНК, ведеться база даних ДНК Нідерландів). Основні замовники NFI – голландські прокуратура і поліція. Крім того, експертні послуги надаються також іншим особам та організаціям, наприклад, Міжнародному кримінальному трибуналу, Імміграційній службі, органам поліції або юстиції іноземних держав [4, 162].

У Польщі – Краківський судово-експертний інститут при Міністерстві юстиції імені професора Яна Зена проводить дослідження в наступних галузях: токсикологічна експертиза; експертиза наркотичних засобів; дослідження ДНК, експертиза лакофарбових матеріалів, експертиза виробів із волокон, скла; експертиза зброї і типів пострілів, трасологічна експертиза, експертиза фотозображень; почеркознавча експертиза; експертиза документів; дактилоскопічна експертиза; судово-психологічна експертиза, експертиза звукозаписів. До складу інституту входять п'ять експертних підрозділів, відділи забезпечення якості і логістики, а також відділ наукової інформації [5, 214].

Слід зазначити, що країни-члени ЄС активно впроваджують новітні науково-технічні засоби і методи розкриття та розслідування злочинів у діяльність експертно-криміналістичних служб. Наприклад, у Великобританії при проведенні судової експертизи та досліджень, таких як: експертиза матеріалів, речовин і виробів; біологічна експертиза тканин і виділень людини, все більш широке застосування знаходять сучасні інформаційні технології. У тому числі комп'ютерні методи моделювання злочинів для відновлення у тривимірному просторі події вчиненого злочину і подальшого надання доказів у суді. Зокрема, в діяльність FSS активно впроваджуються цифрові технології, що дозволяють збирати, обробляти і передавати в цифровому вигляді дані з місця події безпосередньо в лабораторію для аналізу і порівняння з наявними базами даних. Британська FSS вперше в світі ввела генотипоскопічну експертизу в практику експертно-криміналістичної діяльності. Предметом її особливої гордості є створена у квітні 1995 року національна база даних ДНК, що отримані від осіб, які вчинили злочини або підозрюються у їх вчиненні. Британське законодавство до-

зволяє відбирати зразки ДНК у всіх осіб, підозрюваних у вчиненні зареєстрованих злочинів або засуджених судом. На березень 2012 року в національній базі даних ДНК Великобританії вже налічувалося понад 6000000 ДНК-профілів [6].

Література:

1. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики / Г. Гросс, Л. Дудкина и Б. Зиллера; [пер. с нем.]. – новое изд., перепеч. с изд. 1908 г. – М.: ЛексЭст, 2002. – 1088 с.
2. Fields of Forensic Science // Офіційний сайт «The Forensic Science Service» [Електронний ресурс] / режим доступу: <http://www.fss.org.uk>.
3. Das Kriminaltechnische Institut (KT) // Офіційний сайт Федерального відомства у кримінальних справах (ВКА) [Електронний ресурс] / режим доступу: http://www.bka.de/nn_238474/DE/ThemenABisZ/Kriminaltechnik.
4. Усов А.И. Об институте судебной экспертизы Нидерландов (NFI) / А.И. Усов // Теория и практика судебной экспертизы. – № 2 (26). – 2012. – С. 160-162.
5. Ламухина О.А. Институт судебно-экспертных исследований Минюста Польши / О.А. Ламухина // Теория и практика судебной экспертизы. Научно-практический журнал. – № 2 (10). – 2008. – С. 214-216.
6. Forensic DNA Analysis // Офіційний сайт «The Forensic Science Service» [Електронний ресурс] / режим доступу: <http://www.fss.org.uk/forensic-dna-analysis.html>.

ВИЗНАЧЕННЯ ВІКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ У РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ ТА ЇХ ПОРІВНЯННЯ З УКРАЇНОЮ: ВИЯВЛЕННЯ ДЕЯКИХ ЗАГАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

*Пацамай М.П., курсант Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Грищенко О.А., кандидат юридичних наук, професор кафедри кримінального права та кримінології Одеського державного університету внутрішніх справ*

У нашому сьогоденні в час стрімкого розвитку нанотехнологій, створення все новіших і досконаліших машин з різноманітними функціями, які повністю замінили людську ручну працю, в час винайдення атомних бомб і спроб запровадження умов для життя на інших планетах космосу, в час кардинальних змін світу до кращого, на жаль, не змінюється на краще суспільство, а навпаки. Значно збільшується злочинність та небезпечність, проявлена у тероризмі, сепаратизмі, торгівлі людьми та у багатьох інших злочинних діяннях.

Актуальність розглядаемого питання полягає у проведеному відповідних паралелей щодо віку кримінальної відповідальності неповнолітніх за українським кримінальним законодавством із закордонним.

Питаннями визначення віку кримінальної відповідальності займалися такі науковці, як Х.Д. Аліклеров, З.А. Астерміров, А.В. Діамантів, К.А. Єрмаков, Д.А. Жуков, Г.І. Забрянській, Є. Б. Кургузкіна, В.В. Лебединський, В.А. Лелеков, Н. Мелешко, А. Меркушов, С.Ф. Мілюков, О. Мясников, Павлов, Р.І. Панкратов, Ю.Є. Пудовочкін, О.Д. Сітковська, М.М. Становський, Л.В. Ченцова, С. Шишков та багато інших.

Повноліття — вік, по досягненню якого людина набуває повної відповідальності за свої дії та вчинки згідно з Конституцією та законодавством. При цьому людина набуває також додаткових прав та зобов'язань. У різних країнах вік повноліття різний. В основному, це 18 років, як в Україні. Та, наприклад, в Азербайджані, Єгипті, Сінгапурі, Туреччині це 21 рік, в Таджикистан – 17 років, Непалі – 16 років, Узбекистані – 14 років [1].

Кримінальне законодавство України містить окремі норми, що передбачають відповідальність і покарання осіб у віці від 14 до 18 років. Відповідно до ч. 1 ст. 22 Кримінального кодексу України кримінальної відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину минуло шістьнадцять років. За ч. 2 ст. 22 до кримінальної відповідальності притягуються неповнолітні особи у віці від чотирнадцяти років за умисне вбивство, посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, представника іноземної держави, умисне тяжке тілесне ушкодження, умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, диверсію, бандитизм, терористичний акт, захоплення заручників, згвалтування, насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, крадіжку, грабіж, розбій, умисне знищення або пошкодження майна, пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів, угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна, незаконне заволодіння транспортним засобом, хуліганство [2].

Законодавство європейських країн передбачає дещо інакший вік кримінальної відповідальності. Ще в XIX ст. спостерігалися істотні розходження в підходах до вирішення питання про вік кримінальної відповідальності. У різних країнах він встановлювався по-різному: в Італії, Іспанії - 9 років, Австрії, Голландії, Росії і низці інших країн - 10, Німеччині, Угорщині, Швейцарії тощо - 12, Туреччині - 13 років. Найвищий початковий вік кримінальної відповідальності передбачало законодавство Норвегії - 16 років. Сьогодні воно здебільшого базується на основних міжнародних нормах, які містяться у Конвенції про права дитини, Правилах ООН щодо захисту неповнолітніх, позбавлених свободи та щодо відправлення правосуддя неповнолітніх і передбачає дещо інші цифри [3].

Чинний Кримінальний кодекс Франції не закріплює вік кримінальної відповідальності, але у статті 122-8 передбачено, що таким нормативно-правовим актом, як Ордонанс «Про дитячу злочинність» визначені умови, при яких особи старше 13 років можуть бути притягнуті до такої відповідальності. Ордонанс виділяє три вікові категорії неповнолітніх, до яких можливо застосувати заходи не лише покарання, а й альтернативні заходи. Перша група це неповнолітні, які не досягли 13 років, до яких застосовуються заходи захисту, заходи по здійсненню нагляду та примусові заходи виховного характеру. Друга група – від 13 до 16 років, до якої тільки у разі необхідності застосовуються виховні заходи, тому що для них передбачено засудження, якщо обставини справи та особа злочинця цього потребує, окрім покарання у вигляді позбавлення волі понад 20 років та штраф більше 50 тис. франків. До третьої групи відносяться

неповнолітні у віці від 16 до 18 років, які можуть бути визнані винними і притягнуті до кримінальної відповідальності з пом'якшуючою обставиною їх неповноліття [5].

Загальний вік притягнення до кримінальної відповідальності в Італії є досягнення особою 14 років. Але якщо особа не досягла цього віку та визнана соціально небезпечною, то до неї можуть бути застосовані заходи безпеки. Від 14 до 18 років для неповнолітніх обов'язково передбачене пом'якшене покарання [4].

У Голландії кримінальна відповідальність передбачена для осіб від 16 до 18 та від 18 до 21 року. Основним видом покарання яких є ув'язнення та штраф. Ув'язнення триває у межах від однієї доби до 12 місяців [5].

Згідно законодавства Іспанії особи, які не досягли 18 років, не підлягають кримінальній відповідальності [3].

У ФРН передбачено, що особи, які не досягли 14 років вважаються неосудними. Неповнолітні віком від 14 до 18 років несуть кримінальну відповідальність, якщо на час діяння за своїм моральним і духовним розвитком є достатньо зрілими, щоб усвідомлювати протиправність діяння і діяти відповідно до такого усвідомлення [5].

В чинному КК Швейцарії неповнолітні поділяються на дітей (особи віком від 7 до 15 років) та підлітків (особи віком від 15 до 18 років). Стосовно молоді, до якої належать особи віком від 18 до 25 років, у Швейцарії застосовуються загальні положення кримінального закону з урахуванням деяких особливостей. Цікаво, що в законодавстві Швейцарії навіть вживається термін «молодіжне кримінальне право» [4].

В Нідерландах спеціальні правила щодо кримінального покарання загалом встановлені для неповнолітніх злочинців віком від 12 до 18 років, але при цьому ці правила суд може застосувати і до осіб віком від 18 до 21 року, якщо для цього є відповідні підстави, зокрема, «з урахуванням тяжкості правопорушення, особи злочинця або обставин правопорушення» [5].

Отже, в кримінальному законодавстві європейських країн передбачений різний вік притягнення осіб до кримінальної відповідальності. Але, при встановленні вікових показників, як у кримінальному законодавстві України, так і за кримінальним законодавством інших країн, законодавець звертає увагу на оволодіння особою необхідними соціальними рисами осудності, наявність певного життєвого досвіду, певного рівня інтелектуального та розумового розвитку, які дозволяють особі не тільки користуватися певними правами, але й нести відповідальність за свої дії, зокрема кримінальну відповідальність за вчинення суспільно небезпечного діяння.

Література:

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. / Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. - К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. - 712 с.
2. Кримінальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 12 серпня 2015 року: (офіційний текст). – С.: ТВО «ВВП НОТІС», 2015 – 188 с.
3. Кримінологія: Підручник для студентів вищих навч. закладів / О. М. Джу́жа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик, П.П. Михайленко та ін.; За заг. ред. О. М. Джу́жи. - К: Юрінком Інтер, 2002. - 416 с.
4. Поволоцька С. До питання про дослідження злочинності неповнолітніх // Право України. - 2002. - № 11. - С. 120-124.
5. Фіцула М. Педагогічні проблеми профілактики правопорушень неповнолітніх // Право України. - 1995. - № 8. - С. 44-46.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД ДІТЕЙ

Пекарський С.П., кандидат юридичних наук, доцент кафедри спеціальних дисциплін та адміністративної діяльності ДЮОІ МВС України

В умовах структурного реформування системи МВС України [1] актуальним залишається проблема запобігання злочинності серед осіб, які не досягли повноліття. На нашу думку, для якісного аналізу кримінально-правових аспектів запобігання злочинності серед дітей, необхідно зупинитися на визначенні правового статусу дітей (дитини). Розглядаючи зазначену проблематику зазначаємо, що Кримінальний кодекс України [2] використовує термін «неповнолітній», яким позначено фізичну особу, котра не досягла вісімнадцятирічного віку. Визначено загальний вік притягнення особи до кримінальної відповідальності – 16 років, а за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів – 14 років [2]. При цьому, як слушно відмітили такі науковці як В.І. Женунтій та В.В. Вітвицька, кримінальне законодавство не визнає можливості набуття неповнолітніми прав дорослої людини, тобто дострокового набуття статусу повнолітньої особи [3, с. 19]. Своєю чергою цивільно-правові норми передбачають можливість отримання статусу дієздатної особи до досягнення повноліття. Також у кримінальному законодавстві залежно від кримінально-правових відносин використовують терміни-словосполучення: «неповнолітній суб'єкт злочину», «неповнолітній потерпілий від злочину» та «особа, що не досягла віку притягнення до кримінальної відповідальності». В більшості випадків, окрім спеціального суб'єкта, під терміном-словосполученням «особа, що не досягла віку притягнення до кримінальної відповідальності» кримінальний закон позначає неповнолітніх.

Але під час даного дослідження автор дійшов висновку, що законодавство України все більше замість термінів «неповнолітні (неповнолітній)», «малолітні (малолітній)» використовує термін «діти (дитина)». До прикладу, в наукових категоріях сучасного ювенального права більш точним також вважається термін «дитина» [4, с. 127]. На нашу думку, такий підхід повністю відповідає вимогам Конвенції ООН про права дитини [5] та Закону України «Про охорону дитинства» [6], якими проголошений захист дітей без розподілу на вікові категорії. Таким же підходом Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» [7], визначає правові основи діяльності органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей, на які покладається обов'язок здійснення соціального захисту і профілактики правопорушень серед осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку.

Так у ст. 3 даного Закону зазначено, що під профілактикою правопорушень серед дітей слід розуміти діяльність органів і служб у справах дітей, спеціальних установ для дітей, спрямовану на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню дітьми правопорушень, а також позитивний вплив на поведінку окремих дітей на території

України, в її окремому регіоні, в сім'ї, на підприємстві, в установі чи організації незалежно від форм власності, за місцем проживання [7].

Отже на нашу думку, такого роду зміни відповідають вимогам Сімейного кодексу України, позаяк поняттям «дитина» позначено осіб віком до вісімнадцяти років, на відміну від поняття «неповнолітні», яке охоплює лише осіб віком від 14 до 18 років. Так, відповідно до ст. 6 Сімейного кодексу України, правовий статус дитини має особа до досягнення нею 18-ти років [8]. Малолітньою вважається дитина до досягнення нею 14-ти років. Неповнолітньою вважається дитина віком від 14-ти до 18-ти років.

Безпосередньо, серед підрозділів ОВС, підрозділи кримінальної міліції у справах дітей, як самостійний підрозділ блоку кримінальної міліції, були уповноважені на здійснення:

- профілактичних заходів у дитячому середовищі;
- роботи з сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах;
- роботи з батьками, або особами, які їх замінюють, які не виконують передбачених законодавством України обов'язків з виховання дітей;
- заходів, спрямованих на попередження і виявлення фактів насильства у сім'ях;
- заходів, спрямованих на попередження вчинення дітьми правопорушень та злочинів;
- заходів, спрямованих на розкриття вчинених дітьми злочинів, а також злочинів, вчинених стосовно дітей;
- заходів, спрямованих на виявлення дорослих, які втягують дітей у злочинну чи іншу антигромадську діяльність;
- розшуку безвісно зниклих дітей тощо.

Безперечно вищезазначені обов'язки КМСД є не вичерпними, оскільки існувала система законодавчих та нормативних актів метою яких було запобігання втягнення дітей у злочинну та іншу антигромадську діяльність, здійснення соціального супроводу, соціальної реабілітації дітей тощо. Зокрема напрацьовувалася система партнерства міліції та школи в правовій освіті підлітків [9].

Але у зв'язку з проведенням структурних реформ в МВС України, були внесені зміни до ст. 5 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей». На даний час до системи органів і служб у справах дітей, спеціальних установ та закладів, які здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень віднесені уповноважені підрозділи органів внутрішніх справ [7, ст. 5]. На нашу думку не чітке визначення суб'єкта профілактики дитячих правопорушень, проступків та злочинів серед підрозділів ОВС не сприяє якісному запобіганню злочинності серед дітей. І це при тому рівні злочинності серед дітей, які ми маємо на сучасному етапі. Так офіційна статистика свідчить про те, що дітьми щорічно вчиняється від 7 до 10 % злочинів від загальної їх кількості [10]. Своєю чергою офіційна статистика, вчинених дітьми злочинів, не завжди враховує кількість суспільно-небезпечних діянь, які вчиняються особами, що не досягли віку притягнення до кримінальної відповідальності.

Отже український законодавець пішов шляхом реформування підрозділів кримінальної міліції у справах дітей, яке відобразилось у позбавленні даних підрозділів виконання оперативно-розшукової функції, та їх перепідпорядкуванням від блоку кримінальної міліції до блоку міліції громадської безпеки. І тому серед практичних працівників ОВС йде мова про формування підрозділів молодіжної превенції. Окрім того, на даний час відсутнє чітке правове регламентування запобігання дитячій злочинності підрозділами поліції.

Є надія, що підрозділи національної поліції, які на сучасному етапі формуються, не залишать поза увагою майбутнє України, а саме дітей.

Література:

1. Про затвердження Стратегії розвитку органів внутрішніх справ України та Концепції першочергових заходів реформування системи МВС України : розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 року №118-р;
2. Кримінальний кодекс України : офіц. текст. - К.: Юрінком Інтер, 2001. - 272 с.;
3. Женунтий В.И. Криминологические проблемы предупреждения преступных посягательств на нравственное и физическое развитие несовершеннолетних: монография / В.И. Женунтий, В.В. Витвицкая. – Донецк: ДЮИ МВД при ДонНУ, 2005. – 280 с.;
4. Крестовська Н.М. Ювенальний проступок та ювенальна юстиція / Н.М. Крестовська // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2004. – № 3. – С. 127-132;
5. Конвенція про права дитини // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – К.: Юрінком, 1997. – №5. – С. 35-54;
6. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 р.// Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142;
7. Про органи і служби в справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.1995 за N 20/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 6.– Ст. 35, зі змінами та доповненнями;
8. Харитонов Є.О. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / Харитонов Є. О., Харитонов О. І., Білоусов Ю. В.; за ред. Є.О. Харитонова. – 2-е вид., доповнене. – Х.: ТОВ «Одісей», 2008. – 560 с.
9. Партнерство школи та міліції в правовій освіті підлітків: [Електронний ресурс] // Режим доступу - www.teachers.iatp.org.ua;
10. Експрес-інформація про стан злочинності на території України за 2009 р., 2010 р., 2011 р., 2012 р. // Інформаційний бюл. ДІТ МВС. -К., 2009, 2010, 2011, 2012

ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

*Письменський Є.О., доктор юридичних наук, доцент,
начальник кафедри загальноюридичних дисциплін*

Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

Останнім часом у літературі серйозну увагу звертають на проблему удосконалення кримінально-правового забезпечення охорони професійної діяльності журналістів. Хоча, як на мене, існуючий стан цієї охорони на нормативному рівні кримінально-правового регулювання є більш-менш задовільним. Про це, по-перше, свідчить наявність встановленої у ст. 171 КК України відповідальності за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів, учинене в будь-якій формі (за винятком лише діянь, які не заподіяли і не могли заподіяти істотної шкоди). По-друге, йдеться про групу злочинів проти життя, здоров'я, власності та особистої волі журналістів, що з ухваленням Закону України від 12 травня 2015 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів» відображена в розділі XV Особливої частини КК України. По-третє, перешкоджання законній професійній діяльності журналіста як мета постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови утворює відповідну ознаку суб'єктивної сторони кваліфікованого складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 375 КК України.

Ураховуючи особливу роль (а від того і цінність) професійної діяльності журналіста в реалізації гарантованого Конституцією України права на свободу думки і слова та їхнє вільне вираження, законодавець слушно забезпечує охорону зазначеної діяльності на найвищому правовому рівні. Безперечно, система злочинів, пов'язаних із заподіянням або загрозою заподіяння шкоди професійній діяльності журналістів, не є цілком досконалою. Так, простежуються надмірність криміналізації та диференціації кримінальної відповідальності, розбалансованість санкцій тощо. Вирішення цих та інших споріднених проблем стає однією із задач сучасної науки кримінального права в Україні.

Разом з тим, як видається, не менш важливим у розгляданому контексті є зворотне питання щодо журналістів як специфічної категорії суб'єктів злочинів.

Аналіз чинного кримінального законодавства дозволяє стверджувати, що на сьогодні в ньому немає жодної заборони, адресатом якої був би безпосередньо журналіст як особа, котра професійно займається пошуком, створенням та використанням інформації (спеціальний суб'єкт злочину). Це звісно не означає, що в Особливій частині КК України відсутні «журналістські» статті. Вони є і підлягають систематизації.

Почну з того, що законодавець не випадково у ст. 171 КК України передбачив відповідальність за перешкоджання саме законній професійній діяльності журналістів. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про інформацію» правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації є одним із принципів інформаційних відносин. Зазначена діяльність, вчинювана неправомірно, не лише знаходиться поза захистом кримінального закону, але і може утворювати підставу для притягнення журналіста до юридичної відповідальності.

Отже, правовій охороні цілком слушно підлягає лише така журналістська діяльність, яка здійснюється відповідно до законодавчо встановлених вимог. Водночас незаконна професійна діяльність журналістів є не припустимою та залежно від виду порушення потребує належного реагування як у морально-етичній площині, так і правовій (у межах реалізації всіх видів юридичної відповідальності, включаючи кримінальну).

Поняття професійної діяльності журналіста в контексті реалізації завдань кримінального закону визначене у примітці до ст. 345-1 КК України, згідно з якою під цією діяльністю розуміється систематична діяльність особи, пов'язана із збиранням, одержанням, створенням, поширенням, зберіганням або іншим використанням інформації з метою її поширення на невизначене коло осіб через друковані засоби масової інформації, телерадіоорганізації, інформаційні агентства, мережу Інтернет. Такий підхід загалом узгоджується з нормативними положеннями, які регулюють сферу інформаційних відносин, і може бути використаний для потреб класифікації злочинів, які вчиняються журналістами у процесі професійної діяльності.

Із зазначеного визначення випливає, що журналістська діяльність складається із двох типів діянь: тих, які пов'язані з одержанням інформації (а також її окремими або спорідненими проявами у виді збирання та створення) і тих, які пов'язані з використанням інформації (зокрема, її поширенням та зберіганням). Журналіст має право одержувати та використовувати інформацію в будь-який спосіб, за винятком тих, які заборонені законом та (або) суперечать етичним засадам журналістської діяльності. Використання журналістом деяких із таких способів через притаманний їм високий рівень суспільної небезпечності може утворювати підставу кримінальної відповідальності.

Виходячи із цього, усі злочини, які можуть бути вчинені журналістом у процесі своєї професійної діяльності, пропоную поділити на такі два види: 1) злочини, які вчиняються у процесі збирання, одержання та створення інформації та 2) злочини, які вчиняються у процесі поширення, зберігання та іншого використання інформації.

Далі є доцільним розглянути кожний із цих видів докладніше та на підставі аналізу чинного кримінального законодавства виокремити підвиди злочинів, які охоплюють різні форми порушень журналістом урегульованого законом порядку збирання, одержання, створення, поширення, зберігання та іншого використання інформації.

1. Злочини, які можуть бути вчинені журналістом у процесі збирання, одержання та створення інформації.

1.1. Посягання на право приватності: порушення недоторканності житла (ст. 162 КК України); порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 163 КК України); порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України);

Право на приватність урегульовано на найвищому нормативному рівні – в Конституції України. Так, ст. 30 Основного Закону гарантує кожному недоторканість житла; ст. 31 – таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; ст. 32 забороняє втручатися в особисте й сімейне життя людей. Відповідно, не випадково, що правове забезпечення охорони цих прав здійснюється шляхом встановлення найсуворішого виду юридичної відповідальності.

1.2. *Посягання на право конфіденційності*: незаконне збирання з метою використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК України).

Комерційна та банківська інформація належать до інформації з обмеженим доступом, а саме до такого її різновиду, як конфіденційна інформація. Згідно з ч. 2 ст. 21 Закону України «Про інформацію» конфіденційна інформація має особливий режим поширення – вона може поширюватися лише за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом.

1.3. *Посягання на порядок доступу до інформації*: підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (ст. 358 КК України); незаконне використання спеціальних технічних засобів отримання інформації (ст. 359 КК України); несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку (ст. 361 КК України); незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала (ст. 435, ст. 445 КК України).

Визначену сукупність злочинів об'єднує їхнє вчинення журналістом для отримання доступу до певної інформації або полегшення такого доступу. Наприклад, ідеться про випадки, коли журналіст підроблює певний документ, що надає йому право на одержання інформації, яка його цікавить.

2. Злочини, які можуть бути вчинені журналістом у процесі поширення, зберігання та іншого використання інформації.

2.1. *Втручання в діяльність певної особи або державного органу*: втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, працівника державної виконавчої служби (ст. 343 КК України); втручання у діяльність державного діяча (ст. 344 КК України); втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК України); втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК України).

2.2. *Розголошення або інше використання певного виду інформації*: незаконне розголошення лікарської таємниці (ст. 145 КК України); незаконне використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК України); розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК України); незаконне використання інсайдерської інформації (ст. 232-1 КК України);

2.3. *Заклики до вчинення злочинів*: публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258-2 КК України); заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку (ст. 295 КК України); пропаганда війни (ст. 436 КК України); публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади (ч. 2 ст. 109 КК України); публічні заклики до вчинення дій з метою зміни меж території України або державного кордону України (ст. 110 КК України);

2.4. *Інші порушення, пов'язані із використанням інформації*: державна зрада (ст. 111 КК України); порушення рівноправності громадян залежно від їхньої расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками (ст. 161 КК України); порушення авторського права і суміжних прав (ст. 176 КК України); завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності (ст. 259 КК України); ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ст. 300 КК України); наруга над державними символами (ст. 338 КК України); пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів (ст. 436-1 КК України).

Усі ці злочини, крім відповідної сфери діяльності, об'єднує ще й умисна форма вини, виключно з якою вони можуть бути вчинені.

Підсумовуючи викладене, можна зробити такі висновки:

1. Злочини у сфері професійної діяльності журналіста – це сукупність умисних діянь, які вчиняються журналістом або щодо нього, та пов'язані із його діяльністю із збирання, одержання, створення, поширення, зберігання або іншого використання інформації.

2. Журналіст як потерпілий утворює відповідну ознаку об'єкта складів злочинів, передбачених ст.ст. 171, 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України.

3. Журналіст не є спеціальним суб'єктом жодного із злочинів, передбачених КК України.

4. Журналіст як загальний суб'єкт злочину може нести кримінальну відповідальність за вчинення у процесі своєї професійної діяльності злочинів, пов'язаних із: а) порушенням порядку збирання, одержання та створення інформації та б) поширенням, зберіганням та іншим використанням інформації певного змісту.

5. Перспективним напрямом для подальших наукових розвідок залишається проблема криміналізації деяких із діянь, вчинюваних журналістом, зокрема пов'язаних із поширенням завідомо недостовірної інформації.

ДОВЕДЕННЯ БАНКУ ДО НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА (СТ. 218¹ КК УКРАЇНИ)

*Плужнік О.І., кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Кримінальний кодекс України Законом № 218-VIII від 02.03.2015 року доповнено статтею 218¹ «Доведення банку до неплатоспроможності». Кримінальна відповідальність настає у випадку, якщо особа вчиняє будь-які дії, які 1) призвели до віднесення банку до категорії неплатоспроможних та 2) якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі або кредитору.

Банком визнається юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків. Державний реєстр банків це реєстр, що ведеться Національним банком України і містить відомості про державну реєстрацію усіх банків [1].

Під неплатоспроможністю слід розуміти неспроможність боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через відновлення його платоспроможності.

Боржником вважається юридична особа - суб'єкт підприємницької діяльності або фізична особа за зобов'язаннями, які виникли у фізичної особи у зв'язку зі здійсненням нею підприємницької діяльності, неспроможний виконати протягом трьох місяців свої грошові зобов'язання після настання встановленого строку їх виконання, які підтверджені судовим рішенням, що набрало законної сили, та постановою про відкриття виконавчого провадження, якщо інше не передбачено Законом «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [2].

Грошове зобов'язання це зобов'язання боржника сплатити кредитору певну грошову суму відповідно до цивільно-правового правочину (договору) та на інших підставах, передбачених законодавством України. До грошових зобов'язань відносяться також зобов'язання щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування; зобов'язання, що виникають внаслідок неможливості виконання зобов'язань за договорами зберігання, підяду, найму (оренди), ренти тощо та які мають бути виражені у грошових одиницях.

До складу грошових зобов'язань боржника, в тому числі зобов'язань щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування, не включаються неустойка (штраф, пеня) та інші фінансові санкції, визначені на дату подання заяви до господарського суду, а також зобов'язання, які виникли внаслідок заподіяння шкоди життю і здоров'ю громадян, зобов'язання з виплати авторської винагороди, зобов'язання перед засновниками (учасниками) боржника - юридичної особи, що виникли з такої участі.

Склад і розмір грошових зобов'язань, у тому числі розмір заборгованості за передані товари, виконані роботи і надані послуги, сума кредитів з урахуванням відсотків, які зобов'язаний сплатити боржник, визначаються на день подання до господарського суду заяви про порушення справи про банкрутство, якщо інше не встановлено Законом.

Коментований склад злочину є матеріальним, тому що дії, що призвели віднесення банку до категорії неплатоспроможних повинні завдати великої матеріальної шкоди державі або кредитору. Це є обов'язкова ознака об'єктивної сторони наданого складу злочину. Примітка до статті визначає, що у цій статті матеріальна шкода вважається великою, якщо вона у десять тисяч і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, що складе 6 090 000 гр. і більше ($609 \times 10\,000 = 6\,090\,000$ грив.). Закінченням злочину буде після настання злочинних наслідків, які завдали велику матеріальну шкоду державі або кредитору.

Кредитором у цій статті слід розуміти юридичну або фізичну особу, а також органи доходів і зборів та інші державні органи, які мають підтверджені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника; конкурсні кредитори - кредитори за вимогами до боржника, які виникли до порушення провадження у справі про банкрутство і виконання яких не забезпечено заставою майна боржника; поточні кредитори - кредитори за вимогами до боржника, які виникли після порушення провадження у справі про банкрутство; забезпечені кредитори - кредитори, вимоги яких забезпечені заставою майна боржника (майнового поручителя).

Кредитор банку це юридична або фізична особа, яка має документально підтверджені вимоги до боржника щодо його майнових зобов'язань.

Дії суб'єкта злочину обов'язково повинні супроводжуватись умисною формою вини, з корисливих мотивів, або іншою особистою заінтересованністю або в інтересах третіх осіб.

Суб'єкт злочину спеціальний, тому що він наділен додатковими ознаками. Диспозиція статті підкреслює вчинення дій *пов'язаною з банком особою*. Зокрема, частина друга примітки до цієї статті визначає, що термін «пов'язана з банком особа» вживається у значенні, визначеному Законом України «Про банки і банківську діяльність». Так, відповідно до статті 52 зазначеного закону пов'язаними з банком особами є:

- 1) контролери банку;
- 2) особи, які мають істотну участь у банку, та особи, через яких ці особи здійснюють опосередковане володіння істотною участю у банку;
- 3) керівники банку, керівник служби внутрішнього аудиту, керівники та члени комітетів банку;
- 4) споріднені та афілійовані особи банку, у тому числі учасники банківської групи;
- 5) особи, які мають істотну участь у споріднених та афілійованих особах банку;
- 6) керівники юридичних осіб та керівники банків, які є спорідненими та афілійованими особами банку, керівник служби внутрішнього аудиту, керівники та члени комітетів цих осіб;
- 7) асоційовані особи фізичних осіб, зазначених у пунктах 1-6 цієї частини;
- 8) юридичні особи, в яких фізичні особи, зазначені в цій частині, є керівниками або власниками істотної участі;
- 9) будь-яка особа, через яку проводиться операція в інтересах осіб, зазначених у цій частині, та на яку здійснюють вплив під час проведення такої операції особи, зазначені в цій частині, через трудові, цивільні та інші відносини.

Банк зобов'язаний подавати Національному банку України інформацію про пов'язаних із банком осіб у *порядку*, встановленому нормативно-правовими актами Національного банку України.

Національний банк України при здійсненні банківського нагляду має право визначати пов'язаними з банком особами фізичних та юридичних осіб, зазначених у пунктах 1-9 частини першої цієї статті, за наявності ознак, визначених у нормативно-правових актах Національного банку України, з урахуванням характеру взаємовідносин, операцій та наявності інших зв'язків із банком. Про таке рішення Національний банк України не пізніше наступного робочого дня повідомляє відповідний банк. У такому разі особа вважається пов'язаною з банком, якщо банк протягом 15 робочих днів із дня отримання повідомлення Національного банку України про визначення особи пов'язаною з банком не доведе протилежного.

Особа, визначена рішенням Національного банку України пов'язаною з банком особою, чи такий банк можуть оскаржити в установленому законом порядку рішення Національного банку України про визначення особи

пов'язаною з банком особою, а в разі притягнення такої особи до передбаченої законом відповідальності - оспорити підстави рішення Національного банку України про її визначення пов'язаною з банком особою.

Угоди, що здійснюються з пов'язаними з банком особами, не можуть передбачати умови, що не є поточними ринковими умовами.

Угоди, укладені банком із пов'язаними з банком особами на умовах, що не є поточними ринковими умовами, визнаються недійсними з моменту їх укладення.

Поточними ринковими умовами не вважаються, зокрема:

- 1) прийняття меншого забезпечення виконання зобов'язань, ніж вимагається від інших клієнтів;
- 2) придбання у пов'язаної з банком особи майна низької якості чи за завищеною ціною;
- 3) здійснення інвестиції в цінні папери пов'язаної з банком особи, яку банк не здійснив би в інше підприємство;
- 4) оплата товарів і послуг пов'язаної з банком особи за цінами вищими, ніж звичайні, або за таких обставин, коли такі самі товари і послуги іншої особи взагалі не були б придбані;
- 5) продаж пов'язаній з банком особі майна за вартістю, що є нижчою, ніж та, яку банк отримав би від продажу такого майна іншій особі;
- 6) нарахування відсотків та комісійних за послугами, наданими банком пов'язаним із банком особам, які є меншими, ніж звичайні;
- 7) нарахування відсотків за вкладами (депозитами), залученими банком від пов'язаних із банком осіб, які є більшими, ніж звичайні.

Банку забороняється надавати кредити будь-якій особі для погашення цією особою будь-яких зобов'язань перед пов'язаною з банком особою; придбання активів пов'язаної з банком особи, за винятком продукції, що виробляється цією особою; придбання цінних паперів, розміщених чи підписаних пов'язаною з банком особою.

Національний банк України здійснює контроль за операціями банків із пов'язаними з банком особами та має право встановлювати обмеження на операції банків із пов'язаними з банком особами.

Дії, визначені у стаття 218¹ КК України «Доведення банку до неплатоспроможності» караються обмеженням волі на строк від одного до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з накладенням штрафу від п'яти тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років і відноситься до злочинів, відповідно до ст. 12 КК України, середньої тяжкості [3].

Література:

1. Про банки і банківську діяльність. Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р. (Редакція станом на 12.08.2015). Електронний ресурс. Назва з екрану: zakon.rada.gov.ua/go/2121-14.
2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом. Закон України від 14.05.1992 № 2343-XII (із змінами та доповненнями від 06.06.2015 року).
3. Кримінальний кодекс України, прийнятий сьомою сесією Верховної Ради України 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради.- 2001.- № 25 – 26. - ст.131. Із наступними змінами та доповненнями. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

*Погребницький М.Л., кандидат наук з державного управління,
професор СК-8 Національної академії СБ України*

На даний час можна з упевненістю сказати, що сучасне суспільство поступово перетворюється у «постіндустріальне» чи «інформаційне» суспільство. При цьому виявляються характерні риси даного суспільства, а саме: відзначається зниження ролі матеріального виробництва, розвиток сектора послуг і зростаюча роль інформації.

Слід зазначити, що обсяги інформації у світі постійно зростають. Якщо ще в 80-х роках ХХ ст. її обсяги кожні десять років подвоювалися, то на сучасному етапі вони подвоюються щороку. Все це спонукало людство широко застосовувати технічні засоби для збирання, обробки та зберігання інформації, а канали зв'язку — для її передачі [1].

Основним об'єктом інформаційного суспільства є інформація. Інформаційний вплив на державу, суспільство, громадянина зараз є ефективнішим, ніж політичний, економічний і навіть військовий. Інформація стає реальною, майже фізично відчутною силою [2].

Відображаючи реальну дійсність, інформація інтегрується в усі напрямки діяльності держави, суспільства, громадянина. З появою нових інформаційних технологій, основою яких є впровадження засобів обчислювальної техніки, зв'язку, систем телекомунікації, інформація стає постійним і необхідним атрибутом забезпечення діяльності держави, юридичних осіб, громадських організацій та громадян. Від її якості та достовірності, оперативності одержання залежать численні рішення, що приймаються на різних рівнях – від глави держави до громадянина [3].

В умовах інформаційного суспільства інформація разом із знаннями виступає головним продуктом і основою його функціонування, яке забезпечується розвитком інформаційної інфраструктури, одним з основних елементів якої є інформаційні ресурси. Інформаційні ресурси становлять собою документи та масиви документів в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, фондах, банках даних, депозитаріях, музейних сховищах та ін.) [4]; тобто, вони виступають джерелами інформації.

Саме інформаційно-аналітичні системи органів державної влади можуть бути основою для формування національних інформаційних ресурсів як системи. Для цього потрібне вирішення складних організаційно-технічних питань, пов'язаних із забезпеченням скоординованого формування та ведення державних інформаційних ресурсів центральних та регіональних органів виконавчої влади. Це відноситься в першу чергу до тих органів державної влади, що мають у своєму розпорядженні розвинуті територіально розподілені інфраструктури, орієнтовані на збір інформації по всій території України, її обробку в інтересах органів виконавчої влади, а також всіх організацій та громадян країни [5].

Суть стратегії формування системи інформаційних ресурсів органів державної влади полягає в об'єднанні інформаційних ресурсів, призначених для забезпечення діяльності органів державної влади, на умовах відповідності цих ресурсів визначеним вимогам і включення їх в систему по регламентованій процедурі.

Інформація, яка використовується в органах державного управління, можна класифікувати за різними напрямками та ознаками. На підставі результатів систематизації поглядів різних вчених, можна запропонувати поділ інформації, що використовується у державному управлінні, на вхідну і вихідну; внутрішню і зовнішню; офіційну і неофіційну; загальну і галузеву; горизонтальну і вертикальну; інформацію про минуле, сьогодення й майбутнє; інформацію, призначену для керівника суб'єкта управління та для інших посадових осіб; усну, електронну, подану на паперових носіях; універсальну та спеціалізовану. Інформація для прийняття управлінських рішень має відповідати критеріям актуальності, своєчасності, повноти, доступності, адекватності для прийняття відповідних управлінських рішень. Обсяги та зміст інформації, потрібної суб'єктам управління, залежать від масштабу й важливості управлінського рішення, яке приймає той чи інший менеджер, кількості й характеру параметрів, які керуються і регулюються в керованій системі, кількості варіантів можливого стану й поведінки об'єкта управління, величини та різноманітності спричинюваних внутрішніх і зовнішніх дій, кількості та якості показників, які характеризують результати роботи системи, структури системи управління й кількості рівнів у ній [1].

Управлінський цикл починається зі збирання та обробки первинної інформації та закінчується одержанням (після аналізу) такої інформації (прийняттям рішення), яку треба передати на об'єкт управління для виконання, а потім і проконтролювати виконання рішення. Потреба в інформації різних ланок, суб'єктів управління неоднакова і визначається насамперед тими завданнями, які виконує в процесі управління той чи інший менеджер на основі повноважень або посадових прав і функціональних обов'язків, які він має.

Поняття «інформатизація суспільства» можна визначити так: інформатизація суспільства – це забезпечення орієнтованого, інноваційного розвитку, головною метою якого є підвищення інформаційної культури та знань, які перетворюються в ресурс соціально-економічного розвитку шляхом підсилення інтелектуальних можливостей людей і машин за допомогою інформаційних та телекомунікаційних технологій. Одним з пріоритетів побудови інформаційного суспільства є інформатизація органів державної влади та органів місцевого самоврядування, яка має сприяти прозорості та відкритості влади, підвищенню ефективності праці чиновників, якісному наданню населенню країни різноманітних інформаційних послуг органами влади, демократизації виборчого процесу, інтеграції з світовим інформаційним простором тощо. Головною метою інформатизації органів державної влади та органів місцевого самоврядування є створення оптимальних умов для задоволення як інформативних потреб так і реалізації конструктивних прав громадян, органів державної влади і місцевого самоврядування, організацій, суспільних об'єднань на основі формування і використання інформаційних ресурсів та найсучасніших інформаційних технологій.

Література:

1. Твердохліб М. Г. Інформаційне забезпечення менеджменту: Навч. посібник / М.Г. Твердохліб. — [Вид. 2-ге, доп. та перероб.]. – К.: КНЕУ, 2006. – 224 с.
2. Черешкин Д.С. Оружие, которое может быть опаснее ядерного / Д.С. Черешкин // Независимая газета. – 2007. – № 123.
3. Демкова М. Інформація як основа інформаційного суспільства: визначення поняття та правове регулювання / М. Демкова, М. Фігель // Інформаційне Суспільство. Шлях України. – К.: Фонд «Інформаційне суспільство України», 2004. – 422 с.
4. Голобуцький О.П. Електронний уряд / О.П. Голобуцький, О.Б. Шевчук. – К.: ЗАТ «Атлант UMS», 2002. – 174 с.
5. Ахламов А.Г. Інформаційні системи в державному управлінні: [конспект лекцій] / А.Г. Ахламов, А.Ю. Вакула, Ю.Б. Пігарев. – О.: Одес. філіал УАДУ, 2001. – 212 с.

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ СУЧАСНОСТІ

Політова А.С., кандидат юридичних наук, заступник начальника відділу організації наукової роботи Донецького юридичного інституту МВС України

Корупція – це велика проблема українського суспільства. Як відзначає О. Костенко, «корупція сьогодні в Україні має особливості, які відрізняють її від корупції в розвинутих країнах. Без виявлення цих особливостей не можна розробити адекватні заходи протидії їй. Корупція сьогодні в Україні має ту особливість, що це – корупція кризового типу. Зазначений тип корупції полягає в тому, що це корупція, яка: а) породжується кризою сучасного українського суспільства (а не лише недосконалістю кримінальної юстиції), б) здатна поглиблювати кризу українського суспільства, маючи властивість зводити нанівець будь-які політичні, економічні, правові, моральні реформи в Україні. У цьому її загроза для національної безпеки України» [1].

Одним із важливих аспектів сучасної державної правової політики в Україні є реформування системи запобігання і протидії корупції. Досягнення успіху в цьому процесі є передумовою для формування у суспільства довіри до влади, зростання економічного потенціалу держави, покращення добробуту громадян України. Протягом останніх років було зроблено декілька спроб побороти корупцію в Україні.

У 2014 році, із прийняттям низки антикорупційних законів, в Україні здійснене найбільш масштабне реформування антикорупційного законодавства. Ця реформа є системною, оскільки включає в себе ухвалення нової антикорупційної стратегії та на її основі законів, що повністю регулюють ключові сектори антикорупційної діяльності в державі: формування та моніторинг реалізації державної антикорупційної політики, превентивна антикорупційна діяльність, переслідування за корупцію.

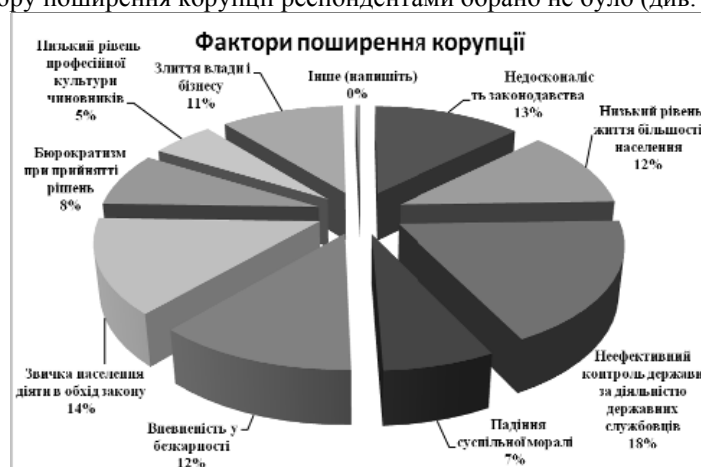
Проте, не дивлячись на такі кроки щодо подолання цього негативного явища, за результатами Індексу сприйняття корупції 2014 від Transparency International, Україна так і не пододала межу «корупційної ганьби». Наша держава отримала лише один додатковий бал, в порівнянні з 2013 роком, і залишається в клубі тотально корумпованих держав.

Зокрема, показники України в тогорічному Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index) від Transparency International склали: 26 балів зі 100 можливих і 142 місце зі 175 позицій. Це говорить про те, що Україна вчергове опинилась на одному шаблі з Угандою та Коморськими островами як одна з найбільш корумпованих країн світу.

Можна погодитися з О. Костенко в тому, що аналіз практики протидії корупції в Україні вказує на те, що ця протидія не заснована на адекватних уявленнях про корені корупції в Україні [1]. Так, зокрема, згідно з дослідженням «Рівень сприйняття корупції бізнесом», проведеного «Transparency International Україна», «ПриватБанк», ТОВ Аудиторська фірма «ПрайсвотерхаусКуперс (Аудит)» та «GfK Ukraine» у лютому-березні 2015 року, рівень корупції в державних органах влади залишається незмінним. За результатами дослідження, 57,2% опитуваних вважають, що ситуація з корупцією за останні півроку лишилася незмінною, 27,7% відповіли, що ситуація погіршилася, 15,1% респондентів відзначають покращення ситуації. Представники бізнесу, які стикалися з корупцією, протягом останнього півріччя визначили найкорумпованішими такі державні органи: податкову службу (25%); Агентство земельних ресурсів (7,1%); Державну автомобільну інспекцію (5,1%); митницю (4%); Міністерство внутрішніх справ (4%); обласні адміністрації (3,7%); прокуратуру (3,3%); міліцію (3,2%); санітарно-епідеміологічну службу (2,9%); Державну реєстраційну службу (2,8%); суди (2,8%); пожежну службу (2,5%); медичні заклади (1,7%); Державну архітектурно-будівельну інспекцію (1,6%); міськвиконкоми (1,4%) [2].

Виходячи із вищевикладеного, можна з впевненістю вважати, що при протидії корупції в Україні не враховується фактор корупційної активності громадян. Це призводить до того, що боротьба ведеться з окремими проявами корупційної активності конкретних посадових (службових) осіб і не має вирішального значення для протидії корупції.

Слід також відзначити і те, що про комплексність та багатогранність проблеми протидії корупції говорить й той факт, що домінуючого фактору поширення корупції респондентами обрано не було (див. мал. 1) [3].

Малюнок 1. Фактори поширення корупції

За офіційною інформацією Міністерства юстиції України у 2013 році до суду було направлено 2345 кримінальних справ з обвинувальним актом щодо корупційних злочинів. В цілому упродовж 2013 р. за вчинення кримінальних корупційних правопорушень було засуджено 799 осіб, у тому числі 74 – до позбавлення волі, 18 – обмеження волі, 3 – арешту, 1 – виправних робіт, 1 – громадських робіт, 215 – штрафу, відносно 3 осіб застосовано позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю, 2 – службове обмеження для військовослужбовців [4]. Наведені нами дані дають підстави говорити про те, що близько 30% кримінальних справ щодо осіб, що вчинили кримінальне корупційне правопорушення у суді залишаються без вироків.

У Верховному Суді України проаналізовано судову практику розгляду справ про корупційні правопорушення, умисне вбивство з кваліфікуючими ознаками, а також застосування виборчого законодавства у розгляді кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення за 2013 рік [5].

Судова палата у кримінальних справах Верховного Суду України відзначає, що судьями неоднозначно тлумачилися положення про відповідальність за порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, відповідальність за порушення вимог фінансового контролю, що негативно впливає на якість правозастосовної діяльності. Також до кримінальної відповідальності за вчинення корупційного діяння нерідко притягаються особи, які не є його суб'єктом, або в їх діях відсутня корупційна складова і вони підлягають притягненню до кримінальної відповідальності на загальних підставах за вчинення службових злочинів.

Крім того, є проблема правильності розмежування кримінально караного та адміністративного правопорушення, що мають подібні кваліфікуючі ознаки. У деяких випадках судді не досліджують належним чином обставини справи та наявні докази або дають їм неправильну правову оцінку, що зумовлює як безпідставне притягнення осіб до відповідальності, так і закриття провадження у справі. Викликає зауваження і якість окремих судових вироків та постанов у цих справах, їх обґрунтованість та визначеність корупційної складової в діях особи тощо.

Аналіз судової практики також засвідчив, що корупційні правопорушення вчинялися переважно в сферах діяльності органів місцевого самоврядування та державної влади, юридичних осіб публічного права. До відповідальності притягалися переважно керівники і спеціалісти державних структур середньої та нижчої ланки (сільські голови, секретарі сільських рад, викладачі навчальних закладів, медичні працівники і под.). Серед суб'єктів переважали особи, які вчинили так звану «соціальну» корупцію, тобто отримували неправомірну вигоду за незаконне надання довідки, лікарняного листка, успішне складання іспитів студентами, виділення земельної ділянки, надання приміщення в оренду та ін. [5].

Отже, одним із важливих аспектів сучасної державної правової політики в Україні є реформування системи запобігання і протидії корупції. Досягнення успіху в цьому процесі є передумовою для формування у суспільстві довіри до влади, зростання економічного потенціалу держави, покращення добробуту громадян України. Тому можна погодитися з Н. Задиракою та Р. Кабанцем, що практичний досвід правових держав світу у сфері боротьби з корупційними злочинами дає змогу сформулювати уявлення про основи передової національної антикорупційної стратегії, вироблення якої сьогодні необхідне в Україні. Відповідно, наразі вітчизняна влада повинна:

- розробити єдину державну політику у сфері боротьби з корупцією, яка містила б комплекс заходів державного, політичного, економічного, соціального і правового характеру;
- сформулювати спеціальну антикорупційну службу, незалежну від усіх гілок влади, яка забезпечила б контроль за діяльністю державних органів різних рівнів;
- забезпечити незалежне функціонування судової влади, за прикладом правоохоронних систем Італії, США, Великої Британії чи Франції.

Література:

1. Костенко О. Корупція в Україні – загроза національній безпеці / О. Костенко /. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbnews.com.ua/ru/blogs/130145/>
2. Волошина А. Повільні темпи боротьби з корупцією / А. Волошина /. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ti-ukraine.org/news/media-about-us/5557.html>
3. Корупція як соціальне явище: український контекст аналізу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bestreferat.ru/referat-210617.html>
4. Звіт про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції у 2013 році [Електронний ресурс] / Міністерство юстиції України. – Режим доступу: http://www.zhitomir-region.gov.ua/doc/korupciya/kor_inf_minust_3.pdf
5. Судова практика розгляду справ про корупційні правопорушення, умисне вбивство з кваліфікуючими ознаками, а також застосування виборчого законодавства у розгляді кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс] / Верховний Суд України. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/E3326C56CA951584C2257BA4004C523E](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/E3326C56CA951584C2257BA4004C523E)
6. Задирака Н. Світовий досвід запобігання та протидії корупції: до питання про інтеграції законодавства України до права Європейського Союзу / Задирака Н., Кабанець Р. // Віче. – 2014. – № 10. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/4201/>

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ВТРУЧАННЯ У ДІЯЛЬНІСТЬ СУДОВИХ ОРГАНІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

*Посторонка І.Г., студент магістратури Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Конопельський В.Я., доктор юридичних наук, доцент, начальник кафедри кримінального права та кримінології Одеського державного університету внутрішніх справ*

Незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України. Вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється (ч. 1. ч. 2 ст. 126 Конституції України). Згідно з ч. 1 ст. 47 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання. Це означає заборону будь-яких дій стосовно суддів незалежно від форми їх прояву з боку державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, установ, організацій, громадян та їх об'єднань, юридичних осіб з метою перешкодити виконанню суддями професійних обов'язків чи схилити їх до винесення неправосудного рішення, при цьому заборона впливу на суддів у будь-який спосіб поширюється на весь час обіймання ними посади судді.

Розгляд питання кримінально-правової охорони від втручання у діяльність судових органів у законодавстві зарубіжних країн доцільно, на наш погляд, здійснити через виділення держав романо-германської (континентальної) правової сім'ї, так як вказана правова сім'я більш за всі наближена до нашої.

Так, найбільш класичні правові зразки кримінально-правових норм романо-германської правової сім'ї представлені в Німеччині, Франції та деяких інших країнах континентальної Європи.

Окремі ознаки досліджуваного складу злочину можна побачити в декількох розрізних за розділами параграфами КК ФРН. Так, у відповідності до параграфу 90b «Антиконституційна образа конституційних органів» Розділу 1 «Зрада миру, державна зрада та створення небезпеки демократичній правовій державі» Глави 3 «Загроза демократичній правовій державі» Особливої частини КК ФРН злочином визнається «публічна, на зборах чи шляхом поширення письмових матеріалів образа законодавчого органу, уряду чи Конституційного Суду Федерації чи її Землі або одного з їх членів в цій якості таким чином, що це загрожує авторитетові держави... карається позбавлення волі на строк від трьох місяців до п'яти років» [1, с. 134].

Розглядаючи питання відповідальності за втручання в діяльність судових органів слід звернути увагу на те, що кримінально-правовому захисту підлягає Конституційний Суд Федерації (Bundesverfassungsgericht) чи її Землі. Останній же уповноважений вирішувати виключно питання відповідності законів і судових рішень Конституції ФРН. Взагалі ж Конституція ФРН розрізняє шість основних галузей юстиції: конституційну, загальну, трудову, соціальну, фінансову й адміністративну і встановлює відповідні їм п'ять систем судів, кожна з яких очолюється власним вищим органом. Об'єктом цього складу злочин, є суспільні відносини у сфері нормальної діяльності Конституційного Суду як одного за гарантів правової демократичної держави Німеччини. Разом з цим, зазначений вище склад злочину не має у структурі суб'єктивної сторони мети як обов'язкової ознаки, що не є характерним для кодексів постсоціалістичних країн, в тому числі й України.

Ще один склад злочину, яким передбачено відповідальність за втручання в діяльність судових органів закріплено в параграфі 105 «Примус конституційних органів» Глави 4 «Загальні приписи» Розділу 4 «Карані діяння проти конституційних органів, а також пов'язані з виборами та голосуванням» КК ФРН: «Хто протиправно силою чи погрозою її застосування примушує...Конституційний Суд Федерації чи її Землі до невиконання їх повноважень чи до виконання їх певним чином, карається позбавленням волі на строк від одного року до десяти років» [1, с. 142]. В цьому параграфі відображено насильницьке суспільно небезпечне діяння, пов'язане із втручанням в діяльність Конституційного Суду Федерації чи її Землі. Тобто, окрім обмеження сфери кримінально-правового захисту діяльністю судів конституційної юрисдикції, можна спостерігати й певне обмеження способів втручання у їх діяльність виключно фізичним чи психічним (у формі погрози) насильством.

Законодавство ФРН про кримінальну відповідальність не визнає ані правосуддя, ані будь-яку іншу діяльність суду як таку об'єктом кримінально-правової охорони; не містить кримінально-правових норм, спрямованих на захист судових органів від втручання в їх діяльність, за винятком окремих її форм щодо Конституційного Суду Федерації чи її Земель. Такий стан правового забезпечення досліджуваної проблематики може бути пояснений іншими правовими традиціями, а також відмінною від країн постсоціалістичного простору криміногенною обстановкою, в якій втручання в діяльність судових органів не набуло значного поширення, що не дозволяє криміналізувати цей вид суспільно небезпечних діянь.

Протилежний підхід до кримінально-правового захисту діяльності судових органів використано французьким законодавцем. КК Франції містить значну кількість норм, присвячених різним формам прояву порушення принципу незалежності суду взагалі й від зовнішніх факторів впливу, зокрема. Перш за все, слід зазначити, що в значній частині складів злочинів проти життя і здоров'я особи, проти власності тощо, кваліфікованими їх видами виокремлюються відповідні суспільно небезпечні діяння, спрямовані проти магістрату, суддів, присяжних. Так, згідно п. 3 ст. 322-3 КК Франції кваліфікованим видом знищення чи пошкодження будь-якого майна, що належить іншій особі є вчинення цього злочину на шкоду магістрату, судді, присяжному засідателю, адвокату, публічному службовцю, представнику закону, уповноваженому міністром юстиції, офіцеру жандармерії, службовцю національної поліції, митниці, пенітенціарної адміністрації чи будь-якій іншій особі, що володіє публічною владою або виконує обов'язки у державній службі, з метою вплинути своєю поведінкою на виконання ними своїх функцій чи обов'язків. Як можна переконаватися, в зазначеній статті по суті справи сконструйовано спеціальний склад злочину по відношенню до загального щодо втручання в діяльність судових органів на підставі особливого способу, пов'язаного зі знищенням чи пошкодженням майна. При чому таке майно не обов'язково має належати судді чи присяжному засідателю. Головним критерієм визнається спричинення їм шкоди (наприклад через знищення орендованого ними майна чи майна корпоративного суб'єкту господарювання, в якому є частка їх майнових прав, або ж майна близьких їм осіб; чи-то майна сторонніх осіб, але у безпосередній близькості до помешкання судді з метою залякування тощо) з визначеною метою – вплинути своєю поведінкою на виконання ними своїх функцій чи обов'язків. Однак, аналізований склад злочину відповідає більше ст. 378, аніж ст. 376 КК України, хоча і слід його визнати окремим випадком втручання в діяльність судових органів.

Другою особливістю є наявність достатньо значної кількості кримінально-правових норм казуїстичного характеру, пов'язаних з конструюванням ознак складів злочинів, що стосуються втручання в діяльність суду у різні способи та різними суб'єктами. Зокрема, відповідно до ст. 433-3 КК Франції злочином визнається «погроза вчинити будь-який злочин чи проступок проти особистості чи майна, вказана у відношенні магістрата, судді, народного засідателя...при здійсненні або у зв'язку зі здійсненням ними своїх функцій, якщо погроза вчиняється неодноразово, або виражена в письмовій, образотворчій чи будь-якій іншій матеріальній формі». В цій законодавчій конструкції відображена позиція, згідно з якою злочином визнається не лише погроза насильством чи знищенням майна судді, як це має місце у вітчизняному КК, а й вчинення будь-якого іншого злочину, не обов'язково щодо самого судді. При цьому конститутивною ознакою способу суспільно небезпечного діяння є матеріальний характер вираження погрози: неодноразово письмово, образотворчо чи на іншому матеріальному носії. Такий підхід в цілому не властивий для законодавства жодної з інших країн з іншою правовою системою та підкреслює казуїстичний характер юридичної техніки французького законодавця[2].

Вказане дозволяє зробити висновок, що специфіка кримінально-правового захисту французького суду від втручання в його діяльність полягає, по-перше, у наявності достатньо значної кількості спеціальних складів злочинів та, по-друге, наскрізного характеру кримінально-правових гарантій незалежності суду, що втілюються, зокрема, у виді кваліфікуючих ознак злочинів загально-кримінальної спрямованості.

Отже, в межах країн романо-германської правової сім'ї на жаль не виявлено спільних з українським кримінальним законодавством позицій щодо кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів.

Література:

1. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. – 524 с.
2. Уголовный кодекс Бельгии. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. – 561 с.

ПИТАННЯ КВАЛІФІКУЮЧИХ ОЗНАК У КОНТЕКСТІ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ТЕРОРИСТИЧНІ ЗЛОЧИНИ

*Примаченко В.Ф., кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

У нормах вітчизняного закону про кримінальну відповідальність кваліфікуючі ознаки мають досить вагомий значення і виконують не одну важливу функцію. Теорія кримінального права під такими ознаками визнає вказані в законі характерні для частини злочинів відповідного виду суттєві обставини, що відображають типову, значно змінену, порівнюючи з основним складом злочину, ступінь суспільної небезпечності вчиненого і особи винного й такі, що впливають на законодавчу оцінку (кваліфікацію) вчиненого та міру відповідальності [1, с. 230]. Виступають кваліфікуючі ознаки і одним із засобів диференціації кримінальної відповідальності, передбачених в Особливій частині КК України, а тому від якості їх конструкції залежить і якість самої диференціації, що у свою чергу зумовлює ефективність кримінального закону, який забезпечує захист прав і свобод людини та громадянина, дотримання законності у кримінальних провадженнях.

У групі злочинів передбачених ст. ст. 258, 258¹, 258², 258³, 258⁴, 258⁵ КК України, які у своїй сукупності, не зупиняючись на науковій дискусії щодо правильності загальної назви, назвемо терористичними злочинами є склади які містять кваліфікуючі ознаки і ті, що не містять їх взагалі. Із шести представлених статей п'ять містять кваліфікуючі ознаки. Найчастіше, а саме у чотирьох статтях, зустрічаються такі ознаки як «повторність» та «вчинення за попередньою змовою групою осіб» (ч. 2 ст. 258, ч. 2 ст. 258¹, ч. 2 ст. 258⁴, ч. 2 ст. 258⁵ КК України).

Якість зазначених кваліфікуючих ознак сама по собі не викликає додаткових запитань, особливо це стосується повторності. Однак, ознака «вчинення за попередньою змовою групою осіб» у ч. 2 ст. 258 КК України певним чином тісно пов'язана із самостійною нормою, яка у ст. 258³ КК України встановлює кримінальну відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації. Фактично ця стаття у попередній редакції ст. 258 КК України була відображена у частинах четвертій та п'ятій, але й тоді і зараз не було вирішено питання щодо розуміння поняття «терористична група» і як воно співвідноситься із наявною у ч. 2 ст. 258 КК України кваліфікуючою ознакою «вчинення за попередньою змовою групою осіб». Саме так і тлумачиться поняття «терористична група» в низці літературних джерел, тобто як група з двох або більше осіб, які об'єдналися з метою здійснення терористичних актів. Таке становище вбачається цілком неправильним, таким що занадто поширює дію цієї статті закону і протирічить наявним у кримінальному праві положенням стосовно співучасті у злочині та незакінченій злочинній діяльності. Цей підхід до положень ст. 258 КК України призводить до необґрунтованого посилення репресії щодо багатьох діянь, яким не притаманний великий ступінь суспільної небезпеки. Окрім цього, цей підхід не відповідає міжнародним стандартам. Так, згідно з Палермською конвенцією ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. рекомендується здійснити криміналізацію участі якої б то не було форми в організованій злочинній групі, яка є структурно оформленою групою в складі трьох або більше осіб [2, с. 47-48].

Проте, загалом можна зрозуміти чому серед вчених є і інші погляди, щодо того як тлумачити поняття «терористична група». Наприклад, В. Тихий вважає, що терористична група є видом організованої групи, але кількісно вона може складатися і з двох осіб. Обґрунтовує він це посиланням на відповідні положення чинного Закону України «Про боротьбу з тероризмом» [3, с. 98].

Дійсно, законодавець до сьогодні ще не узгодив із діючим вітчизняним кримінальним законодавством Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року, який явно йому суперечить у частині щодо кількості членів терористичної групи, оскільки у абз. 18 ст. 1 зазначеного закону вказано, що: «терористична група – група з двох і більше осіб, які об'єдналися з метою здійснення терористичних актів» [4].

Слід погодитись з тими науковцями, які пропонують скоригувати понятійний апарат та увести у зазначену статтю закону таке поняття, як «організована терористична група» – стійке об'єднання трьох і більше осіб, які об'єдналися з метою здійснення терористичних діянь [5, с. 127; 6, с. 198; 7, с. 84], що дасть змогу уніфікувати це поняття в Законі України «Про боротьбу з тероризмом» та КК України й відповідатиме визначенню форми співучасті, наведеному у ч. 3 ст. 28 КК України.

Крім того, обов'язково потрібно у самій ст. 258³ КК України, у всіх варіантах термін «терористична група» замінити на термін «організована терористична група». У даному випадку суперечності із кваліфікуючою ознакою «вчинення за попередньою змовою групою осіб», яка передбачена у ч. 2 ст. 258 КК України будуть усунуті.

Науковий і практичний інтерес при дослідженні кваліфікуючих ознак терористичних злочинів, з точки зору їх побудови на наповнення змістом, представляють ознаки, пов'язані із заподіянням майнової шкоди чи інших тяжких наслідків. Лише у двох статтях, що встановлюють кримінальну відповідальність за терористичні злочини передбачено такі кваліфікуючі ознаки як «заподіяння значної майнової шкоди чи інших тяжких наслідків». При цьому, в одному випадку вони поєднані в одній частині статті (ч. 2 ст. 258 КК України), в іншому в двох частинах статті. А саме, «заподіяння значної майнової шкоди» в ч. 2 ст. 258⁵ КК України, «заподіяння інших тяжких наслідків» у ч. 3 ст. 258⁵ КК України. Також, лише одна стаття зазначеної групи злочинів включає таку кваліфікуючу ознаку як загибель людини (ч. 3 ст. 258 КК України).

Вказані ознаки звичайно мають певну однаковість щодо своєї конструкції і закріплення, але уніфікації термінології та впорядкування потребує весь комплекс кваліфікуючих ознак, закріплених у КК України, тому усунення даного типу недоліків у одній статті чи одному розділі кримінального закону не є достатньою мірою. Очевидно, що це тема окремого дослідження, проте видається, що ґрунтуватися вона повинна також на наукових розробках кваліфікуючих ознак окремих злочинів та груп злочинів.

Вбачається, що заподіяння значної майнової шкоди у терористичних злочинах, за своїм змістом повинно визначатися чіткими економічними (фінансовими) критеріями суспільно небезпечної шкоди (неоподатковуваними мінімумами

ми доходів громадян), так як це, наприклад, передбачено у злочинах проти власності. Відсутність такої конкретизації суттєво ускладнює визначення цієї ознаки при правозастосовній діяльності.

Література:

1. Лесниевски-Костарева Т. А. Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика / Т. А. Лесниевски-Костарева. – 2-е изд., перераб., и доп. – М. : Изд-во НОРМА, 2000. – 400 с.
2. Проблеми систематизації та комплексного розвитку антитерористичного законодавства України / Кол. авт.: В.С. Зеленецький, В. П. Ємельянов, В. Я. Настюк та ін.; За заг. ред. В. С. Зеленецького, В. П. Ємельянова. – Харків : Право, 2008. – 96 с.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : У 2 т. – Т. 2 / За заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К. : Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. – 624 с.
4. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року № 638-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 25. – Ст. 180.
5. Шамара О. В. Відповідальність за здійснення терористичної діяльності за кримінальним законодавством України : монографія / О. В. Шамара. – К. : Видавничий дім «Артек», 2014. – 280 с.
6. Ємельянов В. П. Терористичні злочини: кримінально-правова характеристика та питання вдосконалення анти-терористичного законодавства : монографія / В. П. Ємельянов, Л. В. Новикова, М. В. Семикін; за заг. ред. В. П. Ємельянова. – Харків : Кроссруд, 2007. – 216 с.
7. Данилевський А. О. Кримінальна відповідальність за матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації : монографія / А. О. Данилевський; за наук. ред. Є.В. Фесенка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2009. – 231 с.

КРИТЕРІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ ГРАБІЖУ ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ: ЗАКОНОДАВСТВІ АСПЕКТИ

*Приходько С.В., студент магістратури Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Конопельський В.Я., доктор юридичних наук, доцент,
начальник кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Протидія корисливій злочинності посідає одне з найважливіших місць у системі протидії злочинності в цілому, адже людське існування, на теперішньому етапі розвитку суспільства, невід’ємно пов’язано з обігом та накопиченням матеріальних цінностей, що створює передумови для виникнення та поширення злочинних проявів, об’єктом яких є право власності. Вказане обумовлює постійний інтерес з боку правоохоронних органів в частині розробки адекватних засобів боротьби зі злочинністю у цій сфері. Разом з цим, окремі питання як кримінально-правової характеристики складів злочинів проти власності, так і їх кваліфікації залишаються недостатньо розробленими. Це стосується і складу грабежу та критеріїв його відмежування від суміжних складів злочинів, що вдається актуальним з огляду на реформування системи правозастосування та реалізації напряму гуманізації кримінального законодавства.

До суміжних складів для складу злочину, передбаченого ст. 186 КК України слід відносити крадіжку (ст. 185 КК України) та розбій (ст. 187 КК України).

Крадіжка (ст. 185 КК України) відрізняється від грабежу, у першу чергу за способом вчинення злочину – ознака таємності викрадення чужого майна. Таємність викрадення означає, що воно здійснюється непомітно:

- 1) для власника, володаря або охоронця – в їх відсутність, чи в їх присутності, але коли вони не помічають чи не усвідомлюють факту розкрадання (в силу різних особливих обставин);
- 2) для третіх осіб (сторонніх), які не помічають викрадення або не усвідомлюють сутності того, що відбувається;
- 3) розкрадання визнається таємним і тоді, коли воно спостерігається й усвідомлюється співучасниками та особами, причетними до цього злочину [1, с. 712].

При відмежуванні крадіжки від грабежу, як зазначено у положеннях постанови Пленуму Верховного Суду України, належить виходити із спрямованості умислу винної особи і даних про те, чи усвідомлювали потерпілі або інші особи характер вчинюваних винних дій. У зв’язку з цим викрадення належить кваліфікувати як крадіжку не лише тоді, коли воно здійснюється у відсутності потерпілого чи інших осіб, але і тоді, коли воно відбувається в їх присутності за умови, що винна особа не знає про це чи вважає, що робить це непомітно для них, а також тоді, коли потерпілий чи інші особи не усвідомлюють факту протиправного вилучення майна.

Вирішальним для відмежування таємного і відкритого викрадення є суб’єктивний фактор – думки, міркування винної особи, її оцінка, оцінки присутніми її дій.

Тому, якщо винний сумлінно помилявся, вважав, що чинене ним або ніхто не спостерігав, або ті, хто спостерігають його дії, не розуміють того, що дійсно відбувається, тобто не усвідомлюють факту викрадення, то воно визнається таємним навіть тоді, коли дії винного хтось спостерігав і розумів, що чиниться викрадення.

І навпаки, якщо злочинних дій ніхто не бачив, але винний через якісь особливі обставини вважав, що їх хтось спостерігає, тобто розумів, що він чинить викрадення в присутності сторонніх, яких він не знає і не знає їх оцінки його дій, то в таких випадках викрадення визнається відкритим.

Насильницький грабіж (ч. 2 ст. 186 КК України) необхідно відмежовувати від розбою (ст. 187 КК України). Основними ознаками, за якими розрізняються ці злочини, слід визнавати:

- а) спосіб посягання (грабіж – це завжди відкрите посягання, а розбій може вчинюватись як відкрито, так і таємно);
- б) характер фізичного й психічного насильства (при грабежі для досягнення своєї мети винний застосовує насильство, що не є небезпечним для життя або здоров’я потерпілого, або погрозу такого насильства, при розбої – насильство, небезпечне для життя чи здоров’я особи, яка зазнала нападу, або погрозу таким насильством);

в) момент закінчення (грабіж за своєю конструкцією є злочином з матеріальним складом і вважається закінченим з моменту, коли винна особа вилучила майно і має реальну можливість розпоряджатися чи користуватися ним, тоді як склад розбою сконструйований як усічений і розбій вважається закінченим з моменту нападу незалежно від того, чи заволоділа винна особа чужим майном) [2, с. 212].

При розмежуванні розбою і грабежу слід враховувати спосіб дій винного. Так, насильство з метою заволодіння майном, сполучене із застосуванням зброї, завжди повинно розглядатися як розбій, незалежно від характеру наслідків, що наступили.

Викрадення визнається відкритими тоді, коли воно вчиняється у присутності малолітніх, старших за 5-6-літній вік, оскільки, як свідчить практика, особи в такому віці вже розуміють суспільну сутність розкрадання.

Інколи розкрадання починається таємно, а потім викривається і стає відкритим. Кваліфікація злочину в таких випадках залежить від того, як діяла винна особа потім.

Якщо винного викрито і він припинив викрадення, то його дії кваліфікуються як замах на крадіжку за ст. 15 і відповідною частиною ст. 185 КК України.

Дії, розпочаті як крадіжка, але виявлені потерпілим чи іншими особами і, не дивлячись на це, продовжені винною особою з метою заволодіти майном або його утримати, кваліфікуються як грабіж. А коли винний застосував насильство чи висловлював погрози його застосувати, його дії кваліфікуються як грабіж чи розбій залежно від характеру насильства чи погроз [3].

Дії, розпочаті як таємне розкрадання чужого майна, а закінчені у присутності сторонніх осіб, кваліфікуються як грабіж, оскільки винна особа в будь-якому випадку розуміє і усвідомлює, що вона викрита, але від закінчення злочину не відмовилася. Таке переростання крадіжки її грабіж можливе лише до моменту закінчення крадіжки. Тому коли винний закінчив крадіжку, відійшов з місця вчинення злочину і мав можливість використати викрадене майно або розпорядитись ним, крадіжка уже не може перерости у грабіж.

Дії винного не можуть бути кваліфіковані як грабіж, якщо не доведено, що він мав умисел відкрито викрасти чуже майно.

Якщо винний застосовує насильство з метою звільнитися від затримання, припинивши розкрадання, тобто покинувши майно, речі, гроші, то таке насильство не може бути підставою для кваліфікації його як грабежу за ч. 2 ст. 186 КК України. В залежності від способу викрадення (таємно чи відкрито) дії винного у такому випадку кваліфікуються як крадіжка чи грабіж (ненасильницький). Заподіяння при цьому певної шкоди здоров'ю потерпілого утворює окремий злочин проти особи і кваліфікується за сукупністю злочинів.

Не утворює насильницького грабежу (ч. 2 ст. 186 КК України) викрадення способом «хапка» (хапання), оскільки винний у такому випадку застосовує не насильство, а розраховує на несподіваність і раптовість своїх дій [4, с. 185].

Отже, насильницький грабіж (ч. 2 ст. 186 КК України) слід відмежовувати від розбою (ст. 187 КК України) за такими ознаками: а) спосіб посягання (грабіж – це завжди відкрите посягання, а розбій може вчинюватись як відкрито, так і таємно); б) характер фізичного й психічного насильства (при грабежі для досягнення своєї мети винний застосовує насильство, що не є небезпечним для життя або здоров'я потерпілого, або погрозу такого насильства, при розбої – насильство, небезпечне для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або погрозу таким насильством); в) момент закінчення (грабіж за своєю конструкцією є злочином з матеріальним складом і вважається закінченим з моменту, коли винна особа вилучила майно і має реальну можливість розпоряджатися чи користуватися ним, тоді як склад розбою сконструйований як усічений і розбій вважається закінченим з моменту нападу незалежно від того, чи заволоділа винна особа чужим майном).

Література:

1. Вартилицька І.А., Плугагир В.С. Кримінальне право України. альбом схем: навч. посібник / За заг. ред. В.Я. Горбачевського.- К.: Атіка, 2003.- 208 с.
2. Кримінальне право України: особлива частина. Підручник. За заг.ред. Стрельцова Є.Л., Кармазін Ю.А., Доброход І.С., Бабій А.П.-Х.: Одиссей, 2009,- 496 с.
3. Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 грудня 1992 р. № 12 // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах. – Х. : Одиссей, 2000. – С. 131–147.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К. : Канон, 2001. – 1104 с.

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ УМОВ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ВІДПОВІДНО ДО СТАТІ ЗАСУДЖЕНОЇ ОСОБИ

*Резніченко Г.С., кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Із прийняттям нового КВК України істотно поліпшилася правова база функціонування системи виконання покарання. На порядок денний постали питання якості її функціонування з точки зору індивідуального запобігання злочинності, оптимального досягнення цілей покарання. У спеціальних дослідженнях підкреслюється той факт, що новий КВК реалізує загально визнані концептуальні положення про демократизацію, гуманізацію, диференціацію та індивідуалізацію виконання кримінальних покарань, він розроблявся з урахуванням міжнародних стандартів поводження з в'язнями [1, С. 279].

Проблеми диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі у різних аспектах вивчали Меркулова В.О., Джужа О.М., Міхлін О.С., Леснієвські-Костарева Т.А., Захаров В.П., Лисодед А.О., Ковальов О.Г.,

Нікітенко С.В., Денисова Т.А., Жук І.Л., Колб О.Г. Проте аналізу проблем диференціації виконання покарання у виді позбавлення волі відповідно до статі засудженої особи приділено недостатньо уваги.

Відповідно до конституційних положень та міжнародних стандартів норми кримінально-виконавчого законодавства, як правило, не встановлюють будь-яких привілеїв для засуджених залежно від статі (за винятком стану вагітності та наявності малолітньої дитини), раси, національності, соціального походження, мови, майнового стану та посадового становища. Проте рівність перед законом не означає рівності умов відбування покарання. І ці умови є диференційними залежно від віку, стану здоров'я та, у певних випадках, статі. За міжнародними правилами більш пільгові умови мають бути встановлені для неповнолітніх, інвалідів, осіб похилого віку, жінок. До того ж, умови виконання і відбування покарання пов'язані з характером та ступенем тяжкості вчиненого злочину, поведінкою засудженого під час відбування покарання.

Класифікація засуджених передбачає їх поділ на категорії залежно від соціально-демографічної (стать, вік, громадянство) та кримінально-правової (ступінь тяжкості злочину, форма вини, наявність рецидиву, вид та строк покарання) ознак. Найбільш пільгові умови встановлені для утримання в місцях позбавлення волі вагітних жінок та жінок, які мають у будинках дитини при колонії дітей.

За статевою ознакою здійснюється диференціація всіх засуджених за видами режиму утримання, що відтворюється в особливостях порядку виконання покарання і відповідає різним рівням безпеки установ з виконання покарань.

Відповідно до ст. 86 КВК вид колонії, в якій засуджені до позбавлення волі відбувають покарання, визначається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, що вважається вченими не зовсім правильним, оскільки це питання стосується гарантії прав та інтересів засудженої особи під час відбування покарання [2].

Відповідно до ст. 18 КВК жінки, засуджені до позбавлення волі, утримуються у виправних колоніях мінімального та середнього рівня безпеки. На середньому рівні безпеки відбувають покарання жінки, засуджені до довічного позбавлення волі; жінки, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк у порядку помилування або амністії. Усі інші категорії засуджених жінок, незалежно від тяжкості злочину, наявності судимостей, факту відбування раніше покарання у виді позбавлення волі, мають утримуватися за однакових режимних умов у колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, що за обсягом правобмежень є менш суворим серед закритих установ.

Отже, жінки, які вчинили тяжкі та особливо тяжкі злочини, мають декілька судимостей, утримуються за більш пільгових умов ніж чоловіки, якщо брати до уваги обсяг обмежень, а отже, правове становище засудженої жінки. І це є цілком зрозумілим і доцільним, урахувавши психофізичні та соціально-психологічні особливості жінки, порівняно менший ступінь суспільної небезпеки жінки, більш руйнівний вплив перебування в місцях позбавлення волі на особистісні якості засудженої.

Отже, основна частина засуджених жінок відбуває покарання в установі закритого типу мінімального рівня безпеки. Існують певні незначні відмінності, визначені законодавчо, між жіночими і чоловічими установами мінімального рівня безпеки, як такі, що відтворюються в особливостях матеріально-побутового забезпечення та окремих елементів застосування такого стягнення як переведення до дисциплінарного ізолятору. Так статева ознака визначає певні особливості в матеріально-побутовому забезпеченні засуджених до позбавлення волі. Суттєвим є реформування законодавства в напрямі створення необхідних житлово-побутових умов у колоніях, де мають утримуватися жінки та неповнолітні. Норма житлової площі на одного засудженого в цих колоніях не може бути меншою чотирьох квадратних метрів. Засуджені забезпечуються одягом, білизною, взуттям з урахуванням статі і кліматичних умов (ст. 115). Особливості в переліку предметів та речей, що можуть мати засуджені жінки відповідно до статевих відмінностей, визначаються відомчими нормативними актами, правилами внутрішнього розпорядку (певного часу обмеження були дуже суттєвими: навіть помада, інша косметика не дозволялися). До того ж законодавство визначає відмінність у застосуванні заходів стягнення до засуджених жінок і чоловіків. Ця відмінність полягає в тому, що поміщення засуджених жінок до дисциплінарного ізолятору має тривати на строк до 10 діб (у чоловіків – до 15 діб). Проте у правозастосуванні, у процесі вирішення деяких питань, що стосуються організації перебування в місцях позбавлення волі, існують відмінності, що не передбачені законодавством: відсутність локальних дільниць у житловому секторі.

Щодо інших умов та порядку відбування покарання у виді позбавлення волі, за чинним кримінально-виконавчим законодавством виправні установи для утримання жінок та чоловіків практично майже нічим не відрізняються. Можна констатувати арифметичну рівність умов утримання чоловіків та жінок (звісно, якщо не брати до уваги особливості утримання вагітних та жінок, які мають дітей віком до трьох років). У матеріально-побутовому та санітарному відношенні умови утримання чоловіків та жінок практично не мають відмінностей. Установи ідентичні, однакові за будь-якими параметрами. Іноді жіночі установи – це похмурі будівлі, в яких домінує сірий тон інтер'єру, відсутній комфорт та зелені насадження. Вважається, що невідповідність матеріально-побутових умов організації виконання кримінального покарання у виді позбавлення волі анатомо-фізіологічним, психологічним особливостям жінок є однією з причин, що сприяє виникненню та розвитку дезадаптації жінок, які відбувають позбавлення волі. Найбільшою мірою це стосується молодих жінок [3, С. 53; 11]. Ураховуючи значне «перенаселення» жіночих колоній, казармений тип мешкання більшості засуджених жінок, маємо передбачити, як пригнічує ця обстановка особистість жінки, яка взагалі покликає за своєю природою до краси та затишку. Існує думка, що здебільшого саме завдяки цьому засуджені жінки після звільнення з місця позбавлення волі стають «довічними мандрівницями між в'язницями та колоніями» [4, С. 87].

Отже приймаючи до уваги все вищевикладене вважається за доцільне створення та існування різних виправних колоній для утримання чоловіків та жінок, які будуть передбачати суттєво відмінні умови та порядок відбування покарання у виді позбавлення волі.

Література:

1. Джужа О. М. Кримінально-виконавчий кодекс України в контексті європейської інтеграції / О. М. Джужа, Є.М. Бодюл / за заг. ред. А. А. Музики // Проблеми пенітенціарної теорії та практики: щорічний бюлетень. – К.: КЮІ КНУВС, 2005. – № 10. – С. 278-282.
2. Лысоед А. О проблемах распределения осужденных по видам учреждений / А. Лысоед // Аспект: Інформаційний бюлетень. – 2002. – № 3. – С. 9-11.
3. Ковалев О. Г. Криминологические и психологические проблемы дезадаптации женщин молодежного возраста, отбывших наказание в виде лишения свободы: [учебное пособие] / О. Г. Ковалев, Н. А. Харина; Ред. совет: Ю.К. Александров, И. Н. Зайцев, О. И. Пономаренко и др. – М.: «Права человека», 2001. – 100 с. – (Тюремная библиотека; вып. 24).
4. Женские исправительные учреждения: время реформ: материалы Всероссийского семинара руководителей женских исправительных и воспитательных колоний [«Реформа системы через реформу сознания»], (Краснодар, 2-3 апреля 2001 г.). – М., изд-во «Эслан», 2001. – 128 с.

КРИТЕРІЙ ВИЗНАЧЕННЯ ОБЛАДНАННЯ, ЯКЕ ВИКОРИСТОВУЄТЬСЯ ДЛЯ НЕЗАКОННОГО ВИГОТОВЛЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ

Рівчаченко О.А., ад'юнкт Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: Стрільців О.М., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, начальник наукової лабораторії з проблем кримінальної міліції навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та кримінальної міліції Національної академії внутрішніх справ

Згідно з чинним законодавством предметом злочину, передбаченого статтею 313 Кримінального кодексу України (далі – КК), є обладнання, призначене для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів [1]. Дослідження предмета злочинного посягання, передбаченого зазначеною статтею 313 КК України, вимагає розгляду питання про його класифікацію.

Не дивлячись на запровадження у 1995 році кримінальної відповідальності за незаконні дії з обладнанням, яке використовується для виготовлення наркотиків, на сьогодні відсутній їх повний перелік.

На законодавчому рівні постановою Кабінету Міністрів України від 5 березня 2008 року № 140 визначено лише Перелік обладнання, яке використовується для легального виробництва, виготовлення наркотиків і прекурсорів та підлягає контролю [2]. До цієї категорії віднесені:

1. Машина та механічні пристрої для таблетування лікарських засобів та нанесення покриття на таблетки.
2. Обладнання для наповнення та запаювання ампул.
3. Машина для очищення насіння маку.

Щодо обладнання, яке використовується для незаконного, так званого кустарного виготовлення наркотиків, то на сьогодні відсутні критерії за якими таке обладнання характеризується. У Постанові Пленуму Верховного Суду України № 4 від 26.04.2002 «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів»[3] під обладнанням, призначеним для виготовлення наркотиків потрібно розуміти апарати, пристрої, прилади, за допомогою яких ці засоби й речовини виготовляються (наприклад, конденсаційна труба, випарник, генератор пари, прес, необхідні для виготовлення гашишу), чи окремі вузли, деталі відповідного агрегату (наприклад, насос для відсмоктування фільтра при перегонці опію). Використані для виготовлення наркотиків побутові предмети (кухонний посуд, млинок для кави, м'ясорубка тощо) обладнанням, призначеним для цієї мети, за змістом закону не визнаються. Не належать до зазначеного обладнання і такі предмети медичного призначення, як шприци, стандартні флакони для розфасування ліків, скляні відвідні трубки та ін.

У той же час нормативно не визначено критерії обладнання, призначеного для виготовлення наркотиків. Це не тільки затрудняє його облік та ідентифікацію, здійснення порівняння для подальшого запобігання витоку такого обладнання до незаконного обігу, а й негативно впливає на результати розслідування кримінальних справ, пов'язаних з незаконним обігом такого обладнання.

Таким чином на сьогодні постала необхідність визначити певні критерії обладнання, яке використовується при незаконному виготовленні наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів ркотиків. Такими критеріями, зокрема, можуть бути:

1. Виріб повинен мати спеціальне призначення, яке населенням у побуті не використовується. Про що може вказувати незвичайний характер виявленого конкретного обладнання у володінні у особи, зокрема, яка причетна до незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.
2. За технічним описом, технічній характеристиці виробу можна переконливо довести його використання під час процесу незаконного виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.
3. Наявність інформації експертних, судових і слідчих органів про неодноразове вилучення даного обладнання або виробу в осіб, обвинувачених у незаконному виготовленні наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25–26. — Ст. 131.
2. Перелік обладнання, яке використовується для виробництва, виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та підлягає контролю [Текст] : затв. пост. Кабінету Міністрів України від 5 березня 2008 року № 140 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>

3. Про судову практику в справах про злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів [Текст] : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квіт. 2002 р. № 4 // Вісник Верховного Суду України. — 2002. — № 4.

ЗНАЧЕНИЕ МЕСТА СОВЕРШЕНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЯ

*Родионова Т.В., старший преподаватель кафедры уголовного права, уголовного процесса и криминалистики
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова*

*Научный руководитель: Музыка А.А., доктор юридических наук, профессор, ведущий научный
сотрудник Государственного научно-исследовательского института МВД Украины*

Создание новых, вызванных потребностями социальной практики, уголовно-правовых норм и совершенствования уже действующих, во многом зависит от уровня теории уголовного права, а также практики применения уголовного законодательства правоохранительными органами. В этой связи наибольшую актуальность приобретают те научные исследования в области уголовного права, которые посвящены малоизученным либо вовсе обойденным вниманием исследователей проблемам. Одной из них является, в частности, проблема уголовно-правового значения места совершения преступления. Между тем, роль места совершения преступления в уголовно-правовой оценке деяния существенна. Это обстоятельство затрудняет решать единообразно вопросы о наличии оснований уголовной ответственности. Вместе с тем, определение места совершения преступления необходимо для установления пределов действия уголовного закона. Уголовно-правовое значение места совершения преступления складывается из его значения как признака состава преступления и обстоятельства, влияющего на установление территориальных пределов действия уголовного закона в пространстве [1, с. 11].

В процессе расследования и судебного рассмотрения уголовных производств, места совершения преступлений в значительной мере обеспечивает обоснованность и точность применения уголовного закона, ввиду чего представляют несомненный практический и теоретический интерес. В Особенной части Уголовного кодекса Украины [2] указаны следующие места совершения преступления: психиатрическое учреждение (ч. 1 ст. 151); жилище, иное помещение или хранилище (ч. 1 ст. 162; ст. 178; ч. 3 ст. 185; ч. 3 ст. 186; ч. 3 ст. 187); объекты электроэнергетики (ст. 194-1); таможенная граница (ч. 1 ст. 201); земли (ст. 239; ст. 254); недра (ст. 240); водные объекты (ст. 242; ст. 243); континентальный шельф Украины (ст. 244); заповедники или территория природно-заповедного фонда Украины (ст. 246; ст. 248; ч. 1 ст. 252); объекты представляющие повышенную опасность (ст. 261); территория Украины (ст. 268); воздушное судно (ст. 269); взрывоопасные предприятия или цеха (ч. 1 ст. 273) и так далее. В тех случаях, когда место совершения преступления выступает в качестве конструктивного признака состава, установление того, что преступление совершено в другом месте, означает либо отсутствие вообще в деянии состава преступления, либо влечет квалификацию преступления по другим статьям Уголовного кодекса.

Все достаточно просто в отношении преступлений, для состава которых достаточно лишь совершения общественно опасного деяния и не обязательно наступление общественно опасного последствия (формальных составов). Местом совершения преступления следует считать то место, где совершено действие или бездействие. Для преступлений, состав которых включает наступление общественно опасного последствия, местом совершения, как правило, следует считать место наступления этого последствия. Так же решает данный вопрос в пользу места наступления последствий и К. Л. Акоев. Ряд авторов не соглашаются с предложенной точкой зрения и считают, что место совершения преступления там, где совершены или окончены действия, обусловившие наступление преступного результата. Эта позиция обосновывается тем, что виновный далеко не всегда предопределяет место наступления преступного последствия.

Дискуссионным остается вопрос относительно места совершения преступлений, в которых место деяния и его последствий не совпадают, а также для преступлений, отдельные акты которых или действия соучастников совершены в разных местах. Данные преступления в зависимости от конструкции составов преступлений или способов их осуществления образуют следующие категории преступлений: преступления с материальным составом; преступления с двумя действиями; длящиеся преступления; продолжаемые преступления; преступления, совершенные в соучастии.

Преступления с двумя действиями – это сложные составные преступления, которые слагаются из двух действий, каждое из которых в отдельности само по себе предусмотрено в качестве самостоятельного преступления и при этом совершается на разных территориях. Под длящимся преступлением понимается действие или бездействие, сопряженное с последующим длительным невыполнением обязанностей, возложенных на виновного законом под угрозой уголовного преследования. Продолжаемое преступление определяется как преступление, складывающееся из ряда тождественных преступных действий, направленных к общей цели и составляющих в своей совокупности единое преступление. Соучастие в преступлении определяется как особая форма преступной деятельности, когда несколько лиц объединяют свои усилия для достижения общественно опасного результата.

Отсутствие в законе рекомендаций по определению места совершения преступления вызывает особые трудности в квалификации данной категории преступлений, в случае совершения таких преступлений на территории нескольких государств.

В совокупности с другими обстоятельствами такой признак, как место совершения преступления, может свидетельствовать о наличии или отсутствии деяния, причинной связи, характеризовать способ совершения преступления, влиять на размер причиненного ущерба, на вид и размер наказания.

Литература:

1. Акоев К. Л. Место совершения преступления и его уголовно-правовое значение [Текст] : автореф. дис. ... учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – уголовное право и криминология: уголовно-исполнительное право / К.Л. Акоев. – М., 1989. – 22 с.

2. Кримінальний кодекс України (із змінами та доповненнями станом на 20 вересня 2014 року) [Текст]. – Х. : Одіссей, 2014. – 232 с.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗМІНОЮ ОБСТАНОВКИ

*Романишин О.Р., здобувач Київського університету права НАН України
Науковий керівник: Кваша О.О., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри
кримінального права та процесу КУП НАН України*

У статтях Загальної та Особливої частин Кримінального кодексу України (КК) передбачено як загальні види звільнення від кримінальної відповідальності (статті 45 – 49 КК), так і спеціальні види такого звільнення, що закріплені в окремих статтях Особливої частини КК. У ст. 382 КК, що встановлює відповідальність за умисне невиконання судового рішення, не передбачено спеціального виду звільнення від відповідальності. Разом з тим, досить часто суди звільняють від кримінальної відповідальності обвинувачених у вчиненні злочину, передбаченого ст. 382 КК, на підставі загальних видів звільнення від кримінальної відповідальності, зокрема і у зв'язку із зміною обстановки (ст. 48 КК). Виходячи з наведеного, доцільно проаналізувати особливості підстав для звільнення від кримінальної відповідальності за невиконання судового рішення (ст. 382 КК) у зв'язку із зміною обстановки.

Перш за все слід зазначити, що згідно положень ст. 48 КК особу, яка вперше вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо буде визнано, що на час кримінального провадження внаслідок зміни обстановки вчинене нею діяння втратило суспільну небезпечність або ця особа перестала бути суспільно небезпечною. При цьому таке звільнення особи від кримінальної відповідальності пов'язане з настанням певної події та є правом суду, а не обов'язком. При вирішенні питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності суд під час розгляду справи повинен переконатися що діяння, яке поставлено особі за провину, дійсно мало місце, що воно містить склад злочину і особа винна в його вчиненні.

Відповідно до положень п. 7 постанови пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 року № 12 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» судам слід мати на увазі, що в ст. 48 КК передбачено дві самостійні підстави звільнення особи від кримінальної відповідальності – втрата суспільної небезпечності внаслідок зміни обстановки на час розслідування чи розгляду справи в суді або діянням, або особою, яка його вчинила. При цьому, треба розрізняти зміну обстановки в широкому розумінні, тобто соціальних, економічних, політичних, духовних, міжнародних, воєнних, міжнародних, природних, організаційних, виробничих та інших процесів у масштабах країни, регіону, області, міста, району, підприємства, установи, організації, та у вузькому, – тобто об'єктивних (зовнішніх) умов життя, в яких перебувала особа на час вчинення злочину та які значною мірою позначались на її суспільній небезпечності [1].

Для застосування ст. 48 КК необхідно встановити, що після вчинення певного злочину обстановка змінилася таким чином, що вчинене діяння вже не є суспільно небезпечним. У юридичній літературі зазначається, що втрата діяння характеру суспільно небезпечного поділяється на два види: перший вид пов'язаний із втратою суспільної небезпечності не тільки конкретного діяння, а й певного виду таких діянь; другий вид має місце при локальній зміні обстановки, що тягне за собою втрату суспільної безпеки лише окремого, конкретного діяння, вчиненого особою, хоча в цілому даний вид діянь продовжує залишатись злочинним [2, с. 189-190].

З огляду на те, що у ст. 382 КК встановлено кримінальну відповідальність за умисне невиконання судового рішення, очевидно, що діяння може втратити суспільну небезпечність у тому випадку, коли на час звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 48 КК рішення суду виконано, і цей факт, як правило, може змінити обстановку через настання такої події. Аналіз судової практики показує, що, як правило, суди, мотивуючи підстави звільнення від відповідальності за ст. 382 КК на підставі ст. 48 КК обґрунтовують прийняте рішення виконанням судового рішення. Проте трапляються випадки, коли обвинувачений вказує про свою незгоду з рішенням суду, яке він умисно не виконував, та на час розгляду кримінального провадження не вчинив усіх необхідних для його виконання дій, що не може свідчити про втрату суспільної небезпечності діяння. Так, наприклад, ухвалою Солом'янського районного суду м. Києва від 22 грудня 2014 року звільнено ОСОБА_2 від відповідальності за ч. 1 ст. 382 КК на підставі ст. 48 КК з мотивацією, що він вперше притягується до кримінальної відповідальності, вчинив злочин середньої тяжкості, інших злочинів після цього не вчиняв, від органу досудового розслідування не переховувалася, за місцем проживання характеризується позитивно, на обліку у лікаря-психіатра та нарколога не перебуває, вину визнав в повному обсязі та щиро розкаявся. Зазначив суду, що не погоджується з рішенням Солом'янського районного суду м. Києва від 18.04.2013 року, яким суд зобов'язав його виселитися з квартири АДРЕСА_1, та вселити ОСОБА_3 в квартиру АДРЕСА_1, та оскаржує його. На даний час проживає з ОСОБА_4 за адресою: АДРЕСА_3. При цьому, він активно сприяв розкриттю злочину, на час кримінального провадження внаслідок зміни обстановки вчинене ним діяння втратило суспільну небезпечність [3]. Поряд з цим, судом було встановлено, що ОСОБА_2 протягом тривалого часу не виконував рішення суду, маючи реальну можливість його виконати, підриваючи авторитет органів правосуддя України, в порушення ч. 5 ст. 124 Конституції України, та на час судового розгляду рішення Солом'янського районного суду м. Києва від 18.04.2013 року не виконав. Таким чином, рішення суду обвинуваченим не виконано, а факт зміни місця проживання не означає виконання рішення по виселенню. В одному із науково-практичних коментарів КК зазначається, що: «якщо суд встановить, що хоча протягом певного часу мала місце певна зміна обстановки, яка оточувала особу на час вчинення нею злочину, але така зміна не вплинула позитивно на цю особу, то звільнення за ст. 48 КК не допускається» [2, с. 192].

На нашу думку, застосування звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 382 КК у зв'язку із зміною обстановки із підстави втрати діянням суспільної небезпечності можливо лише у випадку виконання судового рішення обвинуваченим, або доведенням факту вчинення ним усіх дій, необхідних для його добровільного виконання.

Спирними на практиці є і питання можливості застосування ст. 48 КК у випадку кваліфікації дій обвинуваченого за сукупністю злочинів. Так, наприклад, постановою Дубенського міськрайонного суду Рівненської області від 02.03.2010 року обвинуваченого звільнено від кримінальної відповідальності на підставі ст. 48 КК, хоча його дії кваліфіковано за ч. 2 ст. 382 КК України як умисне невиконання службовою особою, яка займає відповідальне становище

постанови суду, що набрала законної сили та за ч. 1 ст. 366 КК України як службове підроблення, тобто складання і видача службовою особою завідомо неправдивих документів [4]. Слід зазначити, що у п. 18 постанови пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 року № 7 встановлено, що згідно зі статтями 45 – 48, частиною першою статті 97 КК однією з умов передбачених ними різновидів звільнення від кримінальної відповідальності є вчинення особою злочину відповідного ступеня тяжкості вперше. Тому особу, в діях якої вбачається реальна сукупність, звільняти від кримінальної відповідальності на підставі цих статей не можна [5].

Самостійною підставою для звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 48 КК є встановлення факту того, що особа перестала бути суспільно небезпечною внаслідок зміни обстановки. Особу можна визнати такою, що перестала бути суспільно небезпечною, у разі, коли вона сама або обстановка навколо неї зазнала таких змін, що унеможливають вчинення нею нового злочину. Це особа, яка вчинила умисне невиконання судового рішення будучи службовою особою та всупереч встановлених законодавством повноважень та звільнилась з посади, яку займала (службові особи органів Державної виконавчої служби, директори та головні бухгалтери юридичних осіб), влаштування особи на постійне місце роботи з відрахуванням частини заробітку в рахунок виконання рішення суду щодо стягнення заборгованості, переїзд на інше місце проживання тощо.

Враховуючи наведене, вважаємо, що застосування звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 382 КК у зв'язку із зміною обстановки із підстави втрати діянням суспільної небезпечності можливо лише у випадку виконання судового рішення обвинуваченим, або доведенням факту вчинення ним усіх дій, необхідних для його добровільного виконання. При застосуванні цього виду звільнення з підстави того, що особа перестала бути суспільно небезпечною внаслідок зміни обстановки необхідно враховувати, що зміна обстановки для загального суб'єкта (ч. 1 ст. 382 КК) та службової особи як виду спеціального суб'єкта злочину (ч. 2 ст. 382 КК) є різними.

Також ст. 48 КК не підлягає застосуванню до осіб, що вчинили умисне невиконання судового рішення та інший злочин (злочини) і в діях якої вбачається реальна сукупність.

Література:

1. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності: постанова пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 року № 12/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05>.

2. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т./ за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. Т. 1 : Загальна частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – 376 с.

3. Ухвала Солом'янського районного суду м. Києва від 22 грудня 2014 року/провадження № 1-кп/760/1043/14/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу з ЄДРСР: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/42172814>

4. Постанова Дубенського міськрайонного суду Рівненської області від 02.03.2010 року/ справа № 1-86/2010/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу з ЄДРСР: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/49317406>.

5. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: постанова пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 року № 7/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-10>.

НАСИЛЬНИЦЬКЕ ДОНОРСТВО КРОВІ В УКРАЇНІ

*Руснак В.І., курсант Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Кулик Л.М., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології Одеського державного університету внутрішніх справ*

Вступ України до лав країн ЄС проходить через тривалий шлях реформ. У сучасній системі цінностей чільне місце посідає людина, її життя та здоров'я, честь, гідність, недоторканність та безпека.

Кримінально-правова охорона життя та здоров'я людини у сучасних умовах набула особливого значення. Враховуючи події які відбуваються в Україні сьогодні, а саме антитерористичну операцію на Донбасі, велику кількість дорожньо-транспортних пригод, що призводять до величезної кількості жертв, сучасна медицина як ніколи потребує донорської крові.

Кров людини може використовуватися безпосередньо для лікування або як сировина для виготовлення цінних медичних препаратів, які дозволяють врятувати життя чи покращити здоров'я мільйонам людей. Ефективної заміни крові людини поки що не знайдено, тому в сучасних умовах вона є дефіцитом.

Донорство крові завжди було пов'язано з порушенням тілесної недоторканності людини (донора), а також із ризиком заподіяння шкоди його здоров'ю та поширенням небезпечних інфекційних захворювань. У зв'язку з чим, для правового регулювання суспільних відносин у сфері донорства крові 23 червня 1995 р. було прийнято Закон України «Про донорство крові та її компонентів», яким регламентовано порядок вилучення, переробки, зберігання та використання донорської крові, її компонентів та препаратів, з метою недопущення зловживань у цій сфері діяльності, охорони життя і здоров'я донорів та осіб, які потребують такого роду медичної допомоги[1, с.1].

Донорство крові та її компонентів – добровільний акт волевиявлення людини, що полягає у даванні крові або її компонентів для подальшого безпосереднього використання їх для лікування, виготовлення відповідних лікарських препаратів або використання у наукових дослідженнях. Донором може бути будь-який дієздатний громадянин України віком від 18 років, який пройшов відповідне медичне обстеження і в якого немає протипоказань, визначених Міністерством охорони здоров'я України. Особи, хворі на інфекційні хвороби, що можуть передаватися через кров, або інфіковані збудниками таких хвороб, можуть залучатися до виконання донорської функції лише у разі подальшого використання отриманих від них та (або) її компонентів виключно для проведення наукових досліджень. Взяття крові та (або) її компонентів у донора дозволяється лише за умови, що здоров'ю донора не буде заподіяно шкоди. За особис-

тим визначенням донора давання крові та (або) її компонентів може здійснюватися безоплатно або з оплатою, порядок якої встановлюється Кабінетом Міністрів України [2].

Найнебезпечнішим правопорушенням у сфері донорства крові є її примусове вилучення. Тому в ст.144 Кримінального кодексу (далі КК) України 2001 р. встановлено відповідальність за насильницьке донорство.

Насильницьке або шляхом обману вилучення крові у людини з метою використання її як донора. Під вилученням крові у людини шляхом обману слід розуміти введення потерпілого в оману стосовно кількості крові, яка буде взята, напрямів її подальшого використання, умов її вилучення, у т. ч. оплати за це тощо, з отриманням таким шляхом від потерпілого згоди на вилучення крові [3].

Обман може мати як активний (повідомлення потерпілому неправдивих відомостей про певні факти, обставини, події), так і пасивний (умисне замовчування юридично значимої інформації) характер[4].

Злочин вважається закінченим з моменту вилучення у людини мінімально необхідної для використання її як донора кількості крові [3].

Як показує практика суб'єктом цього злочину можуть бути медичні працівники спеціалізованих установ і закладів переливання крові, закладів охорони здоров'я.

Кваліфікованими видами злочину є насильницьке або шляхом обману вилучення крові у людини для її використання як донорської, вчинене щодо:

- 1) неповнолітнього;
- 2) особи, яка перебувала в безпорадному стані;
- 3) особи, яка перебувала в матеріальній залежності від винного (ч. 2 ст. 144 КК);
- 4) вчинення за попередньою змовою групою осіб;
- 5) насильницьке або шляхом обману вилучення крові у людини з метою її продажу (ч. 3 ст. 144 КК).

Цікаво, що продаж крові означає укладання відповідної угоди купівлі-продажу[5, с. 333].

Прикладом незаконного, насильницького донорства крові в Україні є судова справа №: 398/4568/13-ц розглянута 28 жовтня 2013 р. Олександрійським міськрайонним судом Кіровоградської області. Позивач добровільно погодилася здати 250 мл крові, як було зазначено в довідці терапевта, а з неї, шляхом обману, отримали 390 мл крові. Внаслідок цього у позивача погіршився стан здоров'я і відповідно погіршилися стосунки з керівництвом лікарні. В результаті судового розгляду позов було задоволено. Позивач отримав відшкодування матеріальної шкоди у розмірі 1 000 грн. 00 коп. та моральної шкоди у розмірі 40 000 грн. 00 коп, а також на користь позивача сплачено судовий збір у розмірі 114 грн. 70 коп. [6]. Саме таке вилучення крові є насильницьким донорством, а саме вилученням крові шляхом обману при умисному замовчуванні діяння.

Виходячи з вищевикладеного та враховуючи проведений аналіз санкції статті 144 КК України, у якій найсуворіший вид покарання – п'ять років позбавлення волі, вбачаємо за необхідне більш аргументовано дослідити цю проблему й ставити питання про посилення кримінальної відповідальності. Адже на сьогодні донорська кров дуже необхідна, тому збільшивши відповідальність за таке діяння законослухняні люди будуть впевненими що їх права не порушуватимуть, а потенційні злочинці під страхом суворої санкції можливо будуть утримуватися від вчинення такого злочину.

Література:

1. Сапронов О. В. Кримінальна відповідальність за насильницьке донорство : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О. В. Сапронов. – К., 2005. – 17 с.
2. Про донорство крові та її компонентів: закон України від 23 червня 1995 р. № 239/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 23. – Ст. 183.
3. Юрисконсульт народний правовий портал:Коментар до кримінального кодексу України – ст.144 Насильницьке донорство, коментована Хавронюком М.І. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legalexpert.in.ua>
4. Коментар до Кримінального кодексу - ст.144 Насильницьке донорство [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://yurist-online.com/ukr>
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 5-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2008. – 1216 с.
6. Єдиний державний реєстр судових рішень: Державне підприємство «Інформаційні судові системи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.reyestr.court.gov.ua/>

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВІДМЕЖУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ

Рябчук М.В., слухач магістратури Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

*Науковий керівник: Шаблюстий В.В., кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри кримінального права та кримінології*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Заслуговує на увагу питання співвідношення складів злочинів, передбачених статтями 149 КК України та 303 (су-тенерство або втягнення особи в заняття проституцією) КК України. Йдеться про два склади злочину: вербування людини з метою сексуальної експлуатації та втягнення особи в заняття проституцією.

Я. Лизогуб стверджує: «Текстуально різні діяння («вербування людини з метою сексуальної експлуатації» і «утягнення особи в заняття проституцією») концептуально становлять один єдиний злочин, який однозначно підпадає під дію двох статей – 149 і 303. Конкуренцією кримінально правових норм таку ситуацію назвати не можна, адже змістовно вони абсолютно тотожні» [1].

Що стосується співвідношення складів злочинів, передбачених ст. 149 та ст. 303 КК України, то ці два поняття («вербування людини з метою сексуальної експлуатації» та «втягнення особи в заняття проституцією») майже тотож-

ні, синонімічні. Але в контексті складів злочинів, що розглядаються у них, різний суб'єктивний зміст. При вербуванні особа схиляє до заняття проституцією з метою подальшої передачі потерпілої третій особі, при цьому подальше надання подальших послуг потерпілою особою є байдужим для винного, а при втягненні злочинець має на меті лише схилити особу до надання сексуальних послуг третім особам (тут для винного бажання є саме досягнення результату – надання сексуальних послуг третім особам). З огляду на викладене, ми дозволимо собі погодитися з таким висновком з приводу співвідношення двох складів злочинів, оскільки, на нашу думку, Я. Лизогуб при формулюванні своїх висновків виходив саме з визначення дії (об'єктивної сторони) без з'ясування суб'єктивного змісту злочину.

У сучасному кримінальному законодавстві України відомі також інші діяння, які за своїми ознаками співвідносяться з вербуванням. До них належить найманство.

Відповідно до диспозиції ч. 1 ст. 447 КК України найманство визначається як вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання найманців з метою використання у збройних конфліктах інших держав або насильницьких діях, спрямованих на повалення державної влади чи порушенні територіальної цілісності, а також використання найманців у військових конфліктах чи діях. У зв'язку з цим можна стверджувати, що поняття найманства значно ширше, ніж вербування. Адже, відповідно до ч. 1 ст. 447 КК України, вербування є формою прояву найманства.

Що стосується торгівлі людьми, то відповідно до ч. 1 ст. 149 КК України, вона вчиняється з метою експлуатації особи. У свою чергу, відповідно до примітки 1 до ст. 149 КК України, однією із форм прояву експлуатації є використання потерпілого у збройних конфліктах.

Для уникнення плутанини під час кваліфікації дії злочинця у разі вербування людини з метою використання у збройних конфліктах необхідно встановити спрямованість дій винної особи (хоча на практиці це дуже складно). Якщо вербування до збройних формувань відбувалося для повалення державної влади, порушення територіальної цілісності держави чи участі у збройних конфліктах і винний бажав досягти цього результату за допомогою завербованих найманців, то в такому випадку дії злочинця слід кваліфікувати за ст. 447 КК України. Таким чином, відмінність полягає у вольовій ознаці суб'єктивної сторони злочинної поведінки.

Є ще один істотний аспект, який заслуговує на увагу: ч. 1 ст. 447 КК України вказує на добровільність і усвідомлення дій найманців, спрямованих на участь у збройних конфліктах. Що ж стосується вербування людини для використання в збройних конфліктах, передбачене ч. 1 ст. 149 КК України, то таке діяння вважається злочином тільки при вчиненні цих дій за допомогою таких способів, як обман, шантаж або уразливий стан. У випадку добровільної згоди людини в процесі вербування на її подальше використання в збройних конфліктах, які ще не набули ніякої спрямованості або їх спрямованість не передбачає повалення державної влади чи порушення територіальної цілісності, склад злочину, передбачений ст. 447 та ст. 149 КК України, відсутній [2, с. 118].

При настанні внаслідок торгівлі людьми тяжких наслідків дії необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів за ч. 3 ст. 149 та відповідною статтею Особливої частини КК. Обов'язковим є з'ясування причинного зв'язку між вчиненими діями та тяжкістю наслідків, що настали. Тяжкими наслідками можуть бути тяжка хвороба, тілесні ушкодження, вбивство потерпілого, його самогубство тощо.

Отже, чинна редакція ст. 149 КК України потребує вдосконалення у зв'язку із конкуренцією із багатьма іншими статтями Особливої частини кримінального закону. Ми підтримуємо думку вчених, які пропонують віднести вчинення будь-якого діяння, передбаченого ст. 149 КК України способом обману до кваліфікуючих ознак, адже таке діяння підвищує небезпеку злочину. Окрім того, необхідно віднести до об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 149 КК України (або взагалі окремої статті) діяння у формі купівлі людини та доповнити статтю приміткою з визначенням поняття «порнобізнес», задля правильної і обґрунтованої кваліфікації злочинних дій.

Література:

1. Лизогуб Я. Г. Об'єктивні ознаки основного складу злочину «торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини»: об'єкт і предмет злочину // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.crime.vl.ru/index/php>.

2. Іскров К. Об'єктивна сторона складу злочину «торгівля людьми» або інша незаконна угода щодо людини (ст. 149 Кримінального кодексу України) / К. Іскров // Підприємництво, господарство і право : науково-практичний господарсько-правовий журнал. – № 3. – 2012 (195). – С. 116-120.

ПРОБЛЕМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

*Саакян М.Б., доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри оперативної-розшукової діяльності
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Оцінка проблеми в світлі стратегій кримінально-правової політики держави. У постанові Верховної Ради (проект постанови від 26.03.2013 р. № 1202/п щодо введення інституту кримінальних проступків) ця новела подана у руслі «...політики гуманізації кримінального законодавства», яка у свою чергу закріплена у Концепції реформування кримінальної юстиції України 2008 року. Саме в Концепції пропонувалося з метою гуманізації кримінального законодавства певну частину злочинів трансформувати в кримінальні проступки, обмежити сферу застосування покарань, пов'язаних з позбавленням волі, змінивши їх, наприклад, штрафними санкціями. Кримінально карані діяння поділити на злочини та кримінальні проступки. Але ж ми цілком погоджуємося з думкою П.Л. Фірса та В.Я. Конопельського, що формальний перехід адміністративних (адміністративна діяльність) проступків у кримінальні проступки (кримінальна відповідальність) свідчить про процеси криміналізації відповідальності, що протиречить основним положенням кримінально-правової політики країни. Більш того, в проекті Закону України «Про внесення змін до КК України щодо введення інституту кримінальних проступків» санкції деяких статей, які передбачають за діяння, які колись були адміністративними правопорушеннями, у деяких випадках передбачали більш суворі міри покарання, ніж міри покарання

ня, які передбачались до них в КУпАП. Безумовно, встановлення більш суворих мір покарання за певні діяння повинно мати певні об'єктивні підстави. Тобто у такому випадку присутній формалізм, який веде до перекручення дійсності.

Отже настає питання, що дійсно є необхідним відокремлення кримінальних проступків? Так, це прямо впливає із нового КПК, а аргументація з цього наведена в концепції реформування кримінальної юстиції України, при чому цей процес пов'язується з гуманізацією кримінального закону в цілому. Ми вважаємо, що це не зовсім так. Новий КПК був розроблений і вступив у законну силу ще за часів старої влади, тобто до подій на майдані. Ситуація в країні була більш-менш стабільною Слід визначити, що саме в новому КПК вдалося вирішити головне завдання – гуманізацію кримінально-процесуального закону, досягнення європейських стандартів у сфері прав і свобод громадян в рамках кримінального досудового і судового слідства.

Зараз в країні серйозна економічна та політична криза. Останні два роки спостерігається тенденція росту злочинності, особливо тяжких злочинів. Вже за перший квартал 2013 року (три місяці дії нового КПК) у ЄРДР було зареєстровано 403600 злочинів, стільки їх було зареєстровано за увесь 2012 рік; процент розкриття злочинів склав 14,3%?! За 12 місяців 2013 року зареєстровано 539218 злочинів, процент їх розкриття 43,4%, тобто кожен другий злочин залишається не розкритим. За цей же термін було зареєстровано 1955 вбивств, 240338 крадіжок, 22140 грабежів, 2663 розбоїв, 6967 фактів незаконного поводження зі зброєю, 1784 хабарів (неправомірне отримання вигоди).

У 2014 році зареєстровано 529138 кримінальних проваджень, в тому числі тяжких злочинів – 154216, особливо тяжких – 25872. Скоєно навмисних вбивств – 120, розбоїв – 411, крадіжок – 240338, хуліганств – 5961, неправомірне отримання вигоди – 1784, незаконне поводження зі зброєю та вибуховими речовинами – 6963. Минулий рік характеризувався реєстрацією й таких правопорушень, як злочини проти основ національної безпеки – 527, проти громадської безпеки – 11947. Викликає турботу й край низький рівень розкриття злочинів – 37,6%.

На жаль, кризові явища охопили не тільки економіку, але й в цілому суспільство. Ефективно проводити реформи у такий час дуже складна справа. У нашому випадку (легалізація кримінального проступка) при таких обставинах в країні, коли суспільна небезпека злочинності суттєво зростає, проводити лібералізацію кримінального закону невчасно, й навіть шкодливо. Я впевнений, що не помилюся, бо саме зараз процес вводу у КК України кримінального проступку це скоріше лібералізація кримінального законодавства, а не гуманізація, яка дійсно відбулась у випадку з прийняттям нового КПК.

Поняття гуманізації слід тлумачити як процеси визначення цінності людини, його особливості, поваги до суспільства. У цьому процесі реалізується вічні і невід'ємні права і свободи людини та громадянина. Що стосується лібералізму, то в літературі він дуже часто асоціюється з грубими підрахунками, невинуватим креном в бік м'яких рішень при розробці реалізації кримінальної політики, яка супроводжується відсутністю уваги держави щодо існуючих загроз кримінальної безпеки, потуранню до злочинів, байдужість до злочинців, щодо їх жертв. Отже лібералізацію (кримінальної політики) деякі вчені розглядають як «...розширення сфер та об'єму поведінки людини, свободної від кримінально-правового контролю та заборон, що досягається повною декриміналізацією діянь, переведенням злочинів до розряду порушень іншого виду протиправності, вкладенням до складу злочинів додаткових ознак, які збудують сферу злочинного (кримінального), введенням деяких додаткових умов щодо порушення кримінальних справ (проваджень) та здійснення переслідування і т.ін. З цієї думкою, на наш погляд, слід погодитись, бо вона точно відображає сутність процесів, які відбуваються. Ми вважаємо, що у такий складний для країни час, в умовах сплеску злочинності, особливо її тяжких форм, росту незаконного обігу зброї, введення у кримінальний закон кримінального проступка дія не своєчасна.

Кримінальний проступок: термінологічний аналіз. Уявляється доцільним розглянути кримінальний проступок в процесі впорядкування цього поняття (категорії) у фаховій термінології за відповідним рівнем (логічним, змістовним, лінгвістичним). Подекуди, використання терміна (словосполучення) може уявлятися неправильним, хоча насправді він (термін) відповідає певній професійній сфері. Але інколи зустрічалися випадки неправильного або неточного вживання професійної термінології. Почнемо з того, що українсько-російський енциклопедичний словник термін «проступок» (російськ.) – в перекладі на українську мову надано як «провина» (провинність), тобто термін «проступок» в українській мові – це русизм («калька»). У будь-якого практикуючого юриста у випадку зустрічі з «проступком» виникають асоціації з адміністративним (дисциплінарним) проступком, бо в правовій науці цей термін («категорія») пов'язаний з адміністративним правом (адміністративною діяльністю). Отже ні в якому разі «проступок» не може бути кримінальним, тобто належати до криміналу. З точки зору логіки та головної ознаки будь-якого правопорушення – рівня суспільної небезпеки, то дійсно проступок – це не злочин, а раз це так, то згідно з кримінальним законом йому (проступку) не має місце у кримінальному кодексі. Оскільки діюча класифікація злочинних діянь на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі (ст. 12 КК) цілком задовольняє принципові позиції кримінального закону України та не суперечать сучасній законодавчій практиці.

Слід також передбачати наслідки вводу інституту кримінальних проступків в КК України. Це потягне за собою реформування адміністративної та кримінальної галузей, перегляд позиції щодо дисциплінарної відповідальності тощо.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88.
2. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
3. Кодекс про адміністративні правопорушення // Верховна Рада УРСР; Кодекс України, Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X (Редакція станом на 21.05.2015).
4. Навчальний російсько-український словник фахової термінології для правників / Г. С. Онуфрієнко, Н.А. Полежаєва, Н. В. Руколянська, Н. В. Таранова; ред.: Г. С. Онуфрієнко. - Запоріжжя, 1998. - 120 с.
5. Українсько-російський словник // Вид. Українська енциклопедія. – Київ. – 1986. – 651 с.

6. Конопельський В.Я. Покарання за кримінальні проступки. / В.Я. Конопельський // Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (26 квітня 2013 року). – Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2013. – С. 373-374.

ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОЧИНІВ, ПІДСЛІДНИХ ДЕТЕКТИВАМ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ

Савченко А.В., доктор юридичних наук, професор,

начальник кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

Виходячи з назви головного антикорупційного органу держави – Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ), він мав би розслідувати передусім кримінальні корупційні правопорушення, тобто корупційні злочини, про які йдеться у примітці до ст. 45 Кримінального кодексу України (далі – КК). Однак, перелік безпосередньо підслідних детективам НАБУ кримінальних правопорушень, зважаючи на положення ч. 5 ст. 216 «Підслідність» Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), не співпадає з переліком корупційних злочинів, про які йдеться у примітці до ст. 45 КК, що є певною парадоксальною ситуацією. Отже, на дослідженні особливостей злочинів, підслідних детективам НАБУ, і хотілося б зупинитися докладніше, що ми визначаємо за мету нашого дослідження в цій статті.

Якщо корупційними є злочини, передбачені ст.ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені ст.ст. 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368–369-2 КК, то, зважаючи на положення ч. 5 ст. 216 КПК, усі злочини, підслідні детективам НАБУ, можна поділити на такі види, залежно від вектору загроз (викликів):

– **такі, що зумовлені зовнішніми загрозами** – злочини, передбачені ст.ст. 191, 206-2, 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 368, 368-2, 369, 369-2, 410 КК (тобто злочини, передбачені 12 статтями КК, про що йдеться в абз. 1 ч. 5 ст. 216 КПК), якщо наявна хоча б одна з передбачених законом умов, зокрема:

1) злочин вчинено:

Президентом України, повноваження якого припинено, народним депутатом України, Прем'єр-міністром України, членом Кабінету Міністрів України, першим заступником та заступником міністра, Головою Національного банку України, його першим заступником та заступником, членом Ради Національного банку України, Секретарем Ради національної безпеки і оборони України, його першим заступником та заступником;

державним службовцем, посада якого віднесена до першої та другої категорій посад, особою, посада якої прирівняна до першої та другої категорій посад державної служби;

депутатом Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатом обласної ради, міської ради міст Києва та Севастополя, посадовою особою місцевого самоврядування, посаду якої віднесено до першої та другої категорій посад;

суддею Конституційного Суду України, суддею суду загальної юрисдикції, народним засідателем або присяжним (під час виконання ними цих функцій), Головою, членами, дисциплінарними інспекторами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Головою, заступником Голови, секретарем секції Вищої ради юстиції, іншим членом Вищої ради юстиції;

Генеральним прокурором України, його заступником, помічником Генерального прокурора України, прокурором Генеральної прокуратури України, слідчим Генеральної прокуратури України, керівником структурного підрозділу Генеральної прокуратури України, прокурором Автономної Республіки Крим, міст Києва і Севастополя, області та його заступником, керівником структурного підрозділу прокуратури Автономної Республіки Крим, міст Києва і Севастополя, області;

особою вищого начальницького складу органів внутрішніх справ, державної кримінально-виконавчої служби, органів та підрозділів цивільного захисту, посадовою особою митної служби, якій присвоєно спеціальне звання державного радника податкової та митної справи III рангу і вище, посадовою особою органів державної податкової служби, якій присвоєно спеціальне звання державного радника податкової та митної справи III рангу і вище;

військовослужбовцем вищого офіцерського складу Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України;

керівником суб'єкта великого підприємництва, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків;

2) розмір предмета злочину або завданої ним шкоди *в п'ятсот і більше* разів перевищує розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на час вчинення злочину (якщо злочин вчинено службовою особою державного органу, правоохоронного органу, військового формування, органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання, у статутному капіталі якого є частка державної або комунальної власності);

3) злочин, передбачений ст. 369, ч. 1 ст. 369-2 КК, вчинено щодо службової особи, визначеної у ч. 4 ст. 18 КК або у п. 1 цієї частини.

Відповідно до абз. 2 ч. 5 ст. 216 КПК, прокурор, який здійснює нагляд за досудовими розслідуваннями, які проводяться детективами НАБУ, своєю постановою *може віднести* кримінальне провадження у злочинах, передбачених абз. 1 цієї частини, до підслідності детективів НАБУ, якщо відповідним злочином було заподіяно або могло бути заподіяно *тяжкі наслідки* охоронюваним законом свободам та інтересам фізичної або юридичної особи, а також державним чи суспільним інтересам. Під *тяжкими наслідками* слід розуміти заподіяння шкоди життєво важливим інтересам суспільства та держави, зокрема державному суверенітету, територіальній цілісності України, реалізації конституційних прав, свобод і обов'язків *трьох і більше осіб*.

Однак, на наш погляд, законодавець у положеннях КПК (абзаци 1 і 2 ч. 5 ст. 216) фактично врегулює й кримінально-правові положення, оскільки абсолютно очевидно, що юридичні конструкції типу «розмір предмета злочину або завданої ним шкоди ...» або «тяжкі наслідки» більш тяжіють до норм КК. Але якщо чимало статей КК вже містять

вказівку як на відповідні розміри предметів злочинів, так і на тяжкі наслідки, то хіба потрібно ще додатково дублювати це у КПК, наповнюючи вказані терміни незвичними смисловим навантаженням? Так, ми не зовсім згодні з тим, що законодавцю варто було б прив'язувати певні розміри предмета злочину не до неоподаткованого мінімуму доходів громадян, а до розміру мінімальної заробітної плати, не впевнені, що визначення «тяжких наслідків» не потягне за собою додаткового тлумачення таких термінів, як «життєво важливі інтереси суспільства та держави» та інших, і для нас не зовсім зрозуміло, на якій підставі говориться про шкоду реалізації конституційних прав, свобод і обов'язків саме трьох і більше осіб? Чи не ускладнять роботу детективам НАБУ такі новели?

– **такі, що зумовлені внутрішніми загрозами** – злочини, передбачені ст.ст. 354, 364–370 КК, які були вчинені службовою особою НАБУ (крім Директора НАБУ, його першого заступника та заступника), у разі їх встановлення підрозділом внутрішнього контролю НАБУ (тобто злочини, передбачені 15 статтями КК, про що йдеться в абз. 4 ч. 5 ст. 216 КПК). Особливістю суб'єктів злочинів цієї групи є те, що вони вчиняються насамперед персоналом НАБУ – його службовими особами чи працівниками цієї організації, які не є службовими особами, або особами, які працюють на користь цієї організації;

– **такі, що зумовлені універсальними загрозами** – злочини, які віднесені до підслідності слідчих інших органів, але за рішенням Директора НАБУ та за погодженням із прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури можуть розслідуватися детективами НАБУ з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, які віднесені ст. 216 КПК до його підслідності (тобто злочини, про які йдеться в абз. 3 ч. 5 ст. 216 КПК). До цієї групи злочинів, за наявності для цього підстав, може бути віднесений будь-який злочин (наприклад, умисне вбивство, яке вчинено з корисливих мотивів і містить корупційну складову, або згвалтування, яке може вчинити керівник відносно підлеглої по службі особи, якщо наявна корупційна складова).

При кваліфікації злочинів, підслідних детективам НАБУ, слід ураховувати як положення, викладені у ст. 216 КПК (не тільки у ч. 5. а й у частинах 6–9 цієї статті), так і те, що на їх кримінально-правову оцінку передусім впливають: 1) об'єкт злочинів (родовий, безпосередній, основний безпосередній та додатковий безпосередній); 2) предмет злочинів, а також його розмір; 3) форма об'єктивної сторони злочинів і момент їх закінчення; 4) суб'єкт злочинів; 5) суб'єктивна сторона злочинів (зокрема, форма і вид вини, мотив чи мета); 6) відповідні кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки злочинів.

На підставі викладеного слід зробити такі висновки:

1. Не кожний злочин, який підслідний детективам НАБУ на підставі положень ст. 216 КПК, належить до групи корупційних злочинів, про які йдеться у примітці до ст. 45 КК, що не зовсім коригується із назвою цього правоохоронного органу.

2. Зважаючи на положення ч. 5 ст. 216 КПК, усі злочини, підслідні детективам НАБУ, можна поділити на такі види, залежно від вектору загроз (викликів): а) такі, що зумовлені зовнішніми загрозами; б) такі, що зумовлені внутрішніми загрозами; в) такі, що зумовлені універсальними загрозами.

3. У ст. 216 КПК законодавець чомусь намагався врегулювати не тільки положення, що стосуються кримінального процесуального права, а й кримінального права (відтак нової нормативної інтерпретації отримали деякі важливі терміни – «розмір предмета злочину або завданої ним шкоди...», «тяжкі наслідки» тощо), при цьому зробив він це не зовсім виважено та прозоро.

4. При кваліфікації злочинів, підслідних детективам НАБУ, слід ураховувати як положення, викладені у ст. 216 КПК, так і положення, характерні для типової кримінально-правової характеристики цих злочинів. Крім того, зрозуміло, що треба керуватися відповідними положеннями, виробленими теорією кваліфікації злочинів.

ПИТАННЯ ЩОДО МЕЖ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ

*Свиріпа І.В., курсант Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Гривенко О.А., кандидат юридичних наук,
професор кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Забезпечення національної безпеки є одним з головних завдань будь-якої держави, незалежно від рівня її правового, економічного, політичного, культурного розвитку. Проблеми забезпечення національної безпеки існують у кожній сучасній державі і пов'язані із вирішенням не конкретного завдання, а цілого комплексу завдань в усіх сферах розвитку як суспільства, так і держави в цілому.

Україна, не стоїть осторонь від цієї проблеми, а навпаки, в даний момент, перебуває в умовах, які сприяють збільшенню кількості вчинення злочинів пов'язаних із порушенням основ національної безпеки, в конкретному випадку – державної зради.

Дослідженнями даної теми у різні часи займалися багато вчених у галузі кримінального права, серед них: В.Я. Таций, В.К. Матвійчук, І.В. Зозуля, А.В. Кучера, О.С. Сутула, Ю.В. Баулін.

На сьогоднішній день в Україні спостерігається складне суспільно-політичне становище, яке дає поштовх до вчинення вищевказаного злочину. Відповідно не вирішеними постає ціла низка запитань: «Що спонукає громадян до вчинення особливо тяжкого злочину-державної зради: безвихідне становище, неповага до Батьківщини чи, можливо, власна вигода? Яку мету переслідують особи, які скоюють такий злочин? Чи присутнє почуття відповідальності у зрадників? І на кінець-то, якого покарання заслуговує людина, яка зрадила свою державу?».

Історія нашої держави завжди приділяла велику увагу відповідальності за вчинення державної зради. Це спостерігається в різноманітних кодексах, положеннях, указах, постановах УСРР, СРСР, УРСР, наприклад: Законі СРСР «Про кримінальну відповідальність за державні злочини», Положення про злочини державні (контрреволюційні та особливо небезпечні для Союзу РСР злочини проти порядку управління), Кримінальний кодекс УСРР 1922 року.

В даний момент діючі нормативно-правові акти не можуть забезпечити того порядку, який забезпечували норми Радянського періоду. Відповідно, не зважаючи на те, що Основний закон нашої держави, Кримінальний Кодекс України та інші нормативно-правові акти містять норми, які регулюють відповідальність за даний вид злочину, все ж таки знаходиться велика кількість громадян, які вдаються до його вчинення.

Конституцією України передбачено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [1]. Кримінальний Кодекс нашої держави містить окремий розділ, в якому зазначаються усі положення, що стосуються злочинів проти основ національної безпеки України. І, не зважаючи на це, громадяни продовжують вчиняти злочини.

Відповідно, основним завданням постає розв'язання проблеми пов'язаної з вирішенням запитання, пов'язаного з порушенням основ національної безпеки держави. Здавалося б, за конкретний злочин – державну зраду, особи, які його скоїли несуть відповідальність, проте чому кількість даних злочинів не зменшується, а навпаки, спостерігається тенденція зростання кількості таких злочинів? Можливо проблема в тому, що в нашій державі надзвичайно гуманне законодавство, яке керується принципом демократизму? Можливо не правильно вибрана міра покарання до осіб, які вчиняють такі злочини? Чого боїться український народ та на скільки суворим повинно бути законодавство, щоб його дотримувались. Адже, судячи по останніх подіях, які відбуваються в нашій державі, можна зробити висновок, що «демократія - влада народу» приводить лише до хаосу та великих втрат.

Згідно зі ст. 111 Кримінального Кодексу України державна зрада – це діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України [2].

На даний момент актуальним є те, що Україні досить близькі такі поняття, як: перехід на бік ворога, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, оскільки наша держава перебуває у складному політичному становищі, юридично незасвідченому та невизнаному органами державної влади, проте у фактичному переживанні війни. Тому досить часто доводиться чути про перехід українських військових на бік ворожої армії, співпрацю українських військовослужбовців з іноземними державами, політика яких спрямована на послаблення нашої держави як суб'єкта світової спільноти. При наявності достатньої кількості обставин і фактів, які підтверджують причетність громадянина до скоєння злочину у вигляді державної зради, дана особа буде нести відповідальність відповідно з чинним законодавством. Проте при застосуванні покарання до військовослужбовців, яке передбачене ККУ, спостерігається те, що не забезпечується основна мета покарання – попередження скоєння злочину. Відповідно, можна зробити висновок, що для військовослужбовців, які вдаються до державної зради покарання у вигляді позбавлення волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої, є не надто суворим.

Тоді, спостерігається глобальна проблема нашої держави – застосування до громадян принципу гуманізму та демократизму. І наявність необхідності приймати більш жорсткі міри боротьби з злочинцями. Наприклад, щодо даного виду злочину – державної зради, можна звернутися до ст. 56 ККУСР, яка передбачала за зраду Батьківщини покарання у вигляді позбавлення волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або смертну кару з конфіскацією майна.

Основним пріоритетом у імплементації ст. 56 ККУСР [3, 250-257] до нашого законодавства є те, що наша держава зможе позбутися людей, які не цінують нашу державу – зрадників, громадян, яким не потрібна Україна і, окрім цього це могло б вирішити в Україні політичну і фінансову кризу, яка й виникла завдяки зраді тих, хто фіктивно захищав нашу державу.

На нашу думку, це і є єдиним виходом з скрутної ситуації, на даний момент, тому що таке покарання за зраду, згідно з колишнім законом Української РСР принесло б стабільність, економічне процвітання, добробут Україні, а головне - запанував би закон для всіх!

Отже, кримінальний кодекс впродовж історії людства зазнавав значних змін. Спочатку його норми були надзвичайно жорстокими, згодом почали замінюватись більш м'якшими, гуманнішими. В різні часи влада мала свої пріоритетні напрями щодо кримінальної відповідальності за вчинення злочинів: певна категорія злочинів мала більш м'яку відповідальність або скасовувалась, а за інші, навпаки, ставала більш суворішою. Проте не вирішеним залишається питання, яка міра покарання за які злочини є правильною, які санкції є правильними з боку застосування держави, для зменшення рівня злочинності в країні. І, відповідно, коли народ відчуває свободу, люди втрачають голову. Чим більше дозволяють населенню, тим більше люди вимагають від влади. Відповідно, демократизм породжує свого роду хаос, який можна подолати виключно застосуванням більш суворих та жорстких норм права для всіх без виключення. Щодо відповідальності за вчинення державної зради, слід вказати, що жоден зрадник не повинен перебувати на волі, жоден зрадник не повинен мати можливість уникнути відповідальності! Тільки тоді, коли люди відчувають відповідальність, перед суспільством і державою, за свої вчинки – це стане підставою для можливості керування нею.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України.- [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA96-%D0%B2%D1%80>
2. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. - [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Уголовный кодекс Украинской ССР: Научно-практический комментарий. - Киев. - 1987р.

ПРО КОНСТРУЮВАННЯ ОКРЕМИХ СТАТЕЙ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ВИРОБНИЦТВА

Созанський Т.І., кандидат юридичних наук, доцент, начальник кафедри кримінального права та кримінології Львівського державного університету внутрішніх справ

Як відомо, Особлива частина Кримінального кодексу України (далі – КК України) поділяється на розділи за принципом виділення особливого родового об'єкту складів злочинів, що розміщені у даних розділах. Одним з таких розділів є Розділ 10 Особливої частини КК України «Злочини проти безпеки виробництва». У науці кримінального права виділено родовий об'єкт цього розділу як забезпечення безпеки виробництва [1, с. 326], хоча, як видається, статті, що розміщені у ньому, об'єднує лише те, що вони знаходяться у цьому розділі.

Безпека виробництва однозначно повинна підпадати під правову охорону. Проте, надмірне перенавантаження КК України диференційованими кримінально-правовими нормами не сприяє правильному їх застосуванню. Наявна конкуренція між загальною і спеціальними нормами, яка виникає при застосуванні норм, повинна вирішувати не лише питання визначення діяння за диспозицією статті, вона також повинна вказувати на різну суспільну небезпечність такого діяння. В іншому випадку, така диференціація є не виправданою і не має жодного практичного значення, вона лише штучно збільшує кількість кримінально-правових норм.

У науці кримінального права вже давно ведеться дискусія з приводу оптимізації статей Особливої частини КК України у зв'язку з їх надмірною диференціацією, а також про допустимість, в окремих випадках і доцільність, бланкетності кримінально-правових норм.

Невпинна законодавча ініціативність щодо впровадження нових складів злочинів ґрунтується переважно на політичній необхідності (доцільності). Виходячи з такого принципу формування кримінально-правових норм складно передбачити, які саме кримінально-правові норми будуть виключені, а якими чинний КК України може бути доповнений.

Однак, у теорії кримінального права розробляється підхід відповідно до якого доцільно провести оптимізацію тих кримінально-правових норм, які можуть бути замінені іншими вже існуючими нормами, не наносячи при цьому шкоди суспільним інтересам, що охороняються кримінальним законом. Надмірна кількість статей, якими переобтяжений КК України, і які ніби то охороняють різні суспільні відносини, насправді передбачають відповідальність за однакові діяння. Прикладом можуть слугувати склади злочинів передбачених у Розділі 10 Особливої частини КК України.

Зокрема, у даному розділі передбачено лише п'ять статей, які вказують на необхідність притягнення до кримінальної відповідальності за порушення вимог законодавства чи інших правил на виробництві, що призводять до певних наслідків (як правило, заподіяння шкоди здоров'ю або/та загибель людини (людей) або загрози їх настання). У всіх цих випадках особа, яка зобов'язана дотримуватись встановлених правил безпеки, не бажала настання тих злочинних наслідків, через які вона може бути притягнена до кримінальної відповідальності. У разі ж вчинення аналогічних діянь, але при фактичній відсутності названих у диспозиції статті наслідків, ця особа вважається такою, що не вчинила злочину. Однак у диспозиціях частин 1 статей 272-275 КК України законодавцем використовується термін «створило загрозу». Цей термін є оціночним, тому у кожному конкретному випадку порушення правил безпеки виробництва потрібно з'ясувати та обґрунтувати створення загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків діяннями винного. Використання у диспозиціях статей 272-275 КК України цього терміну значно ускладнює їх застосування, адже оцінити ймовірність заподіяної шкоди у випадках коли вона фактично не була заподіяна дуже важко. Важко також визначити яка ж конкретно шкода могла бути заподіяна, які саме наслідки в конкретному випадку могли наступити і чи наступили б вони взагалі. А відтак виходить, що до кримінальної відповідальності притягають особу за те, що в наслідок її діянь могли наступити якісь певні ймовірні наслідки, які саме слідство та суд достовірно не знають, в уяві законодавця – це загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків. Але ж наслідки фактично не настали, а якщо і настали б, то невідомо які саме, і чи була б це загибель людей чи інші тяжкі наслідки, а може цей конкретний факт спричинив би невеликої тяжкості наслідки, або взагалі жодних шкідливих наслідків не настало.

Видається, що таке конструювання диспозицій статей є недопустимим, адже законодавець передбачає кримінальну відповідальність за вчинення умисного (або необережного) порушення норм, що не передбачені кримінальними законодавством, лише тому, що передбачає ймовірність настання шкоди, що може бути заподіяна об'єктам кримінально-правової охорони.

Така позиція законодавця видається неприпустимою, адже особа фактично буде нести покарання не за вчинення злочину, а за порушення норм, положень інструкції, передбачених у іншому галузевому законодавстві.

У кримінально-правовій літературі склади злочинів передбачених у Розділі 10 Особливої частини КК України зазначено, як злочини з матеріальним складом [1, с. 327]. Але викладене у диспозиціях вище названих статей дозволяє зробити висновок, що частини перші статей 272-275 КК України передбачають не тільки матеріальний склад злочину, а і формальний, адже є закінченими злочинами і у тих випадках коли наслідок не наступив, а було достатньо вчинити діяння, яке створило загрозу настання певного наслідку.

Щодо зайвої диференціації, то видається, що окремі склади злочинів, передбачені у Розділі 10 Особливої частини КК України є такими, що виділені штучно. Зокрема, тому що у цьому розділі передбачено відповідальність за порушення правил безпеки виробництва не загалом (у всіх галузях), а лише щодо окремих галузей, або окремих робіт певної категорії. Таким чином, за вчинення такого ж діяння (у галузі або щодо категорії робіт) яке не передбачене у статтях цього розділу, але призвело до настання таких же наслідків передбачається кримінальна відповідальність за статтями КК про злочини проти життя та здоров'я, у сфері службової та професійної діяльності або інші. Викладене дає підстави стверджувати, що у Розділі 10 Особливої частини КК України не передбачено всіх випадків кримінально-правової охорони безпеки виробництва. Ці склади злочинів є спеціальними по відношенню до окремих злочинів проти життя та здоров'я, у сфері службової та професійної діяльності, проти довкілля, тому повинні передбачати більш суворе покарання ніж передбачено у загальній кримінально-правовій нормі, інакше втрачається доцільність виділення їх як спеціальних.

Аналіз санкцій статей 271-275 КК України показав, що в частинах перших цих статей приблизно однаково описано суспільно небезпечні діяння (різняються вони лише характером бланкетності, тобто відсиланням до нормативних доку-

ментів, порушення яких потрібно встановити) та передбачені однакові суспільно-небезпечні наслідки. Натомість, санкції частин перших статей різняться. Так санкції частин перших статей 271, 272 та 275 КК України майже тотожні і характеризують ці злочини, як злочини невеликої тяжкості (і покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк взагалі не передбачають). А санкції частин перших статей 273 та 274 КК України є більш суворими та характеризують їх, як злочини середньої тяжкості. Загальна ж норма – стаття 128 КК України передбачає покарання майже тотожне до того, що визначено у санкціях частин перших статей 271, 272 та 275 КК України. Таким чином наявність цих спеціальних норм ніяк не змінює суспільної небезпечності діянь, що в них описані у порівнянні з загальною нормою. Тому доцільність існування цих частин статей є дуже сумнівною.

Що стосується частин других то ситуація така ж, як і з частинами першими цих статей. Диспозиції побудовані однаково, а санкції частин других статей 273 та 274 КК України не є суворішими за санкції, передбачені у статті 119 КК України, та на відміну від частин других статей 271 та 272 КК України. Окрім того, відповідальність в основному складі злочину (ст. 119 КК України) є диференційована за наслідками. Санкція частини другої статті 275 КК України вказує та те, що цей склад злочину законодавцем вважається злочином середньої тяжкості не зважаючи на те, що у диспозиції статті передбачено такий наслідок, як загибель людей. Тобто спеціальна норма з незрозумілих причин ставить винного, який порушив правила, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівельних споруд і просто споруд, у надто привілейоване становище. Також дивним виглядає об'єднання в одній нормі, як однакових за рівнем суспільної небезпечності, порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції та правил, що стосуються безпечної експлуатації будівельних споруд.

Окрім цього, при застосуванні загальної норми, замість діяння, що передбачені у статтях Розділу 10 Особливої частини КК України, вчинене утворюватиме сукупність злочинів, адже у кожному з передбачених випадків суб'єктом злочину є службова особа, яка мабуть недбало ставилась до виконання покладених на неї обов'язків.

Як висновок потрібно зазначити, що статті 271, 272 та 275 КК України є такими, що фактично не виконують функцій спеціальної норми, а в окремих випадках необгрунтовано передбачають суттєво м'якше покарання ніж передбачено у загальній нормі. Вищевикладене дає можливість зробити висновок про те, що відсутність у КК України статей, сконструйованих в такий спосіб, принесе більше користі і науці кримінального права, і слідчо-судовій практиці.

Література:

1. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник /за ред. Проф. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна/. 5-ге вид., перероб. і допов. – Х.: Право, 2015. – 680 с.

ДЕФІНІЦІЯ «ЕКОНОМІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ» ТА КРИМІНОГЕННІ ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЇЇ ЗРОСТАННЯ

*Сосков Р.М., здобувач Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара
Науковий керівник: Корнякова Т.В., доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара*

Попередження економічної злочинності останнім часом стає все більшою проблемою в діяльності правоохоронних органів. Пояснюється це, в першу чергу, тим, що в умовах глобальної економічної кризи злочинами такого виду наноситься ще більших збитків як окремим особам, так і державі взагалі. Тому проведення протидійної діяльності в цій сфері потребує неабияких зусиль не тільки з боку правоохоронних органів, але і всього суспільства взагалі.

Але, перш ніж розглянути засади попередження економічної злочинності, необхідно визначити сам термін «економічна злочинність». Традиційно в кримінології корисливу злочинність розподіляють на дві великі групи: економічну злочинність та загальнокримінальну корисливу злочинність. Визнається, що на цей час в науці немає єдиного підходу до дефініції «економічна злочинність». А. М. Бойко вважає, що «...сутнісні ознаки такого поняття важко чітко визначити через їхню певну умовність» [1, с.60]. Він пропонує визначення поняття проводити шляхом дедукції від концептуального розгляду злочинності, одним з видів якого є економічна злочинність, і зауважує, що економічній злочинності притаманні ті ж самі ознаки, що і злочинності як соціальному явищу, за винятком тих, які визначають її видову сутність.

Д. А. Шестаков, як прибічник системного аналізу в кримінології, пропонує розглядати цілісну систему злочинності і визначити її структуру за вертикаллю і горизонталлю: «Поряд з вертикальною структурою злочинності (злочинна множина - фактори злочинності) існує її горизонтальна структура, що складається з злочинності різних соціальних інститутів або, іншими словами, підсистем суспільства. Це види злочинності, які розрізняються на підставі критерію приналежності до того чи іншого інституту (сімейна, економічна, політична злочинність, злочинність ЗМІ і т.д.). Під видом злочинності слід розуміти властивість соціального інституту відтворювати всередині і поза себе масу злочинів, що складається з взаємодіючих між собою причин злочинів і множини злочинів».

Крім видів злочинності можна говорити також про її типи, які не прив'язані до певної підсистеми суспільства, носять наскрізний характер. В основі типу злочинності лежать мотиви злочинної поведінки - корислива, насильницька, політична, сексуальна злочинність. Мотивація злочину нерідко включає не один, а кілька мотивів, що веде до змішаних типів злочинності: корисливо-політична, насильно-сексуальна і т.п. Під типом злочинності мається на увазі властивість суспільства відтворювати масу злочинів певного типу, структурно включаючи в себе розкиданих по різних соціальних підсистемах безліч причин і актів злочинної поведінки [2, с.138].

Взагалі, можна виділити декілька підходів до визначення поняття «економічна злочинність».

1. А. Яковлев, Ю. Демидов, В. Пахомов та інші визначають економічну злочинність як сукупність протиправних, суспільно небезпечних корисливих посягань на власність, що використовується у господарській діяльності, порядок управління економічними процесами та економічні права й інтереси громадян.

2. О. Кальман визначив економічну злочинність як соціально-економічне деструктивне для економіки держави явище, що виявляється у вчиненні навмисних корисливих злочинів особами у сфері легальної та нелегальної економічної діяльності, основним безпосереднім об'єктом яких є відносини власності у сфері виробництва, обміну, розподілу, споживання товарів і послуг з метою отримання доходу [3, с.27-28].

3. О. Дмитрієв вважає, що економічна злочинність – це сукупність суспільно небезпечних посягань на економічну безпеку держави, суспільства й особи [4, с.32].

Як бачимо, всі автори сходяться на думці, що економічна злочинність – це сукупність протиправних, злочинних діянь проти власності. Але розбіжність цих підходів проявляється в різному розумінні сфери здійснення цих злочинів. Одні вважають, що це сфера економічної діяльності, інші – господарської діяльності, треті – економічної безпеки. При цьому визнається подібний об'єкт економічних злочинів – власність.

Тож, треба визначити, що економічна злочинність – це протиправна, злочинна діяльність, що виникає в процесі економічної діяльності і метою якої є порушення права власності і нанесення збитків економічним інтересам особи і держави. Визначення достатньо умовне, але воно відображає сутнісні характеристики цього виду злочинності.

Щодо заходів попередження економічних злочинів, то треба, перш за все, визначити причини виникнення цього соціального явища. Економічна злочинність має довготривалу історію, вона виникла з появою права власності і законодавчого закріплення цього права. На думку Д. Шестакова, засновника школи злочинних підсистем, злочинність є невід'ємною властивістю соціальних інститутів (підсистем) відтворювати її. Злочин розглядається представниками цієї школи в абсолюті (незалежно від згадування в законі) і констатується, що скоєння злочину є властивістю будь-якої особи, суспільства породжувати умови для злочинної діяльності і злочинність є сукупністю злочинної множини і причинного комплексу. З одного боку, можна погодитися з таким підходом, де вважається, що злочинність – складна система, з багатьма складовими і необхідно її досліджувати не тільки з боку суми складових, а й зв'язків, які встановлюються між цими складовими. Не можна не приділяти уваги і зовнішнім факторам, які породжують таке соціальне явище, як злочинність. Але вважати, що суспільство злочинне за своєю сутністю – некоректно. Тоді попередження злочинності в такому суспільстві полягає тільки в тому, щоб зменшити кількість злочинів, але не викоринити причинність цієї злочинності взагалі. Запобігти злочинності як складної системи повністю дійсно неможливо, але стверджувати, що злочинність – властивість, сутнісно притаманна суспільству, небезпечно, тому що це зводить нанівець всю діяльність держави щодо контролю злочинності.

Автор схиляється до точки зору О. Г. Кальмана, який вважав, що криміногенні фактори злочинів у сфері господарської діяльності достатньо численні і різноманітні. Їх можна поділити на декілька груп: соціально-економічні, політико-ідеологічні, соціально-психологічні, правові, організаційно-управлінські, фактори, пов'язані з правоохоронною і правозастосовчою діяльністю, технологічні [5, с.20].

Визначальними серед перелічених факторів є соціально-економічні. Нажаль, в Україні склалася та ситуація, коли дієвий контроль з боку держави за підприємницькою діяльністю послаблений, а суспільство відсторонилося від контролю за використанням державних багатств, що призвело до розкрадання держави. Це породило почуття безкарності як у суб'єктів підприємницької діяльності, так і у державних службовців, коли виникають можливості застосування протиправних засобів отримання прибутків. Ускладнює ситуацію і загальна зубожилість населення, яка також є значним фактором, що впливає на процес попередження. Як констатував О. Г. Кальман, ринкові економічні відносини ще більшою мірою відтворюють економічну злочинність, тому що вони побудовані на первісно запрограмованій ідеології економічної нерівності, безробітти, отриманні прибутку будь-якою ціною і в максимально більших розмірах [5, с.21].

Тому ми вважаємо, що потрібно поліпшувати економічну ситуацію в країні, а не вводити жорсткий репресивний державний контроль за підприємницькою діяльністю, що стимулює бажання скоєння економічних злочинів, а не відтворення правової поведінки.

Тож, треба відзначити, що на цей час серед науковців-кримінологів не склалося єдиного підходу до визначення поняття «економічна злочинність», що приводе до відсутності чіткої системи попередження злочинності в економічній сфері.

Література:

1. Бойко А.М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-кримінологічне дослідження): [монографія] / А. М. Бойко.- Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008.- 380 с.
2. Шестаков Д.А. От понятия преступности к криминологии закона// Общественные науки и современность.- 2008.- № 6.- С. 131-142.
3. Кальман О.Г. Стан і головні напрямки попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми: [монографія] / О.Г. Кальман.-Х.: Гімназія, 2003.- 352 с.
4. Дмитриев О.В. Экономическая преступность и противодействие ей в условиях рыночной системы хозяйствования/ Дмитриев О.В.; (отв.ред. М.П. Клейменов). - М.: Юрист, 2005.
5. Кальман О.Г. Криміногенні фактори та проблеми протидії злочинам у сфері господарської діяльності// Бізнес та злочинність: кримінологічні дослідження. – Луганськ: РВВ ДДУВУВС ім. Дідоренка, 2011. - Вип.5.- 168 с.

ULTIMA RATIO: СОВРЕМЕННОЕ ПОНИМАНИЕ

*Стрельцов Е.Л., доктор юридических наук, доктор теологии,
профессор, член-корреспондент НАПрН Украины,
Заслуженный деятель науки и техники Украины, ученый секретарь
Южного регионального центра НАПрН Украины*

Противодействие преступности, в своем традиционном понимании, заключается в деятельности государственных органов по предупреждению, пресечению и раскрытию преступлений; выявлению, привлечению к уголовной ответственности и наказанию виновных в совершении преступлений, которое должно осуществляться в строгом соответствии с существующим законодательством. Такую деятельность должны осуществлять, в первую очередь, судебные и те государственные органы, которые законодательно наделены функциями по противодействию преступности (правоохранительные органы). В целом, для эффективности и результативности такой деятельности необходимы: законодательство, которое является правовой базой для этого; качественная, надлежаще организованная и взаимосогласованная деятельность судебных и правоохранительных органов. Именно эти две составляющие и образуют основу всего комплекса мероприятий, охватываемых понятием уголовно-правовой политики, которая, в свою очередь, выступает одним из направлений общегосударственной стратегии обеспечения национальной безопасности [1].

Свое место в реализации поставленных задач должна занимать и правовая наука, выполняя государственные задания по разработке доктринальных положений борьбы с преступностью, предложений по совершенствованию законодательства, рекомендаций по улучшению правовой оценки и других правовых решений, которые принимаются во время осуществления такой деятельности.

Специальное обращение к анализу законодательства, которое направлено на противодействие преступности, показывает, что оно должно носить комплексный характер, сохраняя при этом и отраслевой аспект, отображая тем самым в своих предписаниях те задачи, которые ставит государство перед каждой отраслью законодательства. Отраслью, определяющей круг деяний, которые признаются преступными и противодействие которым возлагается на судебные и правоохранительные органы, или, наоборот, «выводящей» определенное деяние (деяния) из круга преступных, освобождая тем самым определенную социальную группу лиц от уголовного преследования, а соответствующие органы - от противодействия этому явлению, является законодательство об уголовной ответственности.

Поэтому результативность противодействия преступности во многом зависит от того, насколько содержательны, точны, систематизированы, логически взаимосвязаны и последовательны нормы законодательства об уголовной ответственности. В связи с этим законодательство об уголовной ответственности необходимо исследовать значительно раньше его официального принятия, детально анализирую совместно и «вразом» все, что связано с процессами криминализации и декриминализации, пенализации и депенализации.

При этом, с нашей точки зрения, процессы криминализации, как, впрочем, и все другие процессы, связанные с изменением законодательства об уголовной ответственности, следует рассматривать в нескольких значениях. Например, как, в известной мере, достаточно ограниченный формализованный процесс установления уголовной ответственности за конкретное деяние (деяния) или - как более содержательный процесс, который дает возможность рассмотреть эффективность законодательного предписания, скорее, в качественном измерении. При этом каждое из указанных значений обладает своими показателями, характеризующими каждое из них.

Криминализации деяний, т.е. законодательный «перевод» человеческого поведения из категории «обычных», совершение которых не предполагает уголовно-правовой реакции государства, в категорию преступных, реакция государства на совершение которых должна стать обязательной, предполагает ряд оснований и условий общего и более специального характера. Первое - признание конкретного деяния преступным и, следовательно, уголовно-наказуемым, не есть абсолютно произвольный шаг законодателя. Такое решение должно подтверждаться наличием причинно-следственной связи между негативными явлениями (поступками) различного содержания и направленности и порождаемой ими социально-правовой потребностью в установлении государством запрета на их совершение под страхом уголовного наказания. Наличие именно такой причинной зависимости во многом обуславливает необходимость и целесообразность принятия нового уголовного закона, так как такой закон будет тогда эффективным, когда он адекватно отразит в своих предписаниях негативную реальность определенного человеческого поведения. При этом важно, чтобы предполагаемое, изменяемое и действующее законодательство отвечало следующим обязательным критериям: полностью охватывало круг деяний, уголовно-правовое противодействие которым допустимо, возможно и целесообразно; адекватно отражало в закрепленных уголовно-правовых предписаниях характер и степень общественной опасности деяний, которым необходимо противодействовать или своевременно исключить из категории преступлений те деяния, уголовно-правовое противодействие которым не является в данный период необходимым.

Поэтому, в более широком смысле, процессы криминализации требуют предметной проработки целого ряда положений, например: необходимости получения разнообразной информации о социальных показателях деяния (деяний), которое стало предметом изучения; анализа экономических, социальных, социально-психологических, возможно, правовых, и иных источников его «происхождения»; анализа иных, не уголовно-правовых, «путей» влияния на это деяние (явление); прогнозирования последствий криминализации подобного деяния (деяний) в общем и специальном плане; создания и принятия нормы, предусматривающей ответственность за такое деяние; применения такой нормы на практике; анализа эффективности применения принятой нормы за определенный период и др.

Каждое из указанных положений заслуживает своего специального анализа. Кроме этого, отдельной важной проблемой, связанной с созданием качественной уголовно-правовой нормы (норм), является проблема законодательной техники, соблюдение которой дает возможность необходимым образом закрепить в ее тексте данные, которые были положены в основу создания уголовно-правовой нормы (норм).

Однако, особенно в последнее время, при криминализации деяний из этого процесса выпадает одно, с нашей точки зрения, принципиальное условие, которое всегда необходимо учитывать при осуществлении такой деятельности.

Это обстоятельство, именуемое «ultima ratio» (последнее средство), всегда должно рассматриваться при реализации государством возможностей его уголовно-правового влияния на определенное явление, событие, поведение, деяние, на чем мы достаточно давно настаиваем [2,13]. Это условие всегда должно быть присуще уголовному праву и его необходимо рассматриваться как обязательное вне зависимости от типа государства, его политической и экономической системы, социальной политики и др., при условии, что речь идет о цивилизованном государственном образовании. Следует учитывать, что необходимость учета этого условия ни в коей мере не говорит о неэффективности уголовного законодательства. Наоборот, жесткость, а порой и определенная жестокость мер воздействия, подчеркивает, что применение этого законодательства по целому ряду «операционных» рисков и последствий, должно всегда быть говоря образно, строго дозированным.

Есть целый ряд наработанных признаков, которые характеризуют указанное обстоятельство. Это, например, определенная постоянность деяния (деяний), его (их) достаточная распространенность, его (их) количественная и качественная характеристики. Последняя должна включать в себя характер и степень общественной опасности содеянного, что также должно подлежать необходимому социально-прагматическому учету. Есть, например, деяния, нахождение которых в сфере уголовно-правового воздействия общепринято, а есть такие, где соответствующие законодательные решения следует принимать после более глубокого анализа.

Учет этого условия, по нашему мнению, особенно необходим в периоды принципиальных государственных реформаций, во время значительных видоизменений функций государства, когда возможности уголовного законодательства переоцениваются либо недооцениваются, в связи с чем предполагаемые ожидания от его возможностей не совпадают с их реальностью. Поэтому в такие периоды исследованию подлежит целый ряд аспектов, которые включают в себя как достаточно известные признаки, которые характеризуют это обстоятельство, так и те, которые становятся все получать все более зримыми и требуют, в связи с этим, своего специального анализа.

К традиционным негативным последствиям, возникающим при нарушении «ultima ratio» относят те, которые более характерны для системы уголовной юстиции в целом. Это, например, декларативность уголовного законодательства, во многом виртуальные показатели его практического применения, сложность, а порой и невозможность проведения необходимой профилактической работы.

В то же время требуют своего внимания и последствия, порождаемые несоблюдением этого условия, которые могут иметь выход на общегосударственный уровень, оказывают достаточно значительное влияние на функционирование государственного механизма, показывают действительную, не всегда только позитивную, «стоимость» уголовного законодательства при возложении на него нехарактерных для него заданий. Эти последствия могут иметь свое воздействие на формирование общественного менталитета, развитие экономики, функционирование социальной сферы, социально-демографические процессы и др.

Литература:

1. Тацій В. Боротьба зі злочинністю на початку ХХІ ст. – проблема сьогодення / В. Тацій // Щорічник українського права: зб. наук. праць. – 2009. – № 1. – С. 215–228.
2. Е.Л. Стрельцов. Ответственность за обман заказчиков по уголовному праву. Монография / Е. Л. Стрельцов // К.: Вища шк. Головное изд-во, 1985. – 149 с.

УМИСНЕ ВВЕДЕННЯ В ОБІГ НА РИНКУ УКРАЇНИ (ВИПУСК НА РИНОК УКРАЇНИ) НЕБЕЗПЕЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

*Тарануца К.П., курсант Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Кулик Л.М., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології Одеського державного університету внутрішніх справ*

Умисне введення в обіг на ринку України небезпечної продукції призводить до систематичних випадків отруєння споживачів небезпечною продукцією, а також до заподіяння шкоди функціонуванню господарства в державі.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу злочину є великі розміри випуску або іншої реалізації недоброякісної чи некомплектної продукції (товару).

Для підтримання нормальної життєдіяльності населення потрібно споживати здорову їжу, тобто та що вважається безпечною. Ми всі звикли, що державні органи, які піклуються про якість продукції, повинні забезпечувати прохід на ринок України тільки доброякісної продукції, яка проходить державний стандарт.

Вирізняють різноманітне призначення продукції: як промислове, так і споживче. Продукцією є як готові вироби, так і напівфабрикати, сировина тощо. Споживча вартість є характерною ознакою, під якою розуміють здатність задовольнити ті чи інші потреби та ціну, тобто грошову форму власності товару [1, с. 517-520].

До числа недоброякісної та небезпечної продукції відноситься:

- продукція, яка не відповідає вимогам чинних в Україні нормативно-правових актів і нормативних документів стосовно відповідних видів продукції щодо її споживчих властивостей;
- продукція, яка не відповідає обов'язковим вимогам чинних в Україні нормативно-правових актів і нормативних документів щодо її безпеки для життя і здоров'я людини, майна і довкілля;
- продукція, якій з метою збуту споживачам, виробником (продавцем) навмисне надано зовнішнього вигляду та окремих властивостей певного виду продукції, але яка не може бути ідентифікована як продукція, за яку вона видається;
- продукція, під час маркування якої порушено встановлені законодавством вимоги щодо мови маркування та до змісту і повноти інформації;
- продукція, термін придатності якої до вживання закінчився;
- продукція, на яку немає передбачених законодавством належних документів, що свідчать добротність продукції [2].

На нашу думку, відповідно до ст. 227 Кримінального Кодексу України, небезпечна для життя людини продукція заподіює великої шкоди здоров'ю людини, економіці країни, до того ж це серйозна перешкода на шляху її розвитку. При цьому суб'єкти господарської діяльності або група зловмисників, котрі умисно здійснюють збут такої небезпечної продукції, усвідомлюють суспільно-небезпечний характер свого діяння (заподіяну шкоду населенню), результатом якого можуть бути тяжкі наслідки, а саме: шкода здоров'ю чи загибель людей.

При розгляді проблеми неякісної побутової техніки й небезпечної для життя продукції, слід розглянути наступні факти.

За 2012 рік споживачі звернулися до Держспоживінспекції більш ніж 600 раз щодо випадків у двох торговельних мережах побутової техніки. Органами захисту прав споживачів проведено близько 250 позапланових перевірок. За вказаний період нами перевірено близько 13 тис. одиниць електропобутових товарів, у половини з яких було виявлено брак і її було знято з реалізації. На деякі з них були відсутні супровідні документи щодо якості та безпеки товару, а також виявлено невідповідність нормативним документам.

Прикладом цього є наслідки перевірки мережі «Ельдорадо», в якій було виявлено приблизно 200 назв товару, який не відповідав нормативним документам. А також, в торговельних мережах фірми «Комфі-Трейд» і «Фокстрот» в результаті цілеспрямованих перевірок виявлена небезпечна продукція. Зокрема, електрочайники фірми «Kenwood» і «Philips», тепловентилятори фірми Delonghi, а також холодильники-морозильники фірми «Indesit», які в подальшому були вилучені з торговельної мережі.

Одночасно з цим, голова Держспоживінспекції в Одеській області оповістив, що в Україні вже зафіксовані інциденти, що пов'язані зі смертю громадян через неякісну побутову техніку. Згідно зі статистикою за 2012 р., внаслідок загоряння холодильників встановлено дев'ять фактів загибелі людей та дванадцять – травмувань [3].

Вважаємо, що ця проблема може бути пов'язана з контрабандою, що і пояснює відсутність сертифікатів, адже ніхто не візьме на себе відповідальність за конкретну небезпечну для здоров'я людини продукцію.

Отже, головним напрямом діяльності держави є турбота про життя та здоров'я громадян. Державна влада та відповідні її органи повинні забезпечувати здорову життєдіяльність населення та захищений стан життя суспільства в аспекті обігу продуктової та промислової продукції на ринку України. А це, можливо лише за умови наближення до євросандартів, гармонізації національного законодавства з європейським та розуміння з боку держави, що головне – це державна гарантія якості. Неякісна та небезпечна продукція підлягає обов'язковому вилученню з обігу.

Припинення умисного введення в обіг на ринку України (випуску на ринок України) небезпечної продукції можливе шляхом посилення митної безпеки. Відповідно до ст. 5 Митного кодексу України від 12.03.2012 р. державна митна політика є складовою частиною державної економічної політики. Тому митна політика повинна регулювати зовнішню торгівлю, захист внутрішнього ринку, розвиток економіки [4, ст. 5].

Для здійснення просування на ринок лише якісної, безпечної продукції, необхідно посилити стан митного контролю, шляхом більш ретельної перевірки документів, огляду товарів. Цьому процесу також сприятиме посилення відповідальності за корупційні прояви, адже причиною просування на ринок недоброякісної продукції може бути підкуп зацікавленими громадянами або підприємствами посадових осіб.

Література:

1. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 2-ге НЗ4 вид., переробл. та доповн. / Відп. Ред. С.С. Яценко. – К.: А.С.К., 2003. – 976 с. – (Нормативні документи та коментарі).
2. Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції : закон України від 14.01.2000 р. № 12 //Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 12. – ст.95.
3. Орехов Сергій. Торгові мережі «спихають» українцям контрафактну і смертельно небезпечну побутову техніку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://grim.in.ua/news/2013/11/13/4025>
4. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI //Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 44-45, № 46-47, № 48. – ст.552.

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ЯК ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

*Ульяник М.М., слухач магістратури, науковий співробітник відділу організації наукової роботи
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Загострення соціально-економічних протиріч, що спостерігається останнім часом в Україні, безумовно, впливає негативно на формування правосвідомості та рівня правової культури неповнолітньої особи. До соціально-економічних протиріч можна віднести значне соціальне розшарування населення за рівнем матеріального забезпечення; виховання та працю окремих груп дітей та підлітків, які залежать від сьогоденного соціального статусу та матеріального становища батьків; процеси, пов'язані зі зменшенням позитивної соціальної ролі сім'ї, що супроводжуються істотними змінами у традиційному ставленні до виховання неповнолітніх тощо [1]. Вказані фактори спрямовані на появу бажання у неповнолітніх вчиняти протиправні дії. Серед напрямів протидії злочинності неповнолітніх важливе місце займає профілактична діяльність, адже, як говорили Ш.-Л. Монтеск'є і Ч. Бекарія, навчений досвідом законодавець краще попередить злочин, ніж буде вимушений карати за нього [2].

Значна роль у здійсненні профілактичної роботи щодо попередження злочинної діяльності неповнолітніх належить правоохоронним органам України. Підтвердженням цього є стаття 23 Закону України «Про Національну поліцію» [3], відповідно до якої поліція відповідно до покладених на неї завдань здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень. Зазначимо, що профілактична діяльність органів внутрішніх справ спрямована на виявлення та усунення причин і умов, які сприяють учиненню правопорушень, а також виявлення осіб, схильних до вчинення правопорушень, та застосування заходів до їх виправлення. Як напрямок профі-

лактики попередження злочинності серед неповнолітніх осіб правоохоронні органи України використовують їх правове виховання.

Складовими правового виховання неповнолітніх є правова освіта (правовий всеобуч), правова пропаганда, юридична практика державних органів та інших організацій (наприклад, правовиховна діяльність суду, прокуратури, органів внутрішніх справ, юстиції, адвокатури), правомірне поведінка громадян, їх особиста участь у здійсненні (реалізації) та охороні правових норм, самовиховання [4].

Правова освіта неповнолітніх як складова частина системи освіти передбачає формування високого рівня правової культури та правосвідомості особи, її ціннісних орієнтирів та активної позиції як члена громадянського суспільства [5, с. 2]. Вона здійснюється в усіх дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладах.

У дошкільних навчальних закладах правове виховання здійснюється шляхом надання дітям початкових знань про норми поведінки, формування навичок їх дотримання, виховування поваги до батьків, вихователів, ровесників, людей похилого віку тощо.

У загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладах правове виховання здійснюється шляхом проведення позакласного і позааудиторного правового навчання із залученням представників правозахисних організацій, працівників правоохоронних органів та інших фахівців в галузі права. Так, наприклад, на дільничного інспектора міліції (ДІМ) покладено обов'язок щодо проведення профілактично-роз'яснювальної роботи серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів з метою формування у останніх правової культури та негативного ставлення до суспільно-негативних явищ [6].

Профілактично-роз'яснювальна робота працівників служби дільничних інспекторів міліції серед учнів полягає у проведенні спеціальних бесід, які спрямовані, по-перше, на формування в учнів поваги до держави і права, розуміння необхідності дотримання вимог законів, виховання поваги до правоохоронних органів. По-друге, на формування в учнів нетерпимого ставлення до правопорушень і злочинності, прагнення приймати участь у боротьбі з цими негативними явищами, вміння протистояти негативним впливам [7, с. 37].

Тематика профілактично-виховних бесід, проведених правоохоронними органами із учнями, різноманітна. Вона може бути з приводу запобігання самовільних уходів дітей з дому, боротьба з тютюнопалінням школярів та вживанням ними алкогольних напоїв і наркотичних речовин, запобігання насильства в родині, роз'яснення учням випадки постановки їх на облік до кримінальної міліції у справах дітей тощо.

Яскравим прикладом правового виховання як профілактичного напрямку протидії злочинності серед неповнолітніх можна привести цикл лекцій право освітнього спрямування «Правопорушення, які ми вчиняємо щодня», який відбувся для учнів технікумів, коледжів та професійно-технічних навчальних закладів м. Полтава у 2014 році. Працівниками правоохоронних органів було акцентовано увагу на правопорушеннях, які вчиняються щодня, та відповідальності за них (паління в громадських місцях, безквитковий проїзд у транспорті, забруднення навколишнього середовища, нецензурна лексика в громадських місцях, розпивання спиртних напоїв в громадських місцях, відвідування неповнолітніми нічних розважальних закладів та ін.). По закінченню правовиховної лекції учні отримали буклет з обговорюваної теми [8].

Зазначимо, що правовиховна робота серед неповнолітніх з приводу недопущення вчинення останніми правопорушень здійснюється також і науково-педагогічним складом вищих навчальних закладів системи Міністерства внутрішніх справ України. Так, представники Одеського державного університету внутрішніх справ щорічно відвідують школи міста з метою проведення профілактичних бесід з учнями. Водночас, проводиться профорієнтаційна робота з учнями випускних класів щодо вступу на навчання останніх до Одеського державного університету внутрішніх справ. На підставі вище викладеного необхідним є зробити висновок про те, правове виховання як напрямку профілактичної роботи правоохоронних органів України відіграє значну роль в процесі недопущення вчинення неповнолітніми особами правопорушень. Адже правове виховання, основною метою якого є причеплення неповнолітнім певних знань законів, норм поведінки, своїх обов'язків перед суспільством, усвідомлення ними шкоди, відповідальності й вироблення у них правової свідомості, здатне не тільки значно зменшити кількість вчинених правопорушень серед неповнолітніх, але й подолати злочинність неповнолітніх взагалі.

Література:

1. Ключев М.М. Кримінологічна характеристика особи неповнолітнього злочинця // Електронна бібліотека юридичної літератури «Правознавець» - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/3956/%CA> - Назва з екрану.
2. Правознавство / [Опришко В.Ф., Шульженко Ф.П., Шимон С.І. та ін.] ; за заг. ред. В.Ф. Опришко, Ф.П. Шульженка. - К.: КНЕУ, 2003. - 767 с. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://buklib.net/books/29200/> - Назва з екрану.
3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII- [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19/page?text=%EF%F0%EE%F4%B3%EB%E0%EA%F2> - Назва з екрану.
4. Орлова О.О. Правове виховання і роль міліції у його здійсненні на сучасному етапі розвитку суспільства (теоретичні та прикладні аспекти): Дис... канд. наук: 12.00.01 - 2008. - 216 с. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://mydisser.com/en/catalog/view/6/343/3257.html> - Назва з екрану.
5. Городиський Микола Іванович. Педагогічні умови забезпечення змісту правової освіти майбутнього вчителя : Дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г.С.Сковороди. — Х., 1998. — 167 с.
6. Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11.11.2010 № 550 - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1219-10> - Назва з екрану.
7. Маглій О.О. Роль міліції в процесі правового виховання міліції / О.О. Маглій // Науковий вісник Запорізького ін-ту внутр. справ. - 2004. - № 2 (27). - С. 36-43.
8. Говорили про адміністративну відповідальність за правопорушення, які вчиняються щодня // Офіційний сайт Полтавської міської ради та виконавчого комітету - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.rada-poltava.gov.ua/news/25494867/> - Назва з екрану.

ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ У ХХ-МУ СТОЛІТТІ КОНЦЕПЦІЙ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ

*Фролова О.Г., доктор юридичних наук, професор,
професор Харківського Національного університету внутрішніх справ*

Сучасний період становлення України як суверенної правової і демократичної держави та пошуку Європейських шляхів її подальшого розвитку значно загострили проблеми наведення в державі правопорядку і забезпечення ефективною протидією злочинності. Успішне розв'язання всіх цих та інших проблем на практиці можливо лише на основі успішної реалізації системного і комплексного підходів, органічного та професійного поєднання відповідних теоретичних і прикладних знань, поглибленого вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду протидії злочинності та боротьби з конкретними видами злочинів з дослідженнями можливостей імплементації цього досвіду в Україні і наступним його впровадженням і використанням в практичній правоохоронній діяльності. Значний теоретичний і практичний інтерес у цьому плані має вивчення досвіду реалізації у ХХ-му столітті основних концепцій протидії злочинності в Західній Європі, чому і присвячена дана стаття.

Як відомо, у 70-і роки минулого століття в більшості країн Заходу акцент у впливі на злочинність робився на суспільних перетвореннях та на перевихованні злочинців. Перший напрямок обслуговували соціологічні теорії злочинності, другий – клінічна криминологія. Соціальні реформи були спрямовані на зменшення розриву в економічному стані бідних та багатих, на обмеження безробіття, посилення соціальної підтримки безробітних (збільшення матеріальної допомоги, сприяння професійній перепідготовці, націоналізація ряду виробництв і створення додаткових робочих місць). Значне місце в соціальному реформаторстві займало рішення житлової проблеми: рятування європейських міст від гетто, надання бездомним муніципального житла. Теоретичною основою всіх цих глобальних суспільних перетворень була концепція анемії і соціальної дезорганізації. Державні діячі практично визнали справедливості даного діагнозу, за допомогою якого криминологи констатували хворобливий стан західного соціуму. Була розпочата спроба шляхом зазначених реформ гармонізувати капіталістичне суспільство.

Значне місце серед реформаторських заходів впливу на злочинність займала турбота про неповнолітніх і молодь. Криміналізація підростаючого покоління, як відомо, завжди веде до зростання злочинності. У Бельгії був прийнятий Закон про молодь, який передбачав низку організаційних заходів, спрямованих на надання педагогічної та матеріальної допомоги юним співгромадянам. Для розгляду кримінальних справ стосовно неповнолітніх почали створювати спеціальні суди, що багато уваги в ході судових розглядів приділяли з'ясуванню умов виховання делінквентів (такий термін був прийнятий, щоб не таврувати молодих людей званням злочинця), ретельно досліджували його особистість, найсерйознішу увагу приділяли аналізу можливості перевиховання підлітка. Практика призначення покарань у таких судах була м'якшою, як альтернативні покарання застосовувалися, наприклад, покладання обов'язку брати участь у суспільних роботах, регулярно відвідувати виховні заходи або визначені молодіжні клуби. Аналогічні законодавчі акти прийняли парламенти ряду інших західноєвропейських країн. У Швейцарії за прикладом Бельгії створили цілу службу у справах молоді, яка включала департаменти організації дозвілля і відпочинку, соціальної допомоги, медико-педагогічну службу та службу опікунства. У деяких європейських країнах виникли оригінальні педагогічні служби, які склалися з вуличних вихователів, що працювали в нічний час у громадських місцях. Усі ці установи дозволяли знаходити адекватні підходи щодо спрямування в соціально корисне русло «важких» підлітків. В основі всіх цих реформ лежали різні теоретичні модифікації концепції диференціальної асоціації.

Наприкінці 70-х цікаве дослідження молодіжної злочинності провів криминолог з Геттінгенського університету (ФРН) І. Древенс. Він дійшов до висновку, що проведенням антиалкогольної кампанії можна значно знизити рівень криміналу в молодіжному середовищі. Ним було розроблена схема відповідної кампанії. І. Древенс запропонував систематично проводити соціально-психологічні профілактичні обстеження, що допомогли б виявити молодих людей, які потрапили в несприятливі умови (що звичайно веде до зловживання алкоголем, наркотиками і здійсненню злочинів). Якщо таким молодим людям вчасно зробити матеріальну, психологічну та педагогічну допомогу, то ймовірність утримання їх від злочинів виявиться досить високою.[1, р.38-40].

Величезною популярністю користувалася у 70-і рр. клінічна криминологія, на базі якої виникли і були реалізовані на практиці так звані підходи щодо лікування злочинців, «повернення», некарального впливу на них, диференціації заходів впливу. Лідували в цьому напрямку Франція й Італія, де криминологи – клініцисти користувались великим авторитетом значно впливали на формування державної політики реабілітації ув'язнених. Надія на те, що вченим вдасться знайти способи перетворення злочинців на добропорядних громадян, була настільки сильною, що практично жодна європейська країна не залишилася осторонь від відповідних модифікацій каральної судової політики та пенітенціарної системи. І якщо в багатьох державах досить обережно ставилися до практики невизначених вироків і зростаючої ролі медиків, у процесі визначення термінів тюремного ув'язнення, то значна гуманізація каральної політики мала місце практично у всіх європейських країнах. Штрафи, застереження, умовний осуд і так звані напіввисновки (на вихідні або на нічний час) стали практикуватися навіть у скандинавських країнах, що завжди характеризували достатнім консерватизмом в області реформ пенітенціарної системи. У Франції в результаті пенітенціарної реформи, яку було проведено в серпні 1985 р., істотно гуманізувались умови відбування тюремного ув'язнення. У французьких в'язницях було організовано соціально-виховну службу. Ув'язненим надавали можливість одержувати професійну освіту, навчатися в різних навчальних закладах і одержувати необхідну медичну допомогу за межами пенітенціарної установи без постійного контролю з боку тюремної адміністрації.

У Німеччині, де теорія і практика впливу на злочинність тривалий період залишалася несприйнятливою до англо-американських і франко-італійських нововведень, у цей період відзначається ренесанс теорії Ф. Ліста. Треба відзначити, що багато теоретичних положень Ф. Ліста в цей час стали досить популярними. Його ідея про те, що покаранню підлягає не злочин, а злочинець, стала девізом криминологів-клініцистів і реформаторів пенітенціарної практики. Теоретичні положення Ф. Ліста про соціальну природу злочинності і про можливості виправлення злочинців деяких типів

були переосмислені співвітчизниками великого вченого і лягли в основу гуманізації практики впливу на злочинність у Федеративній Республіці Німеччини. Поряд із соціальними перетвореннями, спрямованими на зменшення економічної нерівності, істотні зміни зазнала каральна політика. Остання виразилася в загальному зменшенні термінів тюремного ув'язнення за судовими вироками, широкому впровадженні в судову практику альтернативних покарань. У федеральних землях були створені ювенальні суди. Основою каральної практики стали наступні теоретичні положення:

- репресія не може бути єдиною відповіддю держави на злочини;
- суворі репресивні заходи необхідно вживати до злочинців, які не усвідомили несправедливості злочинних діянь, не розкаялися у вчиненому. Основна задача карного покарання – сприйнятливим образом дати зрозуміти, що суспільство має право захищати свої цінності, якщо їх не поважають і не визнають;
- необхідність застосування суворого покарання повинна бути таким чином обґрунтована в судовому вирокі, щоб у справедливості її не залишалося сумнівів. У вирокі необхідно показати незаконність діяння, розкрити цінності, які захищає кримінальний кодекс.

Істотно змінився також режим відбування тюремного ув'язнення. Тюремні камери в країнах Європи поступово стали більше походити на готельні номери, а окремі в'язниці, що відрізнялися особливим комфортом, стали називати будинками відпочинку. Деякі наші співгромадяни, що опинились «волею долі» за ґратами в західноєвропейських країнах, були досить задоволені тамтешніми умовами. Наприклад, з Данії один наш співвітчизник написав рідним лист про те, що він затриманий поліцією і перебуває у в'язниці, але при цьому просив не хвилюватися, тому що це не в'язниця, а дуже гарний готель, його там добре годують і умови життя дуже гарні. Ув'язнені почали активно брати участь у суспільному житті, навчатися у вищих навчальних закладах, прилучатися до творчості. Багато в'язнів почали займатися живописом (в основному в стилі примітивізму), їхні картини виставлялися в художніх галереях. Твори ув'язнених охоче купували аматори екзотичного тюремного живопису. Громадськість стала регулярно підтримувати контакти з позбавленими волі. Та й самі ув'язнені іноді брали шефство над знедоленими з вільного світу, про яких вони дізнавалися з газет: надавали матеріальну допомогу матерям–одиначкам, сиротам. Ренесанс гуманізму у відношенні до найбідніших прошарків суспільства та злочинців тривав біля десяти років. У деяких країнах він тривав кілька десятиліть, але практично у всіх європейських країнах (за винятком Швейцарії) у середині 80–х рр. усе зростаюча злочинність змушувала шукати більш дійові заходи впливу на неї.

Швейцарія стала своєрідним острівцем безпеки в бурхливому морі стрімко зростаючої європейської злочинності. Дослідження кримінологів показали, що до числа причин, що перешкоджають росту злочинності в цій країні належать:

- повільні процеси урбанізації (у Швейцарії немає міст із мільйонним населенням);
- децентралізація промисловості та відсутність великих промислових центрів із супроводжуваними їх убогістю та нетрадиційними;
- низька мобільність населення, перевага корінних жителів (тих, у кого кілька поколінь прожили в одному місці) з устояними традиціями поведінки та соціального контролю;
- свідомість цивільної відповідальності в населення за соціальні процеси в країні, у тому числі й за злочинність (у швейцарців панує глибоко укорінена в суспільній свідомості віра в необхідність взаємної допомоги та солідарності. Серед місцевих жителів поширена приказка: у Швейцарії кожен для себе поліцейський);
- децентралізація поліції й орієнтація її на інтереси громади;
- відсутність надзвичайних реакцій на злочини (лише незначне число правопорушників береться під варту, альтернативою позбавлення волі дуже часто є умовний осуд, серед вироків щодо позбавлення волі переважають короткострокові);
- заміжні жінки у Швейцарії менш від усіх у світі зайняті професійною працею, звідси вкрай низький рівень злочинності серед молоді (вікові групи до 18 років майже не обтяжені злочинами);
- шкільне виховання виключає всюдозволеність, містить багато заборон, учитель має дуже високий соціальний і економічний статус.

До цього можна додати, що серед молоді у Швейцарії немає безробіття і сімейне виховання в країні, де велика роль сільської громади, досить патріархальна. 2/3 вироків щодо позбавлення волі швейцарські суди виносять умовно. [2, р.285-308.] Але Швейцарія була виключенням. В інших країнах Західної Європи кримінальна ситуація ставала все більш драматичною. Соціологічні дослідження показували, що почуття неминучості та страху перед злочинами стало переважаючим серед громадян західноєвропейських держав. Правоохоронні органи були обвинувачені у відсутності твердості. Громадськість вимагала припинити заgravати зі злочинцями. Гасло «Злочинець повинен бути у в'язниці» ставало все більш популярним.

Для цього періоду характерна жорсткість каральної політики, зміцнення поліцейських сил, інтерес до рекомендацій кримінологів значно знизився, експерименти в області впливу на злочинність стали зустрічатися в багнеті, кримінологічні дослідження значною мірою були згорнуті (наприклад, у 1984 р. у Бельгії був закритий науковий центр з вивчення злочинності неповнолітніх). Виник небезпечний феномен відчуження між наукою і практикою: практики не бажали сприймати висновки науки, а ряд кримінологів відмовився від орієнтації на пошук ефективних заходів впливу на злочинність.

Більшість західноєвропейських політиків зробили ставки на жорсткі міри та заходи, що не вимагали серйозного інтелектуального пророблення [3, р. 173-178]. В цих умовах популярність повернулася до класичних теорій загальної і приватної превенції. Від виправної пенітенціарної моделі в ряді європейських країн стали відмовлятися на користь жорстко репресивної. В'язницю знову стали розглядати не як засіб виховання, а як знаряддя залякування й ізоляції суспільно небезпечних елементів. Деякі дослідники виділяють у країнах Європи три види політики стосовно ув'язнених:

- жорстко репресивна політика залякування;
- пенітенціарна політика з акцентом на виправлення злочинців;

– ізоляціонізм (політика, у якій головна ставка робиться на те, щоб відокремити здорову частину суспільства від суспільно небезпечних елементів і не більш того) [3, р. 173-178]. Неокласицизм став провідною теоретичною концепцією, покладеною в основу політики впливу на злочинність. Наприклад, у 1988 р. у Швеції в результаті реформ кримінального законодавства міцно затвердився бентамівський принцип пропорційності. Однак каральні міри, що виявилися не набагато дешевшими, ніж соціальні реформи, не виправдали надій європейців. Поряд із зростанням кількості в'язниць і ув'язнених досить інтенсивно продовжувала зростати й злочинність. Та ж Швеція стала лідером за рівнем злочинності в Європі.

Поліція, на матеріальне забезпечення якої суспільство витратило значні кошти, виявилася неспроможною стримати тиск злочинності, незважаючи на багаторазове збільшення її рядів. Досить показовий у цьому відношенні приклад Великобританії. Після приходу в 1979 р. до влади М. Тетчер, уряд поставив за головне завдання своєї внутрішньої політики боротьбу зі злочинністю. Причому основний акцент був зроблений на зміцнення поліцейських сил. Розрахунок будувався на створення добре оснащеної поліції, наділеної підвищеними владними повноваженнями. Однак поліцейський експеримент «залізної леді» виявився малоефективним. Зростання злочинності зупинити не вдалося. На всьому протязі 80-х рр. витрати на поліцію збільшилися в три рази, але в той же час кількість тільки зареєстрованих злочинів подвоїлася. Повноваження поліції були значно розширені, а розкривання злочинів знизилося. Більш того, знизився традиційно високий авторитет поліції в очах громадськості [4, с. 16-38]. Таким чином, якщо в 70-і рр. під вогнем критики за неуспіхи у впливі на злочинність опинилися політики-реформатори та кримінологи, то тепер відповідальність за зростання злочинності поклали на поліцейську, судову й пенітенціарну системи. Рівень розкривання був невисокий, судові вирoki здавалися недостатньо строгими, а рівень рецидиву, навпроти, був досить високий. Особливої небезпеки придбав феномен організованої злочинності, що поступово набула транснаціонального характеру і стала малоуразливою для поліцейського впливу. У цих умовах Поліцейський фонд Великобританії організував поглиблені кримінологічні дослідження, основними завданням яких було з'ясування можливості поліцейських сил впливати на розвиток кримінальних процесів у суспільстві. Дослідження показали, що поліція може здійснювати на динаміку злочинності в країні досить обмежений вплив. Поліцейські можуть посадити у в'язницю окремих злочинців, але не в змозі припинити, наприклад, нічні грабежі або обмежити зростання цих грабежів.

Гіркі реалії змусили політиків зробити висновок про те, що злочинність – міцний горішок, і позбутися від неї за допомогою виключно каральних мір, якими б твердили вони не були, неможливо. Національні системи впливу на злочинність, багато елементів яких практично працювали на холостих обертах, набули колишньої значимості. Поряд зі збереженням репресивних заходів знову почали розвиватися різні механізми соціального контролю і ранньої превенції.

Серйозних змін зазнала поліцейська діяльність. Реформування поліції в Європі пішло за двома напрямками. У більшості країн функції цієї організації стали розширюватися та змінюватися. Про те, що поліція повинна в більшому стані орієнтуватися на потреби регіональної громади, а поліцейські – виконувати функції захисників, вихователів і опікунів, багато говорилося в 60-і і 70-і рр., були розпочаті деякі заходи в цьому напрямку, однак різке посилення каральної складової антикримінальної політики переорієнтувало розвиток поліцейських сил, що взяли на озброєння жорстокий стиль. Наприкінці 80-х рр. зміна акцентів поліцейської діяльності стала актуальною потребою. Поліцейські в багатьох західноєвропейських країнах зайнялися виховною роботою з неповнолітніми, почали консультувати населення з проблем ефективного захисту від злочинців, оперативно вирішувати проблеми міжособистісних відносин, припиняючи розвиток конфліктів. Та й структура поліцейських органів стала змінюватися в плані орієнтації на рішення соціальних проблем. Наприклад, на улагоджування міжжетнічних конфліктів, що нерідко виливаються у великомасштабні злочини. У цих цілях, наприклад, у датській поліції були створені спеціальні міжжетнічні відділення [5, р. 177-178].

Безумовно, що в межах однієї статті неможливо повністю розкрити всі аспекти обраної нами теми, яка, на нашу думку, актуальна і повинна, і має розроблятися і надалі, оскільки має значне не тільки теоретичне, але й практичне значення в плані можливостей для запозичення частки зарубіжного досвіду протидії злочинності і його імплементації в Україні.

Література:

1. Drewes I. Die Kriminologischen Wirkungen des Alkohols bei jungen Straftatern. Göttingen, 1977.
2. Austin G. Projecting the future of corrections // Crime and Delinquency. 1992. V 38. №3. – P. 285-308.
3. Consistency in Sentencing // European journal on Criminal Policy and Research. 1994. V2.
4. Дискуссия по поводу двухуровневого посторения системы охраны общественного порядка в Великобритании // Борьба с преступностью за рубежом. М., 1995. – № 5. – С. 16-38.
5. De Vries S. Multi-ethnic work groups in Dutch Police: Problems and Potential // Policing and Society. 1993. V. 3. № 3. – P. 177-178.

НАУКОВЕ ПІДГРУНТЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

*Харитоновна О.В., кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права № 1*

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Однією з ключових сфер у кримінально-правовій системі України виступає політика держави у сфері запобігання та протидії злочинності. Сказане висуває на перший план проблеми наукового підґрунтя стратегії і тактики політики держави у цьому напрямі. Проф. Ю.В. Баулін зазначає, що донедавна ця проблема не отримувала значної уваги з боку дослідників, заперечувалось саме поняття «кримінально-правова політика» [1, с. 786]. Проте сьогодні ця проблематика виступає вкрай важливим, одним з першочергових напрямів кримінально-правових досліджень, до якої «прокинувся» значний науковий інтерес. Інтегративні підходи до розуміння кримінально-правової політики підкреслюють наявність в її змісті таких обов'язкових елементів, як науково-концептуальний, законотворчий, правозастосовний та оціночний. Безумовно, діяльність законодавця має надзвичайно важливе значення для ефективної кримінально-правової

політики, оскільки закон пов'язаний з правом, слугує його зовнішньою формою та виразом змісту. Однак принципова значущість у кримінальному праві збігу зовнішньої форми (закону) і змісту права, їх органічної єдності аж ніяк не применшує усвідомлення тих складних взаємозв'язків, в яких право та закон перебувають. Право та закон – це різноетапні та різнопорядкові явища, законотворчий процес є ніби «вінцем» правотворчості, і діяльність законодавця по суті спрямована на те, щоб надати зовнішнього виразу, виступити кінцевим результатом правотворчості. Право має відповідати соціальним потребам у правовому регулюванні даних суспільних відносин, а закон має відповідати праву, забезпечувати його дієвість, ефективність. Більше того, в сучасній теорії права розрізняють власне правотворчість і правоутворення як більш широку і багатоаспектну категорію, яка відображає складний процес формування права: від життєвих ситуацій, що викликають виявлення потреби у врегулюванні певної сфери відносин, до вироблення певних правових поглядів, ідей, правосвідомості, певних інваріантів правової науки та культури, які перетворюються у державну волю і отримують вираз у законі. Думається, що осмислення такого «background» у діяльності законодавця в сфері кримінально-правової політики потребує належної уваги.

Нагальним завданням криміналістів має стати вироблення Концепції основ сучасної політики держави у сфері протидії злочинності, яка могла би бути запропонована для обговорення на загальнодержавному рівні з метою її прийняття та виконання у певні строки. В цьому програмному документі мають бути розроблені головні напрями кримінально-правової політики, засоби її реалізації, визначені сфери гуманізації та, навпаки, посилення відповідальності, вирішені питання розширення чи скорочення сфери дії КК, звуження чи розширення меж суддівського розсуду тощо. Мова йде про необхідність усвідомлення і визначення на політико-правовому рівні завдань національного кримінального права, його основ, критеріїв легітимності кримінального закону та практики його застосування. Тобто слід говорити про досягнення соціальної згоди щодо стратегії кримінально-правового регулювання, відображеної в структурі кримінально-правової думки [2, с. 309]. Крім того, надзвичайно важливим напрямом є вирішення комплексу питань, пов'язаних зі здійсненням боротьби з діями, які становлять небезпеку для цивілізації у цілому, визнаються злочинними світовим співтовариством. В цьому аспекті актуальними уявляються пропозиції ставити питання про існування міжнародної кримінально-правової політики як складової зовнішньої політики країн [3, с. 430].

Орієнтирами в розробці названої стратегії мають бути питання встановлення «дійсних» можливостей кримінального права, і тут, мабуть, варто погодитися з проф. Є.Л. Стрельцовим, що для вирішення цих проблем потрібно проаналізувати соціальні «збудники» процесів криміналізації і декриміналізації, пеналізації та депеналізації. Для цього, вважає він, необхідно розв'язати певний «вузол» взаємопов'язаних проблем, а саме встановити: яку суспільну небезпечність повинні набути конкретне діяння того, щоб його потрібно було криміналізувати. А для відповіді на це питання державі потрібно мати: чіткий механізм функціонування суспільства, в основі якого знаходиться система суспільних відносин; і проголошені та офіційно закріплені на державному рівні певні соціальні цінності, блага. Причому, криміналізуючи відповідне діяння, потрібно враховувати, чи буде в змозі держава реально реалізувати основний принцип кримінальної відповідальності – її невідворотності, оскільки декларативність кримінального права, його неефективність породжують правовий нігілізм, накопичення такого «досвіду» починає впливати на загальну оцінку населенням реальних можливостей держави [4]. Тобто необхідно при описуванні ознак певного злочинного діяння чітко і ясно визначити межі злочинної поведінки, і в той же час не допустити прогалів в криміналізації, знайти «золоту середину» в цьому питанні. Особливо актуальним це положення є в умовах поширення кількості бланкетних диспозицій в статтях КК, коли фактично ознаки злочинного діяння описуються в некримінальному законодавстві, що, в свою чергу, ставить перед наукою завдання осмислення питань плюралізму джерел кримінального права, співвідношення кримінального права та закону. Актуалізується в цьому зв'язку і питання «вбудови» в існуючу кримінально-правову систему кримінального-проступку, що призводить сучасних криміналістів до висновку, що «українське кримінальне законодавство поступово дрейфує від монізму до його дуалізму» [5, с. 517]. «Це, перш за все, підтверджується тим, – пише Ю.В. Баулін – що закон про кримінальну відповідальність включатиме в себе КК і Закон про кримінальні проступки. Далі, дуалізм в законодавстві про кримінальну відповідальність торкнеться як підстав кримінальної відповідальності (кримінальне правопорушення має два види – злочин і кримінальний проступок), так і самого розуміння такої відповідальності (зміст кримінальної відповідальності за злочини і за кримінальні проступки). Дуалізм переноситься і на суб'єктів кримінального правопорушення: фізична і юридична особа. Все це, поза сумнівом, тягне за собою зміну наукових уявлень щодо елементів і ознак кримінального правопорушення, що вчиняється фізичною чи юридичною особою, а також про кримінально-правові наслідки його вчинення цими суб'єктами. Не виключена також поява дуалістичних уявлень щодо об'єктивної сторони кримінального правопорушення, вини, покарання тощо» [5, с. 517-518].

Реалізація дуалістичних прогнозів не змусила себе довго чекати: вже Законом України від 18 квітня 2013 р. до КК України введено поняття «інших заходів кримінально-правового характеру», і ця новела «легітимізувала» наукові розробки, присвячені заходам безпеки в кримінальному праві [6], призвела до необхідності переосмислювати поняття, зміст і форми реалізації кримінальної відповідальності, з'ясувати зміст заходів, що її становлять, та їх співвідношення між собою та з суміжними заходами [7, с. 257-258].

Особливої уваги потребує співвідношення понять «дуалізм в кримінальному законодавстві» і «дуалізм кримінального права», під яким розуміється поява в кримінальному праві як галузі права приватних засад. Мова йде лише про дуалістичні тенденції в розвитку кримінального законодавства та окремих інститутів кримінального права, але саме кримінальне право як галузь не змінює своєї природи матеріальної галузі публічного права, тому питання виникає лише стосовно дуалізму його форм. На перший план висувається проблема реформування саме форм конвергенції приватного і публічного права, коли виникає потреба у поєднанні публічно-правового і приватноправового регулювання. Зміст конвергенції має бути адекватно об'єктивованим зовні як комплексний нормативний регулятор, а необхідними і єдиними засобами такої об'єктивізації є формальні джерела права [8, с. 234]. Саме конвергенція обґрунтовує появу в кримінальному законодавстві окрім публічно-правових регуляторів також і приватноправових. Кримінальне законо-

давство набуває характеру дуалістичного, поєднуючи в собі публічні та приватні приписи, проте при цьому комплексному характері праворегулювання не відбувається втрати кримінальним правом його публічно-правової природи.

Література:

1. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. – Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні / за заг. ред. В.В. Сташиса. – 840 с.
2. Жалинский А.Э. Конкуренция уголовно-правовой мысли в условиях глобализации // Научные основы уголовно-го права и процессы глобализации: материалы V Российского конгресса уголовного права (27-28 мая 2010 года). – М.: Проспект, 2010. – С. 308-312
3. Фріс П.Л. Вибрані праці / П.Л. Фріс. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2014. – 652 с.
4. Стрельцов Л.Є. Доктринальне визначення необхідних «збудників» процесів криміналізації та декриміналізації, пеналізації та депеналізації // 10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 13-14 жовт. 2011 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст.голов. ред.) та ін. – Х.: Право, 2011. – С. 78-82
5. Баулин Ю.В. Рекодификация уголовного законодательства Украины: проблемы научного обеспечения // Проблемы кодификации уголовного закона: история, современность, будущее (посвящается 200-летию проекта Уголовного уложения 1813 года) / Материалы VIII Российского конгресса уголовного права, состоявшегося 30-31 мая 2013 г. / ответ. ред. докт. юрид. наук, проф. В.С. Комиссаров. – М.: Юрлитинформ, 2013. – С. 515-518
6. Горбачова І.М. Заходи безпеки в кримінальному праві (порівняльно-правовий аналіз): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / І.М. Горбачова; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2008. – 20 с.
7. Проблеми правової відповідальності: монографія / Ю.П. Битяк, Ю.Г. Барабаш, Л.М. Баранова та ін.; за ред. В.Я. Тація, А.П. Гетьмана, В.І. Борисової. – Х.: Право, 2014. – 348 с.
8. Коршунов Н.М. Конвергенция частного и публичного права: проблемы теории и практики / Н.М. Коршунов. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2013. – 240 с.

ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В РОЗРІЗІ ПОДОЛАННЯ ПРАВОВИХ ЧИННИКІВ

*Хорошун О.В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Корупція є однією з найактуальніших проблем сучасності. Деякі дослідники взагалі вважають, що корупція стала основною проблемою кінця ХХ та початку ХХІ століть.

Корумповані відносини витісняють правові, етичні відносини між людьми, із аномалії можуть перетворюватися у норму поведінки [1].

Корупція (від лат. corrumpere — псувати) — протиправна діяльність, яка полягає у використанні службовими особами їх прав і посадових можливостей для особистого збагачення; підкупність і продажність громадських і політичних діячів.

В тлумачному словнику зазначається, що корупція – це використання посадовою особою свого службового становища з метою особистого збагачення [2].

Законодавець, приймаючи Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» (далі Закон), дає своє тлумачення таким поняттям як корупція та корупційне правопорушення. Відповідно до абзацу 4, ч. 1, ст. 1 Закону, **корупційне правопорушення** – це умисне діяння, що містить ознаки корупції, вчинене суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність. В абзаці 5, ч. 1, ст. 1 Закону, зазначається, що **корупція** – це використання суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди суб'єктам відповідальності за корупційні правопорушення, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей [3].

Корупція є наслідком як загальних, так і специфічних процесів детермінації цього соціального явища. Останні переважно пов'язані з державною (чи іншою) службою [4, с. 135].

Перш ніж розглядати заходи до попередження корупційної злочинності нам необхідно з'ясувати, які чинники сприяють даній злочинності. До спонукання корупційної злочинності можуть сприяти наступні чинники: політичні, [5, с. 31-32] економічні, правові, організаційно-управлінські, соціально-психологічні, недоліки в кримінальному законодавстві, недоліки в роботі правоохоронних органів, порядку реєстрації та обліку злочинів тощо [4, с. 124].

Ми ж зупинимось на правових чинниках та заходах їх попередження.

Правові фактори злочинності, що в результаті недоліків правової системи істотним чином позначаються на рівні загальної злочинності, у тому числі й корупційної.

Отже, до правових чинників можна віднести:

- правовий нігілізм;
- правова легковажність;
- відсутність правової культури;
- правова свідомість;
- нестабільність політичного режиму та кримінальної політики;
- недоліки у підборі керівних кадрів;
- практику лобювання інтересів окремих соціальних груп;
- відмежування більшості населення від участі у державному управлінні;
- несформованість інститутів громадського суспільства;
- бюрократизація та корумпованість управлінського апарату і системи правосуддя;

- проблеми якості правового регулювання державної служби спонукають до вчинення корупційних злочинів, зокрема таких, як одержання неправомірної вигоди, а також давання та пропозиція неправомірної вигоди [6].

У профілактиці та протидії корупційній злочинності слід враховувати, що дія причин правового характеру прямо пов'язана з відповідними умовами злочинності, а саме недосконалістю законодавства, недоліками правозастосовної практики, неефективністю правового виховання та профілактики. Все це виступає підґрунтям того, що деякі вчені основною причиною розквіту корупції узагальнено називають незабезпечення державою потрібного реформування суспільства [7], із чим не можна не погодитись.

Попередження корупційної злочинності стосовно правових чинників можливо через:

- розвиток правової культури;
- подолання правового нігілізму;
- підвищення правової свідомості громадян та посадових осіб;
- формування громадської свідомості;
- вдосконалення антикорупційного законодавства;
- визначення стратегії соціально-економічного розвитку та здійснення адміністративної реформи [5, с. 33];
- встановлення такого матеріального рівня утримання службовців, який здатний забезпечити їм і їхнім родинам пристойний рівень життя;
- формування усіх виплат із бюджетної системи держави тільки на основі закону тощо [4, с. 137].

Отже, для ефективної боротьби з корупцією необхідно досліджувати всі чинники, які сприяють даному явищу. Тільки при комплексному підході, щодо боротьби з політичними, економічними, правовими, організаційно-управлінськими та іншими причинами корупційної злочинності можна подолати це негативне явище.

Література:

1. Калашник Н.Г. Профілактика корупційних діянь та злочинів серед персоналу кримінально-виконавчої інспекції Державної кримінально-виконавчої служби України: Методичні рекомендації / Упорядник С.О. Тимофеев; за загальною редакцією доктора педагогічних наук, професора Н.Г. Калашник . – К.: ДДУПВП, 2006. – 34 с.
2. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з. Дод., допов. на CD) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. — 1736 с.
3. Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року № 3206-VI. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3206-17>
4. Джужа О.М. Кримінологія: Навчальний посібник / О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Г. Колб та ін.; За заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О.М. Джужи. – К.: Атіка, 2009. – 312 с.
5. Джужа О.М. Курс кримінології: Особлива частина: Підручник: У 2 кн. / М. В. Корнієнко, Б. В. Романюк, І.М. Мельник та ін.; За заг. ред. О.М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 480 с.
6. Шевченко О.В. Причини та умови корупційної злочинності. / О.В. Шевченко // Вісник Вищої ради юстиції, – № 3 (7) – 2011. – С. 122-132.
7. Бандурка А.М. Преступность в Украине: причины и противодействие: монография / А.М. Бандурка, Л.М. Давыденко. – Х.: Гос. спец. изд-во «Основа», 2003. – 368 с.

ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

*Циб І.С., курсант Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Шаблюстий В.В., кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

У загальному розумінні об'єкт злочину визначається як те, на що посягає злочин. Однак, питання на що саме посягає злочин в науці кримінального права досі однозначно не вирішено. Доказом актуальності питання слугує відсутність у чинному Кримінальному кодексі (далі – КК) України дефініції з законодавчим визначенням поняття об'єкта злочину, більш того, такого законодавчо визначеного поняття об'єкта злочину не було ні в попередніх редакціях КК України адже, логічно, що доки в теорії кримінального права на теоретичному рівні однозначно не буде визначено дане поняття, таке поняття не можливо визначити і на законодавчому рівні.

У сучасній кримінально-правовій доктрині домінує позиція, згідно з якою об'єктом злочину визнаються суспільні відносини, яким злочином завдається шкода або створюється загроза заподіяння такої шкоди [1, с. 89].

Такий погляд на об'єкт злочину висвітлений у переважній більшості підручників і навчальних посібників з кримінального права та коментарів КК України.

Однак не можна ставити знак рівності між категоріями «суспільні відносини» та «об'єкт злочину». Об'єкт злочину не може бути зведеним лише до певних відносин у суспільстві (суто соціальної категорії), – він характеризує також певні об'єктивні ознаки злочину, що не можуть належати до жодного з елементів складу злочину, окрім об'єкта посягання. Такими об'єктивними ознаками є предмет злочину та потерпілий від злочину [1, с. 90].

Попри деякі спроби окремих правників розглядати ці ознаки в структурі суспільних відносин чи в складі об'єктивної сторони, – предмет злочину і потерпілий від злочину завжди були притаманними об'єкту злочину як його факультативні ознаки. Саме поняття потерпілого від злочину використовується для позначення особи, на яку впливає злочинець, чим безпосередньо завдає шкоди або створює загрозу її заподіяння; і саме поняття предмета злочину потрібне для визначення того, з приводу чого (або впливаючи на що) вчиняється суспільно небезпечне діяння [1, с. 90].

Ми вважаю, що об'єкт злочину доцільно розглядати одночасно у двох площинах – у вузькому розумінні, що відображає його зміст, і в широкому – розкриває, окрім того, форму (структуру) цього поняття.

У вузькому розумінні **об'єктом злочину є суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом, у сфері яких завдається шкода чи створюється загроза її заподіяння** [2, с. 331].

У широкому розумінні **об'єкт злочину** – це елемент складу злочину, що утворений суспільними відносинами, які охороняються кримінальним законом та у сфері яких завдається шкода чи створюється загроза її заподіяння (обов'язкова ознака), а також включає в себе предмет злочину і потерпілого від злочину (факультативні ознаки) [2, с. 333].

Об'єкт злочину слід відрізняти від об'єкта кримінально-правової охорони.

Об'єктом кримінально-правової охорони є будь-які суспільні відносини, що забезпечуються кримінально-правовою охороною. Про об'єкти кримінально-правової охорони, зокрема, йдеться у ст. 1 КК: права і свободи людини та громадянина, власність, громадський порядок і громадська безпека, довкілля, конституційний устрій України, мир та безпека людства [3].

До структури об'єкта злочину належать такі ознаки:

1. Суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом та у сфері яких завдається шкода чи створюється загроза її заподіяння (обов'язкова ознака).
2. Предмет злочину (факультативна ознака).
3. Потерпілий від злочину (факультативна ознака) [3].

Суспільні відносини як обов'язкова ознака об'єкта злочину характеризуються наявністю таких ознак: 1) вони перебувають під кримінально-правовою охороною; 2) у сфері цих відносин злочином завдається істотна шкода (чи створення загрози її заподіяння).

Обов'язкова ознака об'єкта злочину має власну структуру. В теорії кримінального права, як правило, використовуються трьохчленна структура суспільних відносин. До її елементів належать: 1) суб'єкти (учасники) суспільних відносин; 2) предмет суспільних відносин; 3) соціальний зв'язок між учасниками суспільних відносин [4, с. 117].

Суб'єктами (учасниками) суспільних відносин можуть бути фізичні та юридичні особи, об'єднання громадян, суспільство, окремі державні органи, держава в цілому тощо.

Соціальний зв'язок виконує роль поєднання між собою двох інших елементів: учасників і предмета суспільних відносин. При цьому сам соціальний зв'язок, окремо від інших елементів суспільних відносин, на нашу думку, існувати не може.

Предметом суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом, справедливо називають те, з приводу чого існують відносини між учасниками (суб'єктами) суспільних відносин [5, с. 94].

Усі суспільні відносини залежно від властивостей їх предмета необхідно розділяти на дві групи – матеріальні і нематеріальні. Відносини, до складу яких входить матеріальний предмет (майно, ліс, дикі тварини, водоймища тощо), називають матеріальними. Інший предмет мають нематеріальні відносини. В таких відносинах його місце, а точніше функції предмета, виконують вже інші соціальні відносини (наприклад, державна влада або духовні блага).

До предметів суспільних відносин належать різноманітні матеріальні і нематеріальні блага, зокрема результати дій, продукти духовної творчості, особисті немайнові блага (ім'я, честь, гідність, авторитет тощо), недоторканність особи, здоров'я, свобода слова, тобто такі предмети матеріального і духовного світу, які здатні задовольнити інтереси суб'єктів цих відносин [5, с. 111].

Отже, беручи до уваги викладене та опираючись на критичну оцінку концепцій згаданих вище, ми погоджуємося з тими науковцями, що розглядають об'єкт злочину в якості суспільних відносин, та вважаємо, що об'єктом злочину є найбільш важливі суспільні відносини, що охороняються нормами кримінального права, і яким унаслідок злочинного посягання завжди завдається істотна шкода. Саме об'єкт суттєво сприяє визначенню поняття злочину, значною мірою впливає на зміст об'єктивних і суб'єктивних ознак злочинів, є провідним критерієм для класифікації злочинів, а також для побудови системи Особливої частини КК. Завдяки об'єктові з'ясовується характер і ступінь суспільної небезпеки злочину, вирішується питання про правильну кваліфікацію діяння, а також про його відмежування від суміжних суспільно небезпечних посягань. Усе це дозволяє дійти висновку, що вчення про об'єкт злочину є одним із ключових у кримінально-правовій науці.

Література:

1. Коржанський М. Й. Об'єкт і предмет злочину: Монографія / М. Й. Коржанський. –Д.: Юрид. акад. МВС; Ліра ЛТД, 2005. – 252 с.
2. Спасович В. Учебник уголовного права. Т. 1 / В. Спасович – СПб. : Тип. И. Огризко, 1863. – 442 с.
3. Андрушко, П. П. Об'єкт кримінально-правової охорони, об'єкт злочину, об'єкт злочинного посягання та об'єкт злочинного впливу: основний зміст понять та їх співвідношення / П. П. Андрушко // Адвокат : Журнал спілки адвокатів України. – 11 / 2011. – N 11. – С. 5-11.
4. Таций В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве / В. Я. Таций Харьков : Выш. шк., 1988. – 198 с.
5. Кистяковский А. Ф. Элементарный ученик Общего уголовного права. Т. 1. Общая часть. / А. Ф. Кистяковский. – К. : Университетская типография, 1875. – 413 с.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ ПОСОБНИЦТВУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

*Цибулін Т.Г., здобувач Київського університету права НАН України
Науковий керівник: Кваша О.О., доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права та процесу КУП НАН України*

Враховуючи плюралізм правових теорій співучасті, реалізація кожної із яких передбачає своєрідний підхід до визначення підстав кримінальної відповідальності кожного зі співучасників, особливої актуальності набуває питання засобів кримінально-правової протидії пособництву, які використовуються у законодавстві іноземних держав.

Відповідно до ч. 6 ст. 16 КК Республіки Білорусь, пособником визнається особа, яка сприяла вчиненню злочину порадами, вказівками, наданням інформації або знарядь і засобів вчинення злочину, усуненням перешкод або наданням іншої допомоги, або особа, яка заздалегідь обіцяла приховати злочинця, знаряддя і засоби вчинення злочину, сліди злочину або предмети, здобуті злочинним шляхом або особа, яка заздалегідь обіцяла придбати або збути такі пред-

мети. Ключова особливість процитованої норми полягає у тому, що з огляду на використане у ній формулювання «або наданням іншої допомоги», перелік способів сприяння вчиненню злочину, на відміну від ч. 5 ст. 27 КК України, не є вичерпним, а тому особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності в якості пособника за будь-яке сприяння вчиненню злочину, а не лише при вчиненні конкретних способів такого сприяння, які прямо визначені у законі про кримінальну відповідальність.

Яскравим прикладом реалізації акцесорної теорії співучасті у кримінальному законодавстві пострадянських держав є КК Литовської Республіки, у ст. 249 якого встановлено, що усі співучасники, незалежно від їх ролі у вчиненні злочину, підлягають кримінальній відповідальності як виконавці.

Загалом необхідно зауважити, що положення акцесорної теорії співучасті реалізовані у багатьох європейських державах, насамперед це стосується Великої Британії, Франції, Італії, у яких як законодавство, так і кримінально-правова наука значну увагу приділяють реалізації відповідних положень. Як зазначав С.С. Яценко, положення англійського права про співучасть у злочині ґрунтуються на засадах похідної (акцесорної) відповідальності. При цьому відповідальність другорядного співучасника запозичується і залежить від вчинення злочину основним винуватцем [1, с. 77].

Дослідники теорії співучасті згідно кримінального законодавства Англії констатують, що в теперішній час в англійській доктрині під співучастью розуміють дії двох і більше осіб з реалізації злочинного наміру. Поняття «співучасник» також використовується, але одні автори відносять до нього будь-яких учасників злочину, а інші — тільки другорядних учасників (*principal in the second degree*), тобто тільки пособників і підбурювачів. Причому в літературі підкреслюється, що особа, яка надає підтримку правопорушнику після вчинення ним злочину, не може бути визнана співучасником, оскільки вона не брала участі у злочинному посяганні. Наразі англійські суди, розглядаючи справи про пособництво, застосовують правило так званої «конкретної допомоги», але при цьому вважається, що немає необхідності виявляти змову і причинний зв'язок між злочинною поведінкою другорядних співучасників і шкідливим наслідком, що настав. Пособником злочину відповідно до англійської доктрини є той, хто забезпечує чи консулює вчинення злочину іншими особами, а також керує ними. Із змісту Закону Англії про співучасників та пособників *Accessories and Abettors Act* (1861), а також Закону Англії про Суди магістратів *Magistrates' Courts Act* (1980) вчені стверджують, що у законодавстві розрізняються щонайменше три види пособництва. Перше — це пособництво шляхом надання засобів чи знарядь, тобто матеріальне (*aiding*); друге — пособництво діями (*abetting*); третє — пособництво інтелектуальне: надання порад, вказівок, інструкцій (*counselling*) тощо. Дії пособника мають бути спрямовані на надання сприяння такому виконавцю, що діяв за наявності вини і був осудний. Якщо ж дії пособника полягають у наданні допомоги неосудному (психічно хворому, малолітньому) чи особі, яка діяла невинувато, то такий пособник сам буде визнаний виконавцем [2, с. 209].

Прикладом законодавства, в якому також реалізовано акцесорну теорію співучасті є кримінальне законодавство Республіки Італія. Зокрема, відповідним кодексом закріплено положення, згідно з яким, якщо в силу умов або якостей особи або в силу відносин між винним та потерпілим, змінюється кваліфікація кримінального правопорушення відносно будь-кого зі співучасників, то всі інші співучасники будуть нести відповідальність за це кримінальне правопорушення. Також італійське законодавство містить положення, відповідно до якого у випадку, якщо вчинено інше кримінальне правопорушення, яке відрізняється від наміру одного зі співучасників, він також відповідає за цей злочин, якщо наслідки є результатом його дії або бездіяльності. Разом із тим, КК Італії містить таке положення: якщо вчинене кримінальне правопорушення є більш тяжким, ніж те, яке особа бажала, то покарання знижується відносно такої особи. В якості прикладу реалізації такого положення, у науковій літературі наводиться наступний: дві особи домовились про вчинення квартирної крадіжки, розподіливши ролі таким чином, що один відчиняє відмичкою двері та залишається на сторожі за межами житла, а інший проникає у приміщення і виносить речі. Однак, суб'єкт, який проник у відкриті його співучасником двері, виявив у квартирі неповнолітню дівчину та зґвалтував її, а також здійснив крадіжку речей. Згідно італійського кримінального закону другий співучасник (той, що лише відчинив двері) має нести відповідальність не лише за крадіжку, але й за зґвалтування, оскільки його дії об'єктивно сприяли вчиненню цього злочину, хоча покарання йому буде знижено [3, с. 499-500]. Отже, можемо констатувати, що у кримінальному законодавстві Республіки Італія застосовано диференційований підхід до визначення правових наслідків ексцесу виконавця. При цьому, у загальному правилі ексцесу виконавця реалізовано акцесорну теорію співучасників, оскільки відповідне правило встановлює засаду рівної відповідальності інших співучасників, незважаючи на те, що дії виконавця виходять за межі єдиного умислу співучасників. Очевидним є те, що такий порядок вирішення питання про кримінальну відповідальність інших співучасників, зокрема і пособника, значною мірою суперечить загальним кримінально-правовим засадам, відповідно до яких особа має нести відповідальність лише за вчинені нею дії, або дії, які принаймні охоплювалися її умислом. Разом із тим, варто зауважити, що з позицій протидії організованій злочинності раціональним та обґрунтованим є підхід, який передбачає, що особа має нести відповідальність за наслідки, що настали внаслідок здійсненого нею сприяння.

За результатами проведеного дослідження можемо сформулювати певні висновки. Насамперед необхідно констатувати відсутність загальноприйнятої моделі регламентації кримінально-правових наслідків пособництва злочину. Такий стан зумовлений не лише реалізацією у законодавстві різних держав тієї чи іншої теорії співучасті (акцесорної або теорії самостійної відповідальності), а й відсутністю єдиного підходу до визначення правових наслідків пособництва навіть у державах, в яких реалізується одна й та ж теорія (наприклад, акцесорна). Істотними відмінностями наділені підходи до визначення усіх основних питань, із вирішенням яких кримінальний закон пов'язує кримінальну відповідальність пособника: 1) визначення ролі пособницьких дій — як діяння виконавця чи як допоміжної фігури; 2) визначення правових наслідків діяння пособника при незавершеному діянні виконавця; 3) визначення правових наслідків діяння пособника при ексцесі виконавця; 4) визначення підстав звільнення пособника від кримінальної відповідальності при його добровільній відмові від злочину.

Також аналіз законодавства зарубіжних держав дозволяє стверджувати про поширеність випадків диференціації правових наслідків діянь виконавців та інших співучасників (підбурювачів та пособників). При цьому така диференціація може забезпечуватись двома способами: 1) закріплення загальної норми, яка визначає ступінь зниження покарання інших співучасників (наприклад, на одну ступінь; на 25 %; наполовину), яка поширює свою дію на будь-які випадки вчинення злочинів у співучасті; 2) поряд із закріпленням загальної норми, яка визначає ступінь зниження покарання інших співучасників встановлення правила, згідно з яким пом'якшення покарання інших співучасників залежить від істотності їх ролі для вчинення злочину. Якщо така роль має істотне значення, зниження покарання такому співучаснику не здійснюється.

Другий із наведених підходів, на наш погляд, є виправданим, оскільки він забезпечує по-перше, надання правової оцінки тій обставині, що діяння інших співучасників можуть бути, за своєю правовою природою, менш суспільно небезпечними, ніж діяння виконавця злочину, а по-друге, надання правової оцінки тій обставині, що допоміжні за своїм змістом діяння інших співучасників можуть мати істотну роль для настання злочинного результату, а це, у свою чергу, має бути відображено у призначеному особі покаранні.

Література:

1. Яценко С. С. Основні питання Загальної частини кримінального права іноземних держав: навч. посіб. / С. С. Яценко. — К.:ВД «Дакор», 2013. — 168 с.
2. Зінченко І.О. Співучасть у злочині за кримінальним правом України та Англії: порівняльно-правовий аспект // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». — № 3 (14), 2013. — С. 205 – 216.
3. Уголовное право зарубежных государств. Общая часть. Под ред Козочкина И .Д. М.: Омега-Л, ИМПЭ, 2003. — 500 с..

КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ЩОДО НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ДІЯЛЬНІСТЮ ПОЗАБЮДЖЕТНИХ ЦІЛЮВИХ ФОНДІВ

Чабаненко С.М., аспірант Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, заступник прокурора Баглійського району м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області
*Науковий керівник: **Однолько І.В.**, кандидат юридичних наук, доцент, начальник відділу кримінологічних досліджень Національної академії прокуратури України*

Економічна складова розвитку кожної держави є однією з найголовніших поряд із соціальною. Однак, останні роки фінансова стабільність України визначається тенденцією до девальвації національної валюти, зубожіння населення.

Це призводить до порушень здійснення своєчасних обов'язкових платежів, ненадходжень до бюджету та фондів фінансових ресурсів, необхідних для фінансування пріоритетних напрямів соціально-економічних завдань держави та органів місцевого самоврядування. Такі порушення можуть виражатися у вчиненні злочинів у різних сферах, пов'язаних з незаконним використанням державних коштів. З урахуванням цього, постає нагальна потреба не тільки застосування заходів запобігання злочинності, але й приведення до нормального функціонування усєї фінансової системи держави.

В межах нашого дослідження, ми спробували визначити проблеми кримінально-правового регулювання та кримінологічного застосування заходів запобігання злочинам щодо незаконного використання державних коштів, пов'язаних з діяльністю позабюджетних цільових фондів.

В Україні до сьогодні не має досліджень, в яких визначені заходи запобігання злочинам щодо незаконного використання державних коштів, пов'язаних з діяльністю позабюджетних цільових фондів. Однак, вченими досліджувалися питання запобігання злочинам у бюджетній сфері: П.П. Андрушко, В.І. Васильчук, Р.А. Волинець, О.З. Гладун, Н.О. Гуторова, Л.М. Давиденко, О.О. Дудоров, О.Г. Кальман, О.М. Литвак, М.І. Мельник, В.М. Попович, О.С. Русаков, В.М. Руфанова, Л.П. Скалозуб, Є.Л. Стрельцов, О.О. Титаренко, О.В. Тихонова, М.І. Хавронюк, В.І. Шакур та інші. В економічному напрямку діяльність державних цільових фондів ґрунтовно досліджують: С.Ф. Гончаров, К.В. Добромислов, Л.М. Клівіденко, З.І. Сакацька, Д.Ю. Федотов тощо. У 2015 році в межах спеціальності 08.00.08 захищено дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук Г.І. Козак «Недержавні пенсійні фонди в умовах реформування пенсійної системи України» та О.В. Шабанової «Інвестиційний потенціал недержавних пенсійних фондів в Україні».

Дослідження правового регулювання зазначених фондів, дійсно є важливим, проте, як ми вважаємо, має бути й кримінально-правова чи кримінологічна складова вчинення злочинів у сфері діяльності позабюджетних цільових фондів.

Враховуючи означене та низький рівень розробки даної проблеми, спробуємо в межах даного виду робіт тезисно відобразити питання, що потребують наукового вирішення.

Для з'ясування сутності заходів запобігання, слід визначити що собою становить діяльність позабюджетних цільових фондів.

Позабюджетні цільові фонди – це фонди фінансових ресурсів, необхідних для фінансування пріоритетних напрямів соціально-економічних завдань держави та органів місцевого самоврядування, що завжди формуються за рахунок обов'язкових внесків і відрахувань юридичних та фізичних осіб і призначаються, як правило, для реалізації конституційних прав громадян на пенсійне забезпечення, соціальне страхування, охорону здоров'я [1]. Виходячи з поняття фондів, має бути сформована класифікація позабюджетних цільових фондів. Попередні дослідження показали, що має місце неоднозначність підходів щодо класифікації позабюджетних цільових фондів. Проте в теорії фінансового права такими визначені:

- 1) Пенсійний фонд;
- 2) Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття;

3) Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності;

4) Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань [2, с. 118].

Виходячи з вищезазначеної класифікації фондів, в Єдиному реєстрі судових рішень ми визначили ті злочини, що пов'язані з діяльністю цих фондів. Так, нами проаналізовані вирoki судів з 2011 року по вересень 2015 року по всій території України і визначено, що більшість злочинів, пов'язаних з діяльністю позабюджетних цільових фондів, скоюються за ч. 2, ч. 3 ст. 190 КК України, ч. 4 ст. 191 КК України, ч. 2 ст. 210 КК України, ч. 1 ст. 212-1 КК України, ч. 2 ст. 366 КК України, ч. 1 ст. 367 КК України, ч. 2 ст. 364 КК України [3].

Очевидним є те, що засуджують осіб за злочини, що вчиняються у сфері господарської діяльності, проти власності, злочини у сфері службової діяльності тощо. Проте, як показав комплексний аналіз вироків судів, у переважній більшості зловживання виявляють у діяльності Пенсійних фондів зі сплати страховик внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, що вчинюються службовими особами підприємства, установи, організації, незалежно від форми власності, які зобов'язані їх сплачувати. Це призводить до фактичного ненадходження до Пенсійного фонду України коштів у значних розмірах.

Враховуючи означене, пропонуємо свій поділ злочинів не за предметом чи об'єктом, а конкретно за сферою діяльності позабюджетних цільових фондів – пенсійне забезпечення, соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності та від нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань, а також загальнообов'язкове державне соціальне страхування України на випадок безробіття. Вважаємо, що такий поділ в кримінології дасть можливість більш дієво та спрямовано застосовувати заходи запобігання, мінімізуючи рівень злочинності у цій сфері.

На шляху до запобігання даної категорії злочинів важливим є дотримання законодавства та нормативно-правових актів, що регулюють процес витрачання державних коштів, пов'язаних з діяльністю позабюджетних цільових фондів.

Вважаємо, що реалізація вказаних заходів дасть змогу забезпечити дієвість системи запобігання злочинам щодо незаконного використання державних коштів, пов'язаних з діяльністю позабюджетних цільових фондів, знизити рівень злочинності та латентності цих злочинів, зміцнити бюджетну дисципліну в державі, покращити її фінансово-економічний стан.

Література:

1. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Державний_цільовий_фонд.
2. Фінансове право України (альбом схем) : навч. посіб. / [Л.М. Касьяненко, А.В. Цимбалюк, Ю.О. Фоменко]; за заг. редакцією Л.М. Касьяненко. – К. : Алерта, 2014. – 270 с.
3. Єдиний державний реєстр судових рішень. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua>.

КРИМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ ЗЛОЧИННОСТІ У ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНАХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

*Чекмарьова І.М., старший викладач кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Кримінологічний аналіз злочинності у регіонах країни набуває все більшої **актуальності** і популярності серед вітчизняних та зарубіжних вчених [1,2,3,4,5,6]. Насамперед, це обумовлене тим, що комплексне вивчення злочинності в регіонах має не лише теоретичне, а і велике практичне значення. По-перше, воно розкриває широкий простір для виявлення специфічних її територіальних відмінностей, територіальної розповсюдженості, концентрації, тенденцій та закономірностей у рамках конкретних просторових адміністративно-територіальних систем; по-друге, дозволяє здійснити криміногенну диференціація регіонів за рівнем враженості територій окремими видами злочинів; по-третє, дає змогу виявити особливості, які обумовлюють територіальні відмінності злочинності та злочинців на певних територіях; по-четверте, отримана інформація дозволяє дослідити інтенсивність впливу негативних криміногенних факторів на кількісні та якісні зміни показників злочинності у досліджуваних регіонах і прийняти відповідні профілактичні заходи. Всі ці обставини необхідно враховувати при вдосконаленні заходів з протидії злочинності у конкретних адміністративно-територіальних одиницях.

Не зважаючи на те, що останніми роками в нашій країні проведено цілий ряд фундаментальних досліджень злочинності на регіональному рівні, до сьогодні в українській кримінології є не вирішеними цілий ряд теоретичних та практичних проблем. Серед багатьох інших, за справедливим твердженням відомого фахівця у галузі регіональної кримінології А.М. Бабенка, до сьогодні в Україні відсутній єдиний підхід до методології регіональних досліджень. Варто погодитися, що за такою методологією можливо було б отримати вичерпну комплексну інформацію про криміногенну ситуацію в регіонах, надати науково-обґрунтовані рекомендації щодо протидії злочинності в умовах конкретних територій [7, с.151].

Кримінологічні реалії сьогодення обумовлюють необхідність виділення *Прикордонних регіонів Півдня України* (АР Крим, Одеська, Миколаївська та Херсонські області) у самостійний - специфічний **об'єкт наукового дослідження**. Така необхідність, насамперед обумовлена: по-перше, наближеністю територій Південного регіону України до кордонів інших країн та осередків кримінальної напруженості; по-друге, їх розташуванням у безпосередній близькості до зон бойових дій, чи у полі зору потенційної кримінальної небезпеки, пов'язаної із анексією АР Крим; по-третє, підвищеною небезпекою загострення криміногенної ситуації на території Одеської, Миколаївської та Херсонської областей.

Специфічним об'єктом аналізу злочинності у прикордонних регіонах Півдня України нами розглядається сама злочинність, - її кількісні характеристики її рівня, структури, динаміки та географії. Об'єкт аналізу має два рівні: сукупності злочинів і її складових. На першому з них варто аналізувати інформацію про сукупність злочинних проявів у межах всієї території прикордонних регіонів Півдня України, на яких вивчаються територіальні відмінності злочинно-

сті. Спочатку такий аналіз варто проводити в межах кожної з областей, де отримується інформація про злочинність і її причини на територіях Одеської, Миколаївської, Херсонської областей та АР Крим. На другому рівні об'єктами аналізу є інформація про відмінності злочинні на цих територіях. На третьому етапі, на наш погляд доцільно вивчати не лише причини злочинності, а й обставини її територіальних відмінностей у зазначених областях.

Регіональна порівняльна характеристика, за висловленням А.І. Долгової, являє собою надзвичайно складний різновид кримінологічних досліджень злочинності, оскільки потребує високої кримінологічної культури, більш ретельної розробки дослідницької програми та її реалізації, використання широкого комплексу різноманітних методів пізнання [8, с. 9].

Відповідно до основних складових предмета кримінології, у юридичній літературі в різних сполуках виділяють **елементи регіональної кримінологічної характеристики**: злочинність, зокрема її рівень, коефіцієнти, структура, динаміка, географія [9, с. 37]; злочини, їх сукупність, що належить до певного виду злочинності; особу злочинця, зокрема особу, стосовно якої прогнозується висока ймовірність учинення злочину (передкримінальний тип); причини та умови злочинності, вчинення злочину [10, с. 56]; жертви злочинних посягань, їх характеристика за соціально-демографічними та кримінологічними ознаками; прогноз злочинності загалом і окремих видів злочинів [11, с. 36-37]; діяльність із запобігання злочинності [10, с. 56]. Всі ці складові, на нашу думку є обов'язковим атрибутом комплексного дослідження злочинності у *прикордонних регіонах Півдня України*.

Під час дослідження злочинності у прикордонних регіонах Півдня України постає завдання всебічного врахування великої кількості показників усіх областей цього регіону, таких як: соціально-економічний потенціал, демографічна характеристика та міграційні процеси, політичний розвиток та ідеологічна спрямованість, інфраструктура. Важливим результатом такого дослідження розглядається розроблення стратегії вдосконалення боротьби зі злочинністю не лише в досліджуваному регіоні, а й у межах всієї країни.

Кримінологічна характеристика регіональних особливостей злочинності і виявлення на цій основі її закономірностей являє собою складний, багатогранний, але поряд з цим і найбільш повний, точний і системний аналіз злочинності [5]. Він дозволяє виявити не лише територіальну специфіку злочинності у відносно однорідних територіально-просторових системах, але й розкрити її індивідуальні особливості в порівнянні з іншими регіонами, продемонструвати її закономірності, видові особливості окремих видів злочинності у *прикордонних регіонах Півдня України*.

Грунтуючись на фундаментальних кримінологічних дослідженнях регіональної злочинності [1, 2, 3, 4, 5], виділимо **завдання** кримінологічної характеристики злочинності у *прикордонному регіоні Півдня України*. Вони полягають: у виявленні загальних даних про злочинність у регіонах як про об'єкти аналізу (її стан, рівень, структура, динаміка, територіальна розповсюдженість (географія)); характеристики окремих видів злочинності в регіонах (наслідкової, неповнолітніх, злочинності у сфері обігу наркотиків тощо); встановленні закономірностей (і її складових – тенденцій) загальної злочинності та її видів; розкритті схожих і відмінних ознак загальної злочинності та її видів між регіонами. **Межами** кримінологічного дослідження злочинності у *прикордонних регіонах Півдня України* ми вважаємо аналіз територіальних відмінностей та подібностей злочинності в рамках економічного району або окремо взятих регіонів - Одеської, Миколаївської, Херсонської областей та АР Крим. Такий підхід має певні переваги: простотою методики дослідження, можливістю аналізу соціальної обумовленості злочинності в зонах її локалізації, широким спектром практичного застосування.

Необхідність вивчення злочинності у вказаних областях обумовлене тим, що вони відрізняються один від одного не лише показниками злочинності, а і особливостями соціально-економічного та культурологічного розвитку. Такими показниками, як правило, є інтенсивність злочинності або криміногенна враженість населення. **Сутність** такого підходу – у вивченні стану злочинності в регіонах і пошуку соціальних причин та умов, що породжують територіальну неоднорідність злочинності [12, с.42-52].

Отже, на останок зазначимо, що у широкому розумінні **методологічна основа** вивчення специфіки *прикордонних регіонах Півдня України* міститься не лише в кількісно-якісній оцінці злочинності, а й у дослідженні зазначених регіонів як складної інтегральної територіально-просторової суспільної системи, що містить у своїй основі складну історично сформовану соціально-демографічну, економічну, політичну та культурологічну систему. Така сукупність має розглядатися комплексно, як результат складної взаємодії природного середовища та функціонально-компонентних підсистем матеріального виробництва, розселення, соціальної та інституціональної інфраструктури й життєдіяльності населення.

Література:

1. Филонов В. П. Преступность в особо крупном промышленном городе: состояние, причины и меры по ее предупреждению : монографія / В. П. Филонов, Д. В. Федоренко. – Донецьк : ДИВД МВД України, 2002. – 281 с.
2. Голіна В. В. Кримінологічні проблеми попередження злочинності неповнолітніх у великому місті: досвід конкретно-соціологічного дослідження : монографія / В. В. Голіна, В. П. Ємельянов, В. Д. Водник, В. С. Батиргарєєва та ін. ; за заг. ред. професорів В. В. Голіни та В. П. Ємельянова. – Х. : Право, 2006. – 292 с.
3. Богатирьов І.Г. Кримінологічні засади запобігання злочинності у великому місті на регіональному рівні: монографія/ І.Г. Богатирьов, М.О. Кисельов. – Б.:ПФПА, 2010. – 160 с.
4. Голіна В. В. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні / В. В. Голіна, С. Ю. Лукашевич, М. Г. Колодяжний ; за заг. ред. В. В. Голіни. – Х. : Право, 2012. – 304 с.
5. Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір: монографія / А. М. Бабенко – Одеса : ОДУВС, 2014. – 416 с.
6. Користін О.Є. Особливості злочинності неповнолітніх та специфіка її профілактики (за матеріалами Південного регіону України)/О.Є. Користін// Південноукраїнський правничий часопис. – 2014. – № 4. – С. 16–19.
7. Бабенко А.М. Регіональний підхід в кримінології як метод вивчення злочинності/А.М. Бабенко// Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2013. - №1 (52). – С.151-159.

8. Долгова А.И. Методика изучения территориальных различий преступности и их причин : [метод. пособ.] / А. И. Долгова, Н. В. Кривошекова, Ю. Г. Козлов, В. А. Серебрякова и др. ; ответ. ред. А. И. Долгова. – М. : Всесоюзный научно-исследовательский институт проблем укрепления законности и правопорядка, 1989. – 140 с.
9. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодед ; за ред. проф. І. М. Даньшина. – Х. : Право, 2003. – 352 с.
10. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 – х кн / А. П. Закалюк. – К. : Ін Юре, 2008. – Кн. 3 : Практична кримінологія. – 320 с.
11. Кулик О. Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання : монографія / О. Г. Кулик. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 288 с.
12. Забрянский Г. И. Криминологическая классификация регионов Российской Федерации / Г. И. Забрянский // Вестник Московского ун-та. Сер. 11, Право. – 1993. – № 2. – С. 42–52.

ДИВЕРСИЯ І ТЕРОРИЗМ ЯК СУМІЖНІ ЗЛОЧИНИ

*Чуваков О.А., кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права, кримінального процесу
і криміналістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

Військові експерти багатьох країн вважають, що світ вступає в період військових дій нового покоління, для яких будуть характерні інші методи ведення війни, способи вживання сил і засобів. Війни нового покоління спрямовані не стільки на безпосереднє знищення противника, скільки на досягнення політичних цілей. Одна з форм війн такого роду – це диверсійно-терористична діяльність.

У мирний час диверсійна діяльність активно застосовується терористичними групами, диверсії при цьому можуть розглядатися як різновиди терористичних актів. Приклади таких дій можна спостерігати в даний час у Сирії, Афганістані, США, Іраку, на Північному Кавказі і Росії. Викладене зумовлює необхідність вжиття превентивних заходів щодо унеможливлення поширення одного з таких негативних явищ – тероризму та його інструменту – диверсійних актів.

Незважаючи на досить незначну частку у загальному масиві суспільне небезпечних діянь, величезна потенційна небезпека диверсії обумовлена тим, що навіть одиничний диверсійний акт може завдати серйозної шкоди економіці нашої країни, сповільнити темпи будівництва та вводу в експлуатацію окремих підприємств, порушити ритмічність роботи тієї чи іншої галузі народного господарства. Крім того, потрібно мати на увазі, що такого роду злочинними акціями заподіюється також серйозна морально-політична шкода [1, с. 3]. Тому у сучасних умовах з урахуванням створення нових засобів масового ураження величезної руйнівної сили, хімічної та бактеріологічної зброї значної ефективності, небезпека диверсії ще більше зростає.

Зазначена обставина обумовлює необхідність детального вивчення ознак таких суміжних злочинів як терористичний акт і диверсія, у тому числі тих ознак, що визначають конструктивні розходження між цими злочинами і тим самим правильній кваліфікації таких діянь.

Терористичний акт за багатьма ознаками співпадає з диверсією. Проте є певні особливості, які й відмежовують ці злочини один від одного. Так, слід звернути увагу на об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого ст. 113 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [2]. Виділимо такі її форми, а саме вчинення: вибухів, підпалів чи інших дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їх здоров'ю; вибухів, підпалів чи інших дій, спрямованих на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народно-господарське чи оборонне значення; дій, спрямованих на радіоактивне забруднення, масове отруєння, поширення епідемій, поширення епізоотій чи епіфітотій.

Тобто сутність диверсії визначається сукупністю ознак, характерних рис та істотних особливостей, що притаманні диверсії як воєнно-політичній та правовій категорії, які складають її внутрішній зміст. Диверсія, перш за все, спрямована на ослаблення держави, завдання великої шкоди її економічній системі [3, 147].

Згідно до ст. 258 КК України об'єктивна сторона терористичного акту характеризується спрямованістю на спричинення шкоди невизначеному широкому колу осіб і вчинюється загальнонебезпечним способом, пов'язаним перед усім із спричиненням шкоди особі, а з іншого боку – із знищенням чи пошкодженням матеріальних об'єктів. До того ж завдання шкоди матеріальним об'єктам за своєю суттю є ні чим іншим як формою психічного тиску на людей, способом їх залякування. Таким чином, саме тероризм становить загрозу безпеці суспільства: призводить до багаточисленних людських жертв, значних матеріальних збитків, дестабілізує обстановку у державі, формує негативну морально-психологічну атмосферу, відчуття страху громадян за своє життя.

Отже, ці поняття різні, хоча їх спільність в тому, що вони характеризують спрямованість, з одного боку, на спричинення фізичної шкоди необмежено широкому колу осіб, а з іншого боку – на пошкодження або знищення матеріальних об'єктів.

Не зважаючи на певну спільність цілей диверсії та тероризму, можна визначити деякі принципіальні відмінності між явищами, які ми розглядаємо.

По-перше, якщо в ст. 113 КК України (диверсія), наведений вичерпний перелік злочинних діянь, то до тероризму, крім названих безпосередньо в ст. 258 відносяться самі різноманітні інші дії. Тобто тероризм – це здійснення, підготовка або загроза здійснення вибуху, підпалу або інших дій, які створюють небезпечність для життя або здоров'я людини або загроза настання тяжких наслідків, якщо вони здійсненні з метою примушення органів державної влади, органів місцевого самоврядування або повноважних осіб, міжнародних організацій або їх представників, а також фізичних, юридичних осіб здійснити певну дію або утримання від її здійснення, спрямовані на залякування населення, провакцію війни або воєнних конфліктів, які призведуть до міжнародних ускладнень [4, с. 668].

По-друге, якщо при диверсії дії злочинців спрямовані на заподіяння суттєвої шкоди економічній системі держави [5, с. 247], то при тероризмі – на залякування населення, дестабілізацію обстановки. Головна мета диверсії складається головним чином в послабленні держави, а тероризму – в залякуванні населення, примушуванні до прийняття рішень або утримання від цього прийняття.

Таким чином, при диверсії дії спрямовані на знищення осіб, нанесення тілесних ушкоджень або заподіяння іншої шкоди, при тероризмі дії спрямовані на залякування населення або його частини, дестабілізацію, пригнічення. Мета диверсійних актів полягає у послабленні держави, метою же тероризму є примушування до прийняття якогось рішення чи утримання від його прийняття.

У даному випадку мета є основною ознакою, за якою можливо провести розмежування між зазначеними злочинами.

Крім зазначеної ознаки між диверсією і тероризмом можна виділити і цілий ряд інших, умовно кажучи, додаткових ознак. Так, диверсант зазвичай діє тайно, а терорист – демонстративно, приваблює до себе увагу засобів масової інформації та населення, тобто терористи нерідко афішують свою злочинну діяльність. У деяких випадках навіть спостерігається їхнє прагнення до присвоєння відповідальності за наслідки нещасних випадків, до яких вони не мали ніякого відношення. Такий випадок мав місце в Росії при катастрофі одного з житлових будинків через загоряння природного газу. Тож істотною розмежувальною ознакою є ультимативність дій при тероризмі.

Саме за ознакою спеціальної мети (не враховуючи деяких інших ознак) тероризм треба відмежовувати від такого суміжного умисного злочину, як, диверсія.

Таким чином, мета є такою визначальною ознакою, що дозволяє розмежувати ці суспільно-небезпечні діяння. Однак, виділення й інших, можливо, додаткових ознак дозволяє сформулювати досить повне уявлення про існуючі розходження у розглянутих злочинах.

Література:

1. Андрусів Г. В., Бантишев О. Ф., Діденко Б. М. Відповідальність за особливо небезпечні злочини проти держави [Текст] / Г. В. Андрусів, О. Ф. Бантишев, Б. М. Діденко. – К. : РВЦ «Київський університет» 1994. – 345 с.
2. Кримінальний кодекс України [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25 – 26. – Ст. 131.
3. Литвак О. М. Держава і злочинність [Текст] / О. М. Литвак. – К. : Атіка, 2004. – 302 с.
4. Навроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина Курс лекцій [Текст] / В. О. Навроцький. – К. : Т-во Знання, КОО, 2000. – 771 с.
5. Уголовный кодекс Украины. Комментарий [Текст]. – Харьков. : Одиссей, 5-е издание. 2008. – 872 с.

ЛЕБІДЬ, РАК ТА ЩУКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ АБО ВІДНОШЕННЯ ЗАКОНОДАВЦЯ ТА ПРАВОЗАСТОСОВНИКА ДО СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

*Шаблюстий В.В., кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри кримінального права та кримінології*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Конституція України у ч. 1 ст. 62 проголосила, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Ці положення Основного Закону знайшло своє дослівне відображення у ч. 2 ст. 2 КК України і однозначно свідчить про панування суб'єктивного ставлення у кримінальному праві, тобто відповідальності лише за наявності вини, і про виключення об'єктивного ставлення (інкримінування). На сьогоднішній день більшість вчених у зміст об'єктивного ставлення вкладають лише відповідальність за відсутності вини. Альтернативні точки зору у вітчизняній кримінально-правовій науці практично не досліджуються, що призвело фактично до канонізації суб'єктивного ставлення та його ототожнення із принципом винної відповідальності.

Встановлення вини є завершальним етапом кримінального провадження – тільки після встановлення того, хто порушив кримінально-правову заборону, можна з впевненістю зафіксувати в описовій частині повідомлення про підозру, обвинувальному акті чи обвинувальному вироку – форму та вид вини.

Враховуючи принципи призначення покарання, керівні настанови вищих судових інстанцій, доводиться констатувати наступне.

Дані вибіркового дослідження електронних копій обвинувальних вироків Єдиного державного реєстру судових рішень (всього близько 1 тис., що географічно охоплюють всю територію країни) показали, що далеко не завжди суди в описових їх частинах вказують вид вини з її обґрунтуванням. У 358 випадках взагалі вказується тільки форма вини – умисно чи необережно, у решті – проста, елементарна констатація виду умислу – прямого чи непрямого. Що стосується злочинів з необережною формою вини, то практично у всіх досліджених випадках вказується тільки форма вини, іноді вказується одразу два види необережності. Ще гірша ситуація у злочинах із так званою подвійною або змішаною формою вини – вина учасника дорожнього руху в описовій частині вироку згадується дуже рідко. Як правило, другий абзац судового рішення починається словами «... крім повного визнання своєї вини...».

Навіть поверхове ознайомлення із вироків судів свідчить не стільки про правильність чи помилковість кримінально-правової кваліфікації, скільки про невтішну ситуацію із встановленням суб'єктивної сторони складу злочину та ознак, що характеризують її зміст. На жаль, перелік подібних судових рішень має постійно високу динаміку – ні орган досудового розслідування, ні потім суд не вважає за потрібне обґрунтовувати у своїх рішеннях форму та вид вини людини, яка виступає у ролі підозрюваного чи обвинуваченого.

Таким чином, суб'єктивна сторона злочину правозастосовниками у більшості випадків не встановлюється, а кінцеве рішення вступає в законну силу.

Як би це не парадоксально звучало, проте такі незаконні рішення органів досудового розслідування та судів є законними, оскільки чинний Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК) України у п. 2 ч. 1 ст. 91 (Обставини, які

підлягають доказуванню у кримінальному провадженні) передбачає, що у кримінальному провадженні підлягають доказуванню винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, *форма вини* (курсив наш – *В.Ш.*), мотив і мета вчинення кримінального правопорушення. КПК України 1960 р. у п. 2 ч. 1 ст. 64 (Предмет доказування) раніше вказував на необхідність встановлення винності обвинуваченого у вчиненні злочину та мотиви злочину.

Саме таке безглузде положення процесуальної підстави застосування кримінального закону наштовхнуло на думку про лебедя, рака та щуку з відомої байки – законодавець приймає незрозумілі рішення, яким аплодує правозастосовник, а кримінальне право так, збоку з сумом поглядає.

При правильному підході сторони захисту подібні вироки можна оскаржити і в кінцевому рахунку скасувати навіть тоді, коли винуватість певного підсудного ні в кого не викликає сумнів. В американському праві існує крилатий вислів: «Справа не в тому, що сталося насправді, а в тому, що можна довести в суді».

У зв'язку із цим слідчому, прокуророві, судді слід всього лише правильно зафіксувати та сформулювати форму та вид вини шляхом встановлення прямого зв'язку між ознаками, що характеризують зміст об'єкта, об'єктивної сторони складу злочину із законодавчо визначеними ознаками прямого чи непрямого умислу, злочинної самовпевненості чи злочинної недбалості.

Проведення вказаної роботи не вимагає особливих навичок чи вмій – точно встановивши об'єкт і об'єктивну сторону складу злочину, зовсім не важко допитати підозрюваного (суб'єкта злочину), провести інші необхідні слідчі дії та пов'язати їх, наприклад, із усвідомленням небезпечності діяння, передбаченням суспільно небезпечних наслідків та бажанням їх настання (прямий умисел). Разом з тим подібної конструкції констатації та обґрунтування форми та виду вини нами не було виявлено.

Більш того, 96% опитаних слідчих ОВС відповіли, що на підняту проблему не звертають увагу, а просто «працюють як всі, щоб не виділятися», тобто прикладають мінімум зусиль через те, що проста констатація форми вини повністю влаштовує всіх учасників кримінального процесу.

У зв'язку із цим представляється можливим та життєво необхідним розробка та розсилка по всіх обласних та прирівняних до них судових інстанціях хоча б рекомендаційного листа від Вищого спеціального суду з розгляду цивільних та кримінальних справ, Верховного Суду України, у якому слід зосередити увагу на обов'язковості точного встановлення суб'єктивної сторони складу злочину по кожній справі.

Отже, відношення законодавця та правозастосовника до встановлення всіх ознак суб'єктивної сторони складу злочину є формальним та неприпустимим – фактично узаконено не встановлення виду форми вини. Проста констатація наявності форми вини, мети та мотиву вчинення злочину свідчить про мовчазну згоду учасників кримінального процесу на ігнорування вимог матеріального кримінального права.

ІНТЕРЕСИ ДЕРЖАВИ: ДИСКУСІЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Шамара О.В., доктор філософії у галузі права, старший дослідник, радник керівника Міжвідомчого науково-дослідного центру

з проблем боротьби організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України

Проблема систематизації законодавства про кримінальну відповідальність завжди була предметом дискусій у теорії кримінального права. Занадто виражений пріоритет державних інтересів над особистістю, існування застарілої системи кримінально-правового захисту цінностей, які не відповідали демократичним засадам побудови держави, привели до прийняття нового КК України у 2001 р. Підставами для прийняття нового КК України було викликане необхідністю зміни пріоритетів кримінально-правової охорони відповідно до Конституції України та приведення кримінального законодавства у відповідність до об'єктивних процесів розвитку суспільства і держави. У ч. 1 ст. 1 КК України закріплено, що КК України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам.

У назві розділу I Особливої частини КК України в цьому випадку відобразився родовий об'єкт злочинів проти основ національної безпеки України. Однак, у КК України 2001 року відсутнє законодавче визначення поняття та ознак злочинів проти основ національної безпеки. Зважаючи на це, назва розділу не дозволяє чітко визначити конкретні суспільні відносини, які підлягають кримінально-правовій охороні і які, відповідно, становлять родовий об'єкт злочинів, розміщених у розділі I Особливої частини КК.

Не сприяє цьому і звернення до ч. 1 ст. 1 КК України. Серед завдань, що вирішуються КК України, правове забезпечення охорони основ національної безпеки не згадується.

Основним юридичним актом, що містить загальні засади, принципи та структуру системи забезпечення національної безпеки, є Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 року [1]. У ст. 1 Закону національна безпека визначається як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про основи національної безпеки України» національні інтереси України – це життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток.

Згідно з тією ж ст. 3 цього Закону об'єктами національної безпеки є: людина і громадянин – їхні конституційні права і свободи; суспільство – його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище і природні ресурси; держава – її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність.

Отже концептуальною проблемою правової доктрини України є вирішення проблеми визначення «інтересів держави» як правової категорії та встановлення тих інтересів держави, які повинні бути захищеними кримінально-правовими засобами.

Проблема державного інтересу привертала увагу багатьох мислителів ще за часів Н. Макіавеллі та Д. Юма, але як ключова категорія почала використовуватися передусім представниками школи політичного реалізму, які пов'язували її з поняттям «сили» (влади) держави на міжнародній арені. Саме поняття «державний інтерес» увійшло до наукового обігу порівняно недавно. Лише у 1935 році воно було включене до Оксфордської енциклопедії соціальних наук.

Пріоритет в його розробці, як правило, визнається за відомим американським протестантським теологом Р. Нібуром та істориком Ч.Бірдом. Вагомий внесок у розробку проблеми зробили американські дослідники – Г.Моргентау [2], Дж. Кеннан, В. Ліппман, Е. Фернісс, Дж.Розенау та інші.

В Україні термін «інтереси держави» є малодослідженим не лише в кримінально-правовій, але й взагалі в юридичній науці. Здебільшого питання інтересів держави постає в процесі дослідження такої конституційної функції органів прокуратури, як представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом (п. 2 ст. 121 Конституції України). Слід зазначити, що законодавство України не розкриває змісту цієї функції ні в Конституції України ні Законі України «Про прокуратуру». В зв'язку з цим виникла низка проблем теоретичного та практичного характеру на предмет, що ж охоплюється поняттям «інтереси держави».

У своїх дослідженнях М.В. Руденко зазначає, що під «інтересами держави» необхідно розуміти закріплену Конституцією та законами України, міжнародними договорами та актами систему фундаментальних цінностей у найважливіших сферах життєдіяльності українського народу та суспільства (політичній, економічній, соціальній, військовій, екологічній, науково-технічній, інформаційній) [3, с.65].

Існує і протилежна думка щодо цієї проблеми. Так, О.В.Картунов зазначає, що державними інтересами часто називають будь-які інтереси, які відстоює держава. Але держава власних інтересів не має, адже вона, при всій її важливості, є засобом, інструментом, механізмом забезпечення чийось інтересів. Це можуть бути інтереси якоїсь особи (короля, царя, вождя), групи осіб, партії, класу, етнонації, етнічної, релігійної та інших спільнот, що однак видаються за державні. Таке тлумачення державних інтересів, а головне – спроби їх державного забезпечення лише шкодять нації, викликають і загострюють різноманітні конфлікти. І лише у правовому демократичному суспільстві можна говорити про існування справді державних інтересів, однак і в цьому випадку ні сама держава, ні її інтереси не повинні ставитись вище суспільства та його інтересів [4]. Схожа позиція викладалась і в роботі українського вченого-етнополітолога, соціолога, теоретика права В.Саросльського [5, с.98].

На думку В.Манілова, інтереси держави – це усвідомлена, офіційно виражена об'єктивна потреба суспільства, що виходить з його національних цінностей, направлена на збереження, створення або досягнення сприятливих умов для його стабільного існування і стійкого прогресивного розвитку [6, с.36]. Державні інтереси є ієрархічною структурою і поділяються за: а) сферами: політичні, економічні, військові, ідеологічні, культурні, інформаційні; б) рівнем стійкості за часом: безпосередні (до 1 року), короточасні, або короткострокові (від 1 до 5 років), середньострокові (від 5 до 20 років), довгострокові, або довгостроково майбутні (від 20 до 50 років), далеке майбутнє (більше 50 років); в) ступенем важливості для суспільства і держави: життєво важливі – мають стратегічне значення для суспільства і держави та пов'язані із збереженням, примноженням і захистом національних цінностей, девальвація і втрата яких поставили б під питання ідентифікацію або навіть саме існування нації; важливі, або тактичні; периферійні або оперативні; г) стосунками між сторонами: конфронтаційні, відмінні чи спільні; д) географічною спрямованістю: глобальні, регіональні, локальні.

Протилежно різні погляди свідчать про оціночну категорію поняття «інтереси держави». Про це йдеться і в Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень ст.2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді). В абз.2 п.3 рішення вказано, що державні інтереси закріплюються як нормами Конституції України, так і нормами інших правових актів. Інтереси держави відрізняються від інтересів інших учасників суспільних відносин. В основі перших завжди є потреба у здійсненні загальнодержавних (політичних, економічних, соціальних та інших) дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону України, гарантування її державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання тощо.

Із цього визначення випливає висновок, що Конституційний Суд України вкладає в поняття «інтереси держави» діяльність, спрямовану на захист основних фундаментальних цінностей, які забезпечують існування і функціонування самої держави. Проте їх перелік у рішенні не є повним.

Слід визнати, що загальні державні інтереси визначаються в більшості базовими функціями держави, серед яких: забезпечення цілісності та стабільності суспільства, його території, створення та забезпечення правової системи, створення і забезпечення умов, необхідних для розвитку всіх сфер суспільного життя, гарантування прав та свобод людини і громадянина, координація потреб та інтересів соціальних верств населення, визначення пріоритетів його розвитку, забезпечення загальнонаціональних інтересів у світовому товаристві.

Системно-структурний аналіз Особливої частини чинного КК України дав змогу визначити певну непослідовність та в окремих випадках хаотичність побудови його розділів. Ймовірно, що в перспективі структура Особливої частини КК України повинна бути побудована за принципом розподілу всіх злочинів залежно від їх посягання на інтереси особи, суспільства та держави. Така побудова законодавства про кримінальну відповідальність є характерною в більшості Європейських країн. Застосування такого підходу в національному законодавстві про кримінальну відповідальність дасть змогу максимально уніфікувати КК України та чітко визначити ієрархію цінностей.

Цікавим у цьому зв'язку є питання визначення кола злочинів, які необхідно віднести до категорії злочинів проти інтересів держави: злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів, забезпечення

призову та мобілізації, злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян; злочини у сфері службової діяльності; злочини проти правосуддя; військові злочини; злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку; злочини проти основ національної безпеки [7, с.160].

За іншим підходом до злочинів проти держави (державних інтересів) слід віднести: злочини у сфері охорони державної таємниці; недоторканості державних кордонів; забезпечення призову та мобілізації; злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян; злочини у сфері службової діяльності; проти правосуддя; проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини). При цьому розділ I Особливої частини «Злочини проти основ національної безпеки» виходить за межі визначених трьох блоків, оскільки ці діяння посягають на загальнонаціональні інтереси і призначення цього розділу більш значуще, ніж просто захист інтересів держави [8, с. 8, 101].

Окремої уваги заслуговує і питання місця злочинів проти інтересів держави в системі законодавства про кримінальну відповідальність. Як вже зазначалося, це питання має виняткову актуальність та не може бути переоціненим, адже воно є безпосереднім відображенням ієрархії цінностей у суспільстві і державі. Необхідно звернути увагу і на те, що пріоритет державного над приватним відсутній у законодавстві про кримінальну відповідальність всіх країн ЄС.

Саме тому в майбутньому необхідно привести законодавство про кримінальну відповідальність України до логічної конструкції, яка відповідатиме положенням Основного Закону України, і в якому буде відображений захист соціальних цінностей у послідовній ієрархії: особа – суспільство – держава.

Література:

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 39. – Ст. 35.
2. Hans J. Morgenthau, *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, first edition, revised and enlarged, New York: Alfred A. Knopf, 1949.
3. Руденко Н.В. Основы теории представительства прокуратурой интересов государства в арбитражном суде. Моногр. / Н.В. Руденко – Алчевск: Ладос, 1999.
4. Картунов О.В. Вступ до етнополітології: наук.-навч. посіб. / О. В. Картунов. - К., 1999. – 300 с.
5. Старосольський В. Й. Теорія нації / В.Й. Старосольський. – Нью-Йорк; К: Вища шк., 1998.
6. Манилов В.Л. Национальная безопасность: ценности, интересы, цели / В.Л. Манилов // Военная мысль. 1995. - № 6. – С. 36.
7. Хилюк С.В. Развитие науки криминального права Украины после восстановления її державної незалежності (питання особливої частини) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / С.В. Хилюк. – Л., 2007.
8. Новий Кримінальний кодекс України: питання застосування і вивчення: матер. міжнарод. наук.-практ. конф. Харків 25-26 жовт. 2001 р. / редкол.: В.В. Сташис (голов. ред.) та ін. – К.-Х.: «ХрінкомІнтер», 2002.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЮ В УКРАЇНІ

Шведова Г.Л., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільного та кримінального права і процесу Чорноморського державного університету імені Петра Могили

Аналіз законодавства про кримінальну відповідальність за корупційні правопорушення дає підстави для виявлення напрямків його вдосконалення [1, с. 9-12].

Механізм корупційних відносин, характер корупційної злочинності в Україні обумовлює формування кризового типу корупції в державі, що поглиблює кризу в усіх інших сферах суспільного життя і вимагає особливих прогресивних стратегій протидії корупції в Україні. Отже, поєднання принципів культурологічної концепції протидії корупції в напрямку підвищення рівня політичної культури громадян і ефективного застосування інститутів кримінального законодавства дозволить реалізувати існуючі засоби протидії корупційній злочинності в Україні і досягти конкретних результатів в напрямку протидії корупції в цілому.

В нормах, які встановлюють кримінальну відповідальність за корупційні злочини в Україні, враховано окремі міжнародні стандарти і міжнародний досвід у протидії корупції, зокрема, досвід Сінгапуру, де підвищено економічні санкції за отримання неправомірної вигоди, введено відповідні дисциплінарні стягнення за скоєння корупційних правопорушень. Разом з тим необхідно взяти на озброєння інші позитивні зрушення у цьому напрямку, що відбулися у Сінгапурі. Мова йде про спрощення бюрократичних процедур, суворий контроль за дотриманням етичних стандартів державними службовцями, підвищення заробітної плати чиновників та їх професійного рівня. Основними принципами ефективного антикорупційної діяльності в цій країні було, зокрема, застосування більш суворих санкцій до високопосадовців за корупційні злочини, обов'язковість сплати суми неправомірної вигоди окрім штрафу, можливість перевірки будь-яких банківських рахунків підозрюваних у скоєнні корупційного злочину. Окрім цього створення автономного Бюро з розслідування випадків корупції, до якого можуть звертатись громадяни із скаргами на дії держслужбовців, стало важливим чинником у зниженні рівня корупції, що для України може стати серйозним приводом для подальшого формування та ефективного функціонування в Україні подібного інституту.

Заслуговує на увагу також запровадження в Сінгапурі юридичного принципу, спеціально введеного для держслужбовців, а саме – принципу презумпції корумпованості, коли держслужбовець при будь-якій підозрі завідомо є винним і має доводити свою невинуватість. При цьому заходи протидії корупції справедливо пропонується спрямувати на ускладнення скоєння корупційних злочинів та зниження вигід від таких діянь. Такі норми були взяті за основу українським законодавцем, що знайшли своє закріплення в чинних антикорупційних нормах, зокрема, в частині встановлення високих штрафних санкцій з позбавленням права бути обраним на ту чи іншу посаду в органи державної влади, вдосконалення кримінально-правової норми за незаконне збагачення. Така практика має позитивно відбитися на результатах антикорупційної діяльності, що мають відобразити відповідні показники найближчим часом.

Поряд з цим пропонується вартість конфіскованого майна або інші економічні санкції встановити відповідно розміру збитків, заподіяних від корупції, але при цьому слід враховувати, що збитки навіть від дрібного хабарництва є масштабними, адже такими проступками порушується вся система відносин у сфері державної влади, знижується довіра до уряду, що тягне за собою наслідки негативного іміджу країни на міжнародному рівні.

Разом з тим при вирішенні проблеми протидії корупції слід зупинитись на таких важливих аспектах даного питання. Серед напрямків антикорупційної політики, запропонованих різними фахівцями, на наш погляд, у правовій сфері заслуговують на увагу та можуть бути реалізовані в українській практиці антикорупційної діяльності наступні: встановлення відповідальності службових осіб за неефективний розподіл бюджетних коштів; організація стажування вітчизняних спеціалістів в країнах, де з успіхом реалізуються програми протидії корупції, наприклад, в Норвегії, Сінгапурі, Польщі, Грузії; розвиток механізмів незалежної громадської експертизи рішень органів державної влади і місцевого самоврядування [2, с. 138]. В окремих джерелах наводяться факти про те, що в країнах, де населення має вичерпну інформацію про діяльність влади, корупція відсутня [3, с. 209].

Також заслуговує уваги кримінально-правовий аналіз різних форм лобістської діяльності з огляду її невизначеності в законі, що також вважається проявом корупції. Лобіювання кримінального інтересу через державні інститути, зокрема, парламент при проходженні проектів різних нормативних актів щодо декриміналізації кримінальних діянь або гальмування процесу криміналізації нових суспільно небезпечних корупційних діянь, є також проявом кримінальної мімікрії. Сам процес лобіювання може створити самостійний склад злочину як небезпечної форми корупції і потребує криміналізації.

Література:

1. Киричко В. М. Кримінальна відповідальність за корупцію / В. М. Киричко. – Х.: Право, 2013. – 424 с.
2. Баркатунов В. Ф. Политико-правовые технологии противодействия коррупции публичной власти в современной России / В. Ф. Баркатунов // Преодоление коррупции – главное условие утверждения правового государства: методологический, концептуально-теоретический, правовой, аналитико-прогностический аспекты. Межведомственный научный сборник. – Т. 1(39). – М., 2009. – С. 138–149.
3. Політична корупція в Україні: суб'єкти, прояви, проблеми протидії [Електронний ресурс] / Центр Разумкова. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NSD111_ukr_1.pdf. – 24.04.2012 р.

ЕКСПЛУАТАЦІЯ ДІТЕЙ ТА ВИКОРИНЕННЯ НАЙГІРШИХ ФОРМ ПРАЦІ

*Щирська В.С., викладач кафедри кримінального права та криминології
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Сагайдак О.Ю., курсант Одеського державного університету внутрішніх справ

На сьогодні проблема явища експлуатації дітей в Україні стає все більше розповсюдженою та актуальною, що спричиняє не тільки суттєву шкоду розвитку дитини, а й моральним засадам суспільства в цілому. Тому запобігання даного явища потребує чималих сил та співробітництва всіх його учасників, як державних, так і недержавних організацій, діяльність яких направлена на викоринення найгірших форм дитячої праці.

Експлуатація дітей, передбачена ст. 150 діючого Кримінального кодексу України, є одним із кваліфікованих складів злочину. У науковій літературі майже не приділялося значної уваги, щодо кримінально-правового аналізу експлуатації дітей, що спричинили істотну шкоду здоров'я, освітньому рівню дитини або поєднані із використанням дитячої праці в шкідливому виробництві. Окремі аспекти аналізу злочину «Експлуатація дітей» у кримінально-правовій літературі розглядалися у дисертаційному дослідженні І.М. Доляновської, а також здебільшого на сторінках науково-практичних коментарів та підручників з кримінального права, підтвердженням цьому є численні наукові праці Т.В. Варфоломеевої, В.А. Козак, М.І. Бажанова, В.І. Борисова, М.Й. Коржанського, І.Г. Поплавського, С.І. Селецького, О.П. Шем'якова, М.І. Хавронюк, І.В. Хохлова, О.С. Сотула, С.Д. Шапченко та деяких інших.

Згідно з Конвенцією про права дитини, держави-учасниці визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини, у зв'язку із розумовою та фізичною незрілістю дитини, вона потребує особливої охорони, опіки, турботи та допомоги як з боку батьків так і з боку держави, в тому числі належного правового захисту. Однак експлуатація дитини відображає явні ознаки, що суперечать положенням Конвенції про права дитини. В цьому і виражається суспільна небезпека даного злочину.

Слід зазначити, що незаконне використання праці дітей характеризується не лише суспільною небезпечністю, але й значною поширеністю в Україні та за її межами. Зокрема, за даними Конвенції Міжнародної організації праці «Про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці» у всьому світі понад 250 мільйонів дітей віком від 5 до 14 років працюють, щоб вижити. Майже половина з них, близько 120 мільйонів, працюють щодня протягом усього року.[1, 11]

Відповідно до Конституції України, а саме ч. 5 ст. 43 забороняється використання неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах, а також забороняється використання примусової праці згідно ч. 3 цієї ж статті. [2, 19]

За недотримання цих конституційних вимог передбачається відповідальність згідно ст. 150 Кримінального кодексу України.

Конвенція МОП № 138 визначає мінімальний вік для прийому на роботу, особам не молодше 16 років за умови, що здоров'я, безпека і моральність цих підлітків повністю захищені і що ці підлітки отримали достатнє спеціальне навчання чи професійну підготовку у відповідній галузі діяльності (ч. 3 ст. 3). Однак є і виключення, згідно з якими Національним законодавством чи правилами може допускатися прийом на роботу за наймом або на іншу роботу осіб у віці від 13 до 15 років для легкої роботи, що не порушує навчальний процес та не шкодить здоров'ю дитини (ст. 7). [3, 13]

Необхідність активної протидії поглибленню негативних змін у сфері дитячої праці обумовлює затвердження Концепції запобігання та викоринення найгірших форм праці дітей від 16 червня 2003 року. Для України проблема праці

дітей, поширення її незаконних форм, зокрема, використання, вербування та пропонування дитини для незаконної діяльності, а саме для виробництва та продажу наркотиків, для зайняття проституцією, усіх форм рабства, робота, яка за своїм характером чи умовами, в яких вона виконується, може завдати шкоди здоров'ю, безпеці чи моральності дітей є досить актуальною.

Для того, щоб правильно визначити ступінь шкідливості експлуатації для підвищення освітнього рівня дитини, слід використовувати такий підхід, який би враховував індивідуальний характер цього процесу. Індивідуальний характер підвищення освітнього рівня дитини було застосовано лише М. І. Хавронюком, який, зазначив, що шкода полягає у тривалому припиненні навчання дитини у загальноосвітній школі, професійно-технічному закладі тощо. А тому експлуатація дитини, яка призвела до багаторазового пропуску занять у загальноосвітньому навчальному закладі або навчальному закладі системи загальної середньої освіти є очевидним порушенням конституційного права дитини на обов'язкову загальну середню освіту.[5, 47] Ця обставина значною мірою підвищує ступінь суспільної небезпеки вказаного злочину, а тому акцент, під час розгляду кваліфікованого складу експлуатації дітей в даному випадку був необхідний.

Продовжуючи аналіз розглядуваного кваліфікованого виду експлуатації дітей, зазначимо, що в кримінально-правовій літературі постає питання про те, що ж саме є причиною істотної шкоди здоров'ю дитини. Проблемність цього питання обумовлена тим, що у зв'язку з експлуатацією дитини шкода її здоров'ю може завдаватися як внаслідок виконання нею певної роботи, так і внаслідок дій винного, спрямованих на стимулювання дитячої праці.[6, 165]

Експлуатацію, яка спричинила необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження, слід кваліфікувати лише за ч.2 ст.150 КК України. Санкція, закріплена в ч.2 ст.150 КК України, передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.[7,72]

Якщо ж використання праці дитини призведе до загибелі потерпілого, то скоєне потрібно кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених статтями 150 і 119 КК України. Кваліфікація зазначених дій має бути саме такою, адже злочин, передбачений ст.119 КК України, спричиняє шкоду життю особи, а кваліфікований вид експлуатації дітей – лише її здоров'ю. [8, 167]

Серед форм праці, які найчастіше зустрічаються можна назвати такі: розповсюдження листівок, робота офіціанта, вантажні роботи, миття машин, продаж речей, харчова промисловість, сільське господарство, прибирання, кур'єри тощо.

Але як показує практика, більшість працюючих дітей, влаштування на роботу яких відбувається без укладання відповідного договору між дитиною та працедавцем, захист їх прав на оплату, а також на унормовану працю є майже неможливим, беручи до уваги те, що кримінальним законодавством передбачаються відповідні види покарань щодо використання праці неповнолітніх.

Як висновок можна зазначити, що в процесі дослідження даної теми, керуючись чинним законодавством України, було розглянуто всі аспекти вчинення та кримінально-правову оцінку експлуатації дітей, що спричинили істотну шкоду здоров'я, освітньому рівню дитини або поєднані із використанням дитячої праці в шкідливому виробництві, тобто на будь-яких небезпечних для здоров'я дитини роботах. За останні роки питання у справі щодо протидії різних форм експлуатації дітей в Україні залишаються невирішеними та належним чином не захищають права дітей. Тому головними завданнями протидії експлуатації дітей є здійснення усіх необхідних заходів соціально-економічного, соціально-демографічного, політичного, ідеологічного і правового характеру для попередження цього виду злочину.

Література:

1. Боротьба проти експлуатації дітей : посібник для інспекторів праці : матеріали для семінарів-тренінгів / Міжнародна організація праці ; пер. з англ. І. О. Іноземцевої ; заг. ред. укр. вид.: В. І. Тьоткін, О. П. Петрачук. – К. : Міленіум, 2002. – 116 с.
2. Конституція України – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Конвенція про мінімальний вік для прийому на роботу N 138 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_054
4. Калмиков Д. О. Експлуатація дітей, що спричинила істотну шкоду освітньому рівню дитини - [Електронний ресурс] / Д. О. Калмиков // Адвокат. - 2010. - № 6. - С. 43-48. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/adv_2010_6_8.pdf
5. Калмиков Д. О. Експлуатація дітей, що спричинила істотну шкоду здоров'ю дитини - [Електронний ресурс] / Д.О. Калмиков // Форум права. - 2010. - № 3. - С. 163-171. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2010_3_24.pdf
6. Кримінальний кодекс України - [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page5>
7. Калмиков Д. О. Експлуатація дітей, що спричинила істотну шкоду здоров'ю дитини - [Електронний ресурс] / Д.О. Калмиков // Форум права. - 2010. - № 3. - С. 163-171. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2010_3_24.pdf

ПРИЗНАЧЕННЯ ШТРАФУ ЯК ДОДАТКОВОГО ВИДУ ПОКАРАННЯ

*Щур К.В., слухач магістратури Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Кулик Л.М., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології Одеського державного університету внутрішніх справ*

Для науки кримінального права проблема призначення штрафу як додаткового виду покарання й досі залишається актуальною, оскільки саме від ступеня її наукової розробленості значною мірою залежить і адекватність законодавчого визначення конкретного виду покарання, і ефективність його практичного застосування. Штраф можна віднести до змішаних видів покарань, так як суд може призначити його як основним, так і додатковим. Як додаткове покарання відповідно до ч. 3 ст. 53 КК штраф може бути призначений лише при наявності його в санкції статті Особливої частини кодексу [1, с. 26].

Штраф по суті є майновим покаранням, тобто за рішенням суду із засудженого стягується визначена судом грошова сума в дохід держави. За своєю природою штраф, як вид покарання виступає грошовим (майновим) обмеженням для засудженого. Прикладами майнових обмежень можуть бути сам штраф, конфіскація майна, виправні роботи тощо.

Теоретичні питання призначення покарань загалом були предметом досліджень багатьох вчених, але питання призначення штрафу як додаткового покарання та його ефективності щодо певних видів посягань на суспільні відносини досліджені недостатньо.

Як відомо, призначення покарання – завершальний етап застосування судом кримінального покарання. Тому практика призначення покарань повинна передбачати відповідальність, що є адекватною порушенню кримінального законодавства, тобто, одного боку, це еквівалентна відплата злочинцеві за вчинене, а з іншого – виховний ефект гальмування деструктивних настроїв потенційних злочинців [2, с. 32].

З майнових покарань (виправні роботи, штраф, службові обмеження, конфіскація майна) найчастіше застосовується штраф, до того ж майже у всіх випадках як основне альтернативне покарання.

Як додаткове покарання, штраф призначається у випадках і межах, встановлених санкціями статей Особливої частини, а також – у разі звільнення від відбування покарання із випробуванням (ст. 75 і 77 КК). Штраф як додаткове покарання призначається з метою посилення карального впливу основного при використанні кумулятивної санкції, тобто різні види покарань по своїй суті сумуються (шляхом складання). Наприклад: позбавлення волі строком на ... років з конфіскацією майна, або спеціальною конфіскацією.

Взагалі штраф вважають м'яким покаранням, але в деяких випадках він є досить ефективним (сума штрафу).

Вважаємо, що штраф слід застосовувати як додатковий вид покарання, а не як основний. Так, як в наш час різниця достатку та майнового стану між багатіями (олігархами) та бідним населенням дуже велика. Для перших – це «не проблема», а для других майнове покарання гірше ніж застосування такого покарання, як позбавлення волі.

Сутність штрафу як додаткового покарання визначається його змістом – сукупністю каральних елементів, що створюють конкретний обсяг обмежень інтересів засуджених. При призначенні штрафу як додаткового покарання та при визначенні його розміру (факультативно – тільки в кумулятивних санкціях) треба керуватися загальними засадами призначення покарання. Зазначимо, що в жодній санкції Особливої частини кримінального кодексу штраф не визначається в абсолютному розмірі, що, як видається, правильно. Законодавець визначає в санкції або мінімальний і максимальний розмір штрафу, або тільки максимальний.

Існує думка, що штраф спрямований на обмеження майнових прав засудженого і має насамперед економічний вплив на свідомість винної особи з метою зміни її негативної антисуспільної поведінки [3, с. 70]. З цим частково слід погодитися, адже штраф як майнове покарання виступає каталізатором виправлення засудженого і запобігання вчиненню нових корисливих злочинів.

Штраф – вид покарання, а не форма відшкодування завданої шкоди. Слушною з цього приводу є думка В.К. Дюнова, що не можна розглядати кримінальне покарання як засіб відшкодування моральної чи матеріальної шкоди, як передбачене законом «відновлення соціальної справедливості» [4, с. 53].

Особливість штрафу, перш за все, полягає у відносній визначеності його розмірів, якщо не передбачено кримінальним кодексом. Отже, можливі зміни розмірів. Очевидно, законодавець у цій ситуації виходить не тільки із карально-виправного потенціалу штрафу, а враховує реальні можливості людей. Другою особливістю штрафу як основного покарання є те, що при призначенні його за сукупністю злочинів і сукупністю вироків, він складанню з іншими видами покарань не підлягає і виконується самостійно (ч. 3 ст. 72 КК).

Звернемося до ст. 53 КК, де визначено поняття штрафу як виду покарання. У ч. 2 цієї статті зазначено, що розмір штрафу визначається залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового стану винного у межах від 30 до 50000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, якщо статтями Особливої частини КК не передбачено вищого розміру. На сьогодні неоподаткований мінімум доходу громадян складає 17 гривень.

Відповідно до ч. 2 ст. 53 КК покарання у виді штрафу призначається судом не у твердій формі, а у ставках неоподаткованого мінімуму доходів громадян, встановленого законодавством України на момент постановлення вироку.

Питання визначення розміру штрафу залишається дискусійним. Деякі автори зазначають, що розмір штрафу повинен бути вказаний у твердій грошовій сумі [5, с. 17], інші – вважають, що штраф має бути визначений тільки у неоподаткованих мінімумах [6, с. 271]. Існує і третя позиція, прихильники якої пропонують визначати розмір штрафу у мінімальних заробітних платах.

У КК України сума штрафу обчислюється, виходячи з офіційно встановленого неоподаткованого мінімуму доходів громадян. Цей розмір може бути вищим у разі, коли це передбачено санкцією норми Особливої частини КК. Загалом такий спосіб обчислення штрафу виправдовує себе у практичному застосуванні. Але з позицій теорії кримінального права існують певні проблеми щодо такого способу визначення розміру штрафу. По-перше у разі збільшення неоподаткованого мінімуму доходів громадян (НМДГ) збільшується і розмір штрафу, що може призвести до низки

проблем застосування цього покарання. По-друге, в умовах економічної нестабільності і непрогнозованості інфляції обчислення штрафу у НМДГ може призвести до зниження ефективності цього виду покарання.

Зауважимо, що питання призначення штрафу як основного виду покарання та його заміни у випадку ухилення від сплати у порядку, передбаченому ч. 1 ст. 389 КК, залишаються відкритими. Дехто з науковців вважає, що штраф як альтернативне до позбавлення волі покарання є ефективним як основний вид покарання. З цього приводу ми погоджуємося з В.Маляренком, який зазначив, що з урахуванням соціально-правових і економічних умов, що існують у нашій країні, об'єктивно знизити покарання у виді позбавлення волі до величини нижче 30% від загальної кількості засуджених не можна.

Отже, штраф належать до альтернативних позбавленню волі покарань. Ізоляція як фактор кари відсутня і на перший план виходить попереджувально-виховний фактор. Тому, на нашу думку, більш ефективним буде його застосування як додаткового виду покарання. Крім того, важливо окремо дослідити питання щодо можливості поширення кількості кумулятивних санкцій, де штраф передбачено як додатковий вид покарання. Вважаємо, що слід передбачити штраф як додатковий вид при призначенні покарання за корисливі злочини та злочини у сфері службової діяльності.

Література:

1. Кримінальний кодекс України (із змінами та доповненнями станом на 1 січня 2008 р.). – Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. – 264 с.
2. Маляренко В.Т. Про соціальну зумовленість злочину і справедливість покарання / В.Т. Маляренко // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 3 С. 32-44.
3. Смолькова И.В. Штраф как мера наказания по советскому уголовному праву: учеб. пособие / И.В. Смолькова. – Иркутск. – 1979. – 86 с.
4. Дуюнов В.К. Дополнительные наказания: теория и практика / В.К. Дуюнов, А.Л. Цветинович. – Фрунзе: Илим. – 1986. – 239 с.
5. Цветинович А.Л. Дополнительные наказания, функции, система, виды / А.Л. Цветинович. – Саратов, 1989. – 190 с.
6. Боровенко В.М. Деякі шляхи вдосконалення кримінального законодавства України// Систематизація законодавства в Україні: проблеми теорії і практики: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. / Ред. кол.: В.Ф.Опришко (голова) та ін. – К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1999. – С. 270-274.

ЗАРУБІЖНА ПРЕВЕНТИВНА ПРАКТИКА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА

Юзікова Н.С., кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного і кримінального права

Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Завданням КК України виступає правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, запобігання злочинам. Крім того, у другому розділі КК України (Особлива частина) «Злочини проти основ національної безпеки України» законодавець криміналізував діяння, що посягають на безпеку людини, суспільства та держави. Таким чином, безпека суспільства, громади та громадян це безумовна складова сучасної цивілізованої держави.

Злочинність – це соціально-правове явище, яке проявляється у соціальному відхиленні поведінки частини членів суспільства від норм діючого законодавства, руйнуючи суспільні відносини та порядок всіх сфер життєдіяльності [1, с. 58]

При цьому феномен злочинності виступає постійно константою на відміну від окремих злочинів, які можуть носити випадковий характер та вчинятись за збігом обставин.

Можна упевнено стверджувати, що злочинність представляє загрозу як для суспільства в цілому, так і для окремих груп спільноти чи громадян. Злочинна поведінка певної частини населення викликає не тільки інтерес, а й об'єднує громаду. Факти злочинної активності, що постійно висвітлюються та розповсюджуються ЗМІ, пробуджують у людей почуття тривоги, небезпеки, незахищеності, у них виникає потреба висловити загальне невдоволення станом забезпечення правопорядку та законності у місті, області, країні, світі. Але поряд з цим виникає відчуття турботи, милосердя, співчуття.

Відчуття громадянської відповідальності та можливості вплинути на негативну, аморальну та злочинну поведінку сприяє об'єднанню громади, їх активній участі у превентивних заходах державних і недержавних органів.

Говорячи про превентивні заходи не можна не згадати представника класичної школи кримінально-політичних вчень Ч. Беккарія, який вважав, що краще попередити злочини, а ніж за нього карати [2, с. 150].

Саме на ідеї пріоритетності заходів запобігання та корекції негативних відхилень над мірами покарання за суспільно небезпечну поведінку, побудовані численні зарубіжні програми. При цьому особливої уваги приділяється обсягу інвестицій, які готові робити державні інститути, а також рівню співпраці місцевих органів влади з судовими, правоохоронними органами, медичними, начальними та соціальними службами. Відповідно до даних Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), кожне євро, вкладене в програму профілактики, заощаджує державі 39 євро [3, с. 3].

Основні напрямки превентивної діяльності держави, суспільства та громади мають бути зосереджені на: створенні прийнятних умов для соціалізації неповнолітніх на всіх етапах розвитку; втручанні у протиправну поведінку на ранньому етапі; корекції неприйнятної, у тому числі злочинної поведінки із залученням до участі у превентивних програмах; підвищенні ефективності співпраці між правоохоронними органами та підлітками; укріпленні довіри та підвищенні ролі сім'ї, школи, релігії, громади у суспільстві; протидії фактам некоректного висвітлення злочинної поведінки у ЗМІ за умови збереження свободи преси; пропагандистських компаніях: інформуванні щодо заходів запобігання злочинності, інформуванні щодо роботи правоохоронних органів, інформуванні щодо правових питань та законослухняної поведінки. На окремих методах профілактичного впливу на протиправну поведінку, у тому числі й неповноліт-

ніх біло наголошено сьомому (26.08 – 06.09. 1985р.) та на дев'ятому (29.04 – 08.05. 1995р.) Конгресах ООН з попередження злочинності та поведіння з правопорушниками [4, с. 80, 92, 148].

Аналіз зарубіжної превентивної практики у тезах буде зосереджено на найбільш суспільно небезпечних проявах у поведінці особи. Програма Project OASIS (PO) була випробувана в Канаді [5]. Програма була впроваджена у червні 2008 року терміном на два роки у місті Вінніпег (головній провінції Манітоба). Фінансовий баланс програми становив 185 тис. доларів.

Програма охоплювала неповнолітніх віком від 12 до 19 років, які були членами або мали стати членами злочинних угруповань. Метою програми виступає створення суспільства де всі люди мають благополуччя, благородство та вміють мріяти» .

На реалізацію мети програми були спрямовані наступні заходи: академічна підтримка задля покращення навчальних досягнень; сімейна підтримка; оцінка психічного здоров'я і лікування (як за рахунок власних, так і суспільних коштів); навчання комп'ютерних навичок, покращення англійської; розважальні заходи; навчання життєвим навичкам; допомога в працевлаштуванні.

Для кожного учасника програми розроблено індивідуальний план проходження програми (для кожної сім'ї - спеціальний план). Він базується на оцінці особи учасника персоналом програми та на оцінці, яку дають члени сім'ї учасника. Ці плани, як правило, передбачають групове консультування та освітні послуги.

За офіційними результатами — 39% учасників програми почали регулярно відвідувати школу. Більшість учасників відзначили, що OASIS допоміг їм знайти роботу і дав їм опору, необхідну щоб залишитися в школі або забезпечити основні життєві потреби.

Інтенсивна програма впливу Multisystemic Therapy (MST) зосереджена на роботі із усіма агентами соціалізації, які впливають на неповнолітніх правопорушників - їх сім'ї, школи і вчителів, районів і друзів. MST визнає, що кожна система відіграє важливу роль у світі молоді і кожна система вимагає уваги, коли необхідна ефективна зміна для поліпшення якості життя молоді та їх сімей. MST спрямована на корекцію поведінки насильницького спрямування та осіб, що вчинили насильницькі правопорушення (вікова категорія дії програми – особи 12 до 17 років) [6].

Програма MST побудована на наступних принципах: пошук зв'язку; зосередженні уваги на позитивних та сильних важелях учасників програми; підвищенні відповідальності за власні дії у всіх членів родини; цілеспрямованість, конкретні дії та чітка визначеність; налаштування на наслідки (зміну поведінки учасника і, як результат, на зміну наслідків взаємодії учасника програми із різними системами соціального життя – сім'єю, вчителями, друзями тощо); налаштування на розвиток; безперервність роботи; оцінки і підзвітності; узагальненні.

Діяльність вихователів команди MST зосереджена на: покращенні навичок виховання у батьків учасника програми; поліпшенні відносин між членами сім'ї учасника програми; залученні учасників програми до спілкування із однолітками, із законослухняною поведінкою; наданні допомоги учаснику програми у покращенні його успішності та пошуку його здібностей; залученні учасників до спортивних клубів чи клубів по інтересам; створенні мережі підтримки учасника, яка складається із його сім'ї, сусідів і друзів.

Результатами програми стало зниження повторних арештів на 25-70%, зниження випадків втечі з дому на 47-64%, зниження вживання наркотиків на 57-68%. Результати залежать від віку учасника – чим раніше особа ставала учасником програми, тим більша вірогідність позитивного результату.

Представляє науково-практичний інтерес експериментальна програма профілактики злочинності серед підлітків із відвідуванням виправних установ, що була випробувана на базі управління поліції Лос-Анджелеса (США). Метою програми було здійснення психологічного впливу на неповнолітніх, які мали схильність до правопорушень, зловживання наркотиками та перебували на обліку в поліції. То б то вплив здійснювався у до злочинний період.

Завданням у процесі реалізації програми, по-перше, був відбір співробітників поліції (на добровільній основі з урахуванням спеціальних знань щодо психології підлітків, вміння встановлювати контакт з підопічними) який проходив. По-друге, точність відбору підлітків (батьками, дирекцією школи та місцевими органами поліції) було рекомендовано 17 підлітків) для участі в даному експерименті. У межах програми передбачалося: а) відвідування поліцейського відділу, де підліток безпосередньо спостерігав за роботою із правопорушниками, зустріч зі своїми однолітками, які були заарештовані за різні злочини, в тому числі за зловживання наркотиками; б) відвідування центру з лікування неповнолітніх наркоманів для ознайомлення з методами лікування, а також суворим режимом утримання хворих; в) відвідування «екскурсія» до виправного центру для підлітків, де утримуються злочинці віком від 14 до 20 років, які чекають рішення суду; г) відвідування камер попереднього ув'язнення, тюремного двору, в'язниці для неповнолітніх злочинців та моргу; д) знайомство з умовами життя і правилами поведінки затриманих та ув'язнених осіб. [7, с. 181-184].

Підсумовуючи зазначимо, що безпека суспільства залежить від комплексу та системності заходів профілактичного характеру. Аналіз зарубіжної превентивної програмної практики свідчить про адресний характер заходів, детальний кадровий підхід, залучення широкого кола агентів соціалізації і висока результативність. Корегуючий програмний вплив на правопорушників дає можливість покращити ставлення до норм і цінностей, що панують у суспільстві, усвідомити відповідальність за правопорушення і злочини.

Література:

1. Криминологія: курс лекцій / Т.В. Корнякова, Н.С. Юзікова; за ред. проф. Т.В. Корнякової. – Дніпропетровськ, 2014. – 244с.
2. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях. – М.: Стелс, 1995. – 304 с.
3. Дорожня карта побудови безпечної громади: попередження правопорушень серед дітей та молоді. БО «Український Центр Порозуміння», 2010. – 23с.
4. Конгрессы ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию: сб.материалов: в 3 кн/ Нац.акад.правовых наук Украины; НИИ изуч.пробл.преступности им. акад. В.В.Сташиса; кол. Сост.: В.В. Голина, М.Г. Колодяжний; под общ. Ред. В.В. Голины. – К.: Ред. Журн. «Право Украины»; Х.: Право, 2013. – Кн. 2. – 2013. – 184с.

5. Офіційний сайт програми Project Oasis [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://newdirections.mb.ca/missionvision/>.
6. Офіційний сайт програми Multisystemic Therapy [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mstservices.com>.
7. Аванесов Г.А. Криминология и социальная профилактика. – М.: Академия МВД СССР, 1980. – 459с.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ПРИ УДОСКОНАЛЕННІ ЧИННОГО КПК УКРАЇНИ

*Юхно О.О., доктор юридичних наук, професор, начальник кафедри кримінального процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ*

В Україні не має іншого альтернативного шляху, ніж створення ефективної системи запобігання злочинам на всіх основних напрямках, включаючи системно-комплексні загальнодержавні заходи соціальної профілактики злочинності й спеціального правоохоронного попередження (недопущення, запобігання, припинення) злочинів, виявлення й усунення конкретних причин і умов, що сприяють їх вчиненню. Злочини краще попередити, ніж карати за їх вчинення, зазначали ще засновники теорії кримінального права: Ч. Беккарія, великий мислитель ХУІІ століття Ф.-М. Вольтер [1, 393; 2, с. 64] та інші вчені. З боку держави в цілому приймаються певні політичні, правові й організаційні заходи щодо зазначеного напрямку. Так, запобігання злочинам віднесено до одного із основних завдань кримінального права, саме у статті 1-й КК України своїм завданням ставить також запобігання злочинам [3]. З цих питань М.І. Мельник, М.І. Хавронюк зазначили, що законодавець вказує на профілактичне завдання КК України з тим, щоб не лише карати винних осіб за вчинені злочини, а й запобігати вчиненню нових злочинів [4, с. 11]. Дана норма є виразом держави щодо реалізації відповідних конституційних положень. У Конституції України не має норм, які б прямо визначали обов'язок держави щодо запобігання кримінальним правопорушенням, але в ній міститься ряд статей, що дає змогу визначити конституційні засади її здійснення, зокрема у статті 1-й Україну проголошено правовою державою. До основних характеристик правової держави, за визначенням А.П. Закалюка, належить забезпечення сталого правопорядку, що досягається шляхом підвищення правової культури, цілеспрямованої діяльності щодо запобігання правопорушенням. Таким чином, запобігання злочинності є невід'ємною функцією правової держави [5, с. 336]. На сучасному етапі розвитку нашого суспільства, як зазначили О.М. Бандурка і О.М. Литвинов, головним напрямом діяльності стає запобігання злочинам. Він є пріоритетним: злочини є найбільш соціально небезпечними діяннями; вони завдають шкоди життєво важливим соціальним благам, заважають становленню та розвитку суспільних відносин. Як цілісна, система запобігання може розглядатися лише у тому випадку, коли в її ході дії державних органів та установ, громадських формувань і окремих громадян координуються, як це притаманно соціальним системам та науковому управлінню суспільними процесами [6, с. 6-7]. Після прийняття чинного КПК України питання наявних проблем запобігання злочинам залишилися поза увагою дослідників. Аналіз і характеристика цієї діяльності та її цілісної системи на сьогодні має важливе теоретичне і прикладне значення. Запровадження чинного КПК України сприйнято позитивно, а стосовно окремих його положень та новел досить критично. Зокрема більшістю слідчими, прокурорами не сприймається вилучення положень ст. 23 «Виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину», ст. 23-1 «Подання органу дізнання, слідчого, прокурора в кримінальній справі», частини першої ст. 23-2 «Окрема ухвала (постанова) суду» в частині встановлення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину що діяли за КПК України 1960 року [7, с. 19-20]. В масштабах держави питання комплексного вирішення в країні стратегії і тактики профілактики правопорушень взагалі залишається не вирішеними, не дивлячись на законопроекти «Про профілактику злочинів», що не прийняті Верховною Радою України ще з 1995-1996 років. Таким чином вилучення і не закріплення вказаних положень у чинному КПК України взагалі невілює запобіжну діяльність правоохоронних органів. В той же час, із аналізу КПК країн СНД слід виокремити, що наприклад, в ч. 2 ст. 73 КПК Російської Федерації [7, с. 182], ч. 3 ст. 117 КПК Республіки Казахстан [8, с. 241], ч. 2 ст. 126 КПК Туркменістану [9, с. 175], ч. 2 ст. 96 КПК Республіки Молдова [10, с. 98] чітко зазначено, що у кримінальній справі підлягають встановленню причини та умови, що сприяли вчиненню злочину. Крім того, зовсім незрозуміло є позиція нашого законодавця, яка суперечить Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, що схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.11. 2011 року № 1209 і якою встановлено, що її метою є розроблення та здійснення комплексу заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов вчинення злочинів [11]. З цих питань слід навести визначення К.А. Гусєвої, яка наголосила, що необхідність корінного підвищення ефективності діяльності органів внутрішніх справ України у напрямі запобігання злочинам напряму залежить від удосконалення системи законодавчо-правового її регулювання [12, 235]. Саме це й повинно бути покладено в основу подальшого функціонального реформування кримінального і кримінального процесуального законодавства України та діяльності поліції і органів внутрішніх справ у сфері запобігання та протидії злочинності. Закон, за визначенням В.В. Голіни, має справу із злочинном, а процес запобігання злочинам із криміногенними чинниками, тобто причинами та умовами, які сприяють його вчиненню. [13, с. 12-14]. У дослідженнях попередніх років учені наводили статистичні данні про вплив окремих криміногенних чинників на стан криміногенної обстановки в країні, але окремі із них й на сьогодні залишаються проблемними та невирішеними. Так В.Я. Конопельський зазначає, що незмінним залишається рівень рецидивної злочинності який складає як і у минулі роки понад 24% у загальній структурі злочинності, адміністративний нагляд встановлюється відносно понад 20% засуджених, що відбули покарання у місцях позбавлення волі, а 35% осіб, що звільняються з місць позбавлення волі вимагають спеціалізованої психологічної та психіатричної допомоги [14, с. 1]. За визначенням М.М. Биргеу суб'єкти запобігання можна поділити на спеціалізовані і неспеціалізовані. До суб'єктів першої групи він пропонує віднести: правоохоронні органи (органи внутрішніх справ, прокуратуру, СБУ, фіскальні органи); спеціалізовані громадські формування правоохоронної спрямованості [16, с. 107]. Вказані суб'єкти забезпечують підтримання правопорядку в суспільстві шляхом застосування спеціальних методів впливу. Для них запобігання є одним із статутних функціональних завдань, не завжди головним, але обов'язковим. Так, наприклад, пункт 2 статті 10 Закону України «Про міліцію» вказує на обов'язок міліції «виявляти, попереджувати, припиняти та розкривати злочин» [6 с. 11]. Крім цього, в частині

першій статті 23 чинного Закону України «Про прокуратуру» із змінами від 02.03.2015 року зазначено завдання : усунення порушень закону, причин та умов, що їм сприяли, а в пункті 5 статті 29 цього ж закону зазначено про обов'язок органів прокуратури щодо запобігання кримінальним правопорушенням, усунення причин та умов, що сприяють їх вчиненню. За дослідженням встановлено, що після прийняття у 2012 році чинного КПК України, згідно пункту 2.1.5 «Положення про органи досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України, не зважаючи на вищезазначені зміни до чинного КПК України, одним із завдань органів досудового розслідування залишилось і є «виявлення причин і умов, які сприяють учиненню кримінальних правопорушень, і вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення». Крім цього, в Положенні про Головне слідче управління МВС України, серед основних його завдань згідно пункту 2.1.4 визначено «Здійснення профілактичної роботи на підставі матеріалів розслідування кримінального провадження». Такі ж запобіжні функції залишились і в органах прокуратури. Крім вищезазначеного Закону України «Про прокуратуру», на підставі пункту 1.4 Наказу Генеральної прокуратури України від 19.12. 2012 року (зі змінами від 26.07. 2013 року) № 4 гн «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» прокурорів усіх рівнів зобов'язано «своєчасно вживати заходів щодо усунення причин і умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення...», Таким чином слід констатувати, що не зважаючи на позицію законодавця, враховуючи вказані недоліки у законотворчому процесі та важливість запобіжної діяльності, МВС України та Генеральна прокуратура України у своїх відомчих нормативно-правових актах залишила за слідчим і прокурором функцію проведення запобіжної діяльності у кримінальних провадженнях. Виконуючи вищезазначені нормативно-правові акти, в органах досудового розслідування склалась практика, коли на відміну від положень ст. 23-1 КПК України 1960 року, замість складання і відправки подання направляються листи із зазначених питань. Однак, реагування відповідних керівників є недостатнім, а причинами цього є те, що положення ст.ст. 254-257 та ст. 185-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення, на сьогодні, після вступу в чинну дію КПК України 2012 року, щодо реагування із зазначених питань не діють. На користь вказаного слід навести думку В.М. Юрчишина, про те, що це є суттєвим недоліком і що його необхідно терміново усунути, бо спеціально-кримінологічне запобігання кримінальним правопорушенням є обов'язковим атрибутом кримінального процесу будь-якої демократичної країни світу і займає в ньому чільне місце [16, с. 156]. З питаннями правового регулювання протидії і запобігання злочинності в Україні пов'язано ряд проблем, головна з яких полягає в тому, що правове забезпечення запобігання ще не має системного характеру, воно складається з ряду норм галузевого законодавства. Втім підняті питання потребують додаткового дослідження або наукового вивчення, пропоную учасникам конференції прийняти участь у їх обговоренні.

Література:

1. Беккария Ч. О преступлениях и наказаниях. – М., 1939. – 424 с.
2. Вольтер Ф.М. Комментарии к книге о преступлениях и наказаниях // Избр. произведения. – М., 1956. – 342 с.
3. Кримінальний кодекс України (із змінами та доповненнями станом на 5 лютого 2014 року). – Х.: Одіссей, 2014. – 240 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р. / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Канон, 2001. – С. 11.
5. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології : теорія і практика: у 3 кн. / А.П. Закалюк. – К.: Ін Юре, 2007. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки.- 424 с.
6. Бандурка О.М. Структура процесу запобіжної діяльності / О.М. Бандурка, О.М. Литвинов // Вісник кримінологічної асоціації України. – 2014. - № 6 (2014). – С. 6-14.
7. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации. — М. : Проспект, КНОРУС, 2009. — С. 182.
8. Когамов М. Ч. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Республики Казахстан. Общая и Особенная части / М. Ч. Когамов. — Алматы, 2008. — С. 241.
9. Смирнов А. В. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Туркменистана / А. В. Смирнов, К. Б. Калининский. — Ашхабад : Центр ОБСЕ в Ашхабаде, 2012. — С. 175.
10. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова. - Кишинев : «Lavalat Info» SRL, 2009. - С. 98.
11. Концепція державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 р. № 1209-р. // Офіційний вісник України. –2011.- № 83.- Ст. 3019.
12. Гусева К.А. Запобігання злочинам як головний стратегічний напрям функціонального реформування діяльності органів внутрішніх справ / К.А. Гусева // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. – 2010. - № 4. – С. 231-236.
13. Голіна В.В. Попередження злочинності : лекція / Голіна В.В. – Харків, 1994.
14. Конопельський В.Я. Кримінально-виконавчі засади диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук спеціальність 12.00.08 (кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Конопельський Віктор Ярославович. – Харків, 2015. – 36 с.
15. Быргэу М.М. Организация профилактики преступлений органами внутренних дел: концептуальные основы, практика, перспективы совершенствования (опыт Республики Молдова) / Под общ. ред. д-ра юрид. наук, проф. Бандурки А.М. : монография. – Харьков : Изд-во нац. ун-та внутр. дел, 2004.
16. Юрчишин В.М. Місце і роль прокурора у досудовому розслідуванні та їх відображення в теорії, законодавстві і практиці / В.М. Юрчишин. – Чернівці: РОДОВІД, 2013. – С. 156.

ВІТАЄМО З ЮВІЛЕЄМ ЖЕНУНТІЯ ВОЛОДИМИРА ІВАНОВИЧА!

З нагоди 75-річного ювілею хочеться привітати світлої душі людину, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника, полковника міліції у відставці Женунтія Володимира Івановича! Прийміть наші найщиріші вітання!

Володимир Іванович – наш земляк, він народився в с. Морозовка Котовського району Одеської області 25 жовтня 1940 року, навчався у лавах нашого учбового закладу, тоді ще Одеській спеціальній середній школі міліції. Здобувши практичний досвід роботи на посаді слідчого Ізмаїльського міськвідділу міліції Одеської області та закінчивши Київську вищу школу МВС СРСР, став начальником слідчого відділення Дніпровського РВВС м. Києва.

Після захисту у 1986 році дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук працював на кафедрі в Київській вищій школі МВС СРСР ім. Ф. Е. Дзержинського, де пройшов шлях від доцента, професора до начальника кафедри. Після створення Української академії внутрішніх справ пропрацював на посаді вченого секретаря понад 30 років.

Покинувши лави працівників міліції у зв'язку із виходом у відставку у званні полковника міліції, ювіляр не припинив займатися науковою роботою, якій присвятив більшість свого життя. На сьогодні Володимир Іванович продовжує активно працювати на благо української науки, поєднуючи роботу в якості провідного наукового співробітника відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ та Вченого секретаря координаційного бюро з кримінології НАПрН України. Про творчу насагу науковця говорить наявність більше сотні наукових публікацій, серед яких значна кількість навчальних посібників, монографій.

Про значний внесок в розвиток юридичної науки також свідчить підготовка більше 10 кандидатів юридичних наук, що говорить про активну участь ювіляра у створенні наукових кадрів для сучасної вітчизняної юриспруденції. Відповідальний і принциповий, уважний і терпеливий, він завжди був поруч зі своїми учнями в усіх справах і починаннях, розкривав їх науковий потенціал.

Як людина інтелігентна, працююча, порядна, сумлінна, вимоглива, доброзичлива, чуйна, Женунтій В. І. користується великою повагою серед своїх колег, учнів, науковців і просто друзів. З огляду на душевну щедрість, значний досвід та широку ерудицію він щиро надає наукову допомогу, тісно співпрацює з навчальними та науковими установами, від нього завжди можна почути кваліфіковану пораду чи консультацію. Його невичерпна енергія є неабияким стимулом до праці і для нас, а відкрите, щире серце дарує людям тепло спілкування.

Ще раз щиро вітаємо шановного Володимира Івановича з ювілеєм і бажаємо подальших успіхів! Зичимо щастя, радості, довгої та світлої долі, здоров'я, теплого, привітного сонця, злагоди в родині, успіхів та вічного натхнення у праці!

З повагою колектив ОДУВС

ЗМІСТ

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Користін О.Є. ВСТУПНЕ СЛОВО	3
Абламський С.Є. ЩОДО ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ НОРМ ПІД ЧАС ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЇ) ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ	4
Албул С.В. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ РОЗВІДУВАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ	5
Андрусак Г.М. ПРОБЛЕМА ПОТЕРПІЛОГО ВІД ЗГВАЛТУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ	7
Андрушко А.В. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ПОМІЩЕННЯ В ПСИХІАТРИЧНИЙ ЗАКЛАД ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ БАЛТІЙСЬКИХ ДЕРЖАВ	8
Артюхова В.В., Колодяжний М.Г. ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ХУЛІГАНСТВА В УКРАЇНІ	10
Бабанли Р.Ш. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	11
Бадюк М.О., Кулик Л.М. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ	13
Базир І.В., Кваша О.О. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ НАСИЛЬНИЦЬКИМ СТАТЕВИМ ЗЛОЧИНАМ	14
Баляс А.В., Щирська В.С. ПОНЯТТЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ	16
Бантышев А.Ф., Пентегов В.А. О ПООЩРИТЕЛЬНЫХ НОРМАХ В УГОЛОВНОМ КОДЕКСЕ УКРАИНЫ	17
Барабаш О.Л., Миколенко О.М. ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ТАЄМНИЦІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ ЗА ЧИННИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	19
Беніцький А.С. ПРИЧЕТНІСТЬ ДО ЗЛОЧИНУ: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ	20
Беньковський С.Ю. ШЛЯХИ ГУМАНІЗАЦІЇ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ В УКРАЇНІ	21
Берендєєва А.І. ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ІНСПЕКТОРА ПАТРУЛЬНОЇ СЛУЖБИ	23
Бібік І.С. АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ПОСЯГАННЯ НА ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я НЕПОВНОЛІТНЬОГО	24
Блага А.Б. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ЖУРНАЛІСТІВ В УКРАЇНІ	26
Бондаренко В.Я. ОСОБЛИВОСТІ З'ЯСУВАННЯ ПОНЯТТЯ ПРЕДМЕТУ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 359 КК УКРАЇНИ	28
Бурак М.В. КОРУПЦІЯ ТА ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ	30
Бурда С.Я. ВИПРАВЛЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ	31
Бучка М.О., Кулик Л.М. СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ САМОГУБСТВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ	32
Виноградов А.К. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА НЕОБХІДНУ ОБОРОНУ ЯК ЗАХІД ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ОСОБИ	33
Вознюк А.А. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ДІЯНЬ УЧАСНИКІВ ЗЛОЧИННИХ ОБ'ЄДНАНЬ, СТВОРЕННЯ І УЧАСТЬ В ЯКИХ УТВОРЮЮТЬ ОКРЕМІ СКЛАДИ ЗЛОЧИНІВ	35
Волочан О.П., Кулик Л.М. ВПЛИВ КОРУПЦІЙНОЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	36

Воробей П.А., Яворська О.О. ПРО ДЕЯКІ ПРАВОВІ УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ЗАСУДЖЕНИХ У МЕЖАХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ.....	38
Воронцов А.В. ЗЛОЧИННІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ В ОДЕСЬКОМУ РЕГІОНІ: ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАПОБІГАННЯ	39
Газдайка-Василишин І.Б. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ.....	41
Галемін О.А., Шаблистий В.В. ХАРАКТЕРИСТИКА ВИНИ ПРИ ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО Ч. 3 СТ. 296 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	42
Горбачевський В.Я., Колб І.О. ПРО ЗМІСТ ПОНЯТТЯ ДЕЯКИХ ЗАХОДІВ БЕЗПЕКИ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО ЗАСУДЖЕНИХ.....	44
Городнича А.О., Кулик Л.М. УМИСНІ ВБИВСТВА, ВЧИНЕНІ З ОСОБЛИВОЮ ЖОРСТОКІСТЮ	45
Гритенко О.А. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО РОЗВИТКУ ЗАОХОЧУВАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА УКРАЇНИ У ПОРІВНЯННІ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ ІНШИХ ДЕРЖАВ	46
Гришук Г.М., Кісілюк Е.М. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ВИДАЧІ ОСОБИ, ЯКА ВЧИНИЛА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ	47
Давлатов Ш.Б. ЗАСТОСУВАННЯ КОНФІСКАЦІЇ МАЙНА ЯК ДОДАТКОВОГО ПОКАРАННЯ.....	48
Денисова Т. А. НОВІ ГОРИЗОНТИ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ	50
Джужа О.М., Колб С.О. ПРО ЗМІСТ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ	51
Доманова Т.Ю., Кваша О.О. ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОДВІЙНОЇ ФОРМИ ВИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....	53
Допілка В.О. СТАНОВЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ТЕРОРИСТИЧНИЙ АКТ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ	54
Дорохіна Ю.А. ОКРЕМІ ПІДСТАВИ ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ	55
Дришлюк І.А. НЕОБЕРЕЖНЕ СПІВСПРИЧИНЕННЯ ТА ЙОГО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ	56
Женунтій В.І., Беспаль О.Л. ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО ВІД ЗЛОЧИНУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ	58
Житний О.О. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ЮРИСДИКЦІЯ УКРАЇНИ, ЧИННІСТЬ І ДІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ПРОСТОРІ: ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ.....	61
Загороднюк С.О. ПОНЯТТЯ ТЕРОРИЗМУ В МІЖНАРОДНОМУ ТА КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ	63
Заковирко А.Ю., Шаблистий В.В. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД ПРИЗОВУ ЗА МОБІЛІЗАЦІЄЮ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	64
Ілікчієва К.І. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРУ У СПРАВАХ СІМ'Ї ТА ЖІНОК ДЕСНЯНСЬКОГО РАЙОНУ МІСТА КІСВА ТА ШЕЛТЕРУ ДЛЯ ЖЕРТВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА МІСТА ЛОГМОНТ ШТАТУ КОЛОРАДО США	65
Карпенко О.С., Шаблистий В.В. ВБИВСТВО МАТР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ: ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ	67
Карчевский Н.В. ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ «КОМПЬЮТЕРНЫМ» ПРЕСТУПЛЕНИЯМ В КОНТЕКСТЕ ДАННЫХ СТАТИСТИКИ И СОДЕРЖАНИЯ СУДЕБНОЙ ПРАКТИКИ	68
Кваша О.О. ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ ТА ТЕРОРИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ.....	70
Кісілюк Е.М. ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ШКОДИ ПРИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ	71

Колб О.Г., Супруненко Д.О. ПРО ДЕЯКІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ ПО ЗАПОБІГАННЮ ЗЛОЧИНАМ	72
Колодяжний М.Г. ЗАСТОСУВАННЯ СТРАТЕГІЇ «COMMUNITY POLISING» ПРИ ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИННОСТІ В ЯПОНІЇ ..	74
Комарницький М.М., Кісілюк Е.М. ДО ПИТАННЯ ПРО БЛИЗЬКИХ РОДИЧІВ ЯК ПОТЕРПІЛИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....	75
Конопацька О.М., Матвєєва Ю.О. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНО-СПРЯМОВАНОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАМ КУРСАНТІВ ЮРИДИЧНИХ ВУЗІВ МВС УКРАЇНИ	76
Конопельський В.Я. ДЕЯКІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	78
Копотун І.М. СПОСОБИ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ ОЦІНКИ ОПЕРАТИВНОЇ ОБСТАНОВКИ У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ УСТАНОВІ	79
Користін О.Є., Бабенко А.М. МОНІТОРИНГ ДІВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ ТА НАПРЯМИ ЇЇ ПРОФІЛАКТИКИ У ВНЗ.....	81
Корнякова Т.В. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОЯВУ КОРУПЦІЇ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ....	83
Коросташова І.М. МОТИВАЦІЯ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПИТАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ	85
Косаревська О.В., Міщенко О., Кобзар В., Новіцький О., Пархомчук Т. ТРЕНІНГОВА ПОЗА АУДИТОРНА ПРАВО-ВИХОВНА РОБОТА КУРСАНТІВ ВНЗ СИСТЕМИ МВС ЯК ЕЛЕМЕНТ КОМПЛЕКСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАВООХОРОНЦЯ НОВОЇ ФОРМАЦІЇ.....	87
Костюк В.В., Щирська В.С. ФЕНОМЕН ОСОБИСТОСТІ ЗЛОЧИНЦЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....	88
Красницький І.В. ДО ПИТАННЯ РОЛІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА (ЗАКОНОДАВСТВА) В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	89
Кревсун О.М. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОГРЕСИВНОЇ СИСТЕМИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ.....	91
Криворучко О.І., Кваша О.О. ТРЕНДІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ З ПИТАНЬ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЙ ОСІБ ЩОДО СТВОРЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ГРУПИ ЧИ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	92
Крижна В.В. РЕЦИДИВНА ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ.....	93
Куліш Т.В., Собко Г.М. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННО- ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ МАШИН, СИСТЕМ КОМП'ЮТЕРНИХ МЕРЕЖ І МЕРЕЖ ЕЛЕКТРОЗВ'ЯЗКУ	95
Купресько С., Загороднюк С.О. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА БАНДИТИЗМ	97
Кучменко С.В., Вознюк А.А. ОЗБРОЄНІСТЬ ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЗНАКА НЕПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ.....	98
Лагоцька В.Ф., Кваша О.О. РОЛЬ ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСВІТНИХ ЗАКЛАДІВ У ЗАПОБІГАННІ РЕЦИДИВНІЙ ЖІНОЧІЙ ЗЛОЧИННОСТІ	99
Левчук Є.М., Колб О.Г. ЩОДО ДЕЯКИХ АСПЕКТІВ ПОНЯТТЯ «ЗЛІСНИЙ ПОРУШНИК УСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ».....	100
Леонов Б.Д. ТЕРОРИЗМ ТА ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ.....	101
Лефтеров Л.В. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА «ФІШИНГУ», ЯК РІЗНОВИДУ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ.....	103
Ліфашина Д., Плужнік О.І. ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗАСУДЖЕНОГО В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ НОРМ І СТАНДАРТИВ З ПРАВ ЛЮДИНИ	104
Марчук М.П. АНАЛІЗ ОКРЕМИХ ЗАХОДІВ, СПРЯМОВАНИХ НА ЗАПОБІГАННЯ ПИШИРЕННЮ ФІКТИВНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ	106

Мельник Р.І. ПОСТАНОВЛЕННЯ ЗАВІДОМО НЕПРАВОСУДНОГО СУДОВОГО АКТУ: НАУКОВІ ПІДХОДИ ТА ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ	107
Мельнікова О.О., Мукоїда Р.В. ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ.....	108
Меркулова В.О., Марченко А.А. СПІВВІДНОШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ВИЗНАЧЕННІ ПІДСТАВ ТА ПОРЯДКУ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНСТИТУТУ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	110
Меркулова В.О. ЗМІСТ, СУТНІСТЬ, ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ІНСТИТУТІВ: СПІВВІДНОШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО, КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	112
Митрофанов І.І. ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ЯК ФУНКЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА	114
Михайлов І.М. ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПІДРОБКУ БІЛЕТІВ ДЕРЖАВНОЇ ЛОТЕРЕЇ (СТАТТЯ 199 КК УКРАЇНИ)	116
Михайлуца М.І., Калаянов Д.П. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ	117
Михалік О.І., Колодяжний М.Г. ДЕТЕРМІНАЦІЯ ФАЛЬШИВОМАНЕТНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	118
Мінченко С. І. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....	120
Мозгова В.А. ЩОДО ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ «ЮВЕНАЛЬНОГО ПРОКУРОРА» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	121
Мошенець Д.М., Кісілюк Е.М. ДО ПИТАННЯ ПРО ПЕРЕВИЩЕННЯ МЕЖ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ	122
Мудриєвська Л.М. ПОЛІТИЧНІ ЗЛОЧИНИ ТА ЇХ ЗАПОБІГАННЯ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ.....	123
Навроцький Д.М., Кваша О.О. ВИКОНАННЯ НАКАЗУ ЯК ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЄ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ, У КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВИХ ДЖЕРЕЛАХ У ПЕРІОД Х-ХVIII СТОЛІТТЯ	125
Наумова О.С., Кваша О.О. ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ У ЗЛОЧИНАХ ПРОТИ ВОЛІ ОСОБИ.....	126
Нєбитов А.А. СЕКСУАЛЬНА ЕКСПЛУАТАЦІЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ФОРМИ.....	128
Новицька О.І., Конопельський В.Я. ВІДМЕЖУВАННЯ СТ. 127 КК ВІД ДІЯНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 120 КК ТА 126 КК УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ЗАКОНОДАВЧІ ПИТАННЯ.....	129
Однолько І.В. ДО ПИТАННЯ НЕОБХІДНОСТІ РОЗРОБКИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ.....	131
Олійник О.С. СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗАВОЛОДІННЯ ГРУНТОВИМ ПОКРИВОМ (ПОВЕРХНЕВИМ ШАРОМ) ЗЕМЕЛЬ (СТ. 2391 КК УКРАЇНИ)	132
Орловская Н.А. СИСТЕМА НАКАЗАНІЙ В УК УКРАИНЫ: АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ	133
Павлова Т.О. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ.....	134
Павлютін Ю.М. СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ В ХОДІ ВИЯВЛЕННЯ І РОЗСЛІДУВАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ.....	136
Парфило О.А. ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ: ДОСВІД КРАЇН ЄС	137

Пацамай М.П., Гритенко О.А. ВИЗНАЧЕННЯ ВІКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ У РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ ТА ЇХ ПОРІВНЯННЯ З УКРАЇНОЮ: ВИЯВЛЕННЯ ДЕЯКИХ ЗАГАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ	139
Пекарський С.П. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАПОБИГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД ДІТЕЙ.....	140
Письменський Є.О. ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ.....	142
Плужник О.І. ДОВЕДЕННЯ БАНКУ ДО НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ: КРИМІНАЛЬНО ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА (СТ. 2181 КК УКРАЇНИ)	143
Погребицький М.Л. РОЛЬ ІНФОРМАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ.....	145
Політова А.С. ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ СУЧАСНОСТІ	146
Посторонка І.Г., Конопельський В.Я. ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ВТРУЧАННЯ У ДІЯЛЬНІСТЬ СУДОВИХ ОРГАНІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	148
Примаченко В.Ф. ПИТАННЯ КВАЛІФІКУЮЧИХ ОЗНАК У КОНТЕКСТІ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ТЕРОРИСТИЧНІ ЗЛОЧИНИ	150
Приходько С.В., Конопельський В.Я. КРИТЕРІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ ГРАБІЖУ ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ: ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ	151
Резніченко Г.С. ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ УМОВ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ВІДПОВІДНО ДО СТАТІ ЗАСУДЖЕНОЇ ОСОБИ	152
Рівчаченко О.А., Стрільців О.М. КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ ОБЛАДНАННЯ, ЯКЕ ВИКОРИСТОВУЄТЬСЯ ДЛЯ НЕЗАКОННОГО ВИГОТОВЛЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ	154
Родионова Т.В., Музыка А.А. ЗНАЧЕННЯ МЕСТА СОВЕРШЕННЯ ПРЕСТУПЛЕННЯ	155
Романишин О.Р., Кваша О.О. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗМІНОЮ ОБСТАНОВКИ	156
Руснак В.І., Кулик Л.М. НАСИЛЬНИЦЬКЕ ДОНОРСТВО КРОВІ В УКРАЇНІ.....	157
Рябчук М.В., Шаблистий В.В. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВІДМЕЖУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ	158
Саакян М.Б. ПРОБЛЕМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ....	159
Савченко А.В. ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОЧИНІВ, ПІДСЛІДНИХ ДЕТЕКТИВАМ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ.....	161
Свиріпа І.В., Гритенко О.А. ПИТАННЯ ЩОДО МЕЖ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ	162
Созанський Т.І. ПРО КОНСТРУЮВАННЯ ОКРЕМИХ СТАТЕЙ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ВИРОБНИЦТВА.....	164
Сосков Р.М., Корнякова Т.В. ДЕФІНІЦІЯ «ЕКОНОМІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ» ТА КРИМІНОГЕННІ ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЇЇ ЗРОСТАННЯ.....	165
Стрельцов Е.Л. ULTIMA RATIO: СОВРЕМЕННОЕ ПОНИМАНИЕ.....	167
Тарануца К.П., Кулик Л.М. УМИСНЕ ВВЕДЕННЯ В ОБІГ НА РИНКУ УКРАЇНИ (ВИПУСК НА РИНОК УКРАЇНИ) НЕБЕЗПЕЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ.....	168
Ульяник М.М. ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ЯК ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ	169
Фролова О.Г. ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ У ХХ-МУ СТОЛІТТІ КОНЦЕПЦІЙ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ.....	171
Харитонова О.В. НАУКОВЕ ПІДГРУНТЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	173

Хорошун О.В. ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В РОЗРІЗІ ПОДОЛАННЯ ПРАВОВИХ ЧИННИКІВ.....	175
Циб І.С., Шаблистий В.В. ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	176
Цибулін Т.Г., Кваша О.О. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ ПОСОБНИЦТВУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ.....	177
Чабаненко С.М., Однолько І.В. КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ЩОДО НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ДІЯЛЬНІСТЮ ПОЗАБЮДЖЕТНИХ ЦІЛЮВИХ ФОНДІВ.....	179
Чекмарьова І.М. КРИМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ ЗЛОЧИННОСТІ У ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНАХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ	180
Чуваков О.А. ДИВЕРСІЯ І ТЕРОРИЗМ ЯК СУМІЖНІ ЗЛОЧИНИ.....	182
Шаблистий В.В. ЛЕБІДЬ, РАК ТА ЩУКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ АБО ВІДНОШЕННЯ ЗАКОНОДАВЦЯ ТА ПРАВОЗАСТОСОВНИКА ДО СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ.....	183
Шамара О.В. ІНТЕРЕСИ ДЕРЖАВИ: ДИСКУСІЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ.....	184
Шведова Г.Л. ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЮ В УКРАЇНІ	186
Щирська В.С., Сагайдак О.Ю. ЕКСПЛУАТАЦІЯ ДІТЕЙ ТА ВИКОРИНЕННЯ НАЙГІРШИХ ФОРМ ПРАЦІ.....	187
Щур К.В., Кулик Л.М. ПРИЗНАЧЕННЯ ШТРАФУ ЯК ДОДАТКОВОГО ВИДУ ПОКАРАННЯ.....	189
Юзікова Н.С. ЗАРУБІЖНА ПРЕВЕНТИВНА ПРАКТИКА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА	190
Юхно О.О. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ПРИ УДОСКОНАЛЕННІ ЧИННОГО КПК УКРАЇНИ.....	192
ВІТАННЯ.....	194

Наукове видання

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ
ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ
ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ**

Матеріали

Всеукраїнської науково-практичної конференції

13 листопада 2015 року

Підписано до друку 13.11.2015. Формат 60х90/8. Папір офсетний.

Гарн. «Times New Roman» Друк цифровий. Ум. друк .арк. 22,5.

Наклад 50 прим.

Видавництво ОДУВС

м. Одеса, вул. Успенська, 1

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3507 від 25.06.2009 р.

тел. 0487024884; 0949547884 email – ndrvv1@gmail.com